

عمل صالح

للموئید

شاه جہان نامہ

جلد سوم

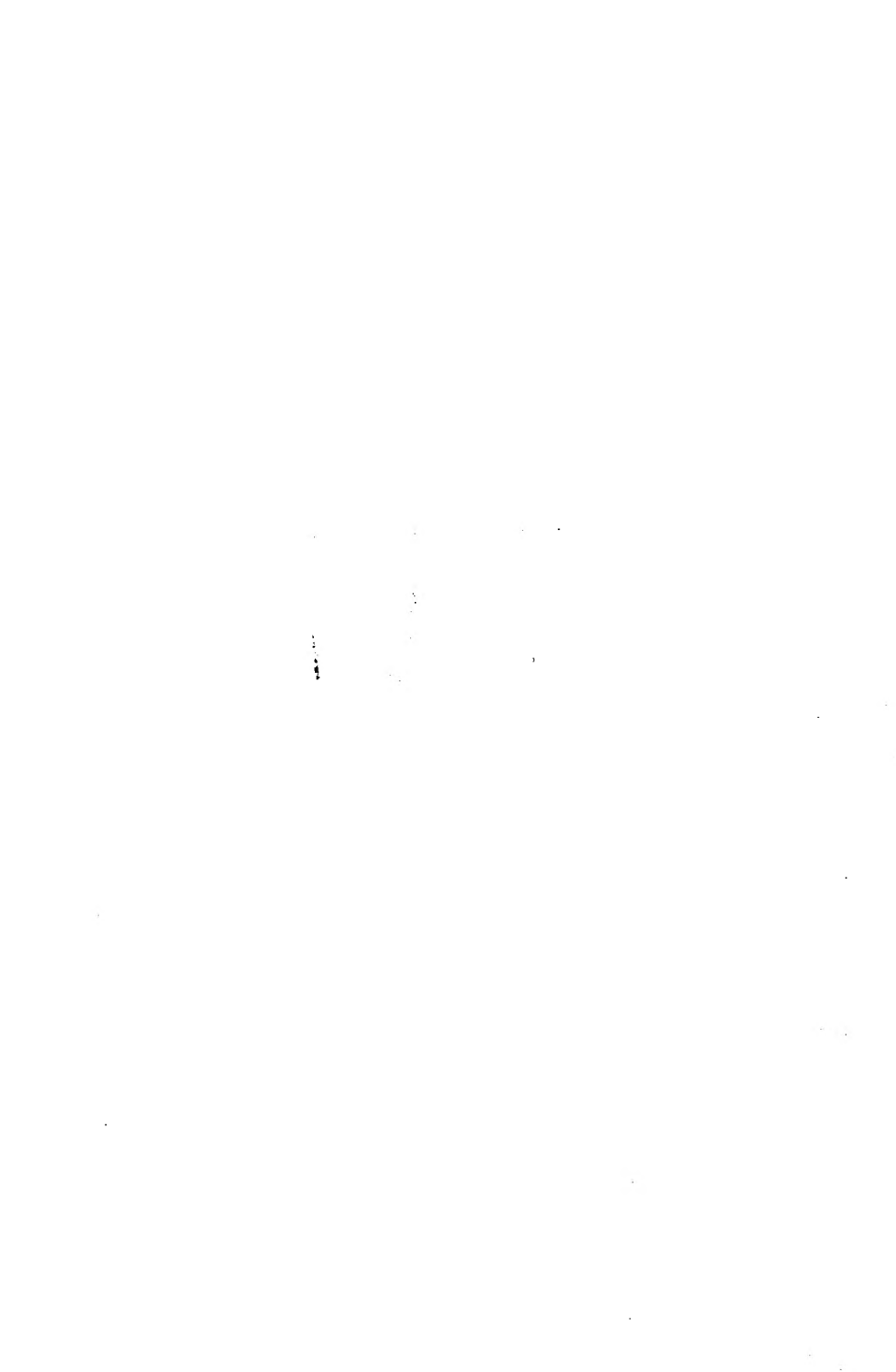
تصنیف محمد صالح کنبو

ترتیب تحشیہ: دکتر غلام زیدانی

ترمیم و تصحیح: دکتر وحید قریشی

مجلس ترقی ادب

۲۔ کلب روڈ۔ لاہور

عمل صالح

الوسوم

شاہ جہان نامہ

جلد سوم

تصنیف محمد صالح کنبو

ترتیب تحشیہ: دکتر غلام نیردانی

ترمیم و تصحیح: دکتر وحید گلشن

مجلس ترقی ادب

۲۔ کلب روڈ۔ لاہور

جملہ حقوق محفوظ

طبع دوم : فروری ۱۹۷۲ ع

تعداد : ۱۱۰۰

ناشر : پروفیسر حمید احمد خاں

ناظم مجلس ترقی ادب ، لاہور

مطبع : زرین آرٹ پریس ، ۶۱ ریگولے روڈ ، لاہور

طابع : محمد زرین خاں

قیمت

عمل صالح

جلد سوم

فهرست مضامین

صفحه	عنوان
۱	شروع سال بیست و یکم جلوس میمنت مانوس - - - - -
	پناه آوردن نذر محمد خان باستان دولت نشان و باز مرحمت فرمودن ملک
۲	بلخ و بدخشان بخان مذکور - - - - -
	معاودت موکب همایون از کابل به دارالسلطنت لاهور و از آنجا
۳	به مستقرالخلافت اکبر آباد - - - - -
	تمه احوال بلخ و بدخشان و مرحمت نمودن این دو ملک
۴	به نذر محمد خان - - - - -
۱۳	جشن وزن مبارک شمسی - - - - -
	کیفیت ارسال قندیل مرصع بروضه متبرکه حضرت سرور کالینات
۱۵	صلی الله علیه وسلم - - - - -
۱۷	نوروز عالم افروز - - - - -
	گذارش بنای حصار و عمارات شاهجهان آباد و کیفیت آبادی
۱۸	و جریان نهر - - - - -
۲۲	حقیقت قلعه و عمارات مرکز محیط دولت - - - - -
	اساس یافتن مسجد جامع و احداث آن بنای خیر حسب الحکم
۳۱	خدیو عالم بر کوچه که در وسط شاهجهان آباد واقع است - - -

	نزول اشرف حضرت صاحبقرانی در شاهجهان آباد و تزئین پذیرفتن
۴۴	جشن عشرت و دیگر خصوصیات - - - - -
۴۹	جشن وزن قمری - - - - -
۵۰	آغاز سال بیست و دوم از جلوس اقدس - - - - -
	انتهاض الدویه بجانب سفیدون برای شکار و رسیدن خبر آمدن
۵۱	والی ایران قندهار - - - - -
۵۳	انتهاض الدویه بصوب پنجاب و رسیدن خبر محاصره قندهار - - - - -
	برآمدن قلعه قندهار از تصرف اولیای دولت و فرستادن بادشاهزاده
	محمد اورنگ زیب بهادر و جملة الملکی سعد الله خان و نبرد نمودن
	رستم خان و قلیچ خان بسرداران قزلباش و فتح یافتن اینها بر
۵۵	قزلباشان - - - - -
۷۲	جشن وزن قمری - - - - -
۷۵	آغاز سال بیست و سوم جلوس مبارک - - - - -
۸۱	ارتفاع یافتن رایات بصوب دارالخلافه - - - - -
۸۱	جشن وزن شمسی - - - - -
۸۲	تزئین یافتن بزم نوروز اول دارالخلافه - - - - -
۸۵	شروع سال بیست و چهارم جلوس مبارک - - - - -
۹۱	جشن وزن شمسی - - - - -
۹۱	توجه اشرف بگلگشت کشمیر - - - - -
۹۲	جشن وزن قمری - - - - -
۹۵	آغاز سال بیست و پنجم از جلوس مبارک - - - - -
۹۷	مراجعت از کشمیر به لاهور - - - - -
۱۰۰	دستوری یافتن حاجی احمد سعید بسفارت روم - - - - -
۱۰۲	جشن وزن شمسی - - - - -

عنوان

صفحه

	نهضت رایات از لاهور به کابل و تعین لشکر بسرداری، بادشاهزاده
	محمد اورنگ زیب بهادر و علامی سعد الله خان بجهت تسخیر قندهار
۱۰۵	مرتبۀ دوم - - - - -
۱۰۸	جشن وزن قمری - - - - -
۱۱۰	آغاز سال بیست و ششم از جلوس مبارک - - - - -
۱۱۲	مراجعت نمودن لشکر ظفر اثر از قندهار بی نیل مقصود - - - - -
۱۱۳	معاودت الویه از کابل بصوب دارالخلافت - - - - -
۱۱۷	جشن وزن شمسی - - - - -
۱۱۷	تعین یافتن بادشاهزاده محمد دارا شکوه به تسخیر قندهار - - - - -
۱۲۱	جشن وزن قمری - - - - -
۱۲۱	آغاز سال بیست و هفتم از جلوس مبارک - - - - -
۱۲۲	روانه شدن شاه بلند اقبال از لاهور بصوب قندهار و مراجعت نمودن - - - - -
۱۳۳	تشریف شریف بمستقر الخلافت اکبر آباد - - - - -
۱۳۶	جشن وزن شمسی - - - - -
۱۳۷	جشن وزن قمری - - - - -
	کندخدائی سلطان سلیمان شکوه با دختری راو امر سنگه خواهر زاده
۱۴۱	راجه جی سنگه - - - - -
۱۴۲	آغاز سال بیست و هشتم از جلوس مبارک - - - - -
۱۴۶	متوجه شدن اعلیٰ حضرت بصوب اجمیر - - - - -
۱۵۰	جشن وزن شمسی - - - - -
۱۵۳	آغاز سال بیست و نهم از جلوس مبارک - - - - -
۱۶۳	جشن وزن شمسی - - - - -
۱۶۳	جشن وزن قمری - - - - -

صفحه	عنوان
۱۶۵	آغاز سال سیم از جلوس سعادت مانوس - - - - -
	نهضت بادشاهزاده محمد اورنگ زیب بهادر بگلکنده و آمدن میر محمد سعید
۱۶۸	میر جمله - - - - -
	مامور شدن بادشاهزاده محمد اورنگ زیب بهادر بمهم بیجاپور و مرخص
۱۷۸	گشتن معظم خان و دیگر امرای عظام بانصرام آن مهم - -
۱۷۹	نهضت والا بکنار گنگ - - - - -
۱۸۰	جشن وزن شمسی - - - - -
۱۸۱	جشن وزن قمری - - - - -
۱۸۲	نهضت موکب معلی بمنازل فیض آباد - - - - -
۱۸۳	آغاز سال سی و یکم از جلوس والا - - - - -
	کیفیت رسیدن معظم خان بخدست بادشاهزاده محمد اورنگ زیب بهادر و
۱۸۸	مفتوح شدن اکثر قلاع بیجاپور و سواخ دیگر - - - - -
	حقیقت عارض شدن عارضه ناملایم بر مزاج اشرف و وقوع وقایع عظیمه
۱۹۹	و برهم شدن معاملات سلطنت - - - - -
	گزارش داستان عبرت افزای که در آغاز سال سی و دوم جلوس باقتضای
۲۰۵	قضای نازل روداد و وقوع حوادث و برهم شدن معامله - -
۲۱۹	نقل نامه بیگم صاحب - - - - -
۲۲۰	نقل عرضداشت بادشاهزاده اورنگ زیب بهادر - - - - -
۲۳۰	فرمان عالیشان - - - - -
۲۳۰	جواب فرمان - - - - -
۲۳۲	نقل فرمان که مصحوب خلیل الله خان و فاضل خان فرستاده شد -
۲۳۳	نقل فرمان دیگر که مصحوب فاضل خان فرستاده شد - - -
۲۳۶	عرضداشت در جواب فرمان - - - - -

صفحه	عنوان
۲۵۴	گرفتار شدن بادشاهزاده محمد دارا شکوه - - - - -
	آوردن بادشاهزاده محمد دارا شکوه از نواحی بهکر و فیل سوار گزرانیدن
۲۵۹	از میان دارلخلافت شاهجهان آباد و بردن بخضر آباد - - - - -
	رحلت بادشاهزاده محمد دارا شکوه ازین جهان بی مدار و کشتن
	بادشاهزاده محمد مراد بخش بفتوی قاضی گوالیار و فرستادن سلطان
	سلیمان شکوه و شاهزاده سلطان محمد بقلعه گوالیار و خوراندن کوکنار
۲۶۰	و در گزشتن شاهزاده سلیمان شکوه، باجل طبعی - - - - -
	خراسش بندگان اعلی حضرت شاهجهان بادشاه غازی ازین وحشت
	سرای بسرابستان ریاض قدس و قرین ملال گشتن متوطنان عرصه
۲۶۴	وجود ازین مصیبت عام - - - - -
	احوال برکت اشتغال اهل حال و قال از سادات عظام و مشایخ کرام
	و علمای علام و فضلال انام و اطبای حذاقت پیشه و شعرای لطیف
	اندیشه و امرای عالی مقدار که ادراک سعادت عهد میمنت مهتد
۲۷۳	حضرت صاحبقران ثانی نموده اند - - - - -
۲۷۴	سلسله سلسله علیه مرتضوی سید محمد بخاری رضوی - - - - -
۲۷۵	نقاوه آل کرامت صفات سید شریف الذات کریم الخصال سید جلال - - - - -
۳۷۸	قدوة اصحاب فنا اسوه ارباب بقا شیخ جلیل کبیر بندگان حضرت میان میر - - - - -
۲۸۱	شیخ جلیل القدر شیخ بلاول قادری - - - - -
۲۸۱	مظهر تجلیات حق و جلی مولانا محب علی - - - - -
۲۸۴	خواجه عظیم القدر عزیز الوجود خواجه خاوند محمود - - - - -
۲۸۴	حقایق آگاه ملا شاه بدخشی - - - - -
۲۸۶	زاهد پاکیزه دین زبده اهل یقین میر حسام الدین - - - - -
۲۸۷	صاحب باطن صافی و ظاهر طاهر شیخ ناظر - - - - -

۲۸۹	- - - - -	عارف عرفان نصیب شیخ حبیب معروف برآجه
۲۸۹	- - - - -	عمده نزدیکان حضرت باری ملا خواجه بهاری
۲۹۰	- - - - -	عارف معنوی و صوری شیخ صادق برهانپوری
۲۹۰	- - - - -	صوفی پاک منش صافی ضمیر میان شیخ پیر -
۲۹۱	- - - - -	ثابت قدم صراط مستقیم وحدت و توحید شیخ عبدالرشید
۲۹۱	- - - - -	آرامته کلمات ازل و ابد میر سید مجد
۲۹۲	- - - - -	عارف کامل حقایق آگاه شیخ عنایت الله
۲۹۳	- - - - -	سرآمد دانشوران واجب التعظیم مولانا عبدالحکیم
۲۹۵	- - - - -	مجمع فضایل صوری و معنوی مولانا عبدالحق دهلوی -
۲۹۶	- - - - -	واقف رمز عجمی و تازی مولانا شکر الله شیرازی مخاطب بافضل خان -
۲۹۷	- - - - -	دانشور خرد پرور علامه دوران سعدالله خان
۲۹۸	- - - - -	منظور نظر عنایت بیچونی ملا عبدالمک تونی مخاطب بافضل خان -
۲۹۸	- - - - -	مورد مراحم ایزدی مولانا شفیعیای یزدی مخاطب بدانشمند خان
۲۹۹	- - - - -	بجر مواج فیض بخشی مولانا فاضل بدخشی
۳۰۰	- - - - -	فاضل والا مقام مولانا عبدالسلام
۳۰۰	- - - - -	سرآمد فضیلا ملت حنیف مولانا عبداللطیف -
۳۰۰	- - - - -	سردفتر علمای خطه وجود ملا محمود
۳۰۱	- - - - -	فاضل عالی فطرت مولانا عوض وجیه -
۳۰۱	- - - - -	مولانا یعقوب لاهوری - - - - -
۳۰۲	- - - - -	مولانا ابوالفتح ملتانی - - - - -
۳۰۲	- - - - -	حکیم صدرا خلف حکیم فخرالدین مجد شیرازی -
۳۰۲	- - - - -	حکیم ابوالقاسم ملقب بحکیم الملک - - - - -
۳۰۳	- - - - -	حکیم رکنای کاشی - - - - -

۳۰۳	- - - - -	حکیم مومناى شیرازی
۳۰۳	- - - - -	حکیم فتح الله شیرازی
۳۰۳	- - - - -	حکیم علم الدین مخاطب بوزیر خان
۳۰۴	- - - - -	حکیم داؤد
۳۰۴	- - - - -	شیخ حسن جراح متوطن کرانه
۳۰۵	- - - - -	سرآمد جادو کلامان نادره فن حاجی محمد جان قدسی
۳۰۹	- - - - -	ابو طالب متخلص بکلم
۳۱۲	- - - - -	واقف رموز نہان و پیدا "ملا" شیدا
۳۱۵	- - - - -	نکتہ سنج بی نظیر مولانا ابوالبرکات المتخلص بہ منیر
۳۲۱	- - - - -	مولانا فیضاً مہین برادر مولانا منیر
۳۲۱	- - - - -	مظہر فیض نامتناہی میر الہی
۳۲۲	- - - - -	حکیم حاذق
۳۲۴	- - - - -	سعیدای گیلانی
۳۲۵	- - - - -	محمد قلی سلیم
۳۲۷	- - - - -	ملا نسبتی تھانیسری
۳۲۹	- - - - -	حسن بیگ رفیع مشہدی
۳۳۰	- - - - -	شیخ محسن فانی
۳۳۱	- - - - -	اشعار غنی
۳۳۲	- - - - -	محمد علی ماہر تخلص
۳۳۴	- - - - -	"ملا" حسن فروغی
۳۳۵	- - - - -	سعید خان ملتانی
۳۳۶	- - - - -	"ملا" حاجی لاہوری
۳۳۶	- - - - -	چندر بہان برہمن

صفحه	عنوان
۳۳۸	میرزا جلالای طباطبائی یزدی - - - - -
۳۳۹	علامی فهامی افضل خان - - - - -
۳۳۹	جمدة الملکی سعدالله خان - - - - -
۳۳۹	علاء الملک مخاطب به فاضل خان - - - - -
۳۳۹	عبداللطیف گجراتی لشکر خانی - - - - -
۳۴۰	عبدالحمید لاهوری - - - - -
۳۴۰	محمد وارث - - - - -
۳۴۱	میرزا امینا - - - - -
۳۴۱	شیخ عنایت الله - - - - -
۳۴۲	مولانا محمود جونپوری - - - - -
۳۴۲	مولانا ابوالبرکات المتخلص به منیر - - - - -
۳۴۳	حکیم حاذق - - - - -
۳۴۳	شیدا - - - - -
۳۴۳	چندر بهان - - - - -
۳۴۴	محمد مراد کشمیری مخاطب بشیرین قلم - - - - -
۳۴۴	آقا رشیدا - - - - -
۳۴۴	میر محمد صالح و میر محمد مومن پسران میر عبدالله مشکین رقم - - - - -
۳۴۵	شرف الدین عبدالله - - - - -
۳۴۵	میر سید علی تبریزی - - - - -
۳۴۶	میرزا محمد جعفر مخاطب به کفایت خان و جلال الدین یوسف - - - - -
۳۴۶	مناصب بادشاهزادهای عالی مرتبت - - - - -
۳۴۸	امرای نه ہزاری - - - - -
۳۴۸	امرای ہفت ہزاری - - - - -
۳۴۹	امرای شش ہزاری - - - - -

۳۴۹	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	امرای پنج هزاری -
۳۵۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	امرای چهار هزاری -
۳۵۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	امرای سه هزار و پانصدی -
۳۵۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	امرای سه هزاری -
۳۵۵	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	امرای دو هزار و پانصدی -
۳۵۶	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	امرای دو هزاری -
۳۵۹	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	امرای هزار و پانصدی -
۳۶۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	امرای هزاری -
۳۶۴	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	امرای نه صدی -
۳۶۹	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	امرای هشت صدی -
۳۷۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	امرای هفت صدی -
۳۷۵	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	امرای شش صدی -
۳۷۸	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	امرای پانصدی -

شروع سال بیست و یکم جلوس میمنت مانوس

روز شنبه غره جادی الثانی سنه هزار و پنجاه و هفت آغاز سال بیست و یکم از جلوس میمنت مانوس پیرایه مسرت و شادمانی بروزگار داده چون با روز عید گلابی موافق افتاده بود بنابر رعایت رسم این روز شاهزادهای والا قدر و امرای عظام اوانی مرصع و زرین پُر از گلاب درخور حالت و منزلت از نظر اشرف گذرانیدند - مراد کام صفوی بخدست قوریگی و طاہر خان ولد محمد اشرف پسر اسلام خان باضافه منصب سرافرازی یافتند - بعرض مقدس رسید کہ لشکر اوزبکیہ کہ در نبرد بلخ راه فرار پیموده آوارہ دشت ادبار گشته بودند اراده دارند کہ بیدخشان رفتہ دستبردی نمایند - لاجرم شاهزادہ محمد مراد بخش را پنجم ماہ مذکور بمرحمت خلعت با نادری و دو اسپ از طویلہ خاصہ با زین میناکار و طلا نوازش نموده بدانجانب رخصت فرمودند - لهراسپ خان را بمنصب سه ہزاری ذات دو ہزار و پانصد سوار از اصل و اضافہ و اسپ با زین نقرہ و ہر یک از شمس الدین ولد مختار خان و سید عالم و روح اللہ ولد یوسف محمد خان تاشکندی و نذیر بیگ سلدوز و سید محمد و قباد خان بعنایت اسپ سر بلند گشته ہمراہ آن والا گہر رخصت گردیدند - و عبد اللہ ولد سعید خان بہادر ظفر جنگ کہ از جانب پدر بنظم بہکر میپرداخت از اصل و اضافہ بمنصب ہزاری ہزار سوار سرافراز گردید -

پانزدہم بادشاہ فلک جاہ بسیر خیاہان و دوانیدن اسپان خاصہ تشریف فرمودند - ہمین روز بمنزل شاہ شجاع نزول اشرف ارزانی داشتہ از جملہ پیشکش آن والا گہر سه لک و بیست ہزار روپیہ جواہر و مرصع آلات و فیل و اقمشہ و دیگر ظرایف بنگالہ گرفتند - خدیو کرم گستر بان والا گہر سر پیچ یک قطعہ لعل و دو دانہ مروارید و قدری مرصع آلات بقیمت یک لک روپیہ و اسپ عربی نژاد ظفر نام با زین میناکار و بہر دو پسر نیک اختر آن نیر اوج خلافت سلطان زین الدین محمد و سلطان بلند اختر دو تسمیح مروارید و دو طرہ مرصع مرحمت فرمودند - سیادت خان

برادر اسلام خان بمنصب دو هزارى هفت صد سوار و افتخار خان بمنصب دو هزارى پانصد سوار و صوفى بهادر بمنصب هزارى هزار سوار سربلندى يافتند -

چون از واقعه بلخ و بدخشان معلوم اشرف گشت كه اوزبكان فسخ اراده تاخت بدخشان نموده اند شاهزاده محمد مراد بخش حسب الحكم مقدس از چاريكار مراجعت نموده استلام ركن و مقام كعبه امال و امانى بجا آوردند - حكم شد لهراسپ خان دويست اسپ بواسطه احديان و سرب و باروت بنورالحسن تهانه دار غورى رسانيده برگردد - نوژدهم شاهزاده مراد بخش بعنايت خلعت و سريچ يك قطعه زمرد و دو دانه مرواريد و تفويض حراست كشمير سرافرازي يافته رخصت آنصوب گرديد -

بيست و يكم ببادشاهزاده على مقدار محمد اورنگ زيب بهادر خلعت خاصه با نادري و چهار اسپ با زين طلا و باميرالامرا خلعت و دو اسپ با زين طلا و بهر كدام از بهادر خان و رستم خان خلعت خاصه با زين زرين و بشاد خان خلعت و اسپ با زين مطلا از روى عنايت ارسال داشتند - و خدمت قلعدارى كابل از تغير شيورام كور بعهد شاد خان مقرر نموده حكم فرمودند كه تا آمدن از ميمنه ملتفت خان بمراسم آن پردازد - و بيست و سوم سيد پدايت الله قادري كه پدرش سيد احمد قادري در عهد حضرت جنت مكاني بصدارت كائى هندوستان سرافرازي داشت بخدست صدارت از انتقال برگزيده دودمان نجابت و اجلال سيد جلال مرحوم مغفور و اضافه پانصدى و دويست سوار فرق عزت برافراخت - چون پرستار خاص اكبرآبادى محل را عارضه طاري گرديد و بمداوى تقرب خان صحت يافت از اصل و اضافه بمنصب سه هزارى چار صد سوار برنواختند -

پناه آوردن نذر محمد خان باستان دولت نشان بارگاه

خلافت و باز مرحمت فرمودن ملك بلخ و بدخشان
از روى فضل و احسان بخان مذكور

چون از ذره تا خورشيد و ماه تا ماهى پرتو عدل و احسان خديوزمين و زمان در موطن روح و راحت اند و ذات كامل صفات آن وسيله ارزاق كاينات پيوسته در حصول اين ماده مانند وجود حضرت واجب الوجود بالذات اقتضاي عموم و

شمول عطا میکند و در باب احسان از فیض سحاب دست نیسان مثال عان نشان
 همواره در ایصال انواع مواهب بالطبع بهانه جو میباشد مکنون خاطر ملکوت ناظر
 آن بود که بعون عنایت الهی مملکت ماوراءالنهر از خس و خاشاک فتنه کیشان
 پاک و صاف ساخته و بنظم و نسق آن دیار از قرار واقع پرداخته از کمال عنایت و
 مهربانی و پایه شناسی و مرتبه دانی باز به نذر مجد خان مرحمت فرمایند چنانچه از
 مضامین ناسهای گراسی که بجانب خان مذکور صورت ارسال یافته این معنی مستفاد
 میگردد - ولیکن چون خانرا ادبار دریافته و دولت ازو رو برتافته بود بنابر
 بی طالعی و بی نصیبی رو از قبله آمال گردانیده قدم در وادی ناکامی نهاد -
 و آشفته رأی و خام طمع که لازمه تناول مغیرات است اضافه علت شده بمصلحت
 چندی از نافر سودگان روزگار مرحله پیمای ایران شد - چون شجره املش در آن
 سرزمین بجز ناکامی بری نداد و تردد و تگاپوئی بی محاصل نفعی نه بخشید لاجرم باز
 به بلخ مراجعت نموده خواست که در یکی از قلاع ولایت بلخ توقف نموده به تحصیل
 اسباب جمعیت و تهیه لشکر پرداخته پر و بال شکسته را درست نماید - چنانچه
 بمددگاری کفش قلاق و غیره قلعه میمنه را محاصره نموده قلعه را مرکزوار به پرکار
 احاطه تنگ فضا ساخت - و در یورش از ککش و کوشش بهادران موکب سعادت
 سرها به تیغ و تنها بزخم داده بی لیل مدعا و فوز مراد مراجعت نموده رخت اقامت
 به بیلچراغ کشید - و آنرا ماوا و منزل رفع حوادث روزگار اندیشیده منتظر خبر
 فتح و شکست عبدالعزیز خان و غیره پسرانش که با کل لشکر ماوراءالنهر به
 بادشاهزاده والا گهر مجد اورنگ زیب بهادر مقابل شده سعی و کوشش از اندازه
 گذرانیده بودند نشست - از آنجا که اغلب اوقات قلت عدد علت غلبه میگردد در
 آخر امر بمدد تائید الهی شاهزاده مظفر و منصور شده اعدا مغلوب و مخدول راه
 فرار سرکردند - چون از همه جانب نومید مطلق شده از کرده نادم و پشیمان
 گردید لاجرم بحسب مصلحت دید خرد که در امثال این وقتهای نازک از
 پا افتادگانرا دستگیری میناید ندامت و خجالت را عذر نادانی خود نموده مکتوبی
 مشعر بر اظهار اطاعت و توسل بذیل عاطفت خدیو زمان بشاهزاده نوشته خواہش
 ملاقات آن والا جناب را در ضمن مطالب ضراعت آمیز رافت آموز ظاہر ساخت
 شاهزاده والا گهر بمقتضای به اندیشی و معادت منشی عرضداشتی مشتمل بر حقیقت
 مذکور با نامه نذر مجد خان بدرگاه عالم پناه ارسال داشته التماس ترحم بر حال او

نمودند - از آنجا که ذات ملایک صفات حضرت ظل سبحانی بالذات اقتضای عفو تقصیرات و فرو گذاشت زلات دارد و اغراض لازمه سرشت قدسی طینت آنحضرت است کردهای خان مذکور را ناکرده انگاشته متوقعات او را بقبول تلقی نموده حکم فرمودند که اگر نذر عهد خان بیادشاهزاده والا گهر ملاقات نماید بلغ و بدخشان را باو داده آن والا گهر لشکر ظفر اثر را از اطراف طلب داشته روانه حضور پرنور شوند - و عمده موجبات مراجعت نفاق و بیدلی امرأ شد و نیز بسبب شدت ضیق تعیش که از قلت غله و کثرت عسرت و فرط وقوع بلای قحط و غلا ناشی شده بود و وقور رغبت بادشاهزادهای والا تبار و امرای نامدار به تنعمات و مستلذات سرزمین دل نشین هندوستان که لم یخلق مثلها فی البلاد در شان اوست و تفرج مکانهای ارم آئین فردوس تزئین که از کمال آبادانی و جمعیت همگی بیوت و منازل معانیه چون قصور بفت حدقه بمردم نشینی مشهور و از متاع عین مالمال و معمور است و فرط تنفر سوار و پیاده از اقامت توقف این مملکت و دوام تردد بتعاقب اوزبکان تاخت آور که در آن بوم و بر و دشت و در از عبارات علامات نگذاشته و آبادانی را از بنیاد برانداخته عالم بر چغد و بوم گلستان ساخته بودند بحال توقف بحال دانسته بی اختیار بدادن بلغ راضی گشتند -

معاودت موکب همایون از کابل بدارالسلطنه لاهور و از آنجا بمستقر الخلافة اکبر آباد

چون خاطر اشرف از سیر تنزهات کابل فارغ گشته از پیچ راه به پیچ رو در آن سرزمین حالت منتظره نماند بسمت قرارگاه خلافت بیدراک آهنگ فرموده ساخ رجب از بتخاک گذشته منزل نمودند و شاهزاده عهد شجاع را بعنایت خلعت با نادری سرافراز نموده حکم فرمودند که برگه شاهزاده عهد اورنگ زیب بهادر داخل سرحد کابل شوند آن والا گهر عازم درگاه والا گردد - دهم باغ نیمه که در سال گذشته مشتمل بر سه دست عمارت اساس یافته بود درینولا باتمام رسیده از نزول اشرف صفا و طراوت تازه یافته بیاض فرح افزا موسوم گردید - چهارم باغ صفا که بنا نهاده حضرت فردوس مکانی است از یمین قدم مبارک طراوت بی اندازه پذیرفته از فروغ چراغان شب برات که بر کنار نهر آن بترتیب چیده بودند رشک مشرق ماه متیر گشت -

انار این هر دو باغ صفا و وفا که برنگینی و شادابی مشهور آفاق است بکمال رسیده حلاوت پیرای ذائقه خاص و عام شد - سعید خان را که از باغ رسید سعادت ملازمت حاصل نموده بود بگونناگون مراحم و عواطف تسلی نموده بعنایت صوبه بهار پایه رفعت قدرش بمراتب درجات مقدار بخت والا رسانیدند - و یک لک روپیه مطالبه سرکار خاصه که بر ذمه خانزاد خان و لطف الله خان بود بخشیده در وقت رخصت بعنایت خلعت خاصه و دو اسپ بساز طلا مختص و سربلند فرمودند - و خلیل الله خان را بدستور سابق بمنصب چار هزاری سوار و فوجداری و جاگیر میوات از تغیر شاه بیگ خان معزز ساخته حکم فرمودند که ملازمت نموده از لاهور روانه خدمت مرجوعه گردد - روز دیگر ارسلان بیگ و میر عزیز که اولین فتح نامه بلخ نزد والئی ایران و دویمین عنایت نامه به نذر محمد خان برده بودند بدرگه معلی رسیده دولت کورنش اندوختند - رای تودرمل دیوان و امین و فوجدار مهرند و سرکار دیپالپور و جالندهر و سلطانپور که پنجاه لک روپیه هر ساله حاصل این خالصات است چون بمعاملات خاطرخواه پرداخته بود غائبانه بخطاب راجگی و منصب دو هزاری سوار از اصل و اضافه سرافراز ساختند -

بیست و ششم ظاهر پشاور را بنجیم سرادقات جاه و جلال گردانیدند - سوم رمضان براه پلی که از کشتهها بر آب نیلاب بسته بودند عبور نموده خارج حصار اتک مرکز اعلام منصور گردانیدند - درین تاریخ فهرست مجموعه دولت و اقبال شاهزاده سعادت پڑوه محمد دارا شکوه با پسر خجسته سیر سلیمان شکوه که از لاهور باستقبال آمده بودند شرف ملازمت حاصل نموده هزار مهر نذر گذرانیدند - و بعنایت یک قطعه الیاس که صد رقی وزن و یک لک روپیه قیمت داشت و اسپیی از نسل عنتر موسوم ببادشاه پسند که پانزده هزار روپیه قیمت اتباع شده بود با زین طلا سربلند گردانیدند - عبد الله بیگ نیره شکور بی اتالیق امام قلی خان بیاوری طالع بیدار بعزم بندگی درگاه جهان پناه از عبدالعزیز خان جدا شده بوسیله سفارش بادشاهزاده عالی فطرت فلک جاه محمد اورنگ زیب بهادر شرف ملازمت دریافتند بعنایت خنجر مرصع و منصب هزاری چار صد سوار و اسپ با زین نقره و پانزده هزار روپیه نقد کلیاب گشت -

بیستم از پل سفاین که بر دریای بهت ترتیب داده بودند گذشته جریده بشکار

قمرغه کنار^۱ تشریف برده بیست و چهار بز کوبی و بیست و پنج قوچ و چهار چکاره از آن میان چهارده به تفنگ خاصه و نه راس از تفنگ شاهزاده صید گشته باقی را زنده گرفته مراجعت فرمودند - لهراسپ خان از اصل و اضافه بمنصب سه هزار و سه هزار سوار و فراست خان بخدمت نظارت و منصب هزار و پانصدی چهار صد سوار از انتقال فیروز خان که در ربهتاس پیانه^۲ حیات برآمده بود سرافرازی یافتند - سید احمد سعید که از زر خیرات سرکار جهان مدار متاع یک لک و پنجاه هزار روپیه باب عرب حسب الحکم اشرف بحرین شریفین برده در آنجا بده بیست که سه لک روپیه باشد فروخته بارباب استحقاق بر دو مکان که همیشه از فیض افضال بادشاه غریب نواز کرم گستر بهره یاب اند قسمت نموده برگشته بود از دریافت ملازمت لازم البرکت و استلام رکن و مقام آستانه^۳ قبله انام سعادت اندوز دین و دنیا گردید -

بیست و ششم از دریای چناب گذشته سلخ ماه در عمارت حافظ آباد و سوم شوال مبارک فال در جهانگیر آباد تشریف ارزانی فرمودند - درین منزل خسروسلطان و ملا علاء الملک میر سامان که در لاهور برای سرانجام بعضی مهمانان مانده بودند و ظفر خان و مسیح الزمان از کشمیر آمده شرف کورنش دریافتند - سید حسن سفیر عادلخان و میر فصیح حاجب قطب الملک تقبیل عتبه علیه^۴ نموده بر کدام پنج فیل از آن میان یکی بساز طلا و چهار با ساز نقره برخی مرصع آلات که بر دو بعنوان پیشکش ارسال داشته بودند از نظر فیض اثر گذرانیده سید حسن بانعام خلعت و یک سهر و یک روپیه^۵ دو صد تولگی و میر فصیح بمرحمت خلعت معزز گردیدند - خسرو سلطان بعنایت یک فیل با ساز نقره و ملا علاء الملک بمنصب دو هزار و چهار صد سوار از اصل و اضافه مفتخر و مهابی گشتند - پنجم شوال بدولت و اقبال داخل عمارت دارالسلطنه لاهور که باعتبار نزہت و صفا و خوشی و دلکشی آب و هوا از سایر عمارات روی زمین امتیاز دارد گشته نوزدهم ماه مذکور بصوب مستقرالخلافه اکبر آباد نهضت فرمودند - منزل اول در باغ فیض بخش و فرح بخش قرار یافته آن مکان سعادت نشان به میامن آثار قدوم بهایون طراوت دیگر یافته در فیض بخشی و روح پروری نمونه^۶ ارم برین و بهشت روی زمین گردید -

۱- قلمی "بکساله" (و - ق) -

سید حسن لختی از اشیای نفیسه بیجاپور و میر فصیح امتعه گولکنده بعنوان پیشکش گذرانیده اولین را بانعام نه هزار روپیه و دومین را بمرحمت هشت هزار روپیه سرفراز ساختند - و قباد ولد اسد خان کابلی را بعنایت خلعت و خدمت قوش بیگی و خطاب خانی و حکیم فتح الله را بمنصب هزاری صد سوار کامیاب نمودند -

بیست و چهارم براه کانو واپن که صیدگاه مقریست متوجه اکبر آباد گشته غره ذیقعه آن سرزمین را مرکز ریایات عالیات ساختند - سوم ماه مذکور از واقعه دکن بعرض اشرف رسید که اسلام خان صوبه دار از کمال قابلیت و سعادت مندی و مزاجدانی بمنصب هفت هزاری هفت هزار سوار و مرتبه والای وزارت رسیده الیوم بصوبه داری دکن سرفرازی داشت بمقتضای قضا بمرحمت حق پیوست و خبر فوت او موجب تحیر و تأسف تمام گشت - بادشاه قدردان بازماندهای او را بموجب ذیل سرفراز ساختند - برادرش سعادت خان به منصب دو هزار و پانصدی هزار سوار و خدمت قلعداری دولت آباد بآئین پیشین و مجد اشرف نخستین پسر او بمنصب هزار و پانصدی دو صد سوار و مجد صفی پسر دومین بمنصب هزار و پانصدی چهار صد سوار و مجد شریف پسر سومین بمنصب پانصدی دو صد سوار و غیاث الدین پسر چهارمین بمنصب پانصدی صد سوار از اصل و اضافه و عبدالرحیم و عبدالرحمن دو پسر خورد سال بمنصب درخور سربلند ساخته اندوخته خان مرحوم پورثه مرحمت فرمودند - و به شاهنواز خان صوبه دار مالوه حکم شد که تا رسیدن صوبه دار بمحافظت آن ملک پردازد -

تتمه احوال بلخ و بدخشان و مرحمت نمودن این دو ملک به نذر مجد خان

چون نذر مجد خان در بیلچراغ اقامت نموده چندانکه کوشید و اندیشه اندیشید سودمند نیفتاده خواش او بجای نرسید لاجرم التجا بدرگاه عالم پناه که مقرر و مقر جهانیان و مرجع و مجمع عالمیانست آورده خصوصیات احوال خویش خصوص آوارگی و بیچارگنی سفر ایران در طی مکتوبات نوشته نزد شاهزاده فرستاد و استدعای عطای بلخ و آمدن طاهر خان برای حصول جمعیت خاطر نمود - لاجرم شاهزاده والا گهر نوزدهم جادی الثانی سنه بیست و یکم جلوس مبارک طاهر خان

را با عطاء الله بخشی خود نزد او فرستاده و فرستادها را ارشاد نمودند که دریافت مطالب و مآرب او نموده و خاطرش از پراگندگی جمع نموده مکتوب بقلم آرند - خان مذکور بعد از رسیدن فرستادها و نامه ظاهر ساخت که قلعه میمنه را اگر اولیای دولت بتصرف من دهند وابستگان و اسباب و اموال در آنجا گذاشته روانه بلخ می‌شوم - شاهزاده بعد از آگاهی جواب دادند که اگرچه در جنب عطای بادشاه فلک جاه این التماس معلوم - هرگاه بلخ و بدخشان بایشان تکلف نموده آید مرحمت قلعه میمنه نیز ضمیمه عطای دیگر خواهد گشت اما پیش از آمدن بلخ این مطلب قابل ذکر نیست - خان مذکور ازین معنی رنجیده در آمدن متامل گشته ظاهر ساخت اگر دادن بلخ البته پیشنهاد همت والا میبود در دادن قلعه میمنه ایستادگی نمی نمودند - هر چند ظاهر خان خاطر نشان او ساخت و کلمات دانش پسند بر زبان آورد از بس توهم قبول نکرده مجد قلی کلباد را که از نوکران معتمد او بود برای تشییع مبانئی معاهده همراه عطاء الله فرستاد - شاهزاده بعد از رسیدن آنها عهد نامه موافق خواش مرقوم قلم مرحمت رقم گردانیده با مکتوب استمالت آمیز مرسول داشتند - نذر مجد خان از بیلچراغ کوچ نموده بسبب خوف و براس باهستگی قطع مسافت نموده بهر جا که می رسید بی ضرورت چند روز توقف نموده قدم پیش نمی گذاشت - شاهزاده والا مرتبت شانزدهم بهادر خان را با لشکری که در بلخ بود تعین نمودند که برسم استقبال شبرغان رفته اگر نذر مجد خان را عزم آمدن اینجا مصمم باشد معزز و مکرم همراه آورده همه جا در تمهید مبانئی احترام و اکرام او کوشش نماید والا بدستور سابق از روی دلیری تمام بی تحاشی برزم پرداخته آنچنان آواره وادی فرار و سرگشته راه ادبار گرداند که دیگر پای جرأت از حد گلیم کوتاه خویش فراموش ننهد - بهادر خان چون بان سمت روانه گردید نذر مجد خان و طایفه قلماقیه که راتق و فاتق مهات او بودند در مضیق تحیر و تفکر افتادند و صریح ظاهر کردند که ما را تاب صدمه عساکر منصوره نیست - نذر مجد خان در قلنی و اضطراب افتاده کفش قلماق را که سردار طایفه قلماقیه بود روانه نمود که اول به بهادر خان ملاقات نموده او را بلطایف العجل برگرداند بعد آن مکتوبی که برای ملاقات بشاهزاده نوشته شده بگذراند - فرستاده مذکور در شبرغان بهادر خان را طلبیده ظاهر ساخت که بسبب نا دادن قلعه میمنه خاطر خان ازیشان جمع نیست الحال اگر شبرغان را بخان خالی نموده بدهند ستورانرا آسایش داده و بنه و بار آنجا گذاشته متوجه ملاقات

شاهزاده میشود - اگر رعایت قدردانی و مهربانی در میان این ملتسم بدرجه قبول موصول نشود خان مذکور بی شبه از جای که رسیده مراجعت نموده بهر جا که مناسب داند خواهد رفت - بهادر خان بنابر رفع دغدغه و تفرقه خاطر خان عزیمت و اراده او را پیش دید نظر عاقبت بین و پیش نهاد همت بلند همت ساخته بمقتضای صلاح وقت قلعه شبرغان را خالی کرده بکفش قلاق سپرد و خود کوچ نموده نواحی پل خطیب را مرکز دایره دولت یعنی لشکر ظفر اثر گردانید - کفش قلاق خاطر از شبرغان جمع کرده به ملازمت شاهزاده شتافت و نامه که تاریخ آمدن خود دوم ماه رمضان مقرر نموده فرستاده بود گذرانید - شاهزاده کفش قلاق را خلعت و شصت هزار شاهی از سرکار بادشاهی داده رخصت نمودند و خود باراده استقبال از بلخ متوجه پیش گشته در نواحی فیض آباد دایره فرسودند -

درین اثناء نوشته نذر محمد خان رسید که اگرچه وعده ملاقات در نزدیکی پل خطیب بود اما این معنی را موجب تصدیع ایشان اندیشیده ملاقات را در نواحی شهر قرار داد - و امید که آن والا جاه بشهر مراجعت فرموده هرگاه انفاذ عزیمت قریب الوقوع گردد در نزدیکی شهر بهر جا مناسب دانند از ملاقات مسرور سازند - روز چهارم رمضان که ساعت ملاقات نذر محمد خان بود خبر رسید که آمدن خود بنا بر مرضی که برو طاری شده موقوف داشته قاسم سلطان نبیره خود را با کفش قلاق و جمعی دیگر فرستاده معذرت کوتاهی خود خواست - حسب الامر شاهزاده والا قدر نوباوه بوستان خلافت سلطان محمد با بهادر خان تا یک گروه استقبال نموده نزد بادشاهزاده آوردند - آن والا جاه قاسم مذکور را از روی عاطفت در آغوش عنایت آورده نزدیک بمسند خود نشاندند - و بعد از رخصت او بامیرالامرا بهادر خان و راجه جی سنگه و غیره بطریق کنگش ظاهر ساختند که با وجود گرانی غله و ویرانی ملک و قرب موسم زمستان درین محال محال توقف محال است - لاجرم غله رو بگرانی نهاده چنانچه منی بده رویه رسیده و کاه و هیمنه مطلق نایاب است - و سامان موسم زمستان ننموده درین ملک مانند بغایت دشوار و حکم اقدس صادر شده که بعد از آمدن نذر محمد خان بلخ و بدخشان را باو بگذارند و او بعد از مرض متمسک گشته نبیره خود را فرستاده صلاح دولتمخواهان چیست - همه متفق شده معروض داشتند که تا رسیدن جواب برف راهها را مسدود ساخته فرصت عبور از کتل هندوکوه نمی دهد - در آن صورت نه سامان ماندن و نه طاقت کوچ نمودن -

بر مردم سخت مشکل میشود - لاجرم شاهزاده هارمان قلعبجات نواحی بلخ را بحضور طلبیده ازین جهت که اوزبک و الهانان بسیار در آن نواحی متفرق شده برجا جماعتی قلیل می دیدند بیدرنگ بر آنها می تاختند - راجه جی سنگه را برای آوردن سعادت خان بترمذ فرستاده خواستند که بهادر خان را بمدد رستم خان تعیین نمایند - درین اثناء عرضداشت رستم خان رسید که بنده با جمعیت خود متوجه میمنه گردیده که شاد خان را همراه گرفته، براه سان چاریک روانه کابل میشوم - پانزدهم رمضان شاهزاده از فیض آباد مراجعت نموده در جلگای متصل شهر منزل اختیار نمودند - و آن ملک را بنذر محمد خان داده قلعه بلخ را به قاسم و کفش قلاق سپرده هنگام وداع یک قبضه خنجر مرصع و یک راس اسب با یراق طلا و پنجاه هزار روپیه از سرکار والا بقاسم سلطان و پنجاه هزار من غله که به نرخ آن وقت پنج لک روپیه ارزش داشت سوای غلات ذخیره قلاع دیگر به نذر محمد خان عطا فرموده حواله او نمودند - اگر نذر محمد خان خود می آمد مطابق حکم معالی بادشاهزاده عالی قدر چهار لک روپیه از سرکار والا و یک لک روپیه از خود تکلیف نموده او را از سامان و لوازم ملک داری مستغنی میساختند -

راجه جی سنگه با سعادت خان آمده درین منزل ملازمت نمود - از آغاز تسخیر آن ملک تا تاریخ مراجعت بادشاهزاده دو کرور روپیه در وجه مواجب سپاه و دو کرور روپیه بر سرانجام ضروریات این یساق صرف گشته - در همه رزمها جمعی کثیر از طرفین به تخصیص در جنگ هفت شبانروزی شش هزار سوار اوزبک و پنج هزار سوار بندهای بادشاهی بکار آمدند - بالجمله چهاردهم رمضان بادشاهزاده توزک و ترتیب افواج بروشی شاهان و دستور نمایان که دستور العمل اعیان سلطنت جمیع اعیانرا شاید بدین ترتیب که امیرالامرا برانغار و راجه جی سنگه جرانغار و بهادر خان چنداول و معتمد خان با مردم توپخانه و پرتهی راج راتهور هراول مقرر نموده روانه کابل گشتند - شانزدهم از تنگئی عرشک گزشته فرود آمدند و بهادر خان بجهت تنگئی راه و عبور لشکر تا سه روز در دهنه آن تنگناها توقف نموده بر روز جمعی را برای محافظت عملیه اردو که برای آوردن پیچمه و کاه در صحرا متفرق می شدند میفرستاد - پژدهم رمضان که نوبت کمپی شمشیر خان و خوشحال بیگ و دیگر کاشغریان بود طبقه خیره سر الهان و اوزبک از کوتاه نظری و خود سری قریب پنج هزار سوار این جماعت را قلیل پنداشته نصف آن جماعت

شمشیر خان را بمیان گرفته نصف دیگر بر فراز پشته‌ها برآمده ایستادند - دلبران عرصهٔ پیکار حملهٔ ایشانرا وقتی نهباده بیمحابا بزد و خورد در آمده یکنه تازی و جلو اندازی بجا آوردند - درین اثناء بهادر خان مطلع شده همین که بسوی ایشان روانه گشت بمجرب نمودار شدن نشان خان مذکور مانند مشتی خس و پشتهٔ خاشاک که از پیش صدمهٔ سیلاب با شتاب تمام راهی شود یکسر تا بفوج کلان خود گریزان گشتند و اکثری راه‌گرای وادیٔ دارالبوار شدند - و جمعی ازین طرف نیز زخمی گردیده دیگران بسلامت بمنزل رسیدند -

بیست و پنجم غوری مضرب خیام دولت گشت - در اثناء راه افواج اوزبکیه از دو طرف نمودار گشته رفته رفته پیشتر آمدن گرفتند - فی الحال امیرالامرا بافواج جرانغار و جمیع ترکش بندان جلو انداخته آن کم فرصتان را از پیش برداشت و فوج دیگر را که از فراخی میدان اندیشه ناک گشته قدم پیش نمیگذاشتند معتمد خان میر آتش با برقدانان متوجه گشته باندک دستبازی جمعی را قتل و بعضی را جریح ساخته براه فرار انداخت - چون حکم شده بود که غوری و کهمرد را داخل ممالک محروسه دانسته قلعدار آن را بحال دارند و نورالحسن قلعدار غوری توفیق اقامت نیافته ابا نمود - لاجرم بادشاهزاده دو روز در آنجا مقام نموده ده لک رویه سرکار والا و قورخانه که در آنجا بود همراه گرفته محافظت آن به نورالحسن قلعدار غوری و ذوالقدر خان مقرر نمودند -

بیست و نهم براه خواجه زید راهی گشته چون منزل آن روز بر کنار سرخاب مقرر شده بود بنابر تنگئی راه و بیم دست انداز اوزبک امیرالامرا را برای حراست جمعی از لشکریان که از عقب می آمدند بر فراز تنگناها گذاشتند - چون میان امیرالامرا و بهادر خان ساقهٔ کل لشکر زیاده از دو گروه فاصله بود در اثنای راه اسباب بسیاری از لشکریان را هزاره و اوزبک بتاراج برده جمعی کثیر بر خزانه ریختند - و تا در آمد شب ذوالقدر خان و نورالحسن در ستیز و آویز بوده آخر بمدد امیرالامرا مخالفان به بدترین روشی راه گریز سپردند - غرهٔ شوال کوچ نموده بنابر طی عقبات دشوار گذار و تنگئی راه کتل که از غایت ارتفاع و طول مانند راه صراط بیاریکی و تندی زبان زد بود مقرر نمودند که بهادر خان و راجه جی سنگه تا عبور تمام لشکر بر کنار سرخاب توقف نمایند - دوم و سوم شوال که مردم بجهت تنگئی مسلک کتل که زالی سر راه بر رستم دستان میتواند گرفت تنگ آمده از کمربهای کوه

چار چشمه بالا برآمده بودند مردم بسیار و دواب بیشمار از کمال اضطراب و اضطراب غلطیده راه عالم بالا سر کردند - چهارم پهای کتل هندو کوه رسیده مقرر نمودند که نخست پادشاهزاده از کتل عبور نمایند بعد از آن امیرالامرا پس از خزانه و قورخانه و توپخانه پادشاهی و کارخانجات شاهزاده و بعد از آن راجه جی سنگه چنداول کارخانجات مذکور و پس از گذشتن همگی اردو بهادر خان بگذرد - و هنگام عبور شاهزاده اگرچه شورش در هوا نبود اما چون برف افتاده بخی بسته بود مردم بتصدیع تمام گذشتند - ششم پادشاهزاده والا گهر بغوربند و بقم بچاریکار رسیده هشتم داخل کابل شدند - و امیرالامرا که از عقب می آمد چون بر کتل منزل نمود نصف شب برف بارش درآمده خان مذکور را بتصدیع بسیار داد - و راجه جی سنگه با همراهان وقتی که از چار چشمه گذشت برف شروع در بارش کرده تا دو روز دیگر در راه و تا گذشتن از کتل سه شبانروز دیگر در بارش بوده برطرف شد - ذوالقدرخان با خزانه از ملاحظه آنکه مبدا کثرت برف راه را مسدود سازد روانه شده وقتی که بکتل بر آمد بارش بجای رسیده که اکثر شتران خزانه زیاده از نصف جا بجا افتاده از حرکت باز ماندند - هر چند ذوالقدرخان سعی نمود از کتل نتوانست گذشت - و تمامی همراهان او از سوار و پیاده از شدت سرما پراکنده شده با چندی در عین بارش برف بمحافظت خزانه پرداختند - فردای آن قدری از خزانه بر شترانی که توانائی تردد داشتند با جمعی از سواران پیش از خود روانه غوربند ساخت و خود با چندی بقت شبانه روز بر فراز هندو کوه با آنکه محاب طوفان بار از کار خود فارغ نبوده از فرط برف و بخی و خوف دمه مردم را مشرف بر هلاک داشت و قلت آذوقه و انتظار رسیدن بهادر خان سربار تصدیعات دیگر شده بود گذرانید - و کیفیت حال بهادر خان برین منوال که چون بکتل تنگ شهر که بقاصله دو منزل از هندو کوه واقعست و نشیب دشوار نورد دارد و از بارش برف بغایت محال گذار شده بود معه هزارهای تنگ چشم بآرزوی ربودن مال مردم هجوم نموده در هر ساعت بر اردو می ریختند و خان مذکور به حملهای متواتر جمعی را قتل و جریج می ساخت باز از شوخ چشمی باز نمی آمدند رسید تمامی مردم را بسلامت از گریوهای دشوار عبور و تنگناهای صعب‌المرور گذرانید - و یک روز پائین کتل توقف نمود و همگی پس ماندبا را پیشتر از خود راهی ساخت - و باوجود راه کم بنا بر شدت برف و دمه اکثری از لشکریان شب بر فراز کتل گذرانیده مردم و دواب بسیار هلاک شدند - چنانچه از آغاز مرور لشکر تا انجام ده هزار

جاندار قریب بنصف آدم تنه، فیل و اسب و شتر و غیره ضایع شده فراوان اسباب در زیر برف ماند - وقتی که خان مذکور بر سر کتل رسید و حال ذوالقدر خان با خزانه بدین منوال دید باخلاص خان و روپسنگه راتهور و گوکل داس سیسودی و مهیش داس راتهور و چندی دیگر شب بهانجا توقف نموده سحرگاهان از شتران خود بر قدر یافت اسباب انداخته خزانه بار نموده تنه بر اسپان و شتران لشکریان قسمت نمود - و همین که رابی ساخت جمعی از هزاره جمعیت خان مذکور پیشم کم دیده خواستند که برای بردن زر دستبردی نمایند - سردار شهامت شعار لوای تهور بر افراخته و چهره از غضب بر افروخته جمعی کثیر را طعمه تیغ و تیر ساخت و بقیه السیف را براه فرار انداخته خزانه و اردو بسلاست گذرانیده بیست و دوم شوال بکابل رسید -

اکنون باز بوقایع حضور می پردازد - ششم ذی قعده از کانو و این روانه پیش گشتند و بعد از طی سه منزل عارضه تب بر مزاج نوباوه بوسطن سلطنت شاهزاده مهر شکوه پسر دوم بادشاهزاده عالمیان عهد دارا شکوه طاری شد - هر چند اطبای پای تخت خون بزلو گرفته باقسام معالجه پرداختند چون خواست الهی بامری دیگر تعلق گرفته بود چاره گری چاره گران آن کارگری بظهور نیاورد - و بنا بر مقتضای تقدیر قضیه ملال افزای آن نوگل گلشن اقبال که همگی اوقات حیانش چار سال نه ماه و پنج روز بود نیم ذی قعده رو نموده کوه کوه غبار اندوه سرپای خاطر مبارک گرفت - و بجهت تسلی خاطر والدین آن مسافر عالم بقا با سایر حجاب گرینان نقاب عصمت بمنزل آن بیدار بخت تشریف برده باب نصایح اطفای نایره اندوه فرموده روز دیگر نعلش آن نوگل زینت افزای گلشن ارم بآئین پسندیده روانه لاهور نموده مقرر ساختند که در باغ والدهاش مدفون سازند - یازدهم از آن منزل کوچ به کوچ متوجه شده یزدهم بسهرند و بیست و یکم بیابان ورود سعادت نمودند - بیرم دیو سیسودی که پیش ازین نوکر رانا بود دولت اسلام سده سنیه دریافته به عنایت خلعت و اسب و منصب پشت صدی چهار صد سوار سر بلند گردید - و او برادر سحان سنگه سیسودی است که از دیر باز به بندگی این آستان فلک نشان مفتخر است - و اینان پسر سورج مل دومین پور رانا امر سنگه اند - بیست و چهارم از یک منزل کرنال اردو را با جعفر خان و ملا علاء الملک میر سامان براه راست رخصت نموده خود بهمعنان نشاطاندوزی با جمعی از مقربان و عمله براه

کنار مهر شکار گمان متوجه شدند - و بعد از فراغ شکار سوم ذی حجه داخل نورگه شده فردای آن بسیر عارات شاهجهان آباد پرداخته تصرفات شایان و نمایان که بخاطر مبارک رسید خاطر نشان مکرمت خان و معماران نموده حکم فرمودند که تا مراجعت لشکر جاه و جلال از اکبر آباد و رسیدن بیست و چهارم ربیع الاول که ساعت ورود اشرف درین دولخانه است این عارات دلکش باید که با زیب و زینت تمام با تمام رسد - و بنا بر مزید تاکید عاقل خان و آقا یوسف را نیز در اهتمام شریک مکرمت خان نمودند - و خود بدولت و اقبال براه دریا کشتی سوار بمعنان دولت و اقبال متوجه دارالخلافه اکبر آباد گشته پانزدهم ذیحجه به پرتو قدوم فرخنده ساعت سعادت پیرای آنجا را فروغ آمود فیض ساختند -

جشن وزن مبارک شمسی

روز مبارک دوشنبه بیست و چهارم ذی حجه سنه یک هزار و پنجاه و هفت جشن وزن مبارک شمسی آغاز سال پنجاه و هفتم از عمر ابد طراز بادشاه فلک جاه بآراستگی ترتیب یافته در ساعت مسعود برسم معهود آن روح مجسم خود را بجواهر و طلا و نقره و دیگر اشیاء برسخته ماده آسودگئی فقرا و محتاجان را سهیا و آماده ساخت و تهیدستان گیتی را راس الال رفاهیت عطا نمود - و فیل خرد کلان گوش که شایسته خان از گجرات ارسال داشته بود از نظر اشرف گذشت - معزالملک بخدمت متصدی گری بندر سورت و کنایات و چتر بهوج که پیشتر دیوان اسلام خان بود بدیوانی مالوه سرافرازی یافتند - غره محرم رستم خان و مجد زمان طهرانی و بختیار خان و چندی دیگر که از شاهزاده مجد اورنگ زیب بهادر رخصت گرفته روانه درگاه جهان پناه شده بودند بادرک سعادت سجده درگاه والا سرمایه اعتبار ابدی و افتخار مردمی اندوختند - و چون بعرض اشرف رسید که جانباز خان فوجدار مندسور بزخم یکی از متمردان که خان مذکور وطن او را تاخته زلش را اسیر ساخته بود رخت هستی برپست بختیار خان را بعنایت خلعت و جاگیرداری آنجا سرافراز ساخته رخصت فرمودند - دوم صفر شاهزاده مجد شعاع با سلطان زین الدین نخستین پسر خود از کابل آمده سعادت ملازمت اشرف دریافتند - و دو فیل با ساز لقره برخی از اشیای دیگر بعنوان پیشکش و هزار مهر بطریق نذر گذرانیده بعنایت صوبه بنگاله بار دیگر سرافرازی یافتند - و اعتقاد خان را حکم شد که روانه حضور گردد -

کیفیت ارسال قنذیل مرصع بروضة متبركه حضرت سرور كاینات صلی الله علیه وسلم

عاطفت مردمی حضرت ایزدی شامل حال سعادتمندی میباشد و این عطیه ربانی و لطیفه آسمانی در حق برگزیده عنایت الهی نزول مییابد که پیوسته آرزومند طواف قبله صوری و معنوی آعنی محراب درگاه جهان ملاذ گیتی پناه حضرت خاتم الانبیا صلی الله علیه و آله و اصحابه بوده از همه سو روی امید بدین والا جناب داشته باشد - منت مر خدایرا که این سعادت ارجمند و دولت بی گزند نصیب حضرت ظل سبحانی صاحبقرانی بوجه احسن گشته بمزیت نمایان ممتاز جاوید دارد - و هر چند بحسب ظاهر بجهت تمشیت امور فرمانروائی و سرانجام نظام مصالح کارخانه عالم حصول دولت زیارت میسر نیست اما باعتبار باطن پیومته همه وقت فیضیاب سعادت حضور فایض النور بوده دل و جانرا فدای نام مبارک آنحضرت صلی الله علیه وسلم دارند - از جمله درین ایام هنگام دیدن جواهر قطعه الماس نادری گرانمایه بوزن صد رقی بابت پیشکش قطب الملک بنظر انور درآمد که از خیرگئی فروغ آن نظر دقیقه شناس اهل خبرت را در قیاس قیمت آن مقیاسی درست اساس بدست نمی آمد بنابراین از روی تخمین بهای آن گوهر بی بها مبلغ دو لک و پنجاه هزار روپیه قرار یافت - خدیو هفت کشور بمقتضای صدق اعتقاد و درستشی ارادت آنرا نذر روضه مطهره مکرمه حضرت خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم نموده این دست آویز متین را وسیله استدعای مطالب و استجابت مقاصد از درگاه حضرت واپس العطا یا ساختند - و از جمله تحف اطراف واکناف هفت کشور شاهانه عنبرین بوزن هفت صد تولچه بقیمت ده هزار روپیه که در سرکار خاصه شریفه بود بحسب اتفاق قنذیلی شکل افتاده امر فرمودند که زر گران جادو اثر و مینا کاران هنرور آنرا بطلای مشبک در گرفته و بر اطراف آن نقشهای بدیع و بوتهای دلکش پرگل در غایت دقت و نزاکت طرح افکنده بجواهر شمیمه مرصع نموده بعنوان آن الماس گرانمایه را در آن نصب کنند که حسن صنعتش هوش از اهل نظر ربوده رواج صنعت چرخ مرصع کار را در نظرهای موقع سازد - چون بموجب فرموده بصرف مبلغ سه لک و پنجاه هزار روپیه آن کارنامه رنگین صنعت آفرین صورت

اتمام یافته بگل مهدی موسوم گردید حکم معلی بشرف نفاذ پیوست که سید احمد معید که پیش ازین خیرات بحرین شریفین برده بعد از فروختن ده بیست نفع گرفته بقفرا قسمت نموده بود باز بتقدیم این خدمت سعادت دوجمهای حاصل نماید - و بدستور سابق یک لک و شصت هزار روپیه متاع به عرب از متصدیان کجرات گرفته بآئین سفر پیشین بده بیست فروخته یک لک به شریف مکه و تتمه درمکه معظمه و مدینه منوره بسکنه آنجا و دیگر محتاجان و مسکینان آن هر دو مکان سعادت نشان قسمت نماید و از روی کمال بنده نوازی او را از روزیانه داری برآورده بمنصب پانصدی ذات و انعام دوازده هزار روپیه مرابند ساخته بیست و سوم محرم رخصت فرمودند -

غره صفر شاهزاده والا گهر محمد شاه شجاع بهادر را بعنایت خلعت خاصه با نادری و طره مرصع و سر پیچ یک قطعه لعل و دو دانه مروارید و متکای مرصع الماس که قیمت همه یک لک روپیه بود و صد اسپ از آن میان دو با زین مرصع و طلا معزز و مفتخر ساخته به صوبه داری بنگاله رخصت ساختند - و بسلطان زین الدین پسر کلان آن کامگار جیغه مرصع و تسبیح مروارید و اسپ با زین طلا میناکار و بسلطان بلند اختر دوم پسر آنوالا گهر جیغه مرصع و تسبیح مروارید عطا فرموده بهمرابی بادشاهزاده دستوری دادند - بمیر صمصام الدوله ولد مرتضی خان خلف میر جمال الدین حسین انجو خدمت دیوانی و بقاضی طاهر آصف خانی خدمت خانسانائی آن عالی نسبت والا تبار مرحمت نموده بنگام رخصت بهرکدام اسپ و خلعت عنایت فرمودند -

بژدهم راج کنور پسر جانشین رانا چگت سنگه که بجهت ادای تهنیت فتح بلخ و بدخشان روانه درگاه آسمان جاه شده بود از زمین بوس درگاه والا و سجده گزاری آستان فلک نشان ناصیه بخت را فروغ دولت داد - و عرضداشت رانا با پیشکش از نظر اشرف گذرانیده بمرحمت خلعت و تسبیح لعل و مروارید فرق عزت برافراخت - چون بعرض رسید که ذوالقدر خان حارس غزنین و ناظم هر دو بنگش از تعیناتیان ملک عدم گشته سعادت خان نیره زین خان کوکه را بجای او مقرر نمودند - راجه جسونت سنگه را از اصل و اضافه بمنصب پنج هزاری ذات و سوار دو اسپ سه اسپه سرافراز ساختند - خواجه عیسی و خواجه موسی پسران خواجه

طیب که از بلخ بکابل و از آنجا همراه پدر بدرگاه آمده بودند بعنایت خلعت و ده هزار روپیه سرافراز گردیدند -

نوروز عالم افروز

درین هنگام سعادت فرجام که آوازه شادمانی آویزه گوش روزگار گشته بیست و پنجم شهر صفر شیراعظم به برج حمل انتقال نموده و دشت و صحرا بگل و سبزه پیاراست - بادشاه عالم پناه بر سریر دولت جلوس فرموده داد کمرانی دادند و امرای عظام و دیگر بندها را باضافه نمایان سرافراز ساختند - نخست راجه جسونت سنگه را باضافه پانصد سوار دو اسبه سه اسبه سربلند گردانیدند - و شاهزاده مراد بخش را بجهت ضبط مالک دکن از کشمیر بحضور اشرف طلب داشته حسین بیگ خان خویش امیرالامرا را بخطاب خانی و از اصل و اضافه بمنصب هزار و پانصدی هزار و پانصد سوار و عنایت علم و فیل و اسب و صوبه داری کشمیر مفتخر و مهابی ساختند - و معتمد خان را بخلعت و اضافه پانصدی بمنصب دو هزاری هزار سوار برنواخته از تغیر موسی الیه آخته بیگی و خواجه عنایت الله خسروپوره عبدالله خان بهادر فیروز جنگ را بخدست توزک سر بلند ساختند - اگرچه از بهادر خان در یساق بلخ ترددات نمایان و خدمت شایان بتقدیم رسیده بود لیکن چون بسبب اظهار بعضی مردم خاطر نشان اشرف شد که در تعاقب نذر مجد خان و مدد سعید خان در وقت غلبه اوزبک اغراض عین نموده لاجرم سرکار کالپی و قنوج که در تیول او بود و دوازده ماهه حاصل داشت تغیر نموده عوض سی لک روپیه مطالبه سرکار متعلق بخالصه شریفه گردانیدند - و جلال برادر او را بعنایت خلعت و منصب هزاری هزار سوار از اصل و اضافه و خطاب دلیر خان و مرحمت فیل و فوجداری آنجا مفتخر و معزز ساخته بهادر خان را بغایت آزرده دل ساختند -

درین تاریخ جانب درشن وقت مجرای مردم فیلی مست بر راجه مدن سنگه بهدوریه حمله آورده یکی از همراهان او را بضرب خرطوم افکنده بزیر دندان آورد - راجه از فرط تهور و جرأت بقوت تمام جمدهر پروزد و بسر دادن چرخ و بان راجه با آن نوکر سلامت ماند و بانعام پنجاه هزار روپیه از جمله دو لک روپیه پیشکش راجگی سربلندی یافت - حکم معالی بشرف نفاذ پیوست که بادشاهزاده والاتباع

عالی مقدار مجد اورنگ زیب بهادر که از بلخ مراجعت نموده بر کنار دریای بهت بموجب امر جلیل القدر توقف داشتند بلده ملتان را در جاگیر خود دانسته از بهان راه بدانجا شتابند - و باقی طلب خود را که مطابق درامهٔ هر ساله سی لک روپیه می شود نقد از خزانه ملتان میگردفته باشند - چون ساعت ورود موکب مسعود بدارالخلافت شاهجهان آباد نزدیک رسیده بود دوازدهم ربیع الاول موافق هژدهم فروردی ماه روز مبارک دوشنبه از اکبر آباد کوچ فرموده متوجه آنصوب با صواب شدند - و راج کشور پسر رانا را بانعام خلعت و دو اسب با ساز طلا و مطلا و یک زنجیر فیل مفتخر ساخته رخصت فرمودند - مجد ابراهیم و ذوالفقار خان بر دو را رخصت نمودند و از راه عنایت به ذوالفقار خان علم مصحوب او ارسالداشتند -

گذارش بنای حصار گردون آثار و عمارت عالی اساس شاهجهان آباد و کیفیت آبادی آن شهر و جریان نهر کوثر اثر

حکمت بالغه حضرت علی الاطلاق جل برهانه و جلت حجت برگاه از راه رعایت عباد و بلاد اقتضای برگزیدن دودمان دولتی از سایر خانوادهای دیگر سلاطین روی زمین نماید و خداوندان آن دولت خداداد را از جمیع ارباب دول بکمال جاه و جلال امتیاز بخشد بر آینه منسوبات و متعلقات و لوازم مایحتاج آن دولت را اگرچه از امور مستحسنه صوری باشد که وجود آن در نظام جملگی چندان ضروری نبود از هایت دیگر دودمان دولتها امتیاز تمام و نمایش نمایان دهد فکیف امری که باعث مزید شان و شوکت و افزایش شکوه و زینت آن دولت گردد که درین ماده سنت سنیه آنحضرت علیه بر مجاری این منبج جاری گشته که در باب عطای ناگزیر وقت زیاده بر قدر کفایت عنایت مبذول دارد - چه ظاهر است که ازدیاد امثال این امور در واقع موجب وفور اعتبار ملوکست در انظار و باعث افزایش وقعت و وقار در قلوب - درین صورت نفاذ اوامر و نواهی و اجرای احکام و حدود الهی که علت غائی سلطنت و بادشاهیست همه جهت پیشتر رو میدهد - چنانچه برین دعوی بدیهه عقل شاهد است و نظیر این معنی از حضرت سلیمان علی نبینا و علیه الصلوة و السلام در کتاب مرویست که آن سرور در مجالس حکم بر سریر زرین مکل

بنوادر جواهر جلوس می فرمودند که در کمال عظمت و رفعت و زیب و زینت ترتیب یافته بود و بر پایها و اطراف آن جانوران مهیب از دست شیران قوی هیکل درشت چنگال و امثال آن در کمال پیبت و شهادت صورت و درستی پیبت ساخته بودند چنانچه بعنوان حیل محرکه ریاضیه باندک جنبشی در حرکت آمدندی و آوازه‌ای سهمگین هولناک از جوف ایشان برآمدی - و هم چنین مرغان عظیم الجثه از سیم و زر بر سر آن سریز نصب نموده بودند که چون بدستور صنعت مذکور بیال افشانی در آمدندی انواع خوشبویها بر تارک مبارک آنحضرت نثار کردند - و از مشاهدۀ این صور غریبه ارباب جنایات و انکار حقوق را وحشت و دهشت تمام دست داده بحق و صدق اقرار نمودندی - بنابراین مقدمه مسلمه چون حضرت آفریدگار عالم جل سلطانۀ این دولت ابد پیوند را از سایر دول مزید ارجمندی داده اصحاب آنرا از جمیع اشیاء ایشان بکمال عظمت و شوکت و رفعت و عزت و وفور جاه و حشمت و فسحت دستگاه مملکت برگزیده چنانچه عشر عشر مواپی که بان سرور عطا نموده بدیگر سران نداده - ازین رهگذر که اهل هفت کشور بسوی ایشان رو براه نموده و این درگاه را که نمونه درگاه احدیت است چنانچه صالح و طالح و مسلمان و کافر همگی از آن بهره‌ور اند ، حوالنگاه حوایج مردم کرده برات روزی همگنانرا برین دولت نوشته - لاجرم همه چیز این دولت را فراخور لایق حال آن وسیله ارزاق خلایق آفریده مرکز دولت و منشای سلطنت آن والا دودمان را که عبارت از لاهور و اکبرآباد است درخور وسعت دستگاه حشمت و کشادگی بچرین کف نیسان آسای ایشان فسحت ساحت محیط بخشیده و هر دو مرجع خلایق و قبله برآمد حاجات و وجه توجه اهل شش جهت را فراخور بازگشت عالمیان از جمیع جهات و وجوه دستگاه گنجائی داده وسیع گردانیده - در جمعیت و جامعیت و معموری و کثرت خلایق و عمارات عالیه و امثال آن از آنچه مدن را در کار روزگار است و تمدن را از آن ناگزیر همگی بر وجه اتم و اکمل درین دو مصر جامع یافته میشود بمرتبه که هزار مصر و شام در هر گوشه این بر دو گم گشته و هزاران قسطنطنیه عظمی و رومیه کبری در سر هر کوی شان سرگشته - لیکن چون از بعضی وجوه نقص الکمال بهر دو شهر عظمت بهر برخورداره ، اول آنکه در مبانی اکبرآباد که بر ساحل دریای جون است شکست و آبکند و نشیب و فراز بسیار وقوع دارد چنانچه در میان شهر نیز جایجا واقع شده باعث ناهمواری

آن گشته و هم چنین دارالسلطنت لاهور ازین جهت که یک مرتبه اساس نیافته و رفته رفته بنیاد پذیرفته لاجرم آچنان که باید و شاید بطرح مرغوب نیفتاده - دیگر آنکه ظاهر دروازه‌های قلاع هر دو جا که دولترای سعادت و سایر کارخانجات بیوتات سرکار خاصه در داخل آن سمت وقوع دارد بسیار کم فضا و تنگ ساحت است چنانچه جلوه‌خانه که بی نهایت درکار است اساس نیافته و بدین سبب از کثرت آمد و شد مردم افواج بادشاهی و تائیدان امرای عظام در اوقات ملازمت و هجوم فیل و اسب بسیار مخصوص در عیدها و جشنها بضعفا آزار و اضرار بسیار میرسد - سوای این از تنگ میدانی کوی و برزن و بازار و شوارع خاص و عام عموم آینده و روزه بنا بر هجوم خلایق بیشمار زحمت و تشویش بسیار می یابند - لهذا بخاطر مبارک آوردند که بعنوانی که عامه عالمیان از توجه آن حضرت توسیع فراغ من جمیع الوجوه یافته در عهد راحت مهد آن حضرت از پیچ راه ضیق احوال خاصه در طریق عیش معاش که خاصیت نیت آنحضرت است ندارند بهمین دستور ازین تنگی و کمی نیز که از رهگذرها ناشی شده خلاص گشته هر کدام بوضع و طرز موافق مرضی خود عمارتی اساس نهاده لذت زندگی یابند - و بر طبق این عزیمت نافذ امر ارفع عالم مطیع آن بانی مبانی جهانگیری و جهانبانی توقع صدور یافت که مهندسان اصطربلاب شناس و اقلیدس نظر مابین این دو شهر عظیم الشان قطعه زمینی دلمشین بهشت نشان که بخوبی اعتدال آب و هوا متصف و مراتب کمیت و کیفیت محسنات آن از توصیف خرد افزون باشد بهم رسانیده قلعه والا بنیاد که بحسب بیئت نمونه سبع شداد باشد مشتمل بر عمارات بدیع و نشیمنهای وسیع بوضع غریب اساس نهند - چون معماران هندسه پرداز و بنایان سحر طراز در ظاهر دارالملک دہلی متصل نورگده مشرف بر دریای جون قطعه زمینی بدیع آئین :

نظم

بر لب آب جون فیض سرشت
که بهشتش بود نمونه زشت

خاکش از خرمنی نشاط‌افزای
دلکش و جانفزا و دیده کشای

جایگاهی کز اعتدال هوا یافت رنجور چند ساله دوا

مرده را آب زندگانی ده
پیر فرتوت را جوانی ده

برای این کار بهم رسانیده بعرض مقدس رسانیدند - حسب الامر قضا نفاذ خدیو دادگر عارت گر معموره هفت کشور که بعد از مرمت نهبستان دلهای صاحب‌دلان و صفا کده خاطر اولی‌الالباب پیوسته در پی آبادی عالم خاک و آب اند بعد از پنج ساعت از شب جمعه بیست و پنجم ذی حجه مطابق نهم اردی بهشت سال دوازدهم از جلوس اقدس مطابق یک هزار و چهل و هشت هجری [۱۰۴۸] در زسان محمود و آوان مسعود استاد احمد سرآمد معاران نادره کار بسرکاری غیرت خان صوبه دار آنجا و صاحب اہتمام این کار مطابق طرحی بدیع و نقشی تازه که به پنج وجه نظیر آن در شش جهت دنیا بنظر نگار گیان در نیامده بود رنگ ریخته بیلداران بحفر بنیاد آن پرداختند و پس از پنج ساعت و دوازده دقیقه نجومی از شب جمعه نهم محرم سال هزار و چهل و نه هجری مطابق سوم اردی بهشت اساس عمارت نو آئین در آن سرزمین فیض آگین که از کمال نزہت خدا آفرین رشک فرمای بهشت برین و سوادش بهمه حساب خال جبین سراسر متنزہات روی زمین است نهادند - و ہرجا ارباب ہنر ہای متعارفہ و اصحاب بدایع و صنایع غریبہ از سنگتراش و پرچین ساز و منبت کار و نجار و معمار صاحب سلیقہ ماہر در ممالک محروسہ بود بحکم اشرف حاضر گشتہ مشغول کار گشتند - و ہر کدام برغم دیگر دعوی نفرد در فن خویشتن نموده لطف معی بجای رسانیدہ بودند کہ در برابر حسن نمود کارشان کارنامہ ارژنگ و نگارخانہ چین و قرنگ مانند نقش آب نہ نمود داشت نہ بود - و نہری کہ سلطان فیروز شاہ در ایام سلطنت از پرگنہ خضرآباد تا سفیدون کہ شکارگاہ مقررۃ او بود سی کروزہ آورده پس از رحلت او بمروار ایام از جریان باز ماندہ و در عہد حضرت عرش آشیانی شہاب الدین خان صوبہ دار دہلی نہر مذکور را مرمت نمودہ جاری ساختہ بود چون روزگار او سپری شد دیگری بہ تعمیر و ترمیم آن پرداخت ، حسب الحکم اشرف از منبع تا شاہجہان آباد بلند و پست آنرا ہموار و کنارہای آنرا متین و استوار ساختہ تا سفیدون کہ سی کروزہ است در ممر قدیم و از آنجا نہری

تازه حفر نموده پهای عمارت رسانیدند - از تاریخ بنا تا پانزدهم جادی الاول سال مذکور چار ماه و دو روز در عمل غیرت خان بتاکید تمام کنده و لختی مصالح جمع شده بعضی جا اساس هم بر آمد و بعد از تعیین شدن او بصوبه‌داری تته در مدت دو سال و یک ماه و پانزده روز عمل صوبه‌داری الله ویردی خان اساس قلعه از جانب دریا دوازده ذراع برافراخته گشت - و پس ازو در عمل مکرمت خان بتاکید و اهتمام او در سال بیستم جلوس مبارک بانجام رسید - چون کیفیت اتمام آن در کابل معروض حجاب بارگاه سلیمانی گشت حکم معالی بشرف نفاذ پیوست که رازدانان انجم و افلاک ساعتی مسعود که مسعود آسمانی سعادت دوجبهانی از آن کسب نماید بجهت نزول اشرف در آن عمارت مسرت افزا که در هفت کشور ربع مسکون بل بر دو کون چون بانی خود ثانی ندارد برگزیده بعرض مقدس رسانند - اخترشناسان کامل نظر بدقت فکر بیست و چهارم ربیع الاول مطابق بیستم فروردی ماه سال هزار و پنجاه و هشت پیجری اختیار نموده گوش زد عاکفان پایه سریر سلیمانی نمودند - چون وقت وسیع بود لاجرم از کابل با کبرآباد تشریف فرموده در دوازدهم ربیع الاول مذکور روانه شاهجهان آباد گشتند -

حقیقت قلعه و عمارات مرکز محیط دولت یعنی دارالخلافه شاهجهان آباد

زبان خاصه توصیف چگونه تعهد تعریف آن نماید و صفحه صحیفه انشا باوجود تنگ‌روئی چه رو ضان تضمین ستایش آن گردد که فسحت مساحت مجتمع المساحتش با فراخنای عالم امکان دم از برابری میزند و رفعت پایه قوی پایه عرش مایه اش مر بمساوات سبع شداد مساوات فرو نمی آرد - زمین از استحکام قوامش بمدوش ساق عرش برین گشته و پایه رفعتش از برکت این بنای متین از کرسی آسمان هشتمین گذشته - بروج گردون عروج البرز آثارش شرفه غرقه از علو کنگره این مهم منظره درگزرانیده - آثار خاکریزش که مانند کره خاک از سه طرف محاط آست بنیاد بنا بقعر بحر محیط رسانیده - بوارق انوار صفای دیوارش از ظهور مهر انور اظهر و مراتب شهرت رفعتش از لیالی و ایام شهور و اعوام شهر :

نظم

اساس متمنش درین خاکدان
 بود کنگر کشتی آسمان
 قوی دل بود عالم خاک ازو
 نشان میدهد غور ادراک ازو
 جهان کهن راست بروی نظر
 چوپیری که او را بود یک پسر
 شد از رفعت شان سپهر دگر
 بود آفتابش شه بحر و بر
 محیط کرم پادشاه جهان
 جهان بخش ثانی صاحبقران
 شه عدل کیش و ملایک خصال
 سلیمان جلال و فلاطون کمال

بیغائله تکلف از مبدای بنیاد این طلسم آباد تا افراختن این نوع قلعه عالی اساس
 که سرکنگره رفعتش تا به پیشطاق ایوان کیوان برابر افتاده و حوض اندیشه شناور
 بغور عمق خندقش پی نبرده در خواب و خیال هم هیچ بادشاه فلک جاه را دست
 نداده ، بلکه تا هنگام طی قطع این نطع دو رنگ و برجیدن مهرهای سپید و میاه هیچ
 صاحب اقتداری را ساختن این نوع عبارات که تا بقای زمین و آسمان اندراس بقواعد
 آن مرصاد میسر نخواهد آمد - بالفرض والتقدیر اگر دیگر فرمان روایان صاحب
 تدبیر بمساعدت وقت و یاورى بخت مراتب جاه و اقتدار و دولت و اعتبار بهم
 رسانیده بنای مرتفع و عبارات عالی از روی زمین تا آسمان برافرازند و صد کاخ ملون
 منقش را برابر ایوان کیوان بسازند اما این فطرت بلند و دانش ارجمند و کمال عقل
 و جدت فهم و کثرت فراست و حدس صایب و تمیز تمام و سلیقه درست در احداث
 ابنیه عالیه و عبارات رفیع و منازل و نشیمنهای غریب و باغات و بساطین دلپسند
 نظر فریب و اجرای انهار و اغراس اشجار و مزید تکلف و تصرف در جمیع امور
 توره و توزک بادشاهی و رسم و آئین فرمانروائی که خاصه این مظهر اتم قدرت الهی
 است و هیچ یکی از سلاطین روی زمین پی بدان نبرده ، در دنیا دیگری را میسر

نیامده - و چگونه میسر میآید که بحکم قسمت حوالنکده روز نخست ابداع این بدایع که رهن وقت بوده روزی بندگان آن خدیو روزگار شده و چیزی که در انتظام سلسله نظام جهان و طریق عیش و معاش جهانیان درکار باشد و بکار آید در پرده غیب نمانده که بعرضه ظهور نیامده - چنانچه بمحض اتهام آنحضرت کار تصرف و تکلف در امثال این مهم بمقامی که رسیدن بفروتر پایه از آن مافوق تصور خرد است رسیده - و ترقی در امور بمکانی که غایت مراتب امکانست کشیده سرزمین دلنشین هندوستان در زمان آنحضرت رفته رفته گلستان روی زمین آمده و عهد عافیت مهش موسم چهار روزگار بلکه من شباب لیل و نهار گشته - درین صورت ازین عالم صاحب فطرتی بلند اقبال و ازین دست مجددی دانش سگال خال خال بر روی کار آمده رونق افزای عالم صورت میگردد بلکه باعتقاد ارباب دانش و بینش چنین خلقتی والا فطرت مادر ایام نزاده و نمیزاید - بجملا این حصار گردون آثار که از مبداء تاریخ بنیاد تا هشت سال بکمال جد و جهد بسرحد اتمام رسیده و تا آن غایت مبلغ پنجاه لک روپیه در مصارف بنای آن و موازی این مبلغ در مخارج عمارات عالیه داخل قلعه مبارک بخرج رفته مشتملست بر چهار دروازه و دو دریچه و بیست و یک برج از آنجمله هفت مدور و چهارده مشن و محیط چار دیوارش که مشن بغدادیست هزار گز طول و شش صد ذراع عرض و بیست و پنج گز ارتفاع تا شرفات از خاکریز دارد - فسحتش شش لک ذراع و دورش سه هزار و سه صد ذراع - و تمام باره و بروج گردون عروج آن رفیع العباد از اوج تا حضيض و از کنگرها تا خاکریز از سنگ مرخ تراشیده اساس یافته - خارا تراشان دقیقه اندیش فرهاد فن بدان مشابه در تنگ درزی الواح آن دقت بکار برده اند که در ناخن فکر تیز توصیف آن بند نمیشود - لهذا کلیم طور معنی طالبها درین مقام که بالغز اندیشه غور پیشه است چندان ایستادگی که درخور این مقام باشد بجا نیاورده آنجا که میگوید :

نظم

نه بینی بدیوارش از سنگ درز
که چسبان بود صحبت تنگ درز

در آئینهٔ سنگ خارا تراش

چو خورشید حسن پیر کرده فاش

ز بنیاد تا کنگر از خاره سنگ

تراشیده گوئی ز یکپاره سنگ

ماتلت سرشت و صفا گستر است

بهم آئینهٔ بهم مدّ اسکندر است

بدینسان بنای فلک احتشام

شد از سنگ یکرنگ گلگون تمام

و همگی عبارات دواخانهٔ والا از برج شالی و باغ ارم مثال حیات بخش و شاه محل آرامگاه مقدس و برج معروف به برج طلا و امتیاز محل و دیگر عبارات قرینهٔ آن و خوابگاه نواب قدسیه القاب زبدهٔ مقدسات دوران اسوهٔ طاهرات زمان بیگم صاحب و دیگر پردگیان حریم حرمت در یک رسته به ترتیب واقع شده از طرف مشرق بارتفاع دوازده ذراع مشرف بر آب و صحرا و از جانب مغرب بر باغ و باغچه‌های مسرت افزا و انهار و تالاب فیض پیرا سراپا از سنگ مرمر صاف شفاف بنیاد پذیرفته ازارهٔ هر کدام باحجار رنگین پرچین کار و سقف و جدار هر یک در غایت زیب و زینت بنوعی مطلا و منقش و رنگین ساخته شده که مراتب کمیت و کیفیت محسنات آن از پایهٔ توصیف خرد گذشته - و هر یک در خاطر پسندی و دلنشینی از روضهٔ رضوان و غرفهٔ قصور جنان نشان میدهد - و از همهٔ ریزها خاصه از فیض بخشی جا و فرح افزائی فضا و فسحت ساحت و اضافهٔ روح و راحت و صفای نظر و حسن منظر بهشتیست بر روی زمین بلکه روکش بهشت برین بنظر درآمده - رخشانی و درخشانی لاله زار سهیل آثار نقش و نگارش آب و رنگ جگر گوشهٔ بدخشان و قرة العین عدن از یاد میبرد - خاصه منظر آئینه نگار که پا لغز انتظار افلاکیانست چه جای خاکیان بنور و صور گوناگون قلم بطلان بر نقش و نگار کارگاه بوقلمون کشیده و از عکس رنگ آمیزی گلهای حدیقهٔ رویو رشک فرمای اطلس ساده کارخانهٔ چرخ برین گشته - نوعی چهره افروز حسن و جمال است که خورشید کیمیا گر هر صبح برای کسب فروغ بر در هر لوحش حلقه میزند و هر لحظه در رنگ متغیلهٔ سخنور صد رنگ صورت سراپا معنی بجلوه در آورده تماشای حیرت افزایش بی مبالغه ارباب معنی را پابند صورت می سازد - معنّدا نهر کوثر اثر که بحسب فرموده فرمان فرمای

انس و جان بنهر بهشت زبان زد اهل روزگار ست مانند شاه جوی مجره از اواسط هر یک روانست و حاق وسط جمیع عبارات مجرای آبجوان ساخته - حوضهای پیش و اندرون بر نشیمن فردوس موطن بصورت آبشار و فواره ریزان و جوشان بی تکلف آب سیلاب سان آن گوئی جدولیست از سیم خام که بر الواح سنگ رخام غلطان است و یا مانند دریان عین الحیوة روح طبعی بمجاری شریان در کالبد روح روان - و در پیش هر نشیمن ارم مانند باغچه در نهایت طراوت و دلپسندی که سر تا سر سرزمین بهشت آئین آن جوش سبزه تر روکش سپهر اخضر گشته معاینه فردوس برین در نظر تماشائی جلوه گر میگردد - و در هر طرف از گرمی پتگامه نشو و نما رونق بازار نشاط و انبساط و تقاضای تکلم لب اطفال غنچه و کودکان شگوفه صدای سرشار گل تا سرحد چار دیوار دولتخانه فیض آثار میرسد - و قبل از آنکه مشاطه باد بهاری بغازه کاری عذار گل و تازه کاری طره سنبل در آید از لطافت هوای روح افزای این مسیحا کدبای دولت سرا شاهدان تازه رخسار ازهار و انوار و نونهالان گل و کلاله مویان سنبل چهره افروز حسن ادا میشوند - و پیش از رسیدن موسم فروردی و اردی بهشت درین وطن گاه نشو و نما که بهانا مسقط الراس قوت نامیه است نازنینان سیمبر شگوفه سیراب و تر سر از منظره شاخ بدر آورده خندان و شگفته چشمک میزنند - لطف دیگر آنکه جایجا درین حدایق فردوس زیب و ایوانهای خاطر فریب حیاض مطبوع در کمال دلکشائی و آبشارهای دلپذیر بینظیر در نهایت خوشنوائی مانند لوح بلورین سینه سیمبران عرض نهر گشته بآئینی جلوه افروز حسن ظهور است که در جنب هر یک از آن حوض دلکشا و آبشار که باعتبار لطافت روانی و سلامت جریانی طلسمی است دیده فریب نظر بند و تفرجگاه عجبی است اعجاب پیوند - صد چشمه آب حیوان بلکه جمیع عیون روضه رضوان بگرد رفته و موج آب و تاب هر یک از آن مرآت شاهد صنع ربانی و پرتو نور بخشی آن بدایع مخترعات یزدانی از کمال اوج خوبی گذشته آئینه آفتاب را از صبح روشن جبین رونما گرفته - و متصل این مکانهای فردوس نشان ایوان غسلخانه بفسحت ساحت و فرح افزائی قضا بعنوانی زینت بخش عالم صورت گشته - و در برابر آن حامی بغایت آب و تاب هوشربای نظارگیان گردیده که تا غایت در پیچ قرنی از قرون شبیه این بر دو عارت بی قرین پیچ بیننده در زیر چرخ برین ندیده - و نظیر آن قصر فردوس نشان و حمام صفا پرور

بادشاه جهان در هفت کشور ربع مسکون موجود نشده بنظر روزگار درنیامده - نه تنها من برینم که فردوس اعلی و عرش اقدس نیز بر این اند - چه معجز رقیان هندوستان در تزئین سقف زرین ایوان غسلخانه که بطریق بندپای دلکشای خاطر پسند فرنگی و گرههای خوش طرح رومی سراسر بصرف نه لک روپیه بانجام رسیده - و بر جدار فیض آثارش بجای تصویر صورت آنگونه نگارش معنی بکار برده اند که اگر مانی تصور آن نمودی بهانا مانند صورت دیوار بیهوش ماندی - و جادو رقیان عراق در نقش و نگار پرچین کاری بالای راه دیوار حامی مقام بداندان نزاکت و لطافت پرداخته بر روی کار آورده اند که بهزاد شبیه آن اگر در خاطر نقش بستی تا آن استادیا باعتراف شاگردی، شان قلم از کف افگندی و گوش گرفتگی - چنانچه داستان سرای بستانسرای کلام صاحب طبع سلیم طالب کلم در وصف این ایوانچه نیکو گفته :

نظم

زهی عرش بنیاد دولت اساس
چو خورشید در آسمان روشناس
صفایت بر افلاک پرتو فشان
ازین نور روشن سواد جهان
در آئینه عکست اگر جا کند
ز دیدار خوبان تبرا کند
زمین فرش راه تمنای تو
فلک می زند سر ز سودای تو
بنقش تو چون کاک تصویر رفت
نه رنگ از گلستان کشمیر رفت
بکان شفق رنگ دیگر نماند
طلا در صدفهای اختر نماند
همه رنگها را نثار تو کرد
فلک ماند خود یک صدف لاجورد
پر آوازه خوبیت روم و چین
سرای شهنشاه باید چنین

شاه کشور عدل شاه جهان جهان بخش ثانی صاحبقران

گل شمع بزمش سواد سپهر
ز دود بخورش فلک سبز چهر

دیگر باغ ارم مثال حیات بخش که بحسن نمود رسته‌های خیابان و اقسام گل‌های ایوان و انواع درختان سبز و خورم و شاداب رشک صفوف سروستان جنان و چشم و چراغ زمین و زمان است - و همه جا در مجاری انهار روان بخش آن روضه رضوان آبها روان و چشمه سارهای جوشان بلطافتی که میان آن و چشمه حیوان فرق از انسانست تا حیوان و از روی زمین تا آسمان - اگرچه سابقاً نیز انگاره نگارش توصیف آن مقام از کوتاه دستی بیان و سستی بنان نیم‌کاره ماند اکنون نیز بعزت قلم سرمایه سخنوری در بهان پایه مانده دو کلمه شکسته بسته بطریق اجال مرقوم قلم نیاز می‌گردد - نو آئین باغی که موج سبزه نوخیزش از سر طوفان گل گذشته معنی لفظ سبز ته گالگون بخود تفسیر میکند - و هر برگ سرخوش دلکشش که بتحریر جنبش نسیمی از خواب بر می‌خیزد خواب محمل را به پیخودی تعبیر مینماید - سبزه نورسته بهانا خط سبزیست بر رخ گلرخان تازه دمیده یا صفحات مصحف صنع است از قلم غبار بخط مصنف مرقوم گردیده - در هر گازمین بل سر تا سر روی زمین دلنشیش چندانکه نور نظر کار کند نهالهای پر گل بدیع صورت چون گداسته بهم پیوسته نوعی بار آورده که جز گل چیزی منظور نمیشود - و در هر چمن توده توده خرمن سنبل رونق شکن کاکل خم اندر خم و گیسوی شکن در شکن نازنینان گلبدن بر روی هم افتاده - و در هر طرف انواع درختان میوه دار سبز بنحوی سر در سر یکدیگر بر کشیده که هیچ جا آسمان بنظر در نیاید - عرض و طول خیابانش که چون خیابان عمر دراز خوش آینده و مانند سن شباب طرب فزاینده است بنحوی مطلوب ارباب تفرج افتاده که از ته دل نمی‌خواهند که آن نمودار کوچه عمر خضر برگز بسراید و آن مهبط انوار فیض نامتناهی تا ابد بپایان انجامد - و چگونه چنین نباشد که در جای دیگر بر روی زمین چنین مکان ارم قرین که از افراط جوش سبزه و گل و وقور لاله و سنبل و اطلال اشجار مدره نشان طولی مثال و سیلان انهار سلسبیل آثار از مرغزار خیابان ریاض رضوان دل نشین تر مینماید بنظر سیاحان بحر و بر در نیامده - و فروغ اقبال

بی منتهای مبدأ فیض بر ساحت قبول آن گشتن خدا آفرین زیاده از درجات فرض و همی
و احتمال عقلی تافته مثل آن بهشتی مقام ایزد تعالی در زیر آسمان نیافریده چنانچه
مشاهده شاهد و عیان دلیل بیانست :

نظم

بقدر سیر این گشتن نظر کو
بهشتی اینچنین جای دگر کو
ز هر برگش گلستانی نمایان
چو از آئینه عکس خورویان
بود نشو و نما اینجا روانرا
بهار دیگر است این بوستانرا
درین گشتن ز جوش سبزه و گل
نمی آید بگوش آواز بلبل
ارم در پشت دیوارش نشسته
خیجیل چون عندلیب پر شکسته

یکی از جمله حجتهای کاتب بر اثبات خوبیهای این نقش بدیع فاعل مختار کثرت
جریان انهار و وفور آبشارهای فیض آثار است که از وقوع رسته اشجار هر کنار
خیابان بی مبالغه نمودار جنات تخیری من تحتالانهار از آن آشکار گشته - آب
خوشگوار هر یک از غدیر و آبهیر آب تسنیم و کوثر برده و از تصور سلاست آب
نهرش جوی شراب بدین آورده - خاصه حوضی بطول و عرض شصت در شصت در
وسطش چون آئینه آفتاب باسواج نور چهره افروز ظهور گشته همه حساب اول
دلایل واضحه بر اظهار قدرت جهان آفرین است - و از عکس رنگ آمیزی گلهای اطراف
رشد فرمای نگارخانه چین بل روکش اطلس پر نقش و نگار کارخانه چرخ برین -
آب خورشید حبابش بسکه چون لعل خوبان سیراب فیض حلاوت است زکوة
عذوبت بدجله و فرات میدهد - و قطره قطره زلالش باعتبار صفا و لطافت بل همه
حساب بر چشمه سار زندگی تفوق میجوید - فوارهای درون که بعدد چهل و نه از
نقره ساخته شده چون سحاب رحمت ایزدی بریزش مروارید غلطان هوش از سر

رازدانان سواد و بیاض ربوده - و صد و دوازده فواره دور که مایل بحوض نصب گشته
 پنداری چندین بلال بجهت دفع عین الکمال گرد چشمه آفتاب طلوع نموده - در هر
 چهار خیابان اطراف که هر کدام از سنگ یک رنگ سرخ بعرض بیست گز باتمام
 رسیده نهری چون جدول نور به پهنائی شش ذراع مشتملبر سی فواره درافشان در
 وسط آن بلطافتی روانست که چراغ چراغان نهر بجره از پرتو آن نوریاب جاودانست -
 و از ذره تا خورشید و ماه تا ماهی فریفته و شیفته تماشای آن - چپ و راست این
 حدیقه ارم آئین که بهانا قطعه ایست از فردوس برین دو دست عمارت دلنشین
 بغایت دلپسند و نظر فریب است از بس طراز صور گوناگون و نقش بوقلمون چون
 عرش مینا کار بلفیس با سریر زمردنگار سلیمان بآئینی صورت اساس یافته که بهمه
 معنی وقوع نظیر آن در عالم امکان صورت پذیر نیست - و نهر آبی در محاذی آن
 جاری گشته از دست انفس روح الامین احیای اسوات در طی شکن آستین دارد - و
 در حیاض وسط هر دو عمارت که چشمه حیوان بمشتم حسرت در آن نگرانست
 بنهایت خوبی در جوش آمده از کنار چبوتره بارتفاع یک و نیم گز بصورت آبشارها
 در پائین حوض ریزان - و در طاقهای زیر آن روزانه گلدانهای سیمین و زرین پر از
 گلهای طلا و شباها شمع کافوری در زیر نقاب آب مانند ستاره در پرده تنک سحاب
 با معنی گلوسوز در چمن سخن شاداب بحسنی جلوه افروز ظهور میگردد که بی اختیار
 رحیل ابنای سچیل را بدل باقامت جاوید می سازد - و موج آب و تابش دست
 تطاول بر چشمه مهر و قصیده مرصع کهکشان دراز نموده حسن تفرجش پرده طاق
 بر مست و مستور میبرد :

نظم

نگه را فروغش دهد آن صفا
 که چون باز گردد سوی دیدها

ازو دیده مهر تابان شود

خطوط شعاعیش مژگان شود

فروغش دهد گر بآئینه آب

برد دست از پنجه آفتاب

نهان جمله پیداست از آب و تاب
صفا گشته غماز او چون حباب

دیگر تمامی طبقه شرق سمت باغ که موافق طول باغ بعرض بیست و شش ذراع و ارتفاع یک و نیم ذراع محتوی بر سه دست عمارت مشرف بر دریای جون واقع شده بهیگی و تمامی از سنگ مرمر صاف و شفاف بر آمده بصفای درون و بیرون صبح را شرمنده آب و تاب خود دارد - و بلطافت آب و هوا و دلنشینی جا و خوشی منظر بر لحظه باعث اعجاب دیده‌وران شده نظر را واله و شیفته خود میسازد - وفور صفا و جلای سقف و جدار بر یک که چون آئینه چهره‌نمای مراد است مانند لوح بلورین سینه سیمبران والا نظرانرا حیران نظاره دارد - قطع نظر از تکلف و ساختگی سقف و جدار این هر سه مکان را که زینت بخش صفحه روزگار است نقاشان نادره کار که از نزاکت طرز و تازگی روش قلعرو حسن صنعت ملک کلک ایشانست باصناف ریاحین و ازهار و انواع گل و گلزار نگارین ساخته لطف صنعت خود را آن مرتبه داده اند که هر نقش دلکش آن رقم نسخ بر خط یاقوت لعل بتان کشیده - و آن کارنامه رنگین صنعت آفرین که سر جمله از توصیفش بمیانجی بیان و بتان دست بهم نهد بدرستی نقش و نگار رونق شکن بازار سپهر مینائی گردیده :

نظم

صفای خلد فرش آستانش
گرفته دلکشائی درمیانش

در و دیوارش از تصویر گلزار
درو باید نشستن رو بدیوار

سه جانب گلشن و در پیش دریاست
که هر موجش خم زلف فرح زامت

بنام ایزد نهری سلسبیل نژاد گوهر نهاد که رشک طولش مانند امتداد خط محور کشیده دجله دجله سرشک خون از دیده سرچشمه فرات و جیغون کشاده و در برابر عرض عربضش نیل مصر چون نیلاب سند بان مایه طول بهانا از دست انگشت نیل

که از برای دفع گزند عین الکمالش بر روی صفحه زمین کشیده - و در وسط عمارت میانه حوضی کم عمق ته نما بطرح بدیع و پندسه غریب در نهایت صفا و زینت بطرح گره بندی مرتب ساخته در سر هر بند سوراخی گذاشته اند که آب زندگی از آن میجوشد - و فوارهای جوشان که تفرج آنها بغایت طرب افزا و فرح انگیز است در آن نصب نموده مانند انگشت فروزان شمع جنان زینت بخش عمارات ساخته اند که خود در دریافت کیفیت آن حیران میگردد - و جداول نور پیر چهار طرف از آن چشمه خورشید برآمده بحوض یک لخت سنگ مرمر که حاشیه اش بنقش و نگار پرچین پر آذین است بصورت آبشار از عالم بلور صاف میریزد و از اطراف حوض سرشار گشته داخل نهر پائین میگردد - و سنگ این حوض که از غرایب روزگار است از کان مکرانه برآمده بحکم اشرف حوضی مربع چار در چار بعقی یک و نیم گز صورت گرفت - و از آنجا بشاهجهان آباد که صد کروه بادشاهی است بصد منصوبه جرنقیل رسیده در آن مکان نصب گردید - اگرچه حوضهای مطبوع در دولتخانه والا بسیار است اما این حوض که خارا تراشان فرهاد پیشه بنوک تیشه فولاد مثلش در سالهای دراز نتوانند انگیخت لطف دیگر دارد - چون در هر مکان دلنشین از نشیمنهای نزهت آفرین مشکوی دولت از آب نهر بهشت مذکور آبشاری و حوضی دلفریب ترتیب یافته مکرر بستایش آن دو حوض کلان که در گلشن ارم آئین امتیاز محل مانند ظهور جان در سایر اشیا و آفتاب در وسط السماء بنا بر صفای نظر و حسن منظر بدستور حوض حیات بخش باحسن وجوه صورت نما است همه جهت پرداختن و سخن در وصف طول و عرض آن بر زبان آوردن هر فرض ایجاز بدور و دراز می کشد لاجرم بهمین قدر مذکور که عمارات مسطور بر تمام بستانسرای فیض آثار که باعث آرایش صفحه جهان و آسایش جهانیان است و شاید آن نوع نزهت کدهای کشاده فضای طرب افزای بروی زمین موجود نباشد بلکه سخن در بهشت میروید بچندین درجه تفوق دارد - اول آنکه امتیاز محل که بزرگ ترین عمارات دولتخانه والا است بطول پنجاه و عرض بیست و شش ذراع در کمال تکلف و تزئین و نهایت خوشنمایی نقش و نگار و رفعت پایه پای تفوق بر کرسی مشمن شهر هشتم نهاده بحسن آب و رنگ روکش قصور و منازل بهشت موعود است بلکه همه حساب رشک سراستان ارم معهود در آن واقع شده کلاه و طره طارم و گلشنهای همه طلا اندود است - دوم آنکه هر یک جانب آن جهرو که درشن که مشرق طلوع آفتاب روی زمین صاحبقران

ثانی سعادت قرین است و مشرف بر دریای جون و جانب دومش جهروکه خاص و عام قرینه ساخته شده اکتفا می نماید - و مزیت های دیگر را از حوصله قدرت خود بیرون دانسته سخن از متایش خاص و عام و بازار مسقف و آبادی شهر در میان می آرد - صورت بنیاد این نسخه سبع شداد و دیوانکده عدل و داد که روکش بارگاه سلیمان و ایوان نوشیروانست برین نمط است که غری امتیاز محل ایوانیست مشرف بر باغچه عارت مذکور از سنگ مرخ ساخته بسنگ مهتابی سفید نموده شده از مهره کشی معماران جادوکار چون آئینه صبح جلا پذیرفته و چون سرمزل دیده نورو صفا و دلکشائی را در بر گرفته - متصل سقف آن جهروکه خاص و عام که سجده جای عالمیان و محل انجاء حاجات جهانیان است ، سراپا از سنگ مرمر پنگله مانند بطول چهار و عرض سه مبنی بر چار ستون و عقب آن بنگله طاقیست بدرازی هفت و پهنائی دو و نیم ذراع بسنگهای رنگارنگ پرچین نموده از تیزدستی نقاشان بدایع نگار به گوناگون نقش بدیع آن مایه زیب و زینت یافته که ترنج سیمین ماه و شمس زرین مهر در پیشش رنگی از آب و تاب ندارد - و نظارگی را تفرج آن از تماشای رنگ آمیزی صنعت گلشن بهار مستغنی میسازد - و در سه ضلع آن محجری از زر ناب نصب شده گوئی خطوط شعاعی آفتاب بر روی هم پیچیده - بر اول روز این مکان سعادت نشان از جلوس اورنگ نشین سریر اقبال داغ دل منازل قمر بل غیرت افزای شرف خانه مهر انور میگردد - و از پرتو نوربخشی طلوع آنحضرت در برابر مطلع خورشید دوکانه عالم آرائی می کشاید - و در پیش آن بارگاه رفعت پناه شتمبلر چهل ستون که هر یک از آن قائمه کوه بیستون بل قاعده هفت طارم لاجوردی و ستون این نه رواق لیلگون میتواند شد بطول بیست و هفت و عرض بیست و چهار در کمال رفعت اسامی یافته - و زیب و زینت سقف و جدارش که بنقوش گوناگون مصور است کارنامه مانی را از رتبه انداخته - از سه طرفش محجری از سیم ناب بقدر آدم متوسط و خارج ایوان ساختی در کمال وسعت بطول یک صد و چار و عرض شصت از فضای محوطه خاص و عام جدا کرده بر سه جانب آن کتیره از سنگ مرخ کشیده بیاftهای مزین گردانیده اند - و بیرون آن صحنی چون دل و دست کریمان کشاده و مانند باطن بیدار درونان بنور سعادت آماده بطول دویست و چهار و عرض یک صد و شصت ذراع ترتیب داده بر دورش ایوانهای دل نشین بدیع آئین ساخته از زحمت بارش سحاب و آسیب تابش مردم را فارغ البال گردانیده

آند - از جمله سه دروازه آن دروازه جانب غرب که این هفت طبقه لاجوردی خرگاه در جنب رفعتش نمودی ندارد و این کارگاه بیستون در برابرش جز رنگ خجالت رنگی بر رو ندارد - و بیرون آن دروازه برای جلوخانه چوکی بطول دو صد و عرض یک صد و چهل سراسر مشتمل بر ایوان و حجرهای خاطر پسند و سه دروازه جانب شمال و جنوب و غرب که از دروازه شمالی قلعه تا دروازه جنوب دو رسته حجرهای نو آئین و ایوانهای دلنشین بعرض چهل ذراع در کمال استحکام و استواری بنحوی که وقوف بر آن باعث ایستادگی عقل میشود برای اصطبل و دیگر کارخانجات صورت اتمام یافته - نهر بهشت از وسطش جاریست - و از جانب غرب تا دروازه قلعه بازاری مسقف دو طبقه به نهایت زیبایی بعینه از عالم مراتب حدقه در کمال صفا و نور و مردم نشینی مامور مانند رسته خیابان فردوس کشیده - و حجرهای صفا آفرینش مانند خانهای چشم دیوار بدیوار و در بدر در هم اساس یافته همه جا دوکلهای مردم نشین مالا مال از متاع عین معائن چون چشم و ابرو بیکدیگر پیوسته - و در اطراف مبصران تیز نظر مانند صفوف مژگان متصل بهم صف بسته بهانا در روی زمین نظیر و عدیل ندارد - و آن شاید زیبا اندام با زیب و زینت تمام از نهانخانه غیب درین صورت بعالم شهود جلوه گر گردیده از آن طور چشم صاحب نظران را گرسنه چشم نظاره خود دارد که اندیشه دقیقه رس اولی الابصار ادنی پایه کمیت و کیفیت و زیب و زینتش را اصلا بجا نمی آرد - این نوع عبارت بازار مسقف که مردم هندوستان اصلا ندیده بودند اختراع تازه ایست که بیمن توجه و عازتگری یگانه خدیو هفت کشور بر روی کار آمده :

نظم

گلش را چو بگرفت بِنّا در آب
نماند آب در چشمه آفتاب

تماشائی این خجسته مقام
برد رشک بر چشم احوال مدام

خدایش چنان دلبری داده است
که سایه ازو دور نیافتاده است

نرفت است از حجرهایش نشاط
چو صورت که شد بافته در بساط

بهر خانه یک شهر عیش و سرور
چنان یافت جا چشم بد باد دور

چنان دامن دل کشد سوی خویش
که باد از فضايش نرفتست پیش

و پیش هر کدام دروازه قلعه متصل بازار مذکور و دروازه جانب اکبرآباد دو تمثال
فیل پایه دار که بهمان کلانی که فرد اعظم این نوع باشد ساخته، آنچنان صورت
درست و بیست تمام معانی برآورده اند که نظیر هر یک از آن چهار نقش بدیع
بی نظر در ذهن صور انگیز چه جای خارج اذهان صورت پذیر وقوع نتواند شد -
بی مبالغه، تکلف و شائبه تصلف صورت نگاران خارا شکن و سنگتراشان فرهاد فن
این کشور که بنوک تیشه، فولاد هزار گونه نقش و نگار شیرین از دل سنگ بر
می آرند که هر یک شور از جان و صورت بیجان شبذیز بل از دخمه فرهاد و
پرویز بر می انگیزد - و باعجاز تیز دستی صنعت آن گونه موج رطوبت از لوح
سنگ خارا برآورده بتموج در می آرند که شعله رشک آن دمار از جان موج برند
خارا و دود از دل آب حیوان برآورد - در برآوردن این حصار فلک کردار و
عبارات بدیع آثار و تمثال فیلهای پایه دار آن نوع صنعت و لطف تیشه خود بکار
برده اند که بعد از ملاحظه بنظر هیچ خردمندی را باور نمی آید که این گونه
بنیانی غریب کار بشر تواند بود - چه صفا و جلای در و دیوار هر یک از عبارات
بمرتبه ایست که باوجود آنکه نظارگی آنجا بنا بر حیرت تماشا از پای تا سر نظر بند
میشود اما هیچ جا پای نظر بند نمی شود - و جز بانی کهن دار دنیا دیگری بر
حسن صنعت آن اطلاع ندارد - الحق خرد برین معنی گواهی میدهد و راه احتیال
می کشاید که این کارنامه روزگار بدرستی شبیه و تصویر کرده نقاش صنع بل نگار
کرده نقشبند اختراع و فرد اول کار صنایع نقشهای بدیع ابداع است - آری کرده
معلول فعل علت العلل است و بالآخر سائر آثار اثر اول الاول - چه باتفاق کلمه
عقلا سر رشته وجود و ایجاد بدو می پیوند و همه را بده آن دهنده بی مشیت
میروند لا موجد سوی الله و لا مؤثر فی الوجود الا الله -

و جانب راست و چپ قلعه بر کنار دریا سایر شاهزادهای بلند اختر کامگار و امرای نامدار عبارات وسیع و بدیع و نشیمنهای غریب اساس نهاده اند - و از ابنیه عالیّه این مصر اعظم چندین بنا ازین عالم است که از بیست لک تا یک لک صرف مخارج آن شده - و کمتر ازین خود از آن بیشتر است که اگر بالفرض عقود انگشتان در حساب آن بفرساید تعداد اعدادش تا روز شمار دست بهم دهد - اهالی و موالی شهر از احادالناس تا اکابر و اعالی درخور مراتب احوال و کثرت و قلت اسوال بناهای عالی موافق خواہش طبیعت خود ساخته اند در غایت زینت و فسحت مساحت - چنانچه در صحن ہر یک جای شهری خالیست و ہر طبقہ عبارات ہنود شش مرتبہ و ہفت مرتبہ مانند طبقات حدقہ بر روی یکدیگر اساس یافته ہمہ شهر نشان و مردم نشین بدین اعتبار - اگر این سواد اعظم را ازین رو نیز بمنزلہ حدقہ عالم دانند شبہ در وضوح آن نخواہد بود - و بر دور قلعه باغات و سراستانہا طرح شدہ کہ بہانا ہمگی آب حسن نمود ابنیہ عالیہ بغداد کہ بر ساحل دجلہ بنیاد یافته بردہ - و خوشی و دلکشائی نہر بصرہ را کہ یکی از جنات اربعہ دنیاست بیاد قتنہ و فنا بردادہ - چہ میگویم سخن در جنات عدن است کہ انہار عسل مصفا و عیون لبن ساذج از مجاری تحت آن جاریست - مگر نظر برعایت جانب رضوان و ملاحظہ خاطر نازنین حور عین نزہت این ریاض و عذوبت آبش بہ برابری روضہ دارالسلام و عین ماء معین تن در دہد - در مراتب آبادانی این فسحت آباد بی پایان کہ بسیط معمورہ ربع مسکون در برابر آن بساط ہمسری نتواند چید - چہ مایہ بسط سخن توان داد کہ وفور معموری آن بمرتبہ ایست کہ در سر تا سر آن شهر در ہر کوی و برزن چندانکہ نظر کار کند رستہ بازاری چون خیابان باغ بہشت کشیدہ و مانند دل و دست کریمان فراخ میدان و کشادہ بنظر در می آید - خاصہ اسواق عظیمہ مثل بازار جانب اکبر آباد و بازار طرف دارالسلطنت لاہور کہ بعرض چہل گز زینت افزای شہر گشتہ و نہر بہشت در سر تا سر وسط آن جریان پذیرفتہ - در ہر طرف معاملان خوش معاملہ در دوکانہای ہر مال و خواستہ نشستہ اند و در دوکان ناراستی بستہ و ابواب دارالفتح حسن سودا و صدق قول و وفای عہد و درستئی نیت کشادہ - و از چار سو مشتریان سرمایہ دار را بدانچہ دل طلبیدہ و خواطر خواستہ صلا دادہ - چنانچہ وفور نفایس و استعہ ہفت کشور و نوادر و جواہر

عدن و معدن بحدیست که پس افکنده دریا و کان بخزید متاع یک دوکان بس نیاید
و دینه گنج شایگان چه جای خزینه قوی مایگان بسودای یک معامله وفا ننماید -

نظم

خیابانهای بازارش دل افروز
درو بر روز روز عید و نوروز
ببازارش ز خوبان گل اندام
شگفته گلبی بینی بهر کام

بهر دکان که افتادست راهت
پی سودا بجا مانده نکات
برون آید اگر باشد خریدار
ز یک دکان او صد کاروان بار

بدکانها فتاده بر سر هم
متاع شیر مرغ و جان آدم
بدست پیر افتد رایگان
ز دکانهای کالای جوان
بجای دارو از دکان عطار
توان صحت خریدن بهر بیمار

این راسته بازار فیض آثار دو رویه سمت لاهور بعرض چهل ذراع و طول یک هزار
و پانصد و بیست گز مشتمل بر هزار و پانصد و شصت حجره و ایوان بدین دستور
واقع شده - از آغاز بازار تا چوک هشتاد در هشتاد کوتوالی چپوتره چهار صد و
هشتاد گز و از آنجا تا چوک دیگر که صد در صد است بطرز مشمن بغدادی بهمین
قدر طول و عرض - و جانب شالی این چوک سرای نو آئین دو سقفه بطول و عرض
یک صد و هشتاد و شش مشتمل بر نود حجره و چهار برج و پیش بر حجره ایوانی
و پیش ایوانها چپوتره سراسر بعرض پنج ذراع حسب الامر شاهزاده جهان و جهانیان
بیگم صاحب اسامی یافته - یک درش جانب بازار و در دیگر جانب حدیقه لطف
طراز موسوم به صاحب آباد بطول نه صد و هشتاد و دو ذراع و عرض دو صد و

چهل و دو ذراع مشتمل بر عمارت‌های دلفریب و آبشارهای دلتاویز و حیاض و فوارهای جوشان در کمال پاکیزگی و صفا و نهایت فیض بخشی آب و هوا و جانب ضلع جنوبی بازار مذکور حاسی بغایت مطبوع دلپسند بطول شصت و عرض بیست گز با ایوانها و نشمین با در کمال نزبت و صفا که آن هم بفرمان ملکه^{*} زمان صورت اتمام یافته بجهت احراز مشوبات اخروی وقف گشته - و ازین سرا و چوک تا سرا و چوک مسجد پرستار خلیفه^{*} الهی بی بی فتح پوری محل پانصد و شصت گز طول بازار واقع شده - طول مسجد مذکور چهل و پنج و عرض سی و پنج در وسطش گنبدی از بیرون کاشی کاری و از اندرون بسنگ سرخ زینت یافته و بر دو جانب گنبد ایوان در ایوان بر یک سه چشمه روی کار و کرسی و ازاره سنگ سرخ سرسبز منبت و فرش نیز از سنگ مذکور و در دو کنج دو مناره چون دعای مستجاب رو بآسمان نهاده بارتفاع سی و پنج گز - و در پیشش چبوتره با محجر سنگ سرخ بطول چهل و پنج و بعرض سی و پنج پائین آن حوض نوائین شانزده در چهارده که آبش از نهر بهشت واقع شده - و بر دور مسجد سرای بدیع مبنی بر شصت و نه حجره و چهار برج و بدستور سراهای دیگر در پیش ایوانها سراسر چبوتره بعرض سه و صحن این سرای صد در صد گز است - و هم چنین بازار جانب اکبر آباد بطول هزار و پنجاه و عرض سی گز در نهایت پاکیزگی و صفا واقع شده مشتمل بر هشت صد و هشتاد و هشت حجره و ایوان - و در آغاز بازار محاذی^{*} دروازه قلعه جانب جنوب مسجد عالی بنام عصمت پناهی بی بی اکبر آبادی سر بفلک کشیده - عمارتش بطول شصت و سه و عرض هفده و نیم گز بادشاهی محتوی بر هفت خانه گنبدی سقف از آن میان چهار مسطح و سه خانه گنبد دار باتمام رسیده - نقوش سوره فجر از سنگ سیاه تراشیده بر دو بازو و پیشانی^{*} پیش طاقش که از سنگ مرمر است پرچین نموده اند - و دو مناره رفیع مقدار در دو کنج شرقی سر بفلک الافلاک برافراخته - و فرش تمامی بسنگ سرخ بطرح جای نماز بسنگ سیاه پرچین نموده از راه درون و بیرون از منگ سرخ منبت کار برآمده - چبوتره صحنش بدرازی^{*} شصت و سه و عرض پنجاه و هفت و ارتفاع سه و نیم گز با محجر سنگ مذکور ساخته شده - پائین آن جانب مشرق حوضی دوازده در دوازده از آب نهر بهشت لبریز گشته در نهر اطراف می ریزد - و بر اطرافش سرای کشاده فضا بطول صد و پنجاه و چهار گز و عرض صد و چار

و پیش هر حجره ایوانی و پیش ایوانها سراسر چپوتره بعرض چهار گز بنا یافته - دروازه و الایش که از درون و بیرون بسنگ سرخ پیشانی از سنگ مرمر ساخته بالای آن کتابه از سنگ سیاه پرچین کرده اند و در پیش آن چوکی زیبا بطول یک صد و شصت و عرض شصت ذراع و روبرو حمامی در کمال آب و تاب از سنگ سرخ بنا نموده از نهر بهشت آب درو جاری ساخته اند - حمامی عبارات مسجد مذکور اواخر رمضان المبارک در سال هزار و شصت بصرف یک لک و پنجاه هزار رویه با تمام رسیده -

سیاحان جهان گرد و سالکان گیتی نورد که مانند باد خشک و تر پیموده اند و چون آب بر نشیب و فراز گردیده همگی باتفاق کلمه قایل اند که در زیر چرخ برین شهری بدین پایه فسحت و مصری یابن مایه جمعیت و جامعیت بنا نیافته - و فی الحقیقت درین وادی بر طریق صدق و صواب سلوک نموده مسلک حقیقت پیموده اند چه آنچه مدینه را درکار و تمدن را از وجود آن ناچار است همگی بر وجه اتم و اکمل درین مصر جامع یافته میشود - و سایر اسصار و بلاد و جمیع اصقاع و اقطار درین مرتبه فسحت مساحت و روح و راحت و این درجه امن و امان نیست و اگر بمثل این باشد آن نیست که در همه باب بدان مثل میزنند - آرا چه حد که دم از مماثلت حدود این منبع عدل و جود زند - و شام که چون صبح دوم بدلکشانی و عالم آرائی شهره ایام است مانند روز روشن است که نسبت این مشرق خورشید دولت بیکران بدان نسبت صبح و شام هست - و قسطنطنیه عظمی و هم چنین رومیه کبری که فتح آن علامت قرب قیامت بلکه از اشراط ساعت است کجا و این شهر عظیم بل کشور اکبر و اقلیم اعظم کجا - چه باوجود این مرتبه فسحت و کثرت که دهم در مساحت آن بسبب غلغله و غریو مردم که یاد از نفخ صور میدهند بهانا شور محشر و غوغای روز نشور برپاست و هر ساعت از سر نو قیامتی کبری قائم بهانا بمقتضای حسن عهد و خیر نیت این بادشاه صافی طویت در نهایت مرتبه امنیت است - و مدینه السلام بغداد که پانصد و نه سال دارالخلافه خلفای بنی عباسیه بوده درین مدت متدای هر یک در فزونی عارت آن می کوشیدند قطع نظر از وجوه دیگر نموده در فسحت عرصه بآن نمی رسد - چنانچه استاد سخنندان و دستور سخنوری مولانا شرف الدین علی یزدی در ظفر نامه آورده که دور آن معموره

در عین معموری از طرفین دجله دو فرسنگ بوده که از روی تخمین شش گروه رسمی باشد و محیط دارالخلافه شاهجهان آباد پنج فرسخ است که ده گروه بادشاهی و و پانزده رسمی باشد :

نظم

نیارد کرد دورانش مساحت
که آخر میشود در وی مساحت
سواد او گرفته صفحه ارض
نه طول از منتهاش آگاه و نی عرض
چو خور بیرون شود از ملک گردون
رود شب درمیان زین شهر بیرون
تعالی الله اگر مصر ست در شام
بود یک کوچه این محشر عام
چنین شهری بهالم کس ندیده
که در وی هفت اقلیم آرسیده
چه شهری بوستانی نورسیده
بناها سروهای قد کشیده
عماراتش همه هم قامت
همه آئینه واری صورت
همه چون خانهای چشم پرکار
همه بروی چو چین طره یار
برفت گرچه رشک آسمانست
ولی خاک ره شاه جهانست
شکویش را نمی داند چه کم بود
که دولتخانه هم بر شانش افزود

اساس یافتن مسجد جامع و احداث آن بنای خیر حسب الحکم خدایو عالم و خاقان اعظم بر کوهچه که در وسط شهر دارالخلافة شاهجهان آباد واقع است

چون احداث بناهای خیر نافع ترین خیرات جاریه است خصوص ایداع معابد و مساجد بحکم نصوص و احکام سنت موجب تاسیس بنیاد ایمان و باعث بنیان قصور و منازل دارالجنان است چنانچه کریمه انما یعمر مساجد الله الا من آمن بالله والیوم الآخر تشبید مبائثی این تمهید می نماید - لا جرم حضرت گیتی ستانی بانی مبائثی جهانبانی در هر بقعه از بقاع فسحت آباد هندوستان که بمصدق ارض الله واسعه است جای که بنای ابنیه خیر نباشد امر اعلیٰ باحداث آن صادر فرموده کارگزاران فرمان بردار بکمتر مدتی آنرا باتمام می رسانیدند - و بنابراین چون در مصر جامع نوآباد یعنی دارالخلافة شاه جهان آباد که تا قیام قیامت بعدل و داد آن حضرت آباد باد اگرچه مساجد فراوان بکمال فروشان و بقاع خیر بیکران اساس یافته اما مسجد جامعی که از متانت بنیان در خور رفعت شان و علو مکان عبارات عالییه این شهر عظیم الشان آسان نشان باشد تا غایت اساس نیافته بود رای جهان آرای اقتضای بنای مسجد عالی بنیان رفیع الهاد نمود که فسحت چار دیوارش زیاده بر مساحت مساحت سبع شداد بود و رصانت چرخ چنبری با متانت اساسش دم از برابری نیارود - لا جرم دهم شوال سال هزار و شصت هجری مهندسان اعجاز طراز و معماران هندیه پرداز در حضور علامی سعدالله خان و فاضل خان خانسانان بر کوهچه جانب غرب سمت قلعه که بفاصله هزار گز واقع است در ساعتی سعید موافق ارشاد اشرف رنگ ریخته آن بنیاد خیر را بر وفق مراد اساس نهادند - تا اتمام این مکان فیض نشان هر روز پنج هزار کس از بناء و سنگتراش و پرچین کار و منبت کار و نقاش و حکاک و بیلدار و دیگر عمله و فعله چه از مکان دارالخلافة و چه از اطراف و اکناف ممالک که بحکم اشرف جمع آمده بودند بکار می پرداختند - با اینهمه مزد و مدد و تاکید و اهتمام سعدالله خان و خلیل الله خان آن قبله برکات زمان مشتملبر مه گنبد عالی اساس بطول نود و عرض می و دو ذراع از سنگ سرخ بکرمک و مرمر صفا و پرچین سنگ سیاه و صحن با صفا سراسر بفرش سنگ سرخ و عرض یک صد و بیست

و شش ذراع در مدت شش سال بصرف ده لک روپیه صورت اتمام پذیرفته زینت افزای خطه^۱ خاک گردید - بنام ایزد نوآیین مسجیدی فردوس زینت بهشت زیب آبرو بخش عالم آب و خاک گشته که از مبدای آفرینش تا الی غایت بآن آرایش صفا و پیرایش جلا در چشم فلک هزار چشم در نیامده و پیوسته نور نظر والا گهران بجهت تماشا فرش ساحت آن موطن سعادت است - و فرخنده اساسی درخور فسحت همت و قدر قدرت بادشاه سلیمان منزلت بر روی کار آمده که مرکز خاک از یمن تجلیاتش روکش محیط انلاک گشته همواره ناصیه^۲ پاکان وقف مسجود آن مورد برکات است و درون و بیرونش از سنگ مرمر سیمگون بزرگ صفحه^۳ عارض خوابان بآن مایه صفا پیرایه^۴ دلبری گرفته که دیدها از دیدنش والد گشته و فراوان چشم بتار نگاه در هر کنج و طاقش آویخته - و پرچین خطهای سیاه در فاصله^۵ الواح سفید معاینه چون تار طرهای شکن در شکن نیکوان پیوند علاقه^۶ یک جهان جان از تن گسیخته - پیشناق والایش که از غایت سرافرازی درجه^۷ گردون را دقیقه^۸ شمردن آنگنان بلطافت برآمده که خردوران بالغ نظر را باوجود عمر نوح هزار یک از شمار خوبیهای آن دست بهم ندهد - و محرابهای هفتگانه اش هر یک بحسن و خوبی چون محراب ابروی نیکوان دلفریبی را بر طاق بلند نهاده آنگونه بنقوش متنوعه مثبت است که عشر عشر حق توصیفش بیاوری^۹ خامه و نامه میسر نیاید - کعبه چون از رشکش میاه نپوشد که در جنب پرتو والایش و شعشعه^{۱۰} جلای گیتی افروزش بخیه^{۱۱} تیره روزی^{۱۲} صبح صادق بروی روز افتاده و بیت المعمور چسان با پایه^{۱۳} نردبانش بهم پایه تواند شد که مقصوره اش چون نورستان باطن خدایینان و صفوتکده^{۱۴} قلوب خلوت نشینان داد ضیا گستری داده - دقایق عظمت قدر و مقدار منارهایش که بر یک از آن قائمه^{۱۵} بفت طارم لاجوردی و ستون رواق نیلگون زبرجدیست چگونه به بیان آید که فکر محیط ارتفاع و خواص مزایای آن نمی تواند شد - و خامه^{۱۶} خودکام بچه عنوان متکفل سرجمله از خوبیهای و شرافت این شریف مکان تواند شد که جز قلم قدرت صورت آفرین هیچ یک از عهده^{۱۷} تحریر آن نمی تواند برآمد - الحق چگونه تصور این معنی توان نمود که فسحت ساحت مستمتع المساحتش که با فراخنای عالم امکان دم از برابری میزند بطور فضای طور مهبط تجلیات انوار ظهور است - و آن بنیاد متانت نهاد که رفعت پایه^{۱۸} قوی مایه^{۱۹} عرش مایه^{۲۰} اش که سر بمساوات سبع شداد مساوات فرو نمی آرد از قرط تقدس بنا و تنزه عرصه^{۲۱} فنا بها^{۲۲} ساخته^{۲۳} ید صنع معمار عمارت

بیت المعمور است بی تصنع از مشاهده آن شاید کمال قدرت صنع آفرین که از الواح سنگ خارای گلگون بر قلعه کوبی رفعت نهاد بنیاد پذیرفته اندیشه ارباب خبرت ربین حیرت میگردد که باوجود آنکه کوه تاب برداشت شکوه آن ندارد چگونه بر فراز کوهسار اساس یافته و با آنکه خرق فلک از اطوار ظاهر خرد دور است رفعت آستانش چسان سر از جیب آسمان برآورده - در وسطش حوضی مالا مال از آب زندگانی چون چشمه نور بتازگی آبرو بخش کهن طارم چرخ کبود گردیده بلطافتی موجزن است که عین الحیوة خضر مراتب جان بخشی ازو کسب می نماید - و آن رشک ماء معین و روضه حورعین که چشم از دیدنش آب می یابد بصورتی پرده از رخ کشاده که چشمه خورشید از فیض سرشارش توقع دریوزه دارد - و چه گویم از وصف ایوانهای دور آن نمودار بیت المعمور که بدان مرتبه بوفور صفا و نور آماده است که از بریک آن انوار سفیده صبح صادق فروغ ظهور دارد - و معتکفان زوایای آن مشرق انوار ظهور را از پس فروغ و بهور سقف و جدار تحقیق وقت نماز مغرب بدشواری دست میدهد - آیات بینات قرآنی و کلمات سراسر معانی بر پیشانی ایوانهای آن سر منزل وفود طلایع نور به پرچین کاری سنگ سیاه بلطافی مرسم گشته که از غایت متانت و دیر پائی آن معنی تشبیهی کالنقش فی الحجر از روی حقیقت در آن صورت بسته - و از تمامی تناسب دوایر و مدات و کرسی حروف الخط نصف العلم برکرسی نشانده - بی مبالغه از درستی روش رواج و رونق بازار قطعه ملا میر علی درست درهم شکسته - در هر ضلع چهارگانه بیرون مسجد چوکیست نواکین و حجرهای دلنشین و در دو کنج جنوبی و شمالی آن دارالشفاء و مدرسه بکمال پاکیزگی و صفا صورت ترتیب یافته - و از فیض نزبتش سراسر فضا چون روی دلبران پیرایه آرایش پذیرفته :

قطعه

من نگویم کعبه لیکن این قدر گویم که هست
جهه اوتاد وقف سجده این آستان

پرتو انوار او چون عالم افروزی کند
صبح را گردد نفس انگشت حیرت در دهان

مسجد ار این است میزید امامش جبرئیل
 خلوت روحانیان را شمع باید بی دخان
 دست استاد قضا تا از رخامش ساخته
 روسفیدی ابد آماده گشت از بهر کان
 نیست در وی حاصل اوقات اهل طاعتش
 جز دعای ثانی صاحبقران شاه جهان
 در بنای خیر این سعی که دارد بهمتش
 حاصل کان جمله خواهد گشت آخر صرف کان
 تا همیشه قبله اسلام سمت کعبه است
 قبله گاه آرزو بادا جنابش جاودان
 مسجدش کان کعبه ثانیست تارضش بود
 قبله حاجات آمد مسجد شاه جهان

نزول اشرف حضرت حاجبقران ثانی در حصار فلک آثار دارالخلافه شاهجهان آباد و تزئین پذیرفتن جشن عشرت و کامرانی و دیگر خصوصیات

درین هنگام سعادت فرجام که هنگام هنگامه خرمی و پیروزی عالم و موسم
 مرفرازی و پیروزی عالمیانست آوازه آبادی شهر فیض بهر شاهجهان آباد و اتمام
 عمارات عالییه بهشت نشان سامعه افروز گیتی گشته ابواب نشاط بر روی انبساط جهانیان
 مفتوح دارد و خاصیت وقت و مقتضای روزگار جهان را لبریز خرمی نموده خرد و
 بزرگ را صلائی عشرت میدهد رای جهان آرای بادشاه دین و دنیا پناه بنا بر لازمیه
 مقام اقتضای آرایش جشن عالم افروز عشرت مدام و سرانجام اسباب مسرت خاص و
 عام کرده امر قضا نشان در باب آذین مجلس فردوس تزئین بحلیه نفاذ آراستگی یافت
 و رسائی مواد احسان و سواید انعام خدیو کون و مکان جهانی را امیدوار حصول کام
 خاطر نموده گیتی را روکش گلستان ساخت - سامان طرازان کارخانه سلطنت و
 کاربرد ازان امور دولت اول در و دیوار مشکوی عزت و غسلخانه را به پرتو آرایش
 جشن خسروانی بر آئین مهر گیتی افروز نور اندود و صفا آمود نموده روی زمین

بارگاه عظمت پناه را به بساط مصور رنگارنگ و قالی پشم مثالی که موافق هر نشیمن بکمال لطافت و پاکیزگی در کشمیر صورت انجام یافته بود روپوش ساخته غیرت نگارخانه^۱ چین ساختند - و از جلای طلا و نقره و فروغ در و گوهر محفل بهشت آئین رشک فرمای انوار مهر انوار و غیرت بزم رنگین چرخ اخضر گردانیده رضوان را فریفته^۲ تماشای آن نمودند - بعد آن سقف و جدار آن شگفته گلزار یعنی ایوان خاص و عام را بانواع نوادر اقمشه^۳ بر دیار که از غایت نزاکت و لطافت بهانا تار و پودش از اندیشه^۴ دقیق نازک خیالان فراهم شده بود زینت افروز ساخته بر در جمیع حجرها و ایوانها پردهای مخمل زردوزی رومی و فرنگی و پرند چینی و ختائی آویختند - و اسپک دلبادل را که از تنگی دستگاه معنی آسان دهمین بلکه نمونه^۵ عرش برین میتوان خواند بطول هفتاد و عرض چهل و پنج ذراع که در مدت مدید بهصرف یک لک روپیه در کارخانه^۶ احمدآباد سرانجام پذیرفته بر چهار متون نقره بارتفاع بیست و دو گز و دور دو گز و ربعی ایستاده شده سه هزار و دویست گز زمین را احاطه نموده و هزار کس را در سایه^۷ اش جا میشود بسعی^۸ سه هزار فراش چابکدست برپا نمودند - و بر دور آن ابر رحمت شامیانهای مخمل زربفت با ستونهای سیمین و زرین کشیده در اطرافش محجر نقره نصب نمودند - و در سایه^۹ اسپک خرگهای عالی که در شبکههای آن نقره بجای چوب بکار رفته بود ایستاده کرده به پوششهای مخمل زربفت و کلابتون دوزی و دیبای گجراتی و ایرانی آراستند - و جایجا چترها مرصع به جواهر گرانمایه و مزین بسلسلهای نالی آبدار و علاقههای در شاهوار برافراشته روکش قبه^{۱۰} فلک ثوابت و مرسله^{۱۱} مجره و عقد ثریا و نثره ساختند - و چندین جا تحت بای مرصع و سریرهای زرین گذاشته در وسط ایوان رفیع المکان تختگاهی مربع ساخته دور آنرا به محجر طلا آرایش دادند - و بر روی آن پایون اورنگ گوهر آکین که باب و رنگ جواهر چشم مهر انور بل چشم و چراغ مهر اخضر است و وصف رفعت پایه^{۱۲} گرانمایه اش سخن را باز بر کرسی نشانده بلکه والائی پله^{۱۳} مقدارش مقدار و قدر سخن را از پایه^{۱۴} کرسی در گذرانیده موجب سیرچشمی ارباب هنر گشته پایه^{۱۵} رفعت آن بر کرسی اورنگ نیم نهادند - و شامیان که جایجای آن جای تحریر بر اطراف بوته و گلهای مطرز بتار مروارید غلطان آبدار دوخته بودند با مسلسل گوهر شاهوار گرانمایه و چهار متون طلای ناب که سربندهای آن بجواهر نمینه آبدار مرصع بود بر فراز آن برافراختند - لوحش الله از آن بزم رنگین که ادنی مراتبش

از بی نیازی^۱ توصیف بسخن سازی^۲ تعریف نمی سازد - و تعالی الله از آن انجمن نوآیین که شمع^۳ از صفای درون و بیرونش که مانند ظاهر آئینه و باطن صافی گهران از کدورت مبرا است به تحریر و تقریر راست نمی آید - و چون ساعت مسعود برای نزول بهایون بان مرکز محیط دولت و اقبال و جلوس فرخنده آن نایب مناب لیراعظم و قرة العین صاحبقران معظم روز شنبه بیست و چهارم ربیع الاول سال بیست و یکم جلوس والا مطابق هزار و پنجاه و هشت بهجری قرار یافته بود لاجرم کوکبه^۴ اقبال شاهجهان بشان و شوکت آسانی قرین دولت و سعادت جاودانی از گذر خواجه خضر براه دریا متوجه دارالخلافت گشته همه راه بر سبیل معهود از نثار فرق فرقدسای خدیو اعظم ملک الملوک عالم از دو سو دست زرافشان شاهزاده سپهر جاه خورشید شان مجد داراشکوه آفتاب سان ادیم روی زمین را در سیم و زر گرفت - و بتازگی نثارچینان نیاز آئین از آز و آرزوی نیاز گشته عالمی ذخیره اندوز استغنای ابد گشت - تا آنکه از میامن ورود مسعود قلعه^۵ شاهجهان آباد که ابدالاباد از پرتو فیض نزول موکب اقبال بادشاه هفت کشور آباد خواهد بود معاینه مانند صفتکده باطن روشن دلان صفای مهر انور پذیرفت - و از سر نو زمین قلعه^۶ بهایون بنای آسان آسا گشته دولتخانه^۷ والا تارک تفاخر از کون و مکان برافراخت - نخست، بارگاه چهل ستون که از آرایش جشن بهشت آئین شده بود بفیض خاص نزول اسعد اختصاص یافته چون دیده مردم موجب بصیرت صاحب بصر از نور مردمک نظر به پیرایه^۸ زر و زیور و گوهر آرایش پذیر گشته در عین زینت و زیب دل پسند و نظر فریب آمده از فر جلوس بهایون زیور انواع سعادت و شرف پذیرفت - آن مظهر فیض ربانی ظل ظلیل جناب سبحانی از روی سپاس و ستایش دو دست حق پرست به بخشش و بخشایش برکشودند و بنابر اقامت مراسم معهوده که پیوسته کامرانی را در صورت کام بخشی بجای می آرند عمل نموده عوام و خواص را بر مراد خاطر کامیاب و شاد کام فرمودند - شاهزادهای والا گهر نیکو محضر و اعیان امرای عظام با ملاء اعلی و ملایک کرام موافقت نموده به تهنیت این بزم نشاط پرداخته مراسم مبارکباد و وظایف زمین بوس و تسلیم بجا آوردند و بعنایت بی نهایت بادشاهانه فایز گشته بمنتهای مطلب رسیدند - خروش گور که دولت و اقبال و نوازش شادیانه^۹ کامرانی و شادمانی و جلوه طرازی اسپان تازی نژاد با ساخت مرصع و ستام زر و خرامش فیلان تنومند

کوه نهاد مزین به پوشش های دیبای زرکار چینی و پرند سیم باف رومی و ساز طلا و رنگ افروزی بیارق گوناگون و هم چنین سایر لوازم این مقام که بجلیه حسن توزک و زینت مزید آرایش پذیرفته بود غلغله در گنبد دوار انداخته عالمی را در حیرت داشت - و سپهر آبگون چون دیده مردم عینک دار با چهار چشم والیه نظاره گشته سده مروارید اخترانرا نثار آن می ساخت :

ابیات

یکی بزم رنگین شد آراسته
مهیا درو آنچه دل خواسته

چو خلوتکده غنچه دیوار و در
زیاقوت خشتی و خشتی ز زر

چه محفل که آرایش بوستان
شگفته چو روی دل دوستان

نمایید ز بام و درش آفتاب
همه روز دریوزه آب و تاب

روایح اقسام بخورات طیبیه و نفعات انواع خوشبوها از سطح خاک اغبر تا اقصای فضای فلک قمر معطر نموده زمین را گوی عنبر گردانیده - و بوی ارگجه از بسیاری مشک تناری کره ارض را نافع آبوی ختن ساخته و از عوالم خاک هوا گرفته بمشام معتکفان صوامع سبع افلاک رسیده - و بعد از انجام این انجمن فرخنده بنابر ساعت سعادت ابواب این موپیت کبری بر روی غسلخانه و همگی عمارات سپهر بنیان کشاده در و دیوار همه را از پرتو حضور فرخنده آذین نور بستند - و از آنجا فروغ مقدم مبارک بر حریم حرم خلافت ارزانی داشته در مشکوی دولت جاودانی بر اورنگ عشرت اندوزی و کامرانی قرار گرفته بکام خاطر عاطر همت بر بسط بساط انبساط و کسب طرب و نشاط گماشتند - زیب و زینت نشیمن های عالی و لطف آرایش منازل فردوس مشاکل و جوش آب از حوضهای قواره دار طلا در نهایت خوشنمائی و خاطر پسندی و جریان آب و طراوت چمنهای دلفریب که سبزه و گلهای هر یک پنداری فراش صنعت بهمدستی' ید قدرت بساطی

دلکش از پرنیان منقش ملون گسترده و جلوۀ شاهدان سبز قام ریاحین با چهرهٔ چون
گونه گل آبدار و طرهٔ منبیل تابدار بر کاخ شاخ و حجله گاه باغ و سرود طرازی و
نشید مرئی نغمه پردازان گلستان و سرغوله سازی باغ و بستان و وجد و سماع
چنار و عرعر بدستک زنی و بال افشانی سرو و صنوبر و نوای دلکشای رامشگران و
سرود سرایان و سماع نازنین شاهدان پندی نژاد و قرشهای الوان و بساطهای نادره
موافق بر مکان و مجمر و عودسوزهای طلا و گونا گون طیب و سایر اسباب سرور و
سرور و حسن نمود هزاران حور نژاد که در هر طرف پری وار در پرواز حسن و
جلاوۀ ناز بودند و از نهانی کرشمهٔ چشمان نیم مست و تبسم گونه غنچههای خندان
که عقول خردمندانرا دیوانه می ساخت معاینهٔ بهشت برین بلکه هزار باره بهتر از
ریاض بهشت بهشت در نظر با جلوۀ ظهور گرفته صورت معنی این بیت امیر خسرو در چشم
اولی الابصار نمودار گردید و امعان نظر در آن هوش از سر سرخوش و مخمور رבוده
از ذره تا خورشید و از ماه تا ماهی باقرار این معنی گواهی میداد :

بیت

اگر فردوس بر روی زمین است

همین است و همین است و همین است

ارباب انصاف نیکو می شناسند و خردمندان بهتر میدانند که قطع از اغواقات شاعری
و مبالغات سخنوری بحکم قطعی میتوان گفت که این خیر جاری و فیض سرشار از
خیر محض جل شانه که یمن توجه بادشاه عالم پناه نصیب ابنای آدم گشته بهانا
بهشتی است بر روی زمین که بی میانجی قیام قیامت و غوغای رستمخیز و شور و شر
صور در دنیا بادنئی و اعلیٰ رسیده - و تماشای ابن بقعهٔ ارم آئین که دل نشین تر
از فردوس برین است از آرزوی سیر و گلگشت خلد موعود مستغنی گردانیده -
امید که تا دار دنیا و دیر گیتی را بقاست و زمین و آسمان بعدل پا برجا و برپا
ارکان بقای آن مانند بقای ارکان عدل ابن دودمان دیرپا ثابت و برقرار و جاوید
پیوند و پایدار باد -

چون درین مقام خامهٔ غرایب نگار از راه تبعیت بمعرض بیان کیفیت احداث
و سبب بنیاد آن فیض آباد درآمده بنابراین در توصیف و تعریف این خلد برین جای

ادای حق مقام نیابت لاجرم ذکر خصوصیات آنرا موقوف بوقت دیگر گذاشته باز بدین آئین بر سر سر رشته سخن می آید و مجمعی از عوطف که نسبت بشاهزادهای والا مقام و ارکان دولت و امرای عظام در آن روز بظهور آمده می پردازد بدین تفصیل بملکه معظمه بیگم صاحب چهار لک روپیه و شاهزاده همد دارا شکوه خلعت خاصه با نادری و جمدهر مرصع با پهلویک تاره و اضافه ده هزاری ذات از اصل و اضافه بمنصب سی هزاری ذات و بیست هزار سوار از آنجمله ده هزار سوار دو اسپه سه اسپه و فیل با ساز نقره و دو لک روپیه نقد مرحمت شد و شاهزاده سلیمان شکوه از اصل و اضافه بروزیانه پانصد روپیه و شاهزاده سپهر شکوه با اضافه یک صد روپیه معزز گردیدند - و سعد الله خان را بعنایت خلعت و نادری و منصب هفت هزاری ذات هفت هزار سوار از آنجمله دو هزار سوار دو اسپه سه اسپه و راجه جسونت سنگه را بمنصب پنج هزاری پنج هزار سوار چهار هزار سوار دو اسپه سه اسپه و راجه ییتهلداس را بخلعت خاصه و منصب پنج هزاری ذات و چهار هزار سوار دو اسپه سه اسپه و عطای فیل سرافراز ساخته و در جایزه اتمام عمارات دارالخلافه مذکور هزاری هزار سوار در منصب مکرمت خان که چهار هزاری چهار هزار سوار دو اسپه سه اسپه بود افزودند و راجه جی سنگه و رستم خان و جعفر خان میر بخشی و ملا علاء الملک میر سامان و الله ویردی خان و نجابت خان و خلیل الله خان و میرزا نوذر صفوی و غیره صد نفر را خلعت بوم طلا و بوم نقره مرحمت نموده مقرر فرمودند که تا نوروز این جشن والا زینت افزای روزگار باشد و هر روز صد خلعت بصد نفر از بندهای درگاه داده باشند - حیات خان بمنصب سه هزاری سه هزار سوار و معتمد خان میر آتش بمنصب دو هزار و پانصد و هزار سوار و تقرب خان بمنصب سه هزاری پانصد و هزار سوار و ملا علاء الملک میر سامان بمنصب دو هزاری پانصد سوار و دیگر بندها که تفصیل آنها بطول می انجامد سرافراز گردیدند -

جشن وزن قمری

روزیکنشیم دوم ربیع الثانی سال هزار و پنجاه و هشت هجری که اختتام مجلس جشن اتمام عمارات والا و آغاز جشن شروع سال پنجاه و نهم مبارک قمری بود باز از سر نو محفل جشن مذکور حسن ترتیب یافته بانواع زیب و زیور و

پیرایه زر و گوهر زینت افروز گشت - مجموع مراسم این روز مبارک بوقوع پیوسته از وزن معهود آن منبع احسان و جود با نقود خزینه بحر و کان آرزوی دیرینه عدن و معدن در آن فرخنده انجمن بظهور آمد - درین روز خجسته بهمین گوهر بحر خلافت تسبیح لالی متالی (متالی؟) که قیمت آن شصت هزار روپیه بود عنایت نموده دو هزار سوار شاهزاده مراد بخش را دو اسپه سه اسپه گردانیدند -

از عرضداشت امیر الامرا علی مردان خان بعرض مقدس رسید که عبد العزیز خان والی بخارا باقی نور را با بسیاری از ساوراء النهر بر سر نذر عهد خان تعین نموده بلخ را در قبل دارد - بادشاه والا جاه بمقتضای مصلحت وقت دو اسپ با زین طلا و فیل با ساز نقره و ماده فیل با امیر الامرا فرستاده راجه بیتهداس و نظربهار خویشگی را با جمعی کثیر از بندگان کلان منصب و ریزه درین روز عنایت اسپ و خلعت سرافراز ساخته روانه کابل نمودند - حکم شد که بهادر خان و قلیچ خان و رستم خان از جاگیرهای خود با سپاه رزمخواه زود خود را بهصوبه مذکور برسانند - مکنند سنگه ولد مادھو سنگه بادا بعد فوت پدر از وطن آمده سعادت ملازمت اندوخت و بخلعت و منصب دو هزاری ذات و هزار و پانصد سوار و عطای وطن سر برافراخت - فاخر ولد باقر خان که چندی بسبب تقصیر بی منصب و جاگیر بود بخدمت اوژک و عصای مرصع و منصب سابق سرافرازی یافت - غره جادی الاول جان نثار خان که بعنوان حجابت بایران رفته بود آمده ملازمت نمود و بمنصب دو هزاری ذات و هفت صد سوار و خدمت اخته بیگی سرافرازی یافت - رای رایان که در بنارس زاویه نشین بود باز دولت بندگی دریافته بخدمت دیوانی دکن و حافظ ناصر صاحب مدار و صدرالصدور سید جلال بخدمت دیوانی احمد آباد سربلند و مهابی گردیدند -

آغاز سال بیست و دوم از جلوس اقدس

غره جادی الثانی سال هزار و پنجاه و هشت سال قرخ فال بیست و دوم شروع شده مژده کامیابی بخلایق داد - چهاردهم شاهزاده مراد بخش از کشمیر آمده ملازمت نمود - چون شایسته خان صوبه دار احمد آباد باوجود تنخواه منصب پنج هزاری پنجهزار سوار دو اسپه سه اسپه و مبلغ پنج لک روپیه در وجه علوفه سه هزار سوار

سه بندی به تنبيه و تادیب متمدان آنجا از قرار واقع نتوانست پرداخت لاجرم صوبه مذکور بشاهزاده والا گهر مجد داراشکوه مرحمت نموده از اضافه ده هزار سوار دو اسپه سه اسپه سر بلند گردانیدند - و باقی بیگ را که هزاری چهار صد سوار منصب داخلی آن والا شان داشت خلعت و حراست آن صوبه از جانب آن بیدار بخت و منصب دو هزاری ذات پانصد سوار و خطاب غیرت خان و عنایت اسپ و فیل نوازش نموده رخصت فرمودند - و ضبط صوبه مالوه از تغیر شاهنواز خان به شایسته خان مقرر نموده صوبه دکن بوالا اختر عالی نسب شاهزاده مراد بخش عطا نموده در وقت رخصت بعنایت خلعت خاصه و تمبیج مروارید مبابی ساخته شاهنواز خان را که بعد از فوت اسلام خان بصیافت ولایت دکن معین گشته بود اتالیق آن کامگار گردانیدند - و پانزدهم شاهزاده شاه شجاع بهادر را بمنصب پانزده هزاری ده هزار سوار دو اسپه سه اسپه و مرحمت صوبه اودیسه از تغیر معتقد خان بر کام خاطر فیروز ساختند - جمشید بعنایت خلعت و کوتوالی دارالخلافه سر افتخار برافراخت - و نظم صوبه اوده از تغیر میرزا خان باعقاد خان که از بنگاله می آمد تفویض یافت - و الله ویردی خان بجاگیر او که گورکھپور بود مرخص شد -

انتهاض الویه جهان پیما به شکار سفیدون و رسیدن خبر آمدن والی ایران به قندهار

درین ایام که دارالخلافه شاهجهان آباد از پرتو اقامت موکب مسعود بهمه جهت مجمع بهجت و سرور و منبع نشاط و سر بود هوای سیر و شکار سفیدون از جاذبه شوق افزا دامن کشان آمده محرک اراده آنحضرت گردید - لهذا ملخ شعبان بدانصوب نهضت فرموده چهارم رمضان المبارک بعارت خاص شکار که از دارالخلافه شش و نیم کروه است نزول نموده هفت روز در آن مکان بشکار نیله پرداخته متوجه پیش گردیدند - بهادر خان که از دارالسلطنت لاهور روانه کابل شده بود بحکم معالی معاودت نموده بصوبه داری ملتان سرافرازی یافت - و از آنرو که در فصل ربیع بی جاگیر بود حکم شد که طلب او را در مطالبه مجرا دهند - سید احمد سعید که در محرم نخستین سال بجهت رسانیدن قندیل مرصع بروضه منوره حضرت رسالت پناه دستوری یافته بود بسبب تباه شدن جهاز بسورت معاودت نموده حسب الحکم

اشرف قندیل را در سورت گذاشته بحضور آمده سعادت ملازمت دریافت - بخدمت از نواحی سفیدون معاودت نموده بیست و چهارم بخاص شکار تشریف ارزانی فرمودند - درین مکان از عرضداشت خواص خان قلعدار قندهار و عزت خان حارس بست بعرض مقدس رسید که شاه عباس والی ایران چهارم ربیع الاول سنه هزار و پنجاه و هشت از صفایان بر آمده در چمن بسطام ییلاق نموده درینولا از آنجا روانه شده بقم شعبان به مشهد مقدس رسیده متواتر خبر میرسد که با لشکر گران سنگ بآهنگ تسخیر قلعه قندهار متوجه گشته - و برسم و آئین آن دیار در خراسان توجیه تفنگچی و بیلدار نموده برای سرانجام غله بفراه و سیستان و محال دیگر مردم فرستاده در انسداد طرق و مسالک این صوب سعی و اتمام تمام دارد - و چون دانسته که در زمستان بسبب کثرت برف تردد از راه کابل و ملتان متعذر است اراده دارد که در دی و آذر بمحاصره پردازد - و شاه قلی ولد مقصود بیگ ناظر را با نامه بر سبیل استعجال روانه درگاه عالم پناه نموده و او بیستم شعبان به قندهار رسیده زیاده از سه روز توقف ننموده روانه حضور پرنور گشته - حضرت ظل سبحانی حکم فرمودند که ارباب تنجیم ساعتی برای انتهاز الویه فلک فرما اختیار نموده بعرض مقدس رسانند - و فرامین مطاعه بامرا و منصبدارانی که نامزد این مهم شده و در قبول خود اقامت داشتند شرف صدور یافت که بسرعت هرچه تمام تر روانه درگاه گردند - و بشاپزاده کلان فرمودند که به قاضی افضل که از جانب آن والا گهر بجرامت دارالسلطنت لاهور می پردازد بر نگارند که شاه قلی فرستاده ایران را در لاهور نگهبان داشته نگذارد که متوجه درگاه گردد - چون خواص خان به علی مردان خان نوشته بود که برای ضبط قلعه قندهار لشکری و خزانه برای مواجب دیگر درکار است خان مذکور نور الحسن بخشی احدیان و چندی دیگر از منصبداران را با دو هزار سوار و پنج لک روپیه از سرکار والا فرستاده کیفیت این واقعه معروضداشت -

دوم شوال بفراوان پیروزی دولت و اقبال داخل شاپهجهان آباد گشته بر کدام از قباد خان و طاہر خان را بمنصب دو هزاری بشتصد سوار از اصل و اضافه سراقزاز فرمودند - بیستم بعرض رسید که رشید خان حارس تلنگانه و قزلباش خان قلعدار احمدنگر راهگرای سفر آخرت گشتند - خدمت تلنگانه جهادی داد خان برادر رشید خان و منصب دو هزاری دو هزار سوار و قلعداری احمد نگر بایرج ولد او و منصب هزار و پانصدی پانصد سوار و خطاب خانی عطا نموده دیگر پسران و برادران بر دو

سردار مرحوم را موافق حالت و استعداد منصب و اضافه مرحمت نمودند - چون بعرض مقدس رسید که راجه کنور سین کشتواری رخت پستی بر بست مهانسنکه پسر او را به جانشینی پدر و منصب پشت صدی چار صد سوار و خطاب راجگی سربلند گردانیدند و کشتوار در تیول او مرحمت شد -

انتهاض رایات عالیات بصوب پنجاب و رسیدن خبر محاصره قندهار

چون درین ایام خبر آمدن والی ایران بقندهار متواتر بسمع والا رسید لاجرم بنابر مصلحت جهانبانی بدارالسلطنت لاهور تشریف فرمودن لازم دانسته سوم ذیقعدہ سنہ ہزار و پنجاه و پشت بعد از دوہر ماہچہ رایت ظفر آیت بسعادت سعد اکبر و طلعت مہر انور از افق دارالخلافت شاہجہان آباد طلوع میمنت نموده بسمت مرکز محیط سلطنت لاهور ارتفاع گرای گردید - درین روز برکت اندوز شہسوار عالم اسکان دولتخانہ زین را بر سعادت دایمی اورنگ گوہر نگین فوقیت داده از راہ کنار دریا تا خضر آباد و از آنجا تا سرہند بشکار چرز پرداختند و سوم ذی الحجہ از دریای ستاج و ہفتم از آب پیاہ عبور نمودند - درین وقت از عرضداشت قلعدار زمینداور بمسامع جاہ و جلال رسید کہ قبچاق خان از راہ خواجہ اوچین داخل سرحد زمینداور گشتہ ہفدہم ذی قعدہ وارد قندہار گردید - خلعت و خنجر مرصع از حضور اشرف و پنجاه ہزار روپیہ از خزانہ قندہار باو مرحمت فرمودہ منشور طاب بتاکید تمام صادر فرمودند - موسی الیہ در وقت برآمدن از اندخود داخل بندگان درگاہ گردیدہ بود چون چند منزل در نوردید کدخدایان الوس و اویماق از عقب رسیدہ ظاہر کردند کہ ہمہ دل از متابعت اوزبکیہ برداشتہ رضامند بہ بندگی درگاہ عالم پناہ ایم و بجهت سرانجام اسباب سفر فی الجملہ توقف ضرور است - رستم خان پنج ہزار روپیہ باو بطریق مدد خرچ دادہ رخصت نمود - او زمستان را در چار حد کہ بمحدود قندہار پیوستہ است گذرانیدہ بعد از انقضای زمستان براہ قندہار متوجہ درگاہ گشت - و از راہ کار طلبی و شجاعت بہ قلعدار ظاہر ساخت کہ چون خبر آمدن والی ایران بہ قندہار متحقق است میخواہم مصدر خدمتی گردیدہ بعد از انجام کار روانہ حضور اشرف شوم - قلعدار از کمال بزدلی و بی جگری این معنی را بسیار غنیمت دانستہ او را با خود نگاہداشت -

راو ستر سال از وطن و رستم خان و قلیچ خان و راجه بیتهداس از کابل به پرتو زمین بوس سده سده مرتبه پیشانی بخت را سعادت جاودانی دادند -

یازدهم ذی حجه باغ فیض بخش دوازدهم دولتخانه لاهور از ورود موکب مسعود قبله مقابلان چون باطن زنده دلان مهبط انوار ظهور گردید - و چهاردهم خواجه خان ولد اورنگ خواجه سفیر نذر محمد خان بنابر دریافت سعادت ملازمت بمنتهای مطلب رسیده نامه خان و دو تقوز و دو اسب از جانب خود پیشکش گذرانید - و بنظر التفات بادشاهی مختص گردیده بعنایت خلعت و خنجر مرصع و ده هزار روپیه نقد رعایت یافت - و ابوالمعالی پسر مرزا والی را که در ماندو در گذشته بود بمنصب هزاری چار صد سوار سرافراز فرمودند -

روز سه شنبه دوازدهم محرم سال هزار و پنجاه و نه هجری محفل جشن وزن شمسی و شروع سال پنجاه و هشتم از عمر ابد قرین بادشاه زمین و زمان انعقاد یافت - برسم هر سال سایر رسوم این روز طرب اندوز از وزن و نثار و داد دهی و کام بخشی بظهور پیوست - از تائینان بادشاهزاده والا قدر محمد اورنگ زیب بهادر دو هزار سوار دو اسپه سه اسپه گردانیده منصب آن والا جاه از اصل و اضافه پانزده هزاری دوازده هزار سوار هشت هزار سوار دو اسپه سه اسپه مقرر نمودند - از جمله عنایاتی که در آن روز نسبت بامرای عظام و اعیان دولت وقوع یافت بدین تفصیل است - معذالله خان هفت هزاری هفت هزار سوار سه هزار دو اسپه سه اسپه و باقی چهار هزار برآوردی و هر کدام از راجه جسونت سنگه و جی سنگه بمنصب پنجهزاری پنجهزار سوار دو هزار دو اسپه سه اسپه و راجه بیتهداس بمنصب پنج هزاری پنج هزار سوار دو هزار سوار دو اسپه سه اسپه و میرزا نوذر بمنصب چهار هزاری سه هزار سوار و راجه رایسنگه بمنصب چار هزاری دو هزار و پانصد سوار و نظر بهادر خویشگی بمنصب سه هزاری سه هزار سوار و معتمد خان میر آتش بخطاب قاسم خان و منصب سه هزاری دو هزار سوار و هر یک از اخلاص خان و سید محمود ولد خان دوران بمنصب دو هزار و پانصدی و دویمت سوار و رویسنگه و رام سنگه راتهوران بمنصب دو هزار و پانصدی هزار و دویمت سوار و قباد خان بمنصب دو هزاری هزار سوار و طاہر خان بمنصب دو هزاری هشتصد سوار از اصل و اضافه سرافراز گشتند - و ازین کمتر جمعی که باضافه سر بلندی یافتند تفصیل اسمائی شان موجب طول عبارت دانسته به تحریر آن نپرداخت -

چون بادشاهزاده مراد بخش از اسلوب رای رایان اظهار ناراضامندی نموده بود او را بحضور اقدس طلب نموده از تغیر او دیوانی بر چهار صوبه دکن بدستور پیش بدیانت خان مفوض ساختند - چون بعرض مقدس رسید که اعظم خان بعد از طی مراحل هفتاد و شش سال از سنین عمر راهگرای وادی آخرت شد ملتفت خان پسر کلانش را بمنصب هزار و پانصدی هزار سوار و میر خلیل را هزاری هفت صد سوار و میر اسحاق را بمنصب نه صدی پانصد سوار نوازش فرموده خدمت فوجداری جونپور به معتقد خان از انتقال خان مذکور مرحمت فرمودند -

برآمدن قلعه قندهار از تصرف اولیای دولت و فرستادن

بادشاهزاده محمد اورنگ زیب بهادر و جملة الملکی

سعد الله خان و نبرد نمودن رستم خان و

قلیچ خان با سرداران قزلباش و فتح

یافتن اینها و هزیمت قزلباشان

اگرچه بعد از نهضت ریات عالیات بصوب دارالسلطنت لاهور از دارالخلافه شاهجهان آباد مقرر آن نموده بودند که داخل لاهور نشده بدولت و اقبال متوجه کابل گردند و لشکر ظفر اثر را بمدد قلعدار قندهار تعین فرمایند اما چون قضا از حمیز امکان بیرون و از حوصله مکنت انسان افزون است آمدن والی ایران در موسم زمستان بجهت کمیابی گاه و غله محال دانسته بموجب کنگاش هواخواهان رفتن کابل در عین زمستان و برودت هوا موقوف داشته عزیمت نهضت آنصوب در اوایل بهار قرار دادند - تا آنکه دوازدهم محرم الحرام منته هزار و پنجاه و نه هجری عرضداشت قلعدار قندهار رسیده که دهم ذی حجه دارای ایران بیای قلعه قندهار رسیده ظاهر آلا بسیاهی سپاه چون باطن تیره مخالفان فروگرفت بنده فدوی جایجا مردم کار آزموده را بنگاهداشت مداخل و مخارج بازداشته دمی از مراعات شرایط تحفظ و تیقظ و مراسم سعی و تردد خود را مقصر نمی دارد - مکنون ضمیر فیض پذیر آن بود که چون بمقتضای جهل جوانی با کمال خیرگی دلیرانه بر قندهار آمده بعد از شنیدن خبر تعین افواج ظفر طراز توقف بر حرکت اولی دانسته قلعه مفتوح شود یا

نه شود البته هنگامه آرای نبرد خواهد گردید - اتفاقاً پس از تسخیر قلعه اصلاً او راضی باین معنی نشده تا مشهد مقدس بهیچ جا پای ثبات استوار ننمود - حضرت ظل سبحانی شاهزاده بخت بیدار فیروزی نصیب مجد اورنگ زیب بهادر را با سعد الله خان و دیگر امرای نامور که اسامی شان در ذیل این صحیفه ثبت است با پنجاه هزار سوار جرار رخصت نموده بتاکید تمام فرمودند که متصدیان مهات سلطانی بامرا و منصبداران جاگیردار که درین یساق تعیین شده اند سر سواری صد روپیه که سر هزار سوار یک لک روپیه میشود از خزانه عامره بعنوان مساعدت و جمعی که نقد تنخواه می یابند سه ماه پیشگی بدهند تا از رهگذر خرج این سفر تصدیق نکشند - و هم چنین با اعدیان برقداز و تیر انداز که پنجاه هزار سوار بودند سه ماه که هفت لک و پنجاه هزار روپیه می شود پیشگی مرحمت شد - وقت رخصت بسعد الله خان خلعت خاصه با نادری و جمدهر مرصع و اسپ با ساز طلا و فیل خاصه با یراق نقره و ماده فیل و به بهادر خان و راجه جسونت سنگه و قلیچ خان و رستم خان و راجه بیتلهداس خلعت خاصه و جمدهر مرصع و اسپ با ساز طلا و به نجابت خان و سردار خان و میرزا نوذر صفوی و راجه رایسنگه و راو سترسال و لهراسپ خان و نظر بهادر و میرزا مراد کام خلعت و اسپ با زین مطلا و بقاسم خان و اخلاص خان و روپسنگه و رام سنگه و سید فیروز خان و قباد خان و طاہر خان و افتخار خان و رتن راتهور و سجانسنگه و حاجی مجد یار و شفیع الله میر توڑک و قطب الدین و ارجن کور و محسن خان و سید مجد و بیرم دیو سیسودیہ خلعت و اسپ با زین نقره عنایت فرموده و جمعی را بخلعت و اسپ و بعضی را بخلعت سرافراز نموده برنواخته آنچه لازمه تاکید و ارشاد بود بتقدیم رسانیدند - و به بادشاهزاده والا قدر مجد اورنگ زیب بهادر که بهمین تاریخ از ملتان براه بهیره روانه شده بودند خلعت خاصه و سربند لعل گران بها دو مروارید و جمدهر و شمشیر خاصه و دو اسپ با ساز طلای میناکار و ماده فیل با یراق نقره مصحوب سعد الله خان فرستاده حکم نمودند که لشکر ظفر اثر از راه بنگش بالا و پائین متوجه کابل شده از آنجا براه غزنین روانه قندهار گردد - بخشی گری این جنود نصرت آورد به ملتفت خان و واقعه نویسی به مجد اشرف ولد اسلام خان مقرر فرمودند -

بهمین یار ولد آصف خان خانخانان از اصل و اضافه بتنصب سه هزاری سه صد

سوار و خطاب خانه زاد خان و عنایت الله ولد ظفر خان بمنصب هزاری و صد سوار
مفتخر گشتند - و خواجه خان سفیر نذر محمد خان بمرحمت خلعت و اسب با زین نقره
و انعام بیگ رسول عبد الله خان حاکم کاشغر را بعنایت خلعت و خنجر مطلا و
پنجهزار روپیه برنواخته رخصت مراجعت دادند - و بیست و یکم پیشخانه^۱ والا
بصوب کابل برآورده غره ربیع الاول بعد از انقضای یک مهر و شش گهری بمعنان
عز و جلال از دارالسلطنت لاهور متوجه کابل گشته بآئین پیشین قاضی افضل را
بصیانت صوبه^۲ پنجاب و سید شیر زمان و سید منور پسران سید خانجهان را بمراسم
ارک دارالسلطنت لاهور مقرر نموده سوم به جهانگیر آباد و دوازدهم از آب چناب
عبور نمودند - و در وقت کوچ از جهانگیر آباد گرز برداری که فرامین مطاعه بشانزاده
و سعد الله خان برده بود رسیده به جعفر خان میر بخشی ظاهر نمود که وقت برگشتن
بنده^۳ درگاه نوشته^۴ سعادت خان از غزنین به سعد الله خان باین مضمون رسید که
از زبانی دو نوکر قبحاق خان که از لشکر والئی ایران فرار نموده وارد غزنین شده
بودند چنین ظاهر شد که خواص خان برگشته بخت قلعه^۵ قندهار بوالئی ایران
بازگذاشته سایر قلاع متعلقه^۶ آن ولایت بتصرف او درآمد - تفصیل این سانحه برین
نمط است که دارای ایران بیست و دوم شوال به هرات رسیده ده روز توقف نمود و از
آنها در پانزده روز بفراه آمد و نه روز در آنها ماند و از فراه محراب خان که هنگام آمدن
قلعه^۷ قندهار بتصرف اولیای دولت قلعدار بست بود با ملک نصرت حاکم سیستان و
پیرام علی خان حاکم نیشاپور و حسین قلی خان حاکم هرات با هشت هزار سوار بمحاصره^۸
قلعه^۹ بست و سارو خان را با روشن قلی لریگی و غیره پنج هزار سوار برای تسخیر
زمینداور تعین نموده خود کوچ به کوچ متوجه قندهار شده دهم ذی حجه در باغ
گنج علی خان نزول نمود - و گروهی انبوه از سوار و پیاده کار آزموده جرار را تعین
نمود که دو برج را که قلیچ خان از روی دور بینی بالای کوه چهل زینه که از
آنها توپ و تفنگ بدرون قلعه میرسد ساخته و قلعدار ناآزموده کار از سراسیمه سری
و بی تدبیری باستحکام آن نپرداخته بود بتصرف خود درآورده شروع در انداختن
توپ و تفنگ نمایند - و دو جانب ملچار قرار داده از جانب ماسوری دروازه بمعده^{۱۰}
مرتضی قلی خان سپه سالار و از طرف دروازه بابا ولی باهتام مرتضی قلی خان
قورچی باشی مقرر ساخت - از اندرون قلعدار نابکار دروازه پهلوان درویش سرخ و

دروازه خواجه خضر برابه امر سنگ بدگوجر و دروازه ویس قرن را بشادی اوزنک و دروازه بابا ولی بتاینان خود سپرده و از برج کنج جانب درویش محنون تا برج خاکستر به کاکر خان و چندی از تفنگچیان باز گذاشته محافظت ملجاریهای مابین ماسوری و خضری دروازه بنور الحسن بخشی احدیان حواله نمود - و باوجود استحکام چار دیوار استوار قندهار که بمراتب از حصون حصینه پیش بود و بی نقب و ملچار و پرائیدن برج و دیوار بغایت متعذر بود خبرداری همه جا و ارک بر ذمه خود گرفت - چون والی ایران خود بجانب دروازه بابا ولی بود مردم این ضلع سعی فراوان بکار برده رفته رفته ملچار را پیش آوردند - بعضی از محافظان قلعه شجاعت ذاتی را کار فرموده بضرب بادلیج و زنبورک و ضربزن مرد افغن روی آن تپاه روی را نگهبان داشته اکثر از مردم غنیم خصوص کلب علی خان حاکم فراه سردار کلان را از راه کوچه تنگ تفنگ روانه عدم آباد ساختند - تا آنکه غره محرم سه توپ بزرگ که هر کدام قریب یک من گوله میخورد از عقب رسیده دو توپ را محاذی دروازه بابا ولی و یکی را روبروی دروازه ماسوره بردند - و دمدسها برآورده سر پنجم سعی بداروگیر و بازوی نیرو به کشتش و کوشش برکشادند - و ازین جهت که دیوار حصار متین بود و بدان توپ کار نمی کرد هر روز چندین مرتبه آتش داده کنگرها را که در پناه آن تفنگ از بالای قلعه سر می دادند زده می انداختند - و شب هنگام درونیان باز بمحرم شرفات پرداخته روزانه باز مردم غنیم بضرب توپها کنگرهای مذکور مسبار می ساختند و بدین آئین بمدد توپها خود را بکنار خندق رسانیده جمعی از دلیری از خندق گذشته و زیر دیوار شیر حاجی جا کردند - قلعه دار نقبی از اندرون تا دیوار شیر حاجی رسانیده لختی از قوی بازوانرا بدفع قزلباشان از آن راه بفرستاد - آنها بمجرد رسیدن از روی کمال شجاعت چندین تن را بخاک هلاک انداخته باقی را زخمی و شکسته برگردانیدند - قزلباشان به تنبیه و تاکید والی ایران دهم ماه محرم الحرام و پانزدهم ماه مذکور از چوب و جوالهای خاک اکثر جا پل بسته از خندق عبور نمودند - و در زیر دیوار شیر حاجی ملچار قرار داده شروع در کندن نقب و دیگر مواد قلعه گیری کردند قلعه دار پائین دیوار قلعه و شیر حاجی خندق عریض کنده بر نقبی که می یافت آنرا خراب نموده آنچه یافته نمی شد و مردم غنیم از آن به خندق بر می آمدند و سرها به تیغ بران و تنها بزخم نمایان داده بی نیل مدعا و فوز

مراد مراجعت مینمودند - و مردمی را که در نقب پنهان بوده برای برآمدن وقت و قابو میخواستند از سر دادن بانهای دنباله شکسته در آن میان به غضب الهی سوخته روانه بشن البصیر می ساختند - تا آنکه بیست و سوم محرم والی ایران با قزلباشان کار دیده رزم آزموده جانب دروازه بابا ولی خود آمده ایستاد و لشکریان خود را بگرمی عتاب و تندى خطاب سرگرم ساخته بتوزک و ترتیب سپاه توجه مبذول داشت و فرمود که ازین طرف و از جانب دروازه ماسور حمله آورده یورش نمایند - در آن حال بندهای بادشاهی بتائید اقبال بی زوال و عون و صون حضرت ذوالجلال همت کارگر بر دفع آنها گاشته تا سه روز بانواع مواجبه و مدافعه روی آن تپه اندیشان تیره‌رای نگذاشتند - و مردم غنیم از هر سو مالشی بسزا یافته چون دیدند که کاری پیش نمی رود آخر سرد دل و مرده خاطر باز گشتند - و ازین روز باران بشدت شروع شد که محاصران و محصوران را فرصت انداختن توپ و تفنگ نمیداد و مردم غنیم در پناه شیر حاجی در آمده پنهانی جا بجا دیوار می‌شگفتند و گاه دیوار انداخته قصد در آمد مینمودند و از جانب اولیای دولت بعنایت الهی غلبه مشاهده نموده مخدول و منکوب باز میگشتند - مجملأ تا دوم صفر توپ و تفنگ از شدت باران از کار باز مانده مدار جنگ بر انداختن حقه و تیر و سنگ بود - هرگاه مخالفان دلیری نموده بشیر حاجی در آمده باعث تفرقه خاطر و شغل قلب دلاوران می شدند درویشان همت کار کشا بر دفع آنها گاشته زده زده بیرون می آوردند - آخر کار جمعی از متحصنان پست همت و مست عقیده دیده و دانسته از روی اضطراب پنهانی در مصالحت زده ماده یورش غنیم آماده ساختند - و ابواب آشتی کشاده بمصلحت دید شادی اوزبک بی غیرت نمک حرام قبحاق خان را که بخوابش دریافت سعادت ملازمت از ماوراء النهر بقندهار رسیده میخواست مصدر خدمات شود از راه بردند - و جمعی دیگر از منصبداران و اهل دیان و تفنگچیان از راه طغیان و عصیان حق نمک درگاه را فراموش ساخته و فرومایگی و بداصلی ظاهر نموده بقلمدار گفتند که بسبب کثرت بارش برف و انسداد طرق و مسالک رسیدن کومک متعذر بل متعسر است و از جد و جهد قزلباش نزدیک است که قلعه از دست رود و بعد از فتح نه ما را بجان امان است و نه فرزندانرا ربائی از بند ایرانیان - قلمدار ناآزموده کار آن جاعت باطل کوش حق ستیز را که سرگرم گریز بودند و جواب شان حواله به شمشیر تیز بود بدلاسا و استمالت پیش آمده بمواعظ پرداخت - لاجرم نهجای آن بی جگر بزدل نفعی نه بخشیده

جماعت مفسدان همه از ملچار برخاسته بخانه‌های خود رفتند - لاجرم دوم صفر لشکر غنیم از چند جا بشیر حاجی درآمده با گروهی از نوکران قلعدار وغیره در آویخته از هر طرف جمعی کثیر بقتل رسیدند - درین میان شادی وخیم العاقبت بقلعدار گفته فرستاد که محمد بیگ نامی از قبل والی ایران آمده و رقیم چند بنام تو و نورالحسن و میرک حسن آورده - او میرک حسن را فرستاده که بر حقیقت کار آگاه شود - موسی الیه بدروازه ویس رسیده دید که فرستاده را اندرون طلبیده قبحاق خان و شادی وغیره مغولان پیش او نشسته اند - میرک برگشته این حقیقت به قلعدار گفت - آن برگشته بخت بخشی خود را فرستاده شادی خان را و قبحاق خان را نزد خود طلبیده گفت که فرستاده را بی اجازت من در قلعه در آوردن و باو صحبت داشتن برای چه بود - آنها در جواب گفتند که چون رقم و پیغام آورده بود نادیده گرداندن او از مصلحت دور دانسته اندرون طلبیده ایم ، لایق آنست که رقم گرفته و پیغام شنیده او را رخصت دهید - درین مقام که بجهت عبرت دیگران کشتن شادی لایق بود آن ذلیل جاوید بتغافل گذرانیده بلکه برخاسته همراه آن مردودان بدروازه ویس رفت و با فرستاده ملاقات نموده رقمهای ناگرفته‌نی گرفت و پیغامهای ناشنیدنی شنید - فی الحقیقت سر رشته خویشتن داری از کف فروپشته بهان زمان قلعه را از دست داد - بعد از شنیدن پیغام والی ایران که آنچه به پردلخان و مردم بست گذشته بعنوانی که تیغ بیدریغ سرگزشت چندین تن از خون گرفتگان گشته بقیة السیف تن بقید گرفتاری داده بانواع بلا گرفتار آمدند بر خود و مردم دیگر نه پسندیده در مقام متمیز و آویز نباشد - آن بد اختر کم سعادت یکبارگی دست و پا گم کرده جواب داد که بعد از پنج روز از جانیین حرب و قتال نه باشد -

هفتم صفر علی قلی برادر رستم خان سابق میه سالار والی ایران در پای قلعه آمده بشادی گفته فرستاد که مرا برای جواب فرستاده اند - قلعدار نمک حرام باتفاق آن مقهور بدروازه ویس علی قلی را طلبیده حقیقت پرسید - او گفت که صلاح حال و مال شما در آنست که دست از متمیز و آویز باز داشته زیاده ازین ساعی هلاک و ننگ ناموس خود نباشید و درین راه نقد فرصت بخاک ریختن و خون سعی بدر نمودن مناسب ندانسته سر رشته بهبود از دست ندید - آن نابکار پریشان روزگار گفتگوهای بی موقع او را وقع و وقر نهاده و از سخنان مست و بی محل و گفتارهای

ناپنجار فرستاده اسباب تفرقه حواس و پریشانی خاطر اندوخته خلل در رسوخ عزیمت همگنان انداخت - و عبداللطیف دیوان صوبه را همراه علی قلی داده امان نامه طلبید - فردای آن چون امان نامه که سجل تیره روزی و جریده وخامت مال و خجالت و ندامت جاوید او بود رسید شادی بد عاقبت پیش از برآمدن قلعدار دروازه ونی قرن را به قزلباش وا گذاشته خود با قباچاق خان نزد والی ایران رفته در دنیا ملام و معاتب و در عقبی معذب و معاقب گردید - هشتم صفر سایر منصبداران و اهدیان و برقدازان امان گرفته از قلعه بیرون رفتند - و غیر ارک که قلعدار با سر سنگه و کاکر خان و تاینان خود در آنجا بود همه جا را غنیمت تصرف خود درآورد - اگر آن بی حمیت را بخت کارفرما و طالع رهنما میبود در قلعه ارک که بر روی پشته اساس یافته در چار دیوار بالای کوه که در کمال ستانت و حصانت و استحکام زبان زد روزگار است و لطایف الحیل قلعه گیری به هیچ وجه در آن کارگر نه بلکه تصور فتح آن در آئینه خیال کمتر صورت بسته با تاینان خود برآمده تا رسیدن کومک کمر همت بر می بست و باوجود آذوقه و آب و علف مساعی جمیل و فنون تدبیر بکار میرد البته والی ایران حق سعی تلف و ناچیز انگاشته نقد وقت بزیان نمی داد و ازین اراده باز آمده لاجرم ناکام مراجعت مینمود - اما آن واژون طالع از راه کافر نعمتی و کمال دون همتی پشت بدولت جاوید کرده چنان جای مستحکم را مفت از دست داد و از قلعه با اسباب و توابع و لواحق برآمده بفاصله یک گروه از قندهار فرود آمد - و از بی غیرتی و نامردی پاس ناموس اسم و رسم که مردان جان در آن بازند و بی اندیشه مانند پلنگان صف شکن یک تنه رو بر صحره کارزار می آرند نداشته از روی کافر نعمتی عار حرام نمکی تا قیامت بر خود پسندیده و برهنائی بخت سیاه بل بدلات غول ضلالت از راه برگشته بچاه ندامت و بدنامی باروز سیاه و حال تباه جای عذر خوابی و بهانه شفاعت عذرخواهان نگذاشت - و یازدهم صفر بتکلف علی قلی خان و عیسی خان برادرش و کاکر خان و نورالحسن و غیره رفته در باغ گنج علی خان والی ایران را دید و بعد از ساعتی با همراهان مراجعت نموده با جهان جهان خجالت و شرمساری متوجه هندوستان شده با حواس متفرقه و خاطر پراکنده در دولت و سعادت جاوید بر روی خود بست -

هنگامی که شاه عباس ماضی قندهار را از عبدالعزیز خان گرفت اری داشت و چار دیوار حصار - بعد آن علی مردان خان قلعه محکمی از گل و خشت بر کوه لکه

بنیاد نهاده هنوز با تمام نرسیده بود که بتصرف اولیای دولت قاهره درآمد - از عمدهای دولت مثل خان دوران و قلیچ خان و صفدر خان هر کدام آنچه در باب استواری آن ناگزیر داشت به عرض رسانیدند - حکم معلی با تمام آن صادر شده در مدت پنج سال بصرف پنج لک روپیه پنج حصار بغایت استوار یکی دور شهر دوم قلعه دولت آباد سوم قلعه مندوی چهارم قلعه ارک پنجم قلعه فراز کوه صورت تمامیت پذیرفت - اگرچه از گل ساخته شده اما دیوارش بعرض ده گز و خندق همیق - باوجود آذوقه دو ساله و سامان قلعداری از همه جنس و حصانات حصار و متانت بنیاد و چهار هزار مرد شمشیر زن و کماندار و سه هزار برقعنداز و تلف شدن دواب قزلباش از فقدان آذوقه و علیق چارپایان مردم غنیم و رقتن دل و دست مخالفان از کار بسبب کشته شدن دو هزار سوار جرار و هر شب انداختن تیر با نوشته در قلعه باین مضمون که اهل قلعه دل از دست ندهند کومک نزدیک رسیده و لشکر قزلباش بجهت پایانی غله بغایت مضطرب است بی مبالغه اگر زن بجای آن ناسرد نمک حرام بی جگر کارفرما بودی البته تا پنج ماه پرنده را بر دور آن نمی گذاشت که پر زند -

اکنون کیفیتی قلعه بست و زمینداور مرقوم قلم وقائع نگار میگردد - وقتی که محراب خان بیست و یکم ذی قعدة به بست رسیده بمحاصره قلعه مذکور پرداخت کشایش حصار جدید محال انگاشته کشایش قلعه قدیم آسان تصور نمود و از کنار پل عاشقان تا آب پیرمند پنج ملچار قرار داد - پردل خان قلعه دار پای ثبات و قرار استوار نموده بیاد حمله پای مرد افغن خاک وجود نابود برخی از مخالفان را به صرصر فنا میداد و بضرب توپ و تفنگ چندی دیگر را آتش در خرمن حیات میزد - هفتم ذی حجه چون از طرف ملچار نصرت خان مخالفان بانداز شکستن بند خندق و سر دادن آب آن بدریای پیرمند کوچه سلامت پیش برده کار نزدیک رسانیدند جمعی از نوکران پردل خان از دریچه بر ملچار غنیم ریخته باندک کشش و کوشش بر آنها غلبه نمودند و بقیة السیف را مغلوب و منکوب بوادی فرار انداختند - و از ابتدای محاصره تا چهارم محرم که پنجاه و چهار روز باشد تردد نمایان از طرفین بظهور رسیده ششصد نفر قزلباش و سه صد نفر افغان از تایتان قلعدار که همگی ششصد نفر بود راهبرای وادی عدم گردیدند - آخر کار قلعدار

به دل بستگی، حیات مستعار از سر نام و ناموس مردی در گذشته دیده و دانسته از راه اضطراب امان طلبیده محراب خان را دید - و او از جمله صد کس همراهان پردل خان جمعی را که در دادن یراق استادگی نمودند بقتل رسانید و پردل خان را با بقیه مردم و عیال و اطفال مقید ساخته نزد والی ایران به قندهار فرستاد -

هفتم ذی حجه سارو خان تالش قلعه زمینداور را محاصره نمود - سید اسدالله و سید باقر پسران سید بایزید بخاری با آنکه سوای برادران و تائینان خود پانصد تفنگچی سوار و پیاده از سرکار خاصه همراه داشتند باو پیغام دادند که این قلعه از توابع قندهار است، بی کشایش آن تسخیر این فایده ندارد اگر قلعه قندهار مفتوح میگردد بی جنگ و تردد این قلعه از شماست باید که تا آنوقت جنگ و جدل درمیان نیامده عبث مردم طرفین بکشتن نروند - سارو خان این معنی را مستحسن دانسته از تردد ملچار و غیره باز ایستاد و حقیقت بوالی ایران نوشته چشم در راه جواب داشت تا آنکه کس والی ایران رقم گرفتن قندهار و بست آورد - این بی همتان پاس حق مردی و مردانگی نداشته دل نهاد شهادت که زندگانی جاوید عبارت از آنست نکشند - و نیم جانی با کوه کوه گرانی و جهان جهان اندوه و نگرانی از میان بکران برده خود را به قندهار رسانیدند - چون بوالی ایران خبر رسید و نیز فرامین مطاعه بنام قلعدار نابکار در باب زود رسیدن شاهزاده کوه وقار نهنگ آهنگ و سعد الله خان با لشکر گران سنگ و فیلان بسیار و توپخانه بیشمار عنقریب به قندهار بحس مطالعه اش در آمد ازین رهگذر که دواب لشکر تمام زبون و ضایع شده اکثری از لشکریان بکار آمده بودند در خود نیروی مقابله و مجادله نیافته بیست و چهارم صفر کوچ به کوچ متوجه صفایان گردید - و محراب خان را با ده هزار سوار قزلباش در قلعه گذاشته دوست علی اتکه را بمحافظت قلعه بست بر گاشت - چون این حقیقت بعرض مقدس رسید فرمان عالی شان بنام شاهزاده و سعد الله خان شرف صدور یافت که اکنون که والی قزلباش بعد از تسخیر قندهار و شنیدن خبر توجه عساکر جهانکشا مصلحت اقامت ندیده متوجه دیار خود گردید بسرعت هرچه تمامتر به قندهار رسیده در تسخیر قلعه مساعدی جمیله بکار برند - حقیقت لشکر ظفر اثر آنکه

سعد الله خان بعد از رخصت چندی بسبب رسیدن امداد لشکر بتانی کوچ نموده پس از پیوستن بازماندها به تعجیل روانه شده پانزدهم صفر از گذر آتشی^۱ آب نیلاب عبور نموده در کوهات منزل گزید - و نواب قدسی القاب بادشاهزاده عالم و عالمیان مجد اورنگ زیب بهادر که از ملتان روانه شده بودند در همین ایام از آب گذشته به لشکر رسیدند و بسبب کثرت برف براه پشاور روانه شده بیست و یکم ربیع الثانی داخل کابل گردیدند - چون غلف قابل چرانیدن در زراعتها نرسیده بود بمدیکه پنج سیر گندم و چار سیر کاه نیز روپیه را همین قدر بدست همه کس نمی افتاد بنابر تاکید اشرف پانزده روز توقف نموده روانه قندهار گردیدند - و بعد از رسیدن غزنین معروض داشتند که غله درین جا روپیه را دو سیر و کاه مطلق نایاب است و ازین جا تا قندهار هیچ چیز بهم نمیرسد لاجرم کار بر سپاه بغایت تنگ شده در تردد اند - در جواب حکم معالی صادر شد که این قسم امور را منظور نظر نساخته خواه فخواه متوجه مقصد گردند و فرصت از دست نداده ما را هم بکابل رسیده دانند - شاهزاده و سعد الله خان را بر طبق حکم معالی بحال توقف نمانده از غله وغیره هرچه بهم رسیده در پانزده روز بدست آورده کوچ به کوچ روانه پیش شدند - و هراول و قول و برانغار و جرانغار و طرح راست و چپ و چنداول افواج هفتگانه قرار داده وقتی که نزدیک بشهر صفا رسیدند ملک حسین پسر ملک مودود ابدالی از نزد محراب خان گریخته بوطن خود آمده بود بادشاهزاده عالی قدر را ملازمت نموده بانعام خنجر مرصع و ده هزار روپیه نقد سرافراز گردید - چهاردهم شاهزاده با لشکر ظفر اثر نزدیک قندهار رسیده بفاصله نیم کروه از قلعه فرود آمدند - و سعد الله خان را در باغ گنج علی خان و راجه جی سنگه را در باغ دیگر خان مذکور و قلیچ خان را در باغ نظر ساخته علی مردان خان اجازت نزول داده برابر دروازه بابا ولی سه ملچار قرار دادند - یکی متصل دامن کوه چهل زینه باهتام نجابت خان دوم به قاسم خان باکل توپخانه سوم به قلیچ خان با تمامی فوج جرانغار و مابین دروازه بابا ولی و خواجه ویس قرن رستم خان فرود آمده ملچار ساخت - و دروازه خضر بسعد الله خان و اهتام ملچار آب دزد بملازمان سرکار عالی متعالی و ملچار جانب مشوری دروازه به

بهادر خان و لهراسپ خان قرار یافت - و برج ساختن ملچار در کار بود حسب الامر عالی مقرر گشت که هر کدام از اسرا پیش برد خدمت خویش فرا پیش گیرد - پانزدهم وقت دوپهر راجه مان سنگه گوالیاری و بهاو سنگه و جکت سنگه بروج فراز چهل زینه خالی دیده با نشانهای خود دویدند و حسب الطلب آنها بخشی سعد الله خان نیز با جمعی از تایننان بمدد رسیده باتفاق حمله آور گشتند - محراب خان خبر یافته از راه درجه بیلائی کوه رسیده برج مذکور را بر قنداز بسیار استوار ساخت - و از کثرت آلات آتشبازی تیر و تفنگ چون ژاله ببارش آورده حمله آورانرا بمال رسیدن تا بروج نداد - لاجرم بر دو سردار تا نیمه راه از ملاحظه هلاک مردم ملچار قرار داده نشستند - و این جرأت بیجا پسند طبع شاهزاده والا قدر نیفتاده امر فرمودند که بایستی مارا بر این اراده آگاه ساخته پیش قدم میگذاشتند اکنون باید که در انتظار فرصت بوده هرگاه وقت مساعدت نماید برجهما را بتصرف خود در آورند - بیست و پنجم قلیچ خان را با راو متر سال و اله قلی خان و قباد خان و طاہر خان و خنجر خان و غیره هفت هزار سوار روانه بست گردانیدند که غلات آن نواحی را بتصرف خود آورده باستالت رعایای ستم دیده بردارند - چهاردهم جادی الثانی سعدالله خان در خدمت پادشاهزاده جهان و جهانیان ظاهر ساخت که تا امروز از راه دلیری و خیره چشمی دروازه خضر و ویس قرن بسته و این معنی حمل بر سستی و بی تدبیری لشکر ظفر اثر و دلیری قلعدار گشته اراده دارم که در زمینی که قریب ملچار راجه بیتهداس آب کمتر می آید فرود آیم و سعی نمایم که در اندک ایام کوچه سلامت به قلعه برسد - روز دیگر اجازت یافته چون بدانجا روانه شد محصوران توپ بسیار انداخته اکثر مردم را ضایع گردانیدند - با آنکه هر روز توپیان و بر قندازان مانند سحاب توپ و تفنگ در بارش داشتند خان معزالیه درباره اسباب قلعه گبری همت رهنما و عزیمت کار فرما را کار فرموده باہتمام پیش برد لقب و ساختن کوچه سلامت پرداخت - و ہمگی سپاه از راجپوت و مغل و سفید و سیاه بنوید افزایش مناصب و مراحم گونا گون گرمی دل و نیروی بازو داده همگنان را سرگرم کار ساخت - و پس از چند روز که روزگار به تهیه اسباب پیش رفت کار گذشت و ملچارها قرار یافت و پیچ و خم کوچهای سلامت راست شده چهل ذراع فاصله تا خندق ماند محصوران از شام تا بام توپ و تفنگ انداخته در ویران کردن آن سعی وافر مینمودند و مابتنایهای بسیار افروخته هر کرا میدیدند نشانه تیر و تفنگ می ساختند - تا آنکه

شبی بهادران جانفشان از پناه کوچه^۱ سلامت برآمده در پناه وقایه^۲ حایت الهی رو بخندق دویدند و گل و لای که قزلباشان از خندق برآورده بردند در پناه آن جا گرفته شروع در کارزار نمودند - و در پناه شب کوچه^۳ سلامت را شصت و دو گز کنده بکناره خندق رسانیدند - روز دیگر قاسم خان نیز کوچه^۴ سلامت بخندق رسانیده شب یفدهم رجب کوچه^۵ سلامت دیگر کنده محاذی دروازه^۶ خواجه خضر بردند - و سوم شعبان شروع در خاکریزی نموده جوالهای پر خاک و سیبهای چوب گز در خندق انداخته بالای آن بچوب و نی پوشیدند و چندین نقب از جاها سر کرده یکی را از آنجمله بخندق رسانیده آب سر دادند - قاسم خان نیز نقبی از زیر خندق شروع نموده به ته دیوار شیر حاجی رسانید - اگرچه جمیع بندها سعی و کوششی که زیاده از آن متصور نباشد بجا آورده در تقدیم مراسم جانفشانی کوتاهی ننمودند اما چون قزلباشان از مدت مدید بر سر قلعه داشتن و گرفتن با روسیان رد و بدل بسیار نموده درین علم مهارتی تام بهم رسانیده اند خاصه از بدست آوردن این قسم قلعه پر توپ و تفنگ و آذوقه و دیگر اسباب قلعداری استقامت دیگر پیدا کرده داد تردد میدادند ، چنانچه در یک روز بیست و پنج توپ بر کوچه^۷ سلامت که بمنصب خندق رسیده بود برده ویران کردند - بنا بر آنکه اسباب قلعه گیری و مصالح یورش و ماده محاصره علی الخصوص توپهای کلان مطلقاً آماده نبود و موسم زمستان تنگ رسیده ناچار حسب الاستصواب اولیای دولت صلاح وقت در آن دیدند که مراجعت به هندوستان نموده به فراغ خاطر مصالح پیش رفت کار مهیا ساخته بعد از انقضای ایام زمستان بسرانجام معامله پردازند -

درین اثناء از نوشته^۸ واقعه نویس فوج قلیچ خان بمسامع علیه رسید که چون خان مذکور حسب الامر عالی با فوجی از بهادران موکب مسعود متوجه این ضلع گردید بموجب اشاره محراب خان قلعدار قندهار حارسان بست و غیره رعایا را بجانب فراه و سیستان کوچانیده نشانی از آبادانی نگذاشتند خان مذکور طاهر خان را با هزار سوار خوش اسب تعیین نمود که تا نواح میستان تاخته آنچه از دستش برآید تقصیر نکند - موسی الیه تا قلعه^۹ حبشی^{۱۰} تاخته فراوان غله و غنایم دیگر آورد -

و الله قلی و قباد خان نیز از قلیچ خان رخصت گرفته با دو هزار سوار تا نورداد و موسی قلعه تاخت نموده در طئی راه اکثری قرای آبادان را پی سپر ساختند - و جمعی را پی سپر و اکثری را اسیر و دستگیر گردانیده مواشی^۱ بیشمار و آذوقه^۲ بسیار از آن محال و ابائی حوالی و حواشی آن به یغما برده وقتی که مراجعت نمودند غنف قلی میرآخورباشی و حاجی منوچهر برادر محراب خان که با جمعی از آثروی آب پیرمند پیشتر آمده بودند سر راه گرفتند - الله قلی خان و قباد خان فرصت فراهم آوردن مردم که برای یغما و غارت شیرازه^۳ جمعیت از یکدگر گسسته پاشان و پیریشان شده بودند نیافته ناچار سرداران بذات خود نبردآرا گردیده آخر بسبب فزونی غلبه^۴ غنیم ناکام عنان گردانیدند - و از منصبداران آنکه بیگ خویش یلنگوش و عبدالغفور قاقشال و حاجی گدا و چندی دیگر جان نثار گشتند - بعد از آنکه پیگار گزینان به قلیچ خان پیوستند و کثرت قزلباشیه برو ظاهر شد بصوب پیرمند کوچ نموده چهار کروبی^۵ بست منزل گزید - درین وقت یک سوار بندوچی^۶ باراده بندگی درگاه از قلعه^۷ بست برآمده قلیچ خان را دید - و گفت که درین دوسه روز از گرشک نوشته بقلعه دار بست که دوست علی نام دارد رسیده که از جمله کومکی که والئی ایران به قندهار فرستاده پنج هزار سوار بقلعه^۸ گرشک رسیده بر روزی هم می رسند - و قریب بشام آن روز جاسوسان نیز رسیده برگزارند که سوای پنج هزار فوجی کلان بسرکردگی نظر علی خان نزدیک بگرشک آمده - قلیچ خان بنا بر مصلحت وقت و قابو در خدمت شاهزاده^۹ والا گهر عرضداشت نموده خود بکوشک نخود رسید - و روز دیگر از آنجا کوچ نموده در جلگای موضع سنگ حصار بالا دوازده کروبی^{۱۰} قندهار منزل اختیار کرد - و مردم غنیم این خبر شنیده بگرشک رسیده بتهیه^{۱۱} مواد جنگ پرداختند -

دهم قلیچ خان جاسوسی هندوستانی در خدمت شاهزاده فرستاد - او گفت که در واقع^{۱۲} قندهار قزلباشان مرا نوکر کرده همراه برده بودند - اکنون بعنوان جاسوسی فرستادند ، چون مدتی نوکر قلیچ خان بودم پاس آن حق در نظر داشته نزد خان مذکور آمدم - حقیقت اینست که والئی ایران خود در هرات است و نه هزار سوار بسرداری نظر علی خان حاکم اردبیل در حوالئی کوشک نخود آمده یازده هزار سوار دیگر باراده^{۱۳} اتفاق فوج نظر علی خان همراه مرتضی قلی خان قورچی باشی

نه کروبی این طرف آب پیرمند رسیده قصد آن دارند که باهم موافقت نموده دستبرد باهل وفاق نمایند - اگر فوجی دیگر به مدد قلیج خان برسد صلاح دولت است - لاجرم شاهزاده والا کهر دوازدهم شعبان رستم خان را با سردار خان و نظر خویشتگی و راجه رایستگه و راجه دیبی سنگه و سید فیروز خان و روپ سنگه راتهور و افتخار خان و غیره هفت هزار سوار کار دیده جنگ آزموده فرستاده مترصد خبر بودند - روز دیگر همین که رستم خان کوچ نموده سه کروبی قندهار منزل گزید قریب دو هزار سوار غنیم در جلگای دو کروبی شهر که دواب تمام لشکر آنجا بود ریخته تا رسیدن خبر تمام اسپان و شتران سپاهیان فراهم آورده جمعی کثیر از ساربانان و چاروا داران را بقتل رسانیده برگشتند - رستم خان چون نزدیک بود با نظر بهادر و دیگر سرداران سه چار کروه جلوریز تاخته خود را به غنیم رسانید - فوج غنیم تفنگچیان را پیش داشته هنگام آرای نبرد گردیده بزد و خورد درآمدند - خان سپاهی منش ارادت کیش که سپاهی قرار داده بود در عین ریزش تفنگ با چندی از ارباب مناصب و جوق از احدیان و تفنگچیان و دیگر مغولان نبرد آزمای مردافکن و راجپوتان تیغ آخته همیشه مجموعی بر آن زیاده سران جلو انداخت - از آنجا که جنگ تیغ و خنجر خاصه میانه هندوستان است و نبرد سپاه روم و فرنگ و قزلباش و اوزبک به نیزه و تیر و تفنگ میباشد باندک دستبرد رو از ستیز و رخ از نبرد تافته سر راست راهی راه فرار گشتند - و همگی دواب و سپاه و مواش را چابا گذاشته جمعی بی سر و اکثری دستگیر گردیدند - بهادران لشکر ظفر اثر مظفر و منصور شب هنگام مراجعت به مقر خویش نموده سربای فسادکیشان با اسب و اسباب و شتران در خدمت پادشاهزاده عالی مقدار ارسال داشتند - از تقریر گرفتاران چنین معلوم شد که نظر علی خان حاکم اردبیل و علی قلی خان ضابط ماروچاق و ملک نصرت خان سرگروه سیستان و نجف قلی میرآخور باشی و غیره با شش هزار سوار یکوشک نخود رسیده اند و مرتضی خان قورچی باشی و سیاوش خان قمر آقاسی و پریداغ خان و بیرام خان که ما بر شمار آن آگاه نیستیم از عقب روانه شده بودند - از جمله فوج اول با دو هزار سوار خوش اسبه برای تاراج دواب حوالی لشکر برآمده بودیم که با این بلا گرفتار و با اجل دو چار گشتم - رستم خان بعد از شکست مخالفان خیل موافقان را کوچ داده در حوالی حصاربالا به قلیج خان پیوست - و چون خبر فراهم آمدن غنیم به تحقیق رسید روز پنجشنبه بیست و چهارم

شعبان هر دو سردار نصرت شعار پائین قلعه^۱ شاه میر و سنگ حصار سه گروه راه را نوشته منزلگاه ساختند - و هزار سوار بر پیاده بر میلی قراولی جدا ساخته همراه حسن قلی آغر فرستادند - اتفاقاً روز اول میان قراول پادشاهی و قراول قزلباش بقدر تلاشی واقع شده حسن قلی فیروز گردید و دو قزلباش را گرفته نزد رستم خان آورد - از زبان آنها ظاهر شد که سی هزار سوار قزلباش باخود قرار مقابل^۲ موکب اقبال داده چهار گروهی لشکر رسیده اند - هر دو سردار شهامت و متانت شعار بجبهت سرانجام بعضی ضروریات روز جمعه در آنجا مقام نموده شنبه بیست و ششم بادپایان آتشین لگام را گرم عنان ساخته در منزل شاه میر از گذر ارغنداب عبور نمودند - رستم خان بنا بر محافظت مردم لشکر که بجبهت پیچ و کاه در صحرا متفرق شده بودند سر راه غنیم گرفته سواره مستعد مقاومت ایستاد - و قلیچ خان بجبهت فرود آوردن مردم به ترتیب مشغول شد - درین اثناء خبر رسید که غنیم نمایان شده - رستم خان که آماده پیکار بود لشکر مرتب ساخته نظر بهادر خویشگی را با روپسنگه ولد کشن سنگه راتهور و رام سنگه راتهور و علاول ترین و جبار قلی گکهر و غیره فوج پیش مقرر گردانید - قلیچ خان بمجرد شنیدن خبر مخاذیل با همراهان سوار شده بخان مذکور پیوست - هر دو سردار جلالت آثار تکیه بر عون و صون جناب الهی و کارسازی اقبال بی زوال حضرت خلافت پناهی کرده باوجود قلت اولیا و کثرت اعدا فوج منصور را به توزک شایان ترتیب داده در برابر مخالفان باین دستور صف صاف و یسال قتال آراستند - هراول رستم خان نظر بهادر خویشگی با توپخانه^۳ خان مذکور و راجپوتان و غیره منصبداران و سردار خان و راجه رایسنگه و راجه دیبی سنگه و غیره در دست راست و سید احمد و غیره منصبداران دست چپ آن خان والا شان مقرر شدند - هراول فوج قلیچ خان راو ستر سال با دیگر راجپوتیه و جمعی از مغولان در دست راست و شاد خان و اله قلی خان و طاہر خان و قباد خان و جمعی دیگر از مغولان در دست چپ خان مذکور جا گرفتند - و هر کدام از هر دو سردار فیروزی شعار باکمال استقلال در فوج قول بشکوه کوه پایدار بوقار تمام ایستادند ، تا آنکه بعد از دوپهر و چهار گهری روز سه شنبه فوج هراول و برانغار و جرانغار لشکر قزلباش نمودار شده فوج اول به نظر بهادر هراول رستم خان و براو ستر سال هراول قلیچ خان و دومین بمیسره قلیچ خان و سومین بمیحنه^۴ رستم خان در آویخته بغیره چشمی و چیره دستی درآمدند - و از

سرمرستی باده غرور که رسائی این نشاء پوش ربا با نشاء شراب در کاسه نهی
مغز شان سرشار افتاده بود در عرصه مصافات دلیری را به نهایت مرتبه دلاوری
رسانیدند - و نخست پیادگان لشکر ظفر اثر برسم معهود بیان اندازی آتش فنا در
حیات آن خاکساران زده راه تردد بر ایشان بستند - بعد از آن تفنگچیان قدر انداز
از رگ ابر شعله بار توپ و تفنگ ژاله آتشین بر آنها باران ساخته دروازه ملک عدم
بر روی غنیم کشادند - در عین این حال که جنگ از هر دو سو ترازو شده معامله
بسرپیچ و زور بازو افتاده بود و کوششهای مردانه از هر دو طرف رو نموده آئین
حرب آنچه از سرحد احتال و قوت تصور بیرون بود از هر دو ظهور می نمود - مرتضی
قلی خان سپه سالار با مردم بسیار از عقب رسیده بیکبار همه باتفاق از چهار جانب
اسپ برانگیختند و دور دایره لشکر ظفر اثر را باحاطه پرکار قبل نقطه وار درمیان
گرفته از هر طرف آتش کین را اشتعال دادند - با آنکه بر سر پله تردد یکم تازان
قزلباشیه بادپایان را بجولان در آورده باوجود سنان بازی از معرکه جان فشانی و
سربازی جان بیرون نبرده سر می باختند اجل رسیدها سرگرمی دیگر از مشاهده این
خیال اندوخته خود را به مهلکه می انداختند :

ایات

سواران تیغ برق افشان کشیده
بزیران سو بسو دندان کشیده

ترنگ تیر و چاکا چاک شمشیر
دریده مغز پیل و زهره شیر

زره برهای از زهراب داده
زره پوشان کین را خواب داده

انجام کار تزلزل در بنای ثبات اکثر یلان فوج میمنه راه یافته جمعی کثیر
از گکهران آرم دشمن زندگی دوست را پای قرار از جا رفت و از این معنی کار
لشکر غنیم از خیرگی بچیره دستی کشیده عرصه قرار و آرام بر اکثر مردم نهایت
تنگ میدان گشت - درین حال سردار شهامت آثار رستم خان چون دید که کار از
خودداری گزشته ایستادن خلاف آئین سرداریست مانند اژدر دلیر از خشم بر خود

پیچیده با بهادران کار طلب ناموس جوی عنان به تیز جلوی سپرد - از جانب دیگر قلیچ خان فیلان کوه شکن مصاف آرموده را پیش رو داده چون نهنگان مرد افکن خود را بر دریای لشکر اعدا زد و از هر جانب دیگر بهادران پُر دل کم براس که از برابری شعله سرکش پای کم نمی آوردند خاطر به قلت عدد و عدت که در اکثر اوقات کریمه کم من فئته قلیشاته غلبت فئته کثیره باذن الله موجب غلبه است جمع ساخته بر ایشان تاختند - و بکشاده پیشانی به پر خاشجونی و کدین کشتائی درآمده بنا بر آنکه بسبب تنگنی فضا کار از نیزه و تیر پیش نمی رفت کوتاه سلاح با دشمن پیکار پیش گرفتند - در آن گرمی هنگام که از این سوی دلیران مغول و راجپوت و افغان و از آن رو قزلباش و خراسانی و ترکمان از مردن ابا و احبابا نموده رخ برعصه کارزار داشتند و درمیانه کارزار رستانه چهره وقوع نموده از طرفین داد شهادت میدادند - تفنگچیان درست انداز که از دست قضا در قدراندازی یدییضا مینمودند و از شراره فتیله بندوق آتش فنا در خرمن بقای مخالفان زده بسی مردم را از راه کوچه تنگ تفنگ روانه فسحت آباد ساحت عدم گردانیدند - و آن چنان که سهام قضا با نشانهای دل نشین بجا میخورد - تیر و بندوق آنصاحب قبضهها اکثر سرداران لشکر را از پا درآورده راه عبور بعسکر منصور کشادند - درین وقت هر دو سردار شهادت آثار سر پنجه عدو بند بچیره دستی برکشاده چندان مراتب تیغ زنی و خصم افگنی بتقدیم رسانیدند که اکثر از آن ناپاکران را در آن عرصه از اسب پیاده نموده بیشتر خسته و کوفته بخانه مات فرستادند - و بگرمی شعله سرافراز که بر قلب خاشاک زند سرپنجه قدرت بدشمن مالی و عدوبندی برکشوده بعنوان آرزوی دل برآوردند که افواج غنیم از حمله شیرانه دلاوران خونخوار سلک انتظام و اجتماع خویش از هم گسسته مانند اختر بخت خویش راجع گشته باختیار هزیمت که در آن وقت غنیمت بود رخ از عرصه پیکار برتافتند - میاه نصرت دستگاه که از هنگام دوپهر روز تا هنگام فرو نشستن آفتاب معرکه زد و خورد قایم داشته دیده امید بر انتظار کار نهاده بودند از ظهور آن فتح آسانی استظهار دیگر یافته دنبال آن بدبختان شتافتند و سینه از کینه دیرینه آن بد اندیشان بکام دل پرداخته چندان تیغ تیز را بقتل آنها حکم نمودند که ظلمت شب بمیان جان ایشان درآمده زهناری شب تاری گشتند - چون تعاقب دشمن در سیاهی شب منافی روش سپاهگریست از دنبال هزیمتیان عنان باز کشیده و اسب و نیزه و یراق و اسلحه و عرابه توپخانه و بیرق

بسیار گرفته شادی کنان و تقاره زنان بهم عنان فتح و ظفر بمخیم خود مراجعت نمودند - و یک مهر شب گذشته حقیقت این فتح نمایان که بمحض کارگری عنایت الهی و اعتضاد دولت بی زوال بادشاهی نصیب اولیای دولت قاهره شده بوده در خدمت شاهزاده عالی برنگاشته با سرهای معاندان و اسب و اسباب که بدست افتاده بود ارسال داشتند - و بعد از دوپهر روز دیگر خود نیز با هزاران نیکنامی و دوست کامی بمواکب اقبال بادشاهزاده عالم و عالمیان پیوسته مراسم مبارکباد فتح تازه بجا آوردند - آن زینت افزای اورنگ جهانبانی ادای حقوق جانشیاری و جانفشانی همگنان باظهار نهایت عنایت و کمال مهربانی فرموده بریک را جداگانه فراخور حال و کار موقع تحسین و آفرین بیشمار ساختند - و این فتح نمایان را عظیم تر از فتح قندهار دانسته تسخیر قلعه را در سال آینده قرار دادند و طبل رحیل کوفته حقیقت این فتح مبین و نایابی عاف دواب و تمسبل تعذر علاج بدرگاه معلی معروض داشته کوچ بکوچ متوجه هندوستان گشتند - اکنون خامه وقایع نگار به تحریر مقدمات حضور می پردازد -

جشن وزن مبارک قمری

روز پنجشنبه دوم ربیع الثانی سال هزار و پنجاه و نه مطابق بیست و هفتم فروردی ماه الهی جشن وزن مبارک قمری آغاز سال شصتم از عمر ابد پیوند بدستور معهود ترتیب یافته جمیع وظایف این روز بهجت افروز از داد و دهش و بخشش و بخشایش مراعات پذیر شد - پنجم از نیلاب عبور نموده از آنجا بچهار کوچ به پشاور نزول اجلال ارزانی فرمودند - شایسته خان از احمدآباد آمده سعادت ملازمت حاصل نمود و یک لک روپیه اقمشه آن دیار بعنوان پیشکش از نظر انور گذرانیده بانعام خلعت سرافرازی یافت - ابو سعید نبیره اعتاد الدوله که سی هزار روپیه سالیانه از خزانه روضه منوره می یافت حسب التماس بیگم صاحب بمنصب دو هزاری هشت صد سوار و فوجداری اجمیر از تغیر شاه علی رخصاره بخت سندی بر افروخته بسعادت رخصت سربرافراخت -

چون بعرض مقدس رسید که شاه بیگ استجلو که والی ایران او را هنگام معاودت از قندهار بآستان سعادت نشان برسم سفارت فرستاده بود بکابل رسیده یار حسین بیگ گرز بردار را فرستادند که او را بدرگاه معلی بیارد - چون در باغ فرح افزا

که در موضع نیمه بحکم خدیو دین و دنیا ترتیب یافته نزول اقبال واقع شد و خبر آمدن او بعرض مقدس رسید حکم گرفتن نامه و بار یافتن او بدرگاه معلی شرف صدور پذیرفته به شایسته خان و جعفر خان فرمودند که او را طلبیده یک مجلس دریابند و حسب الامر اشرف بگویند که ما نظر بر رابطه محبت قدیم که در میان این دودمان سلطنت نشان و آن سلسله علیه که از دیرباز متحقق بود داشته از روی کمال اعتناء خدمتکاری را بمحافظت قلعه قندهار برگذاشته بودیم ، اگر برعکس این نشان خاطر می بود یکی از بندهای سپاهی منش رزم دیده پیکار آزموده که از عهده قلعداری و مدافعه و مقابله ایشان هوای می توانست برآمد تعیین می فرمودیم - اکنون که این حرکت بیجا از ایشان بوقوع آمده فرستادن ایلچی نامه دور از آئین دانش و بینش است - شاه قلی نام ایلچی سابق نیز بهمین سبب دولت بار نیافته ناکام برگردیده بود ، اکنون او را هم لازم است که بجلال آباد رفته چندی از ماندگئی راه بیاساید و بعد از ورود موکب معلی در دارالملک کابل رخصت مراجعت خواهد یافت و نظر بر پریشانی حال او نموده ده هزار روپیه بطریق انعام مرحمت فرموده یار حسین را بمهمان داری و همراهی او مقرر نمودند - بادشاهزاده باند اقبال که پیشتر روانه شده بودند در منزل بگرامی بامیرالامرا علی مردان خان صوبه دار کابل و غیره متصدیان آنجا رسیده دولت کورنش دریافتند - خان مذکور در همین مجلس بخلعت فاخره و نادری زردوزی سرمایه افتخار اندوخته بآداب معهوده پرداخت - روز دیگر دولخانه کابل از فیض مقدم بادشاه گیتی پناه صفا و طراوت تازه یافت - مراد بی ایلچی نذر محمد خان با یادگار چولاق جبین ارادت از سجود آستان کیوان نشان بر افروخته در ضمن تقدیم کورنش و تسلیم از روی آداب نامه خان مذکور گذرانیدند - و هر کدام بانعام خلعت و پنج هزار روپیه نقد نوازش یافته در مکانی مناسب حال حکم نزول یافتند -

یستم و هشتم سرهای سیوج بی و تردی علی قطغان و محمد بیگ قبیاق و کولی بیگ عم او و یوسف خواجه که سبهان قلی خان ولد نذر محمد خان اینها را بجزای اعمال سیئه رسانیده بود از بلخ بدرگاه والا رسید - گزارش این مقدمه برین نهج است که چون در وقت برگشتن نذر محمد خان از ایران تردی علی خان قطغان و اسد درمان و چندی دیگر سبهان قلی خان را برداشته نزد عبدالعزیز خان

برده بودند و خان مذکور چون پسری نداشت مقدم او را عزیز دانسته خطاب قلی خانی و ولایت حصار و بلخ باو داده همگی بلخیان را همراه داده بانجا فرستاد - و وقتی که نذر محمد خان بیمن توجه جهانکشی خدیو جهان باز بر مسند خانی بلخ متمکن گشته کار بدانجا کشید که نظم و نسق سرحدات فی الجمله بحالت اصلی گرائید - عبدالعزیز خان به سبحان قلی خان نوشت که نخست خلم را از تصرف کسان نذر محمد برآورده بعد از آن بر سر بلخ رود - خان مذکور از استماع این خبر کفش قلماق را فرستاده سبحان قلی خان را به تسلی و دلاما نزد خود خواند و پس از رسیدن در ارک نزد خود نگاهداشت - باقی یوز که بفرموده عبدالعزیز خان بجهت گرد آوردن احشام الهان سه چهار ماه در ترمذ توقف داشت در اوایل بهار با سه چهار هزار سوار از آب جیحون گذشته دهم جادی الاول سنه بیست و دوم جلوس اقدس بلخ را محاصره نمود - و ازین جهت که قلعه را اصالت خان بصرف یک لک روپیه مرمت نموده استحکام تمام داده بود هر روز جمعی از سوار و پیاده بیرون آمده ترددات نمایان بظهور می آوردند - و از طریق اکثری مجروح و مقتول می گشتند و اثر فیروزی از پیچ جانب رو نمی نمود - لاجرم باقی یوز کاری نساخته بیستم شعبان ناکام مراجعت نمود و از قلعه بند شدن نذر محمد خان خلل کلی بجزئیات امور خلافت بتازگی راه یافته باعث برهم زدگی مردم شد - جمعی درین وقت از مردم نذر محمد خان مثل ابراهیم دربان و قاسم قطغان و بابا شیرین میرعدل و عاشور تابی و عبدالباقی بکاول وغیره مشورت نموده بر آن آمدند که سبحان قلی خان را بخانی بردارند - و ابراهیم دربان نذر محمد خان را برین اندیشه مطلع گردانیده خان سبحان قلی را نزد خود طلبیده مقید گردانید - اوزبکان مذکور بارک درآمده بخان پیغام نمودند که درین ایام از وجود بی بود شا بهبود خلق متصور نیست ، بهتر اینست که رهبرای حجاز گشته مسند خانی را به سبحان قلی وا گزارد و تقاره و نفیر نواخته آوازه دولت سبحان قلی خانی را بلند ساخته گرم متمیز و آویز گشتند - خان گفته فرستاد که سبحان قلی را امشب بقتل رسانیدم ، الحال این سعی بیجا برای چیست - و چون از شنیدن این خبر مردم متفرق شده سرداران دل از دست دادند ، نذر محمد خان جمعی غلامان و فدویان خود را که از پیشتر مسلح ساخته بود بیرون فرستاد و بکشتن و پستن آنجایعت امر نمود - از جمله این مردم قاسم قطغان بدر رفته و بابا شیرین و عاشور قلی و عبدالباقی و خنجر قطغان گرفتار گشته قریب صد کس از

اوزبکان بکشتن رفتند و خان در چشم هر چهار کس میل کشیده و زبان بریده خانهای همه را تاراج نمود - و نذر مجد خان بعد از یک ماه دیگر سبحان قلی را با کفش قلاق فرستاد که حصار میمنه و قلعه زعفران را از حارسان عبدالعزیز خان بگیرد - کفش قلاق با جمع قلمی از خانزاده خان جدا شده پیش رفته با خوشی لبچاک که بطریق ایوار و شبگیر بموجب فرستاده عبدالعزیز خان بجهت کومک حارسان قلعه با دو هزار سوار رسیده بود روبرو شده بعد اندک زد و خورد تن باسیری داد - خانزاده بعد از اطلاع این حقیقت خطبه بنام عبدالعزیز خان خوانده بمصلحت وقت خود را تابع او ساخت و خوشی کفش قلاق را تا دو کروی بی بخارا زنده برده در آنجا باغوی سیوخ بی وغیره که عبدالعزیز خان نزد سبحان قلی باراده تسخیر بلخ فرستاده بود کشته سر او را نزد خان مذکور برد - سبحان قلی بعد از پیوستن این جماعت دو روز بجهت سرانجام امور ضروری رخصت توقف خواسته سوم روز آنها را بهانه ضیافت بخیمه خود طلبیده و طایفه را که از نوکران خود در کمین داشت اشاره کشتن آنها نمود - و سرهای پنج سردار که سیوخ بی و تردی علی و مجد بیگ قبچاق و کولی بیگ عمش و سید عطایی باشند بریده نزد پدر فرستاده اظهار یکرنگی نمود - خان مذکور بنا بر ارادت و اخلاص سرها مصحوب دوست بیگ بدرگاه فرستاده اظهار یکرنگی نمود - آورنده بانعام خلعت و دو هزار روپیه سرافرازی یافت -

آغاز سال بیست و سوم جلوس مبارک

لله الحمد والمنة که روز دوشنبه غره جادی الثانی موافق بیست و سوم خرداد سال یک هزار و پنجاه و نهم هجری سال فرخ فال بیست و سوم از جلوس مبارک شروع شده ابواب نشاط بر روی روزگار مفتوح ساخت - و توجه جهان نواز پادشاه فلک جاه پرداخت احوال و مرمت ظاهر و باطن بندبا مبذول گشته همگانرا مسرور و مبتهج گردانید - چون قبل ازین ولایت بلخ و بدخشان اضافه ممالک محروسه گشته بمقتضای گردش روزگار نذر مجد خان را روز بد پیش آمده فرزندان و متعلقانش به هندوستان آمدند ، درینولا که پادشاه دریا دل از روی مروت و راه احسان آن ولایت را باز بخان معز الیه عطا فرمودند و بمدد لطف والا بر مسند حکومت آنجا متمکن گشت استدعا و اظهار طلب فرزندان و متعلقان نمود -

اعلیٰ حضرت خلافت منزلت از مروت فطری و لطف جلی اسباب سفر از سواری و بار برداری آماده نموده نخست عبدالرحمن سلطان را بعنایت خلعت و خنجر و جیغہ مرصع و دو اسب خاصه با زین طلا و سی هزار روپیه نقد معزز ساخته به بلخ رخصت فرمودند. و گرامی اختر برج خلافت بادشاهزاده محمد دارا شکوه که بحکم معلی به تربیت او می پرداختند بیست هزار روپیه نقد و جواهر و طلا آلات و اقمشه با دو دانه مروارید سوای آن که در مدت دو سال و ده ماه که او سعادت انبوز حضور پرنور بود رعایتها و نوازشها یافته محتاج بشرح و بیان نیست. و چون نذر محمد خان التماس مدد خرج نموده بود صد هزار روپیه سابق که از خزانه کابل مرحمت شده بود و صد هزار روپیه دیگر دریتولا همراه عبدالرحمن سلطان فرستادند. ازین جهت که نذر محمد خان را استطاعت دادن جلدوی قتل سیوخ بی و غیره بسبجان قلی نبود خدیو جهان یک قبضه شمشیر مرصع و پنجاه هزار روپیه برای او مرحمت نمودند. و غره رجب سال مذکور زنان و دختران نذر محمد خان که از لاهور بکابل رسیده بودند نهایت گرمی و مهربانی در باره هر یک بظهور آورده سوای مبلغ سه لک روپیه نقد و جنس که در مدت اقامت هندوستان رعایت پذیر شده بود مبلغی گرانمند دیگر از نقد و جنس و زیور عطا فرموده کامیاب و خوشدل به بلخ روانه نمودند. و بیادگار فرستاده نذر محمد خان که همراه عبدالرحمن رخصت شده بود خلعت و خنجر مرصع و پنج هزار روپیه و همین قدر به محمد مراد فرستاده دوم خان مذکور عنایت نموده غازی بیگ دیوان مغول کابل و ناد علی داروغه عدالت را بانعام خلعت و اسب بر نواخته همراه دادند که بتاکید و احتیاط تمام این جماعت را بخان رسانیده مراجعت نمایند. خسرو سلطان و بهرام سلطان دو پسر کلان نذر محمد خان دل از تنعمات و مستلذات هندوستان جنت نشان برنگرفته راضی رفتن بلخ نشدند و بموجب درخور سرافرازی یافته لذت زندگانی حاصل نمودند.

بشم رجب سنه هزار و پنجاه و نه هجری از واقعه لشکر قندهار بعرض مقدس رسید که بهادر خان افغان بعلت ضیق النفس آهنگ صوبه داری ملک عدم نمود. خدیو قدردان دلاور پسر کلان او را بمنصب هزاری پانصد سوار و شش پسر خرد او را بمناصب مناسب سر بلند گردانیدند. درین ایام عاقل خان بقباء در گذشت. خلیل الله خان را که بمراسم ارک کابل می پرداخت بخشی دوم گردانیدند و بهرام ولد صادق خان بخدمت توزک و عطای خلعت و عصای طلا ممتاز گردید. و جمشید

بهداروغگئی نقارخانه و خطاب نوبت خان و قایم بیگ از تغیر او بکوتوالی اردوی معلی سربلند گشت - و جعفر ولد الله ویردی خان را از تغیر میر صالح قراول بیگی گردانیدند -

شانزدهم شاه ویردی ایلچی ایران را جعفر خان بمنزل خود طلبیده مجلس ملوکانه ترتیب داد - و بعد از تکلف ده هزار روپیه نقد و رخصت ایران داده بدو گفت که دارای ایران بعد از استماع خبر تعیین افواج نصرت امتزاج که کمر هست بجنگ صف بسته بودند استقامت نورزیده روانه برات گردید لاجرم لشکر ظفر اثر بمعاصره قلعه قندهار پرداخته آنچه از ترددات ایشان بروی کار آمده معلوم شریف شده باشد - ملا سلطان علی و ملا سلطان محمد برادران ملا شاه بدخشی که با قبیلہ خود از بدخشان آمده بودند بانعام چهار هزار روپیه و پشت لک روپیه بطریق مدد معاش از صوبه کشمیر کامیاب گشته رخصت کشمیر یافتند که با ملا شاه بگذرانند -

قلعه ارک کابل که سراسر از سنگ و آهک در مدت دو سال بصرف دو لک روپیه باہتمام غازی بیگ و قلعه گلی در کمال استحکام بعرض پنج گز و ارتفاع ہشت گز کہ ہمی دورش شش ہزار و شش صد گز بود و برگرد شهر کابل باہتمام تائینان امیرالامرا صورت تمامیت یافته ، پسند نظر فیض اثر افتاد و چہل ہزار روپیه دیگر برای مرمت قلعه غزنین و سی ہزار روپیه بجهت بنای قلعه چاریکار مرحمت فرمودند - شاہزادہ کلان را تا رسیدن لشکر از قندهار حکم اقامت در شهر کابل داده سلخ شعبان بدولت و اقبال متوجہ ہندوستان گردیدند - سوم رمضان در ہمین منزل مژدہ فیروزی لشکر ظفر اثر و خبر شکست افواج قزلباش بمسامع جاہ و جلال رسیدہ خاطر اشرف را مسرت آمود ساخت - خدیو کشورستان بعد از ادای سپاس الہی در جلدوی خدمت بموجب تفصیل ذیل شاہزادہ و بندہای دیگر را باضافہ نمایان سرافراز فرمودند - پادشاہزادہ مؤید و منصور بختیار محمد اورنگ زیب بہادر بانعام خلعت و اضافہ دو ہزار سوار دو اسپہ و سہ اسپہ و جملۃ الملکی سعد اللہ خان بہمین دستور و رسم خان بخطاب بہادر فیروز جنگ و اضافہ سہ ہزار سوار دو اسپہ و سہ اسپہ بمنصب پنج ہزاری پنج ہزار سوار دو اسپہ و سہ اسپہ و قلیچ خان بخلعت خاصہ و اضافہ دو ہزار سوار دو اسپہ و سہ اسپہ بمنصب پنج ہزاری پنج ہزار سوار چہار ہزار دو اسپہ و سہ اسپہ و صوبہ داری کابل سربلند گردیدند - راجہ رای سنگھ بمنصب پنج ہزاری دو ہزار و پانصد سوار و راو متر سال بمنصب چار ہزاری چار ہزار سوار و نظر بہادر

خویشگی نیز بمنصب مذکور و شاد خان بمنصب سه هزاری دو هزار و پانصد سوار و عنایت علم و تقاره و هر یکی از رای سنگه و روپ سنگه را بمنصب دو هزاری هزار و دویست سوار و عبد الرحیم و اله قلی و طاہر خان و قباد خان بمنصب دو هزار و پانصدی هزار سوار و افتخار خان بمنصب دو هزاری دو هزار سوار و ہریکی از علاول قرین و جال خان لوحانی بمنصب هزار و پانصدی ہشت صد سوار و ہر کدام از خوشحال کاشغری و محسن خان بمنصب هزار و پانصدی ہفت صد سوار و ہر یک از سید محمد بمنصب هزار و پانصدی و نہ صد سوار و خنجر خان بمنصب هزاری هزار سوار و جبار قلی گکھر بمنصب ہزاری نہ صد سوار و ہر کدام از حسین قلی آغر و چتر بھوج چوہان بمنصب ہزاری نہ صد سوار و ہریکی از عبداللہ بیگ و گوردھن راتھور بمنصب ہزار و پانصدی پانصد سوار از اصل و اضافہ نوازش پذیرفته بہ نہایت مرتبہ سرافرازی رسیدند - و تا دویست سوار منصبدار کہ پایہ آنها از ہزاری کمتر بود و احدیان و برقتدازان و پیادہای باندار باضافہ منصب و فزونی علوفہ در خور حال مرحمت پذیر گشتہ کامیاب مطلب گشتند -

آنچہ از مردم راست تقریر بی غرض کہ از آن طرف آمدہ بودند ظاہر شد اینست کہ عدد لشکر غنیم زیادہ از سی ہزار سوار بود و سرداران بموجب تفصیل ذیل مرتضیٰ قلی خان سپہ سالار و مرتضیٰ خان قورچی باشی و سیاوش خان قراقراسی و پیر بداغ خان حاکم تبریز و مارو خان تالش و نظر علی خان حاکم اردبیل و ابراہیم خان حاکم گنجد و علی قلی خان حاکم مارو چاق و آقا خان مقدم و بیرام خان حاکم نیشاپور و اوتار خان حاکم کرک و ملک نصرت خان حاکم سیستان و جمشید خان حاکم سمنان و عباس قلی خان حاکم کنکر و نجف قلی خان میر آخور باشی و حسن سلطان حاکم جام و علی خان حاکم الہان و منوچہر سلطان حاکم امل و جوان شیر و شاہ ویردی سلطان حاکم خواف و کلب علی خان حاکم ساوہ و ولی خان سلطان و ارسلان سلطان حاکم عباسیہ و محمد سلطان حاکم آنچہ و مہدی قلی خان و محمد جان سلطان و بابا خان و سلطان ارکلو و صفی قلی و نوذر سلطان و روشن سلطان و حسن سلطان و بسیاری از یوزباشیان در معرکہ حاضر بودند - چنانچہ از کوہ کوشک بخود تا کنار ارغنداب کہ بیش از دو کروہ است فوج فوج صف بستہ ایستادہ بودند - و بنابر عربہ جہالت و بدستی و وفور نخوت و غرور طعانی کہ میر آخور باشی برای مرتضیٰ قلی خان سپہ سالار

مها نموده بود میل ننموده تناول آن بعد از فتح قرار داد - غافل از آنکه حکم تقدیر بصورت دیگر تعلق پذیر شده غیرت الهی کار خود میکند -

چون بعرض اشرف رسید که بواسطه ناسازگاری که میان شاهزاده مراد بخش و شاهنواز خان بهم رسیده معاضلات دکن صورت درستی بر نمی کنند فرمان طلب بنام پادشاهزاده عز و رود یافته خدمت بر چهار صوبه بمعدۀ الملک شایسته خان و نظم مالوه به شاهنواز خان از - تغیر خان مذکور مرحمت شد - راو کرن قلندار دولت آباد را از اصل و اضافه بمنصب دو هزار و پانصدی دو هزار سوار سرافراز ساختند - نهم رمضان باغ فرح افزا به نزول اقدس طراوت تازه یافت - درین منزل تقرب خان که علاج کوفت پرستار خاص پادشاهی اکبر آبادی محل بوجه احسن نموده بود بانعام خلعت و منصب سه هزاری ذات و شش صد سوار از اصل و اضافه و اسب با زین طلا و هزار مهر نقد پیرایه عزت و سرمایۀ افتخار اندوخت -

غازی بیگ دیوان کابل و ناد علی بیگ که از پیشگاه خلافت برای رسانیدن اطفال و عیال نذر عهد خان به بلخ رفته بودند مراجعت نموده دولت زمین بوس درگاه حاصل نمودند - بیست و سوم در باغ ظفر پشاور نزول اجلال ارزانی فرموده بیست و ششم از آب اتک در گذشته بیست و نهم باغ حسن ابدال را که قائم مقام گلستان ارم است از برکت قدم کمال طراوت و صفا بخشیدند - نهم شوال از آب بهت و دوازدهم از آب چناب عبره نمودند - هژدهم از وصول غبار موکب جاه و جلال دارالسلطنت لاهور نقد مراد دیرینه در بر و کنار خود یافت -

چون بعرض مقدس رسید که زبردست خان فوجدار سیوستان باجل طبیعی در گذشت نورالحسن را بجای او تعیین فرمودند - جملة الملکی معادله خان از کابل در هشت روز بدرگاه جهان پناه رسیده پذیرای سعادت ملازمت شد - ششم ذی قعدة شاهزاده بلند اقبال با سلیمان شکوه خلف خود که در کابل حسب الحکم توقف نموده بودند از ادراک دولت حضور چهره بنور اعتبار تازه بر افروختند - سید مصطفی حاجب بیجاپور و شمسوار سفیر سیمجان قلی خان بشرف زمین بوس درگاه رسیده عراض بر دو پایه شکش از نظر انور گذرانیدند -

پانزدهم ذی حجه تاج خلافت را گرامی در پادشاهزاده عهد اورنگ زیب بهادر و پادشاهزاده سلطان عهد از یساق قندهار رسیده بعد از ادای آداب معهودۀ ملازمت اشرف بعنایت خلعت خاصه و اسب کوه شکوه نام با ساز طلا سیناکار و فیل با یراق

نقره مفتخر و میانی گردیدند - و رستم خان و راجه جی سنگه و راجه بیتهل داس و نجابت خان و سردار خان و راو ستر سال و نظر بهادر خویشگی و سیرزا نوذر صفوی و لهراسپ خان و قاسم خان و دیگر بندگان پادشاهی که در رکاب آن گرامی اختر اوج دولت و اقبال آمده بودند از سعادت اندوژی زمین بوس درگاه والا بر کام خاطر فیروزی یافتند - رستم خان یازده توپ خورد و نشانهای سرداران قزلباش که در وقت ظفر یافتن بر غنیم گرفته بود از نظر اقدس گترانید - چون مصدر ترددات نمایان و خدمات پسندیده شده بود بتازگی مشمول انواع عوطف گشته بمنصب شش هزاری پنج هزار سوار دو اسپه سه اسپه و عنایت خلعت خاصه و جیقه مرصع و اسپ با زین زرین و فیل با یراق نقره و ماده فیل عز و اکرام یافت - و قلیچ خان را که در کابل مانده بود بار سال خلعت خاصه و شمشیر مرصع و اسپ از طویلده خاصه با یراق طلا و فیل معزز گردانیدند - و هر یک از سردار خان و راجه رایسنگه و راو ستر سال و نظر بهادر خویشگی را بمرحمت خلعت و شمشیر مرصع و اسپ و فیل و برکدام از طاہر خان و قباد خان بعنایت خلعت و اسپ و حسین قلی آغر را بخطاب خانی و عطای خلعت و شمشیر با ساز طلا و ماده فیل بر کام خاطر فیروز ساختند - و ملا علاءالملک میر سامان که بزور فضایل انسانی آرامته و در علم معقول و منقول و پندسه و ریاضی مهارتی تمام داشت بخطاب فاضل خان و سید محمود ولد خان دوران را بخطاب نصیری خان و شفیع الله میر توزک را بخطاب تربیت خان نامور و بلند آوازه ساخته دومین را بمنصب دو هزاری دو هزار سوار عز امتیاز بخشیدند -

چون از روی واقعه دارالخلافه شاهجهان آباد بعرض اشرف رسید که مکرم خان صوبه دار آنجا نقد عمر عزیز و گوهر وقت گرانمایه صرف اتمام عمارات آنجا نموده آخر کار بنا بر سزاوی متقاضیان اجل بجهت ادای محاسبه رجوع به دیوانکده عالم بالا کرد جعفر خان که بمنصب پنج هزاری پنج هزار سوار سر بلند بود باضافه هزار سوار دو اسپه سه اسپه بصوبه داری دارالخلافه و انعام خلعت و اسپ با ساز طلا نهایت مراتب کامکاری یافته مرخص آن صوب گشت - و خلیل الله خان بمرحمت خدمت بخشی گری از تغیر جعفر خان و سیادت خان برادر اسلام خان بخدمت بخشی گری دوم و منصب سه هزار سوار امتیاز پذیر گردیدند -

سابق نظم صوبه ملتان به پادشاهزاده والا گهر محمد اورنگ زیب بهادر تعلق داشت درینولا صوبه داری تنه و سرکار بهکر و سیوستان نیز بمرحمت شده خلعت

خاصه و تسبیح زمرد و لختی جواهر و مرصع آلات مرحمت نموده دستوری دادند -
 به سلطان عهد سرپندی از یک قطعه لعل و دو دانه مروارید و به سلطان عهد معظم
 پسر دیگر تسبیح مروارید مرحمت فرمودند - عهد صفی پسر اسلام خان را به بیجاپور
 نزد عادل خان فرستاده محبوب او تشریف خاصه و سرپیچ مشتمل بر لعل و مروارید
 و زمرد قیمتی بخان معز الیه مرحمت فرمودند - شمسوار ایلچی سبحان قلی خان
 بانعام هفت هزار نقد و اسب بازمین نقره سربلندی یافته رخصت مراجعت یافت -
 درین ایام بعرض اشرف رسید که پیهانه حیات میرزا حسن ولد میرزا رستم لبریز گردید -
 و علی مردان خان از کابل آمده باستیلام عتیبه والا کامیاب گردید -

ارتفاع یافتن رایاتِ عالیات بصوبِ دارالخلافت

روز جمعه دوازدهم ذی حجه ماهیچہ رایات ظفر آیات بعد از انقضای یک مهر
 و سه گهری از دارالسلطنه لاهور بسمت دارالخلافت شاهجهان آباد ارتفاع گرای
 گردید - روز اول باغ فیض بخش از ورود موکب اشرف طراوت ارم یافته پندهم از
 آب بیا و بیست و یکم از آب متلج عبور فرمودند - بعد از رسیدن انباله فاضل خان
 میر سامان را با کارخانجات براه راست روانه نموده خود بدولت و اقبال از راه دریا
 شکارکنان متوجه گشتند - یازدهم محرم سنه یک هزار و شصت و هجری کشتی سوار
 بدولت خانه شاهجهان آباد رسیده بعد از دوپهر عازات والا را از نزول اشرف آمان
 پایه گردانیدند -

جشن وزن شمسی

یستم ماه مذکور انجمن جشن وزن مبارک شمسی صورت تزئین یافته آن ذات
 مقدس را بزر ستجیده دامن امید عالمی بجواهر و مروارید آموده ضعیف حالان گسسته
 امید را قوی دلی جاوید بخشیدند - بعلی مردان خان امیرالامرا که از لاهور آمده
 سعادت ملازمت اشرف دریافته بود و بجملة الملکی سعادت الله خان دو فیل با یراق نقره
 مرحمت فرمودند - پیشکش شاهزاده مراد بخش از جواهر و مرصع آلات و پانزده فیل
 نر و ماده و شامه عنبر بوزن چهار صد تولچه از نظر اشرف گذشته از جمله متاع
 یک لک و پنجاه هزار روپیه شرف پذیرائی یافت - بیست و پنجم آن والا گهر

عالی نسب بعنایت خلعت خاصه و جمدھر مرصع با پھولکنتارہ و دو اسپ خاصہ با زین و صاحب صوبگی کابل و اضافہ ہزار سوار بمنصب دوازده ہزاری دہ ہزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ مختص گشتہ مشمول کمال عواطف رخصت آن صوب یافت ۔

درین تاریخ بعرض اقدس رسید کہ الہ یار خان ولد افتخار خان در بنگالہ رخت ہستی بربست ۔ و اعتقاد خان کہ از بہرائچ روانہ شدہ با کبر آباد رسیدہ بود ، از تعیناتیان ملک عدم گردید ۔ و محسن خان پسر حاجی منصور بسبب شرب مدام چون حیات بادہ سر در سر آن کرد ۔ و سید قلی ایشک آقاسی باشی نذر محمد خان از بلخ و میرگل از بدخشان آمدہ خود را بدریافت سعادت ملازمت رسانیدند ۔ از پیشگاہ نوازش خاقانی اولین بمنصب ہشت صدی چار صد سوار و خلعت و خنجر طلا و اسپ و پنج ہزار روپیہ و دومین بمنصب پانصدی دویست سوار و عنایت خلعت و خنجر طلا و سہ ہزار روپیہ نقد اختصاص پذیرفتہ داخل بندگان درگاہ گشتند ۔ مہین اختر سہای دولت و اقبال بادشاہزادہ محمد داراشکوہ کہ بیست و پنج محرم الحرام از لاہور روانہ شدہ بودند ، با سلطان سلیمان شکوہ و سپہر شکوہ سعادت قدمبوس مبارک دریافتہ ہزار سہر نذر گذرانیدند ۔ خسرو و بہرام و خواجہ طیب و خواجہ عبدالوہاب و چندی دیگر کہ در رکاب آن والا گہر آمدہ بودند ، بسعادت کورنش رسیدند ۔

تزئین یافتن بزم نوروز اول در دارالخلافہ

چون بعد از اتمام دارالخلافہ شاہجہان آباد و نزول اشرف اقدس در آن مکان سعادت نشان نخستین نوروز جہان افروز نوید خرمی بگوش جہانیان رسانیدہ مشاطہ بہار رسوم غازہ کاری عذار لالہ و گل را تازہ کرد و باد نوروزی آبی بروی عالم خاک آوردہ در احپای اموات معجزہای عیسوی آشکارا نمود رای عالم آرای برای نفع رسانی خلائی اقتضای جشنی عظیم و بزمی نوآین نمودہ متصدیان مہات دولت را بجهت تہیہ مواد سور و سرور مامور ساخت ۔ فرمان والا شان بطلب اکثر امرا کہ در جاگیر و مواطن بودند بشرف صدور پیوستہ ہنگامہ عیش و نشاط بتازگی رونق و گرتی دیگر یافت ۔ کاربردان امور سلطنت صحن بارگاہ عرش اشتباہ را در پرنہ زرقار و پرنیان طلاکار گرفتہ آرایش فضای باغ و بستان و تزئین زمین و زمانرا بسرکاری موسم بہار و کارگزاری قوای نامیہ تفویض نمودند ۔ از جلای نقرہ و طلا

و فروغ در و گوهر روی زمین محفل بهشت آئین بل رشک فرمای سهر انور و غیرت
افزای بزم رنگین سهر اخضر گشته تهیه مواد بهجت و سرور حیرت افزای عالمیان
گشت - و از برکت جلوس میمنت مانوس شاهنشاه زمان بر تخت مرصع و آرایش
جشن نوروزی و پیرایش بزم فرخی و فیروزی زمین چون آسمان صفاپرور و نورانی
گردیده خاطرهای غنچه شده مانند گلاب سوری گل گل شکفت - مجموع امرای عظام
و ارباب مناصب والا و اعیان و اکابر و عالی و ابالی دارالخلافه که بنا بر ادای
تہنیت و مبارکباد قدوم اقدس آمده بودند ، درین انجمن خاص بار عام یافته بنوازش
گوناگون اختصاص پزیرفتند - و بنا بر خواہش طبع فیاض که همواره در باب ایصال
نفع بعموم خلایق بہانہ جواست ، دست زرافشان چون ابر بیارش زر داده غنی و
فقیر را از خوان احسان بہرہ ور و زلہ بر گردانیدند -

ہم درین انجمن والا مہین شاہزادہ بلند اقبال از عنایت تشریف خاص با
نادری و جمہر مرصع بالاس و یاقوت گرانہا و زر کمر مرصع - و سلطان سلیمان
شکوه خاف آن والا گوہر بمرحمت خلعت و خنجر مرصع با پھولکتابہ اعظام یافتہ
بانعام چہار لک روپیہ سمت اکرام پذیرفتند - بعد آن علی مردان خان امیرالامرا
و سعد اللہ خان بعطای خلعتہای خاصہ از اطمینان کہ در کارخانہ والا بکمال لطافت و
پاکیزگی طلا دوزی نمودہ بودند بجز افتخار تارک برافراختند - چون بعد از رحلت
خان بلند مکان آصف نشان منتہای مراتب امرای عظیم الشان این دولت ابد پیوند
ہفت ہزاری ہفت ہزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ و انعام کرور دام کہ مجموع دوازده
کرور دام باشد قرار یافتہ بود سعداللہ خان را بانعام کرور دام مختص ساختہ مطابق
دوازده ماہہ تنخواہش دوازده کرور دام مقرر فرمودہ باین پایہ والا رسانیدند - دیگر
امرای عظام مثل راجہ جی سنگھ و جسونت سنگھ و رستم خان بہادر فیروز جنگ و
جعفر خان و خلیل اللہ خان و فاضل خان بمرحمت خلعتہای فاخرہ سراقازی یافتہ
تا شرف آفتاب ہر روز بجمعی از بندہا خلعتہای والا عنایت میشد ، چنانچہ ہزار کس از
مردم کلان منصب بعطای تشریف والا قامت افتخار برافراختہ پیرایہ عزت
در برگرفتند -

ہرگنہ پانی پت کہ یک کرور دام جمع موافق دو نیم لک روپیہ حاصل دارد
در وجہ انعام اسوہ طاہرات زمان قدوہ مقدسات دوران بادشاہزادہ عالمیان بیگم
صاحب مرحمت فرمودند - و ہر کدام از دو پرستار خاص پادشاہی کہ بفزونی قرب

منزلت عز امتیاز دارند یک لک روپیه انعام فرموده دیگر مخدرات سرادق دولت را در خور پایه و منزلت بعطای نقد و جنس نوازش فرمودند - درین ایام سعادت فرجام از جمله پیشکش شاهزاده بلند اقبال و بیگم صاحب وغیره جنس شانزده لک روپیه که بدفعات در محفل معالی از نظر انور گذشته بود بموجب تفصیل ذیل درجه پذیرائی یافت - از بیگم صاحب جواهر و مرصع آلات یک لک روپیه و از شاهزاده کلان دو نیم لک روپیه و از علی مردان خان دو نیم لک و از سعدالله خان سه و نیم لک روپیه و تتمه از دیگران -

حیات خان بمنصب سه هزاری هزار و دو بیست سوار و نصیری خان بمنصب سه هزاری هشت صد سوار و هرکدام از میرزا سلطان و فیض الله ولد زاهد خان بمنصب دو هزاری پانصد سوار ، هر کدام از سید علی پسر سید جلال و سید هدایت الله صدر بمنصب دو هزاری دو صد و پنجاه سوار و میرک شیخ بمنصب هزار و پانصدی صد سوار و میر صمصام الدوله بمنصب هزاری دو بیست سوار و بسیاری از منصبداران و خانه زادان و احدیان و برقدازان بفزونی منصب و علوفه و روزیانه و هر یک از میر جعفر داروغه داغ و میر صالح داروغه کتاجخانه و پورن مل بندیده بانعام ماده قیل و مکنند بخدست فوجداری و اسبی قنوج از تغیر دلیر خان و رگنهاته پیشدست جمله الملکی سعد الله خان بخطاب رای و عطای قلندران طلا سر بلند گشتند ، و ایلچیان نذر محمد خان و عادل خان بیجاپوری بانعام بیست هزار روپیه - و کلانوتان بعطای سه هزار - و فتحا مصنف بمرحمت دو هزار روپیه کامیاب گردیدند -

روز سه شنبه سوم ربیع الثانی سال هزار و شصت فرخنده بزم وزن مبارک آغاز سال شصت و یکم انعقاد یافته زینت بر زینت افزود و این جشن در جشن گلگونه کامرانی و غازه رخساره شادمانی گشته جیب و دامن عالمی چون گریبان غنچه گل سوری از زرسرخ برآمود - بهریکی از مسیح الزمان و آتش قلاق پنج هزار و بعدالحمد پادشاه نامه نویس چار هزار و بحکیم حاذق سه هزار روپیه مرحمت گشته تا یک سال پیشکش روز پنجشنبه در انعام طاهر خان مقرر شد - علی مردان خان امیر الامرا را دوباره بعنایت خلعت خاصه و خنجر مرصع با پهلکتاره و اسب با زین زرین سر بلند ساخته رخصت کشمیر ، و رستم خان بهادر را به منبهل ، و راجه جی سنگه را بوطن خود دستوری دادند -

چون میواتیان فساد پیشه از فرط زیاده سری و نافرمانبری خار راه مترددین مابین اکبر آباد و دارالخلافه شاهجهان آباد بودند و پرگنات و قریات از تعدی آنها رو بویرانی نهاده بود، تمامی محال وطن آن مفسدان بطریق وطن در تیول کیرت سنگه دومین پسر راجه جی سنگه که بتازگی بمنصب هشت صدی سوار سرافرازی یافته بود، مرحمت نموده در قلع و قمع آن گروه واجب الدفع حکم جهان مطاع بتاکید و مبالغه صادر فرمودند - حسب الامر جلیل القدر راجه جی سنگه با تمام مردم خود جمله محال وطن آن ملعونان را باحاطه پرکار قبل نقطه وار درمیان گرفته گروهی انبوه را بدارالبوار راهی نموده بقیه السیف را آواره باطراف و جوانب گردانید - و هر جا نام و نشانی از آن قوم یافت از ییخ و بن برکنده بجای آن مردم خود را آباد ساخت - آتش قلاق را بعنایت خلعت و شمشیر و سپر یاق طلا مینا کار و انعام پنج هزار روپیه نقد سرافراز فرموده رخصت مراجعت بلخ دادند -

شروع سال بیست و چهارم جلوس مبارک

لله الحمد و العنة سال بیست و چهارم جلوس مبارک روز چهار شنبه غره جمادی الثانی سنه هزار و شصت و فیرخی و فیروزی شروع شده جهانیان را مژده کاسراتی داد - چون قبل ازین نامه نذر عهد خان مشتمل بر کیفیت مهربانی و قدردانی پادشاه دریا نوال و شکر عنایات آن برگزیده ایزد متعال و مشعر بر تشمت خاطر و پریشانی احوال و التماس مزید مرحمت و التفات رسیده، موجب مزید توجه آن حضرت گشته بود، درینولا بمقتضای مکارم اخلاق و کرامت اشفاق میادت مآب خواجه قاسم را بعنوان سفارت نزد خان مذکور فرستاده مبلغ صد هزار روپیه از قسم جواهر و مرصع آلات با نامه متضمن از لوازم خلت و اتحاد و ده هزار روپیه بعدالرحمن پسر خرد خان مذکور ارسال داشتند - میادت خان بخشی دوم باضافه پانصد سوار بمنصب سه هزاری هزار و پانصد سوار و حراست قلعه اکبر آباد از تغیر باقی خان سرافرازی یافته روانه آن صوب شد - ختکه بی سفیر نذر عهد خان نامه مشتمل بر امداد و معاونت آورده گذرانید و بدولت دریافت ملازمت سرافرازی یافته بانعام خلعت و چهار هزار روپیه نقد کامیاب شد -

چون خدمت ضبط ولایت چورا گده از سردار خان از قرار واقع بتقدیم نرسید

خاقان جهان راجه بهار سنگه را باضافه هزاری ذات بمنصب چار هزاری سه هزاری سوار دو اسپه سرافراز گردانیده چوراگده در جاگیرش مرحمت نمودند - شیخ عبدالصمد عمودی که رتقی و فقی مهات شریف محسن بدو متعلق بود و قبل ازین از جانب او بعنوان سفارت آمده بانعام عام بادشاه بنده نواز بهره وافق برداشته معاودت بمکه معظمه نموده بود درینولا برهنمونی بخت بیدار روی امید بدرگه گیتی پناه آورده بژدهم رجب از سجود آستان ملائک پاسبان ناصیه افروز طالع گردید و بمنصب هفت صدی صد سوار و انعام خلعت و ده هزار رویه بلند پایگی یافته داخل بندهای درگاه شد -

بیست و یکم از واقعه میوات بعرض رسید که راجه جی سنگه با چهار هزار سوار و شش هزار تفنگچی و تبردار میوات آمده خاتمان میواتیان را سوخته و خراب ساخته و جمعی کثیر متمردان را که جز قطع طریق و قتل مترددین کاری نداشتند بی سر و پی سپر کرده عیال و اطفال آن بدسگالان را اسیر و دستگیر نموده بقیة السیف را مستاصل مطلق گردانید - خدیو قدردان بنده نواز از جمله منصب راجه را که پنج هزاری پنج هزار سوار سه هزار دو اسپه بود هزار سوار دیگر دو اسپه سه اسپه ساخته پرگنه چال کلیانه بجمع پشتاد لکه دام بجاگیرش و خدمت فوطه داری آن محال به کیرت سنگه باضافه منصب مرحمت نمودند -

غیرت خان که از قبل شاهزاده بلند اقبال بضبط صوبه گجرات و منصب دو هزاری هزار سوار داخلی سرافراز بود درینولا در سلک بندهای درگاه منسلک گشته باضافه هزاری ذات و ارسال علم و طاهر خان و حیات خان نیز بعنایت علم راسالال مزید اعتبار و افتخار جاوید اندوختند - چهاردهم شعبان سال هزار و شصت مظهر فیض جلی میرسید علی ولد سید جلال مرحوم بخدمت داروغگی کتابخانه و نقاش خانه از انتقال میر صالح خوشنویس که پنجم ماه مذکور سر بر خط اجل نهاده نقش حیاتش از صفحه روزگار محو شده بود ، امتیاز یافت - و خدمت جواهر خانه از تغیر موسی الیه به محمد شریف ولد اسلام خان و خدمت بکاولی از تغیر بهرام به یحیی ولد سیف خان و خدمت داروغگی زرگر خانه به بهرام مفوض شد -

شب چهاردهم بتاشای سفاین که بطرح غریب و نقش بدیع چراغان نموده هزاران بلال سفینه را رشک قرمای بدر منیر و جوئبار جون را از چراغان بر دو

طرف روکش نهر کهکشان بل جوی شیر ریاض رضوان ساخته بودند پرداخته بجرم و سفاین را مهبط انوار حضور نمودند - پانزدهم بغره ناصیه دولت و اقبال جموه مرصع بقیمت بشتاد هزار روپیه عنایت نموده تقرب خان را بمنصب سه هزاری هزار سوار از اصل و اضافه بلند پایه گردانیدند - فراست خان ناظر مشکوی دولت را بانعام خلعت و پانصد مهر سرافراز ساخته رخصت زیارت حرمین شریفین دادند - و بمتصدیان احمد آباد فرمان شد که متاع یک لک و پنجاه هزار روپیه بابت عرب که بعد از فروخت با منافع سه لک روپیه میشود همراه مومی الیه نموده حکم فرمودند که یک لک روپیه بشریف زید بن محسن برساند و یک لک روپیه بفضلا و صلحا و میر فرمان مکه و یک لک روپیه بقرا و مساکین مدینه منوره قسمت نماید -

ششم ربیع الثانی سال بیست و سوم جلوس مبارک در اثنای گزشتن اسپان معتاد از نظر اشرف چون رایضی اسپ را بجولان آورده همین که گرم عنان ساخت در آن وقت قاضی اسلم بمجرا می آمد از واپس پایش بدر رفته بزمین اقتاد و آسیبی سخت رسیده مدت چار ماه صاحب فراش بود و بعد یافتن صحت از پیشگاه خلافت بر رفتن زیارت حرمین شریفین و بردن متاع که مصحوب فراست خان فرستاده شد مکلف گردید - او از بی قوفیتی قبول نکرده التماس رخصت کابل نمود - بادشاه حق آگاه اگرچه از قضی این معنی را نه پسندیده او را محروم دولت صورت و معنی دانستند، اما بنا بر مروت سیورغال کابل که ده هزار روپیه حاصل داشت بدستور سابق مسلم داشته قاضی خوشحال را که بحلیه صلاح و تقوی آراسته و سابق خدمت قضای دارالخلافه داشت بعنایت خلعت و خدمت قضای عسکر ظفر اثر و منصب پانصدی ذات سرافراز نمودند -

چون سن مبارک از شصت تجاوز نموده مرخصات افطار به تحقیق پذیرفت و علما و فضلا از روی کتب فقه فتوی دادند که اگر کارفرمای زمانه بنا بر ضعف بدن افطار نمایند و قدیه بدهند جایز خواهد بود - لاجرم بر طبق تجویز ارباب شرع شریف عمل نموده مقرر ساختند که در هر رمضان شصت هزار روپیه بقرا و مساکین و محتاجان بعنوان قدیه بدهند و هر شب مالاران خوان نعمت ساط نوال گسترده اقسام طعم و الواع شیرینی و فواکه و خوشبو درمیان آورده همگنان را بتناول نعمتهای

خاص صلاى عام میداده باشند - غره شوال پادشاه دیندار بجهت ادای دوگانه عید بمسجد منظور نظر خلیفه الهی پرستار خاص بادشاهی بی اکبر آبادی محل تشریف فرموده از زر نثار جیب و دامن فقرا را پر نمودند -

سوم ماه مذکور پیشکش پادشاهزاده شاه شجاع بهادر از نفایس بنگاله و غیره بقیمت یک لک و پنجاه هزار روپیه از نظر اشرف گذشته منظور نظر فیض اثر شد - جان نثار خان عرف یادگار بیگ میر توزک بمرحمت خلعت و منصب دو هزاری هشت صد سوار و خدمت بخشی گری دوم از تغیر شادی خان سربلندی یافته ، مید بهادر از تغیرش بخدست میر توزک بلند پایگی یافت - دوازدهم پادشاهزاده مجد شجاع پاندان مرصع با شمشیر خاصه زر فشان و دو اسب بساز طلا مینا کار و اقسام پارچه ارسال یافته مید سلطان ملازم شاه بلند اقبال را بعنایت خلعت و منصب هزار و پانصدی دویست سوار بحراست صوبه پنجاب از قبل آن والا جناب سرافراز گردانیدند - شانزدهم پچتر خان کلاوت را که ابراهیم عادل خان از دناوت طبع و قصور فهم دختر برادر خرد بعقدش داده و ازو فرزندان بوجود آمده بالعام چهار صد مهر نواختند -

روز شنبه هژدهم نونال بوستان دولت سلطان سپهر شکوه را که شش سال شمسی از سنین عمرش منقضی شده بود در حضور اقدس وزن نموده هم سنگش بقرا و مساکین قسمت نمودند و بان والا گهر سر پیچ لعل قیمتی عطا نموده از اصل و اضافه چهار صد روپیه روزیانه و پانصد روپیه روزیانه سلطان سلیمان شکوه مقرر فرمودند - مرتضی خان بسبب کبر سن و ضعف قوی از منصب برطرف گشته بسالیانه بیست لک دام داخل دعا گویان شد - چون بعرض مقدس رسید که باغی که عصمت پناه اکبر آبادی محل نزدیک سرای باولی بفاصله دونیم کروه از قلعه شاه جهان آباد بنا نهاده بود باتمام رسیده بفیض نزول اشرف طراوت دیگر بخشیده رونق بر رونق افزودند - آن پرستار خاص هژده خوان زر و سیم نثار مقدم مبارک نموده سرافرازی بیقیاس اندوخت - این باغ نوآئین که فضای فرح افزایش بهوا داری فیض از ارم گرفته و زمین دلنشینش بفرش سبزه و گل گوهر خویشتن را بر رخ فلک ثوابت کشیده نمونه باغ فیض بخش و فرح بخش لاهور و کشمیر است - بهان طول و عرض حیاض و انهار و خیابان و چمن بنا یافته محیط لطایف و بدایع گوناگونست و چون دلی بی غم خوش

و خرم و مانند نزهت آباد فراغ خاطر داغ دل گلشن جنان ، مجملاً آن منظور نظر بترتیب مرتبهای عالیہ مربع صد گز در صد گز بنا یافته زمین در مرتبہ بالا قریب بسه گز از سطح مرتبہ پائین بلند است و مشتمل بر منازل دلنشین - و در هر مرتبہ که صد گز طول دارد نہری بعرض ہشت گز در وسط حقیقی آن جاریست و آب نہر مذکور در ہر عارت بعرض دو گز و بعضی جا کم و بیش سایر و دایر گشتہ در حوضها بصورت آبشار میریزد - و حوضهای کلان و فوارہای درفشان قطار اندر قطار و ہروج و عارت ہر دو باغ کلان لاهور و کشمیر مانند است ، سوای حوضی کہ در مرتبہ دوم بطول بیست و دو و عرض ہژدہ گز و ہر چہار طرفش ایوان ہای نو آئین و بر دو ضلع آن دو چوکھندی واقع شدہ مانا بہ حوض چھمی بھون - و حوضی دیگر مشمن کہ قطرش چھل گز است و ہر ضلعش ہفدہ گز و بیست و یک فوارہ دارد بعینہ نمونہ شاہ آباد - از حوض مرتبہ دوم بہان نہر بعرض ہفت گز تا خیابان پیش جاری شدہ و بر دور ایوانہا جریان یافته بخوض مشمن داخل می شود و از آن برآمدہ بجانب ضلع شمالی این باغ می رود و از آن پس از مرتبہ سوم گذشتہ در تالابی کہ بطول دو صد و چھل و پنج و عرض یک صد و شصت گز بیرون باغ مرتب گشتہ داخل میشود - مجملاً در عرض چہار سال بصرف دو لک روپیہ صورت تمامیت پذیرفت - سرای باولی کہ خام بود نیز از زر سرکار عصمت پناہ بی اکبر آبادی محل خاص مشتمل بر ہفتاد حجرہ و ایوان بگچ و ریختہ حسن انجام یافت - ملا شفیعی یزدی ہم ذی حجبہ از بساط بوس انجمن حضور پرنور بر کام خاطر فیروزی یافتہ بعنایت خلعت و انعام سہ ہزار روپیہ نقد و منصب ہزاری صد سوار معزز و مفتخر گردید - موسی الیہ بعد از تحصیل علوم متداولہ عقلیہ و نقلیہ برای تحصیل روزی حلال مبلغی از سوداگران بعنوان مضاربت گرفته بہ ہندوستان بہشت نشان کہ ماوای ناز و نعیم راتبہ داران زمان و زمین است چندی در اردوی معلی بسر برد و پس از معاودت موکب نصرت از کابل بصوب ہندوستان بقصد مراجعت ایران بسورت رفتہ چون طالعش رو بہ بلندی داشت مراتب دانش و استعداد او معروض اشرف گشتہ فرمان طلب او بنام متصدیان آنجا شرف صدور یافت -

چون بعد از سپری شدن ایام راول منوہر راجندر برادر زادہ او کہ شایستہ

جانشینی نبود بی حکم اقدس بجای او نشست و روپسنگه راتهور سبل سنگه خویش راول را که منویر خواش جانشینی نموده بود بدرگه والا فرستاد و عرضداشتی مصحوب او متضمن التماس مرحمت قلعه جیسلیم و خطاب راول برای او ارسال داشت بمراحم پادشاهان مومی الیه را بانجاح مله سات مذکور سر افراز ساختند - سوم ذی قعده از عرض داشت سبل سنگه بعرض مقدس رسید که چون او بقلعه جیسلیم رفت اکثر مردم آنجا باو گرویدند و قلعه بتصرف او در آمد و راجندر بی ستیز و آویز رو بفرار نهاد - دو فیل که سبل سنگه زمیندار ساتلمیر ارسال داشته بود از نظر انور گذشت - حضرت خاقانی پرگنه ساتلمیر را با قلعه آن که براول منویر بهاتی زمیندار جیسلیم متعلق بود ، بعد از در گذشتن او در تیول راجه جسونت سنگه مرحمت فرمودند - بیست و هشتم از مضمون عرض داشت راجه بمسامع حقائق مجامع رسید که قلعه مذکور بمحاصره نه روز مفتوح گشت و پرتاب بهاتی در قلعه با گروهی که بود ، بقتل آمد -

دهم ذی حجه بجهت ادای نماز عیدالضحی بمسجد عصمت پناه بی بی اکبرآبادی تشریف برده بعد از مراجعت سنت قربان به تقدیم رسانیدند - درین روز بشاهزاده بیدار بخت داراشکوه خلعت خاصه و یک قطعه لعل و دو لک روپیه نقد بجهت انجام حویلی شاهجهان آباد که سابق نیز دو لک روپیه برای ساختن آن داده بودند ، مرحمت فرمودند - بیست و نهم منشور عاطفت نشور با خلعت خاصه و سرپیچ مرصع که قیمت مجموع هشتاد هزار روپیه بود با فیل کوه شکوه نام باساز نقره و ماده فیل و فیل خرد بعادل خان حاکم بیجاپور مصحوب فتح الله خان فرستادند -

چون از عرضداشت متصدی بندر سورت بعرض مقدس رسید که سلطان محمد خان فرمان فرمای روم سید محی الدین نامی را بعنوان سفارت با نامه فرستاده وارد سورت گردیده از پیشگاه خلافت فرمان و خلعت بسید محی الدین مصحوب خواجه روشن گرزدار بنام متهدیان مهات صوبجات دیگر حکم معلی بشرف صدور پیوست که برکدام بموجب ذیل بایلیچی مذکور بدهند - متصدی بندر سورت ده هزار روپیه از خزانه عامره و ماتفت خان صوبه دار برهانپور ده هزار و میرزا خان ناظم مهات ماندو ده هزار و شاهنواز خان صوبه دار مالوه ده هزار روپیه و خلیل الله خان در شاهجهان آباد ده هزار روپیه -

درین ایام چون خاطر اشرف متوجه شکار لیلہ بود در ہشت روز پنجاہ لیلہ بتفنگ خاصہ شکار شد - محمد صالح خوانی مشرف توپخانہ بخدمت کوتوالی از تغیر قائم بیگ سرافراز گردید - نوزدہم پادشاہزادہ والا قدر محمد اورنگ زیب بہادر حسب الطلب اشرف از ملتان رسیدہ سعادت اندوز ملازمت اقدس گشتہ بعنایت خلعت خاصہ سربلندی یافتند -

جشن وزن شمسی

بیست و ششم محرم الحرام سنہ یک ہزار و شصت و یک مطابق بیست و نہم دی ماہ روز پنجشنبہ مجلس آغاز سال شصتم از عمر جاوید طراز و جشن وزن شمسی وزن مبارک در ایوان رفیع مکان شاہ محل آئین یافتہ انجمنی بہشت انعقاد بزینب و زینت تمام آراستند و عالمی از فیض احسان پادشاہ دریا دل کامیاب گشتہ سرمایہ سیرچشمی اندوخت - پیشکش شاہزادہ والا گہر اورنگ زیب بہادر قدری جواہر و دوازہ اسپ و چہل و پنج استر و پانصد شتر از نظر انور گشتہ آن والا گہربانعام یک لک روپیہ سرافرازی یافت - ذوالفقار خان باضافہ منصب پانصد سوار بمنصب دو ہزاری دو ہزار سوار و محمد ابراہیم پسرش از اصل و اضافہ بمنصب ہزاری ششصد سوار فرق مباہات بر افراختند -

توجہ اشرف بگلگشت کشمیر جنت نظیر

چون در موسم برسات گذشتہ بسبب عدم بارش باران ہوای دارالخلافت بغایت گرم گشت لاجرم سعادت نصیبہ بقعہ کامل نصاب کشمیر محرک ارادہ آنحضرت آمدہ عزم آن سمت سمت جزم پذیرفت - چنانچہ غرہ ربیع الاول سال ہزار و شصت و یک طلیعہ افواج بحر امواج موکب منصور بجانب مذکور متوجہ شدہ در آغر آباد نزول اجلال فرمودہ اول شاہزادہ عالی مرتبت محمد اورنگ زیب بہادر را بعنایت خلعت خاصہ و دو اسپ با ساز طلا عز امتیاز بخشیدہ بملتان و ثانیاً جعفر خان را از اصل و اضافہ بمنصب پنج ہزاری پنج ہزار سوار دو اسپ سہ اسپ و عنایت خلعت و اسپ با زین زرین و قیل از حلقہ خاصہ و صوبہ داری تہ از تغیر سعید خان بہادر ظفر جنگ مباہی گردانیدہ رخصت آنصوب فرمودند - و نامدار پسر خان مذکور را از اصل و اضافہ

بمنصب هزاری ششصد سوار سربلند گردانیدند - خلیل الله خان را بمنصب چار هزار چار هزار سوار و صوبه داری شاهجهان آباد مختص ساختند - و لهراسپ خان را از اصل و اضافه بمنصب هزاری سه هزار سوار و خدمت میر بخشی از تغیر خلیل الله خان بر نواخته - سلطان حسین ولد اصالت خان را بفوجداری میان دو آب و محمد شریف ولد اسلام خان را بخدمت بخشی گری و واقعه نویسی دارالخلافه سرافراز گردانیدند - فیض الله ولد زاهد خان کوکه بخطاب خانی سر افزای یافت -

روز دیگر کوچ در کوچ ازین منزل متوجه پیشتر شده از نزدیکی سربند شاه بلند اقبال را رخصت لاهور دادند - شانزدهم دولتخانه سربند را از نزول اشرف رشک ارم ساخته از آنجا بسه کوچ بکنار آب متلج رسیده بیست و پنج از دریای بیا بهر کشتی عبور نمودند - غره ربیع الثانی بباغ فیض بخش دارالسلطنت لاهور نزول اجلال فرموده آن مکان فردوس زیب را از فر مقدم پایون رشک فرمای بهشت برین گردانیدند - شاه بلند اقبال با نونهال بوستان دولت سلطان سلیمان شکوه و خسرو سلطان ولد نذر محمد خان و مغل خان حاکم معزول تته سعادت ملازمت دریافته مشمول توجهات والا گردیدند - دوم عابد خواجه که در ایام تفرقه نذر محمد خان او را اقیب گردانیده بود باستیلام سده سپهر مرتبه رسیده نه اسپ در پیشکش گذرانید و بعنایت خلعت و منصب هزاری صد و پنجاه سوار و انعام چهار هزار روپیه سربلند شده داخل بندهای درگاه گردید - چهارم همعنان دولت و اقبال از باغ مذکور بدولت خانه لاهور تشریف فرمودند -

جشن وزن قمری

پنجم ماه مذکور روز دوشنبه محفل وزن مبارک قمری آغاز سال شصت و دوم از سنین عمر مبارک ترتیب داده باشا سرانگشت جود جهانی از ارباب نیاز را بر مراد خاطر فیروز نمودند و بایمای گوشه ابروی عطا برای عالمی سرمایه استغنا آماده ساختند - حیات خان را بمنصب سه هزار و پانصد سوار و سید سلطان ملازم شاه بلند اقبال را بمنصب دو هزار چار صد سوار و خطاب صلابت خان و تربیت خان را بمنصب هزار و پانصدی هشتصد سوار و ملا شفیعی یزدی را بمنصب هزار و پانصدی صد سوار و حسین قلی آغر را بمنصب هزاری هشتصد سوار و امید الله

ولد شیر خواجه را بمنصب هزاری پانصد سوار و ناظر خان را بمنصب هزاری دو صد سوار از اصل و اضافه مفتخر و مبای گردانیدند - و غیرت خان را که از قبل شاهزاده کلان بنظم صوبه گجرات می پرداخت بمنصب سه هزار و پانصد سوار و شیخ عبدالکریم تھانگیری را بعد از تغیر دیوانی اکبر آباد بخدمت وکالت گرامی اختر اوج دولت و اقبال و منصب داخلی هزاری صد و پنجاه سوار و شیخ موسی گیلانی را بخدمت دیوانی کابل و مرحمت ماده فیل سربلند و معزز نمودند - به بدیع الزمان امین لختی محال خاصه صوبه پنجاب و مید محمد محمود کروری بتال و غیره ماده فیل مرحمت شد -

پانزدهم بمنزل خلف دودمان عز و جلال شاه بلند اقبال شرف نزول ارزانی فرموده از جمله نثار و پیشکش یک لک روپیه را متاع گرفتند - از جمله پیشکش سعد الله خان نیز جواهر و اتمش یک لک روپیه بشرف پذیرائی رسید - پیشکش روز یکشنبه تا یک سال به ملا شفیعی یزدی مرحمت فرمودند - لهراسپ خان میر بخشی را تا رسیدن سعید خان بهادر ظفر جنگ از تنه بجهت نظم مهبات و پرداخت معاملات صوبه کابل رخصت فرمودند - کب اندر سنپاسی که در تالیف دهرپد و تصنیفات ہندی سلیقہ درست و مہارت تام دارد بدرگاہ عالم پناہ رسیده رخصت تبار یافت و تصنیفاتش پسند خاطر مبارک افتاده خلعت و انعام دو ہزار روپہ مبای گشتہ سر عزت باوج فلک برافراخت -

چون حقیقت پریشانی مغولان تالان زدہ الہان بیدین و بی ایمان بعرض مقدس رسید چہل ہزار روپہ عنایت نمودہ حکم فرمودند کہ سید ہدایت اللہ صدر و میرک شیخ و مظفر حسین بخشی احدیان و سید بہادر میر توزک بہ بینوایان و دل شکستگان بلخ و بدخشان قسمت نمایند - و از واقعہ بنگالہ بعرض مقدس رسید کہ ہندر بچلی را با قلعہ حاکم نشین ملازمان پادشاہزادہ عالی تبار شاہ شجاع سرکردگی خان بیگ کہ از قبل آن والا گہر بھراست صوبہ اودیسہ می پرداخت از تصرف زمیندار آغا برآورده ضمیمہ ممالک محروسہ گردانیدند - منصب خان بیگ مذکور از اصل و اضافه ہزاری ہفت صد سوار قرار یافت -

بنابر آنکہ ساعت کوچ والا بصوب کشمیر بیست و چہارم جہادی الثانی مقرر شدہ بود ، پانزدہم ماہ مذکور امیرالامرا بعنایت خلعت خاصہ و کمر خنجر سربلند گشتہ

بجهت ساختن راه پیشتر روانه شده - عبدالرحمن سلطان که در آغاز سال بیست و سوم جلوس مبارک غره جادی‌الثانی رخصت یافته بود نذر محمد خان را ملازمت نموده بنا بر مصلحت وقت بحکومت و امانت ولایت غوری که سابق محافظت آن بمعهده حبیب درمن بود از جانب خان مذکور رخصت یافت - درین اثنا سبجان قلی خان قابو یافته با جماعت کثیر از اوزبک و الهان بر سر بلخ آمده کار بر نذر محمد خان تنگ ساخت - ناگزیر خان معز الیه به عبدالرحمن نوشت که از راه برگشته بمدد پدر رسد - او بعد از اطلاع بر حقیقت حال و ابا و امتناع قلعدار غوری بر جناح استعجال روانه بلخ گشته بمحاربه ابراهیم ایبک که سر راه بر او گرفته بود پرداخت و جنگ سخت در میان آمده ابراهیم مقتول گردید - در اثنای این حال قلماقان که با سبجان قلی متفق بودند از چهار جانب رسیده هنگامه آویز و ستیز گرم ساختند - عبدالرحمن سلطان بنا بر قلت جمعیت تاب مقاومت نیاورده رو به هزیمت نهاد و از نامساعدی طالع بعد از طی دو منزل گرفتار شده در زندان سبجان قلی خان افتاد - چون نقش چنین نشست و صورت هلاک خود را در آئینه معاینه مشاهده نمود نگهبانرا امیدوار نوازش پادشاهی نموده بطایف الحیل باتفاق آنها روانه درگاه گردید - شانزدهم بدریافت ملازمت اشرف رسیده ، زندگی از سر نو یافت و بعنایت خلعت خاصه و جمدھر مرصع با پھولکنارہ و منصب چار ہزاری ذات ہانصد سوار و اسب با زرین زرین و مادہ فیل و بیست ہزار روپیہ نقد مر بلند گشتہ از انعام عام پادشاہ عالم پناہ ہمراہانش نیز بمنتمہای آرزو رسیدند -

سعد اللہ خان بہادر ظفر جنگ از صوبہ بہار ہزمین ہوس حضور رسیده ، بعد از مرحمت خلعت و اسب با زرین زرین و فیل خاصہ و خدمت صوبہ داری کابل ، چہارم رجب روانہ آن صوبہ شد - و مظفر حسین را از اصل و اضافہ بمنصب ہزاری چار صد سوار و خدمت بخشی گری و داروغگی توپخانہ صوبہ کابل معزز ساختہ بہ مہین اختر فلک جہانبانی پالکی کہ ہفتاد ہزار روپیہ قیمت داشت عنایت نمودند - مرشد قلی را بخشی گری و ناد علی را بخدمت قلعداری و محمد صالح را بکوتوالی لاہور بر نواختہ آخر روز بیست و نہم جادی الثانی بارادہ سیر کشمیر از دارالسلطنت لاہور کوچ نمودہ آن روی آب راوی در خیمہ و خرگاہ نزول اجلال ارزانی فرمودند - بحکمت حکیم کامل قدرت کہ فاعل مختار است درین سال اول برسات باران کمتر بارید و از

افراط حرارت زراعتها رو به پختگی نهاد و آخر باران رحمت الهی شروع در بارش نموده تا چهار ماه بشدت تمام در اطراف و اکناف بارید - چنانچه دریاها طغیانی نموده آب بهت تا بهفت روز محیط قصبه بهیره بود، مردم را نزدیک به هلاک رسانید - و بعد از انتظار بسیار تنزل نموده کافه انام را از قید اضطراب رهایی داد -

آغاز سال بیست و پنجم از جلوس مبارک

روز یکشنبه غره جادی الثاني سنه یک هزار و شصت و یک موافق سی و یکم اردی بهشت ماه الهی آغاز سال فرخنده فال بیست و پنجم جلوس میمنت مانوس از کنار رودبار راوی کوچ فرموده فروغ ناصیه دولت و اقبال پادشاهزاده بلند اقبال را بعنایت خلعت خاصه و سرپیچ گران بها از لالی و زمرد که اکثر اوقات بر فرق پایون می بستند، مربلند ساخته با سلطان سلیمان شکوه دستوری معاونت لاهور دادند - بعد از ورود بساحل آب چناب کشتیا را با یکدیگر پیوسته پل بستند و باسانی تمام از آن راه کشاده گذشتند - پادشاهزاده مراد بخش از کابل آمده شرف اندوز ملازمت گردید و بعنایت خلعت خاصه و دو اسب از طویلله خاصه با زین طلا و صاحب صوبگی مالوه مشمول عواطف گشته دستوری یافت -

چون اوایل برسات از اسساک و اواخر از افراط باران بمزروعات خالصه شریفه صوبه پنجاب که حاصلش قریب بچهل کرور دام نزدیک بصد لک روپیه است آفت رسیده بود، سعدالله خان را بجهت تشخیص معاملات پنجاب و استالت رعایا درین جا گذاشته بسه کوچ به بهنبر و از آن مکان در عرض پنج روز به تنه نزول نموده پانزدهم در لدهی پنجون نزول اشرف فرمودند - و شانزدهم پنج و نیم کروه راه پیموده اعتقاد آباد را بقدم اشرف مورد برکات گردانیدند - از بسیاری نشیب و فراز و ناهمواری و تنگی راه اعلی حضرت به تصدیع تمام یک پهر روز مانده بمنزل رسیدند و ملکه دوران باهل محل پادشاهی وقت شام وارد گشتند - هفدهم از کتل حیدر آباد که از سر کتل تا پا برف بود و بعضی جا یک گز و بعضی جا کمتر ارتفاع داشت، آنرا لکدکوب نموده همه جا زینه بریده بودند عبور نموده در لدهی حیدر آباد که از منزل گذشته دو کروه بود نزول اجلال فرمودند - پزدهم باوری و نوزدهم بدیوی و بیستم باره مولا نجیم سراق دولت و اقبال گشت - و از آنجا بیست و

یکم بر کشتی که امیرالامرا قبه و ستونش از طلای ناب و غلافش از زریفت
 ترتیب داده و دیگر سفاین سرکار خاصه که در کمال زیب و زینت ساخته شده بود
 سایر خدمه^۱ محل سوار شده با هزاران شادمانی متوجه شهر گشتند - و جا بجا خرامان
 و تفرج کنان مرحله پیا گردیده شب در سرادق عظمت که بر ساحل دریا نزدیک
 لولی پور برپا شده بود گذرانیدند - بیست و دوم در نور باغ که بر ساحل رودبار
 بهت در آغاز درآمد شهر بکمال زیبایی و زینت احداث پذیرفته نزول فرمودند -
 بیست و سوم روز مبارک دو شنبه ساحت دولتیخانه^۲ سپهر نشانه^۳ کشمیر را از پرتو
 ورود مسعود غیرت افزای طارم چارم گردانیدند - بیست و ششم منزل امیرالامرا
 ییمن مقدم خاقان بنده نواز مورد برکات و مصدر سعادت گردید - خان معزالیه
 بشکر این مرحمت والا از جواهر و اقسام اقمشه^۴ نفیسه^۵ کشمیر بقیمت یک لک و
 بیست هزار روپیه گذرانیده سر تفاخر از اوج فلک در گذرانید - دوم رجب سعد الله
 خان که در وزیر آباد چندی بجهت تنقیح معاملات پنجاب مانده بود آمده ملازمت
 نمود - محمد صفی پسر اسلام خان که به بیجاپور نزدیک عادلخان رفته بود ، آمده
 ملازمت نمود - و پیشکش بادشاهی که از نقد و جنس و اقیال چهل لک روپیه بود
 و بجهت بادشاهزاده جهانیان بیگم صاحب از نقد و جنس پنج لک روپیه و برای
 مهین اختر برج خلافت نقد و جنس و اقیال بقیمت پانزده لک روپیه آورده
 بود بعرض اقدس رسانید - کنور رام سنگه ولد راجه رام سنگه باضافه^۶ پانصد
 بمذنب هزار سوار مفتخر گردید -

چون حقائق آگاه^۷ ملا^۸ شاه بدخشی از مریدان قدوة المعنفین میان میر بدیدن
 پادشاه معارف آگاه آمده فیض صحبت دریافت چهارم این ماه بادشاه درویش نواز
 بمسجدی که از سرکار ملکه^۹ زمان پادشاهزاده جهان بیگم صاحب برای عبادتگاه او
 بصرف چهل هزار روپیه و عمارات اطرائش بجهت بودن فقرا در کمال صفا و پاکیزگی
 بمبلغ بیست هزار روپیه صورت اتمام یافته بود ، تشریف فرمودند - آن خلوت گزین
 زاویه^{۱۰} تجرید بدولت محالست رسیده از سخنان بلند حقایق و معارف بهره^{۱۱} وافی اندوخت -
 دهم دویست اشرفی بشیخ یحیی گیلانی مرحمت فرمودند - و فوجداری پنج و کاشال
 و دسیال بجبار قلی گکهر مقرر ساختند - دوازدهم آدم خان ولد علی تبتی و محمد مراد
 برادر زاده او را بعنایت خلعت سرافراز ساخته با علم بیگ و نعیم بیگ پسران
 سلیم بیگ کاشغری که ضامن آدم و محمد مراد شده بودند با گروهی از زمینداران کشمیر

رخصت فرمودند که به تبت رفته میرزا تبتی را که برهنمون^۱ ادبار رو از بندگی تافته مستاصل سازند و ولایت تبت بتصرف درآورده بضبط و ربط مهات آنجا پردازند -

ملا^۲ فروغی شاعر که در نکته سنجی طبع موزون دارد ، مثنوی در تعریف شاهجهان آباد از نظر اشرف گذرانیده بانعام هزار رویه عز امتیاز اندوخت - میرزا خان نبیره عبدالرحیم خانخانان بخدمت قلعداری احمد نگر از انتقال احمد خان نیازی و ملتفت خان خلف اعظم خان بخدمت دیوانی^۳ خاندیس و برادرش مغل خان بصوبه داری^۴ تته سربلند گردیدند - شب یازدهم که لیلة البرات بود مبالغ مقرر به نیازمندان و محتاجان کشمیر قسمت فرموده با پردگیان شبستان دولت بتماشای چراغان بساتین دل و اطراف آن و تفرج سفاین که بروش غریب روشن شده بود پرداختند - هژدهم بسیر تالاب صفا پور که گلگشت آن قطعه^۵ دلنشین و تفرج عیون ماء معین یاد از خوشی و دلکشی ارم میدهد بر کشتی تشریف فرمودند - شب پنجم تماشای چراغان بر کوچه^۶ آن روی آب که ملازمان ملکه^۷ دوران نموده بودند فرمودند - روز دیگر کشتی سوار بشهر معاودت فرموده - بیست و هفتم چون از عرضداشت آدم خان تبتی بعرض مقدس رسید که میرزائی نابکار با توابع راه فرار سرکرده و تبت بتصرف بندهای درگاه آمده او را از اصل و اضافه بمنصب هزاری پانصد سوار سرازافراز ساخته ولایت تبت که پشتاد لک دام جمع دارد در جاگیر او و برادرانش بطریق وطن مرحمت نمودند و بکب اندر ماده فیل و هزار رویه نقد مرحمت شد -

مراجعت از کشمیر بدارالسلطنت لاهور

چون اواخر بهار بسبب فزونی بارش و طغیانی^۱ آب ریاض و حدایق اطراف و وسط دل بی صفا و رونق گردیده باغ دولتخانه که پایان جهروکه واقع است از کثرت درآمد آب از طراوت افتاده و اشجارش خشک گردید و مقارن این بادتند بوزش درآمده درخت بسیار از سفیدار و چنار بر زمین انداخت و سیرگهای کشمیر از صفا و پاکیزگی و نزهت و تر و تازگی بیگانه^۲ مطلق گشت از غایت بیدماغی مکرر بر زبان قدسی ترجمان گذشت که آمدن کشمیر بعد از طی منازل دشوار و عقبات صعب و تصدیع برف و باران محض بجهت تماشای گل و سبزه و آب است هرگاه طغیان

آب حدایق و سیرگاههای اینجا چنین بی صفا و بی طراوت ساخته و شدت باد بدین درجه لطف همه چیز را از پا براندازد و باوجود تماشای بساتین و حدایق لاهور و شاهجهان آباد و تفرج ماء معین روضهای ارم آئین این همه تصدیق بر خود پسندیده بدینجا آمدن محض فعل عبث است انشاء الله تعالی بعد ازین برگز روی توجه بدین طرف نخواهم گذاشت - لاجرم بدین داعیه بیشتر لشکرظفر اثر راه براه راست رخصت نموده غره رمضان سنه بیست و پنج جلوس مبارک خود بدولت براه شاه آباد متوجه هندوستان فیض نشان گردیدند - و بسواری کشتی تا اسلام آباد معروف باننت ناگ که مقطع سیر عالم آب است قطع منازل نموده از آنجا براه خشکی بسیر مچھی بهون و صاحب آباد و شاه آباد پرداخته بیرپور توجه فرمودند - و از آن مکان براه گریوه پس پنجال کوچ به کوچ قطع مراحل نموده در عرض نه روز قصبه بهنبر را بورود مسعود سر منزل شادمانی ساختند - بیست و دوم ازین منزل فرمان عالیشان مشتملبر طلب شاهزاده بلند مکان شاه شجاع بجهت یساق قندهار بخط خاص خلعت والا مصحوب امیر بیگ یساوول عز ارسال یافت و مناشیر قدر تاثیر بنام جسونت سنگه و رستم خان بهادر فیروز جنگ و راجه جی سنگه و راجه بیتهلداس واله ویردی خان و نجابت خان و راجه رای سنگه و راو ستر سال و راجه بهار سنگه بندیده و دیگر بندها صادر گشت که هر کدام از جا و مکان خود روانه شده روز وزن مبارک خود را بدرگاه آسمان جاه رسانند -

بست و سوم وقت کوچ از بهنبر مهین خاف دودمان عز و اقبال شاهزاده محمد دارا شکوه که از دارالسلطنت لاهور بطریق استقبال برآمده بودند با سلیان شکوه شرف ملازمت دریافتند - بیست و هشتم از آب چناب براه جسر سفاین گذشته غره شوال دو منزلی جهانگیر آباد دولتخانه نمودند - نظر بهادر از قصور وطن خود و نور الحسن از سیوستان آمده ملازمت نمودند - نورالحسن بفوجداری تربت سرافرازی یافتند مرخص گردید - دو هزار روپیه بسید حسن سلاله آل سید جلال و ماده فیل بشیخ محمد صاحب سجاده حضرت قدوة الواصلین و زبدة المعققین شیخ فرید شکر گنج مرحمت فرمودند - هفتم از جهانگیر آباد کوچ فرمودند - قلیچ خان و خسرو و بهرام پسران نذر محمد خان از دارالسلطنت لاهور آمده دولت آستان بوس معلی دریافتند - دهم بباغ دلکشا پرتو ورود افکنده بعد از تناول فرمودن نعمت خاصه آخر روز بر

کشتی از دریای راوی گذشته دولتخانه لاهور را از یمن مقدم والا رشک نورستان باطن خدا بینان ساختند -

شانزدهم حسب الحکم اشرف تربیت خان میر توزک باستقبال سید محی الدین ایلچی قیصر روم شتافته او را به پیشگاه حضور آورد - و او بعد از بساط بوس النجم حضور پرنور نامه قیصر با دو اسپ عربی یکی با زین مرصع که قیصر بآئین سلطان مراد خان عم خود بطریق اربغانی ارسال داشته بود و پنج اسپ از جانب خود گذرانیده بانعام پانزده هزار روپیه سر عزت باوج فلک رسانید - میر محیی بخدمت دیوانی و داروغگی کرکراقیخانه احمد آباد خلعت و اضافه منصب مبابی گشته دستوری یافت - و یکب اندر هزار و پانصد روپیه انعام شد -

از آن جهت که در هنگام اقامت کشمیر مهین اختر اوج سلطنت عرضداشت نموده بودند که اگر حکم شود صبیحه خواجه عبدالرحمن ولد عبدالعزیز خان نقشبندی را برای تازه نهال گشتن عز و اقبال شاهزاده سلیمان شکوه خواستکاری نموده آید و ملتسم بدرجه پذیرائی رسیده بیست و ششم ازدواج بفعل آمد - چون در آن وقت چیزی نداده بودند چهارم آن ماه که وزن آن گل گبن سلطنت بود خلعت خاصه و تسبیح مروارید منتظم با لعل و زمرد و جمدهر مرصع با پهلکتاره و شمشیر مرصع با پردله مرصع عنایت فرمودند - و غیرت خان حارس احمد آباد از اصل و اضافه بمنصب سه هزار دو هزار سوار و طاہر خان بمنصب سه هزار سوار از اصل و اضافه سرفراز گردیدند - یازدهم بدره التاج خلافت مجد شجاع بهادر طره مرصع و تسبیح مروارید گران بها عنایت نموده محبوب باقی بیگ گرز دار فرستادند - میرزا مراد کام از انتقال معتقد خان که درین ایام بساط بستی در نور دیده بود بغبط جونپور و منصب سه هزار سوار و عنایت تقاره بلند آوازه گشت - میر نعمت الله ولد میر ظہیر الدین بمنصب هزار دو صد سوار سر برافراخته به نسبت دامادی مراد کام تعینات جونپور شد - و احمد بیگ خان بمنصب دو هزار و پانصدی دو هزار سوار و خدمت فوجداری بیسواره از تغیر مراد کام بر کام خاطر فیروز گردید - بیست و یکم منزل مهین گوهر بحر خلافت و اقبال شاهزاده مجد داراشکوه از ورود مسعود یگانه انفس و آفاق خدیو علی الاطلاق میمنت پذیرفته از جماع پیشکش آن والا گوهر جواهر و مرصع آلات الوان اقمشه بقیمت یک لک و شصت هزار روپیه و فیلی سر آمد فیلان شاهزاده معز الیه بابت فرستاده عادل خان درجه

پذیرائی یافت - چهار هزار روپيه از زر سرخ و سفيد نثار به محي الدين سفير روم مرحمت نموده بعد از تناول نعمت خاصه آخر روز بدولتخانه مقدسه تشریف آوردند - شیر خان ترین بسبب حسن خدمت در ضبط هزاره و افاغنه غزنین بمنصب دو هزار و پانصدي دو هزار و پانصد سوار دو اسپه سرافراز گشت - بیست و نهم خواجه طیب از دارالخلافه شاهجهان آباد آمده سعادت ملازمت اشرف دریافت - درین تاریخ بمسامع جاه و جلال رسید که نذر محمد خان که روانه مکه معظمه شده بود در نزدیکی سمنان سالخ جادای الثانی سال هزار و شصت و یک هجری سفر آن جهان اختیار نمود - خاقان بنده نواز خسرو و بهرام و عبدالرحمن پسران خان مرحوم را خلعت خاصه عنایت فرموده مشمول توجهات بی اندازه گردانیدند -

دستوری یافتن حاجی احمد سعید بسفارت روم

چون حضرت حکیم علی الاطلاق جل برهانه رابطه مودت و اتحاد سلاطین عظام را باعث انتظام سلسله نظام جمله عالم و آرام عالمیان گردانید و استقامت احوال و افعال طبقه انام و جریان امور بر منهج قویم و صراط مستقیم اعتدال بضوابط موافقت و وداد خواقین کرام باز بسته خاقان کرم گستر که همیشه توجه والایش مصروف سرانجام امور خیر است پامس مراتب دوستی مطمح نظر داشته غره ذی حجه حاجی احمد سعید میر عدل را که برهنمونی توفیق دو مرتبه دولت حج دریافته و در سال بیست و دوم جلوس والا قنذیلی گران بها که در کارخانه خاصه بمبلغ دو لک و پنجاه هزار روپيه با تمام رسیده و کیفیت و کمیت آن سابق بقلم آمده نذر روضه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم برده بود درینولا نامزد سفارت روم نموده بخلعت و اضافه منصب و انعام دوازده هزار روپيه نقد معزز ساختند - و از پیشگاه عنایت بیغ و شمشیر مرصع باپردله مرصع بقیمت یک لک روپيه بطریق ارمانی با نامه از منشیات علامی سعد الله خان که نقل آن درین صحیفه نگارش یافته مصحوب مومی الیه به قیصر روم که محرک سلسله موالات گشته نامه مصحوب محي الدين فرستاده بود ارسال داشتند - و حکم فرمودند که اول بزیارت حرمین شریفین فایز گشته و متاع یک لک روپيه بر عرب بآئین پیشین به فقرا و ارباب استحقاق آنجا قسمت نموده بعد از آن متوجه روم گردد - خاقان دیندار کرم گستر از

راه کمال ربط بمیداء و کمال نیایش از آغاز جلوس مبارک تا حال متاع ده لک روپیه که با منافع بیست لک روپیه می شود بدفعات بآن دو بقیه فیض طراز ارسال داشته قرین سعادت گشته اند - محی الدین سفیر قیصر بخلعت و اسپ با زین مطلا و انعام پانزده هزار روپیه سرافراز گشته همراه حاجی احمد سعید رخصت یافت - خدمت و عدالت عسکر فیروزی اثر از تغیر او بشیخ عبدالصمد عمودی مرحمت فرمودند -

دهم ذی حجه روز عیدالضحی بشان و شکوه مقرر فیل سوار بعیدگاه تشریف برده پس از ادای نماز به دولتخانه مراجعت فرموده رسم قربان به تقدیم رسانیدند - درین آمد و رفت از زر نثار عالمی را جیب و دامان آرزو پر از زر سرخ و نقره مفید نمودند - بیست و هشتم بعرض مقدس رسید که راجه بیتلهداس در وطن روانه کشور عدم گردید - چون پرورده نعمت و برآورده تربیت این درگاه بود و بخدمت بندگی بادشاه فلک جاه و مزید اعتقاد و خلوص اخلاص اختصاص داشت بر پسر رسیدن ایام عمرش بسی تاسف فرمودند و مکرر بر زبان اقدس آوردند که کاش آن مرد مردانه در مصاف بزرگ داد حلال نمکی داده نیکنامی جاوید می اندوخت تا باعث این قدر کدورت و نگرانی خاطر نمی گشت - و از روی عنایت و قدردانی انروده پسر کلانش را بعنایت خلعت و اضافه هزار و پانصدی دو هزار سوار بمنصب سه هزاری سه هزار سوار دو اسپ سه اسپ و خطاب راجگی و عطای اسپ با زین مطلا و فیل و نقره و خدمت قلعه داری رنتهنبور سرافراز جساوید گردانیدند - و ارجن پسر دوش را باضافه پانصدی هفت صد سوار بمنصب هزار و پانصدی هزار و پانصد سوار و بهم را بمنصب هزاری چار صد سوار برنواخته سوای جنس که همه براجه انروده مرحمت شد از جمله بجاغ ده لک روپیه که از راجه مانده بود شش لک روپیه براجه انروده و سه لک روپیه بارجن و یک لک روپیه به بهم و چهل هزار بهرجس پسر چهارم عنایت شد - شیو رام ولد بلرام برادر کلان راجه بیتلهداس که پدر او در قتل با گوپالداس پدر خود بکار آمده بود باضافه پانصدی سه صد سوار بمنصب دو هزاری هزار و پانصد سوار و بخطاب راجگی و مرحمت اسپ و فیل و گردهر برادر خورد راجه بیتلهداس باضافه پانصدی دویست سوار بمنصب هزار و پانصدی هزار دویست سوار و سایر برادران راجه به افزونی منصب و عنایات نوازش یافتند - میرزا محمد ولد میر بدیع مشهدی بخدمت فوجداری

ماندو و میر اسحق ولد اعظم خان بمنصب هزار و پانصدی پشت صد سوار و خطاب ارادت خان و اسپ با زین مطلا و خدمت داروغگی، فیلخانه، والا سر بلند گردیدند -

پنجم صفر بعرض مقدس رسید که میرزا عیسیٰ ترخان که از جونه گده روانه درگاه آسمان جاه شده بود سیزدهم محرم در سانهر پیمانه حیات برآمد - بادشاه بنده نواز محمد صالح پسر کلانش را از اصل و اضافه بمنصب دو هزار پانصد سوار و دو پسر دیگر را بمنصبی در خور عز و امتیاز بخشیدند -

از عرضداشت مظفر حسین بخشی کابل بسمع والا رسید که سعید خان بهادر ظفر جنگ ازین جهان گذران روانه عالم بقا گردید - چون خانه زاد دیرین این دودمان والا شان بود و از ده کرمی پشت به پشت بندی این خاندان نامور نموده به ترددات نمایان و خدمات پسندیده بمنصب هفت هزاری ذات هفت هزار سوار دو اسپه سه اسپه که منتهای مراتب امرای ذی شانست مرتقی گشته بود تاسف بسیار نموده آمرزش او از درگاه الهی مسألت نمودند - و از پسران او عبدالله را باضافه هزار پانصد سوار بمنصب دو هزار پانصد سوار و فتح الله را از اصل و اضافه بمنصب هزار چهار صد سوار بر نواختند -

درین ایام هر کدام از عمدبای دولت جاوید طراز در پای درشن مان سپاه خود نمودند - هرکه جمعیت زیاده از ضابطه نمود مورد تحسین و آفرین شد - خصوصاً مدارالمهابی سعد الله خان چهار هزار سوار و پیاده تفنگچی و بالدار و بیلدار و رستم خان بهادر فیروز جنگ دو هزار و پانصد سوار خوش اسپه مسلح و مکمل بنظر اشرف در آوردند -

جشن وزن مبارک شمسی

پژدهم محرم سنه یک هزار و شصت و دو موافق یازدهم بهمن روز سه شنبه هنگامه آذین جشن بهشت آئین وزن مبارک شمسی ابتدای سال شصت و یکم از عمر ابد پیوند در ایوان کیوان نشان که بآرایش پرند خطائی و چینی رشک فرمای ارم گشته بود، گرمی گرفته سرتاسر روی زمین از نور فروغ خرمی و شاد کاسی صفای دیگر یافت - نخست تیر اعظم این عالم سر سریر گوهر آگین را بيمين قدوم میمنت لزوم زینت تازه بخشیده با کشادگی پیشانی نورانی صبح دوم و باشاره گوشه

ابروی دلجوی که در حقیقت گره کشای عقدۀ کار فروبسته، بیروزگار است ابواب فراغ عیشی و کسراتی بر روی تنگدستان روزگار کشاده آنگاه از سر عنایت تمام بمقام نوازش بندهای درگاه درآمدند - از امرای عظام گرفته تا منصبداران روشناس همگی باضافه، منصب سرافراز گردیدند - به مهین گوهر بحر خلعت و نامداری اسپ با ساز طلا و برستم خان فیروز جنگ یک اسپ عراقی با ساز طلا و صد اسپ ترکی مرحمت فرمودند - لهراسپ خان بعنایت خلعت خاصه و اضافه، هزاری ذات و دو هزار سوار بمنصب پنجهزاری پنجهزار سوار و خطاب مهابت خان و صوبه داری کابل و عطای اسپ با ساز طلا و فیل سربلند گشته دستوری یافت - رام سنگه راتهور بمنصب چار هزاری دو هزار سوار و نقاره و نصیری خان و اخلاص خان و غیرت خان و مکنند سنگه باده بعنایت علم و نقاره و قباد خان و سبل سنگه و رتن راتهور بمرحمت علم و نقاره و جان نثار خان بخشی دوم بمنصب دو هزاری هزار سوار و علم و مید صلابت خان حارس اله آباد بعطای علم و دلیر خان بمنصب هزار و پانصدی هزار و پانصد سوار و علم و هرکدام از تربیت خان میر توزک و بیرم دیو سیسودیۀ بمنصب هزار و پانصدی هزار و پانصد سوار و راجه مدن سنگه بمرحمت علم و سید حسن بمنصب هزار و پانصدی هزار و پانصد سوار و ابوالعالی ولد میرزا والی بمنصب هزار و پانصد سوار و شاه محمد قطغان نیز بهمین منصب و راوامر سنگه چندراوت بمنصب هزاری هزار سوار و هریک از عبدالرسول ولد عبدالله خان بهادر و اسد الله خان ولد شیر خواجه بمنصب هزاری ششصد سوار از اصل و اضافه سر عزت باوج فلک برافراختند - و گروبی دیگر را نیز بفزونی، منصب نوازش فرموده ده لک روپیه بجهت مدد خرج تعیناتیان صوبه، کابل مصحوب دولت خان قیام خانی و گوپال سنگه نزد مهابت خان فرستادند -

درین محفل والا هزار خلعت به گرزداران و برقدازان و جز آن مرحمت فرموده پس از آن وزن معهود آن منبع احسان و جود بانقود خزینۀ بحر و کان بوقوع آمده آرزوی دیرینه عدن و معدن در آن فرخنده انجمن بظهور برآمد - عبدالصمد وکیل قطب الملک بعطای خلعت و پشت هزار روپیه نقد و دستوری معاودت گولکنده سرافرازی یافته با فرمان عالیشان و سرپیچ مرصع قیمتی و چهار اسپ کونت راهوار که بقطب الملک مرحمت گشته بود روانه آن حدود شد -

پیشکش ملکہ دوران بیگم صاحب از جواهر و مرصع آلات با یک قطعہ زمرّد کلان و یک قطعہ الماس مجموع بقیمت یک لک روپیہ از نظر اشرف گذشت .

ہشتم ربیع الاول سال مذکور بر گوہرین سریر عرش نظیر طلای میناکار کہ در جنب فروغش مینای فلک بی آب و رنگ می نمود و در مدت نہ ماہ بطول دونیم ذراع و عرض یک و نیم گز و ارتفاعش سہ گز و بیست و یک نیم طسو بصرف پنج لک روپیہ مہیا گشتہ بود جلوس دولت فرمودہ از نثار و انعام عالمی را کامروا ساختند . چون در ہمین تاریخ ساعت مختار و مسعود روانہ نمودن پیشخانہ معلی بصبوب دارالملک کابل بود لاجرم باشارہ والا سمت وقوع یافت . و کوتوال و عملہ فراشخانہ از مشرف و میر منزل و امثال ایشان بطریق معہود این دولت کدہ والا بخلاص فاخرہ مخارج گشتہ تا یک کروہی دارالسلطنت لاہور رسیدہ تسلیات مبارکباد بجا آوردند . چون پیش ازین فرمان عالیشان بنام بادشاہزادہ جہان و جہانیان چہ اورنگ زیب بہادر صادر شدہ بود کہ شب دو شنبہ ہژدہم ربیع الاول مطابق ہشتم اسفندار بعد از یک پھر و پنج گھری باتفاق اہل تنجیم ساعت سعید نہضت معلی بصبوب کابل و رخصت افواج قاہرہ مقرر شدہ آن والا گھر بحر خلافت نیز در ہمین ساعت از ملتان روانہ قندہار شوند لاجرم درین تاریخ خلعت خاصہ و جینہ مرصع و دو اسپ خاصہ یکی عربی و دیگری عراقی بازین طلا و فیل با یراق نقرہ و مادہ فیل مصحوب چہ صفی پسر اسلام خان فرستادہ آن شایستہ عواطف نامتناہی بادشاہی را بانواع مراحم دیگر نوازش فرمودہ پنجاہ ہزار روپیہ را جواهر و مرصع آلات و پنج لک روپیہ دیگر نقد مرحمت نمودند . از پیشگاہ حضور پرنور شاہنواز خان و قلیچ خان و راجہ بہار سنگھ بندیلہ و سردار خان و مبارک خان و کاکر خان و خنجر خان و شمس الدین و قطب الدین پسران نظر بہادر خویشگی و خوشحال بیگ کاشغری و سید چہ و سید شہاب بارہ و شاہ چہ قطعان و عبداللہ ولد حاجی منصور و عبدالرسول ولد عبداللہ خان بہادر و خواجہ عنایت اللہ و ملک حسین ابدالی و سید منصور ولد سید خانجہان دیگر بندہا قریب بیست ہزار سوار جرار بخدمت آن والا گھر تعین نمودہ بہ شاہنواز خان و قلیچ خان خلعت خاصہ و اسپ بازین نقرہ و مادہ فیل و جمعی از بندہا بمرحمت خلعت و بعضی بعنایت اسپ فرق مبارکات بہ فلک افراختند . و چہ صفی پسر اسلام خان بخشی و واقعہ نویس این فوج مقرر شد . و حکم معلی بشرف نفاذ پیوست کہ شاہزادہ عالی مقدار از ملتان براہ راست کہ ہمگی

یک صد و شصت گروه جریبی است متوجه شده روز یکشنبه سوم جمادی الثانی سال بیست و ششم جلوس مقدس مطابق بیست و سوم اردی بهشت با عساکر جهانکشا قلعه قندهار را محاصره نمایند - و سعدالله خان نیز با سایر سرداران در همین تاریخ بقندهار رسیده در محاصره شریک شود - و شیخ عبدالکریم بعنایت خلعت و حراست صوبه دارالسلطنت لاهور از قبل مہین اختر سیای دولت و بختیاری و یوسف آقا بمنصب ہزاری چار صد سوار و خدمت قلعداری ارک دارالسلطنت لاهور و ناد علی بخدست کوتوالی و نوبت خان بخدست داروغگی برقدازان و کوتوالی رکاب ظفر التساب سرافراز گردیدند - درین تاریخ پیانہ عنصری نظر بہادر خویشگی لہریز گردید - شمس الدین پسر کلانش بمنصب ہزار و پانصدی پانصد سوار و قطب الدین پسر دومین بمنصب ہزار و پانصدی چار صد سوار از اصل و اضافہ نوازش یافتند - خانہ زاد خان پسر یمین الدولہ کہ از نزد برادر خود شایستہ خان از دکن آمدہ بود سعادت اندوز ملازمت گشت -

نہضت رایات جہانکشا از لاهور بصوب کابل و تعین لشکر ظفر اثر بسرداری^۱ بادشاہزادہ عالمیان مجد اورنگ زیب بہادر و علامی سعد اللہ خان بجمہت تسخیر قندہار مرتبہ^۲ دوم

چون حسب الاستصواب عزیمت رای صواب انتہای ساز عاریہ ساختہ شد و اسباب محاصره پرداختہ آمد سپاہ فیروزی دستگاہ بانعام و اضافہ خوشدل گشتہ برای جنگ مہیا گردید - شب مبارک دو شنبہ شانزدہم ربیع الاول مطابق ہشتم اسفندار بعد از انقضای یک پھر و پنج گھری بر تخت روان طلا کہ بصورت نالکی بکال زیبائی و نہایت خوشنہائی مکل بہ قہای میناکار ساختہ اند سوار شدہ مرادق دولت و اقبال را کہ بفاصلہ یک کروزہ از شہر برپا شدہ بود بہ نزول اشرف فروغ آگین و منور گردانیدند - و در ہمین ساعت سعد اللہ خان را با سیلاب طوفان امواج افواج از جملہ دریای لشکر ظفر اثر کہ عدد آن پنجاہ ہزار سوار می کشید از دلیران عرصہ کارزار و فرسودگان روزگار و دہ ہزار تفنگچی و توپ انداز و بانداز و دہ فیل خاصہ

کوه پیکر صف شکن سوای که امرا داشتند و پشت توپ کلان قلعه افکن و بیست خرد و بیست توپ فیل و همین قدر شتری و خزانه^۱ بیشمار و دیگر ساز و سامان در خور این کار بجهت تسخیر قندهار راهی ساختند - و سه هزار شتر همراه این لشکر که از جمله آن پانصد از خزانه و پانصد از اسلحه و غیره و دو هزار شتر لوازم توپخانه از سرب و باروت بود داده تقسیم عساکر منصوره با قسام دوازده گانه در حضور اشرف بموجب ذیل قرار دادند - فوج قول باهتام سعد الله خان با سه صد و شصت و چهار امرا و منصبداران و ده هزار سوار تاینان اینان و چهار صد برقنداز و هزار احدى تیر انداز و هزار تفنگچی باندار و فوج هراول بسرداری^۲ راجه جی سنگه با دو صد و چهار امرا و منصبداران همگی ده هزار سوار و پانصد سوار همه راجپوت سوای قاسم خان میر آتش با هزار احدى برقنداز و سه هزار پیاده تفنگچی و باندار و فوج برانغار بیاشلیقی رستم خان بهادر فیروز جنگ با پنجاه امرا و منصبدار و سه هزار و پانصد سوار و هراول برانغار راو ستر سال با چهل منصبدار و چهار هزار سوار و برانغار افتخار خان با بیست و سه منصبدار و دو هزار و پانصد سوار و در فوج جرانغار نیز ده هزار بدستور صدر بسرکردگی^۳ مهابت خان با چهار صد و بیست و چهار منصبدار و سه هزار و پانصد سوار و هراول جرانغار راجه انروده سنگه با یک صد و سی و شش منصبدار و چهار هزار سوار و جرانغار راجه راجروپ با یک صد و پنجاه و چهار منصبدار و دو هزار و پانصد سوار و فوج التمش باهتام نجابت خان با یک صد و پنجاه منصبدار و دو هزار و پانصد سوار و فوج طرح دست چپ بسرداری طاهر خان با پانصد و پنجاه منصبدار و فوج قراول بیاشلیقی شاد خان با پشت صد نفر منصبدار -

در وقت رخصت به سعد الله خان خلعت و جمدھر مرصع با پهلکتاره و شمشیر مرصع و دو اسپ یکی با زین مرصع فرستاده^۴ قیصر روم و دیگر با ساز طلا و فیل با یراق نقره و ماده فیل و برستم خان بهادر فیروز جنگ خلعت با شمشیر گران سنگ هموزن چند قبضه شمشیر متعارف که در کارخانه تیار شده بود و اسپ و براجه جی سنگه خلعت و اسپ با زین طلا و فیل و به نجابت خان و راو ستر سال و روپ سنگه خلعت و اسپ با ساز طلا و براجه انروده و راج روپ و قاسم خان و نصیری خان و اخلاص خان و رام سنگه خلعت و اسپ با زین مطلا و به طابر خان و افتخار خان و مکند سنگه و قباد خان و سبل سنگه و باقی خان و رتن

و راجه شیو رام و سجان سنگه و دلیر خان و ازجن و راجه مدن سنگه و گردهر داس و سید سالار و رای سنگه و بیرم دیو و ابوالمعالی و راو امر سنگه چندراوت و غضنفر خان خلعت و اسپ با زین نقره و از هزاری پائین تا پانصدی به برخی خلعت و جمعی اسپ مرحمت نمودند و خدمت بخشی گری و واقعه نویسی این لشکر بمحمد اشرف ولد اسلام خان مقرر نموده خلعت و انعام عنایت فرمودند.

درین یساق مجموع لشکر بادشاهی آنچه همراه بادشاهزاده والا قدر عهد اورنگ زیب بهادر و مدار المهای سعد الله خان تعیین شده و هرچه در رکاب سعادت مانده موافق ضابطه چهارم حصه صد هزار سوار میشود - بیست هزار همراه بادشاهزاده و پنجاه هزار همراه سعد الله خان و تتمه لشکر سعادت اندوز فیض حضور بوده - از صد هزار سوار مذکور منصبدار پنج هزار احدی تیرانداز چهار هزار برقداز سه هزار سوار باقی تائینان امرای عظام و دیگر منصبداران و از جمله دو صد لک روپیه یعنی دو کروڑ که از خزانه اکبر آباد و شاهجهان آباد طلب شده بود در عرض یک ماه یک کروڑ بمنصبداران جاگیردار و نقدی و احدیان تیر انداز و برقدازان سوار و پیاده مرحمت فرموده پنجاه لک روپیه همراه سعد الله خان فرستاده تتمه در رکاب سعادت نگداشتند - و حکم فرمودند که سعد الله خان از غزنین بموجب فرموده ترتیب افواج نموده روانه پیش شود و باتفاق بادشاهزاده والا گهر بمحاصره پرداخته نوعی نماید که تلافی مافات اوقات ماضی در مستقبل احوال بعمل آید و انشاء الله تعالی فتح و فیروزی نصیب هواخواهان دولت گشته قلعه قندهار اضافه بمالک محروسه گردد - و اگر به رهبری ادبار غنیم میه گلیم قدم جرأت پیش گذاشته اراده مدد قلعدار نماید اول با خیل اقبال متوجه تنبیه و تادیب و انصرام مهام آن بداندیشان گشته بعد از آن به محاصره پردازد - و در وقت جنگ بدین عنوان افواج را ترتیب دهد - در قول شاهزاده والا گهر عالی مقدار و سعد الله خان با هفت صد و چهل امرا و منصبدار و پانزده هزار سوار تائین و در قوچ هراول راجه جی سنگه با دو صد امرا و منصبدار و دوازده هزار سوار و قوچ برانغار بسرداری رسم خان بهادر با پنجاه منصب دار و یازده هزار سوار بدین تفصیل برانغار چهار هزار سوار و جرانغار بسرداری مهابت خان با چهار صد و بیست منصبدار و پانزده هزار سوار بدستور برانغار و التتمش بسرکردگی نجابت خان با دو هزار و پانصد سوار و طرح

دست راست شش هزار و پانصد سوار و طرح دست چپ هفت هزار و پانصد سوار و قراول دو هزار سوار -

چون سعد الله خان با لشکر ظفر اثر هشتم ربیع الثانی به پشاور رسیده غره جادی الاول گذرگاه کابل را بخیم عساکر والا گردانید بمنصب بادشاهزاده کامگار نامدار محمد اورنگ زیب بهادر باضافه پنج هزار سی هزار سوار بیست هزار پانزده هزار سوار دو امپه سی امپه مقرر نمودند - فرمان سعادت نشان بخط خاص مشتمل برین نوازش نمایان و دیگر عواطف بی پایان نزد خان مذکور فرستاده حکم فرمودند که روزیکه در قندهار ملازمت آن شهسوار مظهر دولت و اقبال نماید این فرمان عاطفت نشان بایشان برساند - و خود بدولت و اقبال شکارکنان روانه شده دوم ربیع الاول از آب چناب ویست و پنجم از آب بهت بر کشتی عبره نموده سوم ربیع الثانی باغ حسن ابدال را به پرتو ریایات جاه و جلال صفای تازه و رونق بی اندازه عطا فرمودند -

جشن وزن قمری

چهار ربیع الثانی روز جمعه درین مکان نزت نشان انجمن جشن وزن قمری آغاز سال شصت و سوم از عمر مبارک بکمال زیب و زینت صورت ترتیب یافته همگی مراسم معهوده این روز برکت اندوز بدستور هر سال به تقدیم رسیده عالمی از زر نثار بهره مند گردید - سید قطب بخاری حسب الالتماس شاهزاده محمد شجاع بهادر بمنصب هزاری هزار سوار و تهانه داری کوچ سرافراز گردید - و خواجه طیب را خلعت و هزار مهر و بجهت یوسف خواجه برادرش ده هزار روییه مرحمت نموده به لاهور رخصت فرمودند - و خواجه عیسی پسر کلان خواجه مذکور بمنصب هشت صدی صد سوار و خواجه موسی پسر خرد را بمنصب هفت صدی پنجاه سوار بر نواخته در رکاب گرفتند - و مهر علی پسر مکتوب خان بخدمت بکاولی نوازش یافت - ظفرخان که چندی از سعادت حضور و بندگی درگاه معذور بود بمنصب سی هزار سوار و پانصد سوار و جان نثار خان بخشی دوم بخطاب لشکر خان و اضافه پانصدی ششصد سوار و کنور رام سنگه بمنصب دو هزار سوار و پانصد سوار و ملا شفیعا بمنصب دو هزار سوار از اصل و اضافه مفتخر و مباهی گشتند - خانه زاد خان عرف بهمن یار

ولد آصف خان را بمنصب چار هزار پانصد سوار و خطاب اعتقاد خان و مرحمت اسپ با ساز طلا معزز ساخته میر بخشی گردانیدند - دوم جادی الاول نزول اشرف در بتخاک اتفاق افتاده ، شاد خان بمرحمت خلعت و جیغه مرصع و خطاب شجاعت خانی و اسپ با زین مطلا و سید فیروز خان بخلعت و اسپ با زین نقره و عبدالله خان پسر سعد خان بخطاب خانی و خلعت و اسپ با زین نقره و پورن مل بندیل ، بمنصب هزار و پانصدی هزار سوار و بعنایت خلعت و اسپ و راجه امر سنگه نورری بعنایت اسپ و اضافه منصب و چار قلی ککهر بعنایت خلعت و جگرم کچهوا به بمنصب هزاری پشت صد سوار و دلاور خان ولد بهادر خان روپله و نذیر بیگ سلدوز بمنصب هزاری پانصد سوار و مظفر حسین بخشی کابل بمنصب هزاری هفت صد سوار و راجه کشن سنگه بمنصب هزاری پانصد سوار و دیگر بسیاری از بندها بفرونی منصب و برخی بخلعت و بعضی بعنایت اسپ سرافراز گشته دستوری یافتند -

چهارم جادی الاول در ساعت مسعود بدولت و اقبال بر اسپ بادشاه پسند نام سوار شده ساحت دولتخانه دارالملک کابل را از پرتو قدوم فرخنده فر فروغ سعادت جاوید بخشیدند - سلاله دودمان سیادت سید علی ولد سید جلال صدرالصدور از اصل و اضافه بمنصب دو هزاری چار صد سوار و حافظ ناصر دیوان سید جلال بخدمت دیوانی بندر سورت و اعتقاد خان میر بخشی بانعام بیست هزار روپیه مهابی گردیدند - هم بروضه ارم تزئین حضرت فردوس مکانی تشریف برده آداب زیارت تربت آنحضرت و مرقد مطهر رقیه سلطان بیگم به تقدیم رسانیدند و ده هزار روپیه از سرکار معلی و چهار هزار روپیه که شاهزادهای عالی مقدار نذر برده بودند بخدمه و دیگر مستحقین آن مکان سعادت نشان تقسیم نمودند - درین تاریخ دو توپ کلان را که به کابل آوردند فتح لشکر را بیشتر روانه ساختند و لیلی را که از قلعه آسیر آورده بودند بجهت سنگینی در قلعه کابل نگذاشتند -

پنجم جادی الاول شاهزاده عالی تبار گرامی منزلت عالی مقدار مجد شجاع بهادر که از بنگاله متوجه درگاه عالم پناه شده بودند بنواحی کابل رسیدند - بامر جلیل القدر امیرالامرا و اعتقاد خان میر بخشی استقبال نموده آن والا گهر را باستان اقبال رسانیدند - در آن روز سعید که عید طرب دوستان و نوروز نشاط پرستان بود

بادشاهزاده مذکور با سلطان بلند اختر پسر دوم هزار مهر نذر گذرانیده از پیشگاه عنایت خسروانی باضافه پنج هزاری ذات سه هزار سوار بمنصب بیست هزاری پانزده هزار سوار ده هزار سوار دو اسبه سه اسبه و عنایت دویست اسبه عربی و عراقی و ترکی و کچهی از آن جمله پنج با زین مرصع و طلا سرافراز گردیدند - بیست و نیم چنارنو که شش کروی بی کابل است و به فرموده اشرف جعفر قراول یکی سرانجام لوازم شکار قمرغه نموده بود تشریف فرموده روز دوم به نشاط صید پرداختند - اگرچه جانور بسیار از رنگ و مار خوار در احاطه قمرغه درآمده بودند اما بنا بر سختی کوه احاطه چنانچه باید میسر نشد و بیشتر بدر رفت و قلیلی که مانده بود از آنجمله قدری به تفنگ خاصه شکار شده باقی حسب الامر شاهزاده جهانیان مجد شجاع بهادر و سلطان سلیمان شکوه به تفنگ صید نمودند -

آغاز سال بیست و ششم از جلوس مبارک

لله الحمد والمنة که سال بیست و ششم از جلوس میمنت مانوس خدیو آفاق روز جمعه غره جادی الثانی سال هزار و شصت و دوم هجری شروع شده روزگار را زیب و زینت تازه داد - و سایر مراسم که درین روز از آن مظهر رحمت الهی بظهور پیوست مدهای مدید فقرا و درویشان روزگار را مایه جمعیت خاطر بمحصول پذیرفت و ماده آسودگی خلائق آماده و مهیا گشت -

از نوشته وقایع نگاران عساکر اقبال بعرض رسید که بادشاهزاده اورنگ زیب بهادر شانزدهم ربیع الاول بکنار دریا نزول نمودند و شاهنواز خان و قلیچ خان و دیگر سرداران پی هم رسیدند - نوزدهم از کنار دریا روانه شدند و بیست و سوم بر ساحل منته دایره شد - بیست و پنجم بر کشتی از دریای منته گذشتند - هفتم جادی الاول بسرزمین چچه رسیدند و به شش کوچ متواتر بحسالی نزول کردند - نوزدهم در حوالی قوشنچ ملازمت نمودند - و بعد الله خان چهارم جادی الاول از گذرگاه روانه شده دهم به غزنین رسید و شانزدهم از غزنین کوچ نموده یزدهم به قرا باغ و بیستم به مقر و بیست و ششم به قلات و بیست و هفتم به منزل آهنگران و روز دیگر به یکه توت و روز یکشنبه سوم جادی الثانی به قندهار رسیده ملازمت شاهزاده نمود و قلعه را افواج قاهره محاصره نمودند - دولت زمیندار قوشنچ برادر شیر خان

ترین که برهنه‌وفی طالع ملازمت بادشاهزاده عالمیان نموده در رکاب آن والا جناب روانه قندهار شده بود غایبانه بمنصب بزاری ششصد سوار و خطاب خانی و انعام ده هزار روپیه سرافرازی یافت - و آدم دکنی نیز بمنصب مذکور و مهر علی بکاول بخطاب نعمت خانی عز امتیاز پذیرفتند -

بیست و چهارم پیشکش بادشاهزاده محمد شجاع بهادر از جواهر و مرصع آلات و اقمشه نفیسه بنگاله و سپر بسیار و عنبر و اگر یشمار و بیست فیل بفته نر و سه ماده که قیمت مجموع سه لک و شصت هزار روپیه شد از نظر گذشت - شمشیر خان ترین تهانه دار غزنین بعد از حصول دولت ملازمت بمرحمت خلعت و نقاره نوازش یافته بجای خود معاودت نمود - عبدالرحمن ولد نذر محمد خان از ناپسندیدگی اوضاع تعینات بنگاله شد - میر یعقوب مدار الیه سعید خان بهادر مرحوم بمنصب هفت صدی سوار و خدمت دیوانی کابل و سید هدایت الله صدر باضافه پانصدی ذات بمنصب دو هزار و پانصدی دو صد سوار سربلند گردیدند - هر کدام از خوشحال خان و پیرام خان پسران لعل خان گن سمندو که بحکم اقدس بعد از گذشتن پدر نام آنها بانضمام لفظ خان گزارش مییابد بانعام هزار روپیه برنواخته آمدند - چون بعرض مقدس رسید که شاهزاده عالی مقدار و سعد الله خان چنانچه گذارش یافت سوم جادی الثانی مطابق بیست و سوم اردی بهشت قلعه قندهار را محاصره نموده آنچه لازم تردد است بجا می آرند نوزدهم ماه مذکور حکم شد که جان بیگ ملازم شاهزاده محمد شجاع با هزار سوار و جمعی دیگر از بندهای درگاه که همه دو هزار سوار باشند پانزده لک روپیه بقندهار رسانیده برگردد - و قتیکه جان بیگ با خزانه نزدیک غزنین رسید ، اوزبکان فتنه سرشت و الهانان بیدین و ایمان باراده تاخت و تاراج برآمده در نواهی غزنین پراکنده شده دست تاراج و یغما بحال مواشی رعایای آن دیار که همه مسلمان پاکیزه دین اند دراز نمودند - جان بیگ از روی پوشیاری متوجه شده خواست که به تنبیه آنها پردازد - آن دو سیرتان رویاه حیلہ بمجرد شنیدن آواز نقاره دل بای داده برکس بر جا که بود از روی اضطراب رو به فرار نهاد - چون فوج از توزی که وقت آمدن داشتند افتاده بسبب گرانبازی مال اولجا بهر سمتی که پیش آمد گروه گروه الهان رو بدان طرف نهاده در قطره زنی بودند اتفاقاً عبور اکثر بر مواضع افاغنه و هزاره جات قراباغ افتاده دو یست کسی یک جا به قتل رسیدند - و از جمعی که زخمی بقید آمده بودند ظاهر شد که عبدالشکور و نیک نظر و خوشی لجاچاک و حبیب

درمان قریب به هشت هزار سوار اوزبک و الهان مردم عبدالعزیز خان و آق چد قطغان با دو هزار سوار که از جانب سبحان قلی خان برای تاخت و تاراج نواحی کابل آمده بودند وقت برگشتن جابجا بقتل رسیده زیاده از یک هزار سوار زنده بدر نرفت حکم معلی صادر شد که شمشیر خان تا قلات رفته بعد از بندوبست راه و برگشتن از قلات جان بیگ را با خزانه روانه حضور پرنور سازد - و منصب دلیر خان باضافه پانصدی بمنصب دو هزاری هزار و پانصد سوار مقرر شد -

مراجعت نمودن لشکر ظفر اثر از قندهار بی نیل مقصود

چون ساحت پای حصار قندهار مجمع عساکر منصوره گردید و دلاوران قلعه کشا همت بر فتح آن حصن حصین بستند و اطراف بیرون حصار را بهجوم افواج فرو گرفته در پی پیش رفت کار و تهیه اسباب کارزار گشتند شاهزاده کامگار نامدار بنا بر استصواب رای صواب نما و صلاح دید امرای عظام بمقام سرانجام اسباب محاصره حصار در آمده بر سر قرار داد ملچار امر به پیش بردن آن و سرکردن نقب و ساختن کوچه سلامت و رفع جواله و نصب دهنه و سرکوب و امثال آنها فرمودند - محراب خان نگهبان قلعه جمیع بروج قلعه را به توپ و تفنگ و سایر آلات آتشباری و ادوات آراسته آماده مدافعه و مجادله شده از رگ آتشبار توپهای خروشان غلوله مانند ژاله آتشین ببارش درآورده در میدان گاه و پای قلعه کسی را فرصت سربرداشتن نمی داد - باوجود آنکه دلیران عرصه پیکار توپ و تفنگ او را وجودی نهاده داد دلاوری می دادند و بی محابا تا پای حصاربند تاخته از سر تیر و بندوق در می گذشتند اما چون حصار کمال متانت و استحکام داشت و بالات و ادوات قلعداری و آتشباری آراسته و آماده بود سعی و تلاش جانبازان سودی نمی داد - و معینا قاسم خان میر آتش که اہتمام دزدیدن آب خندق بعهده او بود از بی توفیقی نتوانست از عهده پرداخت خدمت مذکوره برآید و سران لشکر بسبب نفاق و ہم چشمی دست از کار بازداشته همت بر عدم تسخیر قلعه گذاشتند - درین اثنا از جمله هفت توپ کلان که از معظم اسباب قلعه گیری است دو ضرب از بیوقوفی توپ اندازان نا کرده کار که باروت زیاده از وزن مقرر ریخته می انداختند از کار

رفت و پنج ضرب دیگر بسبب آنکه توپ اندازان قدرانداز همراه نبودند موافق مدعا کارگر نمی افتاد و جمعی از سپاه که در حضور اشرف لافها زده گزافها گفته بودند از دشواری کار و سختی و تنگی جا همه در پس ملجاریا ایستاده قدم پیش نمی گذاشتند - و بسبب گرانی غله عسرت سپاه بجدی رسید که بیش از آن بحال توقف در آن محال بمقتضای قرب ایام زمستان دور از راه بل محال نما بود - چه از آمد و رفت لشکرها زمین کشته و ناکشته قصبات و قری پی سپر سم ستور یغا و تاراج گشته نشانی از آبادانی نمانده خانها ویران و ساکنان روانه عدم آباد گشته بودند - لاجرم قرار معاونت داده از پای قلعه برخاستند و تسخیر قلعه را موقوف بر وقت دیگر داشته بدرگاه آسمان جاه روانه گشتند -

شب پانزدهم لیلۃ البرات خدیو آفاق با پادشاهزادهای والا گهر بتاشای چراغان بر دو کنار نهر کلان تشریف فرمودند و فردای آن شیخ موسی گیلانی را بمرحمت خلعت و دیوانی و بخشی گری صوبه ملتان و اسلام قلی را بخطاب خدمتگار خان و داروغگی فیلان حلقه سرافراز گردانیدند - چون مهین اختر اوج خلافت تعهد نظم صوبه کابل نموده بودند و در جناب مقدس بدرجه پذیرائی رسیده پادشاهزاده عالی مقدار را بمنصب سی هزاری و بیست هزار سوار دو اسبه سه اسبه که منصب ایام پادشاهزادگی اعلی حضرت بود و دو کروور دام انعام و پرگنه پرسرور نیز که جمعش سه کروور دام و حاصاش موافق دوازده ماه هفت و نیم لک روپیه است و سه کروور دام از محال سایر دارالسلطنت لاهور و محال سایر ملتان که هفت و نیم لک روپیه حاصل دارد عنایت نموده صاحب صوبگی کابل بسلطان سلیمان شکوه مرحمت فرمودند - و آن نونهال بوستان خلافت و شهریاری را بعطای خلعت خاصه و جمدهر مرصع با پهلکتاره و قیل از حلقه خاصه با یراق نقره و ماده قیل و علم و نقاره و منصب پشت هزاری چهار هزار سوار سرافراز فرمودند - و خیمه سرخ که خاصه بندگان اعلی حضرت است بیادشاهزاده نامدار نیز مرحمت فرمودند - و عوض صوبه ملتان بر چهار صوبه دکن بیادشاهزاده والا مکان هجده اورنگ زیب بهادر و صوبه داری احمد آباد بشانسته خان عنایت کردند - بیست و چهارم شعبان پادشاهزاده کامگار هجده شاه شجاع بهادر را بانعام خلعت خاصه با نادری خاصه و جیفه مرصع و سربندی از قطعه لعل و دو مروارید گرانها و دو اسب با زین طلا و انعام یک کروور دام از محال اودیسه و بجلی بندر سر بلند ساخته رخصت بنگاله

فرمودند - از تاریخ ملازمت تا روز رخصت از جواهر و مرصع آلات دو لک روپيه به شاهزاده مذکور مرحمت شد -

چون از عرضداشت وقائع نگار سورت بمسامع عليه رسيد كه غلام رضا ملازم اله ويردى خان از راه بندر عباس وارد سورت گرديده هفت اسب عراقى و رقى از والئى ايران باين مضمون كه غلام رضا ملازم اله ويردى خان اسبى چند براى اله ويردى خان مى برد كسى مزاحم نشود همراه دارد و آن نوشته بجنس از نظر اشرف گذشت بر طبع مقدس گران آمده به فاضل خان حكم شد كه باو بگويد كه فرستادن مكتوب و پديه به بيگانه بى اجازت صاحب خود بغايت ناپسنديده است اگر باو سياست مى فرموديم گنجائش داشت ليكن بمقتضاي كرم عام و فتوت بتغير منصب و جاگير او حكم فرموديم - او در جواب معروضداشت كه حقيقت نفس الامر اينست كه غلام رضا مدتى نوكر من بود اما بنده نه او را به ايران فرستاده و نه بكسى پديه ارسال داشته - بنوبت خان كوتوال فرموده كه او را فرصت نداده از شهر بدر آورده به بتخاك رساند - و به متصديان سورت حكم شد كه همگى مال غلام رضا بسركار اشرف ضبط نموده او را مسلسل و مغلول بدرگاه عالم پناه بفرستند -

ارادت خان ولد اعظم خان از تغير تربيت خان بخدمت آخته بيگى سرافراز گشت - غره رمضان سعد الله خان و راجه جى سنگه و قليچ خان و نجات خان و مهابت خان و ديگر امرا و منهبداران كه دوازدهم شعبان از قندهار روانه شده بودند سعادت ملازمت دريافته بتفاوت درجات نذر گذرانيدند - مظفر حسين بخدمت توزك و اسحق بيگ بخدمت بخشى گرى كابل مفتخر و مباهى گرديدند -

معاودت الويه ظفر طراز از كابل بصوب دارالخلافة

پانزدهم رمضان المبارك پس از انقضاي شش گهرى بادشاه گيتى پناه از دولتخانه معلّى تا بيرون دروازه جنوبى خاص و عام بر رته و از آنجا بر اسب جهان نورد سوار دولت شده متوجه لاهور گرديدند - مهين گوهر خلافت را بعنايت خلعت خاصه با نادارى و سرپيچ لالى كه در آن يك قطعه لعل بود كه يك لک روپيه قيمت داشت سربلند ساخته دستورى كابل دادند - و سلطان سليمان شكوه را بمرحمت خلعت و جيفه مرصع و دو اسب با زين زرّين و انعام يك كرور دام از محال بنگش

بالا و پائین نوازش فرموده رخصت نمودند - اسیر الامرا و راجه جی سنگه و قلیچ خان و سعادت خان و راجه راجروپ و گروبی از امرا و منصبداران را بهراه آنوالا کهر رخصت نموده خدمت بخشی گری این فوج بایرج خان مقرر فرمودند - شانزدهم بادشاهزاده عالم و عالمیان چد اورنگ زیب بهادر با نونهالان حدیقه سلطنت و اقبال سلطان چد و سلطان معظم از قندهار سعادت ملازمت دریافتند هزار مهر نذر گذرانیدند - بیستم از باغ فرح افزا کوچ فرمودند و روز دیگر شاهزاده عظیم الشان چد اورنگ زیب بهادر را بعنایت خلعت و دو اسب عربی و عراقی با زین زرین و انعام ولایت بکلانہ بجمع دو کروار دام معزز ساخته رخصت دکن فرمودند - و به سلطان چد بازویند لعل و مروارید و به چد معظم سربند دو دانه مروارید و یک قطعه زمرد مرحمت نموده چد صفی پسر اسلام خان را بمنصب هزار و پانصدی پانصد سوار و خدمت بخشی گری و واقعه نویسی بر چهار صوبه دکن و مرشد قلی علی مردان خان (خانی؟) را بخدست دیوانی بالا گھاٹ مراقرار و مہابی گردانیدند -

سلخ ماه ساحت باغ پشاور ورود مقدم ہمایون صفا و طراوت تازه یافت - ہشتم شوال از آنجا کوچ نموده یازدهم برکنار دریای اتک نزول اشرف فرموده - درین حال از شدت بارش باران متواتر دریاها رو بشدت آورده بسبب فرود آمدن سیل از کہسار دریای اتک نمودار طوفان نوح گشته بود - پلی کہ سیف اللہ میر بحر از سفاین بر روی دریای مذکور بسته بود برہم خورد - و چون از تلاطم اسواج و شدت تیزی و تندی آب پل بسته نمی شد از جناب خلافت حسین بیگ خان و تربیت خان و مظفر حسین و نوبت خان بدفعات رخصت یافتند کہ بزودی جسری تیار نموده بعرض مقدس رسانند - بعد از آنکہ بسعی و تلاش بسیار بر گذر جلالیہ پچھل کشتی پل بسته شد شاہزادہ چد شجاع بہادر پیش از تیار شدن پل دو نیم کروہ پائین تر از گذر مقرر بالشکر خود بر کشتیہا عبہرہ نموده فیلان را بشنا گذرانیدہ بودند - پانزدہم شوال حکم شد کہ بادشاہزادہ چد اورنگ زیب بہادر از دریا بگذرند و ہفدہم شوال خود بدولت و اقبال بر تخت روان سوار از بالای پل مذکور گذشتہ بدولتخانہ کہ از آبادانی اتک گذشتہ بفاصلہ نیم کروہ واقع شدہ بود تشریف ارزانی فرمودند - سلخ شوال از آب بہت و پنجم ذی قعدہ از آب چناب بر پل کشتی کہ عمدۃ الملکی سعد اللہ خان نخستین بہ پنجاہ و پنج کشتی دویمین را بہ پنجاہ و شش مرتب ساخته بود عبہرہ نمودند - ہم عبارت جہانگیر آباد را از

ورود اشرف رونق و صفای تازه عطا نمودند - چون بسبب شدت باران اطراف لاهور بالتخصیص از جهانگیر آباد و امن آباد تا دارالسلطنت راهها را آب آن چنان گرفته بود که عبور اردوی معلی به هیچ وجه صورت نمی بست بنا برآن چار روز درینجا مقام نموده بعد از فرونشستن جوش سیلاب متوجه لاهور گشتند - و از ناله دیک بسواری فیل گذشته پانزدهم از پل راوی که از پنجاه کشتی بسته بودند نالکی سوار گذشته باغ فیض بخش و فرح بخش را از غبار مقدم والا مورد برکات عالم بالا گردانیدند - و جمعی که پیش از توجه والا به تعجیل روانه دارالسلطنت لاهور شده بودند چندی در نالها فرو رفتند -

چون یوسف خواجه جویباری برادر خواجه طیب که جانشین آبای خود بود باجل طبیعی در گذشت و در دودمان آنها کسی که سزاوار جانشینی باشد بغیر از خواجه طیب نبود نوزدهم بعنایت خلعت و دو هزار مهر سرافراز نموده رخصت ماوراء النهر نمودند - و پانصد مهر به خواجه موسی پسرش که همراه پدر میرفت نیز مرحمت فرمودند - چون پیشخانه معلی از جهانگیر آباد بر اقبال بکنار آب مانده بتلاش بسیار پس از کم شدن آب بیاب رسید بیست و یکم از آنجا کوچ نموده براه بیت پوری پتی از گذر موضع بوه که دریای ستلج و یاه بهم پیوسته بغایت عریض میگردد براه جسر سفاین که سعد الله خان بصد و چهار کشتی مزین ساخته بود عبور نموده ششم ذیحجه از راه پایل داخل سمرند شده پانزدهم کوچ فرمودند -

چون اعتقاد خان میربخشی بسبب بیماری از عهده خدمت نمی توانست برآمد شصت هزار روپیه سالیانه مقرر فرموده رخصت لاهور نمودند - رای رگهنا ته را باضافه منصب و خدمت دفتر داری تن و خالصه و مظفر حسین را به داروغگی قیلخانه سرافراز فرمودند - روز جمعه یازدهم محرم سنه یک هزار و شصت و سه بدولت و اقبال با خادمان مشکوی عظمت و جلال کشتی سوار بعد از دوپهر پنج گهری پاو کم از دروازه سمت دریا داخل عمارت مبارک دارالخلافه شاهجهان آباد گشته آن امکنه رفیع را بیمن قدم میمنت لزوم زیب و زینت تازه بخشیدند - غبار موکب معلی که سرمه دیده اولوالابصار است نور پیرای دیده این شهر گشت و آوازه کوس خرمی و نشاط در گنبد گردون پیچیده رسم و آئین شگفتگی و انبساط رواج تازه گرفت - فرة العین سلطنت ملیان شکوه را باضافه هزاری هزار سوار بمنصب نه

هزاری پنج هزار سوار سر بلند گردانیده شاهنواز خان صفوی را بمنصب پنج هزاری پنجهزار سوار دو اسپه سه اسپه و نظم صوبه اوده و جاگیر داری گورکهور و بهرایچ معزز و مفتخر ساختند - و تقرب خان در جایزه معالجه عصمت پناه بی بی اکبر آبادی بالعام سی هزار روپیه و منصب سه هزاری پانصد سوار فرق عزت بر افراخت - چون بعرض مقدس رسید که سردار خان که بصوبه داری تته رخصت یافته بود در اثنای راه بساط حیات در نوردید ظفر خان از اصل و اضافت بمنصب سه هزاری دو هزار سوار و خدمت مذکور بلند پایگی حاصل نموده رخصت آنصوب شد - از واقعه صوبه اجمیر بعرض رسید که پیاپی عمر رانا جگت سنگه برآمود - چهاردهم صفر خبر رحلت مستوره سزادق عظمت و اقبال شکر النساء بیگم همشیره خورد حضرت جنت مکنی که بجهت دیدن اشرف از اکبر آباد روانه شده بودند در نواحی متوها دارالبقا گشتند موجب تحیر و تأسف خاطر اشرف شده حکم دفن در ایوان جانب چپ هنگام در آمدن روضه حضرت عرش آشیانی صادر شد - سالیانه خسرو ولد نذر مجد خان یک لک روپیه قرار یافت - هژدهم صفر منزل امیر الامرا علی مردان خان از تشریف شریف بیت الشرف عز و اقبال گردید - آن خان والا شان شکر مراحم بی اندازه بلوازم پائنداز و نثار پرداخته پلنگ مرصع و زین مرصع و اقمشه نفیسه دو لک روپیه و بیست هزار روپیه بعنوان پیشکش گذرانید -

گذارش جشن وزن شمسی

بیست و چهارم صفر موافق هشتم بهمن سنه یک هزار و شصت و سه انجمن وزن شمسی آغاز سال شصت و دوم در ایوان شاه محل معروف بغسلخانه بکمال زیب و زینت صورت ترتیب یافته آن ذات مقدس را بدستور معهود بطلا و دیگر اجناس برسجیده عالمی را از تقسیم آن بهره ور گردانیدند -

تعیین یافتن بادشاهزاده محمد داراشکوه

به تسخیر قندهار

چون همگی توجه والا و همت عالی و عزیمت راسخ بر استخلاص قندهار مصروف بود بدین جهت تجهیز عساکر ظفر آثار بدرجه تکرار رسیده بسبب تنگی فرصت و ضیق

مجال و احتیال عوارض و اقامت نفاق اهل لشکر صورت نه بست لاجرم باندیشه آنکه از لشکر سابق بنا بر کشیدن یساقهای سابق قلعه کشائی کما ینبغی متمشی نخواهد شد، مناسب صلاح دولت آنست که بزودی هرچه تمام تر سیلاب افواج بحر امواج از دریای لشکر منصور که مدتی مدید آسوده بوده و بالفعل قوی نیرو و تازه زوراند بسررداری بادشاهزاده بلند اقبال جوان بخت سعادت پژوه مجد داراشکوه با سایر اسباب قلعه کشائی بانصبوب ارسال یابد یحتمل که درین زودی کار بکام و روزگار بر وفق مرام اولیای دولت ابد فرجام گردد. و آن بلند اقبال که مزاجدان اشرف بودند توجه والا مصروف این معنی دانسته از روی خواهش التماس نمودند و بعد رسیدن لاهور بسرانجام مواد این کار پرداخته در عرض سه ماه و نه روز که در آنجا اقامت داشتند سه توپ کلان و هفت توپ هوائی ریخته شده و از خورد و کلان سی هزار گلوله توپ و پنج هزار من باروت و یک هزار و پانصد من سرب بوزن شاهجهانی و چهارده هزار بان مهیا و آماده نمودند. از جمله توپهای کلان دو توپ یکی کشور کشا دوم گده بهجن^۱ که هر کدام بسنگ یک من و هشت آثار اکبری گلوله میخورد باهتنام قاسم خان میر آتش و مجد صالح مشرف توپخانه و گنپت رای توپ ریز مهیا ساخت. و توپ سوم که یک من و شانزده سیر اکبری آهن میخورد بسرکارداری جعفر میر آتش شاهزاده صورت پذیر گشت. و هر قدر بنجاره که میسر شد جمع آورده و سرانجام آذوقه^۲ لشکر نموده بدرگاه عالم پناه معروض داشتند که چون ساعت روانه ساختن لشکر ظفر اثر بیست و سوم ربیع الاول و تاریخ محاصره قلعه قندهار بهتم جدائی الثانی سال بیست و هفتم جلوس مبارک قرار یافته و مواد این سفر و سرانجام کار به بهترین وجهی صورت سرانجام یافته امیدوار رخصت شدن است. بندگان حضرت گیتی ستانی از روی کمال عنایت و مهربانی فرمان عالیشان بخط مبارک صادر فرمودند که آن موید کامگار نامدار بر وفق مقتضای فرصت وقت که از جمله مساعدت روزگار و دلایل برآمد کار است عمل نموده در مبارک ساعتی که بجهت نهضت آنصبوب اختیار نموده بهمرای بدرقه^۳ تائید الهی با لشکر نصرت اثر جلادت نشان براه ملتان که در آن راه غله و علف فراوان است متوجه مقصود شود و بعد از طی مراحل و قطع

منازل در ساعت مقرر محاصره نموده در گرفتن آن سعی موقوفه بکار برد - و از پیشگاه عاطفت بآن رکن رکین سلطنت عظمی خلعت خاصه و جواهر و مرصع آلات ثمینه از الپاس و لعل و یاقوت و مروارید و زمرّد و شمشیر و پردله مرصع با پهلکتاره که قیمت آن چهار لک روپیه بود و پنج اسپ عربی با زین مرصع و پنج اسپ عراقی با زین طلا و چهار فیل دو نر یکی با ساز طلا و دیگری با یراق نقره و دو ماده فیل که قیمت این اسپان و فیلان یک لک روپیه شد و یک لک اشرفی و یک لک روپیه مجموع از نقد و جنس بیست لک روپیه عنایت فرموده بدفعات مصحوب بندهای تعینات یساق قندهار برای آن نامدار کامگار ارسال داشتند - و از جمله امرای عظام و دلاوران معرکه آرای رزم آزما چه از حضور چه از اقطاع و اوطان رستم خان و راجه جی سنگه و قلیچ خان و نجابت خان و مهابت خان و راجه روپسنگه و راو ستر سال و راجه بهارسنگه و روپ سنگه و راجه انروده و شجاع خان و سعادت خان و طاہر خان و قاسم خان و راجه راجروپ و نصیری خان و اخلاص خان و غیرت خان و راجه دیبی سنگه و رام سنگه و افتخارخان و سید فیروز خان و عبدالرحیم بیگ اوزبک و سبل سنگه و پرتھی راج و باقی خان و مبارک خان ترین و ایرج خان و دلیرخان و راجه شیورام و خواجه عبدالهادی و کا کر خان و سجان سنگه و محمد اشرف ولد اسلام خان و ارجن و شمس الدین و قطب الدین خویشگیان و راجه مدن سنگه و گردهر داس و خنجر خان و پورن مل و راجه امر سنگه نروری و خوشحال بیگ و دولت خان قیام خانی و شاه محمد قطغان و سید شہامت خان و سید محمد عبداللہ و حاجی منصور و جبار قلی گکھر و راو امر سنگه و شادمان پگھلوال و خلیل بیگ و جگرم و اسدالله و سید عبدالرسول و عبداللہ خان و دلاور خان ولد بہادر خان و چتر بہوج و دولت ترین و خواجه عنایت اللہ و سید مظفر و سید مقبول عالم و دیگر امرا و منصبدار بسیار کہ تفصیل اسمائی آن طولی دارد و پنج ہزار احدی تیر انداز و برقنداز و دہ ہزار پیادہ تفنگچی و توپ انداز و گولہ انداز در رکاب ظفر انتساب آن والا جناب متعین گردیدند - و حکم شد کہ شش ہزار بیلدار لقب کن و پانصد سقا و شصت فیل سوای اقبال شاہزادہ والا گھر و امرای نامدار و ہفت توپ کلان قلعہ کشا کہ از صدای ضرب آن اجزای کوه متزلزل شود و ارکان زمین از صولت آوای آن چون سیلاب بلرزہ در آید و ہفت توپ ہوائی و سی

توپ خرد که هنگام جنگ پیش فوج باشد و بیست و پنج گجنال و صد شترنال و سه هزار شتر خزانه و قورخانه و صد لک روپیه نقد همراه داده لشکرخان بخلعت خاصه و اسپ با زین طلا و اضافه پانصدی ذات بمنصب دو هزاری پانصد سوار و بخشی گری فوج و عهد اشرف ولد اسلام خان بخلعت و اضافه پانصدی بمنصب دو هزاری پانصد سوار و خطاب اعتماد خان و دیوانی لشکر ظفر اثر و اسپ با زین نقره ممتاز ساختند - و از امرا و منصبداران تعیین شده عمدها بخلعت و اسپ با زین طلا و از آنها کمتر برخی بخلعت و اسپ و اضافه منصب و لغتی بخلعت تنها و بعضی بعنایت اسپ نوازش یافته تمامی عساکر منصوره که درین یساق تعیین شده تائبان شاهزاده بلند اقبال سوای هزار سوار رانا که همراه یکی از خویشان خود فرستاده بود مطابق ضابطه چهارم حصه هفتاد هزار سوار گردید - اکنون بنگارش عنایاتی که نسبت به پندهای حضور پر نور بظهور آمده می پردازد : حیات خان بمنصب سه هزاری دو هزار سوار ، کنور رام سنگه ولد راجه جی سنگه بمنصب دو هزار و پانصدی هزار و پانصد سوار و میرزا سلطان صفوی بمنصب دو هزار و پانصدی هزار سوار و ارادت خان بخدمت بخشی گری دوم و منصب دو هزاری هشتصد سوار و بیرم دیو بمنصب دو هزاری هشتصد سوار و ملا شفیعاً بمنصب دو هزاری سه صد سوار از اصل و اضافه فرق مباحثات بر افراختند -

بیست و پنجم علی مردان خان امیرالامرا بعنایت خلعت خاصه و خنجر مرصع با پهلکتاره و دو اسپ با زین طلا و فیل خاصه با یراق نقره و ماده فیل و خلیل الله خان بمرحمت خلعت خاصه و اضافه هزاری ذات بمنصب پنج هزاری چهار هزار و اسپ با زین طلا و ابراهیم بیگ پسر امیرالامرا بخطاب خانی و منصب هزاری پانصد سوار و عبدالله بیگ دومین پسرش بهمین منصب سرافرازی یافته دستوری یافتند که با هفت هزار سوار بحراست دارالملک کابل پردازند - فیض الله خان بمنصب دو هزاری شش صد سوار از اصل و اضافه کامیاب گشته و فوجداری نواحی مستقر الاخلافت اکبرآباد از تغیر آگاه خان که خوب بتقدیم نرسانیده بود بعدد عمده الملکی سعدالله خان مقرر شد و فرمان رفت که عبدالنهی فوجدار جلیسر که تیول خان مذکور بود درآن پرگنه عمل از قرار واقع نموده برنگارد که بخدمت مذکور قیام نماید -

ذوالفقار خان به خلعت و اضافه پانصدی ذات بمنصب دو هزار و پانصدی دو هزار سوار معزز گشته و مجد ابرایم پسرش بخدمت آخته یگی بلند پایه گشت -

جشن وزن قمری

روز یکشنبه نهم ربیع الثانی موافق دوازدهم اسفندار ماه الهی مجلس گرامی وزن قمری آغاز سال شصت و چهارم از سنین عمر ابد قرین بآئین فرخندگی پذیرفت و جشن خاطر پسند نظر فریب بطرح بدیع و وضع غریب با زیب و زینت نمایان ترتیب یافته آوازه مسرت و شادمانی آویزه گوش روزگار گردید - پیشکاران بارگاه جهاننداری پیش ایوان رفیع مکان خاص و عام بارگاهی از تحمل و زربفت بطول نود و شش گز و عرض سی و هشت که بصرف هشتاد هزار روپیه در کارخانجات گجرات بدستیاری هنروان شگرف آثار صورت اتمام پذیرفته بود بچهل و چار ستون سیمین با کلسهای طلا که همگی چار لک و بیست هزار تولچه وزن داشت برکشیده دوش محجری از نقره نصب نمودند - و بفرشهای ملون و بساطهای رنگارنگ زمین دولتخانه را روکش این کارخانه بوقلمون فرموده داد عیش و کامرانی دادند - هزار مهر بطیب خواجه و پانصد مهر بمیر عبدالله صفوی و دویست مهر بپتر خان عنایت فرمودند - و راجه جسونت سنگه بمنصب شش هزار پنج هزار سوار دو اسپه سه اسپه و روپسنگه راتهور بمنصب چهار هزار دو هزار و پانصد سوار و بیرم دیو بعطای مریچ مرصع و دو گوشواره با مالای مروارید و جمدهر مینا کار با پهلکتاره مرصع و مجد ابرایم بمنصب هزار و پانصدی سه صد سوار نوازش پذیرفتند -

آغاز سال بیست و هفتم از جلوس مبارک

روز شنبه غره جمادی الثانی سال هزار و شصت و سه بجزری مطابق دهم اردی بهشت سال بیست و هفتم از جلوس مبارک شروع شده مؤده بهجت و سرور بجهانیان رسانید - عرضداشت راج سنگه خلف رانا جگت سنگه که بعد از مردن پدر با یک فیل پیشکش مصحوب کلیان جهالا فرستاده بود از نظر اشرف گذشت و از روی عنایت بعطای خلعت خاصه و خطاب رانا و منصب پنج هزار پنج هزار سوار سرافرازی بخشیده جمدهر مرصع با پهلکتاره و اسپ عراقی با زین زرین و فیل مصحوب

هردمن کور برادر راجه پیتله داس و کلیان فرستادند - و ظفر خان ناظم تته بمنصب سه هزارى دو هزار و پانصد سوار و غریب داس برادر خورد رانا جگت سنگه که بعد از گذشتن برادر بدرگاه جهان پناه آمده سرمایه بندقى درگاه عالم پناه فرادست آورده بود بمرحمت خلعت و سرپیچ مرصع و اوربستى مرصع و جمدهر مینا کار و سپر با یراق مینا کار و منصب هزار و پانصدى هفت صد سوار و عطای اسپ با زین نقره امتیاز پذیر گردید - تاراچند بخدمت دیوانى صوبه بهار از تغیر عسکرى سراقزای یافت -

حقیقت روانه شدن شاه بلند اقبال از لاهور بصوب قندهار و مراجعت نمودن آن والا جاه

چون آنوالا بهت که همگی نهمت والا مصروف پیشرفت سهام دولت و تحصیل رضامندى و خورسندى حضرت خلافت منزلات داشتند سوم ربیع الاول از لاهور متوجه آنصوب گشته توپ قلعه کشا و توپ مریم از راه دهادر که نزدیک تر و هموار تر از راه کابل است مصحوب مغول ملازم خود با گروهی از تیراندازان و تفنگچیان سوار و پیاده عملیه توپخانه بر کشتى تا بهکر و از آنجا به قندهار براه خشکی روانه نمودند و خود با سایر مستعدان همراهی رکاب سعادت را پی مقصد گردیده پانزدهم بلتان ویست و پنجم از پلی که بشصت و پنج کشتى مراب گشته بود از دریای ملتان که باب عالم خان در آن مکان شهرت دارد گذشته بکنار دریای نیلاب رسیدند - و با آنکه از سوائف ایام تا حال کسی بر آن دریای زخار پل نه بسته بود حسب الامر به نود و دو کشتى در یک هفته تیار نموده سیوم جادى الاول از آن آب نیز گذشته بسرحد چچه رسیدند - تهانه داران دوی و چوبتانى که پانصد سوار قزلباش بودند بمجرد شنیدن این خبر احوال و ائقال خود را گرفته راه قندهار گرفتند و زمینداران سر راه بر آن خون گرفتگان گرفته اکثری را به تیغ بیدریغ گذرانیده اسباب و اموال آنها بغارت بردند - و بدین دست آویز کدخدایان الوس سعادت ملازمت بادشاهزاده دریافته از وفور سخا و نصفت آنوالا مقدار تعهد رسانیدن آذوقه به لشکر ظفر اثر نمودند - و تمامی مرزبانان بلوچ و افغان که در آن مرزمین متوطن بودند ، پی ملاحظه در هر منزل آمد و شد باردو نموده غله و گوسپند می فروختند - چون ساعت محاصره نزدیک رسیده بود و وصول تمامی لشکر ظفر اثر در

آنوقت متعذر بود لاجرم رستم خان بهادر را با نجابت خان و قاسم خان میرآتش و غیره و عبدالله بیگ بخشی و جعفر میرآتش خود را با سه هزار سوار بر سبیل منقلا مرخص فرموده امر نمودند که بطریق ایلغار پیشتر شتافته بمراسم محاصره پردازند - خان مذکور دوم جهادی الثانی با دوازده هزار سوار بعنوان ایلغار در آنجا رسیده محاذی دروازه خواجه خضر رده بست - و جمعی از دلاوران و یکی تازان مثل خواجه خان باظهار قباد و تهور پیش تاخته خود را بر نفاق کیشان انداختند و باندک زد و خورد از شدت صدمه حمله دلاوران غنیم را بیجا و بی پا نموده چندی از خود نیز زخمدار گشتند - آخرکار رستم خان بهادر برابر دروازه مذکور جای که توپرس نبود منزل گزیده با رفقا فرود آمد - و نجابت خان و قاسم خان در ساعت مختار شروع در کندن نقب و ساختن ملجأ نمودند و دو هزار کس از قزلباش که باذوقه و سرب و باروت بکومک قلعه نشینان می آمدند فرصت درآمدن بقلعه قندهار نیافته بقلعه زمینداور رفتند بادشاهزاده بلند اقبال پنجم جهادی الثانی از کتل پنجمداک که فرازش می و پنج جریب و نشیب سی و نه جریب است و درین راه کتلی دشوار گزارتر از آن نیست گذشته در مورد قلعه که قلعه قندهار از آنجا نمایانست نزول نمودند - و تا رسیدن ساعت شش روز در آن مکان توقف فرموده هر روز بجهت ملاحظه اطراف حصار و دریافت کیفیات اوضاع و خصوصیات اطوار اهل آن مقام سوار می شدند و برای ضبط مزروعات نواحی قلعه و محال دور دست معتمدان متدین تعین نموده رؤسای هر الوس و رعایای توابع قندهار را مشمول گوناگون مراحم فرمودند - چنانچه در مدت محاصره جمعی کثیر از کشاورزان فراری بجا و مقام خود مراجعت نموده و مزروعات از واقع بضبط درآمده نصف حاصل زیاده از سوائف ایام عاید سرکار خاصه گشت -

پانزدهم که ساعت نزول آن والا تبار در حوالی قندهار بود با تمامی لشکر ظفر اثر باراستگی و تحمل تمام سوار شده در باغ میرزا کامران که بفاصله نیم کروه از قلعه بر کنار کولابی واقع است منزل اختیار نمودند - در آن روز طائفه خیره چشم قزلباش که از کوتاه نظریها و خود پسندیها در حصار بر روی موکب اقبال

و ابواب امن و امان بر روی خویش بسته در برج و باره منتظر نزول قضای آسمانی نشسته بودند در انداختن توپ و تفنگ حتی المقدور کوتاهی ننموده بیکبار از برج و باره توپ و تفنگ و سایر آلات آتشباری را کار فرمودند - امر شد که رستم خان با طاهر خان و قباد خان بقاصله^۱ یک گروه از لشکر ظفر اثر بر سر راه قلعه^۲ بست فرود آمده روبروی برج آب دزد برآجه جی سنگه و محاذی^۳ دروازه ویس قرن به قلیچ خان و برابر دروازه بابا ولی به مهابت خان و محاذی^۴ دروازه برج چل زینه باخلاص خان و پائین دروازه خضری و آب دزد به قاسم خان و روبروی دروازه خضری و دروازه ویس قرن به جعفر میر آتش و دیگر مردم خود ملچار مقرر نموده خدمت ملچار آب دزد بملا فاضل میر سامان خود فرمودند - و هزار بیلدار و هفتاد تقب کن همراه او داده سید محمود باره را با چندی منصبداران بجهت کمک تعیین نمودند - و ملچار دروازه مائوری به نجابت خان و پایان قیتول که تا یک پرتاب پیش نبود و شهبازان راه پیاده آمد و شد مینمودند برآجه مدن سنگه و بر سر راهی که مردم از بست آمده بآن راه داخل قلعه می شدند به باقی خان و کمر کوه را به چنیت و سجانی بندیلهای نوکر خود و مکفی را که راجروپ از آنجا بقلعه^۵ کوه دویده بود به شمس الدین و قطب الدین خویشگی سپردند و انداز تقدیر و مقدار قلعه و اندازه گرفتن خصوصیات آن نموده بسرانجام در بایست وقت پرداختند - و از سر تحقیق و نظر تدقیق مداخل و مخارج و جای ملچار و راه پورش و امثال این امور که لوازم قلعه گیر است تشخیص نموده آنرا مرکز وار بدایره احاطه در آوردند - قلعه نشینان از فراز برج روبروی دایره بادشاهزاده توپی بیلا برآورده بر روز چندین مرتبه بدین سمت می انداختند و گوله^۶ آن گاه در کولاب و گاه در کنار لشکر می افتاد تا آنکه بامر آنوالا جناب توپی از جمله توپهای کابل بر دمدمه برآورده بضرب گوله اش دهن آن توپ غنیم شکستند چنانچه چهل روز توپ مذکور از کار مانده صدایش بر نمیخواست و بعد از آن شروع در انداختن نمودند - از تقریر مردمی که از قلعه گریخته بیرون آمدند ظاهر شد که دهنه آن را بریده باز بر دمدمه بر آورده به نهجی قائم ساختند که مرئی نمی گشت - و جهت آنکه گوله اش دور تر افتد سررا بالا بسته هر روز دوازده گوله می انداختند بعض در حوالی^۷ دیره و برخی در میان لشکر می افتاد اما بعون ایزدی آسیبی بکسی نمی رسید - بمجلس^۸ به فرمان عالی همکنان یجد و جهد کلی اہتمام تمام در سایر جزئیات آن امر عظیم که

فی الحقیقت شغل کلی بود شروع کرده نقب زدن و راست کردن خم و پیچ کوچک، سلامت و برافراشتن جواله و مثال آنها بنیاد نهادند - و جا بجا ملجاربای پا برجا مقرر ساختند و به ثبات اقدام و قرار و استقرار قلوب افواج حزم و احتیاط را به نجات و کار آگاهی سرمایه، تأیید افزودند - آنگاه عزیمتهای نافذه که آثار عزایم سور و اسامع عظام دارند بر اہتمام نقابان و به تنفیذ نقبها و پیشرفت ملجارها برگماشتند - و ہم عالیہ را کہ در قوت تأثیر از جمیع قوای قویہ و موثرات جلیہ عوالم علوی و سفلی بالا تر است بکار فرمائی افراختن جوالها و مزید اعلائی مرکوبهای مرفوعہ و دندمهای منصوبہ مقرر ساختند - و نیتہای راسخہ و طوہتہای خالصہ را بر حصول مرتبہ، علم الیقین در کار گری تأیید الہی و کار گزاری اقبال ییزوال بادشاہی داشتہ دیدہ انتظار بر راه قدوم موکب فتح و نصرت گذاشتند - چون این مرتبہ اجتناد و اہتمام در مایر این مہام بظہور پیوست و در کمتر فرصتی کارها پیش رفتہ و نقبها و ملجارها نزدیک بحصار رسید چنانچہ چہارم شعبان کہ از تاریخ محاصرہ تا این وقت پنجاہ و شش روز گذشتہ بود از ہزار گز راه ملجاربای قلیج خان و عبداللہ خان و قاسم خان و جعفر خان کہ باہم نزدیک و بجمہت آگہی از یکدگر در میانہ راه کردہ بودند بکنار خندق رسید با آنکہ درین مدت متحصنان توپهای کلان برین ملجارها بستہ بشعلہ کشی آتش کین شب و روز می انداختند و از اطراف حصار گلولہ چون ژالہ در بارش بودہ از ضرب آن و سنگریزہ کہ از صدمہ می جست اکثری کشتہ و زخمی می گشتند اصلاً وہن و فتور در بنای عزیمت راسخہ ہواخواہان راہ نیافتہ بیشتر سرگرم کار شدہ اظہار جلالت می ساختند - و چون گرفتن چہل زینہ بنا بر تعہد راجروپ بندو حوالہ شدہ بود و او از پایان آن چوب بندی آغاز نہادہ از تفتہ پتہای ساختمہ مردم را در آن جا می داد و باین عنوان مرتبہ بہ مرتبہ بالا می رفت و توپی نیز برابر نخستین برج چہل زینہ بستہ ہر چند گلولہ بسیاری بر آن زدند لیکن از آن رو کہ درون آن برج سنگ عظیمی بود کہ اطراف آن را بگل بر آوردہ برج برافراختہ بودند کارگر نہ افتادہ برج منہدم نمی شد و خاکی می ریخت - با این ہمہ راجروپ بسمی تمام کار بجای رسانید کہ شبی مردم او دیوار برج را کاواک نمودہ در آن جا گرفتند اما دروئیان آن قدر توپ و تفنگ و چادر ہای نفت آلود را آتش زدہ انداختند کہ از کثرت دود و گرمی آتش مردم در آنجا ثبات نورزیدہ باز خود

را به پناه چوب بست رسانیدند - چون از گرفتن آن هرج نفعی مترتب نبود بادشاهزاده او را ازین اراده باز داشتند - و رستم خان بهادر را با پانزده هزار سوار بجهت تسخیر قلعه بست رخصت فرمودند - خان مومی الیه بمجرد رسیدن شروع در تضییق محاصره نموده بضرب چند توپ دیوار یک جانب انداخت و از هر طرف تقیهای پای قلعه رسانید - مهدی قلی محافظت قلعه ازحیز قدرت خود بیرون دانسته از راه دورینی و عاقبت اندیشی برسر اظهار اطاعت آمد - بروز دهم از تاریخ محاصره زنهار جویان و امان خوابان نزد خان مذکور آمده قلعه را تسلیم نمود - و اسباب و اشیای او را بابل و عیال او و دیگر همراهان مصحوب عهد طاهر نواسه خود در خدمت عالی فرستاد - و این مرتبه سایر بندها نسبت بگذشته زیاده از امکان کوششی بکار بردند و اصلا پای کم نیاورده طریق چاره گری مدافعه و مانعه خصوص راه آمد و شد اهل قلعه مسدود ساخته جد و جهد را بر کمال رسانیدند - مگر شبی مردم مهابت خان را غافل یافته بر سر ملچار او ریختند و بعضی از تابینانش را کشته و زخمی ساخته چون برگشتند اکثری از آن مخدولان را که برگز سوار مینه سپر صدها شمشیر و بندقیر نه ساخته پیوسته چون کبان پشت می نمودند مردم ملچار غیرت خان که نزدیک بودند رابی بدارالبوار ساختند و باقی ماندنها از جنگ دلاوران پلنگ افکن بهزار محنت ربائی یافته خود را در پناه قلعه انداختند - و چون دیدم که حسب الامر عالی جعفر بساختن آن مامور بود بطول بفتاد و پنج و عرض پنجاه و پنج و ارتفاع بیست و هفت بصرف یک لک روپیه در چهل روز برافراخته شد و ده توپ خورد که گلوله هر کدام کمتر از پنج سیر نبود بر آن برآورده بدرون حصار انداختن گرفتند - بهر خانه که گلوله می رسید گرد از بنیاد آن و دود از نهاد خانگی برمی آورد - لاجرم ازین رو کار بر درونیان که ظاهر و باطن همگنان را بهجوم جنود آسمانی یعنی رعب بیشمار فرو گرفته بود تنگ ساختند و از ملچارهای غیرت خان و جعفر توپهای کلان را بر دیوار شیر حاجی و قلعه زده بخاک برابر می ساختند - و از ملچارها چون عمق خندق همه جا برابر نبود لهذا مخالفان سه جا بندی بسته بودند که اگر آب رو به کمی آرد جابای کم عمق بی آب نه گردد - ازین سه بند یکی که پخته بود باهتام عبد الله بیگ نقابان چابک دست کمر بید و جهد پیشرفت کار خود بسته در ده روز نقبی که در خندق رسانیده بودند سوراخ زده شروع در برآوردن آب

نمودند - و بند دیگر را جانب دروازه ویس قرن و بابا ولی که خاکریز کرده بسته بودند نیز شکسته در چهار روز خندق بالکل از آب خالی ساختند - و در برجهای قائم که در کنار خندق ترتیب داده بودند بند و تپیان را نشانند که مردم غنیم را فرصت بستن بند ندهند - و بندهای کار طلب بطلبگاری پیشرفت کار به خندق درآمده بساختن برج و پیش بردن ملجأ پرداختند - و جعفر بامر عالی خاکریزی به پناوری سی و پنج ذراع و ارتفاع هفت ذراع برآورده در ضلع چپ آن کوچه سلامت و برجی بالای آن ترتیب داد که بیلداران و مزدوران بجمعیت خاطر کار توانند ساخت - و ملا فاضل که متکفل آب دزد بود از پنج هزار گزنهری بعرض سه گز و عمق هفت گز حفر نموده از فاصله یک صد و سی گز از کنار خندق بکنند نقب پرداخت - و چون نقب از زیر بندی که در پیش آب دزد بسته بودند سربرآورد آب خندق آنچه از خضری دروازه این طرف مانده بود بالکل برآمد و خندق خشک گردید - قلعه نشینان از ملاحظه این حال مغلوب واهمه و براس گشته در دامن خاکریز شیر حاجی جوی کننده و از آب چاهای اندرون حصار لبریز گردانیده سرمایه استظهار خود گردانیدند - و آخر رمضان که مغول از راه سیوی و دهاور نه توپها آورده بر نه توپ کلانرا به ملجأها برده از هر دو طرف قلعه بکار درآوردند چنانچه از شرفات قلعه و بیشتر از نصف دیوار آن و سه حصه دیوار شیر حاجی بر زمین انداختند و ضرب توپهای مذکور قریب سه صد گز زمین ریخته در پای دیوار توده خاک گردید - سرداران نصرت آثار و بهادران تهور شعار از وفور تجلد و جلادت طول مدت محاصره را که بمهار ماه کشیده بود موجب خجالت خود دانسته باشاره عالی از طرف ملجأ قلیچ خان و غیره قرار یورش دو گهری از شب مانده نهم شوال دادند - و راجه جی سنگه و دیگر منصبداران در بهان شب زینه پایها بر دیوار شیر حاجی گذاشته از هر جانب جهت اضطراب غنیم مردم خود را بر دیوار برآوردند - و لشکر خان و ایرج خان با جمعی دیگر که از عقب کوه لکه جا داشتند ملجأ بکوه برآورده پهای دیوار رسانیدند - بادشاهزاده والاتباز بنا بر رسوخ عزم کوه و قار سرانجام کار ولی نعمت را وجه همت بلند نهمت ساخته در برأت ذمت از ادای حقوق نعمت و تربیت خداوندگار خویش حق سعی و شرط

کوشش را بهم جهت شغل ذمت انگاشتند و از ره مصلحت اساس عزیمت لشکر و سزان سپاه را بنوید تضعیف پایه متعصب و مؤدۀ رافع درجه مراتب راسخ بنیاد تر ساخته بتازگی بر سر کار آوردند - و احاد عسکر را دم نقد بعطایا و جوایز وعده افزایش مشاخره مقرری دل داده سرگرم کار گردانیدند - و بنابر سرانجام کار از همه راه درآمده و ماده معامله را قوام تمام داده بیکبارگی در پی کارسازی یورش شدند - چنانچه پنج گهری از شب مانده بامداد عون و صون ایزدی مستظهر و معتضد گشته خود بر کوچه که از فراز آن مکان مردم هر دو طرف یورش نمودار بود برآمدند - و درین شب برای آنکه قلعه نشینان دیوار انداخته را محکم تر نتوانند ساخت از هر توپ کلان چند گوله انداخته فرصت سر برداشتن بکسی ندادند - القصد قلیج خان از جانب راست خاکریز و قاسم خان از طرف چپ آن و عبدالله خان و جعفر از ملچار خود مردم را بیورش تحریر نموده تاکید کردند که به بیست مجموعی یک دفعه از ملچارهای خود بمرکت در آمده یورش کنند - اگرچه در آغاز از صفحات صفای احوال و جراید مساعی اکثر مردم که عنوان تکاسل و تهاون داشتند آیات ضعف و سستی معلوم می شد اما آخرکار از مشاهده احوال بعضی دلاوران فرار دشمن ناموس دوست که در راه پیشرفت کار خداوندگار تسلیم جانرا از جواب سلام دادن آسان تر می گرفتند بیکدیگر پیوسته تکبیر گویان سوراخ انداختند و جمعی زینه پایا بر دوش نهاده بمجرد رسیدن پای حصار نردبانها باطراف برج و باره برافراشتند و های بر مدارج آن که فی الحقیقت معراج بهادریست نهاده بیلا برآمدند - و برخی حقیقت سربازی و جالفشانی را بحسم و مصور شناخته بنا بر کمال عدم یم و باک از قضا حذر و از بلا پرہیز ننموده بی محابا خود را بدرون شیر حاجی رسانیدند - باوجود آنکه توپ و تفنگ و سایر آلات آتشباری که از بروج قلعه بآتشباری در آمده جوهر هوای جو را کوئی به دود و شرار منقلب ساخته بود چنانچه پائنا نظر قران اختران سببه سیاره در مثلث آتشی اقتضای طوفان نار می نمود قطعاً ابا و محابا نکرده بشغل خویش تقید داشتند و پروانه وار خود را بر آتش سوزان زده همت بزد و خورد گماشتند - چون ازین جر واقف نبودند بعضی در آن افتادند و برخی از آن گزشته بشیر حاجی درآمده ، بعنوانی داد تردد دادند که از صدمه حملۀ آن شیران لرزه

تزلزل در ارکان ثبات قدم متحصنان افتاده مردم شیر حاجی قلعہ کلان شتافتند - و عموم آنها هجوم نموده و در صدد مدد فراریان شده با اتفاق بمقام مدافعه و مانعه درآمدند و بر سر این معنی پا فشرده نهایت ایستادگی نمودند - القصه گروه انبوه را که در دیوان کدۀ عالم بالا نام آنها از دفتر عطیه بقای حیات بگزینک فنا حک شده هم در طی راه طومار روزنامه زندگانی طی نمودند و با باقی ماندن بر سر جر کارزاری بغایت صعب اتفاق افتاده مصافی عظیم رو داده بسبب تنگی فضا از هر دو طرف کوتاه سلاح در پیکار در آمده مرغ روح چندین خون گرفته از آشیان کالبد عنصری رویه پرواز نهاد - از بندهای بادشاهی خواجه خان که روز اول زخم تفنگ برداشته بود درین روز بالای خاکریز تفنگی بسینه اش رسید - و محمد حسین کولابی و محمد شریف عرب و تیمور بیگ آغر و لعل بیگ علی دانشمندی و محمد سعید کاشغری و جمعی دیگر و طایفه از ملازمان آن بیدار بخت و گروبی از نوکران قلیچ خان و قاسم خان که در جر درآمده بودند و سود دارین در تردد می دانستند نصیری وار جان نثار گشتند - و مردمی که از جانب ملچار غیرت خان دویده بودند بسبب روشن شدن روز و ریزش بسیاری توپ و تفنگ و گروبی که نردبانها بدیوار شیر حاجی گذاشته بودند و از دون همتی خود را به قلعہ نمی توانستند رسانید و جمعی که از عقب حصار قدم بکوه گذاشته بودند سه ربع گروه بلندی کوه نور دیده تفنگچیان قزلباش را که در پناه احجار به کشک حصار می پرداختند زده برداشتند - و بسبب رسیدن زخم تفنگ بعطاء الله بخشی احدیان که سردار آن جماعت بود و احدیان برو هجوم آورده او را برداشته رویه نشیب نهادند و دیگران هم بی استقلال گشته همه بیکبار از کوه فرود آمدند - بجملاً از گروه قوی نفسان رزم آزما که خود را بر آن دریای آتش که موج شور و شر بر چرخ اخضر می زد زده بودند هزار کس مقتول و مجروح گردیدند - بادشاهزاده بلند اقبال از غیرت فطری مقرر ساختند که قلیچ خان و غیرت خان و عبدالله بیگ و جعفر ملچارها را پیش برده جر از دست غنیم بگیرند و ازین ملچار نقبا زده بر نقبی که بته دیوار قلعہ برسد بیاروت انباشته آتش دهند تا راه یورش خاطر خواه کشاده گردد و خاکریز را نیز پیش برده از جر بگزرانند که از بالای آن هم مردم توانند دوید - و حکم نمودند که رستم خان

با همراهان از قلعه بست آمده به هیئت مجموعی یورش نمایند - از مشاهده این حال قلیچ خان و قاسم خان برجها ساخته پیش رفتند و از ملجاربای خود بکندن نقب پرداختند - و عبدالله بیگ باوجود ریزش توپ و تفنگ در یک ماه بنده برج درون خندق تا نزدیک جر بر افراشته دیواری طولانی که گروه انبوه درمیان توانست بنافصله سه گز از جر برآورده تفنگچیان قدر انداز و تیرانداز بسیار عقب آن نشاند شب و روز گرم آویز و ستیز بود - و جعفر نیز خاکریز را پیش برده چون بکنار جر رسانید شبها مخالفان از درون جر نقب زده خاک را می دزدیدند - اگرچه از چهار ملچار سه چهار نقب شروع شده بود اما هر که نزدیک می رسید از بالای قلعه بضرب توپ و تفنگ خراب ساخته متنفسی را بحال حرکت نمیدادند - راجروپ بر کنار جر از تخته و چوبهای کلان پناهی ساخته عقب آن جمعی از مردم بادشاهزاده و دلیر خان و خود را جا داد - و جعفر خواست که شب هنگام از آنجا بر اعدای دین و دولت ریخته جر را از آنها بگیرد - از آغاز شام مخالفان برین معنی مطاع شده در عین سرگرمی بهادران نفت بسیار بر آن چوب بندها پاشیده و آتش زده ناپره افروز قتال و جدال گشتند - و به هیئت اجتماعی بر مر آن مقام جمعیت نموده بنیاد آتشباری محکم کردند - و سرگرم انداختن تفنگ و حقه و سنگ شده مشکهای پر باروت و لحافهای نفت آلود را آتش زده می انداختند - و بهادران رزم جوی که لافها زده گزافها گفته بودند از دشواری کار و سختی و تنگی جا بهم کس در پس ملچار طلبکار پیش برد مطلب بوده تا ممکن در جانفشانی دریغ نمی نمودند - العاصل از اول شام تا آغاز بام معرکه زد و خورد قایم و هنگامه گیرودار از طرفین گرم بازار بوده ، نبردی شدید و جنگی سخت بمیان آمد - در آخرکار عرصه کارزار بقایمی از یکدیگر ریخته مردم درون و بیرون رخ بسوی قرارگاه خویش آوردند - و از هر دو جانب گروهی کشته و جمعی خسته گشته چندین شبانروزی دیگر از طرفین بر سر جر متلاشی بودند - و باوجود آنکه از هر دو جانب بافسون دم گیرای توپ و تفنگ متنفسی در میدان نبرد سلامت نماید باز همت بلند همت بر ادای حقوق مرحمت گاشته در راه خدیو آفاق جان عزیز دریغ نمی داشتند - و از آن طرف مخالفان بضرب توپ و تفنگ و سورت آتش حقهای باروت علت رفع سطوت و

کثرت و صولت بهادران میگشتند و بدین طریق مد رخنه نموده سنگ راه فتح می شدند - بعد از تکرار این صورت در آخر کار چون مدت محاصره از پنج ماه گذشته سرما آغاز نمود از اول تا آخر بیست و هفت هزار گلوله خورد و بزرگ بر قلعه زده بودند و سرب و باروت و گلوله توپ بآخر رسیده در صحرا عاف و در لشکر آذوقه نماند - هرچند رهن بودن سایر اشیا در گرو وقت و حیز تعویق و تاخیر روزگار است و لیکن امور متعدده نیز سبب صوری این معنی آمد - نخست عدم تهیه اسباب یورش و دیگر عسرت عسکر ظفر اثر بنا بر نایابی علیق و تعذر علاج آن چه تا ده پانزده گروه بیچ جا بیمه و گاه نماند و هر نوبت که لشکر بکمی میرفت از ده بیست گروه در طول و عرض اطراف آن تردد نموده بهزار جر ثقیل و نصب مد منصوبه و حیل خوراک یک روزه دواب پچنگ می آوردند - و از آمد و شد بسیار که باعث تحریب لشکر و تضییع اوقات می شد وقت وفا پرداخت لوازم محاصره و سرانجام اسباب تسخیر حصار نمی نمود - و از همه عمده تر وجود نفاق که باعث عدم حصول مقصود و علت بر نیامدن مطلب شد - و چون در صورت کدورت باطنی سرداران و سایر امر که بضرورت رفته رفته بعدم اتحاد اهوا و آرای احاد عسکر منجر می گردد پیش نرفتن معنی مطلوب از آن ظاهر تر است که باظهار تبیین نیازمند باشد - لاجرم بدان پرداخته و مقتضای وقت را علت تاسه وجوب معاودت دانسته تسخیر قلعه را این مرتبه نیز در سال دیگر موقوف داشتند -

رستم خان قلعه بست را ویران ساخته و آذوقه آنها بر مردم قسمت نموده چهارم ذیقعه بقدهار رسید - پانزدهم ذی قعه صلاح در مراجعت دیده شاهزاده در مورد قلعه منزل گزیدند و غیرت خان را با لشکر کابل و توپخانه براه غزنین رخصت فرموده هژدهم از آن منزل روانه گشتند - و رستم خان بهادر را چنداول و طاهر خان و قباد خان را قراول گردانیده به قلیچ خان و نجابت خان فرمودند که پیش پیش می رفته باشند - و بیست و سوم در قوشنج رسیده قلعه آنها منهدم ساختند - غره ذیحجه در منزل دوکی برستم خان بهادر فرمودند که با لشکر ظفر اثر مرحله نورد شده بهوشیاری و احتیاط بیاید - و خود بدولت با چندی از ملتزمان رکاب سعادت بطریق ایلغار در نه روز و رستم خان در بیست و یک روز بملتان رسیده بعد از

توقف یازده روز بیست و یکم شهر مذکور روانه شده در بیست روز دیگر بتاریخ یازدهم شهر محرم الحرام سنه یک هزار و شصت و چهار داخل دولتخانه دارالسلطنت لاهور شدند.

اکنون باز ینگارش وقایع حضور پرنور می پردازد. محمد شریف تولکچی به فوجداری پوشتنگ آباد و منصب بزاری هزار سوار از اصل و اضافه و مرشد قلی را که بدیوانی بالا گهاٹ از قرار واقع می پرداخت بموجب التماس بادشاهزاده محمد اورنگ زیب بهادر باضافه پانصدی بمنصب هزار و پانصدی ذات پانصد سوار و خطاب خانی و مهدی قلی بمنصب هزار و پانصدی و شش صد سوار و خطاب خانی سرافراز گردیدند.

بیست و چهارم از عرضداشت گوهر درج عز و جلال سومین موجه بحر دولت و اقبال تاج خلافت را گرامی در محمد اورنگ زیب بهادر خبر مسرت اثر تولد پسر نیک اختر از بطن صبیئه رضیه شاهنواز خان صفوی روز سه شنبه دوازدهم شعبان مسرت افزای خاطر دریا مقاطر گشت و آن گرامی مولود بسطان اعظم موسوم گردید. میر خلیل الله ولد اعظم خان بمنصب دو بزاری ذات هزار سوار و خطاب مفتخر خان و خدمت قلعداری فتح آباد و ملتفت خان از تغیر او بداروغی توپخانه دکن و عنایت علم و پلنگ حمله بمنصب بزاری پانصد سوار و عبدالمقتدر بمنصب بزاری چهار صد سوار از اصل و اضافه مباهی گشتند. درین ماه مبارک رمضان بعطای شصت هزار روپیه فقرا و یتویان کامیاب گشته هر شب باسر والا تمامی بندهای کشک و بسیاری از مستحقین از نعم خاص مایده انضال که باقسام طعام و انواع شربت و الوان نقل و شیرینی و فواکه و خوشبوی آراسته می شد بهره ور و زله بر می گشتند. غره شوال بادشاه بحر نوال بر اسپ صرصر تک ابر رنگ سوار شده بمسجد عصمت پناه فتح پوری محل تشریف برده بعد ادای دوگانه بدولتخانه مراجعت فرموده و برخی جواهر پیشکش و خوانهای نثار که آن عصمت پناه ترتیب داده بود نثار فرق فرقدسای نمودند. و محمد ابراهیم آخته بیگی ولد ذوالفقار خان بخطاب اسد خان و غضنفر بخدمت فوجداری میان دوآب مباهی گشتند. چهار بائو یکم همشیره بادشاه دین پناه در سن شصت و پنج یازدهم شوال ازین

دار ملال انتقال نمود - و بیگم مذکور که از بطن خواهر گردهر ولد کیشو بن جتمل بود و از پرویز یک سال خورد تر در روضه حضرت مریم مکانی والدۀ ماجده حضرت جنت مکانی مدفون شد - و مراد کام صفوی مخاطب به خطاب مکرمات خان و مجد صفی ولد اسلام خان بخطاب صفی خان معزز و نامور گردیدند - چون بمسامع حق مجامع رسید که حیات راجه مدن سنگه بهدوریه در قندهار سپری گردید مها سنگه پسرش را بمنصب هزاری پشتمد سوار و خطاب راجگی برنواختند - اعتقاد خان را که بجهت معالجه در لاهور مانده بود بدرگه آسمان جاه آمده دولت ملازمت اندوخت بعطای خلعت و منصب چهار هزاری هزار و پانصد سوار سراقراز ساخته بآئین سابق میر بخشی گردانیدند - و لشکر خان از ملتان آمده سعادت ملازمت دریافت و بدستور پیشین بخدمت بخشی گری دوم از تغیر ارادت خان سربلند گردید - و خدمت عرض وقایع صوبجات بارادت خان مفوض گشت -

تشریف شریف بمستقر الخلافت اکبر آباد

چون از دیر باز ساحت مستقر الخلافت اکبر آباد بیمن قدم فیض لزوم برکت اندوز صفا و سعادت نشده بود بحیلۀ دیدن مسجد جامع که بفرمان والا در قلعه سراپا از سنگ مرمر بصرف مبلغ سه لک روپیه اواخر سال بیست و ششم از جلوس مبارک موافق سنه یک هزار و شصت و سه هجری در عرض هفت سال صورت اتمام پذیرفته بود بعد از انقضای دو پهر و چهار گهری روز جمعه بیست و نهم ذی حجه در ساعت فرخنده برکشتی سوار شده متوجه آنصوب با صواب گشتند - و بعد از طی منازل شانزدهم شهر محرم الحرام سنه یک هزار و شصت و چهار دولتخانه مستقر الخلافت اکبر آباد را منبع برکات و مرکز سعادات جاوید گردانیده آخر روز بمسجد مذکور تشریف بردند - این بنا که نافع ترین خیرات جاریه است و بحکم نصوص کتاب و احکام سنن موجب تاسیس بنیان قصور و منازل در دارالجنان است مشتمل است بر سه گنبد - هر گنبدی بقطر نه ذراع و محتوی بر بیست و یک چشمه در سه قطار و شش برج که بالای هر یک گنبدیست مثنی بقطر چهار ذراع - بنائیسست پایه دار که آیه کریمه انما یعمر مساجد الله من آمن بالله و الیوم الآخر معنی بیان این تمهید میناید - طولش پنجاه و شش ذراع است و عرض بیست و یک

و ارتفاع کرسی آن از صحن سنگ مرمر یک ذراع - شالی و جنوبیش دو طنبی خانه ایست هر کدام بطول پهنه و عرض سه و نیم - و بر پیشانی نورانی آن ابنیه خیر که چون پیشانی نورانی صبح دوم ابواب فیض بر روی زمین و زمان کشاده و بزبانی چون طاق ابروی هلال عید بکمال خوشنمایی و حسن دلکشائی در نظرها جلوه داده کتابه ایست بر چین کاری از سنگ سیاه گوئی از مداد مشکین سواد خامه تقدیر بر حاشیه آفتاب بسمله فاتحه نکوئی مرقوم گشته و از رشک تابش آن که در رنگ ناصیه ارباب طهارت و صفا بفروغ فیض تابانست دیدهای مهر و ماه از ناخن هلال و خطوط شعاع بعارضه ناخنه و سبل مبتلا گردیده - ناصیه بر نیک بختی که بسجود این آستان ملایک آشیان نورانی گردد چون جبهه کشاده روی آفتاب برگز چین هلال و غبار تیرگی در خواب نه بیند - و دست نیاز بر حاجتمندی که درین خجسته مکان بسوی آسمان بلند گردد آرزوهای موقوف دعا پیش از حرکت لب و زبان بدرجه حصول می پیوندد - و گنبد کاسه سیمگون فیض مشحونش بی میالغ از غایت تابش نور و ضیا چون چشمه آفتاب آبروی این نه طبق زر اندود افزوده - و صفای در و دیوارش که معانه چون جوهر آئینه مصفا است مردم دیده را وقت دیدن بوجه حیرت ربوده - قوایم قویمه اش که هر یک قاعده این نه گنبد گوهر نگار می تواند شد مانند دعایم دین متین ثابت و برقرار - و ارکان هر گنبدش که پای تا سر مانند سراپای خوبرویان دل فریب است چون قواعد ملت حضرت سید المرسلین مستحکم و پایه دار - در وسط صحنش که از سطح زمین بارتفاع یازده گز و فرش آن از سنگ مرمر مربع شصت در شصت گز است حوضی نوآیین ده در ده هم ازین سنگ به بلندی دو گز و یک پاو بالا چون طبق گل آفتاب موج آب و تاب باوج فلک رسانیده - و میان آن فواره جوشان از بهان سنگ مانند دعای مستجاب از سینه پاک رو بآسمان نهاده - بهانا این کعبه برکات ابدی باعتبار صفا و نزبت خداداد چشم جهان بین روی زمین و این حوضی دل نشین از ظهور لطافت نور دیده آن مجمع سعادات ابد قرین است - مردم دیده پاک بین روحانیان از روی فضای فرح افزایش نسخه نزبت الارواح برگرفته و لطایف روحانی از روی زمین بهشت آئینش که برو یافتن فرش سنگ مرمر خویشتن را بر فلک ثواب کشیده در نظرها آشکار گشته - و در اوضاع سه گانه آن صحن مصفا ایوانهای دلکشا از سنگ

مرمر است و زیر آن عمارتی دو طبقه از سنگ سرخ رو به بیرون واقع شده - و ارتفاع کرمی ایوانها از صحن مسجد دو نیم پا گز است - شمالی و جنوبی دو دروازه عالی بنا است میانه هر کدام گنبد چار در چار سقف که کاسه هر یک از مرمر است - و بالای هر یکی سه چار ترکی سنگ مرمر با کاسهای طلا اندوده - دروازه خاوری که میانه اش تا گنبد از سنگ مرمر است شش گز در شش گز است و نشیمنهای دو طبقه دلنشین دارد که بالای آن گلدسته‌های نوآیین است با کاسهای زرین - و پیش هر یکی از سه ابواب دو ایوان و پنجاه و دو زین در کمال زیبایی و خوشنمایی مرتب گشته - امید که ثواب این موقف اجابت که وسیله استدعای مطالب و استجاب مقاصد از درگاه واهب العطايا است عاید روزگار فرخنده آثار آنحضرت والا مرتبت یابد -

چون عمارت شکارگاه سمونگر باوجود بد طرحی کهنه گشته بود و آگاه خان حسب الحکم معلی در موضع عمارت مشرف بر دریا نیم کروی این طرف سمونگر بصرف هشتاد هزار روپیه عمارتی مختصر مطبوع تیار ساخته بعرض اشرف رسانید بجهت شکار در آن مکان تشریف فرموده یک شب در آنجا بکمال عشرت و شادکامی گذرانیدند - بیست و نهم محرم بعد از دو پهر و دو نیم گهری روز برآمده براه روپاس قرار انعطاف عنان بصوب دارالخلافه شاهجهان آباد داده نواحی مستقرالخلافه را مورد عسکر منصوبه و مضرب خیام و خرگاه اهل اردوی گیتی پوی ساختند - روز دیگر در روپاس دایره شد - سوم صفر از آنجا معاودت نموده سیزدهم سه کروی خضرآباد نزول نمودند - چهاردهم نشیمنهای دلنشین و منازل نزهت آئین دارالخلافه فیض پذیر ورود مسعود گشت - اول عمارات خاص و عام و غسلخانه و جهروکه میامن نزول پایون دریافت و بعد از آن نزهت کده ارم آئین دولتخانه فیض قرین که از همه ربگذر خاصه از فیض بخشی جا و فرح افزائی هوا و فضا و فسحت ساحت و افاضه روح راحت و صفای نظر و حسن منظر چشم و چراغ روی زمین بل روکش بهشت برین است باین سعادت خاص اختصاص پذیرفت -

چون بعرض مقدس رسید که مهین گوهر بحر خلافت و جهانداری از قندهار بکوچه‌های متواتر چهاردهم صفر یک کروی شاهجهان آباد رسیده اند حسب الحکم معلی سعد الله خان باستقبال شتافته در خدمت لازم البرکت بیاورد - آن قره باصره دولت و بخت با سلطان سلیمان شکوه پس از ادای مراتب آداب هزار مهر نثار

گذرانیده بتازگی مشمول عواطف و منظور مراحم بادشاه مرتبه سنج پایه شناس آمدند - و بحکم غلبه افراط محبت و وفور عاطفت در آغوش رفت کشیده پیشانی نورانی آن شایان عنایت نمایان را به بوسه نورانی گردانیدند - و بعد از اظهار این عنایت انواع عواطف در لباس عنایت خلعت خاص و دو اسب عراق با ساز مرصع و طلا بتقدیم رسانیده آن والا گهر را سرمایه جمعیت بخشیدند -

از عرضداشت حافظ ناصر متصدی بندر سورت بعرض مقدس رسیده که سلطان محمد خان فرمان فرمای روم ذوالفقار آقا برادر صالح پاشا وزیر اعظم سلطان محمد ابراهیم پدر خود را بعنوان سفارت روانه درگاه آسمان جاه نموده بود بیست و نهم به بندر سورت رسیده است - فرمان شد که حافظ ناصر دوازده هزار روپیه بعنوان مدد خرج از خزانه سرکار والا بدهد - و روشن بیگ گرزدار فرمان عالیشان و خلعت فاخره باو رسانیده و همه جا رفیق طریق او بوده بدرگاه آسمانجهاد بیارد و بموجب ذیل در راه از هر کدام بعنوان ضیافت بدهاند - سزاوار خان در سلطان پور پنج هزار روپیه و محمد طاهر ملازم بادشاهزاده والا تبار محمد اورنگ زیب بهادر در برهانپور از سرکار عالی آن بلند مرتبه دوازده هزار روپیه و در اوجین محمد میرک دیوان شاهزاده کامگار مراد بخش از جانب آن والا گهر پنج هزار روپیه - و در مستقر الخلافت اکبر آباد سیادت خان قلعه دار دوازده هزار روپیه از خزانه و سه هزار روپیه از جانب خود که مجموع پنجاه هزار روپیه باشد بسفیر مذکور برساند -

جشن وزن شمسی

روز جمعه بیست و ششم ماه صفر سال هزار و شصت و چهار هجری مطابق بیست و ششم دی ماه مجلس جشن وزن شمسی آغاز سال شصت و سوم بزیب و زینت نظر فریب آراستگی یافته گلبن مقصود عالمیان بتازگی گل گل شگفت - بادشاه بحر نوال پس از فراغ مراسم معهوده وزن بر سریر گوهر نگار و اورنگ طلای مینا کار که بطول دو نیم و عرض یک گز و بیست طسو و ارتفاع چهار و نیم ذراع بصرف پنج لک روپیه صورت تمامیت یافته بود جلوس دولت فرموده سرمایه بی نیازی یک جهان نیازمند مهیا ساختند - و به مهین گوهر بحر خلافت یعنی سلطان محمد دارا شکوه تسبیح مروارید گران بها با یک قطعه لعل و جیغه مرصع و کمر بند

مرصع و آلات ثمنیه که قیمت مجموع چهار لک رویه باشد و قیل خاصه با یراق طلا و ماده قیل مرحمت نموده سلطان نمایان شکوه را بعنایت خلعت و جیفه مرصع و اضافه هزاری هزار سوار بمنصب ده هزاری شش هزار سوار و راجه جسونت سنگه را بمنصب شش هزاری شش هزار سوار پنج هزار دو اسپه سه اسپه و خطاب مهاراجه و قاسم خان میر آتش را بمنصب سه هزار و پانصدی دو هزار و پانصد سوار و اخلاص خان شیخ زاده را بمنصب سه هزاری دو هزار و پانصد سوار و یرم دیو سیسودی را بمنصب دو هزاری هزار سوار و مهدی قلی خان قلندار معزول بست را بمنصب دو هزاری ششصد سوار از اصل و اضافه معزز و مکرم و مفتخر و مهابی ساختند - و محمد بدیع پسرزاده محمد خان را که دوازده هزار رویه سالیانه داشت بمنصب دو هزاری چهار صد سوار و نامدار ولد جعفر خان را بمنصب هزار و پانصدی هشت صد سوار و خطاب خانی برنواختند - جعفر خان صوبه دار بهار و خلیل الله خان از کابل آمده شرف دریافت ملازمت والا حاصل نمودند - و بیست و یکم این ماه بعرض مقدس رسید که پانزدهم ماه مذکور قلیچ خان در بهیره بساط حیات مستعار در نور دیده در جوار رحمت الهی جاگزید -

وزن قمری

درین ایام سعادت فرجام که فلک بکام هوا خواهان است و گردش ایام بر طبق مرضی سر سروران دوران انجمن وزن قمری جشن بهایون آغاز سال شصت و پنجم از زندگانی جاوید طراز بادشاه جمجه خاقان گردون کلاه روز پنجشنبه غره ربیع الثانی سال هزار و شصت و پنج هجری منعقد گردید و زمان را پیرایه نشاط و کامرانی داد و ابواب فرح و سرور بر روی خاص و عام مفتوح گشته غم بالکل از طاق دلها بر زمین افتاد - و روی زمین بهشت آئین دولتخانه از رو یافتن فرشهای بوقلمون زینت ارم یافته - بارگاه بهایون که در نقش و نگار رشک بارگاه بوقلمون است بطول صد ذراع و عرض سی و شش که صنعت گران احمد آباد از تحمل بادل باف بصرف یک لک رویه مهیا ساخته بودند بچهل و چهار ستون سیمین که با کلسهای چهار لک و نه هزار بولچه وزن دارد برپا کردند و بر دور آن محجری از نقره نصب نمودند - و درون و بیرون ایوان کیوان مکان را بآرایش پرند چینی و اطلس

خطای و پردبائی مخمل زردوزی روکش این زنگارگون خرگاه مکرر ساختند - و در طاقهای آن کوکبهای زرین مرصع کار بسلسلهای سیمین آویخته گرد اورنگ گوهر آگین شامیانهای مروارید دوزی با ستونهای زرین افراختند - و جابجای تختها و صندلیهای طلایی ساده و مینا کار گذاشته چترهای مرصع که مسلسل آن بلایی قیمتی مکرر بود منصوب نمودند - آنگاه شهنشاه فلک بارگاه بر سریر عرش نظیر جلوس میمنت مقرون فرموده کف عطا مانند پنجه آفتاب جان افروز بزرپاشی برکشادند -

بیت

آوازه شد اندرین کهن فرش

کالسلطان استوی علی العرش

نخست بهادشاهزاده بلند اقبال چد دارا شکوه سوای پشت کرور دام انعام سابق یک کرور دام دیگر مرحمت نمودند - شاهزاده والا تبار چد مراد بخش با ایزد بخش پسر خود آمده سعادت ملازمت دریافت و بهان وقت بعنایت خلعت و تفویض صوبه احمد آباد از تغیر شایسته خان و اضافه سه هزار ذات و سه هزار سوار پنج هزار دو اسبه سه اسبه سرافراز ساخته یک کرور دام بطریق انعام مرحمت فرمودند - و پنج لک روپیه نقد بدین تفصیل از خزانه رکاب سعادت یک لک روپیه از خزانه مالوه یک لک و از خزانه روضه منوره یک لک و دو لک روپیه از خزانه احمد آباد بعد از رسیدن بطریق انعام مرحمت فرمودند - و از جمله شانزده کرور دام یازده کرور دام جاگیر و باقی پنج کرور دام بقرار ده ماهه نقد از خزانه سورت مقرر نمودند - و چهل هزار روپیه نثار بابت آورده بیگم صاحب و شاهزاده بلند اقبال بفقرا و مساکین و فضلا و صلحا عطا فرمودند -

مهرین پور خلافت اسبی بوز قوی بیکل پنجابی نژاد که طولش دو نیم گز و یک نیم طسو و ارتفاعش دو گز و سه طسو است و اسماعیل مرزبان الوس دودای بان بیدار بخت گذرانیده بود و بفیل سفید موسوم گردیده از نظر اشرف گذرانید و پنج هزار روپیه قیمت شد - فرمودند که از اسپان هندوستان اسبی تا حال باین کلانی و تنومندی بنظر در نیامده - و میکند سنگه هاده بمنصب دو هزار دو هزار سوار و

طاہر خان بمنصب سه ہزاری ہزار و پانصد سوار و کنور رام سنگھ نیز بمنصب مذکور و ہر کدام از سید شہاب و سید عبداللہ نیز بمنصب مذکور و محمد بدیع بمنصب دو ہزار و ہفتصد سوار و ابراہیم خان پسر امیرالامرا را بمنصب ہزاری پانصد سوار و عبدالرسول و عبداللہ خان نیز بمنصب ہزار و پانصدی دو صد سوار و رحمت خان داروغہ کرکر پراق خانہ و دیوان احمد آباد از تغیر میر بخشی و میر میران ولد خلیل اللہ خان بمنصب ہزاری پانصد سوار و ناظر خان بمنصب ہزاری سه صد سوار و رای رگھناتھ و دیگر بسیار بندہا باضافہ سرافرازی یافتند۔

ملک حسین برادر مظفر حسین کہ از شاہزادہ عالیقدر محمد اورنگ زیب بہادر جدا شدہ بقصد بندگئی درگاہ رسیدہ بود بمنصب ہفت صدی صد سوار معزز و مفتخر گردید۔ درین وقت کہ طوایف انام از خواص و عوام از انعام و افضال بادشاہ دریا نوال کامیاب بودند جی روپ میرتپہ کہ داخل بندہای درگاہ بود در عاقبت بر روی روزگار خود فراز کردہ و عاقبت اندیشی را پی سپر انداختہ از بیرون محجر سیمین شمشیر آختہ رو بانحضرت دوید۔ چون بہ تخت زینہ رسید نوبت خان کوتوال در آنجا ایستادہ بود او را بضرب چوب بر زمین انداخت و در ہمان گرمی بمجرد برخاستن خواجہ رحمت اللہ میر توزک بمقتضای کارفرمائی شجاعت اصلی زخم کاری شمشیر بدو رسانید۔ و ارادت خان نیز چون قضای مبرم بدو رسیدہ بزخم دیگر کارش تمام ساخت۔ پس از آن دیگر بندہا بضرب جمعدھر و شمشیر بارہ بارہ نمودہ دنیا را از لوٹ وجود آن سردود پاک ساختند۔ شہنشاہ بندہ پرور ارادت خان را از اصل و اضافہ بمنصب دو ہزاری دو صد و پنجاہ سوار و نوبت خان را باضافہ نوازش فرمودہ اژدن محفل بشاہ محل کہ اطراف سه گانہ آئرا بشامیانہ ہای محفل کلابتون باف و ستونہای سیمین و فرش رنگین از پشم شال وغیرہ زینت آگین ساختہ بودند تشریف فرمودہ از وزن ہاپیوٹ پلہ و ترازو را با میزان فلک ہم پلہ گردانیدہ صدای کوس و گورکہ و نوای نای و نفیر سامعہ افروز گیتی گشتہ از لحن خنیا گران روز بازار نشاط تازہ یافت۔ و بفضل و صلاح و اصحاب تنجیم و ارباب طرب فراوان زر سرخ و سفید مرحمت گردید۔

ہست و دوم بمنزل نوبت آگین گرامی اختر اوج عظمت و جلال شاہزادہ بلند اقبال نزول اجلال فرمودند۔ آن عالی فطرت پس از ادای مراسم پا انداز و نثار

جواهر نمینه و مرصع آلات و اقسام نقایس و اقمشه در صحن آن سراپستان به ترتیب چیده دویست اسپ عربی و عراق با ساز طلا مینا کار و طلای ساده و چار جامه‌های زربفت از نظر اشرف گذرانید - از آنجمله بقیعت چهار لک روپیه پیشکش بنا بر رعایت خاطر آن والا تبار قبول نمودند - و همدین محفل بادشاهزاده عالی نسب مراد بخش بهنایت خلعت خاصه با نیم آستین و دو اسپ عربی و عراق با زین طلا مینا کار و فیل با ساز نقره نوازش یافته رخصت گجرات شد - حکیم صالح که سی روپیه یومیه داشت بمنصب پانصدی ده سوار و هجده بیگ برادر یادگار چولا که بعد از گذشتن نذر هجده خان از آنجا به حرمین شریفین رفته بدرگاه عالم پناه آمده بمنصب هزاری ذات و پانصد سوار سر افزاری یافتند -

چون درین ایام خجسته آغاز فرخنده انجام کشور خدیو گردون چارم قرین دولت و سعادت روی توجه بشرفات غرفه شرفخانه آورده برید موسم نوروز نوید نوروزی بعالمیان رسانید - و روی مجلس جشن نوروزی از سر نو غازه زیور تازه پذیرفت و تحت خلافت از برکت پای فرقد مای آن سرور اکیل سعادت و زینت بی اندازه یافت - موسم خریف عیش و عشرت ناکامان نوید مبدل به فیض ربیع کامروائی جاوید گردید و چهار امیدواران گل گل شکفته شاید آرزوی دیرینه ارباب آز و نیاز پیشگاه حصول را جلوه‌گاه ساخت - تقرب خان بمنصب چهار هزاری هزار سوار و قباد خان بمنصب دو هزار پانصدی هزار سوار و عبدالله ولد منصور حاجی بمنصب دو هزاری هشت صد سوار و خطاب مخلص خان و جعفر ولد الله و یردی خان بمنصب هزار و پانصدی هشت صد سوار و حسین علی خان برادرش بمنصب هزاری هفت صد سوار و فیض الله خان بمنصب دو هزاری هشت صد سوار و ابراهیم خان ولد امیرالامرا بمنصب دو هزاری شش صد سوار و میر گل بدخشی بمنصب هزاری پانصد سوار نوازش یافتند -

هفتم جمادی الاولی بقصد مزید اعتبار امیرالامرا علی مردان خان بمنزل او تشریف فرموده تمهید قواعد مباہات جاوید سلسله او نمودند - آن خان بلند مکان پس از اقامت مراسم پا انداز و نثار جواهر و مرصع آلات و اقمشه نقیسه و پژده اسپ و دیگر اشیا بنام پیشکش بسمت شکرانه موسوم ساخته از نظر انور گذرانید - از جمله بنا بر مراعات خاطر او دو لک روپیه بشرف پذیرائی رسید - درین وقت

بعض مقدس رسانیدند که ذوالفقار آقا ایلچئی روم بنواهی دارالخلافه رسیده امیدوار دریافت ملازمت اشرف است. چون پاس عزت رسول سلاطین عظام شیمه کریمه این آستان ملایک آشیان است و مرمت خرابه قلوب نورسیدگان هر دیار باب و گل خلق و دلجوئی خاصه سلطان السلاطین زمان لاجرم حسب الحکم اشرف لشکرخان بخشی دوم و طاهر خان و قباد خان و تربیت خان تا کنار شهر پذیره شده او را بدرگاه عالم پناه رسانیدند. او را بعد از ادای آداب کورنشاد و تسلیات بکمال تواضع و تعظیم دعای قیصر بر گزارده نامه با مرصع کمری و خنجر مرصع و دو اسپ رومی نژاد یکی سمند با زین مرصع با دو عبای مروارید دوز و دیگر نیله که قیصر بطریق ارمغان ارسال داشته بود و گریزی مرصع بدستور آن ولایت از نظر اشرف گذرانیده بعطای خلعت خاصه و کمر خنجر مرصع و سی هزار روپیه مفتخر و مباهی صورت و معنی گشت. و بمنزلی که بجهت اقامت او معین و با فراوان آوانی سیمین و زرین و فروش ملون و دیگر اجناس که پیرایه آرایش ارباب دولت و مکتنت تواند شد زینت یافته بود رخصت یافت. و چون روز دوم ساعت وزن شاهزاده بلند اقبال بود آن والا گهر را بانعام خلعت خاصه و جواهر و مرصع آلات ثمینیه بقیمت یک لک روپیه و دو کرور دام انعام دیگر از هر گنات پنجاب و ملتان که از اصل و اضافه دوازده کرور دام باشد بطریق انعام مرحمت فرموده اسپ عراق فتح لشکر نام با زین مطلا میناکار مرحمت فرمودند. و جعفر خان قدری جواهر و چهار فیل و ده اسپ ابلق بتکاله و ذوالفقار آقا سفیر قیصر نه اسپ عربی و برخی اشیای دیگر از خود گذرانید. و موسی الیه بانعام خلعت و ارکجه باظروف طلا و پاندان و خوانچه نوازش یافت. از روز وزن مبارک تا این تاریخ همگی ده لک روپیه پیشکش از شاهزاده‌ها و امرا شرف پذیرائی یافت.

کدخدائی سلطان سلیمان شکوه با دختر راؤ امر سنگه خواهر زاده راجه جی سنگه

چون صبیّه راؤ امر سنگه که خواهرزاده جی سنگه است بجهت نمرة شجره دولت و اقبال سلطان سلیمان شکوه خواستگاری نموده پیش ازین بدو ماه او را بحرم سرای سلطنت طلبیده بزبان فیض ترجمان کلمه طیب تلقین فرموده مبلغ دو لک روپیه

از جواهر و مرصع آلات و طلا و نقره آلات و اقسام پارچه و دیگر آنچه لازم است این امر است عطا فرموده بودند شب بیست و ششم جمادی الثانی آن گرامی گوهر درج دولت و کامرانی و آن نوباوه بوستان سلطنت و جهانبانی را بکمال زیب و زینت و نهایت شان و شوکت همراه خود بیارگاه عظمت آوردند - و در آن فرخنده شب سرتاسر روی زمین کنار دریای جون تا صاحت پای درشن برکت مسکن از منزل شاهزاده تا دولتخانه والا همه جا از فروغ چراغان که بطرح نقاشانه روشن شده بود نمونه صحن وادی ایمن و نور کده طور گشت - و فضای هوا را از دریا گرفته تا چرخ اطلس اخضر از گل افشان و انواع آتشبازی که بستاره بازی در آمده بود نثره و ثریا فرو گرفت - و صدای شادایانه شادی و نوای گورکه مبارکبادی باوج رسیده صلابی خوشوقتی و شادکامی درداد و اسباب عیش و سامان نشاط بحسب فرمان خدیو زمان از سرحد حساب بیرون و از قیاس و شمار افزون مهیا و آماده گشته ابواب خرمی بر روی کوچک و بزرگ کشاد - اعلی حضرت آن نور حدقه شهرپاری را بانعام خلعت و تسبیح لالی گرانها منظم به لعل و زمرد و جیغه مرصع با پهلکتاره و کمر مرصع و آلات دیگر و دوا سب عربی و عراق با زین مرصع و فیل با ساز نقره که قیمت مجموع یک لک و پنجاه هزار روپیه می شود مرحمت نموده سهره مروارید گرانها بدست مقدم بر فرق آن گرامی گوهر اکیلل والا گوهری هستند - و بعد از انقضای یک مهر و سه گهری در ساعت مختار که از سایر محوس و نقایص بری بود قاضی خوشحال حسب الامر جلیل القدر بخواندن خطبه قیام نموده دو لک روپیه کابین مقرر نموده و بر وفق آئین شرع مطهر تقدیم مقدمات عقد و رعایت شرایط آن بجا آورده بانعام خلعت دو هزار روپیه سربلندی یافت -

آغاز سال بیست و هشتم جلوس مبارک

منت و سپاس مر خدا را که سال بیست و هشتم جلوس والا روز مبارک یکشنبه غره جمادی الثانی سنه هزار و شصت و چهار مطابق آخر فروردی ماه که انشاء الله تعالی تا قیام قیامت بتمکین و استقامت قرین و مقرون و از زوال و تزلزل محروس و مصئون باد بمبارکی شروع شده دلها را پیراید انبساط و شگفتی داد - درین تاریخ ذوالفقار آقا ایلچی روم بانعام سی هزار روپیه نقد و اسب ترکی با ساز

طلا از سرکار خاصه و انعام خلعت و جیفه مرصع و بیست هزار روپیه نقد و دو اسپ با زین نقره از سرکار شاه بلند اقبال و پنج هزار روپیه از شاهزاده سلیمان شکوه عز امتیاز یافته بکام دل رسید - و آخر همین روز بکورش ملکه جهان مالکه دوران بادشاهزاده عالمیان بیگم صاحب رفته بانعام پانزده هزار روپیه و خلعت فاخره از سرکار علیه لیز سرافراز گردید -

یازدهم بالتاس شاه بلند اقبال بمنزل تازه نال بوستان خلافت و کامکاری سلطان سلیمان شکوه تشریف برده بجهت سرافرازی آن کامکار نامدار جواهر و اقمشه نفیسه بقیمت یک لک روپیه که بعنوان پیشکش از نظر انور گذرانیده بود قبول فرمودند - و بر طبق حکم مقدس جمده الملکی سعد الله خان خلعت خاصه با چارقب و شمشیر مرصع و به جعفر خان و خلیل الله خان و اعتقاد خان و روپسنگه راتهور خلعت با فرخی و خنجر مرصع و بقاسم خان و حیات خان و طاہر خان و فاضل خان و قباد خان و میرزا سلطان و بسیاری دیگر از بندها خلعت مرحمت نمودند - و لشکر خان را بمنصب سه هزاری هزار و دویست سوار و ارادت خان بمنصب دو هزاری هشت صد سوار و خلعت و خدمت فوجداری لکهنؤ از تغیر احمد بیگ خان و عطای اسپ با زین مطلا و علم و تربیت خان بمنصب دو هزاری هشت صد سوار و پیرم دیو سیسودیه بمنصب دو هزار و پانصدی هزار سوار و اسد الله ولد رشید خان انصاری را بمنصب هزار و پانصدی هزار سوار از اصل و اضافه سرافراز نمودند - چون ذوالفقار آقا ایلچی مکرر بخانه جمده الملکی سعدالله خان رفت این مرتبه خان مذکور پانزده هزار روپیه بموسی الیه داد - حقیقت خان را که بنا بر کبر سن از خدمت رفته بود معاف داشته میرک شیخ را از اصل و اضافه بمنصب دو هزاری دو صد سوار و خدمت دیوانی مالکه گیهان از تغیر او سربلند ساختند - سید نجابت ولد سید شجاعت خان بمنصب هزاری سه صد سوار و میر ابوالمعالی ولد میرزا والی بمنصب دو هزاری دو هزار سوار تارک عزت بر افراختند -

چون از عرضداشت غضنفر خان فوجدار سهارنپور بمسامع جاه و جلال رسید که فیلی دندان دراز از کوه شالی برگشته چوراسی آمده لاجرم بحکم زینت بخش اورنگ خلافت قراولان و فیلان با دیگر لوازم شکار فیل بدانجا شتافته باتفاق خان مذکوره گرفته آوردند و بخاص شکار موسوم گردیده داخل فیلان حلقه خاصه شد - ذوالفقار آقا ایلچی بانعام یک مهر چهار صد تولگی و روپیه هم وزن آن و محمد صالح

مشرف توپخانه دوازدهم شعبان بخدست دیوانی بیوتات از تغیر رای میکند داس که از ضعف قوی بخدست نمیتوانست پرداخت سرافرازی یافتند - میر جعفر نام از سادات حسنی استرآبادی که سابق نوکر محمد قلی قطب‌الملک بود و بعد از جدا شدن به پتنه رفته از مدت چهارده سال بعنوان درویشی میگذرانید جعفر خان همراه آورده از نظر اشرف گذرانیده بود بمنصب هفت صدی سوار و عنایت خلعت و جمدهر و شمشیر با یراق طلا مینا کار و اسب عراقی با زین نقره و پانصد مهر سرافراز فرموده داخل بندهای درگاه ساختند -

شب پانزدهم شعبان بعطای مبلغ پانزده هزار روپیه محتاجان و مستحقان را خوشوقت ساخته بتماشای کشتیها و چراغان ساحل دریا که از چوب و تخته مشبک بآئین غریب و طرز بدیع با برجها مرتب ساخته بودند و از فرط روشنی پرتو چراغان که در دل آن شب روکش روز شده بود و آتشبازی که بستاره ریزی درآمده بود پرداختند - و در ماه رمضان المبارک شصت هزار روپیه باصحاب احتیاج قسمت نموده بر شب بارباب کشک و گروهی از درویشان بر خوان احسان و مواید نعم خاص صلاهی اطعام عام در دادند - و به گرز داران و برقدازان و یساولان هزار خلعت مرحمت فرمودند و بعضی را جیغہ مرصع عنایت نمودند -

غره شوال بمسجد اکبرآبادی محل تشریف برده بادای دوگانه پرداختند و بنابر رسم معهود در رفتن و باز برگشتن زمین و زمان را نثار افشان و درم ریز نمودند - پنج هزار روپیه بابت نثار به ذوالفقار ایلیچی روم مرحمت فرمودند - خدمت فوجداری میان دوآب و ایتام عمارت مخلص پور که مفصل بمحل خود گزارش خواهد یافت از تغیر غضنفر خان به محمد بیگ خان مرحمت نموده وقت رخصت بانعام خلعت و شمشیر با یراق طلا مینا کار و منصب هزار و پانصدی هزار دوپست سوار از سابق و لاحق سرافراز فرمودند -

چون در سال بیست و چهارم جلوس مبارک سلطان محمد خان فرمانروای روم بادی ارسال سفیر و نامه گشته سید محی الدین نامی را بدرگاه عالم پناه فرستاده بود بندگان حضرت سلیمان منزلت فیز بنابر مراسم یگانگی و اتحاد و پاس مراسم محبت و وداد حاجی احمد سعید را بعنوان سفارت فرستاده بودند و او از جانب خود ذوالفقار آقا را با نامه و پیغام دوستی روانه سده سنیه ساخته اظهار کمال خلت و یگانگی نمود - اعلیٰ حضرت حفظ مراتب مودت قدیم را در نظر داشته قایم بیگ را که سابق کوتوال اردوی

معلی بود عنایت خلعت و جیفهٔ مرصع و جندهر میناکار با پهلکتارهٔ مرصع و سپر و شمشیر با یراق میناکار و اضافهٔ منصب و اسپ با زین مطلا و یک لک رویهٔ عوض جاگیر معزز و مکرم ساخته با نامه از منشآت جمدهٔ الملکی سعد الله خان که نقل آن در اواخر این اوراق ثبت گشته و یک قبضهٔ خنجر مرصع بالاس و یاقوت با گل مرصع و علاقهٔ مروارید و زمرد که در کارخانهٔ بادشاهی بصرف یک لک رویهٔ مهیا گشته بود و کمر مرصع بالاس و یاقوت که چهل هزار رویهٔ قیمت داشت و یک حقهٔ کلان بلور که تادریه کاران هندوستان در مدتی مدید ساخته بودند مملو از عطر جهانگیری و دو هزار پارچه از نفایس گجرات و کشمیر و جز آن که قیمت آن دو لک رویهٔ می شد بطریق بدیههٔ دوستی فرستادند - و چون به سمع شریف رسیده بود که ویا در استنبول شیوع تمام دارد و اعلیٰ حضرت بخدمت صایب نفع فرمهره را در علاج این عارضه دریاخته بودند و در رابع مواد سمی که مادهٔ بهم رسیدن و باست مکرر به تجربه رسیده جمعی کثیریکه ازین علت مشرف بر هلاک گردیده بودند بعلاج مذکور رخت از گرداب مرگ بساحل نجات بردند از غایت خیرسگالی یک قطعه زهر مهرهٔ کامل عیار بازوبند ساخته بودند به ذوالفقار آقا حواله فرمودند که به قیصر برساند - و سفیر مذکور را بالعام خلعت فاخره و جیفهٔ مرصع و شمشیر و سپر یراق طلا میناکار و اسپ ابلق راهوار با ساز طلا و سی هزار رویه برنواخته رخصت معاودت دادند - مجموع قیمت سوغات دو لک و پنجاه هزار رویه و آنچه از ابتدای ملازمت تا روز رخصت بایلچیٔ مذکور مرحمت شد دو لک و هفتاد و پنج هزار رویه از آنجمله یک لک و هشتاد و پنج هزار رویه از سرکار خاصه و نود هزار رویه از بادشاهزادهای والا قدر و امرای نامدار - و هجده بدیع ولد خسرو بمنصب دو هزار و صد سوار و غیرت خان بمنصب چهار هزار و دو هزار سوار و خواجه عنایت الله بمنصب هزار و شش صد سوار از اصل و اضافهٔ فرق مباحثات برافراختند -

بیست و هشتم شوال شیخ عبدالحمید بادشاهنامه نویسنده رخت هستی بریست - یک زنجیر فیل که در خوشخوئی و تناسب اعضا سرآمد فیلان عادلخان بود و خان مذکور او را با یک اسپ عراقی باساز طلا بحضور پرنور فرستاده بود ، منظور نظر فیض اثر گشته به قیمت شصت هزار رویه داخل حلقهٔ فیلان شد و فرمان عنایت عنوان با خلعت خاصه و کمر مرصع به قیمت سی هزار رویه بخان

مذکور مصحوب خواجۀ خان نیرۀ صندر خان صورت ارسال یافت -

چون بعضی مقدس رسید که بینوایان و محتاجان کعبه، معظمه بسبب قحط و غلا بعسرت میگذرانند یک لک روپیہ متاع بتر عرب که در آنجا با منافع دو لک روپیہ باشد و کلم محراب دار بشکل جای نماز که در کارخانه ملتان موافق مسجد مدینه، سکینه تیار شده بود مصحوب خواجہ ضابط فرستاده حکم فرمودند که ثلث بشریف مکہ و ثلث بصلحا و فضلائی آن مکان منیف و ثلث باقی بسکنه مدینه، سکینه برساند - خدمت بخشی گری احدیان بقاضی عارف کشمیری مقرر شد - سہابت خان بہ تیول خود گوالیار مرخص گردید -

متوجہ شدن اعلیٰ حضرت بصوب اجمیر

چون خاطر قدسی مآثر بادشاہ معارف پناہ از کمال ربط بمبدأ ہموارہ خواہان زیارت بزرگان دین خصوص زیارت روضہ منورہ و حظیرہ مقدسہ واسطۃ العقد اولیای عظام مرشد سالکان راہ حقیقت انتظام سلطان العارفین تاج الواصلین حضرت خواجہ معین الحق و الدین زیادہ از اندازہ است و مدتی برآمدہ بود کہ فوز یاب فیض زیارت مزار مفیض الانوار آن قبلہ احرار نگشتہ بودند لاجرم فاضل خان را از اصل و اضافہ بمنصب دو ہزار و پانصدی شش صد سوار و حکومت دارالخلافہ و قلعہداری آنجا مقرر نمودہ بیست و دوم ذی الحجہ موکب مسعود بفرخندگی تمام متوجہ آن سمت شد - و روز جمعہ بیست و پنجم ذی الحجہ داخل دولتخانہ کہ بر سر بند تالاب اناساگر است و نزہت کدہ ایست ارم آئین داخل شدہ آخر روز بر روضہ منورہ آن قطب الخافقین تشریف فرمودند و بنا بر پیروی طریقت آبای کرام از دروازہ روضہ منورہ پیادہ شدہ آداب زیارت بتقدیم رسانیدند - و از فیض آن مقام اکتساب انواع فیوضات آسمانی و اقسام برکت جاودانی نمودہ باعطای صلات و نذور کہ وظیفہ زیارت امثال این بقاع خیر است ادای حق مقام نمودند - و باز بیست و ہفتم از غایت اعتقاد بزیارت مرقد فیض آثار آنحضرت والا مرتبت رسیدہ بعد از خواندن فاتحہ معاودت بدولت خانہ نمودند - و ہم محرم الحرام باز بدان مکان سعادت نشان تشریف فرمودہ در مسجد سنگ مرمر اساس نہادہ خود نماز عصر ادا نمودہ مراجعت بدولت خانہ عالی نمودند - درین روز بحکم والا قریب صد و چہل من بوزن شاہجہانی از

گوشت نیله کؤ شکار خاصه و روغن و مصالح در دیگ کلان که وقف روضه منوره است انداختند و طعام پخته صلاهی عام در دادند .

روز چهارشنبه چهاردهم محرم الحرام سنه یک هزار و شصت و پنج عنان یکران عزیمت را بصوب باصواب دارالخلافه العطفاف داده در دولت خانه که دو کرویی اجمیر برپا شده بود نزول اجلال ارزانی فرمودند - چون در وقت تشریف آوردن اجمیر بمسامع حقایق مجامع رسید که با آنکه از زمان حضرت عرش آشیانی و حضرت جنت مکانی مرمت شکست و ریخت قلعه چتور منع بود درینولا رانا جگت سنگه جرات باین معنی نموده و قول آنحضرت را گوش نداشته بابدال بیگ حکم شد که دیده بیاید - موسی الیه آمده بعرض رسانید که دروازه هفتگانه جانب غرب را که از پایان قلعه مرتبه مرتبه ساخته شده بمرو ایام از هم پاشیده و جا بجا ریخته بود چندی را در نهایت متانت از سر نو برافراخته و بمرمت بعضی پرداخته - و در برخی محال که از آنجا بر آمدن صعوبت نداشت دیواری متین که نظر به بلندی و پستی کوه از پشت تا شانزده ذراع بعرض سه و نیم ذراع اساس افکنده و برجی در کمال استحکام بقطر شصت و پنج و ارتفاع سی بنا نموده - لاجرم حکم شد که علامی سعد الله خان با سی هزار سوار جرار بدانجا شتافته قلعه را منهدم سازد و اگر احياناً او از خواب غفلت به بیداری و از مستی بیهوشی بهشیاری نگرائیده تن باطاعت در نهد به نهب و غارت مملکت او پرداخته دود از نهاد و دمار از روزگار او بر آورد -

غره ذی حجه خواجه برخوردار به قلعداری اوسه از تغیر اوزبک خان و بمنصب دو هزاری دو هزار سوار و میر صمصام الدوله نبیره میر جمال الدین حسین انجو از جانب شاهزاده والا تبار مجد شاه شجاع بهادر بحراست صوبه اودیسه بمنصب هزار و پانصدی پانصد سوار مریلندی یافتند - چون رانا بعد از تعین لشکر ظفر اثر از وفور خوف و هراس از سر تملق و فروتنی و روی عجز و زاری پیامهای رقت آمیز مصحوب و کلای معتبر خود داده بشفاعت بادشاهزاده بلند اقبال ابواب ضراعت و اظهار اطاعت کشود حکم معلی بشرف نفاذ پیوست که اگر او پسر صاحب تیکه خود را بیمارگاه گیتی پناه روانه ساخته بآئین پیش هزار سوار از ملازمانش بسرمداری یکی از اقارب او همه وقت در دکن حاضر باشند عفوزلات و صفح جنایات او نموده آید -

و الا لشکر ظفر اثر بر سرزمین او تاخته و خاتمان همه راجپوتیه را سوخته و خراب ساخته تا بجاک سیاه برابر نکند بر نگردد - رانا در جواب معروضداشت که قلعه چطور چه تمام مملکت بنده تعلق بملازمان سرکار خاصه دارد اگر شیخ عبدالکریم دیوان سرکار عالی بجهت استالت و سرافرازی بنده تعین شود پسر خود را همراه او روانه میسازد و هزار سوار را بدستور سابق بدکن می فرستد - فرمان عالی شان بنام جمده الملکی سعد الله خان شرف صدور یافت که چون رانا در مقام اقامت مراسم بندگی و لوازم فروتنی و سرافکندگی شده از کرده پشیمانست و کسان فرستاده التماس عهدنامه و درخواست امان نموده و ایستادهای پایه سریر سلطانی نیز متوقعات او را مبنول داشته از جرم او در گذشته اند ، باید که آن ارادت کیش دست از او بازداشته و اکتفا بتخریب قلعه نموده مراجعت بدربار جهان مدار نمایند - لهذا خان مذکور حسب الصدور فرمان گیتی مطاع عالم مطیع بیست و پنجم ذی حجه بظاهر چطور رسیده مطابق حکم اقدس بتخریب قلعه و انداختن در و دیوار آن مکان پرداخته و در عرض چهارده روز برج و باره آنرا بجاک سیاه برابر ساخته متوجه درگاه عالم پناه گردید - رانا عرضداشتی متضمن عجز و اطاعت با پسر کلان خود که در سن شش سالگی بود و جمعی از نوکران عمده خود و چندی از اقربا مصحوب شیخ عبدالکریم و چندربهان منشی و دیوان بیواتات مهین بادشاهزاده که پیش ازین حسب التماس او دستوری یافته بود روانه درگاه آسمان جاه گردانید -

حاجی احمد سعید که همراه ذوالفقار آقا ایلچی قیصر روم روانه درگاه معلی شده بود در راه بنا بر عبور بر بعضی مدائن متعلقه والی ایران از ذوالفقار آقا ایلچی جدا شده براه مصر بمدینه منوره و از آنجا به مکه معظمه و از مکه به مکه و از مکه بسورت آمده بود خود را باستان عرش نشان رسانید - و راجه جی سنگه که همراه سعد الله خان تعین شده تا ورود موکب بهایون در وطن توقف گزیده بود پنج فیل و پنج اسب بطریق پیشکش گذرانید و بمرحمت خلعت و اسب عراقی با ساز طلا نوازش یافته روانه لشکر ظفر اثر شد -

سلخ ذی حجه امیرالامرا علی مردان خان از کشمیر با پسران آمده سعادت ملازمت اشرف دریافت - چون مرزبان سری نگر بنا بر استظفار جبال شاخه جبین سای آستان سلاطین پناه نشده ازین دولت محروم بود خلیل الله خان را با پشت هزار سوار تعین فرمودند که اورا تنبیه بلیغ نموده بر سر راه آرد - بیست و یکم محرم در

نزدیکی مالپور شیخ عبدالکریم با پسر رانا ادراک فوز سعادت ملازمت نموده ناصیه بخت باستلام عتبه اقبال نورانی ساخت - بادشاه بنده نواز آن پسر خورد سال را بعطای خلعت و سربسج مرصع و طره مرصع مروارید و اوربسی مرصع نوازش فرموده نزدیک پای تخت طلبیدند - چون تا حال پدرش برای او نام مقرر ننموده بود از غایت بنده نوازی به سبهاگ سنگه نامور گردانیدند و راو راجمند نوکر عمده رانا را بعنایت خلعت و اسپ بازین نقره و هفت کس دیگر را بمرحمت خلعت معزز ساختند - بیست و دوم سعدالله خان با لشکر ظفر اثر آمده فیض اندوز ملازمت اشرف گشت - بیست و ششم پسر رانا بمرحمت خلعت و اسپ عربی بازین طلا و فیل سرافراز گشته رخصت وطن گشت - و فرمان عالیشان بنام رانا جگت سنگه مشتمل بر روانه ساختن پسر خورد بدکن با هزار سوار و خلعت خاصه و بازو بند مرصع مصحوب سکت سنگه عز ورود یافت -

غره صفر در هندون نونال بوستان خلافت شاهزاده سلطان محمد فحستین خلف بادشاهزاده والا قدر محمد اورنگ زیب بهادر از دکن براه گهاتی چاندا بدرگاه آسمان جاه رسید و بامر عالی جعفر خان و اعتقاد خان تا دایره آن عالیجاه رفته بحضور پر نور آورده بدریافت سعادت ملازمت لازم البرکت رسانیدند - آن والا گهر بعد ثلثم سده عرش رتبه پیشکش پدر بزرگوار خود برخی مرصع آلات و سه فیل با یراق نقره و دو ماده فیل بقیمت سه لک روپیه و یک زنجیر فیل با ساز نقره بابت پیشکش خود گذرانیده بعطای خلعت و تضعیف یومیه مقرر که از اصل و اضافه دو صد روپیه باشد و انعام اسپ با ساز طلا سر بلند گردید - شایسته خان نیز همراه سلطان مذکور بسجده درگاه والا رسیده قاست عزت بعنایت خلعت بر افراخت - هفتم صفر دولتخانه باری از نزول اشرف پیرایه آب و رنگ یافته دهم براه روپاس متوجه دارالخلافه گردیدند - میرزا خان نبیره خانخانان بخدمت فوجداری ایلچپور از انتقال اسدالله انصاری و از اصل و اضافه بمنصب سه هزاری سه هزار سوار و سجانستگه بندیده بعد از فوت پدرش راجه چهار سنگه بمرحمت خلعت و خطاب حاجی و اسپ و منصب دو هزاری دو هزار سوار دو امپه سه امپه رابن المال مزید اعتبار اندوختند - و بعد از فراغ سیر و شکار روپاس چهاردهم ساحت فتح پور را فیض تازه بخشیده بروصه قدوة السالکین زبده العارفین شیخ سلیم چشتی تشریف برده بفاعه روح پرفتوحش را خورسند ساختند - شانزدهم باغ نور منزل از تشریف شریف غیرت بخش ریاض ارم شد - یفدهم

دولت خانه^۱ مستقر الخلافت اکبر آباد از یمن نزول موکب اقبال مرکز محیط دولت و سعادت گردید - چون شاهزاده بلند اقبال مسجد سنگ مرمر کنه در قلعه بنا ساخته بودند ندیده بود با آن بیدار بخت و علی مردان خان نخست آنجا تشریف فرموده از راه زینه^۲ شاه برج بجانب دریا متوجه گشتند - و کشتی سوار بروضه^۳ منوره^۴ نواب مهد علیا تشریف برده بعد از ادای فاتحه بمنزل شاهزاده بلند اقبال معاودت فرمودند - و در آن عشرت کده نعمت خاصه تناول فرموده آخر روز از آنجا بفرخی روانه شده بهادر پور را معسکر اقبال ساختند -

نوزدهم از کتاب سامی سلطنت سلطان محمد خائف بادشاهزاده کامگار محمد اورنگ زیب بهادر را بعنایت خلعت خاصه و پنجاه هزار روپیه نقد سرافراز ساخته رخصت برهانپور نمودند - و مصحوب سلطان محمد بان موید منصور بختیار خلعت خاصه و یک لک روپیه نقد از خزانه^۵ برهانپور مرحمت گردید - میر جعفر همشیره زاده خلیفه سلطان که از سادات محله^۶ گلنار صفایان بشفاعت حسب و نسب مشهور است و بمصاهرت شاه عباس و وزارت ایران عز استیاز یافته محسود امثال و اقربان بود ، دولت ملازمت دریافته منصب هزار و پانصدی هزار و پانصد سوار و خلعت و ده هزار روپیه نقد سرماییه^۷ افتخار اندوخت - نوزدهم از منزل خواجه خضر کشتی سوار داخل دولت خانه^۸ دارالخلافت^۹ شاهجهان آباد شده ساعت آن مکان فیض نشان را از تابش ماهچه^{۱۰} لوای اقبال مطرح اشعه^{۱۱} انوار ظل الهی فرمودند - درین آمد و رفت پڑده شیر نر و هفتاد نیله^{۱۲} گاو و یک صد و پنجاه آهو و شصت کلنگ و دیگر فراوان طیور شکار خاصه شد -

جشن وزن شمسی^۱

الحمد لله و المنة که سه شنبه دهم ربیع الاول آغاز سال شصت و پنجم بهجری مطابق بیست و نه دی محفل وزن جشن شمسی شروع سال شصت و چهارم از سنین عمر ابد قرین انتظام بخش سلسله^۲ نظام روزگار زینت تاز و رونق بی اندازه یافته دلهای عالیمان را در پیرایه^۳ عشرت گرفت و بهار آرزوی امیدواران بآب و رنگ خرمی

کل کل شگفته ملال از صفایح خاطر با بالکل محو گشت - چون وجود این مظهر موعود بعالم شهود عطیه کبری آسانی و لطیفه عظمی یزدانی است و روی زمین یزیور عدل و احسانش رونق تازه یافته عالمی در فصاحت آباد فراغ خاطر شاد مسکن گزین است بشکر این عنایت خاص حضرت پروردگار که اهل این روزگار بدریافت عهد سعادت سهدش اختصاص یافته اند و نتیجه برکات آن تا بقای لیل و نهار بروزگار جهانیان عاید خواهد شد تر زبان گشته بنوای نعمه حمد و سپاس خم روئین و طاس سیمین سپهر برین را پر طنین ساختند - و دست دعا بدرگاه الهی برداشته مزید عمر و دولت آنحضرت مظهر صفات جلال و جلال مسئلت نمودند -

الهی بود تا زمین و زمان

مرعب نشین باد این سه نشان

اسامش چو بنیاد عدل استوار

بقا چو بقای ابد پایدار

جنابش چنان باد ابد دستگاه

که در دفتر مدت عمر شاه

بدانگونه مدت ممتد شود

که یک مد آن طول سرمد شود

بفروغ افزای گوهر خلافت بادشاهزاده بلند اقبال جواهر و مرصع آلات یک لک رویه مرحمت نمودند و مبلغ چهل هزار رویه را نثار به فقرا و مساکین قسمت فرمودند از جمله پیشکش مالکه دوران بیگم صاحب یک دانه مروارید بوزن سی و یک سرخ بقیمت چهل هزار رویه داخل تسبیح خاصه گردید - و از جمله دو لک رویه پیشکش شایسته خان که جواهر و مرصع آلات و دو فیل بود یک دانه مروارید کلان مورق بوزن چهل و شش سرخ بقیمت مذکور منظور نظر فیض اثر گشته در سرپیچ والا که خراج دریا و کان بقیمت آن وفا نمیکند منتظم گشت - جعفر خان بمنصب پنج هزار سوار و نامدار خان بمنصب دو هزار ششصد سوار و ملا شفیعا بمنصب دو هزار چهار صد سوار و اسفندیار ولد پمت خان کوکه بمنصب هزار سوار و روح الله ولد یوسف خان بمنصب هزار چهار صد سوار باصل و اضافه سرافرازی یافتند -

مقارن این جشن دلغریب انجمن رنگین و بزم نوآئین وزن آغاز سال شصت و ششم قمری از زندگانی ابد طراز خدیو بحر نوال در شاه محل بختجستگی و میمنت زینت ترتیب یافته مراسم داد و دهش و آئین آرایش و پیرایش دولتخانه و همه چیز بدستور هر سال به تقدیم رسانیدند - جشنی بهشت آئین و بزمی نوآئین بتزئین بادشاهانه آذین یافته از نثار و نقود جواهر که هم وزن اقدس آمده باریاب استحقاق قسمت یافته بود ، سرمایه بی نیازی عموم نیازمندان نوع انسان تا مدت مدید آماده گردید - درین روز طرب افروز که مواد عیش و نشاط و اسباب عشرت و انبساط آماده بود و ابواب خرمی و جمعیت بروی روزگار کشاده سلطان السلاطین روی زمین دست نشان تأییدات رب العالمین نخستین گوهر سحاب خلافت کبری نوباوه سلطنت عظمی بادشاهزاده سعادت پژوه همداراشکوه را نخست بعنایت خلعت با نادری اطلسی زرتنگار که در گلهای آن قرصهای مرصع الیاس گران بها در نهایت پاکیزگی و خوشنمایی دوخته بودند و زه گریبان و دور آستین و دامانش به درهای شاهوار مطرز بوده دو لک و پنجاه هزار رویه قیمت داشت و سربندی از یک قطعه لعل بدخشان نژاد و دو دانه مروارید گران بها به قیمت یک لک و هفتاد هزار رویه که مجموع چهار لک و بیست هزار رویه باشد و سه لک رویه نقد سربلند گردانیده بوالا خطاب مستطاب شاه بلند اقبال و این نوع عنایت نمایان و لطف بی پایان که جز حضرت جنت مکانی نسبت باعلی حضرت هیچ بادشاهی درین سلسله علیه به فرزند شایسته خود ننموده سرافراز صورت و معنی ساختند - و از وفور عاطفت و از کمال رافت بر سندی طلا که جهت جلوس آن ترقی یافته رفعت ازلی متصل اورنگ خلافت گذاشته بودند و جلوس بر آن معراج ترقی بخت بلندان و اوج رفعت سعادت مندان است و بالاترین مناصب و رفیع ترین مراتب برگزیدهای این دودمان والا شان حکم نشستن فرموده از صعود درجات جاه و جلال کوکب اقبال آن نیروی بازوی خلافت را بذروه ارتفاع رسانیدند - و از روی کمال عنایت سرشار و رعایت جانب آن اقبالمند بختیار بزبان مبارک ادای تهنیت و مبارکباد نموده فرمان نمودند که امرای والا مقدار عالی قدر بعد تقدیم مراسم تسلیات و مبارکباد بمنزل آن کامگار والا بجزار رفته آداب تهنیت بجا آرند - آنگاه شاهزاده سلیمان شکوه باضافه دو هزار و هزار سوار بمنصب دوازده هزار و هفت هزار سوار و شایسته خاق بمرحمت خلعت خاصه و اسب با زین زرین و صوبه داری سالوه کامگار گردیدند - قاسم خان میر آتش

بمنصب چهار هزار و دو هزار و پانصد سوار و لشکر خان بمنصب سه هزار و پانصد سوار و میرزا سلطان بمنصب سه هزار و پانصد سوار و فاضل خان بمنصب سه هزار و شش صد سوار و صلاحیت خان بمنصب دو هزار و پانصد سوار و تقاره و تربیت خان بمنصب دو هزار و پانصد سوار و هر کدام از سید نجابت و ناظر خان بمنصب هزار و چهار صد سوار از اصل و اضافه و دیگر بندگان بسیار بفرزونی بمنصب نوازش یافتند - امیرالامرا بمنایت خلعت خاصه و دو اسپ عراقی با زین مطلا معزز گشته رخصت کشمیر یافت - نورالحسن بخدمت تهاذه داری کوچ و مجد صالح دیوان بیوتات بخدمت دیوانی شاه بلند اقبال از تغیر شیخ عبدالکریم که بسبب کبر سن از عهده خدمت مذکور نمی توانست برآمد بمنایت خلعت و خطاب معتمد خان و منصب هزار و دو صد سوار و قلمدان طلا و میر جعفر استرآبادی بخدمت دیوانی بیوتات و اضافه منصب سرافرازی یافتند - و شیخ عبدالکریم بعطای پنج لک روپیه از تهاذه بر یکام دل رسید -

بیست و پنجم منزل مهین اختر برج خلافت را بفروغ قدوم بیمنت لزوم نورانی ساختند - آن جناب بشکر عنایت والای خطاب شاهی و دیگر مراجع حضرت خلافت پناهی جواهر ثمین و مرصع آلات و اقمشه نفیسه و دیوارده اسپ عربی و عراقی با ساز طلا مینا کار مجموع بقیمت دو لک روپیه گذرانیدند - بحکم اشرف خلعت با چارقب بمهاراجه جسونت سنگه و به جعفر خان و مهابت خان و اله ویردی خان و تقرب خان و خلعت با فرجی بفاضل خان خانسانان و لشکر خان بخشی دوم و سید هدایت الله صدر و به پنجاه نفر دیگر از امرای والا قدر خلعت فقط درخور پایه و مقدار مرحمت فرمودند - راؤ اکهیراج مرزبان سربوی که برهنه می بخت اراده تلثم آستانه عرش مرتبه نموده بدرگاه آسمان جاه آمده بود درین محفل از یمن دریافت دولت زمین بوس بر کام خاطر فیروز گشته یک زنجیر فیل و برخی اشیا بعنوان پیشکش گذرانید و بمنایت خلعت و سرپیچ مرصع و اسپ با زین نقره نوازش یافت - و آخر روز بعد از تناول نمودن نعت خاصه بدولت خانیه تشریف آوردند -

اله ویردی خان که بسبب فرستادن غلام رضا نزد والی ایران بتغیر منصب تادیب یافته بود و دو سال و هشت ماه از دولت حضور حرمان نصیب بود بعد از رسیدن غلام رضا بظهور پیوست که غلام رضا خطی لباسی از جانب خود در دست

کرده بنام خان مذکور با برخی ارمغانی بقلر آقاسی گذرانیده رقمی از والی ایران حاصل نموده بود حسب الالتباس شاه بلند اقبال بمنصب پنج هزاری چار هزار سوار و جاگیرداری جونپور از تغیر مکرمت خان و عطای خلعت و اسپ عراقی با ساز طلا و فیل تارک افتخار برافراخته بسرکار مذکور دستوری یافت - او اگرچه دو سال و پشت ماه از دولت آستان بوس محروم بوده برسم انزوا گذرانید اما از شمول بنده پروری هفتاد لک دام بطریق مدد خرج سالیانه داشت و در هر وزن مبارک هزار اشرفی می یافت چنانچه تا هنگام ملازمت والا بعطای پنج هزار اشرفی سرافراز گشته بود - غیرت خان باضافه پانصد سوار بمنصب چهار هزاری دو هزار و پانصد سوار و ذوالفقار خان باضافه پانصدی ذات بمنصب سه هزاری دو هزار سوار سربلند گردیدند - سید علی ولد سید جلال بخاری بخطاب رضوی خان و بعطای خلعت خاصه و بافزونی پانصدی صد سوار بمنصب دو هزار و پانصدی پانصد سوار و خدمت بخشی گری و واقعه نویسی صوبه احمد آباد از تغیر دوستکام و امینی آنصوبه امتیاز یافت - و داروغگی کتاب خانه از تغیر او باعتقاد خان و اسد خان بخدمت عرض وقایع صوبیات نوازش یافتند - و دوستکام بخدمت دیوانی بادشاهزاده مراد بخش و رای سبها چند دیوان صوبه پنجاب بموجوداری دامن چکله سیالکوت نیز از تغیر گنگا دهر ولد راجه تودرمل سرافراز گشتند - بیست و سوم قاسم خان بدارالسلطنت لاهور دستوری یافت که بر چهار توپ کلان را بطول چهار گز و چارده طسو که درین ایام در کار خانه دارالسلطنت ریخته شده و گوله هر کدام یک من شاهجهانی است روانه کابل نماید - درین سال پیشکش بادشاهزادهای بخت ییdar و امرای نامدار قریب پانزده لک روپیه به پذیرائی رسید -

آغاز سال بیست و نهم جلوس مبارک

درین آوان مسمود مزده وصول آغاز سال بیست و نهم از جلوس اورنگ نشین اقبال روز جمعه غره جادی الثانی ساله هزار و شصت و پنج بهری مطابق

بیستم فروردی ماه هجرت افزای همگنان گردید^۱ - چون ساعت وزن شاه بلند اقبال بود بان والا مقدار خلعت خاصه و شمشیر مرصع و دیگر مرصع آلات که قیمت همه یک لک رویه بود و فیل بدهگر نام سر آمد فیلان خاصه با یراق طلا و ماده فیل عنایت شد - و حیات خان بعطای نقاره و نامدار خان بعنایت علم سرافراز شدند -

چون بمساع حقایق مجامع رسید که صمصام الدوله حارس صوبه^۲ اودیسه رخت هستی بریست بقدم حسب الائتاس بادشاهزاده محمد شجاع بهادر رشید خان ولد افتخار خان را بخدمت صیانت صوبه^۳ مسطور از قبل آن والا تبار سرافراز گردانیدند - بهرام برادر خورد جعفر خان بافرونی^۴ پانصدی صد سوار بمنصب بزار و پانصدی ششصد سوار سر برافراخت - هژدهم بیرم دیو سیسودی^۵ که دخترش بمهراج^۶ جسونت سنگه نامزد شده بود بعطای ده هزار رویه نوازش یافت - پرتھی چند مرزبان چنبه بمرحمت جمدھر با ساز مرصع و اسب مبابی گشته بوطن مرخص گردید - سیوم رجب مهراج^۷ جسونت سنگه را دستوری دادند که به متھرا رفته بعد از کتخدائی با دختر بیرم دیو به جودهپور برود - چهارم اکھیراج مرزبان سروبی بعنایت خلعت و فیل بلند پایگی یافته بوطن مرخص گردید - چون بهادر خان بدارالملک کابل با لشکر تعینات صوبه^۸ مذکور در بنون و نغر رفته افاغنه^۹ آن مرزمین را مالش بسزا داده یک لک رویه بطریق پیشکش بر آنها مقرر نموده بود و تحصیل وجه پیشکش بعهده احمد خان پسر محمد خان نیازی تیولدار بر دو بنگش

۱- در نسخه^{۱۰} حیدر آباد تمهید دیگر باین الفاظ مرقوم است - "درین نخسته آغاز فرخته انجام که از ین توجه بادشاه مکندر حشمت ملیان جاه گیتی دلنشین تر از ریاضی رضوانست و از کثرت جمعیت و وفور روح و راحت دلهای عالمیان شادان و لبهای زمانیان خندانست سال فرخ فال بیست و نهم از جلوس مبارک روز جمعه از غره جهادی الثانی سال هزار و شصت و پنج شروع شده مسرت بر مسرت افزود - و از فیض سعادت مکرمت و احسان خدیو زمین و زمان جهان نورانی گشته دامن امید عالمیان بخواهر مقصود بر آموذ - درین روز مسرت افزوز چون الخ -"

نمود و این مقدمه چاردهم بعرض رسید از آنجا که صوبه کابل بشاه بلند اقبال متعلق بود مبلغ مذکور بآن بخدمت بیدار عنایت شد -

بیست و نهم بهگوان داس که سابقاً دیوان خان اعظم بود و پس از سپری شدن او در سلک بندهای درگاه منسلک گشته بخدمت دیوانی صوبه مالوه و اضافه منصب مباهی گردید - در طی موانع سال گذشته رقم پذیر خامه وقایع نگار گشته که خلیل الله خان بمالش مرزبان سری نگر و گرفتن دون دستوری یافته بود بیست و ششم صفر بافواج قاہرہ برہ نوردی در آمد و زمیندار سرمور بقاید طالع آمده بہ لشکر ظفر اثر ملحق گشت - چون این معنی بمسامع جاہ و جلال رسید زمیندار مذکور بعطای خلعت و صدور فرمان عاطفت عنوان متضمن بہ خطاب راجہ سوہاگ پرکش سربلندی یافت - سرمور کوہی است شالی سمت اکبر آباد کہ درازی ان سی کروه است و عرض بیست و پنج - و در آنجا پنج چالہا و برفدناہا بجهت سرکار والا ترتیب یافته و از اول اسفندار تا آخر مہرچ و برف فراوان بدار الخلافہ ہنگام نزول موکب اقبال می رسد - از پنج چال تا دھمراس نام جای کہ بر کنار دریای جون واقع است و مسافت مابین شانزدہ کروه و راپش دشوار گذار حلالان برف و بچ را برہ پشت می آرند و از آنجا در مہندوق انداختہ بر بالای سیل راہ دریای جون بہ دریاپور از مضافات پرگنہ خضر آباد کہ از دھمراس نیز شانزدہ کروه مسافت دارد میرسانند و از آنجا تا دارالخلافہ در کشتی در سہ شبانروز می رسد - چہاردہم ربیع الثانی خلیل الله خان با زمیندار سرمور و برخی دیگر زمینداران اطراف دون کہ جملگاہ بیست بیرون کوه سری نگر بدرازی بیست کروه و پھنائی پنج کہ در طول یک سر آن بدریای جون پیوستہ و دیگری بگنگ و در اطراف مواضع و محال آباد دارد رسیدہ نزدیک کیلا گدہ گین قلعچہ بطول صد و چھل ذراع و عرض صد و بیست بنیاد نہادہ و در یک ہفتہ صورت تمامیت دادہ شیر خواجہ را با دو صد پیادہ تفنگچی بہ تھانہ داری آنجا معین ساخت - و بیست و دوم از آنجا رابی شدہ بیست و ہفتم بہ بہادر پور کہ از محال متعلقہ دون است و مابین دریای گنگ و جون واقع شدہ رسید - چون رعایای آن نواحی پناہ بکوه و جنگل بردہ وجوع نمی آوردند لشکر از اطراف بہ تنہا آنہا فرستادہ مالش بسزا داد - و درین مکان نیز قلعچہ بطول دو صد و بیست ذراع و عرض صد و پنجاہ برافراختہ بہار لوحانی را با پانصد پیادہ و

تفنگچی بطریق تهانه گذاشت - نهم جادی الاول از آنجا کوچ نموده دوازدهم نزدیک قصبه بست پور که آن نیز از مضافات دون است و در کمر کوه آباد و فراوان آب روان دارد فرود آمده محاذی قصبه مذکور محکم بطول صد و سی گز و عرض صد و بیست بنا نموده سید بلوچ را با دو صد و پنجاه پیاده تفنگچی گذاشت - بیست و دوم به سهج پور که مکانی است مشتمل بر چشمها و نهرها و فراوان گل و سبزه آمده بر فراز تلی که دورش هزار ذراع است و ارتفاعش پانزده و در سوالف ایام قلعه و اثرش باقی بود قلعه موافق آن مرتب ساخته محمد حسین ثیرایی را به تهانه داری تعین نمود و دو صد و پنجاه بندوقچی همراه داد - و چون بساحل گنگ که از آن عبور نموده بکوه در می آیند رسید جمعی از بندها با توغخانه بادشاهی عبره کرده تهانه چاندی را که از توابع سری نگر است و خارج دون کیلا گده بتصرف در آوردند - درین اثناء بهادر چند مرزبان کپایون بفروغ طالع باراده خدمت گزاری آمده داخل لشکر شد - از آن رو که موسم یساق آن سرزمین و هنگام در آمد کوپستان گذشته بود و برسات نزدیک رسیده گرفتن آن بدیگری سازگار نیست و دون بتصرف درآمده به خلیل خان حکم شد که مهم کوه موقوف دارد و خدمت نگهبانی دون به چتر بهوج چوبان مفوض شد - و دون که حاصل آن هنگام آبادی و معموری یک لک و پنجاه هزار روپیه می شد به شصت لک دام بطریق وطن در تیول او مقرر فرمودند - چون مزروعات دون پی سپر مواکب فیروزی شده بود و کشاورزان متفرق گشته مقرر گشت که تا یکسال پانصد سوار و هزار پیاده بندوقچی از سرکار والا بطریق کومک با وی باشد و ماهانه ده هزار روپیه که سالانه یک لک و بیست هزار روپیه باشد بجهت علوفه این جاعت نقد از خزانه عاصره تنخواه نمایند - دوازدهم خلیل الله خان از دون آمده باحراز شرف ملازمت مستسعد گردید - شانزدهم بریکی از محمد بیگ و احمد آقای رومی که از بصره باراده عبودیت آستانه کیوان مرتبت آمده بودند بخنعت و منصبی درخور نوازش یافتند -

اکنون بتقریب ذکر بصره لختی از چگونگی حاکم آن بلده درین نامه مفاخرت ثبت می نماید - حسین پاشا ولد علی که بحکومت بصره می پرداخت و در

ظاهر اطاعت سلطان روم می نمود و مجد عم لو بتقریبی از وی رنجیده باستنبول رفت بداعیه آنکه برادر زاده را معزول گردانیده خود منصوب شود چون مطلبش در آنجا صورت پذیر نه گشت پیش ابشر پاشای حلب که عزل و نصب حکام برخی بلاد روم باختیار او بود رفته بدسلوکی برادر زاده ظاهر ساخت و استدعای اقطاعی نمود که محصول آن را صرف حوایج ضروری نماید - ابشر بحسین پاشا نوشت که محلی از لواحق بصره بوی باز گزارد - بعد از آنکه به بصره آمد حسین پاشا بر طبق نوشته ابشر کاربند شده مجد را بدلجویی نزد خود نگهداشت - چون مجد باتفاق برادر دیگر پا از اندازه بیرون گذاشته در بصره بی اعتدالی آغاز نهاد حسین پاشا پردو را بند نموده بر جهاز قرققای سوداگر که از سورت رفته بود روانه هندوستان نمود - اینان بطایف الحیل بر کنار لحسا از جهاز برآمده به بغداد پیش مرتضی پاشا رفتند - و مجد از روی تزویر اتفاق حسین پاشا بقزلباش و وفور خزانه او و نموده ظاهر ساخت که اگر حکومت بصره بمن تعلق گیرد و شما با جمعیت آمده او را از بصره برآرید خزانه مذکور بشما عاید خواهد گشت - مرتضی پاشا این قصه بقیصر نگاشته دستوری گرفت که از بغداد به بصره رفته حسین پاشا را برآورد و بصره را به مجد سپارد - چون این عزیمت از قوه بفعل آورده نزدیک بصره رسید حسین پاشا یزنه خود یحیی را با فوجی به نبرد او فرستاد - یحیی چون دانست که با وی جمعیت بسیار است و تاب مقاومت ندارد راه مطاوعت سپرده باو پیوست - و حسین پاشا از شنیدن این خبر سراسیمه گشته عیال و اسوال خود را به پیمان که از مضافات شیراز است برده بقزلباش ملتجی گشت - مرتضی پاشا ببصره آمده بر چند تفحص و تجسس نموده خزانه که مجد نشان داده بود نیابت و ازین رهگذر او را با برادر و گروهی دیگر از هم گذرانید - پس از چندی اعراب جزایر از بدسلوکی و ناپنجاری مرتضی پاشا بستوه آمده هنگام آرای قتال گشتند و مرتضی شکست یافته به بغداد شتافت و این مژده را به حسین پاشا رسانیده -

رضی دانش تخلص شاعر مشهدی که قصیده در مدح شاه سخا گستر بعرض

رسانید بانعام دو هزار روپيه سربرافراخت - اين چند بيت از آن قطبیده است :

اينيات

موجود درگه صاحبقران ثانی کن
که اين خطاب نمايان ز عالم بالامت
بخوان بلند که تفسير آيد کرم است
خطی که در کف دست مبارکش پيدا است
جهان بوسعت دولت سرای جاهش نيست
بهر طرف که زند پرهای بخت فضا است
ز رتبه مایه حق گفته اند شاهانرا
زمین بیوس که اين بادشاه نور خداست
چراغ خانه بختست شعله تيغش
بروز معرکه برق میای اعداست
سرش بشرکت گردون فرو نمی آید
کسی که کرد درین بارگاه قامت راست
باین بلند مکان عرض حال حاجت نيست
دقیقه یاب نگاه و رموزدان اداست
بنور شعله ادراک در سیاهی شب
سواد خوان خط جبهه صحیفه نماست

سید ولی فرستاده عادل خان بمرحمت خلعت واسی عراقی با زین نقره و
هفت هزار روپيه شاد کام گردیده دستوری انصراف یافت - یک لک روپيه از خزانه
احمد آباد ببادشاهزاده عالی تبار عهد مراد بخش و شصت هزار روپيه برسم محمود در
ماه رمضان بمساکين و ارباب استحقاق مرحمت گشته غره شوال بدستور هر سال
بجهت ادای دوگانه عيد الفطر بمسجد حجله نشین تنق عصمت و اعتلا بی بی
اکبر آبادی محل تشریف برده بعد از ادای نماز فراوان زر سرخ و سفید که آن
زینت افزای سرادق دولت فرستاده بود نثار فرق مبارک ساختند -
سوم رمضان ذوالفقار خان که بیست لک روپيه خزانه از محصول پرگنات

خالصیه صوبه، الہ آباد و بہار حسب الحکم والا ہمراہ آوردہ بود۔ بدرگاہ فلک جاہ رسانید۔ بیست و ہشت ہونر بندیلہ را باضافہ پانصد سوار بمنصب ہزار و پانصدی ہزار و پانصد سوار مفتخر گردانیدند و برگنہ ہنواری از توابع سرکار کالیی در قبول او عطا فرمودند۔ بیست و یکم شوال محال یک کروڑ دام از صوبہ بنگالہ و اودیسیہ بسلطان زین الدین خلف شاہزادہ والا تبار چھ شجاع بہادر و برگنہ سلطان ہونر از مضافات صوبہ خاندیس کہ جمعش یک کروڑ دام است بسلطان چھ ولد بادشاہزادہ کامگار چھ اورنگ زیب بہادر بطریق انعام مرحمت شد۔

چون بعرض اقدس رسید کہ لشکر خان بخشی دوم دست طمع کشودہ و ذیل دیانت خود را بلوث خیانت آلودہ او را از خدمت باز داشتہ پانصد ہذا از منصبش کم فرمودند تا دیگر از ہرستان دراز امل عبرت گیرند۔ بیست و نہم مثلاً شفیعا را از اصل و اضافہ بمنصب دو ہزار و پانصدی و شش صد سوار و خطاب دانشمند خان برنواختہ بخشی دوم گردانیدند و قلمدان سررع و خلعت عنایت فرمودند۔ چہارم ذیقعدہ بحکیم صالح کہ معالجہ اسہال خواجہ صادق نیکو نمودہ بود، تمامی زر جیب خاصہ عنایت شد۔ این جیب عبارت است از خریطہ کہ مشتمل می باشد بر اکثر اشیای ضروریہ از تراکیب و ادویہ مانند تریاق فاروق و دواء المسک و نوشدارو و کمونی و زہرمرہ و مویائی و جدوار و امثال آن و محتوی بر صد اشرقی و صد روپیہ کہ ہموارہ در سفر و حضر و درون و بیرون در پیشگاہ حضور میدارند۔

چہاردہم نور الدین قلی خان بہ بیجا پور نزد عادل خان دستوری یافت کہ لوح طلا کہ حسب الالتاس او منشور نوازش بر آن مرتسم گشتہ برساند۔ ہژدہم ذوالفقار خان را بعطای خلعت و تقارہ برنواختہ رخصت جاگیر فرمودند۔ سوم ذی الحجہ زین العابدین کرمانی را کہ مشرقی توپ خانہ معلی داشت میر سامان شاہ بلند اقبال گردانیدند و مشرقی توپ خانہ بگردہر تفویض یافت۔ روز مبارک دوشنبہ دہم ذی الحجہ خاقان اسلام پرور با فتر خلافت بعیدگاہی کہ بحکم اقدس بیرون حصار شہر دارالخلافہ بنا یافتہ پرتو ورود افگندہ نماز ادا فرمودند۔ و با آئین ہر سال خلعتہا بخلطیم مرحمت شد و بعد از معاودت بدولت خانہ رسم قربان بتقدیم رسید۔ این بنای است بطول شصت و دو ذراع و عرض ہژدہ و نیم و ارتفاع دوازده ذراع از پوشش تحتہای سنگ سرخ تراشیدہ اساس پذیرفتہ۔ و مشتمل است بر ہفت چشمہ و

پیش طاقی بارتفاع پانزده ذراع و ازاره و فرشش تمامی از سنگ سرخ ترتیب یافته و چبوتره پیش این قدسی مکان بطول نود و یک ذراع و عرض پنجاه و چهار و ارتفاع یک و نیم گز از سنگ مرصع گشته و بر دور آن محجری از سنگ مذکور نصب شده - پیش چبوتره صحنی است دویست در دویست ذراع که در آن اشجار سایه دار نشانده اند و در وسط آن حوضی کوثر نما پژده در پژده - و چار دیواری دارد محتوی بر سه دروازه رفیع و چهار برج بر برجی بقطر پنج ذراع که آنرا دو طبقه گنبدی سقف برآورده اند - پیش دروازه خاور سو جلخانه ایست دو صد ذراع در صد و پنجاه ذراع و پیش آن بازاری دو رویه مشتمل بر یک صد و چهار حجره و پیش هر حجره ایوانی بکمال خوبی ساخته شده - بصرف مبلغ پنجاه هزار رویه در عرض یک و نیم سال تمامیت پذیرفته -

بیست و هشتم از عرضداشت قایم بیگ که از جناب خلافت بسفارت روم دستوری یافته بود معروض گشت که ذوالفقار آقا سفیر فرمانروای روم که رقتن خود بر جهاز سلامت رو بادشاهی اختیار ننموده التماس نموده بود که بر جهاز رضائی روانه ساخته گردد بعد از رسیدن بندر تفتده که از آن جا تا مکه معظمه ده دوازده روزه راه است بیشتر احوال را در آن جهاز به بندر جده روانه ساخته مبلغ سی هزار ابرابیمی و صندوقچه جوهر و لختی دیگر اشیا همراه گرفته با جمعی براه خشکی در شش روز داخل جده شد - چون جهاز بمشقه عمر که دو سه منزلی جده است رسید بسبب رسیدن باد تند و نا بودن معلم شناسا بر کوه خورده فرو نشست - و ذوالفقار آقا که بیمار بود از شنیدن این خبر قرین حسرت و اندوه زندگانی بانجام رسانید -

سلخ ماه مهابت خان به تیول خود گوالیار رخصت یافت - سید فیروز خان بفوجداری ایرج و بهاندیر و شاهزاده پور که سه کرور چهل لک دام جمع این بر سه محال است و از جهت عدم پرداخت و زیونی عمل از نجابت خان تغیر شده بحالیه شریفه متعلق گشته سر برافراخت - سوم محرم قلعداری مستقر الخلافت از تغیر سیادت خان بگردهر کور مقرر شد - راول پونجا زمیندار دونگر پور به تھانه داری اعظم آباد از توابع صوبه احمد آباد نوازش یافته مرخص گردید - هشتم صفر خدمت عرض وقایع صوبجات از تغیر اسد خان بارادت خان مقرر شد -

چون میر محمد سعید میر جمله که از سادات اردستان صفایان است و رتق و فتق

مهمات قطب الملک بدو منوط بود و ولایتی از کرناٹک که طولش صد و پنجاه کروه است و عرض بعضی جای بیست کروه و برخی سی و چهل لک روپیه حاصل دارد و مشتمل است بر معادن الپاس و بیچ یکی از نیاگان قطب الملک را میسر نموده که قلیلی ازان توانند گرفت با چندین حصون حصینه که از کرناٹکیان انتزاع نموده بتصرف درآورد - باوجود سامان سابق بعد از اخذ آن ولایت مکتی تمام و ثروقی فراوان بهمرسانیده بود چنانچه پنج هزار سوار نوکر داشت ازین رهگذر که جمعی باو مخالف بودند قطب الملک را ازو منحرف ساخته در صدد برهمزدن دولت او شدند - چون او متصدی خدمات شایسته گشته بود و چنین ولایتی از زمینداران کرناٹک انتزاع نموده توقمی که داشت بظهور نه پیوست بنابراین بپادشاهزاده محمد اورنگ زیب بهادر توسل جست - برهنمونی طالع سعید بدرگاه خواقین پناه التجا آورد - بعد از آنکه این ماجرا از عرضداشت آن کامگار بمسامع حقایق مجامع رسید درین تاریخ خلعت فاخره با منشور نوازش متضمن عنایت منصب پنج هزاری پنج هزار سوار با دو هزاری هزار سوار بمحمد امین پسرش و یرلغ قضا نفاذ با خلعت خاصه بقطب الملک در باب عدم ممانعت او و متعلقانش مصحوب قاضی عارف بخشی دوم احدیان فرستاده شد - و قاضی مسطور بمرحمت خلعت و اسب و انعام دو هزار روپیه سر برافراخت و خدمت او به محمد جعفر مرحمت شد -

بژدهم علی مردان خان امیرالامرا با ابراهیم خان و دو پسر دیگر از کشمیر آمده شرف اندوز ملازمت گردید - نوزدهم سهاگ پرکاش مرزبان سرمور برهنمونی بخت و دولت تقبیل عتبیه اقبال اندوخته نه اسب و برخی طیور بطریق پیشکش گذرانید - هفتم ربیع الاول سلطان زین الدین نخستین خلف پادشاه زاده محمد شجاع بهادر که از بنگاله روانه حضور شده بود و بحکم والا علی مردان خان امیرالامرا و جعفر خان تا کنار شهر استقبال نموده بدرگاه عرش مرتبت آورده بودند شرف اندوز ملازمت لازم البرکت گردید - بژدهم مهاراجه جسولت سنگه و روپ سنگه راتهور و مکند سنگه پادا و راجه شیورام کور از اوطان خود آمده باستیلام عتبیه اقبال چهره طالع برافروختند - بیست و دوم رستم خان بهادر فیروز جنگ و راجه جی سنگه و راؤ ستر سال از تپول خود آمده دولت ملازمت اندوختند -

جشن وزن شمسی

روز دوشنبه بیست و چهارم ربیع الاول سال هزار و شصت و شش هجری مطابق سوم بهمن بزم جشن وزن شمسی انتهای سال شصت و چهارم و ابتدای سال شصت و پنجم از عمر ابد قرین انعقاد یانته جهانی را یجزایل مواهب و عطیات کام اندوز ساخت - درین محفل عیش و سرور شاه بلند اقبال را بخلعت خاصه طلادوزی با نیمه آستین و تسبیح لالی و زمرد و کمر مرصع که قیمت آن یک لک و پنجاه هزار رویه بود و باضافه ده هزاری ذات بمنصب چهل هزاری بیست هزار سوار دو اسپه سه اسپه عز اختصاص بخشیدند - و سلطان سلیمان شکوه را بمرحمت خلعت خاصه و اضافه هزار سوار بمنصب دوازده هزاری هشت هزار سوار دو هزار سوار دو اسپه سه اسپه و صاحب صوبگی پتنه سرافراز گردانیدند - و سلطان زین الدین را بخلعت خاصه و تسبیح مروارید و منصب هفت هزاری دو هزار سوار فرق عزت برافراختند - علی مردان خان امیرالامرا و جمده الملکی سعد الله خان بعنایت خلعت خاصه با چار قب طلادوزی و مهاراجه جسونت سنگه و رستم خان بهادر فیروز جنگ و راجه جی سنگه و قاسم خان میر آتش و اعتقاد خان میر بخشی و سید هدایت الله صدر و تقرب خان و راوستر سال و روپسنگه راتهور و دانشمند خان بخشی دوم و دیگر امرا بعنایت خلعت خاصه مفتخر و مهابی گردیدند - قاسم خان میر آتش باضافه پانصد سوار بمنصب چهار هزاری سه هزار و دانشمند خان بفزونی پانصدی بمنصب سه هزاری شش صد سوار و محمد علی خان از قبل شاه بلند اقبال بخدمت حراست صوبه پتنه و سید عبدالرزاق گیلانی از معتمدان آن والا گهر بعنایت صوبه ملتان و نمل چند مقیم جواهر بخطاب رای فرق مهابات بر افراختند - میر میران پسر خلیل الله خان باضافه پانصدی صد سوار و خدمت میرتوزکی از تغیر مخلص خان سرافرازی یافت -

جشن وزن قمری

روز دوشنبه غره ربیع الثانی مطابق دهم بهمن بزم مسعود فرخنده وزن قمری انجام سال شصت و ششم و آغاز سال شصت و هفتم از عمر جاوید طراز در شاه محل که از خجسته وزن شمسی تا این روز که باقسام مواد عشرت و کامرانی زینت افروز

بود منعقد گردید. بعد از یک پیر و دو گهری آن جان جهان را بطلا و نقره و دیگر اشیا بسنجیده بفقرا و مساکین و فضلا و شعرا و ارباب طرب قسمت یافت. کنور رام سنگه بفرونی پانصد سوار بمنصب سه هزاری دو هزار سوار و بعطای نقاره و نامدار خان بانعام بیست هزار رویه و ابراهیم خان پسر علی مردان خان بمنصب دو هزاری هشت صد سوار و رای رگه‌ناته بمنصب هزاری دو صد سوار از اصل و اضافه فرق افتخار برافراختند. محمد وارث بادشاهنامه نویس بتفویض خدمت عرض وقایع صوبجات و عطای خلعت و اضافه بمنصب سرافراز گردید. درین دو خجسته جشن پیشکش دراری برج خلافت و نوئینان بلند مرتبت موازی بیست و سه لک رویه پذیرائی یافت.

چون بعرض اقدس رسید که مرزبان سری نگر از رهنمونی دیو ادبار بترمیم قلعه سائتور که از دیر باز از هم ریخته بود و دو گروهی بهادر پور است که بچتر بهوج چوہان مرحمت شده اشتغال دارد و شهب مواضع دون می پردازد بنابراین آن قاسم خان میر آتش با چهار هزار سوار که از آن جمله یک هزار و پانصد سوار برقنداز بود و پنج هزار پیاده بندوچی و باندار بدانصوب دستوری یافت و راجه سجان سنگه بندیده نیز همراه خان مذکور مرخص شد.

چون خاندوران بهادر نصرت جنگ در سال دهم از جلوس اشرف بر سرکوکن زمیندار دیو گده رفته یک صد و هفتاد زنجیر فیل که در تصرف او بود و یک لک و پنجاه هزار رویه نقد بطریق پیشکش گرفته مقرر فرموده بود که در طی هر سه سال چهار لک رویه برسم پیشکش واصل خزانه شاهی می ساخته باشد و از آن باز تاحال که کیرت سنگه پسرش بمربانی آنجا می پردازد در ادای آن تعلل ورزیده بلطایف الحیل می گذرانید. بنابراین ببادشاهزاده محمد اورنگ زیب بهادر فرمان رفته بود که میرزا خان ناظم صوبه برار و هادی داد خان صوبه دار تلنگانه را بر سر زمیندار مذکور بفرستند پیشکش مقرر چند ساله که نزد او مانده با پیشکش سال حال و اقبال ازو بستانند. چهارم این ماه از عرضداشت آن والا گهر بمسامع حقایق مجامع رسید که بر طبق یرلیخ قضا نفاذ میرزا خان را بمالوجی بهونساه و جمعی دیگر و هزار سوار از تابینان خود دستوری دادند که از راه ایلچپور و هادی داد خان را با دولتمند زمیندار بکلانه و گروهی از دکنیان و منصبداران تعیین نموده که از راه ناگپور بمقصد شتابند. اینان براه نوردی در آمده چون بسرحد ولایت او رسیدند و از دو

جانب ملک او را زیر کردند از در عجز و استکانت در آمده ناچار مرزا خان را دید و ادای بقایای پیشکش تا سال بیست و نهم قبول نموده مقرر ساخت که بعد ازین وجه پیشکش را سال بسال بخزانة عامره برساند - مرزا خان مرزبان مذکور را با بیست زنجیر فیل که سوای آن در تصرف نداشت همراه گرفته معاودت نمود -

از عرضداشت بادشاهزاده محمد اورنگ زیب بهادر بمسامع جاه و جلال رسیده بود که سری پت زمیندار جوار که سمت شالی آن سرحد ملک بکلانه و جنوبی ولایت کوکن که سابق به بی نظام تعلق داشت و آنرا بعدال خان مرحمت فرموده اند و برکنار دریای شور واقع شده و بندری دارد چپول نام که اعظم بنادر است مرتکب اعمال نکوپیده میگردد و در تقدیم خدمات بادشاهی تهاون میورزد و راو کرن تعهد می نماید که اگر جوار از پیشگاه خلافت در تیول او مرحمت شود از قرار واقع بربط و ضبط آن پردازد حسب الحکم آن والا گهر راؤ کرن را باضافه پانصدی پانصد سوار بمنصب سه هزاری دو هزار سوار سرافراز ساخته جوار را بجمع پنجاه لک دام در طلب این اضافه مرحمت نمودند - راو مذکور بدانصوب شتافته در صدد استیصال سری پت مذکور در آمد - او تاب مقاومت در خود ندیده باطاعت و انقیاد گرائید و راو کرن را دیده مبلغی بطریق پیشکش رسانیده خراج محال متعلقه زمینداران خود پذیرفته پسر خود را برسم نوا نزد راؤ کرن گذاشت - رقم پذیر خامه حقائق نگار گردید که قاسم خان بگرفتن قلعه سانتور دستوری یافته او با دلیران پیکار پرست بیست و نهم این ماه بنواحی قلعه مذکور رسیده جمعی از بندیلها را تعیین نمود که هنگام شب رفته سرکوپها و راه برآمد قلعه بگیرند و مقرر ساخت که آخر شب با دیگر بندهای بادشاهی یورش نمایند - اتفاقاً بمجرد وصول جماعت بندیلها جوق از مخاذیل که در قلعه بودند ثبات نورزیده خانها را آتش زده ره سپر وادی فرار گشتند و اینان قلعه بتصرف در آوردند - قاسم خان از شنیدن این ماجرا با رفقا آنجا شتافت و تا یک هفته توقف نموده قلعه را خراب گردانید و سه صد بندوچی پیاده بمدد چتر بهوج گذاشته معاودت نمود و بیست و یکم دولت ملازمت اقدس دریافت -

آغاز سال سیم از جلوس سعادت مانوس

روز سه شنبه غرة جادی الثانی سال هزار و شصت و شش هجری شروع سال سیم از جلوس اشرف روزگار را بتازگی بهجت آسود گردانید - حاجی فولاد سفیر عبدالله خان

حاکم کاشغر بخلعت سرافراز گشته دستوری انصراف یافت و از پیشگاه کرم گستری پانزده هزار روپیه عنایت شد که متاع هندوستان خریده برای خان مذکور ببرد - کب اندر بانعام صد مهر و راگهو پندت بانعام هزار روپیه سرافراز گردیدند - دوازدهم علی مردان خان امیرالاسرا بکشیر مرخص شد و ابراهیم خان و اسماعق بیگ پسرانش همراه پدر دستوری یافتند - بیست و دوم جهادی الثاني جمعة الملکی سعده الله خان ازین سپنجی سرای انتقال نمود - تفصیل این واقعه برین منوالست که در ماه صفر سال گزشته باین علت قولنج گرفتار شده بود اما برهنمونی سعادت حرمان تقبیل سده اقبال بر خود نه پسندیده بر روز شرف کورنش می اندوخت و بآئین سابق خدمات مرجوعه بتقدیم میرسانید و اظهار عارضه خود نمیکرد - و تا دو ماه بمعالجه تقرب خان عمل نموده در ازاله مرض می کوشید چون در اوایل ماه جهادی الاول از غلبه ضعف و ناتوانی خانه نشین شد و تقرب خان بسمع والا رسانید که بیبارش بغایت صعب است بادشاه بنده نواز حکمای دیگر را بمداوی او دستوری داده بر روز استفسار احوال او می فرمودند چون بمعالجه اینان نیز اثری مترتب نشد و بیماری رو باشتداد گذاشت شهنشاه بنده پرور برای سرافرازی او و اعقابش چهارم جهادی الثاني با بادشاه بلند اقبال بمنزل او پرتو ورود افکندند - اگرچه بمجرد دیدن بر لوح ضمیر غیب دان منعکس گردید که ازین بیماری رستگاری ندارد اما بصنوف تسلی و دلانیا او را طائیت بخشیده متوجه دولت خانه معالی گشتند و بشاه بلند اقبال فرمودند که عنقریب بساط بستی در می پیچد - بمحلاً چون اجل موعود رسیده بود تدبیر اطبا مفید نیفتاد و مرض قوی و قوی ضعیف گشت و در تاریخ مذکور بجهان بقا ارتحال نمود - خاقان ایزد شناس مغفرت او را از جناب کبریای الهی مسألت نمودند و لطف الله پسر او را که در سن یازده سالگی بود بخلعت و منصب بقت صد سوار برنواختند و به دیگر پسران و دختران و چهار زن او یومیه مرحمت شد - و یار محمد همشیره زاده بمنصب صدی شخصیت سوار سرافراز گردید - و جمعی کثیر از نوکرانش که سزاوار بندگی درگاه والا بودند بمنصب درخور نوازش یافتند - از آن جمله عبد النبی که نوکر عمده او بود و به فوجداری مهابین و متھرا و جلیسر و دیگر برخی محال تیولش و بخدمت راهداری مابین مستقر الخلافه اکبر آباد و دارالخلافه شاهجهان آباد می پرداخت بمنصب هزاری چهار صد سوار و فوجداری شمس آباد و غیره برافراخت - و بیست و چهار کرور دام بشاه بلند اقبال انعام شد و از محال تیول سعد الله خان

تقاضا کردید و خدمت راهپدای بعهده مردم آن بیدار بخت قرار یافت. و رای رگناه که خدمت دفتر خالصه و تن بدو مفوض بود بمرحمت خلعت و فیل و خطاب رای رایان مفتخر گردید و مقرر شد که تا تعیین دیوان اعلی امور کلی و جزئی دیوانی را بعرض اقدس میرسانیده باشد و اعلی حضرت بنفس نفیس به تقیج آن پردازند. چندر بهان منشی که بحسن تربیت افضل خان شایستگی بندگی درگاه والا بهمرسانیده مدتی داخل بتدگان بود و حسب الالتباس شاه بلند اقبال بان والا تبار عنایت شده بود چون بانشای مدعا نویسی آشناست او را درین تاریخ از شاه بلند اقبال گرفته بخطاب رای و منصبی در خور نواختند.

بهادر چند مرزبان ولایت کاپیون بوساطت خیال الله خان بتلیم سده جهانبانی سرمایه، افتخار اندوخت و دو زنجیر فیل و برخی اشیا بطریق پیشکش گذرانید. و بعنایت خلعت و سرپیچ مرصع و مالای مروارید با دو دست بند مرصع بالاس و جمدهر مرصع با پهلکتاره و سپر با یراق طلای مینا کار و کافوردان مرصع مینا کار سرافراز گردید. مجد صالح کرمانی بخدمت دیوانی، بیوتات از تغیر میر جعفر و بعطای خلعت و قلمدان طلا مفتخر گشت. یوسف چیا، فوجدار و امین امن آباد بفوجداری و امینی، پرگنه، میالکوت و غیره از تغیر رای سبها چند مر برافراخت. بیستم خلیل الله خان باضافه هزار سوار بمنصب پنج هزاری پنج هزار سوار مبابی گشت. بیست و یکم بهادر چند مرزبان کاپیون بعطای خلعت و متکای مرصع و صد اسب یکی عراقی با ماز طلا و نود و نه ترکی و کچی و یک زنجیر فیل و مرحمت ولایت کاپیون بدستور سابق مفتخر گشته بوطن خود دستوری یافت. و دو پرگنه دیگر بجمع دوازده لک دام یکی سواپاره و دیگر رامکوت که سابقاً باو متعلق بود و پس از آن در تیول رای میکند فوجدار و امین بریلی مقرر شده ضمیمه عنایت گردید. سیدی فولاد پسر جواهر خان بعنایت فیل بلند پایگی یافت. چون حیات خان که سنین عمرش به سبعین رسید و بغزونی، اعتقاد و وفور محرمیت و دوام حضور منظور انظار خاقانی بود و بخدماقی که جز بمعتمدان تفویض نمی یابد می پرداخت بعرض مرض فالج از احراز سعادت استیلام عتبه، گردون مرتبه محروم گردید. دوازدهم ماه شهنشاه بنده پرور مواضع بیست لک دام از حویلی، اکبر آباد بطریق سیورغال باو عنایت نمودند و بر منصب پسر و نیراهش افزوده از تغیر او خدمت داروغگی دولت خانه خاص

به نامدار خان و داروغگی، چپاهای ترک یوسف آقا و داروغگی، آبدار خانه، به شاد کام چيله و داروغگی، خواصان بنابر پسر نوبت خان مغموض ساختند - و نامدار خان باضافه پانصدی پانصد سوار بمنصب دو هزار و پانصدی هزار و پانصد سوار سرافراز گشت -

نهضتِ بادشاهزاده محمد اورنگ زیب بهادر بولايت گلکنده و آمدن مير محمد سعيد مير جمله

در طی وقایع سال گذشته حقیقت پناه آوردن مير محمد سعيد مير جمله و فرستادن فرامین مطاعه بنام او و قطب الملک مصحوب قاضی عارف نگارش یافت - چون پیش از رسیدن قاضی عارف بدولت آباد قطب الملک از ناعاقبت بینی محمد امین را با متعلقان قید نموده آنچه از صامت و ناطق داشت بتصرف در آورده او را به قلعه گلکنده فرستاد - پس از آنکه اطلاع این ماجرا ببادشاهزاده رسید بعتیه، خلافت معروض داشتند که قطب الملک التجای مير جمله بسده اقبال شنیده پسرش را با لواحق مقید گردانیده و بر تمامی نقد و جنس او متصرف گشته است اگر درین کار طریقۀ مساهلت و مسامحت مسلوک میدارند باعث زیادتی جرأت دیگر دنیاداران دکن خواهد شد - بعد از وصول عرضداشت یرلیغ قضا نفاذ بقطب الملک در باب محمد امین باتوابع مصحوب نیاز بیگ و عزیز بیگ گرزداران بطریق داکچوکی ارسال یافت و فرمان والا در جواب عرضداشت بادشاهزاده کامگار صادر شد که اگر محمد امین را قطب الملک نه گذارد و به غنودگی، طالع امتثال فرمان واجب الاذعان را کار نه بپند آن فرزند روانه آن صوب گردد - و مناشیر مطاعه بنام شایسته خان ناظم صوبه، مالوه بصدور پیوست که زود خود را با اسرا و منصبداران متعینه، آن صوبه به نزد بادشاه زاده والا تبار رساند - از آن جا که قطب الملک به مضمون نشان بادشاه زاده که در باب استخلاص محمد امین نوشته بودند کاربرد نه گردید آن کامگار هشتم ربیع الاول سال گذشته سلطان محمد را با بسیاری از بندهای بادشاهی و تابینان خود بدان صوب مرخص ساختند و سیوم ربیع الثانی خود از عقب روانه شدند - و در همین تاریخ قاضی عارف ملازمت نمود - اگرچه گمان بادشاهزاده عالی تبار آن بود که قطب الملک پیش از رسیدن سلطان محمد بسرحد ولایتش محمد امین و لواحق او را بخدمت آن والا گهر خواهد فرستاد او کار را بجای رسانید که نخواهد رسانید و توفیق این معنی

در نیافت و بسبب عدم مساعدت بخت فرمان والا وقتی بدو رسید که افواج قاهره
 بولایت او در آمد - او بعد از وصول فرمان و اطلاع بر در آمدن سلطان از خواب
 غفلت بیدار گشته و راه بختای خود برده عهد امین را با والدهاش و تبعه او
 فرستاد و عرضداشتی محتوی بر این معنی و اظهار متابعت و فرمانبرداری مصحوب
 نیاز بیگ و عزیز بیگ بدرگاه آسمان جاه ارسالداشت - و عهد امین دوازده کروبی
 حیدر آباد ملازمت شاهزاده عهد سلطان دریافت شکر اعطاف بادشاهی بتقدیم رسانید -
 چون قطب الملک از اموال آنها آنچه گرفته بود باز پس نداد سلطان عهد عازم شهر
 حیدر آباد که سه کروبی گلکنده این طرف عهد قلی قطب الملک آباد نموده بود گردید -
 قطب الملک از فرط پراس فرزندان را بقلعه گلکنده که اندوختههای خود را در آن
 نگاه میداشت روانه نمود و خود نیز پنجم ربیع الثانی بمصن مذکور در آمده و جواهر
 و مرصع آلات و طلا و نقره آلات با خود برد - و دیگر اشیا از قسم قالی و چینی
 آلات که درین وقت فرصت برداشتن میسر نیامد در حویلی خود که وسعت تمام
 دارد گذاشت - و از ناعاقبت بینی پنج شش هزار سوار و پانزده هزار پیاده تنگچی
 باندار به سرکردگی موسی محلدار و تولکچی بیگ و مظفر بقصد نبرد تعین نمود - صباح
 آن چون سلطان عهد در نواحی حیدر آباد بر کنار تالابی که موسوم بحسین ساگراست
 رسید و خواست که معسکر گرداند عهد ناصر که قطب الملک او را فرستاده بود رسیده
 صندوقچه پر از جواهر و مرصع آلات گذرانید - درین اثناء مقابله قطب الملک نمودار شده
 شوخی و خیرگی آغاز نهادند - دلاوران عسکر فیروزی اثر از یمن و یسار معرکه
 آرای پیکار گشتند و بمیمن اقبال بادشاهی افواج غنیم را از پیش برداشته ره سپر
 هزیمت گردانیدند و تا دیوار شهر تعاقب نموده جمعی را مقتول و مجروح ساختند -
 و دیگر ادبار زدگان در شهر توقف نه نموده بیای فرار پناه بقلعه گلکنده بردند - چون از
 قطب الملک چنین جسارتی بوقوع آمد و سرمایه فساد ناصر بود سلطان او را در قید
 نموده فردای آن شهر حیدر آباد را بتصرف درآورد - و باندیشه آنکه مبادا از
 لشکریان بر سکنه شهر ستمی رود و متاعی که قطب الملک در حویلی خود
 گذاشته بتاراج رود کنار شهر مذکور را مخیم ساخته عهد بیگ را با جمعی تعین نمودند
 که در شهر رفته سکان آن بلده را بدلقوی و دلاسا از پراگندگی باز دارد - و چون
 عمارت آن جا از چوبست و قابل درگرفتن آتش و پیش ازین پچندین سال در خانه

چند قلی قطب الملک از شعله شمع به پرده ایوان آتش گرفت و به سقف ایوان عمارت رسیده و زبانه کشیده خانهای آن طرف را سوخته خاکستر گردانید و تا یک ماه مشتعل بود تا کید بلیغ نمودند که شهر را از آسیب آتش صیانت نماید.

درین تاریخ میر عبداللطیف حاجب بادشاهزاده کامگار آمده سلطان را ملازمت نمود. و حکیم نظام الدین احمد که سابق نوکر مهابت خان خانخانان بود پس از سپری شدن او نوکر قطب الملک گردیده از جانب قطب الملک آمده سلطان را دید و دو صندوقچه جواهر و مرصع آلات و دو زنجیر فیل با ساز نقره و چهار اسپ با زین و کلغی بنظر درآورد. سلطان هادی داد خان و مجد امین پسر میر جمله و مجد طاہر و مجد بیگ را فرمود که متاعیکه قطب الملک در حویلی خود گذاشته رفته است ملاحظه نموده و ابواب را مقلع ساخته جوق از برقندازان را بجااست آن بگذارند. و ازین رهگذر که قطب الملک در ارسال میر جمله تعمل ورزیده بود مقرر شد که تا رسیدن آن حکیم نظام الدین در اردو باشد.

دوازدهم ماه مذکور قطب الملک یازده فیل و شصت اسپ و دیگر اشیای میر جمله فرستاد. و بادشاهزاده کامگار که سوم ربیع الثانی از اورنگ آباد روانه شده بودند در شانزده روز بسعید آباد که سرائیست هشت کروهی حیدرآباد و آن را میر جمله بنا نهاده و به پشته میر جمله اشتها دارد رسیدند. بیستم از آنجا کوچ نموده یک کروهی قلعه گلکنده آمدند و از فرط حاست بدایره در نیامده فیل سوار بجهت تعین ملچار و دیدن دور قلعه که قریب سه کروه است رفتند. و خبر آمدن اشرار نابکار شنوده سلطان مجد را امر نمودند که با افواج خود جانب دست چپ توقف نماید. درین هنگام پنج شش هزار سوار ادبار آثار و ده دوازده هزار پیاده بندوقچی و باندار در برابر عسکر فیروزی آمده بانداختن بان و تفنگ آتش پیکار بر افروختند. و قلعه نشینان نیز از بالای حصار فراوان توپ و بان سر دادند. بادشاهزاده کامگار بتائید الهی و اقبال لایزال شاهنشاهی فیل پیش رانده دلاوران عرصه و غا را بمالش مخدولان اشاره نمودند. و مبارزان شہامت نشان از صفوف دریا موج لشکر فوج چون برق فروزان و آتش سوزان برآمده بصدمات کوه شکن و حملهای مرد افکن قواعد استقامت مقهوران متزلزل ساخته بسان خم و خاشاک پراکنده گردانیدند. آن گروه اجل ستیز از مال نسکالی باز دو فوج شده

آتش افروز قتال گشتند و تا شام قدم ادبار در عرصه^۱ پیکار فشرده پروانه وار بر شعله^۲ تیغ آتش بار شیران خونخوار ظفر شعار میزدند - و بهادران معرکه^۳ فتح و نصرت و دلاوران میدان فیروزی و ظفر بی محابا و ابا بر آن گروه شقاوت پژوه تاخته و دود از نهاد آن ستاره سوختگان بر می آوردند - تا آنکه بسیاری از نکبت زدگان بزخم تیر و سنان دلبران فیروزی نشان نیست و نابود شدند - و یکم تازان میدان فیروزی اسپان را ببولان درآورده و تا دیوار حصار تعاقب نموده اکثری از آنها را بدرک اسفل جهنم راهی ساختند - و بدستیاری^۴ تأیید و مددکاری توفیق که به وقت قرین و رفیق شفیق طریق هواخواهان آن حضرت است کارستانی در عرصه^۵ کارزار بر روی کار آورده روکش کار نامه^۶ رسم و اسفندیار نمودند - آنگاه حسب الامر عالی یکم تازان خیل سعادت عنان بدست شوخی و تیز جلوی داده تا شام جمعی کثیر از خون گرفتگان را بی سر و پی سپر ساخته بی توقف عنان تعاقب سبک و رکاب تمکین گران کرده از دنبال آن سبکسران جاوریز شتافتند - و روز دیگر ملچارها قراردادده بجد کلی و اتمام تمام جایجا نگهبانان برگشتند - و در هر ملچار چندی از مرد مردانه قرار داده و ملچارها پیش برده رفته رفته ازین راه عرصه^۷ کار بر متحصنان مانند مضیق حوصله^۸ تنگ آنها تنگ فضا ساختند - چنانکه همگنان دل از دست داده دست از جد و جهد باز داشتند بلکه دل از خویش برداشته خودداری نیز فرو گذاشتند -

بیست و دوم قطب الملک میر فصیح را با چهار صندوقچه^۹ جواهر و مرصع آلات و یک زنجیر فیل با ساز نقره و پنج اسب با ساز طلا فرستاده معروض داشت که بجهت استعفای جرایم مادر خود را با پیشکش میفرستم - ازین جهت که او مکرر مرتکب جنگ شده در نافرمانی کوشیده بود میر مذکور را بار ندادند و در گرفتن اشیا درنگ نموده مردم ملچار را از انداختن توپ منع فرمودند - او از ناخردی قدر این نوازش و رعایت ندانسته جمعی کثیر را بسرکردگی جبار بیگ خراسانی و خیریت شیرازی و غیره تعین نمود که از سمت شالی نمودار شده شیوه یزی گری که پیشه^{۱۰} معهوده ایشانست فرا پیش گیرند - و بدستیاری^{۱۱} دستبازی حرکت المذبوحی بجا آورده شاید بحسب اتفاق دستبردی توانند نمود و علت تشویش اولیای دولت کردند - آن والا گهر برین اندیشه^{۱۲} ناصواب مطلع شده بهادران کار طلب را بسررداری^{۱۳} مالوجی به توپخانه خود فرستاده که بمالش آنها پردازند - دلاوران عسکر فیروزی اثر

بمجرد رسیدن خود را بر ایشان زده آن پریشان خیالی چند را سر راست راه فرار ساختند - و یک ژنجیر فیل خیریت مذکور که در اثنای جنگ بدست آورده بودند از نظر انور گذرانیدند - درین تاریخ میر عبداللطیف حاجب را برای آوردن میر جمله تعیین نمودند - روز دیگر مقابیر چون باز قدم جرأت پیش نهاده بآئین شائسته نبردآرا گشتند شاهزاده والا کهر عزم قتیبه آن گروه متمرد را زیور جزم بخشیده خود سوار شدند و جمعی کثیر را اسیر و گروهی انبوه را دستگیر و هزیمت پذیر ساختند - درین نبرد از بندهای بادشاهی برخی شهید و چندی زخمی گشته داد دلاوری دادند - از آن جمله شیخ میر و محمد بیگ میر آتش زخم تفنگ برداشته چنانچه شرایط کوشش بود بجا آوردند و به همراهی اقبال بادشاهی یعنی تائید الهی باوجود زخم مظهر و منصور باردو مراجعت نمودند -

ششم شایسته خان که بیست و هفتم ربیع الاول از مالوه حسب الحکم والا روانه شده بود بافتخار خان و نصیری خان آمده بلشکر ملحق گشت - نهم جادی الاول منشور عنایت نشور مشتمل بر عنایت خلعت خاصه و جمدهر مرصع با پهلکتاره شاهزاده نامدار کامگار و مرحمت خاصه و منصب هفت هزاری دو هزار سوار بسلطان محمد از پیشگاه خلافت بصدر پیوسته فرمان دیگر جواب عرضداشت قطب الملک نیز رسید - چون دلاوران لشکر فیروزی در اندک فرصت ملچارها را نزدیک قلعه رسانیده در صدد فروچیدن باقی منصوبهای فتح از نصب دهنده و رفع سرکوب شده بودند ناچار قطب الملک زینهار شده میر احمد و میر فصیح را با برخی پیشکش فرستاده درخواست فرو گذاشت تقصیر و بازداشت بهادران لشکر نصرت اثر از انصرام قرارداد خاطر نموده حرف ادای بقایای پیشکش مقرر سنوات لغایت سنه بیست و هشت جلوس و نسبت صبیحه خود بسلطان محمد درمیان آورده روز دیگر مصحوب میر فصیح همه پیشکش مقرر سنوات و اسباب محمد امین که دو ژنجیر فیل و برخی دیگر اشیا بود و عرضداشتی مشتمل بر مبارک باد بمنصب شاهزاده سلطان محمد و دو ژنجیر فیل با ساز نقره و یک اسب با زین طلا و ساز مرصع بان نویاوه بوستان خلافت و شهریاری فرستاده التماس استالت نامه نمود - و پس از وصول استالت نامه بامید حصول مرام والده را فرستاد - حسب الامر عالی جمعی باستقبال شتافته بعزت و احترام در منزل شایسته خان فرود آوردند - و فردای آن بواسطت

خان مذکور سلطان را دیده دو اسپ با زین طلا و ساز مرصع و دو فیل با ساز نقره گذرانیده ظاهر ساخت که در حضور عالی خود آمده ادای پیغام و گزارش مطالب و مدعیات نماید. بنابر آن بحضور رسیده هزار مهر بطریق نثار و پنج اسپ از آن میان یکی با زین مرصع و پنج زنجیر فیل با یراق نقره بخدمت آن مؤید و مظفر و منصور گذرانید و التماس عفو جرایم و خطایای قطب الملک کرد و تعین کمیت پیشکش و قبول ازدواج صبیّه او بسلطان نمود. بعد از مبالغه و رد و بدل بسیار ملتصق او را در پذیرفته بیک کرور رویه پیشکش مقرر ساختند. چون میر عبداللطیف حاجب سرکار والا که بجهت آوردن میر جمله رفته بود خبر رسیدن او بنواحی گلکنده آورد قاضی عارف فرمان و خلعت خاصه که از درگاه آسمان جاه آورده بود حسب الامر عالی برده بر کنار تالاب حسین ساگر رسانید. او بعد از ادای بندگی بوصول این عطیه عظمی قامت دولت و بخت برافراخته تا رسیدن ساعت ملازمت بادشاهزاده عالی فطرت بمنزل خود برگشت. و دوازدهم جمادی الثانی سنه سی جلوس مبارک مومی الیه از راه استقبال اعیان موکب اقبال و پذیره و جوه خیل دولت پذیرای این امتیاز خاص شده بملازمت بادشاهزاده عالمیان رسید و سه هزار ابراهیمی نذر گذرانید. آن والا گهر از روی قدردانی او را بشمول انواع عوطف امتیاز تمام داده نخست خلعت و طره مرصع و جمدهر مرصع و دو اسپ با زین زرین و سیمین و فیل با ساز نقره و ماده فیل عنایت نموده بعد از آن به بشارت گوناگون عاطفت نامتناهی و اقسام عنایت شاهنشاهی امیدوار ساخته حکم نشستن فرمودند. و پس از لحظه در خلوت همراه برده محال متعلقه او را بدوباز گذاشته رخصت منزل نمودند. چون ساعت ازدواج سلطان مجد صبح هژدهم ماه مذکور مقرر شده بود مجد طاهر و شیخ نظام قاضی و میر عدل خود را نزد قطب الملک فرستاده خلعت و جیفه مرصع و تسبیح مروارید و فیل با یراق نقره و ماده فیل برای او فرستادند. و او تا دروازه قلعه آمده خلعت و غیره گرفت و فرستادها را در حویلی متصل دروازه قلعه فرود آورده در ساعت مختار اجازت خواندن خطبه داد. و برسم و آئین ملت حنفیه شرایط عقد بتقدیم رسانید و مجد طاهر را رخصت انصراف داد. و بیست و پنجم مجد طاهر و شمس الدین و شاه بیگ خان و چندی دیگر آن عقیقه را با والده قطب الملک باحترام بدائرة که نزدیک دایره سلطان ایستاده نموده بودند رسانیدند. مبلغ ده لک رویه که بطریق جهیز داده بود بسلطان ارزانی داشتند.

ملخ ماه بادشاهزاده عالی گهر بمنزل میر جمه تشریف برده او را من
 جمیع الوجوه سرافراز ساختند - آن امیر آداب فهم قاعده دان بشکر این مرحمت
 بی پایان یک قطعه الیاس ناتراشیده و دولعل و نه زمرد و یک نیلم و شصت دانه
 مروارید و پنج فیل با یراق نقره و یک ماده فیل با زین طلا و پنج اسب عراقی
 با ساز طلا و برخی دیگر اشیا در خدمت عالی و سه انگشتی الیاس و یاقوت و زمرد
 و طره مرصع و دو اسب با ساز طلا و نقره و فیل و ماده فیل با یراق سیمین و
 لغتی دیگر اشیا بسلطان عهد و دو انگشتی الیاس و یاقوت و خنجر مرصع با
 پهلکتاره و یک فیل با ساز نقره و ماده فیل و دو اسب با ساز طلا و نقره بسلطان عهد
 گذرانید - هفتم رجب قرین فتح و فیروزی مراجعت نموده برکندام از امرای
 عظام مثل شایسته خان و غیره را بجا و مکان خود رخصت فرمودند - نوزدهم ماه
 میر جمه معظم خان را رخصت درگاه والا نموده قاضی عارف را همراه دادند - درین
 مکان فرمان عنایت عنوان متضمن خطاب مستطاب معظم خان و خلعت خاصه و
 جمدھر مرصع یا پهلکتاره و علم و نقاره مصحوب مهدی بیگ گرزدار پرتو ورود بر
 ماحت او انداخته سرافراز و کامیاب اختصاص ساخت - بادشاهزاده والا گهر وقت
 مراجعت از کلکنده قلعه قندهار و اودگیر را ملاحظه نموده سوم شعبان داخل
 اورنگ آباد گشتند - چون حقیقت داخل شدن بادشاهزاده والا جاه قریب نصرت و
 فیروزی در اورنگ آباد بمسامع جاه و جلال رسید آن والا گهر را باضافه پنج هزار
 سوار دو اسبه و شایسته خان را باضافه هزار سوار از اصل و اضافه بمنصب
 شش هزار شش سوار پنج هزار سوار دو اسبه سه اسبه و خطاب والای خانجبهانی
 معزز و بلند پایه ساختند - ذوالفقار خان باضافه هزار سوار بمنصب هزار سوار
 سوار و حرامت صوبه بهار از تغیر جعفر خان و احمد بیگ خان که بسبب وقوع
 بعضی امور چندی بی منصب و جاگیر بود باز بدستور سابق بمنصب دو هزار و
 پانصدی دو هزار سوار مقضی المرام گشتند - نور الدین قلی خان ولد موسی خان
 که نزد عادل خان به بیجاپور رفته بود آمده ملازمت نمود و سید ولی کس عادل خان
 نیز همراه او آمده برخی جواهر و مرصع آلات و چهار فیل از آن میان یکی با یراق
 طلا و یک ماده فیل و نه اسب عربی که مجموع یک لک و هشتاد هزار روپیه قیمت
 شد از نظر فیض اثر گذرانید -

انوپ سنگھ زمیندار باندھو همراه سید صلابت خان ناظم صوبهٔ اله آباد بدولت زمین بوس بارگاه عالم پناه رسید - بمرحمت خلعت و جمدهر مرصع و سپر با یراق نقره مینا کار و منصب سه هزاری دو هزار سوار تارک افتخار برافراخت - چون بعرض رسید که معظم خان در نواحی دارالخلافه رسیده حسب الحکم اشرف قاسم خان میر آتش و دانشمند خان بخشی دوم تا کنار شهر پذیره شده بدرگاه عالم پناه رسانیدند - خان مذکور بشکر روزی شدن این سعادت و بهروزی هزار مهر نذر و برخی جواهر که در آن میان الماسی چند گران بها بود از نظر اشرف گذرانید و مشمول انواع عوطف عمیمه شده بعنایت خلعت خاصه و شمشیر مرصع و منصب شش هزاری شش هزار سوار و خدمت والا مرتبت وزارت کل و مرحمت قلعدان مرصع و دو اسب یکی از آن میان عربی با زین زر و دیگری عراقی و فیل خاصه با یراق نقره و ماده فیل و پنج لک روپیه نقد به نهایت مرتبهٔ مرفرازی و کامرانی رسید -

روز دو شنبه غرهٔ شوال بمسجد جامع باشادهی که برکوچهٔ اساس یافته بجهت ادای دوگانهٔ عید بشان و شکوه تمام تشریف برده بفروغ ایزدی و پرتو ظل الهی ساخت آنرا طور تجلی ظهور ساختند - بمهین اختر فلک خلافت دست بند لعل و مروارید گران بها و سلطان سلیمان شکوه و سپهر شکوه خنجر مرصع با پهلوکتاره مرحمت نمودند - پنج کس از ملازمان آن والا جاه را سابق بخطاب خانی ممتاز فرموده بودند بهادر خان ناظم کابل و صلابت خان حارس اله آباد و معتمد خان دیوان مرکار آن والا اقتدار و محمد علی خان حاکم پتنه و برقنداز خان میر آتش پنج نفر دیگر درین روز بخطاب مرفرازی یافتند - عبدالله بیگ نجم ثانی میر بخشی بمسکر خان و خواجه معین حاکم لاهور بمعین خان و سید عبدالرزاق متکفل امور ملتان بعزت خان و شیخ داؤد فوجدار مابین اکبر آباد و شاهیجهان آباد به داؤد خان و سیدی ناہر پتهن پوری بناہر خان - چون مرزبان سری نگر متوسل به شاه بلند اقبال گشته بجهت عفو جرایم میدنی مل پسر کلان خود را بدرگاه عالم پناه فرستاد ملتس او بدرجه پذیرائی رسیده حکم بار درگاه جهان پناه یافته بعد از تقدیم مراتب زمین بوس هزار اشرفی و نه اسب کوبی خورد با ساز طلا و چند دست جره و باز بعنوان پیشکش گذرانیده از جناب خلافت بعطای خلعت و دست بند مرصع و اسب با زین مطلا سر برافراخت -

شانزدهم بعرض رسید که خواجه عبدالهادی ولد صفدر خان در تیول خود روانه ملک بقا گشت - خواجه خان پسر کلانش را بمنصب هزاری پانصد سوار از اصل و اضافه و پنج پسر دیگر را در خور پایه و حال بفزونی منصب و عطای خلیج سرافراز نمودند - سیم بهر کدام از انوپ سنگه زمیندار باندھو و میدنی مل پسر زمیندار سری نگر خلعت و اوربسی مرصع و شمشیر مرصع با یراق نقره میناکار و اسب عراقی با زین نقره و بدومین فیل هم مرحمت نموده رخصت وطن دادند - منصب مغل خان ولد زین خان کوکه بسبب نرسیدن قندهار بر طرف شده به پریشانی می گذرانید درینولا حسب التماس شاه بلند اقبال به سالیانه پانزده هزار روپیه سرافراز ساختند -

بعرض مقدس رسید که آدم خان تبتی ولد علی رای تبتی در کشمیر بساط هستی در نوردید - چون لاولد بود عهد مراد برادرزاده او را برنواختند و تبت در جاگیرش مرحمت نمودند - ازین رو که سلسله نظام دنیا بتوالد و تناسل مربوط است و بادشاه زاده عهد مراد بخش را از دختر شاه نواز خان فرزند نمی شد دختر امیر خان را که بخلیه جال آراسته و شایستگی ازدواج آن عالی گهر داشت باحمد آباد فرستادند که آن والا تبار او را بعقد نکاح در آورد و جواهر و مرصع آلات و طلا آلات و نقره آلات و غیره که همه یک لک روپیه را بود بطریق جهیز او مرحمت فرمودند - و آن بلند مرتبه را باضافه دو هزار سوار دو اسبه سه اسبه سرافراز ساختند و یک لک روپیه از خزانه صورت مرحمت فرمودند - منشور عاطفت طراز متضمن بعیایات مذکوره و خلعت خاصه و دو اسب عربی و عراقی از طویل خاصه با زین طلا مصحوب سید علی ولد عنبر و صالح بیگ گرزدار فرستادند و جونا گده در طلب این اضافه تنخواه شد - بعرض رسید که شادمان پکهلیوال فوت شد عنایت پسرکلان او را بمنصب شش سده شش سوار مباہی گردانیده پکهلی در تیول او مرحمت شد - میرگل تھانه دار پنجشیر را از اصل و اضافه بمنصب دو هزار سوار و خطاب مبارز خان و مرحمت شمشیر با یراق طلا و علم مفتخر و مباہی ساخته میر محمود صفایانی را بخدمت بخشی گری و واقعه نویسی احمد آباد از تغیر رضوی خان بلند مرتبه گردانیدند -

روز دو شنبه دهم ذی حجه بجهت ادای دوکانه بمسجد جامع والا که کیفیت

آن در ضمن ستایش دارالخلافت شاهجهان آباد نگاشته شده تشریف برده در آمد و رفت از زر نثار جهانی را بهره ور ساختند - چون منصور ولد سید خافجهان از ادای حرکات ناشایسته باز نمی آمد حسب الحکم والا شاهزاده مراد بخش از احمد آباد او را بمکه معظمه فرستاده بودند که بدان مکان فیض رفته استعفا بجای و عجز نمود - بر طبق التماس دین ولا از آن جا برگشته آمده اظهار کمال ندامت و عجز نمود - بر طبق التماس بادشاهزاده مراد بخش بمنصب هزاری چهار صد سوار نواخته تعینات احمد آباد فرمودند - بیست و پنج اسد خان از اصل و اضافه بمنصب دو هزاری هشت صد سوار سرافراز شد و عبدالنبی سعدالله خانی فوجدار شمس آباد از اصل و اضافه بمنصب هزار و پانصدی پانصد سوار و خدمت فوجداری رهبری چندوار نیز مقرر گشت -

چون بجهت ازدواج قره باصره دولت سلطان سلیمان شکوه دختر بهرام برادر جعفر خان را از پتنه طلبیده و جواهر و مرصع آلات و دیگر اشیا بقیمت یک لک و پنجاه هزار روپیه از سرکار خالص بطریق جهیز مرحمت نموده بودند هفتم محرم الحرام سنه یک هزار و شصت و هفت که یک مهر و شش گهبری روز ساعت مناکحت مقرر شده بود ، شاه بلند اقبال آن نور حدقه سلطنت را بدولت خانه معلی برده برخی جواهر بر سبیل پیشکش گذرانیدند - اعلیٰ حضرت خلافت منزلت خلعت خاصه و دست بند مرصع و انگشتری مرصع و فیل خاصه با یراق نقره بان نهال چمن دولت عنایت نموده بدست مبارک سهره مروارید گران بها بفرق آن والا گهر بستند - بعد از تعیین دو لک روپیه مهر حسب الحکم قاضی خوشحال بخواندن خطبه قیام نموده بانعام خلعت و دو هزار روپیه کامیاب گردید - و سائر رسوم این روز طرب افروز بمقتضای مقام بآئین شایان و روش نمایان بتقدیم رسانیده صدای شادی و نوای مبارکبادی از هر طرف بلندی گرای شد - مجد بدیع ولد خسرو سلطان باضافه پانصدی سوار بمنصب دو هزار و پانصدی هشت صد سوار و شمس الدین خان ولد مختار خان به قلعداری اودگیر و منصب هزار و پانصدی هشت صد سوار و الهام الله ولد رشید خان باضافه پانصدی پانصد سوار بمنصب هزار و پانصدی هزار و پانصد سوار بعد از وفات پادی داد خان عم خود سرافرازی یافتند - اگرچه از پادی داد خان سه پسر مانده بود و اکثری بمناصب سربلندی داشتند اما برای انتظام جمعیت او درین قبیله غیر از الهام الله کسی نبود بنابر آن باضافه مذکور او را نوازش فرمودند -

چهاردهم صفر محمد امین ولد معظم خان که بسبب فزونی بارش در برهانور مانده بود آمده ملازمت نمود و بخطاب خانی و انعام خلعت سر برافراخت - بژدهم جمده الملکی معظم خان جواهر شمینه که در آن میان الاس کلان یوزن نه تانک که دو صد و شانزده سرخ باشد و حسب الحکم قیمت آن دو لک و شانزده هزار روپیه مقرر گشت با بیست قیل نر و ماده از آن جمله چهار با یراق طلا و شانزده با یراق نقره بطریق پیشکش گذرانید - و قیمت مجموع آن با جواهری که سابق گذرانیده بود پانزده لک روپیه شد -

مامور شدن بادشاهزاده کامل نصاب تام النصیب

محمد اورنگ زیب بهادر بمهم بیجاپور

و مرخص گشتن معظم خان و دیگر

امرای عظام بانصرام آن مهم

چون از عرضداشت آن نامدار کاسگار بسمع اشرف رسید که عادل خان والی بیجاپور رخت هستی بر بست و ملک را بی کارفرمای گذاشت و از نوکران او که اکثری غلام اند علی نام شخصی مجهول النسب را که عادل خان بفرزندی برداشته بود بجایش نشانده اند و سر رشته رتی و فتق دولت آن سلسله بقبضه اقتدار او درآمده نزدیک است که مفسد کلیه برین مراتب مترتب گردد بنا بر آن بژدهم ربیع الاول یرلیغ شد که آن والا جاه با لشکر ظفر اثر تعینات صوبه دکن بدان صوب شتابد و این مهم را بهر کیف که داند بوجه شایسته بانجام رساند - و بخانجهان حکم شد که بانصرام قرارداد از مالوه بدولت آباد رفته بمهمات آجا پردازد - و معظم خان را بعنایت خلعت خاصه و خنجر مرصع با پهلوتاره و دو اسب با زین طلا و قیل با یراق نقره و نجابت خان را بخلعت و اسب با زین طلا و میرزا سلطان بخلعت خاصه و منصب سه هزاری هزار و پانصد سوار از اصل و اضافه و اسب تبحاق با زین طلا و ایرج خان را بخلعت و محمد قلی ولد نجابت خان بخطاب معتقد خان و خلعت و جمعی کثیر را بفروشی منصب و خلعت و بعضی را بانعام اسب نوازش فرموده از حضور پرنور رخصت این یساق فرمودند - و از تاریخ ملازمت تا این تاریخ

پنج لک روپیه نقد و دولک روپیه را جنس از قیل و اسب و اقمشه بمعظم خان مرحمت شد - و گروهی دیگر از امرا و منصبداران را مثل مهاتب خان و راجه رای سنگه و افتخار خان و اخلاص خان و نصرت خان و راجه سجان سنگه و دیبی سنگه بنذیل و دلیر خان و رتن راتهور و ایرج خان و میرزا محمد مشهدی و راو امر سنگه و سید شهاب و سجان سنگه و مهدی قلی خان و راو امر سنگه نوروی فرمان شد که از اوطان و اقطاع خود بیکب سعادت نصاب آن نامدار کاسگار رفته حاضر شوند - مجموع لشکر از حضور پرنور و باشندگان اوطان و اقطاع بیست هزار سوار جرار با بسیاری از یرقدازان سوار و پیاده و با ندادار چغزایی آن سرور سروان زمان معین گشتند - قاضی نظاما بخدست بخشی گری و واقعه نویسی دکن مامور گردید و محمد امین خان بفزونی هزاری ذات بمنصب سه هزاری سوار سرافراز گردید و حکم شد که تا رسیدن پدر نیابتاً بمعاملات دیوانی پردازد - و خدمت عرض وقایع صوابعات برضوی خان تفویض یافت -

نهضت والا بکنار گنگ

چون بسبب قران التحسین علت وبای طاعون در دارالخلافت شیوع یافت و بر روز جمعی کثیر باین مرض در میگذشتند و در کنار گنگ از بیماری مذبور اثری نبود لاجرم روز پنجشنبه چهارم ربیع الاول خدمت قلعه داری ارک دارالخلافت بسیادت خان مفوض ساخته برای صید و شکار جرز و سرغابی متوجه آن صوب گشتند و بچهار کوچ متواتر در حوالی گده مکتیسر که بر کنار گنگ واقع است ، نزول اجلال نموده - نهم شکار کنان از راه کنار گنگ به نور پور نهضت فرمودند - بعرض مقدس رسید که آگاه خان متولی روضه منوره و فوجدار نواحی اکبر آباد بساط هستی در نوردید - گزدهر کور را بعطای منصب دو هزاری دو هزار سوار بخدست حراست قلعه اکبر آباد و فوجداری نواحی آن و محرم خان را بتولیت سرافراز ساخته رخصت فرمودند - و چون محمد ابراهیم پسر اصالت خان که بمجهت دیدن عمارت مخلص پور رفته بود آمده بعرض رسانید که کار عمارت بآئین سابق جاری نیست و نهری که بدولت خانه می آوردند بانجام نرسیده بنا بر آن غضنفر خان را از تغیر حسین بیگ خان بفوجداری میان دو آب و منصب هزاری سوار برافراخته دستوری دادند که

رفته زود عارت مذکور را بر وجه دلخواه با تمام رساند - و از آن رو که در تمامی این راه همگی پشتاد جزو و چهل مرغابی سونه و غیره شکار شد و بهیچ که مذکور شده بود وفور نداشت قراولان را مخاطب و معاقب ساخته فرمودند که این شکارگاه قابل تشریف آوردن دوباره نیست - بقدم مراجعت نموده در پنج روز بیست و یکم بکنار چوون تشریف آورده از آن جا کشتی سوار در عرض چهار روز بیست و پنجم داخل دولت خانه معلی گشته عارت دولت خانه را بنور قدوم میمنت لزوم فروغ آمود گردانیدند - چون وهای طاعون رو بکمی نهاده بود دلنهاد این مکان شده حکم ترتیب جشن وزن شمسی فرمودند -

جشن وزن شمسی

لاجرم پیشکاران دولت و منتهات رایان سلطنت چهارم ربیع الثانی سال هزار و شصت و هفت هجری مطابق سیم دی ماه الهی محفل والای فرخنده وزن انجام سال شصت و ششم و آغاز سال شصت و هفتم از زندگی ابد میعاد در غسل خانه ترتیب داده بعد از دوپهر و دو گهری آن انسان کامل و عنصر اکمل را با جواهر و طلا و نقره و دیگر اشیای معهوده برستجیدند - و صدای کوس شادی و آوازه تهنیت و مبارکبادی سامعه افروز گیتی گشته عالمی کامیاب به نیل مقاصد و مآرب گشتند - بی تکلف دولت خانه والا بیدیع بساطی غریب و رعایت تکلف بزیب و زینت آرایش پذیرفته که قلم از تحریر آن و زبان از تقریر کمیت و کیفیت آن عاجز است - و فرخنده انجمنی به پیرایه گوناگون صورت آراستگی یافت که نگارخانه چین و فرنک بل کارگاه رنگارنگ چرخ بوقلمون را نمونه آن توان گفت - و امرای عظام بریم تهنیت پیشکش بای عظیم کشیده زبان به مبارکباد کشادند - و خرد و بزرگ درین محفل فیض و سعادت بانعام مبلغی گرانمند بهره مند گشته هر کدام از زر سرخ و سفید برای روزگاران ذخیره نهادند - و درین ایام پنج کرور دام از هر گنه حویلی کول و دیگر هر گنات توابع بطریق انعام بشاه بلند اقبال مرحمت فرمودند - و تنخواه آن بیدار بخت از سابق و لاحق شصت کرور دام موافق دوازده ماه یک کرور و پنجاه لک روپیه شد - و سلطان سپهر شکوه را بمنصب پشت بزاری سه هزار سوار و محمد امین خان را بمنصب سه هزار دو هزار سوار و مرحمت اسب و جمدهر مرصع با

بهولکناره سرافراز ساختند.

چون خدمت صوبه داری کابل از بهادر خان بعنوان شایسته بتقدیم شمی رسید
لاجرم حسب الالتباس شاه بلند اقبال برستم خان بهادر فیروز جنگ صوبه مذکور
مرحمت نموده بآن والا گهر عوض اقطاع کابل از پرگنات خالصه لاہور مرحمت
شد. و خان مذکور بانعام شمشیر مرصع و اضافہ ہزار سوار بمنصب شش ہزاری
شش ہزار سوار پنج ہزار دو اسپہ ۳۰ اسپہ و قنخواہ کابل و پشاور در جاگیر یافتہ رخصت
گردید. و بهادر خان بصوبہ داری لاہور از تغیر معین خان مقرر شد. و بیرم دیو
میسودیہ بمنصب ۳۰ ہزاری ہزار سوار و ابراہیم خان ولد امیرالامرا بمنصب
دو ہزار پانصدی ہزار سوار و عبداللہ بیگ پسر دوم بمنصب ہزار و پانصدی ہشت
صد سوار و سید مظفر ولد سید شجاع خان نیز ہمین منصب و خطاب ہمت خان
و سید نجابت برادر او بمنصب ہزاری پانصد سوار سرافراز گردیدند. مالوجی و
پرسوجی بجایگز خود کہ ایرج و بہاندر بود دستوری یافتند. و درین ایام شاه
بلند اقبال جواہر نمینہ و مرصع آلات بنظر اشرف گذرانیدند از آن جماعہ پلنگی بود
بقیمت ہفتاد ہزار روپیہ کہ پایا و سر تکیہ ہای آن از سنگ یشم است و بالاس و
یاقوت و زمرد مرصع ساختہ.

جشن وزن قمری مبارک

چون جشن آغاز سال شصت و ہشتم از عمر جاوید طراز نوزدہم ربیع الثانی
مقرر گشتہ بود از ابتدای چہارم ماہ مذکور تا این روز اسپک و شامیانہ و فرشہای
ملون و مصور انجمن بہشت آئین کہ جای گنجای ہزار محفل دل نشین داشت
بہان زیب و زینت روز اول بود و نوای کوس و کرنای و زمزمہ نغمہ سرایان
و صنوف مواد بہجت و وفور اسباب عظمت و انواع اطعمہ و اشربہ و شیرینی و پان
خوشبوی بہان دستور بود. درین وزن خواجہ رحمت اللہ میر توزک و ناظر خان
بمنصب ہزاری پانصد سوار نخستین بخطاب سر بلند خان و ہر کدام از اسمعیل و
اسحاق پسران امیرالامرا بمنصب ہزاری ۳۰ صد سوار عز افتخار اندوختند.
و امیرالامرا جواہر و مرصع آلات کہ از آن میان کوکبہ بود بقیمت پنجاہ و

پنج هزار روپيه و اقمشه نقيه و قالپای پشم شال که در لاهور و کشمير در کارخانهای خود مهيا ساخته بود و ديگر اشيا مجموع بقيمت دو لک روپيه بعنوان پيشکش گذرانيد - و درين دو جشن مبارک از پيشکش بندهای درگاه بيست لک روپيه بدرجه پذيرائی رسيد -

نهضت موکب معلی بمنازل دلپسند فيض آباد

چون مکرر بعرض رسيده بود که بر کنار دريای جون متصل دامن کوه شالی که بکوه سرمور نزديک است بفاصله چهل و هفت کروه شاهجهانی از دارالخلافه موضعی است معروف به مخلص پور از مضافات سهارن پور بخوش هوای و فرح افزائی موصوف و در ایام تابستان که هنگام شدت گرمای هوای آن جا بسبب وزیدن باد به پروت مایل است و لطف دیگر آنکه از دارالخلافه تا آنجا کشتی سوار میتوان رفت و بهنگام مراجعت چون دارالخلافه پائین آيست در یک هفته باسانی میتوان آمد با آنکه هوای دارالخلافه بهتر از بلاد دیگر است و از غایت فرح افزائی فضا و فيض بخشی آب و هوا از سائر متنزهات روی زمین بهتر اما در سالی که باران کمتر میبارد و زیاده گرم میشود بنابر آن در سال بيست و هشتم جلوس هایون سزاوار عظمت و شان و رفعت مکانت و مکان حکم اساس عاریق فرموده بودند - درین ولا که خبر اتمام آن بعرض مقدس رسيد در اثنای این آوان از فساد هوا و افساد امزجه وقوع علت ویای مفرط طاعون در دارالخلافه شیوع کلی یافته بجای رسيد که علامت آن در بعضی پرستاران شبستان خلافت نیز ظهور و بروز نمود - لاجرم نقل مکان موافق رای صواب نمای خدیو زمین و زمان آمده ساجت باغ آغر آباد که در آن جا اثری ازین نبود بنزول انور منور گشت - و روز جمعه دوم جادی الاول مطابق بيست و هشتم بهمن متوجه مخلص پور گشته سیادت خان را بدستور سابق بخدمت قلعداری و محافظت دارالخلافه مقرر نمودند - روز دیگر بمبارکی از راه کنار دریا شکار کتان بعد از طی منازل بيست و ششم ماه مذکور داخل عمارت مخلص پور گشته آن مکان را به نزول اشرف فروغ آمود گردانيدند - درین تاریخ که بيست و سوم اسفندار بود هوا بمرتبه سرد بود که بی اختیار بر زبان فيض ترجان گذشت که هوای این جا مانند هوای تنه و راه کشمير فرح افزاست - و چون لطف آب و هوای این سرزمین

دل نشین ملایم مزاج اشرف و موافق طبع مقدس بود به فیض آباد موسوم ساخته اکثر مواضع و پرگنات بجمع می‌رلک دلم جدا گردانیده بفیض آباد متعلق ساختند - این دولتکده نوآیین و صفتکده فردوس آئین که بحسب صفا و نورهای و رنگ آمیزی و نقاشی نگارخانه ایست یقین و سوادش خال صفحه جبین سر تا سر متنزبات روی زمین است بدستور دولتخانهای دارالخلافت و شهرهای دیگر مشتمل است بر خوابگاه و محل و غسلخانه و درشن و خاص و عام و مشرف است بر دریای جون و کرسی آن از جانب دریا بارتفاع نه ذراع است و در مکانی بنا یافته که آبش از قرق صفا و عذوبت یاد از جوی شیر بهشت میدهد و از روی فسحت منظر و صفای نظر یاد دل کشمیر و تال صفا پرور صفاپور از خاطر می برد - آبش از کمال صفا و غلظانی یحتمل که برچشمه سار سلسبیل هزاران درجه تفوق داشته باشد - و تماشایش دلنشین اهل نظر شده عزم رحیل ابائی سیل را بدل باقامت جاوید میسازد - و عرض آب جون در هنگام کمی آب هشتاد و دو و در موسم طغیان مضاعف میگردد و بیک عنوان در حالت زیادتی و نقصان در نهایت صفا و غلظانی جریان دارد - و غربی دولتخانه والا کوهی است مشجر پر سایه در غایت خوشنمایی و درختانش پنداری سبز قام طائران اولی الاجنحه نشین قدس هر در پر بافته اند - فروغ اقبال بی منتهای مبداء فیاض زیاده از درجات فرض وهمی و احتمال عقلی دریافته - و نهری نوآیین از دریای مذکور در سائر عبارات عالیه دایر و سائر گشته بلطافت روانی و ملاست امواج تکیه بر سلسبیل و آب تسنیم گرفته جایجا آبشارهای نوآیین بر کنار حیاض میریزد و هر یک از غایت خوشنمایی سرور بخش خاطر تماشاگران و نشاط انگیزی طبیعت بینندگان میگردد - و پیش هر عمارت باغچه از کمال صفا و طراوت بغایت خوشنما بسیار بدل نزدیک پر گل و سبزه ترتیب یافته و همه جا بغل بغل سبزه شاداب بانواع و اشکال غیر مکرر جایجا رسته - و در باغ کلان حوضی چهل در چهل و در هر چهار خیابانش نهری بعرض شش ذراع هر یک مشتمل بر شصت فواره روانست - و سائر خصایص جنات عدن و نقایص حدائق ارم از چمنهایش عیان - و این مکن برکات در عرض دو سال و دو ماه به صرف پنج لک روپیه صورت تمامیت یافته و کار باقی مانده نیز بصرف یک لک روپیه دیگر باتمام میرسد - و درین تاریخ دو لک روپیه بشاه بلند اقبال و پنجاه هزار روپیه به سلیمان شکوه بجهت ساختن منازل درین مکان مرحمت شد -

دو سال بیست و چهارم جلوس مبارک حصاری از سنگ و گل بصرف یک لک و پنجاه هزار روپیه دور آبادانی شاهجهان آباد ساخته بودند چون از وفور باران جا بجا ریخته و روخنها بهم رسانیده حسب الحکم در بیست و دوم ربیع الاول منہ بیست و ششم جلوس حصاری از سنگ و ساروج در کمال متانت و استحکام شروع نموده درین سال حصار مذکور بطول شش هزار و شش صد و شصت ذراع مشتمل بر بیست و هفت برج و یازده دروازه خرد و کلان و جدار فصیل بعرض چهار و ارتفاع تا شرفات نه ذراع بصرف چهار لک روپیه صورت اتمام گرفت -

این سواد اعظم رحمت الہی کہ عبارت از ہندوستان جنت نشان است سہ فصل دارد : زمستان و تابستان و برسات - از غرہ آبان تا بہمن چہار ماہ زمستان است - در ماہ اول و آخر ہوا در کمال اعتدال می باشد و دو ماہ میانیہ کہ آذر و دی ماہ است ایام شدت سرماست - و از غرہ اسفندار کہ آغاز بہار ہندوستان است تا خورداد چار ماہ تابستانست - و تا فروردی دو ماہ ہوا خوب میگذرد و اردی بہشت و خورداد تعب گرما بسیار دارد - و بتخصیص خورداد کہ سیر و سفر در آن متعذر است - و از آغاز تیر تا غایت مہر برسات است و ایام خویہیہای ہندوستان بہشت صفاتست - در ماہ تیر اگر باران بیارد ہوا بہتر است و الا بدستور خورداد گرم بود - الحاصل این فصل برسات سہ ہوا دارد - اگر ابر و باد است ہوای زمستان و اگر بارش است برسات در کمال خوبی و اگر نہ ہوای تابستان - و در برسات روزی کہ باران نیارد و باد نوزد ہوا گرفته می باشد و در تابستان گرفتگی ہوا نمی باشد - این کیفیت ہوای شاهجهان آباد است کہ بہترین شہرہای ہندوستان است - و درین شہر فیض بہر در اردی بہشت باد مشرق و در خورداد باد مغرب اکثر اوقات می وزد - و لاہور در زمستان سرد تر از شاهجهان آباد است و شاهجهان آباد سرد تر از اکبر آباد -

آغاز سال سی و یکم از جلوس والا

المنت لله کہ بفترخی و فیروزی روز شنبہ غرہ جدای الثانی مال ہزار و شصت و ہفتم مطابق بیست و ہشتم اسفندار سال سی و یکم از جلوس مبارک فرمان روای دارالخلافہ آدم شروع شد مسرت افزای خاطر ہا شد - و از آرایش

جشن نوروزی دولتخانه چون ارم پیرایه شگفتگی یافته دیده افروز اهل زمان گشت - دانشمند خان بخدمت بخشی گری از تغیر اعتقاد خان و بمنصب سه هزاری پشت صد سوار و عنایت خلعت خاصه و فاضل خان خانسانان نیز بمنصب مذکور و اسد خان بخدمت بخشی دوم و منصب دو هزار و پانصدی پشت صد سوار و سر بلند خان بخدمت آختیریگی از تغیر اسد خان و مظفر حسین بخدمت داروغگی - گرزداران و خطاب فدائی خان سرمایه عزت و افتخار اندوختند - بیکسی بی دربان که سبحان قلی خان بعرضه نیاز او را بدرگاه آسمان جاه فرستاده بود خود را بسعادت آستان بوس رسانیده عرضداشت او را با بیست و هفت اسپ و پنج قطار شتر از نظر اشرف گذرانید - و از پیشگاه والا بانعام خلعت و کمر خنجر مرصع و ده هزار روپیه نقد سرافرازی یافت -

بیست و سوم که روز شرف آفتاب بود سباز خان بعنایت خلعت و اسپ با ژین نقره و قیل معزز گشته و همت خان بخلعت و اضافه پانصدی بمنصب دو هزاری هزار سوار و اسپ و علم و جاگرداری دون سری نگر و سلطان نظر برادر سیف خان بمنصب هزاری پشت صد سوار و بیکسی بی دربان بعنایت خلعت و اسپ با زین مطلا و انعام پانزده هزار روپیه و یک مهر صد تولگی و یک روپیه به همین وزن مفتخر و مباهی گردیده رخصت یافتند - و از روی کمال عنایت و متوسل نوازی چهل هزار روپیه به سبحان قلی خان مرحمت فرموده مصحوب مومی الیه فرستادند -

چون بعرض اشرف رسید که سرافراز خان ولد لشکر خان در تربت باجل طبعی در گذشت سلخ ماه میر ابوالعالی ولد میرزا والی به فوجداری سرکار مذکور و عنایت خلعت و اسپ و میر جعفر همشیرزاده خلیفه سلطان اعتاد الدوله ایران بفزونی پانصدی پانصد سوار بمنصب دو هزاری هزار سوار و تیولداری و فوجداری چین پور از توابع صوبه بهار کامکاری پذیرفته خلعت تقدیم این خدمت عظیم القدر یافت - گردهر ولد راول پونجا بعد از در گذشتن پدر بمنصب هزار سوار سر بلند گردید -

سوم رجب المرجب مطابق متلخ فروردی ماه از فیض آباد کوچ نموده روز سوم بخصر آباد نزول اجلال فرمودند - لژین منزل قرین نصرت و اقبال کشتی سوار متوجه شده پانزدهم ماه مذکور به باغ آغزآباد پرتو ورود افکنده آن مکان خلد نشان

را از قدوم میمنت لزوم طراز جاوید بخشیدند - و یک هفته در باغ مذکور پیمایشی
کلی و سبزه به نشاط خاطر عالی پرداخته یست و دوم دولتخانه دارالخلافت را از نور
قدوم انور رشک باطن صاحب دل صائب نظر گردانیدند -

درین وقت بمسامع جاه و جلال رسید که خان رفیع المکان عالی شان امیرالامرا
علی مردان خان که بعروض عارضه اسبها از خدمت فیض درجت رخصت کشمیر که
هوای آن بمزاجش سازگاری داشت یافته بود از ماچھیوارہ بتابر غلبه ضعف و ناتوانی
کشتی سوار به تہار رسیده بود ، دوازدهم از آن جا کہ رسم معهود روزگار است بخشیان
دیوان کدہ ارزاق و اہار او را داخل تعیناتیان صوبہ دارالبقا ساختند و بتابر
سزاولی متقاضیان اجل موعود بدانصوب شتافت - ابراہیم خان وغیرہ پسرانش نعش
اورا بہ لاہور بردہ در روضہ والدہ اش مدفون ساختند - چون از بندہای عمدہ و امیر
با تدبیر کاردیده و ہمزید مواد دولت و جاہ و وفور اسباب عزت و دستگاہ و فرونی
جمعیت و سپاہ و ازدیاد عنایت بادشاہی عز امتیاز یافته بمنصب ہفت ہزاری ہفت ہزار
سوار پنج ہزار دو اسبہ سہ اسبہ و یک کرور دام انعام کہ مجموع تنخواہش سی لک روپیہ
می شود سرافرازی داشت فوت او موجب کمال تحسر و تاسف ہندگان اعلیٰ حضرت
کہ جوہر شناس گوہر وفا و اخلاص ارباب حقیقت و اصحاب عقیدت اند گردید -
و از روی کمال عنایت و بندہ پروری ابراہیم خان را کہ شایستہ تربیت و عنایت
است و آن خان مرحوم را باو تعلق تمامی بود باضافہ ہزار و پانصدی دو ہزار سوار
بمنصب چہار ہزاری سہ ہزار سوار و عبداللہ بیگ پسر کلان را باضافہ ہفت صدی
پانصد سوار بمنصب دو ہزار و پانصدی ہزار و پانصد سوار و ہر یک از اسمعیل و
اسحاق از اصل و اضافہ بمنصب ہزار و پانصدی ہشت صد سوار سرافراز نمودہ بعنایت
خلعت قامت عزت و افتخار ہر کدام را بر آراستند - و فاضل خان میر سامان را
رخصت لاہور دادند کہ ہمہ را تسلی دادہ بدرگاہ عالم پناہ بیاورد - و چندی دیگر
نوکرانش را کہ شایستگی ہندگی درگاہ داشتند در خور پایہ و حالت سربلند و در سلک
ملازمان بموجب ذیل بہ نوازش والا معزز و مباہی گردانیدند - محمد مقیم دیوان
بمنصب نہ صدی سوار و فرہاد بیگ بمنصب ہفت صدی سوار و خواجہ اسد معیل
میر سامان بمنصب ہفت صدی ہفتاد سوار و رسول بیگ روزبہانی بمنصب پانصدی
صد سوار - ہژدہم ماہ لشکر خان باضافہ پانصد سوار بمنصب دو ہزار پانصدی دو

بزار سوار و نظم صوبه کشمیر سرپلندی یافته مرخص گردید - و قاسم خان باضافه بزاری ذات و بزار سوار بمنصب پنج بزاری پنج بزار سوار و حراست صوبه بهار از تغیر ذوالفقار خان و حسین علی پسرش بمنصب بزاری چار صد سوار معزز شده بنهایت آرزو رسیدند - و مکرم خان از تغیر اله وردی خان بفوجداری جونپور و سعادت خان بمنصب دو بزار و پانصدی بشت صد سوار و فدائی خان بمنصب بزار و پانصدی بشت صد سوار و سید بلوچ بخطاب فوجدار خان و خدمت فوجداری باری و میر جعفر بخشی معزول دکن بخدمت فوجداری اجمیر از تغیر بهادر کنبو و حافظ ناصر بدیوانی آنجا و همت خان ولد سید شجاعت خان بخطاب سید مظفر خان مفتخر و میاهی گردیدند -

بیست پنجم منزل شاه بلند اقبال از فر قدوم میمنت لزوم مهبط انوار برکت جاودانی شد - و آن شاه والا مکان آداب دان پس از اقامت مراسم پا انداز و نثار جواهر نمنه و مرصع آلات و پتجاه اسپ عربی و عراقی با ساز طلا و دیگر اشیای نفیسه بقیمت سه لک روپیه بعنوان پیشکش گذرانید - خدیو آفاق تمام روز در بهانجا بسر برده آخر روز بدولت خانه مراجعت نمودند - شانزدهم رمضان المبارک فاضل خان با ابراهیم خان وغیره چهار پسر امیرالامرا و دیگر نوکرانش از لاهور آمده پیشانی بخت را به سعادت زمین بوس عتبه والا رتبه نور اندود ساخت - ابراهیم خان را به عنایت خلعت خاصه و خنجر مرصع و اضافه بزار سوار بمنصب چهار بزاری چهار بزار سوار و برحمت علم و تقاره و عبدالله بیگ را بعنایت خلعت و علم و دو پسر دیگر را بخلعت معزز و مکرم نمودند - تمامی متروکات آن مرحوم را که از نقد و جنس یک کرور روپیه بقید ضبط در آمده از روی کمال عنایت سی لک روپیه بابرهم خان و بیست لک روپیه به سه پسر و ده دختر مرحمت گشت - و پتجاه لک روپیه عوض مطالبه در سرکار والا ضبط گردید -

بیست و یکم رمضان که روز تیر از ماه تیر بود جشن گلابی آرایش یافته بآئین معهوده بر سهاله از شاهزادهای والا گهر و امرای عظام صراحیهای مرصع و طلا مینا کار بر از گلاب از نظر اقدس گذشت - و چند صفی ولد اسلام خان از اصل و اضافه بمنصب بزاری پانصد سوار و قلعه داری کانگره از انتقال سید خضر نوازش یافت - بعرض مقدس رسید که نوزدهم رمضان حیات خان در اکبر آباد و بیست و هفتم شعبان میر شمس الدین در پتن بساط حیات درآوردیدند - شصت بزار روپیه بدستور بر سال مستحقان و ینوایان مرحمت نموده بر روز جمعی کثیر را باصناف

المعتمد و اشرف و تنقلاط خلوت مآب کامیاب لذات گوناگون فی فرمودند - حکیم حاذق در مستقر الخلافة از دار الفنا رحلت بعالم بقا نمود - شانزدهم شوال امده خان به منصب دو هزار و پانصدی هزار و دو صد سوار و سلطان حسین ولد اصالت خان بمنصب هزار و پانصد سوار و حاجی احمد سعید بدایونی بهار و سردار خان قیام خانی بمنصب هزار و صد سوار از اصل و اضافه سربلند گشتند -

کیفیت رسیدن معظم خان بخدمت بادشاهزاده والا گهر محمد اورنگ زیب بهادر و مفتوح شدن اکثر قلاع بیجاپور و سوانح دیگر

چون معظم خان از موقف خلافت رخصت گشته بکوچه های متواتر دوازدهم ربیع الثانی با فوج قاهره بخدمت دره التاج خلافت و اقبال گوهر اکیل سلطنت و اجلال بادشاهزاده عالی مقدار والا قدر عهد اورنگ زیب بهادر رسید آن عالی جناب در بهان تاریخ بی توقف با جمیع بندهای پادشاهی و ملازمان خود بهمرایی تأیید و توفیق الهی بسمت مقصد راهی شده در عرض چهارده روز بنواحی چاندور رسیدند - و محمدرخان را با فوجی از برقدازان و غیره بمراسم راه و سربرایی رسد در آنجا گذاشته روز دیگر نزدیک قلعه پیدر دائره نمودند - سیدی مرجان قلعه دار که از غلامان قدیم الخدمت ابراهیم عادل خان بود و از مدت سی سال بمراسم آن قلعه میپرداخت و سامان سرافجام و دیگر مواد قلعداری مهیا داشت و قریب هزار سوار و چار هزار پیاده تفتکچی و باندار همراه داشت باندیشه نگهبانست قلعه باستحکام برج و باره و سد مداخل و مخارج آن پرداخته بکارفرمایی ادبار مستعد مواجهه و مقابله گشت - شاه آفاق گیر بسبب این حرکت ناهنجار بمجرد رسیدن از راه همت بر تادیب او و تسخیر آن حصن حصین که چهار هزار و پانصد ذراع دور و دوازده ذراع ارتفاع و سه خندق عمیق بعرض بیست و پنج گز و ژرفائی پانزده گز در سنگ دارد گذاشته خود با معظم خان بگرد قلعه برآمده اطراف چار دیوار حصار را بنظر دقت مگر درآوردند - و مهم جا ملچارها قرار داده بندهای پادشاهی و ملازمان خود را بمحافظت آن تعین نمودند - باوجود آن که از برج و باره قلعه از رگ ابر شعله بار توپ و تفنگ ژاله آتشین بر اولیای دولت ابد قرین باران بود معظم خان و دیگر

بهاداران موکبه سعادت در عرض دو روز توپها را بکنار خندق رسانیده شروع در
 انباشتن آن نمودند - درین میان چندین مرتبه اهل حصار از سر جان گذشته و بر
 ملجاریها ریخته با اجل دست و گریبان شدند - و هر مرتبه جمعی کثیر جان باخته
 بقیه السیف زخمهای کاری برداشته باز پناه بقلعه آوردند - تا آنکه مبلرزان قلعه کشا
 بضرب توپ و تفنگ دو برج قلعه را خراب ساخته شرفات دیوار پائین را
 انداختند - بیست و سوم جادی الثانی سنه سی و یکم که روز شرف نیر اعظم بود
 مجد مراد با برقدازان و جمعی از ملازمان شاهی بهیشت مجموعی از ملجاریهای خود
 بحرکت درآمده یورش نمودند و بمجرد رسیدن ببرج محاذی دیوار ملچار معظم خان
 تردبانه را باطراف و جوانب گذاشته بیالا برآمدند - سیدی مرجان عقب برج مذکور
 جری عظیم کنده و آن را به باروت و بان و حقه برآموده با پشت پسر و تمامی
 جمعیت خود نزدیک برج آمده ایستاد - و از روی تهور و تجلده سرگرم اظهار
 جلالت شده چنانچه باید آماده مدافعه موکب اقبال گشت - درین اثنا بنابر آنکه
 همه وقت و همه حال بموافقت توفیق نقش مراد خداوندان بخت و اقبال بر وفق
 دلخواه درست می نشیند چنانچه اسباب پیشرفت کار بر اصحاب سهم سعادت
 خود بخود مهیا و آماده میگردد قضا را از بانی که دلاوران عسکر منصور می انداختند
 شرازه در جر مذکور افتاده آتش به باروت درگرفت و یکبار شعله غضب الهی بلندی
 گرای گشت - و خرمن وجود نابود اصحاب شرارت را با سیدی مرجان و دو پسرش
 درهم سوخت و بقیه آنها بدشواری تمام او را با پسرانش برداشته بارک رسانیدند و
 مجاهدان نصرت قرین فرصت را غنیمت دانسته از اطراف و جوانب بقلعه درآمده بر
 جمعیت تفرقه اثر غنیمت حمله آور گشتند - و از صدمه مردارهای سرداران آهنگ سر
 بدر بردن نموده جمعی را بکشتن دادند - درین وقت شیر بیشه دلیری و دلاوری
 اعلام نصرت برافراخته و کوس فیروزی بلند آوازه ساخته داخل قلعه گشتند و
 مهابت خان و مجد بیگ داروغه توپخانه را بمحافظت شهر بر گماشتند - و قلعه دار
 که گرفتار چنگ اجل گشته بود از روی کمال عجز و فروتنی امان طلبید و چون
 خود طاقت حرکت نداشت پسران خود را با کلید قلعه همراه میر حسین که امان نامه
 برده بود نزد بادشاهزاده فرستاد - آن مؤید منصور همه را خلعت داده امیدوار نوازش
 بادشاهی فرمودند - فردای آن روز چهارشنبه که سیدی مرجان جان بمالک سپرده

بود شاه عالی تبار باز بقلمه و شهر تشریف برده در مسجدی که پیش ازین بدو صد سال در حکومت بهمنیه ساخته شده خطبه را بنام نامی خدیو آفاق بلند آوازه ساختند الحمد لله و الهة که بنیرنگی اقبال جهان کشا چنین قلعه متین که دم برابری با قلاع چرخ چنبری میزد در عرض بیست و هفت روز بکمال آسانی مفتوح گشته دوازده لک روپیه نقد و هشت لک روپیه را سرب و باروت و غله و دیگر مواد قلعه داری و دو صد و سی توپ بقید ضبط درآمد - بیدر شهر بیست معمر و خوش عمارت سرحد ولایتش متصل تلنگانه است - در پاستان ناسهای هندوستان مسطور است که سابقاً بیدر حاکم نشین رایان دکن بود و همواره راجه کرناتک و مرهت و تلنگ اطاعت رای بیدر می نمودند - و دمن معشوقه نل راجه مالوه که شیخ فیضی داستان او را به نظم درآورده به نل دمن موسوم ساخته دختر بهیم سین مرزبان بیدر است - نخست سلطان محمد ولد سلطان تغلق بر آن دست یافت بعد از آن به بهمنیه منتقل گشت - و پس از آن در تصرف بیجاپوریان بوده اکنون بعنایت الهی داخل ممالک محروسه گردید -

چون بعرض عالی رسید که جمعی از لشکر عادل خان در نواح گلبرگه بقصد لبرد فراهم آمده بودند به مهابت خان امر شد که با پانزده هزار خوش اسلحه رزم آزموده به تنبیه مخدولان پرداخته از آبادی در آن سرزمین نشانی نگذارد - و بنیاد عمارات و آبادانی انداخته عالم را بر بوم و چغد گلستان سازد - بنور خان مذکور از نواحی بیدر روانه نگشته بود که در وسط روز قریب دو هزار سوار به فاصله سه گروه از لشکر ظفر اثر گوان بنجاره را که بچراگاه رفته بود پیش انداخته روانه قرارگاه خود شدند - معظم خان و دلیر خان و رتن و سید شهاب و دیگر بندهای بادشاهی و محمد مراد را با جمعیت خود بجهت استخلاص مواشی و تادیب مخدولان تعیین نمودند - فرستادها باد پایان آتشین لگام را گرم عنان ساخته بشتاب صرصر بر سر مقابله تاختند و گروهی انبوه را بقتل رسانیده سر تا سر مواشی را بدست آوردند - چون مردودان بهزار دشواری خود را افتان و خیزان از معرکه بیرون برده بودند قرین ظفر بمعسکر معاودت نمودند - و افضل مقهور نوکر عادل خان که بقدم جرأت پیش آمده بود از استعاج این خبر بی دست و پا شده بی آنکه گریختها باو رسند از بسیاری بیم و هراس به کلیانی بند نشده بدیگر سران عسکر نکبت اثر پیوست - و چون

مهابت خان نواحی کلیانی را پی سپر و پامال خیل قاراج نموده روانه پیش گردید در
 انای راه بر روز غنیم تیره گلیم از دور سیاهی نمودار ساخته قدم پیش نمیگذاشتند -
 بهادران عسکر بر آنها تاخته بیاد صدمه بادپایان آتشین عنان چون اندیشه تفرقه
 اثر ایشان آنها را پریشان ساخته همگنان را سپرد شمشیر تقدیر میساختند - هشتم
 رجب خان مجد و افضل و رستم پسر رندوله با برادران و پسران رحمان و دیگر
 مقهوران قریب بیست هزار سوار از کم فرستیا قابوی وقت یافته در اطراف لشکر
 ظفر اثر شوخی و خیرگی بنیاد نهادند - و رفته رفته کار آن مقهوران از خیره چشمی
 بچیره دستی کشیده آغاز پیش تازی و دستبازی نمودند - مهابت خان زیاده روی و
 بالادوی اهل خلاف را برتافتند از جا درآمد و راجه سجان سنگه بندیده را بر دایره
 گذاشته با راو ستر سال و جلال کاکر و غیره بهادران که هراول این فوج بودند
 عنان به تیز جلوی سپرد - درین حال غنیم برابر فوج برانغار که سرداری آن
 به دلیر خان مقرر بود شروع بیان اندازی نموده بازو بهادر و گیر کشاد - رتن راتهوور و
 بهوج راج بی رخصت سردار بزد و خورد در آمده بر قلب مقهوران زدند - غنیم
 به رزم اینان پرداخته از روی ثبات قلب و دلاوری بر سر دلیر خان جلوریز در آمد -
 و از جانب دیگر افضل و رستم و یاقوت و پسران بهلول از هر جانب شروع در
 انداختن بان و تفنگ نموده هنگامه آرای نبرد گشتند - مهابت خان که آئین
 سرداری مرعی داشته از هر طرف خبر میگرفت چون دید که بر اخلاص خان و
 دلیرخان کار تنگ ساخته اند و معامله از خود داری در گذشته و ایستادن خلاف
 آئین سرداریست خود را بی اختیار بر غنیم زده حمله نمایان بجا آورد - چنانچه بمحض
 تاختن آن سردار جلالت آثار سرداران مخالف را قرار از دل و دل از جا و پا از
 رکاب و ثبات از پا رفته پهای بادپایان که سر راست راه فرار شده بودند بمقر خود
 شتافتند - و آن خان شجاعت نشان تا دو گروه دنبال ایشان از دست نداده در طی
 تعاقب جمعی کثیر را پی سپر ساخته مراجعت نمود - و حقیقت حال معروفی داشته
 نظر بر کثرت غنیم و جنگ بگریز آنها التماس کومک نمود - چون اثری غنیم نیافت
 زیاده بر یک روز توقف ننموده پیش از رسیدن کومک دهم رجب مراجعت نمود -
 باشاره غنیم لثیم سیوا و مناجی بهولسله سر به شورش برداشته از غفلت تهانه داران
 پرگنه رایسین و چار کونده و دیگر برخی از نواحی احمد نگر تاختند - بادشاهزاده

والا مقدار نصیزی خان و کار طلب خان و ایرج خان و جمعی دیگر از بندها را که مجموع سه هزار سوار باشد به تنبیه آنها تعین نموده راو کزن را که از اورنگ آباد به بیدر می آمد فرمودند که خود را با حمدنگر رسانیده با اتفاق یک دیگر بمالشی غنیم بردازند - و شاهزاده سلطان معظم را بافتخار خان در قلعه بیدر گذاشته بیست و سوم رجب خود بدولت و اقبال متوجه تسخیر قلعه کلپانی شدند - و سبکپار جریده طومار راه در نوردیده بیست و نهم مطابق بیست و ششم اردی بهشت به سرزمین کلپانی پیوسته در بهان تاریخ برج و باره آنها بنظر آورده بمحاصره پرداختند - با آنکه در عین این حال متحصنان بر سر جدال و قتال آمده دست بانداختن توپ و تفنگ و سایر آلات جنگ کشوده بودند معظم خان و دیگر امرا برای ساختن ملچار و دمدمه پرداخته قصد داشتند که بهر کیف خود را پیاپی حصار رسانند - و متحصنان در گرمی هنگامه جدال و قتال افزوده بر ملچار معظم خان ریختند و باندک ستیز و آویز جمعی تن بکشتن داده خود را باز به پناه قلعه رسانیدند - و هر چند قلعه نشینان بان و توپ و تفنگ چون ژاله ببارش در آورده در عمانعت و مدافعت سعی بلیغ بجای آوردند و مردم بسیار از لشکر ظفر اثر زخمی گشته بعضی هلاک گشتند اما بحسن سعی و اتمام معظم خان هشتم شعبان ملچارها بکنار خندق رسیده کار متحصنان تنگ گشت - چون مردم غنیم مانند مور و ملخ در صحرا پهن شده سدره رسد و مترد دین بودند لاجرم دو نوبت کهمی یکی بسرکردگی مهابت خان با راجه رای سنگه و راو ستر مال و اخلاص خان و غیره با ده هزار سوار و دیگر با اتمام شاه نواز خان و نجابت خان و میرزا سلطان و غیره با ده هزار سوار قرار دادند - و این هر دو سردار جلالت آثار نوبت به نوبت کهمی بلشکر ظفر اثر میرسانیدند - روزی مهابت خان به پشته شاهجهان پور از مضافات اودگیر که پنج کروی کلپانی است رفته وقتی که کهمی را همراه سپه سالار روانه نمود بعد از طی قدری مسافت از نمودار شدن غنیم جمعیت تمام او برگشته نزد مهابت خان آمد - خان مذکور نگاپانی پشته به عهده نعمت الله و مرتضی قلی خان پسران حسام الدین خان مقرر نموده خود با عسکر منصور بقصد نبرد از جای خود حرکت کرده بسوی غنیم رهگرای گردید - بیست هزار سوار از مدبران رویاه باز پیش آمده افواج بادشاهی را دایره وار احاطه نمودند - و از طرفین هنگامه جنگ به تیر و شمشیر و بان و تفنگ گرم بازار گشته ضرب تیغ مجاهدان دین نرغ

کالای گران مایه، جان را بغایت ارزان ساخت - رستم و غیره اگرچه بغلبه تمام نافواج چنداول که سردار آن اخلاص خان بود آویزشی سخت بجا آوردند اما از بسیاری ریزش تیر و تفنگ و زور بازو و ضرب تیغ مجاهدان دین جز تن بکشتن و گردن به تیغ مرد افکن دادن نفعی ندیده خایب و خاسر برگشتند - درین اثنا خان مجد با فوجی عظیم بر او ستر مال جلوریز در آمده بگیر و دار درآید - آن مرد مردانه که چون کوه پایدار از غایت وقار بجای خود ایستاده بود قدم مردانگی استوار نموده اصلا از جا درنیامد و صدمه آن فوج گران سنگ بکاهی برنداشته بجانب آن بداختر چون شیر ژبان آن چنان حمله آورد که جمعی را بر خاک هلاک انداخته همه مخالفان را بطعن نیزه و ضرب شمشیر بی جا و بی پا ساخت - درین وقت که عرصه پیکار از دود توپ و تفنگ آتشبار و شرار نعل پیونان برق کردار و فزونی گرد نمونه محشر شده پدر از پسر خبر نمیگرفت پسران بهاول با حشری انبوه بر راجه رای سنگه ریخته از طرفین هنگامه جدال و زد و برد بنوعی گرم کردند که در جنب آن داروگیر روز شمار بحساب در نیامد - و کارزاری بغایت صعب درمیان آمده کار بجای رسید که راجه همنبرد خود را بر خاک هلاک انداخته خود هم بسه زخم کاری و جراحت های منکر و هجوم غنیم پیاده شده به تردد در آمد - و بیرم دیو و غیره راجپوتیه نیز بجهت رعایت خاطر و اعانت برادری از اسهان فرود آمده و دل بر مرگ نهاده بکشاده پیشانی کمر همت بستند - و بنابر دلیری طبیعی و دلسوزیهای خویشی دست و بازو بکشش و کوشش برکشوده بسی مرد و مرکب از غنیم بر خاک هلاکت انداختند - و بعد از ادای حق مردی و مردانگی سیورام سردار فوج رانا و جمعی کثیر از تاینان راجه جان در حلال نمکی داده نیکنامی جاوید عوض گرفتند - مهابت خان درین وقت خود را بوقت رسانیده بحمله نخست غنیم را برداشته راهی بیرابه فرار ساخت - و صفوف مخالفان را از یک دگر شکافته و عقب بزمیتان خیلی راه تاخته بعد از برگشتن راجه را از میدان برداشت - و همچنین اخلاص خان نیز با وجود زخم نیزه بر ران مردانه به ثبات قدم پرداخته افضل مقهور را که با فوج کیانی روبروی او بود بی جا نمود - و سجان سنگه سسودیه و دیگر بندهای ناموس پرست نیز زخمهای کاری برداشته آن تیره درونان را نومید از معرکه بیرون راندند - و دو گهری از شب گذشته به پناه ظلام افواج غنیم لثم رو به بزمیت

داده سر خود گرفتند -

چون ملچار بکنار خندق رسیده و اکثر شرفات بضرب توپ از هم ریخته اولیای دولت بانباشتن خندق اشتغال داشتند و تا نوزدهم این ماه سه حصه آن را برآموده قلعه را مشرف بر تسخیر ساخته بودند و باوجود شوخی و خیرگی غنیم بادشاهزاده عالی فطرت متوجه تنبیه آنها نمی شدند و همگی توجه مصروف فتح قلعه نموده بدفع افواج عادل خانیه کما ینبغی مقید نمی گشتند - غنیم ازین جهت دلیرتر شده قدم بر روز پیشتر میگذاشتند و قریب سی هزار سوار شش کروی معسکر بنگاه خود قرار داده از آنجا جریده شده دو کروی لشکر ظفر اثر قرار گرفتند - بادشاهزاده پی بمقصد آنها برده دریافته که خلاصه مطلب ایشان اینست که عات تشویش و تفرقه جمعیت خاطر گردیده باین طریق چندی معامله تسخیر قلعه را در حیز تاخیر و تعویق اندازند - لهذا از راه مصلحت فرستادن افواج نصرت امتزاج بصوب بهالکی بجهت آوردن رسد شهرت داده بیست و چهارم شعبان شاه فلک دستگاه بزر میدان دلیری و خصم افکنی راجه رای سنگه و اخلاص خان وغیره بندبا را بجهت محافظت اردو و ملچار گذاشته فوج قول را بوجود فایض الجود خود زینت بخشیده بتائید آسانی و اقبال حضرت ظل سبحانی با فوجی آزموده کار به پیکار غنیم فرسوده روزگار سواری فرمودند - و نوباوه ریاض سلطنت سلطان محمد را با جمعی از بندگان و تابینان خود التمش و معظم خان و نجابت خان و راجه سجان سنگه بندیده و دلیر خان وغیره بندبا را هراول و شهنواز خان و راو متر سال وغیره را جرائغار ساخته همین که از خیمها برآمدند غنیم لثم با سی هزار سوار از دور سیاهی آشکار ساخت - پسران بهلول که هراول آن تیره باطنان بودند با فوجی دلیری نموده با هراول لشکر ظفر اثر در آویختند - اگرچه بعد از حصول اقبال و وصول بموکب اقبال و قبول دسی چند ثبات قدم ورزیده تلاش نمایان بجا آوردند چنانچه ضرب شمشیر به دلیر خان در آن دایر و گیر رسیده بسبب مسلح بودن آسیب نرسید - هم چنان از چهار طرف هجوم آورده بهیشت اجتماعی اسپ انداختند اما دلیران لشکر ظفر اثر جای خود را خالی نکرده چندان ثبات قدم ورزیدند که آن روباه بازان شیرک شده پیش آمدند - چون قابوی تاختن اسپ به یکه تازان معرکه پرداز شد به یکبار اسپان برانگیخته بر آن کم فرصتان زیاده سر حمله آور گشتند - آخر کار جمعی کثیر از آن سوخته اختری چند بخت برگشته را به شعله کین آتش فنا در خون بقا زده سرگشته وادی گریز

ساختند - و چندی از بندهای بادشاهی نیز برفع درجه^۱ شهادت مرتبه رسائی
 سرافرازی دارین و معادت کوتین دریافتند - درین اثناء شاهنواز خان و راو
 ستر سال و شمس الدین خویشگی و مهابت خان از چپ و راست در آمده بیاد حمله^۲
 دلیرانه جمله بداندیشان را پاشان و پریشان ساخته بر سبک سری را بگوشه انداختند -
 و پس از فرار ایشان بر مسیل تعاقب شیوه^۳ دنبال گیری آن مقهوران پیش گرفته تا
 بنگاه ایشان تاختند - و خیمه و خرگاه را آتش زده تا ممکن به پیچ وجه دست از
 قتل و اسیر آن گروه باز نداشته بعد از استیفای بهره^۴ او فر از مقصود مظفر و منصور
 معاودت نمودند - از آن رو که محاصره قلعه درمیان بود و اثری از غنیم پیدا نه و
 خبر از ملچار گرفتن ضرورتی از همه لاجرم زیاده برین تعاقب ننموده شامگاه مقارن
 فتح و نصرت بدوایر دولت نزول نمودند - و برخی از اهل وفا و وفای که نصیری
 خان و غیره بندهای با اخلاص باشند چون باحمد نگر رسیدند به یکبار از موضع
 خود بارگیا بر سیوا که در آن سرزمین گرد فساد بر انگیزخته بود تاخته و پلارک
 خون ریز آخته همه مخالفان را درمیان گرفتند و جمعی کثیر را جریج و قتل ساخته
 سر راست راه فرار گردانیدند - و بعد ازین مقرر شد که کار طلب خان در نواحی
 جنیر و عبدالمنعم پسر میرزا خان و هوشدار در تهانه^۵ چار کونده و ایرج خان و
 نصرت خان دیگر جمعی از بندها در ناندید محاذی^۶ قلعه^۷ پرینده توقف نمایند - تا برگشت
 از آسیب آن دیو ساران سالم و ایمن بوده کسی را مجال تعرض به رعایا نباشد - چون
 در آن مملکت صحرای زقوم بسیار است و بفرمان سردار شهامت آثار بیشتر از زقوم
 خندق پر نموده بودند و حصار گزینان پیوسته باروت و نفت و کاه بسیار از بالا
 آتش زده می انداختند و چوب زقوم سوخته باز از سر نو تردد بر ساختن آن
 مینمودند بدین سبب کار یورش بد رنگ می افتاد - لاجرم با امر عالی شروع بانباشتن
 آن از سنگ و خاک نمودند - و در همین تاریخ ملک حسین و فتح روبیله و محمد بیگ
 داروغه^۸ توپخانه حسب الامر عالی با دو هزار سوار بقصد تسخیر قلعه^۹ نیانگه شتافت
 بعد از وصول بمقصد باوجود سعی متحصنان در مدافعه و مقابله سر سواری بقهر و
 غلبه قلعه را بدست آورده قلعدار و غیره را با تمامی اسب و اسلحه مقید ساخته
 بمحضور پر نور فرستادند - و هم چنین شیخ میر بگرفتن چچولی^{۱۰} شتافت - چون پیش از

رسیدن موسی الیه حارس آن جا مغلوب رعب و هراس گشته از قلعه بیرون رفته بود بی تصدیقه آن قلعه نیز به تصرف اولیای دولت قاهره در آمد و جمعی که دست به یراق بردند مقتول و ماسور گردیدند -

بستم این ماه شهزاده سلطان محمد را با معظم خان و راو ستر سال و میرزا سلطان و دلیر خان وغیره بجهت دفع اشرار که مکرر مالش بسزا یافته متفرق شده بودند و باز جمع آمده می خواستند محل قلعه گرفتن شوند تعیین فرمودند و به تاکید امر نمودند که بسعی و تلاش بر آن بد سگالان پیشی بسته سلک جمعیت ایشان را بنحوی از هم پریشان سازد که دیگر این گونه خیالات در خاطر آن آشفته مغزان سراسیمه سر گذر نکند - لاجرم آن قره باصره عظمت باین عزیمت صائب جریده گردیده با بهادران گزیده برچیده بامداد حایت و عنایت الهی رابی بنگاه آن مقهوری چند گردید - بعد از طی بیست و چهار گروه رسمی سیاهی سپاه غنیم تیره کلیم از دور ظهور یافت هوا خوابان بیدرنگ چون برق سوزان خود را بر قلب لشکر آن سیاه رویان سوخته خرمن زدند - و در اندک زمانی به نیروی تائید الهی و اقبال نامتناهی بادشاهی مخالفان رابی پا و بی جا ساخته تا دو گروه تعاقب نمودند - و در اثنای ره نوردی بسی دیهات و قریات را پی سپر مراکب مواکب اقبال گردانیده خشک و تر آن دیار را باآتش غارت و نهب پاک سوختند - و آخر روز بقصبه کلبرگه رسیده حسب الامر جمعی را بجهت محافظت پناه بردگان مزار فیض آثار سید محمد کیسو دراز تعیین نموده دیگر تمام سرزمین آن را بمجاوب نهب و غارت پاک روفتند - چون خندق قلعه بستگ و خاک انباشته برجهما با فصول بضرب توپها خراب گشت بیست و هفتم دلاوران نصرت شعار بمدد ژینه بر برجی که مخاذیل پیشی آن دیوار پخته برآورده بودند برآمده شروع در کندن و انداختن آن دیوار نمودند - اگرچه متحصنان از درون گرم مدافعه و مجادله شده بپان و تفنگ بازار کارزار و هنگامه جنگ را رونق و گرمی دادند و حقهای باروت و لحافهای نفت آلود و پشتوارهای گاه را آتش داده از بالا می انداختند اما دلاوران تهور کیش سخت کوش به یمن کارکشائی اقبال بیزوال شهنشاه عدو بند آفاق گیر آن را شبنم گلزار فتح انگشته و در راه خداوند خود جان عزیز را دریغ نداشته یک دفعه بدرون ریختند - درین صورت دلاور حبشی که از قبل عادل خان با دو هزار پانصد برقنداز

و توپ و تفنگ بسیار بمحافظت آن میپرداخت خود را در معرض هلاک دیده دل بای داد و بیست و نهم عرضداشتی مشتمل بر استعفاى زلات و جرایم خود ارسال داشته اظهار اطاعت نمود - چون در قلعه بیشتر مردم مسلمان خصوص از گروهبی سادات بودند بمقتضای مروت و فتوت دینداری او را با سائر قلعه نشینان امان جان داده حکم فرمودند که با عیال و اطفال همه از قلعه برآیند - روز دیگر غره ذیقعه منه یک هزار و شصت و هفت قلعهدار با کلید در خدمت عالی رسیده التماس رخصت بیجا پور نمود - شاه فلک دستگاه قلعه را بتصرف خود آورده خطبه بنام نامی' بادشاه آفاق گیر بلند آوازه ساخته او را مخاص به بیجا پور رخصت فرمودند -

چون از عرایض گوهر اکیلی جهانبانی حقیقت کشودن قلعه مذکور بعرض مقدس رسید از روی کمال قدردانی و نهایت سهریانی شانزدهم ذی قعده بآن بخت بیدار سرپیچ یک قطعه لعل و دو دانه مروارید و خلعت خاصه و خنجر مرصع با پهلکتاره و فیل با یراق طلا و ماده فیل بطریق انعام که از سابق و لاحق دوازده گرور دام باشد مرحمت فرمودند و پیدر را بظفر آباد موسوم ساختند - و بمعظم خان خلعت خاصه و محال ولایت کرناٹک بجمع چهار گرور دام که پیش از ملازمت اشرف از مرزبان آن جا گرفته و پس از آن داخل ممالک محروسه گشته بود ، بطریق انعام عنایت نمودند - و شاهنواز خان را باضافه هزار سوار بمنصب پنج هزاری پنج هزار سوار دو اسپه سه اسپه و سهايت خان را باضافه هزار سوار دو اسپه سه اسپه بمنصب پنج هزاری پنج هزار سوار دو اسپه سه اسپه و خلعت خاصه و شمشیر مرصع و نجابت خان را باضافه هزار سوار بمنصب پنج هزاری چار هزار سوار و راجه رای سنگه را نیز بهمین منصب و خلعت خاصه و شمشیر مرصع و اسپ عربی با زین زرین و فیل و ماده فیل معزز و مباهی گردانیدند - فرمان شد که چون راجه رای سنگه درین مهم ترددات نمایان بجا آورده و زخمهای منکر برداشته او را رخصت وطن داده یک لک روپیه نقد در طلب نقدی او تن نمایند - و اخلاص خان باضافه پانصد سوار بمنصب سه هزاری سه هزار سوار و عطای خلعت و نصرت خان نیز باضافه مذکور بمنصب سه هزاری دو هزار و پانصد سوار و دلیر خان باضافه پانصدی پانصد سوار بمنصب دو هزار و پانصدی هزار سوار و سجان سنگه بندیده بمنصب دو هزار و پانصدی دو هزار و پانصد سوار و راو رتن بمنصب دو هزاری دو هزار

سوار و دیگر اکثر بندها که مصدر تردد نمایان شده بودند بمنصب نمایان از اصل و اضافه سرافرازی یافته بر کام خاطر فیروز گشتند -

چون غازی پسر رندوله و عبدالرحمن داماد رحمان شولا پوری باراده بندی درگاه آمده درین یساق ترددات نمایان بجا آورده بودند نخستن بمنصب سه هزاری دو هزار سوار و دومین بمنصب دو هزار سوار سربلندی یافتند - چون درین وقت کارها بر وفق مرام موافقان برآمده فتح حصون که پیش نهاد خاطر اشرف بود بوجه احسن روی نمود بیجاپوریان شیوه تطوع و تعبد پیشه کرده بنده و سرافکنده شدند - و جانشین عادل خان در پیچ ماده ایستادگی ننموده ابراهیم خان بچتر خان را که از معتمدان آن خاندان بود فرستاده امان طلبید - و مقرر شد که یک کرور و پنجاه لک روپیه از جواهر گران بها و نقد و انیال بطریق پیشکش واصل ساخته قلعه پرنده بالواحق و قلاع ولایت کوکن و محال ونکو بتصرف بندهای بادشاهی وا گذارد - و بعد از برگشتن بچتر خان اسناد سپردن حصون و ولایت مذکور بنام بندهای درگاه ارسال داشت و عرضداشت بادشاهزاده والا اقبال با عرضداشت او متضمن باین معنی بدرگاه جهان پناه رسید - بادشاه شکسته نواز فلک دستگاه از روی کمال عنایت و احسان بر عجز و درماندگی او بخشیده پنجاه لک روپیه از جمله پیشکش معاف فرمودند و فرمان عالیشان محتوی بر عنایات بادشاهی بنام او صادر فرمودند - و بیادشاهزاده عالی مکان فرمان دادند که با عساکر فیروزی مآثر مراجعت باورنگ آباد نموده قاضی نظاما را برای وصول پیشکش بفرستند - و بمعظم خان حکم شد که در قلعه پرنده و قلاع ولایت کوکن و محال ونکو تهانه نشانده بعد از مراجعت قاضی نظاما با پیشکش روانه درگاه عالم پناه گردد -

بژدهم ذی قعده شجاعت خان بقلعداری ارک کابل و سعادت خان بصیانت حصار شهر مذکور از تغیر فتح الله ولد سعید خان و عبد الله خان ولد خان مذکور بمنصب دو هزاری دو هزار سوار و فوجداری هر دو بنگش از تغیر سعادت خان و بیست و یکم خواجه دولت محلی بخدمت نظارت مشکوی معلی از تغیر ناظر خان و عطای خلعت و خطاب دربار خان و اضافه سربلندی یافتند -

حقیقت عارض شدن عارضه ناملائم بر مزاج اشرف و وقوع وقایع عظیمه و برهم شدن معاملات سلطنت

در عین این امن و امان که از وفور عاطفت و احسان و فرط نوازش و لطف بی پایان آن سرور رعیت پرور کافه انام بکمال فارغ بال و رفاه حال میگذرانیدند و از صبح تا شام بفرخی روز عید و نوروز و از شام تا بام پرو سفیدی لیلۃ القدر بسر برده از حصول انواع آسای و امایی کامیاب مرادات دو جهانی و سعادات جاودانی بودند که به یک ناگاه بفتح ذی حجه سنه یک هزار و شصت و هفت عارضه ناملائم عارض وجود مقدس گردید و مزاج مبارک آن باعث استقامت احوال عالم اول از حبس بول و قبض طبیعت و ثانیاً از رهگذر ازدیاد مواد دموئی که سبب ورم اسافل شده فی الجمله تمایلی از مرکز اعتدال حقیقی راه یافته طرفه گرانی پیرامن کالبد روحانی آن پیکر قدسی گشت - بنابر آن که کار از چاره گری^۱ محلات گذشته بود، اطباء قانون دان شفا طلب ناچار در تقلیل مواد مرتفعه و تلطیف قلع ماده منتصبه بجماعت کوشیدند - از آن جا که کوشش تدبیر با دستبرد تقدیر برنیاید اصلاً معالجه^۲ اطباء مسیحا دم نافع و سودمند نیفتاد - و روز بروز بیماری رو باشتداد آودره امتداد آن یک هفته کشیده رفته رفته به تساسل بول و قبض طبیعت و ورم زیر ناف منجر گشت و خشکی کام و دهان رو به تزیاید نهاد و بسبب خوردن ادویه سرد کار بادرار بول انجامید و گاه گاهی اثر تب نیز علاوه دیگر علل می شد - چون درین هفت روز مطابقاً میل طبیعت اقدس بطعام نبود و اصلاً چیزی نوش جان نفرموده و دوا و مداوای حکماً فائده نمیداد تزلزل باساس طبایع و ارکان و وبن و فتور در بنای استقرار کون و مکان راه یافته زمین بر قرار خویش بل آسمان بر مدار خویش نماند - تا آنکه بعد از مبالغه^۳ اطبا شروع در خوردن قلیلی شوربای پودینه فرموده برای دفع قبض بتجویز تقرب خان شیر خشت نفعی عظیم بخشید - و ضعف رو بکمی نهاده طبیعت مکرر اجابت نمود -

درین مدت اگرچه شاه بلند اقبال مجد دارا شکوه و بعضی از خاصان و مقربان حضرت خلافت در آسایشگاه مقدس بار یافته از مشاهدۀ طلعت خجسته کسب ماده

۱- چاره گری روح ماده بمحلات گذشته بود - قلمی (و - ق)

آرامش خاطر و تسلی دل می نمودند ازین جهت که در معرض این احیان از مطلع غمسلخانه چه جای بارگاه خاص و عام آن آفتاب اوج عز و اجلال طلوع گیتی افروز نمود عموم خلایق از سعادت دیدار حرمان نصیب بوده از روی کمال خوابش و آرزو مندی بغایت اضطراب داشتند. پانزدهم ذی حجه بمهر و که دیوان خوابگاه معلی تشریف آورده سایر بندها را بار کورنش دادند و آرزومندان دیدار فایض الانوار را از جلوۀ جمال باکمال حیات تازه و مسرت بی اندازه فرمودند. درین تاریخ بادشاهزاده سعادت پژوه عهد دارا شکوه را باضافه ده هزاری ده هزار سوار دو اسب سه اسب بمنصب پنجاه هزاری چهل هزار سوار می هزار سوار دو اسب سه اسب و انعام یک کرور دام که از سابق و لاحق بیست کرور دام باشد سربلند و سرفراز ساختند. و مبلغ هفت لک و پنجاه هزار روپیه زکوة سائر دارالخلافه معاف فرموده حکم فرمودند که برجا ریایات اقبال نزول اجلال داشته باشد زکوة آنجا معاف شناسند. و پنج هزار مهر بجهت ارباب استحقاق حواله فاضل خان و رضوی خان و سید هدایت الله صدر فرمودند و بسیاری از زندانیان را بی آنکه از کیفیت جرائم جنایات آنها شرایط استفسار بجا آید، آزاد نمودند.

درین ولا عرضداشت بادشاهزاده جهان و جهانیان عهد اورنگ زیب بهادر مشتمل بر خبر تولد فرزند سعادتمند شب یازدهم ذیحجه سنه یک هزار و شصت و هفت با هزار مهر نذر از نظر فیض اثر گذشت. آن نوباوۀ ریاض سلطنت را بسلطان عهد اکبر نامور گردانیده خلعت خاصه بادشاهزاده عالی فطرت بلند مرتبت مرحمت گشت. و معظم خان بسبب وقوع بعضی امور خلاف مرضی اشرف از خدمت جلیل القدر وزارت معزول گشته حکم معلی بشرف نفاذ پیوست که عهد امین خان که به نیابت پدر خدمت دیوانی بتقدیم می رسانید به کچهری نرود و معظم خان با مهابت خان و دیگر بندهای بادشاهی بحضور پرنور بیاید و تا مقرر شدن دیوان دیگر رای رایان بامور دیوانی پردازد.

از واقعه سورت بعرض مقدس رسید که قایم بیگ فرستاده درگاه جهان پناه چون از استنبول مراجعت نموده وارد حلب گردید با مرتضی پاشا حاکم آن جا کمال محبت و دوستی بهم رسانیده از کثرت آمد و رفت بغانه یکدیگر و کمال بی حجابی بیک کنیز معتبر او که تازه خریده بود تعلق بهمرسانید و این معنی بر طبع

او گرانی نموده بکنیزان خود اشاره نمود که بخدمتگاران او سازش نموده زهر بخوردش دهند - آن ناقص خردان باندک طمع فریب خورده بشربت زهر آگین کار او و مجد حسین دامادش باتمام رسانیدند -

پنجم و نوزدهم محرم الحرام بجهروکه درشن درآمده منتظران دولت دیدار را بشرف دریافت مشاهده جال چهره نورانی کالیب صورت و معنی ساختند - و بجهت تخفیف کوفت و تغییر مکان حرکت بر توقف اولی دانسته برفاقت توفیق ایزدی و حراست تائید صمدی بیستم محرم روی توجه از دارالخلافه بصوب اکبر آباد آورده در وقت متوجه شدن خلیل الله خان را باضافه هزار سوار دوا سپه سه سپه بمنصب پنج هزاری پنج هزار سوار دو سپه سه سپه و عنایت خلعت خاصه و صوبه داری و حراست قلعه شاه جهان آباد و ، میر میران پسرش را بخطاب میر خان و حسین بیگ خان از تغییر او بخدمت میرتوزی و روح الله میر عمارت را بخدمت دیوانی و مجد صالح علی مردان خانی را به بخشی گری و دیوانی بیوتات و واقعه نویسی دارالخلافه و مجد مقیم برادر کلانش را بخدمت دیوانی بیوتات رکاب سعادت از تغییر او و عزت خان را به نیابت شاه بلند اقبال بحراست دارالسلطنه لاهور از تغییر بهادر خان و شیخ موسوی گیلانی را بنظم صوبه ملتان از قبل آن بیدار بخت و منصب هزاری چهار صد سوار اختصاص بخشیدند - بیست و نهم نزدیک متھرا از تغییر دانشمند خان میر بخشی که خود استعفا نموده بود مجد امین خان را بخشی گردانیده باضافه پانصدی پانصد سوار بمنصب سه هزار و پانصد سوار و عطای خلعت خاصه و قلعدان مرصع برنواختند - تقرب خان بانعام ده هزار روپیه از جواهر و طلا و شیخ فرید ولد قطب الدین خان باز بمنصب سابق سه هزار دو هزار سوار و ابدال بیگ کوتوال بخطاب کوتوال خان نوازش یافتند -

از واقعه دکن بعرض مقدس رسید که گرامی گوهر بحر عز و اقبال مجد اورنگ زیب بهادر معظم خان را به پرینده و قاضی نظاما را بجهت حصول پیشکش به بیجاپور فرستاده علی بیگ ملازم سرکار خود را با جمعی از تفنگچیان بحراست قلعه گذاشته شب دوشنبه ششم محرم مطابق حکم معلی مراجعت باورنگ آباد فرمودند - در پنج روز بظفر آباد عرف بیدر رسیده نه روز مقام فرمودند - و میر جعفر بخشی خود را با هزار و پانصد سوار و چهار هزار بندوچی و پیاده و غیره بمحافظت قلعه مذکور گذاشته چهاردهم صفر در سواد اورنگ آباد نزول اجلال فرمودند -

چون درین ایام صبیبه رضیه شاهنواز خان که زوجه مکرمه آن والا تبار عالی مقدار بود ، ازین جهان فانی رحلت نموده در قصور جنات عدن با حورالعین آرام گرفت و از رهگذر انس و الفتی که بآن کریمه دودمان صفوت و صفا داشتند غبار کدورت بخاطر عاطر راه یافته پنج روز بیرون توقف نموده نوزدهم صفر داخل اکبر آباد گشتند - بمحله هشتم صفر سنه یک هزار و شصت و هشت همعنان دولت و اقبال بمنزل گهات سامی که برکنار جون بفاصله سه کروه از اکبر آباد واقع است ، نزول اجلال فرموده تا رسیدن ساعت مسعود برای نزول موکب والا بمرکز محیط دولت و اقبال که باختیار اهل تنجیم نوزدهم ماه مسطور قرار یافته بود ده روز در نشیمنهای مکان آن اقامت ورزیدند - درین مکان بکرم الهی از خوردن ماء اللحم و اشربه مقویه طبیعت بحال آمده از ابتدای کوفت لغایت امروز بعد از دو ماه و کسری بی مدد دوا طبیعت اجابت نموده روز بروز اثر صحت رو بافزایش نهاد - اگرچه ازین کوفت تصدیع بیماری آن حضرت به نهایت مرتبه ناتوانی کشید و لیکن بنابر آنکه در تشیید مبانی ثبات و قرار و توکل کامل آن حضرت خلل راه نیافته بود در عین آزار و کلفت که تاب و تحمل آن مقدور بشر نبود باوجود کمال درد بصبر ایوبی و نهایت شگفته روی گذرانیدند - و خود را بحفظ و صیانت حکیم علی الاطلاق سپرده بمعالجت روحانی که عبارت از عطای نذور و صدقات است عمل نموده باین دستور شافی اجزا و مصالح داروی شفا مهیا ساختند - تا آنکه بخاصیت صدق نیت و التجا و ارادت بجانب احدیت که از لوازم علو همت است و بدستاری وثوق امیدواری و پایمردی رسوخ عقیدت که مستلزم ثبات قدم و پائنداریست در عرصه رضاجوی الهی دوا سودمند و دعا مؤثر گردیده بمحض فضل الهی و عنایت بی غایت نامتناهی بمجرد رسیدن این مکان فیض نشان شاید مقصود از پرده غیب چهره بنمود و کارپردازهای مشیت جناب پروردگار بروی کار آمد - و رنگ آمیزهای نیرنگ قدرت قادر علی الاطلاق آشکار گشته مزاج و باج آن مظهر لطف آفریدگار بمرکز اعتدال و حالت اصلی باز آمد - چون قرار یافته بود که تا باتمام رسیدن کار عمارت بمنزل گرامی بادشاهزاده بلند اقبال بمبارکی اقامت نمایند لاجرم هژدهم صفر از آن خجسته مکان به بهادر پور تشریف آورده نوزدهم ماه مذکور سال هزار و شصت و هشت هجری هلال سفینه را از برکت نزول اشرف غیرت افزای ماه چهارده و دریای چون را چون نهر مجره پرنور گردانیده در ساعتی

سعادت آمود بدولت سرای شاه بلند اقبال نزول اجلال ارزانی فرموده ساحت روزگار را بفروغ دیدار انور تجلی آمود فیض سرشار نمودند - سایر متوطنان اکبر آباد که مانند اهل صوم منتظر طلوع لیل فرخ فال عید شوال بر هر دو جانب دریا بسان مژگان صف بصف بهر تماشای آن زینت افزای انجمن شهود و پیرایه پیرای عالم وجود ایستاده بودند چون در عین پهریشانی خاطر و توزع باطن در دل شب نوسیدی طلوعه طلوع بامداد مراد برای العین مشاهده نمودند از غایت شادی و انبساط آن روز را روز عید سعید و نوروز گیتی افروز گرفته گروز عمر رفته و آینده گرفتند - و از ساکنان عالم بالا تا سکنه دارالخلافه والا رو بقبله اجابت آورده دست بدعا و لب بآمین کشادند - بعد از نه روز بعارت عالیله قلعه تشریف فرموده رای عالم آرا بر آن قرار گرفت که بشکر این احسان بی پایان الهی و سپاس بی قیاس لطف خاص نامتناهی مجلس نو آئین بحسن زینت چون گلشن ارم ترتیب دهند - لاجرم درین ایام خجسته آغاز فرخنده انجم که از مؤده صحت بادشاه آفاق خدیو مآرب و استحقاق جهانیان کامیاب مرادات دو جهانی و سعادات جاودانی گشته هر روز بنوروز عشرت می گذرانیدند و ابواب نزول حوادث آسمان و شیوع فتنه آخرالزمان بر روی اهل زمین مسدود گردیده خلق از غایت شادی و نشاط در جامه نمی گنجیدند آوازه جشن قمری انتهای سال شصت و هشتم و آغاز سال شصت و نهم از زندگانی جاودانی آن حضرت روز دوشنبه بیست و چهارم ربیع الاول موافق دهم بهمن در دولت خانه اندرون قلعه مبارک آرایش پذیرفته آویزه گوش ماهی تا ماه گشته شمول نشاء بیغمی از سر نو پرتو وصول بر بام و در طارم دماغها گسترده و فیض خورمی در فسحت آباد فراغ خاطرها رحل اقامت انداخته قاف تا قاف آفاق را سرشار نوشخند و قهقهه انبساط ساخت - بنام ایزد نوآئین مجلسی بزیب و زینت آراسته گشت که از آغاز سرانجام اسباب نگارین کارخانه دنیا تا این آوان در عهد هیچ یک از سلاطین نامدار و خواتین کاسگار آذین پذیر نشده بنظر فلک هزار چشم در نیامده باشد و بعد این هم ذکر مجملش چه جای تفصیل سرمایه آرایش روزگار و پیرایه تزئین لیل و نهار گردیده تا قیام قیامت مذکور زبانها خواهد بود - لله الحمد والمنه که از سر نوروی تخت روزگار و افسر گوهر نگار از قدم فرخنده و تارک مبارک زینت دیگر یافت و قامت خمیده پشت سپهر دوار باستقامت مزاج وهاج میل برآستی نموده عالمی بفوز

مدعا رسید - چون از آغاز ایام کوفت تا انجام آن بادشاهزاده والا گهر بلند اقبال و ظایف خدمتگاری آن حضرت را که اعظم مراتب عبادات است از سرحد اسکان در گذرانیده نیم نفس از فیض خدمت دوری نمی گزیدند لاجرم آن حضرت بعد از یافتن صحت بیشتر از پیشتر در مقام تربیت و ادای حقوق آن والا گهر گشته نخست به تشریف خلعت خاصه و انعام کرور رویه نقد و جمدهر با پهلکتاره و سربچ لعل و بازوبند خاصه و تسبیح مروارید که اکثر اوقات مرسله گردن مبارک میساختند و بیست و سه لک رویه ارزش داشت و دیگر مرصع آلات بقیمت چهارده لک رویه دقایق مراتب و قدر و مقدار آن والا تبار را افزایش داده ده هزار ذات و سوار بر اصل منصب آن سپهر مرتبه افزوده جاگیر گرامی را موافق منصب شصت هزاری چهل هزار سوار سی هزار دو اسبه سه اسبه تنخواه نموده و تمام طلب منصب بانعام که پشتاد و سه کرور دام و حاصل آن از قرار دوازده ماه دو کرور و پنجاه و هفت لک و پنجاه هزار رویه می شود با صوبه بهار و صد راس اسب ضمیمه آن مراحم عمیه نمودند - سلطان سلیمان شکوه را باضافه سه هزار سوار بمنصب ده هزاری پنج هزار سوار معزز و مکرم ساختند - جعفر خان را بخدست وزارت کل و عنایت خلعت خاص و قلمدان مرصع چهره مزید اعتبار بر افروخته تارک افتخار بر افراختند - و مقرر شد که بر محاسبات دستخط رای رایان و بر پروانجات پائین مهر خان مذکور مهر او هم می شده باشد - و تقرب خان بمنصب پنج هزار سوار و فاضل خان بمنصب سه هزار سوار و نوازش خان بمنصب دو هزار و پانصدی هزار سوار و تربیت خان بمنصب خلعت و جمدهر میناکار و اضافه هزار سوار دو اسبه سه اسبه و صوبه داری اوده و عطای نقاره و راجه سها سنگه بهدوریه بمنصب هزاری هزار سوار از اصل و اضافه سرافرازی یافتند -

درین وقت مهابت خان و ایرج خان و سید شهاب الدین و مهدی قلی خان و دیگر جمعی از بندها که بفرمان والا از دکن بدرگاه جهان پناه روانه شده بودند ، سعادت اندوز ملازمت اشرف گشتند - و هر کدام از عهد بیگ و یادگار بیگ باضافه پانصدی صد سوار بمنصب هزار و پانصدی هفت صد سوار و سید بهادر بمنصب هزاری هزار سوار و خدمت فوجداری میان دو آب از تغیر غضنفر خان و جاگیرداری دون سری نگر و غیره و راجه سیو رام کور باضافه پانصدی هزار سوار بمنصب دو هزار و پانصدی دو هزار و پانصد سوار و خدمت قلعرداری مندو و

اسمعیل بیگ بخدمت بخشی گری، احدیان از تغیر سید بهادر و شفقت الله بداروغگی، پیشکش از تغیر اسمعیل بیگ و سربلند خان بخدمت داروغگی، توپخانه و منصب هزار و پانصدی سه صد سوار و فیض الله خان از تغیر مشار الیه بخدمت آخته پیگی و فرهاد بیگ علی مردان خانی بخدمت میر توزکی و سید شهاب باره از اصل و اضافه بمنصب هزار و پانصدی و دویست سوار و خطاب شیر خانی و فوجداری مندرسور و عبدالله خان ولد سعید خان بفزونی، پانصدی بمنصب دو هزار و پانصدی دو هزار سوار و نصیری خان بمنصب سه هزار سوار از سابق و لاحق سرافراز گشته گرامی قدر والا مقدار شدند -

پژدهم ربیع الثانی بعرض اشرف رسید که ملا عبدالحکیم سیالکوتی که شرح فضائل و کمالاتش را دفتری جداگانه باید، این مکان را محل اقامت خود ندانسته دوازدهم ماه مذکور رهگرای عقبی گردید - پانزدهم جهادی الثانی مهابت خان بغنایت خلعت خاصه و جملهر مرصع با پهلولکناره و خدمت صوبه داری کابل و معتقد خان ولد نجابت خان را بفوجداری و تیولداری، بهرایج از اصل و اضافه بمنصب دو هزار سوار پشت صد دو اسپه سه اسپه اختصاص بخشیده معزز و مکرر رخصت فرمودند -

گذارش داستان عبرت افزا و نگارش واقعه عبرات پیرای
که در آغاز سال سی و دوم جلوس والا باقتضای قضای
نازل روداد و وقوع حوادث و مصائب
و برهم شدن معامله

اگر محمول حال جهانیان نه قضاست
چرا مجاری احوال ما خلاف رضاست

بلی قضاست بهر نیک و بد عنان کش خلق
بدان دلیل که تدبیر پای جمله خطاست

کسی ز چون و چرا دم همی نیارد زد
که نقشبند حوادث و رای چون و چراست

بدست ما چو اژین حل و عقد چیزی نیست
به عیش ناخوش و خوش گریضا دهیم سزاست

از غرائب سواخ دهر بوالعجب و بدایع وقایع روزگار حادثه زای واقعه طلب که در انجام عهد و فرجام روزگار اعلیٰ حضرت ظل سبحانی صاحبقران ثانی روداد ، ساخته ایست اعتبار آموز حیرت افزا و واقعه ایست بهصیرت اندوز عبرت پیرای که سرمایه بینائی و کحل روشنائی در دیده اصحاب دانش و ارباب پیش می کشد و بی بهر انرا دیده حق بین حقیقت نگر بل گوش و هوشی دیگر می بخشد - چنانچه از بدو آفرینش تا این آوان در آثار نامهای پاستان و توارنج پیشینیان خاصه از سلاطین قدیم و ارباب ملک عظیم نظیر آن بنظر حقایق نگر صاحب نظران در نیامده ؛ و کیفیت این معامله برین نمط است که چون بخشنده بی منت آن نیر اعظم سپهر عدل گستری را که در عالم صورت به همه معنی جانشین خلفای راشدین و قائم مقام ائمه دین مبین اند بلکه آیه رحمت خاص از آسمان مواهب ایزدی بر بلاد و عباد فرود آمده بعطای کثرت اولاد امجاد که عمر دوباره بل حیات جاوید عبارت از آنست زندگی ابد بخشیده افسر سروری آن خورشید اوج ذره پروری را از فر فرخندگی چهار گرامی در خلافت که هر یک دره التاج تارک اقبال اند فروغ نیک اختری داده لاجرم آن سرور ادب پرور بشکر این عطیه کبری و سپاس این موهب عظمی آن والا گهرانرا تعلیم اوضاع محموده و آداب ستوده و اخلاق پسندیده و اطوار برگزیده و اجتناب از افعال ناشایسته و کردار و گفتار نکو پیده و تقوی و ورع و دیانت و امانت از انوار که هر یک باعث اعتدال مزاج جهان و علت آرام طبایع جهانیانست و اورنگ آریان زمانرا ناگزیر فرموده بهر یک ملکی وسیع و مملکتی فسیح ارزانی داشتند و سرشته نظام و سرانجام رتق و فتق و بست و کشاد سهام مملکت مذکور بر رای رزین ایشان حواله فرمودند و در ملوک وادی کشور کشائی هادی گشته بخیال تسخیر ولایات نزدیک و دور انداختند - چون بنظر فیض اثر اعز و ارشد و بحسب قدر و سال از همگنان کلانتر بادشاه زاده عهد داراشکوه بود بعد از رخصت انصراف دیگران باقطاع مملکت از فرط محبت معنوی و خواهش باطنی که بان والا گهر داشتند پیوسته جلس مجلس انس و انیس محفل قدس ساخته یک لحظه دوری آن سلطنت مآب از جناب خلافت تجویز نمی فرمودند - و در جمیع امور و همه حال او را بحسن سلوک و

نیکی‌ی با برادران و مراعات مراسم موافقت و مراقت اخوان و از بدی عاقبت ترک وفا و وفاق و سوء خاتمت اظهار نفاق تحویف و تحذیر نموده هرچند خواستند که فی‌این همواره طریقه برادری که انصرام آن پنجار مستقیم میان اخوان صداقت آئین رسمیت مقرری مسلوک داشته نوعی تاکید و اہتمام در اتمام مراعات آن نمایند که سلسلۃ الذہب اخوت و صداقت از ہر دو طرف بوثایق خلود و علایق دوام متانت پذیرد - اما چون مقتضای قضا بامر دیگر تعلق پذیرفت و سرانجام امور خلافت و فرمانروائی در وقت مقرر بہ قدرت و اقتدار این قوی بازوی سراپا نیرو رفته بود ، اثری بر آن مراتب مترتب نشد و این ہمہ سعی اشرف و نصایح ارجمند فائدہ نداده بجای نرسید بلکه صورتی چند از رنگ آمیزہای فتنہ ہرستان و مکر و دستان ناراستان کہ داستانش ساختہ از افسون فساد افسانہا پرداختہ بودند جلوه گر عرصہ ظہور گشتہ کار بجای رسید کہ فی‌این ابواب پرخاش و ستیز مفتوح و راہ صلح و صلاح مسدود شدہ ، رنجش تمام بخاطرہا راہ یافتہ بہر تہہ کہ ہر کدام در مقام تلافی و تدارک این امر نامرضی پای قائم فشرده در طریقه وجوب انتقام نہائی تردد مینمودند - و بی اختیار از جا درآمدہ از خویشتن داری برآمدہ منتظر وقت و قابو بودند تا آنکہ عارضہ نامالیم عارض ذات اقدس و مزاج مبارک اعلیٰ حضرت ظل سبحانی کہ باعث تعدیل امزجہ و تقویم طبایع عالم بود گشتہ از نہج اعتدال انحراف یافت و خبر شدت و طول مدت آن در ملک شہرت یافتہ بسبب بعد مسافت و خلل اشرار و مسدود گشتن ابواب رسل و رسائل بتجویز شاہزادہ کلان و مقید شدن و کلا و نرسیدن خبر واقعی چگونگی احوال خیر مآل بصویحات دکن و نزدیک و دور کہ بنا بر رفع مواد فتنہ و فساد و حصول جمعیت خواطر اشتہار آن واجب عقلی و مستحسن شرعی بود معاملہ از نظم و نسق افتادہ باعث خلل و موجب فساد عظیم گشت - و در ضمن این بدانندیشی چند برای صلاح دو روزہ کار پیریشانی عالم را وسیلہ جمعیت خود انگاشتہ باخبار نویسی راست و دروغ درآمدہ عرایض اخلاص آمیز بہ ہر طرف فرستادہ معاملہ برنگ دیگر وا نمودند - و ہم درین وقت بسبب آنکہ شدت گرانی و کثرت ضعف و ناتوانی روز بروز ظہور و بروزی دیگر می نمود آن حضرت علامت ارتحال در احوال خیر مآل آشکارا یافتہ از غایت دینداری و اسلام بسر انجام مواد معاد پرداختہ باحضر چندی از خاصان و عمدہای دولت فرمان

جهان مطاع صادر فرمودند - پیش^۱ از آن که مجلس قرار بیعت دست بهم داد ابواب اندرزگونی از هر در کشوده نخست حاضران انجمن را به نگاهداشت سر رشته^۲ اخلاص و ارادت و موافقت ظاهر و باطن در هر وقت و همه حال و مراقت در همه جا بان والا جاه و رعیت فرموده آنگاه مواظب ارجمند و پندهای دلپسند در همه باب خاصه تحصیل رضامندی و خرمندی جناب الهی و حسن سلوک با عموم خلایق خدا و رعایت رعیت و جانب سپایی آویزه گوش پوش آن چشم و چراغ دودمان خلافت ساختند - و بنا بر آنکه چاره تقدیر از سرحد اقتدار بشر بیرون است و دفع مقتضای آن از حوصله^۳ طاقت خردمندان افزونست دل از خلافت دنیا برداشته از راه آب بسرعت باد و سحاب خود را کشتی سوار با کبر آباد رسانیدند - چه ازین جهت و چه از رهگذر عدم دوربینی و ناعاقبت اندیشی^۴ شاهزاده کلان که ناسزاواری چند بکارفرمایی افعال سلطنت منسوب گشته متصدی خدمات بی نسبت شده بودند و نیز بحکم اقتضای قضا در سائر تدابیر خطاهای صریح روداده سر رشته^۵ ملکرانی و قانون جهانستانی از دست رفت و بسی مفاسد عظیمه بمصالح دولت رسیده خللهای کلی در خلال این احوال بنظام عالم راه یافت - بنحویکه عنقریب بتقریب ذکر کیفیت حال مذکور میگردد - بجملاً حضرت و باب بی ضنت و بخشنده بی منت بحسن نیت و صدق طویت و توکل کامل و یقین ثابت آنحضرت در عین نومیذی زندگی از سر نو بخشیده مدت عمر اشرف را بجهت تماشای بازیچههای روزگار لعبت باز سرمایه^۶ افزایش داد - و بسلسله جنبانی^۷ قضای مذکور و سرنوشت مسطور در پایان احیان کوفت و چهره نمائی شاید صحت از پرده غیب معروض رای گیتی آرای استاد پای تخت پیاوین بخت گردید که شاهزاده مراد بخش کار زیاده از پایه^۸ خویش فرا پیش گرفته بی آنکه تدبیر درستی اندیشد یا منصوبه^۹ صایبی ببیند محض باستماع خبر ناخوشی^{۱۰} مزاج و باج مرتکب انواع افعال مذمومه گشته بگفته^{۱۱} ناآزموده کاری چند میر علی نقی بیگناه را که دیوان سرکار و از حضور پرنور باصلاح مفاسد او مامور بود و از روی خیر طلبی و هواخواهی برای خیریت او کلمات ارجمند بگوش او میرسانید بی باغی و مبینی بدست خود کشته قبل از آنکه مطلبش صورت درستی بر کند و مقصد او اصلی بهم

رساند مکه و خطبه بنام خود رواج داد. همچنین مجد شاه شجاع از خام خیالی و نادانی
 مر از ربه اطاعت و انقیاد برآورده بجهایت زمینداران که بعقیده باطله و اغراض
 فاسده همراهی اختیار نموده مطلق العنان بترکتاز درآمده از روی تباه اندیشی و
 کم فرصتی که ناشی از طغیان منشی و ناقص فطرق است دست تصرف بر اکثر محال
 خالصه شریفه دراز کرده رو بعرصه مقابل و مواجه نهاد - اعلی حضرت بنا بر
 مصلحت و رعایت مراسم حزم و لوازم آگاهی که رکن اعظم بادشاهی است از
 مراد بخش حساسی برنداشته بنابر رعایت خاطر بادشاهزاده کلان که بنای کار بر
 خواش طبع خود نهاده بود بی آنکه به تسلی و اطمینان خاطر او پرداخته بحسن
 عاطفت و مهربانی برگردانند لشکر گران بسرداری بخل نوحیز حدیق دولت و اقبال
 شاهزاده سلیمان شکوه و اتالیقی و کارگذاری میرزا راجه جی سنگه که در فنون تدبیر
 عذیم النظیر روزگار است با خزانه گران و فیلان نبرد آزموده کارزار دیده و دیگر
 امرای نامدار و بیست هزار سوار جرار و ده هزار پیاده تفنگچی تعیین نمودند - و در
 وقت رخصت سلطان سلیمان شکوه را بعنایت خلعت خاصه و نیمه آستین و خنجر مرصع
 با پهلکناره و اضافه سه هزاری دو هزار سوار بمنصب پانزده هزاری ده هزار سوار
 و دو اسپ عربی و عراقی با ماز طلا و فیل و ماده فیل با یراق نقره اختصاص
 بخشیده آنگاه میرزا راجه جی سنگه باضافه هزاری هزار سوار دو اسپه سه اسپه بمنصب
 شش هزاری پنج هزار سوار دو اسپه سه اسپه و اسپ با ماز طلا و فیل با یراق نقره
 از حلقه خاصه و یک لک روپیه نقد و بهادر خان نایب دارا شکوه را بمنصب
 چهار هزاری سه هزار سوار از اصل و اضافه و اسپ با ماز طلا و خدمت صوبه داری
 چهار به نیابت شاه بلند اقبال و راجه انزوده را از اصل و اضافه بمنصب سه هزار و
 پانصدی سه هزار سوار دو اسپه سه اسپه و عنایت اسپ عراقی با زین مطلا و شیخ
 فرید را بعطای خلعت و دلیر خان را بعطای نقاره سر افتخار باوج عیوق برافراختند -
 اعتاد خان ولد اسلام خان بخدمت دیوانی و بخشگیری این فوج عز استیاز یافته
 عنایت خان ولد ظفر خان از تغیر موسی الیه بخدمت داروغگی کتاب خانه معزز
 و متفخر گردید - و به همین دستور شاه بلند اقبال مائر سرداران و مردم کار آمدنی
 خود را که سالهای دراز بمرمت حال و تربیت آنها پرداخته بود بکمک تعیین نموده
 از عدم تمیز و صلاح وقت از خود جدا ساخت - چون لشکر ظفر اثر رو بمقصد نهاده

در نواحی بنارس خود را باو رسانیدند آن عزیز مصر بی جوهری که همه وقت گرفتار مستلذات نفسانی و اکثر اوقات مست گران خواب بیخبری بوده از تدبیر کار و گردش روزگار اصلاً آگاهی نداشت بی آنکه دست و بازوی تیغ زن بکان کشی و تیراندازی برکشاید و گرمی، پنگامه، گیر و دار بمیان آورده صف آرائی نماید بدمدمه افسون افسانه، راجه مذکور دیده برهم نهاده هنوز سر از بالش راحت برنداشته بود که اعوان و انصارش از ضرب تیز دستی، بهادران جنود فیروزی آمود مغلوب و منکوب گشته رو بوا دی فرار و حق بر باطل فایق آمده خاتی ناعصوم قتل و ماسور گردید - و خود نیز از شور دار و گیر با کمال غنوده خردی و مدبوشی از شاد خواب غفلت بیدار و پشیمان شده لمح در میدان کارزار ثبات قدم ورزیده از باب حرکت مذبوحی بدست و پا زدن در آمده در آخر کار نام و ننگ بیاد فنا داده خیمه و خرگاه و دیگر اسباب و اشیا را بقرارگاه گذاشته و بتاراجیان و یغائیان لشکر ظفر اثر سپرده جان مفت از آن مهلکه بیرون برآوردن غنیمت شمرده با هزاران عار و بدنامی کشتی سوار رو بسوی پتنه گذاشت - و چند روزه توقف اولیای دولت بسبب تردد راه خشکی از جمله مساعدتهای روزگار و همراهیهای بخت شمرده از آن مکان نیز بشتاب بخت برگشته و دولت راجع راه راج محل پیش گرفته خود را به پناه عقبه، دشوار گذار مونگیر رسانید - و از جهت شکست درست و تنگی عرصه کار در آن مقام نیز توقف نورزیده دست امتیان بدامان استشفاع زده ندامت و خجالت را عذر جنایت و لجاج نموده عرضداشت ضراعت آمیز بعنوان ارباب زینهار بدرگاه آسمان جاه ارسال داشته درخواست عفو تقصیرات خود و توقع عنایت از حضرت سلیمان منزلت درین باب نمود - از آن جا که مدار کار آن قبله آفاق با عامه خلق خدا بر مدارا و اغماض عین و فروگذاشت تقصیرات است چه جای فرزند دلبند مطلقاً در مقام انتقام درنیاوده بمقتضای مهر ابوت همت بر نظام احوال و درستی شکست حال او برگذاشته بمعادوت و مراجعت شاهزاده سلیمان شکوه با مائز لشکر فرمان دادند - و از فرط نوازش و مهربانی منشور عاطفت مضمون مشتمل بر نصایح خبرت بخش عبرت آموز و وصایای بصیرت افروز از موقف خلافت بجهت تسلی خاطر آن قره العین فرستاده مملکت بنگ را بدستور سابق بتصرفش واگذاشتند -

یست و ششم جادی الثانی سنه سی و دو جلوس والا سلطان سلیمان شکوه را

که بفروپ ارباب لشکر بر شاه شجاع دست یافته بود حسب الالتباس شاه بلند اقبال بمنصب بیست هزار پانزده هزار سوار ده هزار برآوردی پنج هزار دو اسپه سه اسپه و راجه جی سنگه بمنصب هفت هزار شش هزار سوار پنج هزار دو اسپه سه اسپه و دلیر خان را بمنصب سه هزاری سه هزار سوار سر بلند و معزز گردانیدند -

از بدایع وقایع که بعد ازین واقعه سمت وقوع یافته آنکه چون بنقاب کشائی توفیقات ربانی شاهد اقبال بر وفق مقصود از حجاب غیب رو نمود و ظفر و فیروزی نصیب اولیای دولت و بهروزی گردیده حالت منتظره نماند و خفت تمام در عارضه رو نموده گرانی کوفت بالکل کرانه گزین گردید و ازین باب امری که باعث تفرقه خاطر اشرف تواند شد متوقع الوقوع نبود جذب خواہش شوق افزای سیر و شکار دارالخلافه شاهجهان آباد دامن کش و محرک اراده آن حضرت گردید - درین وقت پادشاه بلند اقبال تمهید مقدمات دولت و پیشرفت امور سلطنت خود را در نظر داشته اموری که متضمن فساد بلاد و عدم صلاح عباد بود بمیان آورده خاطر نشان اشرف نمودند که از دیر باز مراد بخش از جاده کعبه مقصود پا بیرون نهاده از عمل ناصواب باز نمی آید بالفعل مصلحت آنست که صوبه احمد آباد ازو تغیر ساخته بجاگرداری بزار مقرر فرمایند - اگر اطاعت حکم بجا آورده برهنمونی بخت متوجه آن سمت گردد از سر تقصیرات او گذشته ابواب عفو بر روی روزگارش مفتوح باید ساخت - و اگر از عدم دوربینی ترک اندیشهای دور از راه نداده سر از حکم باز زند و سررشته بهبود از دست داده فرموده بجا نیارد گوشتابی بلیغی داده و ادب کما ینبغی نموده مقید بحضور اشرف باید طلبید - و چون شاهزاده بلند اختر مجد اورنگ زیب بهادر را نیز جمعی از منافقان به نیرنگسازی از راه برده خواه نا خواه برین میدارند که در مقام کینه توزی و انتقام کشی آن برادر ہزیمت خورده و کمک این برادر که سر بفساد برداشته بود آمده با لشکری شایسته از مردم بادشاهی و شاهی که بالفعل با خود دارد به پھانه عیادت رو بدرگه فلک جاہ آورده و از ہر راه کہ رو دہد خلل در اساس پائدار دولت ابد پیوند افکنند - چنانچہ ہمین ارادہ در مقام استمالت اسرا و ارکان دولت درآمدہ اکثری را از خود کردہ پیش از آنکہ پردہ از روی کار افتد و راز نہانی آشکارا شود باین پختہ کاری در لباس پیغامہای نہانی کار خود میکند - و زری کہ از قطب الملک بعنوان پیشکش بدست آورده بی اجازت والا

صرف فراهم آوردن سپاه و جمعیت نموده عنقریب است که قدم از شاهراه اطاعت بیرون نهاده کمر بچنگ بندد - خدا نخواستہ اگر درین وقت نیروی ازین دست لشکر عظیم که سابق بجهت تسخیر بیجاپور از حضور پرنور تعین شده بود و الیوم با اوست از شاهراه اطاعت برگردد و مبانی استقلالش که بجزانہ معمور و جاگیر آباد مستحکم است از زر پیشکش مشید تر شود برآئینہ ازین معنی فتوری بدولت جاوید طراز رسد کہ تلافی تدارک آن از حیز امکان بیرون باشد - صوابدید وقت چنان است کہ فرامین مطاعہ در باب طلب سائر امرا و تعیناتیان صوبہ دکن شرف صدور یانته بعد از آن مبالغہ در آوردن خزانہ مذکور بمیان آید تا باین وسیلہ بتدریج ضعف و وہن در احوال آن والا اقبال عالیجاه راہ یافته مواد شوکت و حشمتش کمی پذیرد و اعوان و انصار کہ علت استقلال و اقتدار آن عالیجاه است رو بقلت نهند - اگرچہ شاہ بلند اقبال بحسب ظاهر دولت خواہی نمود اما باطناً در پی نادولت خواہی خود بود و صوابدید صالح دولت را پی سپر کرده و چشم از مراتب آگہی پوشیده و بجرم این معنی از ہمہ بی بهره گشته دولتی باین پایہ بزرگی و نعمتی باین مشابہ عظمت از دست داد - ہر چند اعلیٰ حضرت بقبول این معنی مبادرت نمودند و در باب فرستادن فرامین ایستادگی تمام فرمودند لیکن از فرط غلبہ و وفور تصرف آن بلند قدر در مزاج مبارک استناعت از پیش نرفت - و خواہ نا خواہ سناشیر والا متضمن آن مضمون ناصواب مصحوب چندی از یساولان شرف صدور یافت - در عین وقت کار کہ آن شاہ والا جاہ مشغول بہ تنبیہ و تادیب اہل بیجاپور از روی تسلط و غلبہ تمام لشکر بی سر او را در مضیق احاطہ داشتند یساولان مذکور رسیدہ خلل گر بنای ثبات و استقرار مردم افکندند و این حرکت ناہنجار باعث کدورت ضمیر انور شدہ مایہ شورش عظیم گشت - چنانچہ جمعی از امرا و ارکان مثل مہابت خان و راو ستر سال وغیرہ بی رخصت و اطلاع عالی متوجہ اکبر آباد گشتند - و زبده کار آگاہان معظم خان کہ سرکردہ این کار بود نیز سلوکی کہ اصلاً موافقت با روش و دستور العمل خرد نداشت درمیان آورده خواست کہ بی رعایت شرط موافقت و دریافت اجازت عالی روانہ حضور اشرف گردد - لا علاج بسبب عدم رفاقت مردم و تعلق خاطر بچگونگی احوال اعلیٰ

حضرت ملتزمات اهل بیجاپور را بدرجه قبول جا داده بامان دبی و جان بخشی و قبول مصالحه و معااهده رضا دادند - و سرانجام کار و اتمام این مهم دشوار را بوقت فرصت حواله نموده عنان انصراف را انعطاف داده متوجه اورنگ آباد گشتند - و بمجرد رسیدن آن مکان بخان مشار^۱ الیه از راه مدارا پیغامی چند داده خواہش آمدن حضور فرمودند - چون او پیغامهای مزبور بسمع قبول اصفا نموده اطاعت امر جلیل القدر نکرد حکم والا شرف نفاذ یافت که شاهزاده سلطان محمد بزودی روانه گشته بهر نهجی که ممکن باشد او را در موقف دولت حاضر سازد - و پس از آنکه فرمرده بنفاذ پیوست و او بحضور انور رسید بحکم سیاست سلطانی در بهان مجلس مقید ساخته بقلعه دولت آباد فرستادند - و خزانه و فیلان و دیگر اسول را بقید ضبط در آورده تحویل تحویلداران سرکار عالی نمودند - و همچنین در باب شاهنواز خان که باوجود نسبت قرابت پہلو از رفاقت تمی کرده تن باطاعت در نداده بود بمقتضای وجوب مجازات از موقف انتقام بی توقف امر عالی بظہور پیوست کہ ہواخواہان سرکار عالی بضبط نقد و جنس او پرداختہ بجهت عبرت دیگران خان مذکور را نیز نظربند نگہدارند -

اعلیٰ حضرت خلافت مرتبت از استماع این مقدمہ قرین کدورت و ملال گشته فرمان عالیشان بخط ہایون صادر فرمودند کہ درین وقت چنان بموقف عرض واقفان محفل عز و جلال رسید کہ آن فرزند ارجمند آن دو سید بی گناہ را کہ مصدر انواع خدمات شایسته و متصدی صدور اقسام اعمال نیکو بندگی گشته بحکم کارفرمائی عقل ادب آموز و خرد ہوش افزا اطاعت حکم بجا آورده روی ارادت بجناب خلافت آورده بودند بتحریریک اغوای بعضی زیادہ سران بتاراج نقد و جنس آنها پرداختہ در دولت آباد محبوس ساخته - مقید ساختن کسانیکہ وجوب اطاعت خداوندگار خود را جزو ایمان و صدور مخالفت او را بغی و عصیان شمرده در شاہراہ اخلاص ثابت قدم و مستقیم باشند از اخلاق پسندیدہ بغایت دور نمود - خردمند سعادت یار آنست کہ عنان اختیار خویشتن داری در جمیع احوال و اوقات خاصہ ہنگام استیلای قوت قاہرہ غضبی از دست نداده مالک نفس خود تواند گشت و تلخی فرو گذاشت بآن مایہ مراوت در کام عفو از چاشنی^۲ شہد انتقام لذیذ تر انگاشته مغلوب نفس امارہ قہری نگردد - فکیف درین حالت کہ صورت عذری ہم درمیان بود گنجایش آن داشت کہ معذرت آنها را خرد پسند انگاشته خرمند می گشت و بانعام نقد و جنس مایہ^۳

اعتبار آنها افزوده بکمال مهربانی رخصت میداد نه آنکه بضبط اندوخته سالهای دراز پرداخته حکم قید میفرمود - اکنون هم اگر عفو را بر انتقام سبقت داده و از روی لطف مهرباندوزی را بر کینه توزی برگزیند و برای توسل عفو و صفح این فرمان را وسیله انگارد موجب رضامندی طبع اشرف که وسیله رستگاری هر دو سراسر خواهد بود -

فرمان دیگر بنام مراد بخش شرف صدور یافت - خلاصه مضمونش آنکه چون آن فرزند رعایت مراسم ادب را بیاد نسیان و سیلاب فراموشی داده انواع بدسلوکی و بیروشی که اصلاً بآئین حق شناسی نسبت نداشت آغاز نهاده مصدر کمال تقصیرات شده دیده و دانسته چشم از لغزشهای او پوشیده بمقام انتقام ناسپاسی حق تربیت و لوازش دائمی در نمی آئیم و سائر کوتاهیها و زلات اقدام او را حواله بعفو معذرت آموز و حلم جرم سوز فرموده حکم میفرمائیم که بمجرد وصول این فرمان واجب اطاعت والاذعان روانه برار که درین ولا بجاگیر او مرحمت شده گردد و در برابر برداشت این مایه جرأت و بدل این گونه عنایت بگونهگون سپاس گذاری قیام نموده دقیقه از دقایق این مراتب مهمل و معطل نگذارد - و اگر آماده حق شناسی نگشته راه بغی و طغیان خواهد سپرد و از فرموده تخاف و تجاوز نموده روانه برار نخواهد گردید بحکم آنکه بر ادیب روزگار یعنی جهانیان واجب است که بی ادبان نافهم را بتادیب گوشمال آگاه ساخته بر سر راه آورد و چندی در زندان مکافات که دبستان آگاهی کودک منشأ غنوده خرد است بیاداش کردار ناپاکار گرفتار دارد بر آئینه بسر انگشت تنبیه پنبه غفلت از گوش آن سرسست باده نخوت و پندار برآورده بیدار و پوشیار ساخته خواهد شد -

چون این فرامین سعادت تزئین از موقف خلافت بشرف صدور پیوست و جواب معذرت آمیز از هر دو جانب صورت ارسال پذیرفت ، ازین رهگذر فی الجمله یاسی روداده کار از مواسا و مدارا و تساهل و تغافل گذشت - بصوابدید شاهزاده کلان بیست و دوم شهر ربیع الاول سنه یک هزار و شصت و پشت سهاراجه جسولت منگه را بخلعت و شمشیر مرصع و اضافه هزاری هزار سوار بمنصب هفت هزاری هفت هزار سوار پنج هزار سوار دو اسپه سه اسپه و صوبه داری مالوه از تغیر خان جهان عرف شایسته خان و مرحمت صد اسپ از آن جمله یکی با ساز طلا و فیل با ساز نقره و ماده فیل و یک لک روپیه نقد سربلند ساخته با جمعی از بندگان دیگر دستوری

دادند - بعد آن قاسم خان را سلخ جادی الاول بعنایت خلعت و شمشیر مرصع و منصب پنج هزاری پنج هزار سوار دو اسبه سه اسبه و صوبه داری صوبه احمد آباد و مرحمت اسب با ساز طلا و فیل با یراق نقره و یک لک روپیه نقد سرافراز و سر بلند ساخته رخصت فرمودند - و بمقتضای رای عالم آرای چنان مقرر شد که تعیین شدها در سواد اوجین اقامت ورزیده پاس مراسم احتیاط بجا آورند - اگر شاهزاده مراد بخش سعادت منشی و ادب اندیشی اطاعت حکم بجا آورده احمد آباد را خالی نماید بهتر و الا دیگر باره از راه تربیت و اندرز که از لوازم اتمام حجت است در آمده او را متنبه گردانند - و اگر باوجود این مراتب در مقام شدت برآمده بھنگ در آید بی توقف با سائر اولیای دولت باحمد آباد رفته در استخلاص ولایت مذکور سعی بلیغ بجا آورند - چون آن پر دو سردار آزموده کار بقرار گاه معهود رسیده اقامت ورزیدند شاهزاده مجد مراد بخش با لشکر بسیار بداعیه مقابلہ با سپاہ نصرت دستگاه روانہ گشته بعد از وصول بمقام قریب تنها با اولیای دولت قدر صولت روبرو شدن از مصلحت دور دانسته بہان پای کہ آمده بود برگشت - حسب الامر جلیل القدر در خدمت فیض موبیت خدیو روشن ضمیر بلند اختر مجد اورنگ زیب بہادر کہ در آن ولا بشہرت ارادۂ عیادت پدر بزرگوار رایت ظفر آیت موکب اقبال را ارتفاع بخشیده با سائر کومکیان دکن روی توجہ بمقصد نہادہ بودند رسیده فیض اندوز سعادت ملازمت گردید و در آرزوی این نوع روز فریفته نیرنگ طمع و ترغیب گشته کمر بشراکت تردد قائم بست - در وقتیکہ نواحی اوجین تخیم سرادقات عزت گشته معاملہ نزدیک بمقابلہ رسید خدیو اعظم شکوہ بزرگی را کار فرمودہ ہرچند خواستند کہ ابواب مصلحت مفتوح ساختہ راجہ را بر شمع فشانی سحاب لطف در مقام اطاعت در آورند و از پیراہ روی براہ آورده از سر راہ برخیزانند او بخشونت طبع و درشتی منشی کہ لازمه سرشت زشت این طایفہ جاد نہاد است ، پیش آمده معاملہ را یک رو کرد و بر سر امور دور از کار پا محکم نموده رو بہ نبرد آورد - بنا بر آن شاہ نصرت دستگاه بآرایش صفوف و ترتیب پسال امر عالی صادر فرمودند -

بیت

خروش نقیبان جهان در گرفت

جهان در جهان موج لشکر گرفت

سپاه از ره موج میزد باوج
 چو دریا که بادش درآرد بموج
 ز بانگ پیونان گیتی نورد
 شده پر صدا گنبد لاجورد

بنا بر آنکه در همه وقت و همه حال نقش مراد خداوندان دولت و بخت بر وفق
 دلخواه درست می نشیند و اسباب پیشرفت کار خود بخود مهیا میگردد سرداران
 نا آزموده کار لشکر پادشاهی بمقتضای نزول احکام قضا و قدر در کنگاش خطا نموده
 از راه نیامد کار در جری کم عرض و زمین پر نشیب و فراز منزل اختیار نموده
 صباح آن چون به تهیه جنگ و یسال پرداختند جمعی در بهان دره تنگ پی هم و
 بعضی بر کرانه های آن جا بجا بسیار بی ترتیب و بی روش ایستادند - از مشاهده این
 حال و آرایش افواج بدین منوال بر قندازان و کانداران قدر انداز شاهی آغاز گیرودار
 نموده آن اجل رسیدگان خدا گیر را در آن شیب بباد شیب تیر و تفنگ گرفته آتش
 فنا در خرمن حیات بسیاری زدند - اگرچه راجپوتان نیز مانند تیغ آبدار بکارزار
 درآمدند و بی محابا از سر جان در گذشته باجل دست و گریبان شدند بمساعدت همت
 کارگر و کارفرمائی جلادت در اندک فرصت غلبه نموده جمعی را جریح و قتل و بعضی
 را شکوب و مغلوب بودی فرار انداختند - چنانچه میکند سنگه پاده و ارجن کور
 در عین گرمی پنگاسه کارزار از سر قدرت و قوت تمام به جهله شیرانه از جا
 درآمده از سرتهور و روی تجلد افواج عالی را تار و مار نموده از فیل سواری خاصه
 پیش گذشتند و بضرب تیغ جانستان و نیزه سینه دوز حق دلیری و دلاوری چنانچه
 حق مقام بود بجا آورده کارستانی در عرصه مصاف بر روی کار آوردند که سالهای
 دراز زینت صفحه ایام خواهد بود - اما چون افواج از ترتیب افتاده و سرداران
 بی ثبات بمدد آنها پرداختند لاچار آخرکار بعد از نمایش دستبرد نمایان و ترددات شایان
 با پانصد تن در راه خداوند زمین و زمان جان را نثار نموده نیکنامی ابد عوض
 گرفتند - درین اثنا شاهزاده مراد بخش با فوجی جرار از جانب اردو رسیده این
 مردم را دو دله گردانید و از روی دلیری تمام به تنگنای آن جر در آمده تزلزل
 در بنای ثبات و قرار فوج پادشاهی انداخته راجه را نیز بیدست و پا ساخت - چنانچه
 بسبب تنگی عرصه نبرد قرار و آرام بر این مردم بغایت تنگ میدان گشته از جهت
 تنگ گیری دو طرف مساعدت تردد بر اینان از مضیق حوصله تنگتر گردید - لاجرم

بعد از شهید شدن چندی از مسلمانان و بکار آمدن جمعی کثیر از راجپوتان راجه و قاسم خان از کمال بی عزتی جان مفتی را از معرکه بدر بردن غنیمت دانسته در قطره زنی راه فرار از باد سبقت بردند و نقد حیات چند روزه را از جمله مغنمات انگاشته بکمال بی ناموسی خود را زنده انگاشتند - بهادران موکب اقبال تا سه چار گروه بدنبال پزیمتیان تاخته جمعی انبوه را در طی راه مسافر آن جهان ساختند و جنس بسیار و غنایم بیشمار بدست آورده مظفر و منصور بمنزلگاه خویشین مراجعت نمودند - شایسته مرتبه ظل السهی و سرافراز اورنگ جهان پناهی بعد از چهره نمائی شاهد فتح و ظفر قرین دولت و اقبال مظفر و منصور ببلده اوجین رسیده ظاهر قصبه مذکور را مرکز رایت ظفر آیت ساختند و بعد از یک مقام رو بسوی دارالخلافه نهاده کوچ بکوچ مرحله پیا گشتند - چون حقیقت این معنی از عرایض صوبه داران ناحیت معلوم رای عالم آرای شد در موضع بلوچ پور استماع این قضیه ناپنگام اتفاق افتاده باعث کدورت مطلع انوار صفوت و صفا یعنی آئینه خانه ضمیر منیر گردید - دانستند که فرزندان معادتمند و ثایق عهد و پیمان بمیان آورده از فرمان پذیری قهرمان خرد بیرون رفته اند و در پیشبرد کار همدست و همدستان و یار و مددگار یکدیگر گشته پنگامه آرای طغیان و خروج شده اند ، بی توقف از بهان منزل بتکلیف شاه بلند اقبال معاودت فرموده هم شعبان سه هزار و شصت و هشت ساحت مستقر الخلافه را از فیض نزول اشرف برکت اندوز سعادت جاوید ساختند - بمجرد رسیدن آن جا بتهیه لوازم یساق و تجهیز عساکر منصور پرداخته در ترتیب افواج اتمام تمام بجا آوردند - و بیست و پنجم ماه مذکور جنود ظفر آمود را از مستقر الخلافه دستوری پیش داده بهر یک از امرای عظام و مردم بادشاهی درخور مرتبه و حال خلعت و اسپ و فیل با یراق سیمین و کمر خنجر و شمشیر مرصع که این مقام به تفصیل آن پر نمی تابد مرحمت فرمودند - بعد از آن قوت الظهر خلافت سلطان محمد داراشکوه را به تشریف خلعت خاصه با نادری تکمه لعل و مروارید و شمشیر و گهپوه مرصع و رتبه که از روی شگون و راه حسن فال کشورکشایان این اقلیم در وقت توجه به تسخیر سمت جنوبی برای سواری می گزینند و دو اسپ خاصه یکی با زین مرصع و دومین با زین طلا و فیل با یراق سیمین و پوشش مخمل زربفت و ماده فیل سرمایه اعظام و اکرام بخشیده پنگام رخصت که فی الحقیقت ملاقات آخرین

و رخصت واپسین بود بحکم غلبه افراط محبت آن جان جهان را چون روح روان تنگ در برگرفته زمانی دراز در آغوش عاطفت داشته رایحه حیات جاوید بمشام امید رسانیدند - پس از آن که آن والا گهر درج دولت و اقبال بنا بر ادای حق سپاس عواطف و مراحم بی قیاس خاصه این مایه عنایات نمایان تسلیات و سجدات شکر بجا آورده خواست که روانه مقصد شود همت اشرف همراهی بدرقه تائید الهی گماشته دست بدعای استدعای ظفر آن بلند اختر از عطا کده فضل و افضال نامتناهی برداشته از روی خلوص نیت و صدق طوالت اجابت این درخواست از درگاه محیب الدعوات نموده رو بقبله استاده فاتحه با کمال رقت و توجه خاطر خواندند - و از کمال عنایت و غایت مراتب شفقت مقرر کردند که هم از دروازه کشته نقره قرین دولت و سعادت بر رتبه سوار شده گورکه دولت را برای شگون فتح و نصرت بلند آوازی داده روانه سمت مقصد گردد - چون فرموده بجا آمد و آن والا گهر بدستور مذکور سوار شده امرای عظام و بندهای بادشاهی همگی باندازه قدر و مقدار و فراخور قرب و منزلت در کمال ادب و اندام پال و اطراف آن ماه تمام را فرا گرفته و دیگر منصبداران بیشمار از یمن و یسار از برقنداز و بانداز و نیزه دار در رکاب سعادت و همچنین سائر لوازم این مقام که بحلیه حسن توزک و ترتیب مزید آرایش و پیرایش پذیرفته بود قدم براه نهاد اعلی حضرت از مشاهده این حال در لجه حیرت فرو رفته تا برآمدن از دروازه خاص و عام بتکیه عصا ایستاده نظر فیض اثر وقف تماشای جمال آن ماه اوج اقبال داشتند ، غافل از آنکه اراده جناب الهی و اقتضای قضا بامر دیگر متعلق گشته از رنگ آمیزیهای نیرنگ تقدیر معامله رنگی غریب بر آرد و وقوع این معنی باعث فساد نظام عالم و شورش احوال دارالخلافت بنی آدم گردیده خلعت خلافت از آن حضرت خلع نمایند و بوسیله این پنگامه چارقب سلطنت ربع مسکون از آن عزیز کرده حضرت عزت انتزاع نموده بدیگری می پوشانند چنانچه حقیقت آن عنقریب بر اصحاب بصیرت از سیاق کلام ظهور یافته باعث حیرت ارباب خبرت میگردد - القصه بعد از رخصت شاه بلند اقبال چون ملاحظه وقت ضرور بود زینت افزای سرادق عز و تمکین بادشاه زین و زمان ملکه معظمه صاحب مکرمه ناموس العالمین بیگم صاحب نامه عاطفت مضمون بجهت اطفای ناپره فتنه و فساد بقلم آورده مصحوب فاروق بخشی سرکار خود ارسال داشتند -

نقل نامهٔ بیگم صاحب

”از آن جا که مرتبهٔ ظلمت الهی نظر بعموم کائنات مقتضی پایهٔ نگهبانی است بر بادشاهان عظیم الشان که متحملان بار امانت خلافت اند لازم است که نسبت بکافهٔ برایا و رعایا که همهٔ رسم حضرت پروردگارد دقیقه از دقایق مراعات طرف حمایت ایشان مهمل و معطل نگذاشته در همهٔ باب لوازم پاسبانی بجا آرند - الحمد لله که اعلیٰ حضرت عموم اوقات فرخنده ساعات شبان روزی را بعد از ادای وظائف طاعات باهتمام نظام ملک و ملت مصروف داشته همواره توجه اشرف بمعموری و امنیت مملکت و رفاهیت خلایق مبذول میدارند و از مبادی احوال فرخنده قال تا حال پیوسته بر وفق احکام کتاب و سنت حضرت خیرالانام اطاعت حضرت رب العزت پیش نموده شیوهٔ که شبهه بل مشتبه به بیروشی و بیطریقی باشد از هیچکس قبول ندارند، علی الخصوص از فرزندان سعادتمند که آراسته بمزایای ادب و اخلاص اند - درین وقت که بسبب وقوع برج و مرج که خاصیت ایام قنوت و از لوازم ماهیت امثال این اوقات است از زیاده سری فتنه پرستان و بن و سستی بکشد و بست امور ولایات نزدیک و دور راه یافته ضرر کلی عاید حال رعایا و ضعفا گشته تلافی و تدارک بی اندامی اشرا ناکار و ترمیم احوال دل خستگان و ستم رسیدها منظور نظر فیض اثر است بگفتهٔ نافرسودگان روزگار که نه عقل آرسونکار دارند نه خرد آموزگار مهیج فتنه و فساد گشتن و ارتکاب بر افعال ناصواب نموده در صدد ضرر جان و مال و ناموس سپاهی و رعیت که همگی مسلمانان پاکیزه اعتقاد صاف دین اند درآمدن و از ملاحظهٔ صوابدید پنگام و ایام اغاض عین نموده تمیز جیوش و جنود و تسویهٔ صفوف مصاف با برادر کلان و ولی عهد بادشاه جهان که در ظاهر و باطن مبارزت بقبلهٔ کونین است پیش نهاد پمت ساختن از آئین حق پرستی و خدا شناسی و رسم و راه سعادت کیشی و دور اندیشی بسیار بعید است - باید که آن برادر کامگار خود را بوادی صدق و ارادت و حسن اعتقاد نزدیک ساخته و سرتا سر احکام را از ته دل و جان بقبول تلقی نموده در اظهار لوازم اخلاص و شرایط خلوص یکرنگی ایستادگی نمایند و از سوء خاتمت مقابلهٔ ولی نعمت و بقتل رسیدن مسلمانان طرفین در ایام فیض نظام رمضان الذی انزل فیہ القرآن احتراز واجب دانند - و در هر مقام که رسیده باشند توقف ورزیده بر مکنون ضمیر و مرکوز خاطر آگاه

سازند که مطابق خواہش شریف حقیقت بعرض اقدس رسانیده جمیع امور ساخته و پرداخته آید۔“

چون فرستاده رسید و مکتوب برسانید و مقارن آن احوال خبر رسیدن شاہزادہ کلان بدھولپور و قائم نمودن گذرہای دریای چنبل کہ نشیب و فراز و شکستہای تنگ گذار دارد ، نیز گوش زد آن والا جاہ گردید ، ہرنگ باد وزان و برق فروزان روان گشتہ برہمنوی زمینداران آن حدود برایی کہ ہرگز قدم لشکر ظفر اثر بر سبیل راہ گذر آشنای آن سرزمین نشدہ بود شباشب از آب مذکور کہ عمقش در آن مکان تا ہزارو بود ، عبور نمودہ رسول مذکور را دستوری معاودت دادہ عرضداشتی در خدمت اعلیٰ حضرت باین مضمون ارسال داشتند :

نقل عرضداشت

”بعرض اشرف حضرت ظل سبحانی خلیفۃ الرحمان میرساند کہ چون اختہار روائی امور ملکی و مالی بآن حضرت نمائندہ و مواد استقلال و تصرف شاہزادہ کلان در حل و عقد امور جہانبانی از آن گذشتہ کہ بشرح و بیان راست آید لاجرم بوسیلہ مزید اعتبار و علت دوام تسلط و اقتدار ہموارہ در ایذا و آزار نیازمند بودہ مدار کار بر پیش رفت خواہش طبع خویش نہادہ آنچہ متضمن فساد بلاد و عدم صلاح عباد بودہ بعمل می آورد و راہ منافع از ہر سو بر روی خیر اندیش مسدود ساختہ خواست کہ باین طریق ابواب مداخل خزائن دکن کہ قلت زر آن علت خرابی و پراگندگی لشکر است بر روی روزگار این رضا جو فراز نمودہ چنانچہ در عین وقت کار کہ حسب الحکم لشکر بر بیجاپوریان کشیدہ بصد ہزار سعی کار بر آنها تنگ ساختہ در مضیق قبل داشت و نزدیک بود کہ پیشکشی گرانمند بگیرد یا ہمہ را مستاصل مطلق ساختہ بی جا و بی پا کند سزاواران شدید بطلب لشکر بادشاہی فرستادہ نہانی کسان خود را بقصد تسلی قلب و استمال خاطر اہل بیجاپور تعین نمود - وقوع این معنی و خبرہای مختلف کوفت اشرف موجب خیرہ چشمی غنیم گشتہ وہن و قہر تمام در مبانی ثبات دلاوران لشکر راہ یافت - و بنا بر این مصلحت کہ عین مفسدہ بود اکثر مردم سر خویش گرفتہ بہر طریق و ہر طرف متفرق گشتند - اگر خدا نخواستہ در مالک غنیم چشم زخمی عظیم بلشکر ظفر اثر میرسید در سائر اقلیم ہمہ

شهرت یافته موجب خفت دولت پائدار میشد و یقین که تلافی و تدارک آن از حیث امکان و قوت اقتدار اشرف بیرون بوده از عدم عاقبت اندیشی شاهزاده کلان عمرها صورت نمی بست - بکرم الهی نیازمند صاحب این حال بود که باوجود بی مددی اعوان و انصار دل بر کارگری تأیید الهی بسته و نظر بر راه عقده کشائی اقبال کشاده اهل عناد را سر کوفته و گوش تافته بعد از فوز مطلب با خیل سعادت صحیح و سالم از حدود آن ملک گذاره نموده باورنگ آباد رسیده - و باوجود این مایه بی مددی و کار شکنی اکتفا نه نموده بی سابقه تقصیر و اندک بیروشی و لغزش که مستلزم فی الجمله کم لطفی و سزاوار کم توجهی آن حضرت بوده باشد محال برار از جاگیر همچو منی درست اعتقاد رضا جو تغیر نموده تنخواه طلب آن چنان ناخلفی که بی موجب سر از دائره انقیاد برآورده مصدر گوناگون بی ادبی و فساد گردیده بود نمود - و بر وفق اراده ناصواب همگی مطلب صحیح داعی دولت خواه را بطریق ناشائسته خاطر نشان اشرف کرده جسونت سنگ را با لشکری گران سنگ بقصد انتزاع مختصر ملکی که نامزد نیازمند شده بود فرستاده قصد آن نموده که بهر صورتی که رودهد و بهر طریق که پیش رود قطعاً ناخن تملک خیر اندیش در محال متعلقه بادشاهی بند نگشته یک کف دست زمین هم در قبضه قبض و تصرف خیرخواه نماید - چون مجاری احوال بدین منوال مشاهده افتاد و سیاق کار بدین تیج ملاحظه گردید و آن حضرت از روی بی اختیاری مطلقاً باختیار او شده مؤید تفتیش امور ملکی نمی شوند و مائر فرزندان را بگفته او دشمن انگاشته بهرچه تجویز می نماید فرامین صادر می فرمایند ، پام ناموس غیرت بر ذمت همت گرفته بخاطر قرار داد که خود را بسعادت ملازمت اشرف رسانیده حقیقت معامله را بوجوه معقوله خاطر نشان اشرف سازد - راجه جسونت سنگ از ورود و صدور این مرید خبر یافته بتحریک کمال بی معادتی هنگام کوچ سر راه بر عبور خیل اقبال گرفت - ناچار طریق تنبیه و گوشال این کوتاه اندیش فرامیش گرفته آن سست رای را که خار مانع سرراه شده بود شکست سخت داده از راه بر خیزانید - بر رای عالم آرای ظاهر است که اگر سواى دریافت ملازمت اراده دیگر می بود بدست آوردن او و همراهانش که بحال تبه و روز سیاه پی سپر وادی هزیمت شده بودند چه قدر کار بود - اکنون شنیده می شود که شاه بلند اقبال لوای خصومت برافراخته باراده مقابلہ بدهولپور رسیده اند

چون مواجههٔ ایشان با همجو من غنیمی لشکر شکن هیچ وجه صورت بستنی و نقش مرادش با مثل من حرینی پر فن اصلاً درست نشستنی نیست صرفه درین است که معامله را بطرح انداخته چندی بصوب پنجاب که در تیول ایشان مقرر است شتافته خدمت حضور اقدس باختیار این مرید مرشد پرست واگذارند بعد ازین هرچه رای عالم آرا اقتضا نماید بعمل خواهد آمد -“

پس از فرستادن عرضداشت شاه مظفر لوا بنا بر نوید دریافت مقصود که از اشارت مرابا بشارت دولت جاوید یافته بودند بترتیب افواج پرداخته بمعنان دولت و بخت روی همت بناوردگاه نهادند -“

ابیات

بر آمد به پیل آن یلِ ارجمند
چو خورشید بالای کوه بلند
بجینید لشکر بلرزد خاک
شد از نعل اسبان زمین چاک چاک
بگردون شد از نای زرین خروش
بدریای لشکر در افتاد جوش
رسیدند لشکر باشکر فراز
زمانه در کینه را کرده باز
سپاه از دو جانب صف آراسته
زمین آسپان وار برخاسته

اگرچه از جانب دیگر دارا شکوه نیز بترتیب افواج والا بر طایق ارشاد خلیفهٔ زمین و زمان که مرشد دین و دنیای اهل سعادت و رهنمای معاد و معاش از باب ارادت است پرداخته از مغولان نبرد آزمای مرد افغن و راجپوتان آزم دوست فرار دشمن و افغانان و شیخ زادهای صف شکن که اگر بمثل در بزم رزمگاه عنان خفیف و رکاب سبک سازند از بیم ضرب دست و زخم تیغ گران سنگ ایشان اسفندیار روئین تن بل رستم تهمتن بسبکی، هزیمت تن داده عار فرار بخود قرار دهد و اگر فی المثل خدنگ رامت آهنگ ایشان راه بالا پیش گیرد بر آئینه بسمهم آن بهرام خنجر گذار از

دائرة چنبر چرخ زجاجی بیرون رود در پراول و چنداول و برنغار و جرنغار تعین نموده خود بطریق تمکن و ثبات در سراپای پیکر قول مانند روح به نیروی شجاعت و دلیری در قلب تمکن گرفته همگنان را نیرو میداد و بمجرد رسیدن سر پله از جلادت ارثی چون شیر یله بر قلب خیل شاهی حملهای مردانه نموده تا ممکن و مقدور داد سعی و تلاش داد - اما چون مشیت جناب الهی بر آن تعلق گرفته بود که ادبار آسانی شامل حال او گشته بخت زبون و طالع واژون محیط روزگارش گردد و ملک و دولت باین سزاوار مکارم تاج و تخت ارزانی شود ، لاجرم ابواب بلیه جلیه بر روی و قتش مفتوح گشته از هر چهار جانب جنود غیبی بقر و پردش برخاست و راه نزول حوادث آسانی یکباره برو کشاده کار بجای رسید که دوست و دشمن خویش و بیگانه سر رشته مروت از دست فروپشته قاصد جان و مالش گردیدند ، بر تبه که سائر طبایع و ارکان و بسایط و مرکبات کون و مکان از ذره تا خورشید و ماه تا ماهی در مدد هواخواهی این والا جاء و مقام انتقام آن سلطنت پناه در آمدند - لاجرم همه سرداران یکبار نشانه تیر تقدیر گشته در دم از صدمه قهر الهی بنحوی نیست و نابود گشتند که پنداری اصلاً بر روی زمین نیامده بودند - و پیش از آن که بعضی جوهر مردی و حمیت آشکارا نموده داد شهادت و دلیری دهند ، همه بزخمهای توپ و تفنگ یکجا سر بر خط فرمان اجل نهادند - و حقیقت این واقع از قرار واقع و شرح این معنی مبهم آن که چون کتابی افواج هر دو طرف که باعتبار تراکم چون امواج دجله و جیحون از حد حصر و احصا بیرون و بحسب شار چون خیل متارگان از شار افزون بودند کوه و هامون را فرو گرفته دشت و صحرا پر شیر و ببر و پلنگ و پژی گردید و گور که سطوت و دماه دولت که از صدای رعد قوی صولت تر بود بر فیلان عربده گر که محاب آسا روی زمین را فرو گرفته بودند بغریدن در آمده زلزله در زمین و زمان انداخت سوار و پیادهای طرفین مانند سپاه دورنگ شطرنج در عرصه کارزار برابر یکدیگر یسال بسته توپهای راست آهنگ درست انداز دور رس اژدها نفس را که بدی عالمی را برهم زند زبور زمین مصاف گردانیدند - نخست از آمد و شد سفیر تند پی تیز رو پیران و پیک گرم تگ تفنگ خروشان که مدار گفت و شنید دلبران بر آن است سر جنگ و مجادله و شد و هنوز کار بسرزنش و تغیر شمشیر و حرف پهلودار دلخراش خنجر بیغاره تند و تیز

کناره نرسیده که تیر جهنده بان بآهنگ برپه‌زنی در میان شیر دلان پلنگ افکن بموشک دوانی درآمد - و زنبورک بنیاد نیش زدن نموده گجنالها از بالای پیلان مست عربده جو سرکوبی دور و نزدیک آغاز نهاده دود از نهاد و گرد از بنیاد اکثری از بهادران برآورد ، چندانکه پنگاه گرغونی تیغ دم سرد و نوبت تیز زبانی منان دلجوی جانستان در رسید - و کار از دستبازی و یکه تازی گزشته معامله بکین توزی و جلادت اندوزی جملگی افواج طرفین کشید - و پلنگان سخت کوش که جز در کنام قربان و نیستان ترکش آرام نداشتند باستقبال پڑبران بیشه جدال و قتال پیش آمده تیغ جلادت از نیام تجلد و تهور برکشیدند - و بهادران پر دل کم براس مانند شیر ژیان و ببر بیان خود را در عرصه رزم انداخته از گریبان کشی اجل و تقاضای خون گرفتگی باهم دست و گریبان شدند - و ثابت قدمان عرصه پایداری بادپایان آتشین لگام را گرم عنان ساخته باندا از دستبازی در عرصه نبرد چالشگری آغاز نهادند - آشنا و بیگانه از هر گوشه کمان طعن زده کرده باراده ستیز و آویز تیغ سرزنش را بفسان جنگ دادند - علی الخصوص چشم و چراغ انجمن سروری دل و زهره پلنگان دلاوری و دلیری شاهزاده مجد مراد بخش -

ایات

بمیدان مردی چو غدرنده شیر

هنگی بدست اژدهای بزیر

کمان بسته و ترکش آراسته

جوان شیری از نیستان خاسته

مصر صرور فیل سوار خود را بمیدان صفوف انداخته بنای محکم مهم سازی بر میانجی شمشیر قاطع خود گذاشته و صفحه میدان ستیز را که از شور داروگیر نمودار روز نشور و روکش عرصه رستخیز شده بود کارستانی نموده بزخم دو تیر بر رو کامگاری یافته ازین رو تازه روئی ابد حاصل نموده مانند شمشیر مرد افکن در عرصه جانبازی جوهر مردی و معنی دلاوری آشکارا نموده محضر شجاعت و طومار شهامت را بمهر زخمهای نمایان رسانید - درین حالت دلیران شیر دل پیلتن که برخلاف شیران و پیلان بیشه بی اندیشه خود را بر دریای آتشی میزنند بی مانند

باد صرصر گذار از بحر و بر و کوه و در برابر دانسته بنا بر کمال عدم بیم و باک از یوار و هلاک نمی اندیشند - خصوص داؤد خان ملازم دارا شکوه درین پله نیز از قضا حذر نموده بان بادشاه زاده والا تبار روبرو شد و بضرب پیلک زره‌بر و ناوک دلدوز و تیغ جوشن در مغفر شکاف بر فرق و پلک بر حلقه همراهان آن عالی مقدار دوخته ترک و تارک و سر و پیکر همگنان را از هم گسسته صفوف ایشان را از یکدیگر شکافت و فیل سواری آن پلنگ صولت و شیر سطوت را که از کثرت زخم تیر چون فیل مرغ بر برآورده بود از روی تسلط بر گردانید - و از جانب دیگر بژبر بیشه جلادت ننگ بحر شجاعت خان حقیقت نشان بی ریو و رنگ رستم خان بهادر فیروز جنگ که اسمش بر حقیقت مسمی دلالت حقیقی مطابقی داشت به نیروی ذاتی و بهادری جبلی چون کوه پا بر جا قدم ثبات و قرار استوار ساخته کارستان نمایان در عرصه کارزار بر روی کار آورد و مانند تیغ بیدریغ بکارزار درآمده ترددات نمایان خود را روکش کارنامه رستم و اسفندیار گردانید - و بدستبرد نمایان و حملهای متواتر چندین تن را بی سر و جمعی کثیر را زخم‌دار از پا در آورده جوهر حدت اصلی آشکارا ساخت و به نیروی تائیدات ربانی و تقویت آسمانی نصرت و فرصت یافته به نهایت غلبه و کمال قدرت فوج پیش روی خود را برداشت - و همچنین از اطراف و جوانب پیاده و سوار به پیکار مردم روبروی خود رو در آورده بکاوش خنجر پای آبدار چشمه چشمه خون بر زمین ریختند و بهیئت مجموعی حمله آورده چندان ایستادگی و پائنداری بجا آوردند که قلبی در گرد و پیش فیل سواری شاه نصرت پناه تاج خلافت را گرمی در عهد اورنگ زیب بهادر مانده دیگر اکثر مردم طریقه فرار مسلوک داشتند - در این وقت آن شهمسوار برگزیده جوهر نمای گوهر مردی و شیر و حرز بازوی دلاوری و دلیری طراز عرصه مصاف آرائی کلید مخزن کشور کشائی :

نظم

بهر جوشنی سبز چون نو بهار
بزیر ابلقی تند چون روزگار
بهر جا که شمشیر او کار کرد
یکی را دو کرد و دو را چار کرد

نه بیم از خدنگ و نه باک از ستان
قضا را به تسلیم داده عنان

بتحریک همت والا و رسوخ عزم جزم با فوج عان موج بمدد افواج برهم
خورده و باعانت و امداد برادر بی جا و بی پا شده رسیده گرد از زمین مصاف برآورد
و از جویبار و سرشار شمشیر آبدار آب بر آتش شعله خیز ستیز زده التهاب آن را
فرو نشانده :

ابیات

برآمد ز قلب دو لشکر خروش
رسید آسمان را قیامت بگوش
دو لشکر نگویم دو دریای خون
به بسیاری از ریگ دریا فزون
دویدند برهم یلان بیدریغ
چو جوهر بدنشان گرفتند تیغ
بقصد دلبران کبان در کمین
ز جوهر در ابروی شمشیر چین

اتفاقاً در آن عرصه، گیرودار که کشاکش کمند دلبران روکش جذب، زلف
پر خم دلبران و کبان و ترکش پرتیر دلاوران رشک ابروی دلجوی مهوشان و
صف مژگان دلدوز خوبرویان شده و از بس جوش خون تا بکمر رسیده پیکانها پرنگ
لعل پیکانی و از آن رو ترکش کان بدخشان گشته یکایک ضرب جراحت منکر تفنگ
بر بازوی خان فیروز جنگ رسیده نزدیک بود که بهانجا از پا درآید اما بمحض
نگهبانی، عنایت ربانی دمی چند سالم مانده از غایت غیرت شجاعت بتحریک این
حرکت ناهنجار از فیل فرود آمده بر اسب سوار شده با کمال قهر و غضب از روی
کین توزی بر فوج پیش روی خود تاخته جمعی کثیر را در عرصه دار و گیر از
اسب حیات پیاده نموده بخانه، محات فرستاد - با آنکه زیاده بر بیست تن در آن وقت
نازک بهمرایش نرسیده بودند برزم رستانه کام از اعدای خود گرفته مصدر ترددات
نمایان گشت - و مانند کوه پا بر جا قدم ثبات استوار ساخته و از راه شجاعت بسان

کوه در زیر تیغ پائنداری نموده باوجود زخمهای منکر چنانچه باید تمکن ورزید و درین صورت حقیقت سربازی و جانفشانی مجسم و مصور ساخته با صد هزاران نیکناسی بدرجه شهادت رسید - و همچنین راو ستر سال پاده و راجه روپ سنگه راتهور و راجه شیو رام گور و ارجن وغیره سرداران راجپوتیه که همه سرداران کار آزموده مصاف دیده و دیگر امرای نامدار تهور شعار که آسمان آما سراپا زهره و چون کره زمین همه تن دل و کرده بودند بعد از ترددات نمایان جان از گرداب فنا بیرون نبرده در معرکه دلاوری رایت نیکناسی برافراختند - و دیگر جمعی کثیر از اهل اسلام از سرخی شهادت رو سفیدی دریافت این سعادت که غازه چهره مردمی و سفید رونی مردانست آراسته و پیراسته بزفاف حور عین شتافتند -

ایات

چو دارا چنین دید رفت از شکوه
 بچنبید با لشکری همچو کوه
 به تندی بر آن پیل تن راند پیل
 چو ابری که آید بدریای نیل
 دو دریا دگر بار جوشنده گشت
 بهر سوی میلی خروشنده گشت

مردان صاحب جوهر از طرفین مانند شمشیر خونریز جوهر ذاتی خود را آشکارا نموده پنجه در پنجه یکدگر افکندند و از فرط کشاکش در کشش و کوشش سر رشته پائنداری از دست نداده بهان طریق می آویختند تا آنکه داراشکوه از غایت اضطراب و بیچارگی آئین سرداری فروپشته از راه نیامد کار و بی مددی طالع از توپ خانه خود گذشته فیل پیش راند و با جمعی از سادات باره و یکم تازان مغول در آن بحر طوفان خیز آتش که از شعله فشان ازدهای پیران بان و تیر و توپ قیامت آشوب شش جهت را گرفته بود خوی سمندر گرفته غوطه خورد و در عرصه زد و خورد که وقت تردد و مقام انتقام بود توپخانه خود را معطل ساخته گرفتار باران مرگ که از رگ ابر پلارک بر سر خون گرفتگان اجل رسیده در ریزش بود ، گردید -

ابیات

شتابان دو شاه از دو سو بیدرتنگ
 دل بر دو جوشان ز صفرای جنگ
 دو صف چون مژه درهم آویختند
 چو چشمان عشاق خون ریختند
 ز موج سپاه و ز گرد زمین
 گلین گشت چرخ و زمین آبنین

ملخص سخن در آن میدان فساد و عناد تا کران معاب اجل کله زده و ابر
 پلاک تنق بسته و از رگ ابر بلا یعنی پلارک مرد افکن باران خون بر عرصه
 چمنستان کارزار می بارید و از میخ دیگهای جوشان و توبهای خروشان صائقه عالم سوز
 بر خیابان صفوف مصاف می افتاد و از سوی دیگر افروزش برق تیغ بیدریغ از نیام
 دلاوران خرمن بخت تیره روزان یکدیگر می سوخت و بارش تگرگ آتشین از تفنگ
 رعد آهنگ بر قندازان مزرع حیات مرده دلان درهم می کوفت - و در هر گوشه از
 قوس قزح کمانهای بلند خانه کمین کشایان ژاله تیر زود گیر چون اجل پیران به واز
 درآمده بود و همه جا بیدستان ترکش راست کیشان از سرد مهری زمهریر مرگ در
 غیر موسم خزان گرم برگ ریزان شده از هر طرف دلبران تهور شعار از سر بیبای
 در سایه سروستان نیزه‌های قیامت قامت خرامان شده به گلگشت موسن زار منانهای
 برجه جانستان درآمده از فرط اهتزاز تهور آغوش شوق بر کشاده سهی قدان ناوک
 دلجوی را مانند دلبران سرکش در بر کشیده بر لاله ستان خون می غلطیدند - و
 در آن میان احیاناً گلهای زخم بی نکاف بر سر زده دسته دسته موسن دشنه سیاه تاب
 و نیلوفر خنجر شاداب بی مبالات حریفانه بر کمرگاه یکدیگر می خلانیدند - و چندی
 از مردمان شیر افکن از طرفین باین روش دست تنگ در آغوش کشاده شاهدان
 جراحتهای خون گرم در آورده بخاک و خون تا بامداد روز نشور خفتند - و بسی
 پژمران شیر اوزن صید غمزه آهوان شیر شکار یعنی چشم جوهر خنجر زربادار گشته
 دیده طمع از زندگی بستند - و چندین دلاوران تهور شعار گرفتار غنچه دهانان ناوک

خونخوار و اسیر کمند پرخم^۱ دلاویز نیزه‌ای صنوبر قامت شده خیرباد جان گفتند -
 قضا را درین اثناء از آن جا که کارگرهای بخت موافق و یاورهای اقبال مساعد
 است بعضی امرای بادشاهی بکارفرمانی نفس اماره در عین گرمی کارزار از مراسم اقامت
 پهلوتی کرده توفیق نیافتند که مصدر امری شوند و جمعی که بوسیله^۲ لفاق از
 آسیب جنگ گزندنی نیافته سلامت مانده بودند، رو ببادیه^۳ فرار نهادند و زیاده بر سی
 چهل نفر گرد و پیش سواری دارا شکوه نماند و بقیه مردم عنان استقامت از دست
 دادند - لاجرم آن سلطان آشفته روزگار بی اختیار از جاه و مال حرمان نصیب افتاده
 رضا بقضا و مرضیات الهی داده از روی بیچارگی و اضطراب عنان باز گشت را مثنی
 ساخته ثبات قدم را خیرباد گفت و خیمه و خرگاه و سائر اسباب و سرانجام دولت را
 بتاراج غارتگران داده قریب بشام باضطراب تمام داخل اکبر آباد گشت و زیاده بر
 یک مهر شب در آن مقام نیز توقف مناسب ندانسته راه لاهور پیش گرفت - بعدست
 ید قدرت عزیز کرده جناب عزت بادشاهزاده مجد اورنگ زیب بهادر با فرسایانی و
 شوکت صاحبقرانی چهره دولت برافروخته و اسباب جاه و جلال برافراخته برسم و
 آئین شایان و توره و توزک نمایان در قرارگاه هزیمتیان نزول نموده مراسم شکر
 الهی بجا آوردند - و از آن جا بدو کوچ بیاغ نور منزل تشریف آورده ظاهر اکبر آباد
 را مضرب خیام نصرت ساختند و سائر ارکان دولت و اعیان مملکت با خویشان و
 منتسبان بقدم اطاعت پیش آمده جمیع امرای عظام و مردم معتبر درگاه بان حضرت
 والا مرتبت اقتدا نموده سعادت ملازمت لازم البرکت دریافتند - و گروه گروه مردم
 بطمع اضافه^۴ منصب سررشته^۵ وفاداری از دست داده رعایت نمک خداوند قدیم بر
 طاق بلند گذاشتند - چون بی حقیقی مردم و بظهور نرسیدن آئین سلوک و دلگرمی
 که از بادشاه زاده مظفر و منصور توقع داشتند باعث کدورت و ملال خاطر اشرف
 گردید لاجرم خان حقیقت نشان مقرب الحضرت فاضل خان که بمزید اعتبار و وفور اعتماد
 بسبب محرمیت و حفظ اسرار سلطنت از اقربان امتیاز داشت با فرمان عالیشان نزد شاه
 نصرت دستگاه فرستاده و بعضی پیغامهای زبانی نیز دادند - خلاصه^۶ مضمون فرمان
 عالیشان آنکه :

فرمان عالی شان

”چون کوکبه جاه و جلال آن فرخنده کوکب برج اجلال را در نزدیکیهای دارالخلافه اتفاق نزول افتاده و خبر قرب وصال و وصول آن یوسف کنعان اقبال و قبول که در مدت دوری ضروری از ملازمت قبله حقیقی و خداوند مجازی خویشتن حرمان نصیب و بی شکیم بود بنواحی این مصر عزت رسید بحکم استیلای شدت اشتیاق که لازمه بعد عهد فراق و مقتضای قرب وصال است خاطر اشرف بی اختیار بدریافت لقای فرخنده آن خجسته اطوار آرزومند است - باوجود غایب افراط محبت اشرف و استیلای اقتضای شدت شوق آن فرزند کامگار توقف آن قرة العین خلافت درین نزدیکی بغیر از سخت جانی و سست سهری دیگر چه تصور نموده آید - اگر بکارگری طلب صادق و از راه تعظیم و تکریم والد ماجد پای ارادت در رکاب سعادت آورده رهبرای وادی آرزو گردد از فیض ملاقات این نیازمند درگاه الهی که دوباره زندگانی از سر نو بعالم وجود آمده سعادت اندوز گشته چهره شادمانی را بضیای جاودانی برافروزد بر آئینه از دولت دو جهانی تمتع و برخوردارى یافته کامیاب مرادات صورت و معنی خواهد گشت -“

چون خان والا مکان فرمان سعادت عنوان را با پیغامهای ژبانی رسانید همه را بسمع قبول اصفا نموده و آداب اطاعت و انقیاد بجا آورده در جواب بدین مضمون عرضداشت ارسال داشتند -

جواب فرمان

”مراسم سجده شکر و تسلیم و لوازم تعظیم و تکریم بجا آورده بعرض میرساند که فرمان فرخنده عنوان مشتمل بر کیفیت آرزومندی خاطر فیض مظاهر بزود رسیدن این پرورده نعمت و برآورده تربیت بزمین بوس حضور فایض النور شرف صدور و عز ورود یافت - از دریافت مضمون اشفاق مشحون آن جریده فیض که هر کلمه اش سرمایه ده انوار برکات و هر فقره اش پیرایه پیرایه حیات بود سرتا سر صفحه خاطر ذیلت جمعیت و طراز شکفتگی یافته روکش نسخه رنگین بهار گردید - فروغ آن آیات رحمت و شمول نشاء عاطفت از سر نو پرتو وصول بر بام و در طارم دماغ گسترده سرشار نشای طراوت و مسرت ساخت - شکر این عنایات تازه و مرحمت بی اندازه که

از ظرف طاقت تحریر و تقریر بیرونست از تنگی دستگاه لفظ و معنی چگونه بتقریر زبان کسرت بیان راست آید .

مصراع

بهم مگر لطف شما پیش نهد گامی چند

الحمد لله و المنة که خاصیت صدق ارادت مضمر و خلوص عقیدت مکنون در ضمیر منیر آن حضرت جای خود کرده بتازگی فروغ ظهور از نهانکده باطن بر روی بروز انداخت و از سلسله جنبانی اقبال آسمانی و فیض خواہش جسمی و جانی بفوز کمال عنایت حضرت ظل سبحانی رسیده گلشن مراد و امید را شگفته و خندان ساخت اکنون کہ کار از اظهار عواطف رسمی و مراسم ظاہری گذشته بخواہش حقیقت رسیده و رایحه التفات معنوی بمشام آرزو فایز گشته باعث مزید حیات گردید ، امیدوار است کہ اسباب مواصلت این دور افتاده در وقت مسعود و ساعت سعادت آسود دست بهم دہد و از فیض قدمبوس مبارک آن حضرت کہ فی الحقیقت برکت روزگار و آیت رحمت پروردگار آند و روزگار آن انتظار این وقت و آرزوی روزی شدن این روز داشت بر مراد خاطر فیروز گشته از تجلی دیدار فایض الانوار روزنه دیدہ منتظر را روکش دریچہ مشرق مہر انور سازد زیادہ ازین دراز نفسی و کوتہ اندیشی میداند .“

خان مذکور شاد کام مراجعت نموده حقیقت حال بعرض اشرف رسانید و عرضداشت از نظر فیض اثر گذرانید . خدیو عالم خدایگان دارالخلافہ بنی آدم از آداب اندیشی و سعادت منشی آن کامل النصاب تام النصیب قرین مسرت گشته روز دیگر اشتیاق زیادہ از حد نموده خان معز الیہ را با تحف و جواهر گرانمایہ باز فرستادند و پیامهای شوق آمیز بزبان فصیح بیان آن سرآمد فضلالی زمان حوالہ فرمودند . چون بعد از برگشتن خان معز الیہ جمعی از مفسدان ناحق شناس خواہش اعلیٰ حضرت را در لباس دیگر بنظر آن والا جاہ جلوه داده خاطر خطیر را بغایت متغیر ساخته بودند ، این مرتبہ کہ باز آن کامل فرہنگ با تحف مذکور بادای پیغام پرداخت بفکر صائب و حدس درست دریافت کہ فتنہ انگیزان غبار کلفت و گرد وحشت بنحوی برانگیخته اند کہ الفت و موانست و صلح و صفا بہیچ رو در میان راہ ندارد ، بمقتضای حق مقام بچارہ سازی این معاملہ از دست رفته درآمده از راہ دانش و فرہنگ

بیغرضانه به تقریر دلپذیر بنحوی بادای مطلب پرداخت که همه دلنشین آن سرور گشت - از آنجا که بر وفق کلام معجز نظام حضرت رسول امین که بیان متین کار سحر میکند گفتار دلپذیر آن حکمت پژوه که بزور تقریر آرایش پذیر گشته بود اولاً در باطن شاه والا جاه قائل تمام نموده برقرار معهود باز آورد ، لیکن از آنجا که معامله موقوف بر رای و تجویز دیگر مردم بود بیک حرف آنها فتور در جمیع امور افتاده ملتسمات فاضل خان از خاطر انور محو شد - خان مشار^۱ الهی چون دید که تلافی و تدارک این معنی اصلاً صورت نمی بندد و معامله بحسن تدبیر و لطف تقریر چاره نمی پذیرد ، ناچار دستوری خواسته بی نیل مقصود مراجعت نموده آنچه دیده بود بعرض اشرف رسانید - حضرت خلافت مرتبت باز از روی خطای مصلحت خلافت مرتبت باز فرمان عالیشان دیگر بنظم آورده مصحوب فرمان عالیشان دیگر بقلم آورده مصحوب خلیل الله خان که فی الجمله آزدگی از آن حضرت داشت و فاضل خان فرستادند -

نقل فرمان

”آنکه درین مدت آن فرزند ارجمند همواره در صدد تحصیل خورسندی و همه جا در مقام اقامت مراسم رضامندی ما شده پیوسته در پی خدمات پسندیده بود چنانچه در حصول مرضی^۲ اشرف اصلاً بتقصیر از خود راضی نگشته اکنون وجه این همه سوء ادب و این مایه کم مهری نسبت بوالد والا قدر که مستلزم بدی دارین است و این همه دلگرانی و رنجش خاطر بی وجه و سبب ظاهر نیست و بآنکه چشم داشت انواع رضا جوئی و اخلاص پژوهی داشت بی آنکه مراسم عیادت و استفسار کوفت جسمانی^۳ ما به ظهور رسد و رعایت حقوق تربیت بمیان آید متعجب است که باعث این همه نامهربانی و علت این مایه سرگرانی در واقع چه باشد - این معنی اگرچه بنا بر سعایت ارباب غرض و عناد و تفریب و افساد ارباب فتنه و فساد رو داده نزدیک است که از شیعه^۴ کریم^۵ آن فرزند ارجمند بغایت دور نما باشد ، چون غرض پرستان فتنه انگیز کیفیت عنایت و اشفاق والا بلباس ناساناس و بدترین صورتی که هرگز در خاطر اشرف خطور نکرده در نظر آن فرزند ارجمند جلوه داده اند اگر بنفس نفیسی از ملازمت فیض رتبت استسعاد یافته بوجوه معقوله کیفیت حال را بفهمد و

معامله را بطرح انداخته ما را دشمن خود کام نسازد ، گنجایش دارد ، چه درین ضمن هم گردد کدورتی که بر صفا خانه خاطر انور آن فرزند نشسته بزالال لطف مقال و حسن بیان محو ساخته می شود و هم مطلب صحیفه ما که ناراستان همدستان شده آن را مفسده نامیده بوجه ناشایست خاطر نشان نموده اند پرتو راستی بر ماحت ضحیر انور آن فرزند انداخته باعث رفع کلفت گردد .

پس از ادای پیغام و رسانیدن فرمان خلیل الله خان در خلوت بار یافته فاضل خان بیرون ماند و مردم میگویند که در آن وقت خان مذکور مقصد اشرف را لباس ناخوش پوشانیده بیدترین وضعی در نظر انور در آورد و باتفاق بعضی مردم دیگر بجای وفا و وفای نفاق و شقاق درمیان آورده بقید آن حضرت و تسخیر قلعه و ضبط خزائن کنکش داد . آن سرور ادب پرور بحسب ظاهر از روی مصلحت خلیل الله خان را نظربند نگذاشته بفاضل خان جواب دادند که چون درین وقت بسبب وقوع بعضی امور معامله رنگی دیگر بر کرده خاطر از جانب آن حضرت جمع ندارد و ظن غالب اینست که هنگام دریافت ملازمت بمقام انتقام درآمده قصد امر دیگر نمایند بنا بر آن آمدن خیرخواه خاق الله صورت نمی بندد . خان مذکور برگشته آمده حقیقت مفصل خاطر نشان اشرف ساخت و ظاهر نمود که اکنون کار از کارسازی ناس و پیغام گذشته بهبودی چهره نما نیست بلکه احتمال چیزهای دیگر است . بنا بر آن اعلیٰ حضرت محض از ملاحظه آنکه مبادا مفسدان بی اطلاع بادشاهزاده والا مقدار خیال خامی اندیشیده اندیشه فاسد را بخود راه دهند ، ابواب قلعه را مسدود ساخته حفظ و حراست آن را که اهم مهات بود بعهده دولت خواهان مقرر نمودند . همین که شب بسر آمد جمعی کثیر از ملازمان شاہی پنهانی خود را بپای حصار رسانیده بشغل محاصره پرداختند . از آن رو که استحکام آن قلعه استوار شهر مدار مرتبه نداشت که بمحض یورش و نقب و ملچار بر آن دست توان یافت و از پرناییدن برج و دیوارش که بسبب عمق خندق تا به آب رسیده بود تهور تسخیر آن در آئینه خیال صورت توان بست در پناه دیوارهای شهر و باغات دور قلعه درآمده رد و بدل توپ و تفنگ درمیان آوردند . اگرچه درونیان نیز بمقام مدافعه درآمده شرط ممانعت چنانچه حق مقام بود بجا آوردند اما اکثری از ناسعادتندان که هرگز سینه سپر تیر قضا نه نموده و پیوسته چون کبان پشت می نمودند تاب

محاصره یک شبانه روز نیاورده خود را به بهانه مدد آب آوردن بیرون افکندند و جمعی که مانده بودند نیز چشم از رعایت حق نمک پوشیده خواستند که بوسیله امان و زینهار خواهی بیرون آیند - اعلیٰ حضرت برین کیفیت مطلع شده پرچند خواستند که آن جاعت ناحق شناسان از سوء خاتمت و اظهار نفاق پرهیز بوده طریقه وفا و وفای سپردن اثری بر آن مترتب نشد - لاجرم در مصالحت زده فاضل خان را باز بفرمان عالیشان فرستادند - خلاصه مضمونش آن که :

فرمان

خدایراست بزرگی و ملک بی انباز
بدیگری که تو بینی بعاریت دادست
کلید فتح اقالیم در خزائن اوست
کسی بقوت بازوی خویش نکشادست
گر اهل معرفتی دل بآخرت بندی
نه در خرابه دنیا که محنت آبادست
جهان بر آب نهادست و عاقلان دانند
که روی آب نه جای قرار بنیادست

در انجام حاجات و برآمد مهات بخت مساعد و اقبال موافق بوده در هر وقت و همه حال ادوار چرخ و انقلاب لیل و نهار بکام آن فرزند ارجمند باد - ازین واقعه حیرت افزا که نصیب خلیفه زمان و زمین گردیده و این مایه کدورت و الم که گرد صفوت کده ضمیر منیر خدیو هفت کشور گشته کار بجای رسیده که دور فلک در پیچ مرتبه از مراتب آزار به پیچ وجه کوتاهی نمیکند و اقبال در سر بر پله از دستیاری پا کشیده از تقدیم امور نامرضی دست باز نمی دارد - لاجرم از افسردگی خرامش سپهر بی مدار و حرکت ناپنجار و گردش بیروش روزگار دست از کار و از دست رفته خرد خورده بین رخصت بیان آن نمی دهد و این مایه حزن و اندوه و جذبه خواهش خاطر اخلاص پرور دل سنگین آن بی مهر را از جای در نمی آرد - درین مدت متادی خود دقیقه از دقایق ترک ادب و عدم حفظ مراتب از آن فرخنده فرزند بظهور نیامده و جز تحصیل رضا و سعی در مرضی والد بزرگوار خود

امر دیگر ازو بوقوع نه پیوسته - اکنون که ما بتوفیق عنایت یزدانی از سلطنت
 صوری در گذشته بادشاهی معنوی اختیار نموده ایم و باعلام الهی از کیفیت زمانه
 آگاهی یافته در زاویه عزلت به پرستاری حضرت باری تعالی جل شانہ در آمده ایم و
 روائی کارفرمانروائی که مدار رونق کارخانه خدائی بر آنست او بخود متعلق می شناسد
 و نگاہداشت سررشته نظام عالم که از عهد الست بعهدہ تعهد ما بود الحال بہرکہ
 خواهد باشد چه برین داشته کہ باقتضای بداندیشیہای غرض پرستان و کج روشیہای
 ناراستان بخیال محال و پندار دور از کار این مکان ظاہر آباد باطن خراب کہ
 کارویارش فی الحقیقت خوابی است بیداری نما و سربابی است آب سیہا از جا درآمده
 خود را بدنام و ما را خفیف میسازد - و بخلاف سعادت منشیا بخاطر نمی آرد کہ
 والد والا قدر او چه قدر تطاول کوثہ اندیشان را گذرانیدہ تحمل جراحہای این
 مشتی دراز دست بی ادب می نماید - ہرکہ اندک مایہ خرد دقیقہ یاب دارد حقیقت
 این حقیقت بر او چون روز روشن است کہ در دارالمکافات دنیا کارکنان قضا و
 قدر ہمہ وقت بر سرکار بودہ از احوال ماہ تا ماہی حتی حرکتی کہ بہنجاہر نکنند و
 از نفسی کہ نہ باندازہ زنند قیاس و شمار بر می دارند -

ابیات

ایکہ وقتی نطفہ بودی در رحم
 وقت دیگر طفل گشتی شیرخوار
 مدتی بالا گزرفتی تا بدوغ
 سرو بالای شدی سیمین عذار
 ہمچنین تا مرد نام آور شدی
 فارس میدان و مرد کارزار
 آنچه دیدی بر قرار خود نماند
 وین کہ می بینی نماند برقرار
 پیش ازان کز دست بیرون برد
 گردش کیتی زسام اختیار
 شکر نعمت را نکوی کن کہ حق
 دوست دارد ہندگان حق گذار

با ولی نعمت سلوک نیک کن تا همه کاست برآرد کردگار

ازین رو که دیرینه آئین این کهن دیر بی بقا در آخرکار مقتضی^۱ تعب است و برسم معهود این رباط بی ثبات هر عافیت را عاقبت ریخ و نوایب در عقب عشرتش آماده^۲ عسرت است و جمعیتش سرمای^۳ه پریشانی و حسرت اگر گزند از چشم بد روزگار باین مایه آبرو و آن پایه اعتبار رسد و آسیب دمیترد حوادث گیتی باین دولت و مال و خواسته مکسب و موروث درخورد جمعیت حواس شرافت اساس به تشویش نمی گراید و در تشیید مبانی^۴ ثبات و قرار و نیروی توکل ما فتور و وهن و سستی اعتقاد راه نمی یابد - بهانا منظور نظر فیض اثر از این معنی اظهار ما فی الضمیر و اعلام قرارداد خاطر خطیر بر آن است که ظاهر بینان کور باطن پی بدان برده راه گم نکنند و همگنان علی الخصوص آن فرزند سعادتمند از تقلبات لیل و نهار و گردش روزگار حساسی برداشته مغرور بکار کشائی اقبال ظاهر که فی الحقیقت اعتبار و وجودی ندارد مغرور نگردد - و همه حال اگر نظر دور بین بمنتهای مطلب و سرانجام کار برگماشته بر وفق احکام کتاب مستطاب آسمانی و منت حضرت سید المرسلین و طریقه^۵ ائمه^۶ دین مبین عمل نموده اطاعت والد و الا قدر که در حقیقت خدای مجازست بجا آرد در اعداد عبادت و اطاعت معبود حقیقی معدود و عندالله ماجور و عندالناس مشکور خواهد بود -“

بعد از ورود این منشور لازم الاذعان و آگاهی بر مضمون فیض مشحون آن عرضداشتی در جواب بدین مضمون ارسال داشتند -

عرضداشت

”فرمان عالیشان که از پیشگاه عنایت و احسان حضرت خلیفه^۱ زمین و زمان کعبه^۲ مرادات بر دو جهان شرف صدور یافته بود در عزیزترین احیان پرتو ورود بر ساحت احوال انداخته افتخار را شجره و امتیاز را تذکره گردید - چون بنور بینش افزای موداش چراغ نظر برافروخته توتیای روشنائی معرفت و سرمه^۳ بینائی حقیقت در چشم کشیده خاطر از سر نو سرمای^۴ه مزید تمیز اندوخت و همگی اندر زبای مرشدانه را که در ضمن آن جریده فیض مندرج و مسطور بود از روی

ادب اندیشی و ارادت کیشی بسمع قبول تلقی نموده بشکرانه دریافت این سعادت عظمیٰ
 سجدات نیاز ادا کرد و حق سپاس این اختصاص خاص بسبب محرومی است سعادت
 حضور پرنور غائبانه حتی الامکان بجا آورد۔ این سواد خوان دبستان تعلیم الہی و
 حروف شمار دانشکدہ فضل نامتناہی تا از سبق تمیز بہرہ یافتہ و بوسیلہ مراتب
 معرفت اسرار مبداء و معاد دل بدریافت حقیقت کار دادہ در طی گردش روزگار
 بی مدار بسی اسرار ژرف بحکمہای شگرف ملاحظہ نمودہ از حساب ہر کار شمار و از
 مقدار ہر چیز قیاس بر گرفتہ تصورات بی صورت و توہیات بیجای دنیا را سرمایہ
 استظہار خود نمی داند و از نشای سرشار این بادہ ہوشربای مرد آزما از جا نرفته
 بسرمایہ خود سری خیال عصیان و اندیشہ طغیان با خود مخمر نساختہ بجاری امور
 بر نہج استقامت و ارشاد جاری داشتہ خود را بہان مرید صادق العقیدہ می انگارد۔
 قلم فیض رقم شکایت گونه از وضع روزگار و گردش لیل و نهار بر صفحہ بیان نگاشتہ
 بود درین مقام کہ جای گفتار نیست بعد از ادای آداب معہودہ بعرض اقدس
 میرساند کہ در ضمن افعال محکمہ حضرت حکیم علی الاطلاق بسی از حکم و مصالح
 مندرج است کہ عقول بشری بسر آن نمی تواند برد درین صورت ہر دقائق پژوهان
 حقایق آگاہ لازم است کہ پیش آمد احوال مشتمل بر فوائد بسیار و منافع بیشمار
 انگاشتہ انگشت اعتراض بر واردات تقدیر ننہند و بسی اغراض صحیحہ در بطن آن
 نہفتہ پنداشتہ از در تسلیم و رضا درآمدہ در چون و چرا کشادہ ندارند۔ غرض از
 تشہید مبانی این تمہید شرح کیفیت حال خود است کہ بر امثال افعال این ارادت
 سرشت^۱ از ارتکاب امور بعید الوقوع ریختہ قلم عنایت رقم شدہ کہ در نظر ارباب
 شہود و اصحاب تصفیہ باطن در اکثر صور بعنوان دیگر ظاہر و جلوه گر میگردد۔
 اگر بغور اندیشہ لطف پیشہ اصل کار را مشاہدہ فرمایند دریابند کہ حرکات و سکنات
 خیرخواہ مطابق رضای آن عین عیان مکنونات^۲ مرکز دائرہ عنایات حضرت مستغنی
 الصفات کہ مکنون قلب و حرکات ارواح کائنات بتحریک و آرام آن کعبہ حاجات

۱۔ قلمی میں سرشت کے بعد ہے "نکات بعد الوقوع ریختہ" قلم عنایت رقم شدہ در
 نظر ارباب سہو و اصحاب تسویہ باطن . . . ۔"

۲۔ قلمی : مکنونات (و۔ ق)۔

منوط است بوده در انجام آثار آن بطبع مقدس سرایت مینماید - چه قسم آشفته مغز خفته خرد خواهد بود که باین مایه ارادت و آن پایه اخلاص شیرازه مجموعه سعادت را گسسته نفس جز بشکر قبله کونین گذارد و قدم جز باطاعت پیر و مرشد دارین بردارد و بامری که باعث گرانی خاطر اشرف اقدس و خلاف مرضی مقدس باشد روادار سر موی از آن بوده سر رشته رضا و تسلیم و آداب تعظیم و تکریم از دست دهد بنهجی که حضرت ولی نعمت را در وقوع مراتب عاطفت قطعاً امتناع مراد نیفتاده این خدمتگذار را نیز جز خلوص ارادت و محض صفای اخلاص در آئین جانسپاری و عقیدت امری دیگر پیش نهاد همت نبوده باین حساب این اعتراض برین مرید که همواره بسلسله جنبانی بختیاری و بحکم التزام حق گذاری در مراعات مراتب تربیت و پاس مراسم عنایت هیچ جا کوتاهی نورزیده جایز نیست بلکه باوجود بی مددی برادر بزرگ ببرکت رضا جوئی و خدمت پرستی آن حضرت منظور نظر این مایه عاطفت روزافزون آمده و این پایه والا بمحض استحقاق و شایستگی یافته از تمکین بخت بر بساط کامروائی متمکن گشته دقایق علو درجات مقدار از پله برادران دیگر درگذرانیده همه حال درین مکان نه زبان شکر است و نه مجال معذرت -

مصراع

هم مگر لطف شما پیش نهد گامی چند

اراده چنان بود که منشور عنایت نشور را که اگر هزار جان گرامی بزندگانی جاودانی نثار هر کلمه آن در شاهوار معانی نماید گنجایش دارد، توقع رستگاری دو جهانی و طغرای منشور سعادت جاودانی دانسته از کمال ارادت و عقیدت نشوره جان و حرز روح و روان ساخته بخدمت فیض رتبت شتاید، اما چون بسبب وقوع بعضی امور یک گونه حجابی در میان آمده از ملاحظه گرانی طبع اشرف مغلوب واهمه است اگر بحکم مرحمت نامتناهی ابواب قلعه و مداخل و مخارج آن را بکسان مرید سپرده ازین واهمه ایمن و مطمئن سازند بمقام تلافی تقصیرات درآمده بملازمت اقدس رسیده رضا برضای اشرف میدهد و امری که موجب استخفاف و تصدیع آن حضرت باشد روادار آن نمیکرد -

چون خواست الهی بر آن رفته بود و مقتضای قضا برین جماعه تعلق پذیر گشته

که روزگاری دراز اهل روزگار از احسان و نیکوکاری آن حضرت محروم گشته از لذت آسایش و فیض فراغ بال بیگانه باشند بی رعایت مراسم حزم و احتیاط و لوازم آگاهی بمحض رسیدن عرضداشت تمام قلعه را خالی نموده تسلیم ملازمان سرکار عالی نمودند - و همین که بندگان شاهی بکشداد و بست مداخل و مخارج دست یافتند همگی ابواب آن حصن حصین را بتصرف خود درآورده مردم بادشاهی را بالکل از آمد و رفت منع نموده سائر کارخانجات را با خزانه گرانمند در زیر مهر درآوردند - و بحسب نصیب آن سرور سروران زمان که بتقدم ذات و صفوت صفات برکت لیل و نهار و سرمایه عشرت روزگار بود بکمال دشمن کامی و شہادت اعدا نظریند حوادث زمانه گشت و از بی مہری زمانه کار بجای رسید که جمعی شدید بکشکداری آن حضرت تعین گشته مدتہا بجز خادمہ چند کسی در خدمت آن حضرت ہیچ وجہ راہ آمد و شد و روی تردد بل قدرت سخن کردن از دور نیز نداشت -

نظم

ای مسلمانان فغان از دور چرخ چنبری
وز نفاق ماہ و قصد تیر و سیر مشتری

نہ وفاش با وفای عہد گردد آشنا
نہ خلافش باشد از آلائش حیلت بری

القصہ روزگار بد سہر عیش زندگانی را بر آن حضرت تلخ ساخته قلعه را بر آن جناب زندان گردانید - کوه کوه الم و اندوہ بر دل فیض منزل وارد گشته از نوایب آخرالزمان بحال خیر مآل رسید آنچه رسید - عالمی درین غم از خویشتن داری برآمدہ بنوحہ و زاری در آمد و جهانی ازین مصیبت سرگرم آہ و نالہ گشتہ گرفتار انواع بقراری گشت - چنانچہ آثار حزن و اندوہ از سیای خورد و بزرگ روزگار چہرہ نما گشتہ سراسر دلبہای مردم ماتمдар گردید - و در ہر خانہ نعمہ بنوحہ بدل گشتہ خاطر ہا سوگووار و دیدہا اشکبار شد - و چرا چنین نباشد کہ ہندوستان در زمان آنحضرت گلستان روی زمین آمدہ و عہد عافیت مہدش موسم بہار روزگار گشتہ بمحض برکات ذات خجستہ صفات این خرگاہ نیلگون برپا و این کارگاہ بوقلمون بر جا بود - اکنون کہ آن شجر ہرومند حدیقہ اقبال سایہ عاطفت از سر خلایق باز گرفتہ

و هواخواهانش از ظل راحت مایوس گشته ره بجای نمی برند - و گرما زدگان
تموز حوادث و بی برگان روزگار مانند مابنی بی آب در خاک و خون حسرت طپیده
آه و ناله بفلاک می‌رسانند - نمیدانم که این ایام تعب کی بر هواخواهان دولت پائدار
بپایان می‌رسد و روزهای محن و آلام چگونه بر آن حضرت بسر آمده روزگار ناموافق
کی راه مراقت با سالکان طریق دولتخواهی پیموده از در موافقت در می‌آید -

نظم

ای عهد دولت تو جهان را به از بهار
سرسبزی تو زینت بستان روزگار
کوتاه باد دست حوادث ز دامن
ای آب زندگی تو کجا و کجا غبار
خورشید دولتی و جهان از تو روشن است
یا رب ترا گرفته مبیناد روزگار
تو چشم روزگاری و بادا ز هر طرف
دست دعای خلق چو دژگان ترا حصار

چون عادت الله بر آن جاری شده که هر کرا بحکم مصلحتی روزی چند نعمت روزی
شود و دولتی باور و نهد اگر قدر آن عنایت خاص بواجبی ندانسته شکر حق چنانچه حق شکر
است بجا نیامورد و مراسم سپاس آن کهاینبغی بتقدیم نرساند بر آئینه مجازات دارالکافات
روزگار آن نعمت ازو استرداد نموده دادها را بتمام و کمال ازو باز ستاند - عالم غیب و
شهادت شاهد و مشاهده خصوصیات احوال آن حضرت برین دعوی گواه صادق است که
از آغاز ایام آگهی تا این هنگام اصلاً و قطعاً احسان عنایت الهی را باسات تلقی و
نعمت را بکفران مقابلہ نفرموده اند و همه وقت بشکر این نعمت عظمی سر بسجده
نهاده آنچه لازمه سپاس نعمت است بجا آورده - و جریان اوقات و حال عاقبت اشتغال
در هر وقت و هر حال بر وفق احکام کتاب مستطاب و سنت و اطاعت طاعات آن والا
جناب و تقدیم مراسم شکر و مهاس بوده باحیای مراسم عدل و داد و اعلای اعلام
اسلام و رفیع نشان جور و اعتساف پرداخته اند - نمیدانم کدام امر ناشایست و فعل
قبیح خلاف رضای الهی از آن مباحب وقت و حافظ عهد بوجود آمده که بمکافات

آن کارکنان قضا و قدر اندیشه، صائب و فکر درست از آن سرور دریغ داشته به چنین دردی بیدرمان و مصائب بی پایان گرفتار ساخته اند - آری بی نیازی مرتبه، صمدیت و استغنا که لازمه کبریای جلال حضرت احدیت است جهان را برگشته و حیران رنگ آمیزهای نیرنگ خود داشته گاه خلیل خود را بنار مفرود میفرستد و گاه آره بیگانگان بر فرق آشنایان نهاده تا بقدوم می برد - خرد کار آگاه که از نیرنگ ابداع اطلاع داشته باشد داند که بصنعت آرائی مصلحت نقشبند قدرت به تحت پر لفظ از ارقام منشیان دارالانشای لوح و قلم صد نکته، سنجیده گنجیده که عقل هیچ دانا بحل آن اشکال راه ندارد و حقایق دقایق کارگاه قضا که شرحش در دفترها نگنجد بجز عالم الامرار کسی نمیداند - بهات چه میگویم طایفه عرش آهنگ سدره پرواز که بفضیلت پیغمبری ذهن درست شان بر خزائن افلاک نقب زده اگر خواهند که بکلید افکار حسنه قفل اشکال از در گنج اسرار این کارخانه پوش فریب کشاده بر نیرنگ تقدیر آگاهی یابند لطمه حیرت بر رو خورده بقفا درآیند - درین صورت ما کودک خردان کوچک منش را با این پستی پایه کجا آن مایه که حرفی ازین مقدمه در میان آریم و بخت و جوی این کیفیت در آئیم که برهم شدن چنین دولت بزرگ و افتادن سایه سرور جوان بخت دیگر بسر وقت تاج و تخت از چه جهت رو نموده و درین ضمن مصلحت آفریدگار عالم چه بود - چون شرح و بسط انواع محن آن حضرت بتقریر زبان و تحریر بیان راست نمی آید لاجرم خامه حقایق نگار صرفه کار در تفصیل آن ندیده کیفیت برهمزدگی سلیمان شکوه و گرفتار شدن مراد بخش و رفتن داراشکوه بلاهور بمیان می آورد و باز بر سر گفتگوی پیشینه رفته باین تقریب سر رشته تنه سخن بدست بیان میدهد -

پس از آنکه حسب الحکم اشرف شاهزاده سلیمان شکوه از مونگیر مراجعت نموده بکارفرمائی عجلت رو بصوب دارالخلافه آورده وارد اله آباد گردید سائر خورد و بزرگ لشکر بمجرد استماع خبر شکست یافتن دارا شکوه و گشتن روزگار بر وفق مرام این مالک رقاب انام و تکیه زدن این شاه بساط روزگار بدروست نشینی منصوبه بر مسند ایالت این ولایت چشم از حق نمک پوشیده رو بگریز نهادند - و چندین مرد مردانه قدیم الخدمت مغلوب واهمه گشته آن شاهزاده را تنها در صحرا گذاشته بتاراج نقد و جنس او پرداخته بامید دریافت ملازمت لازم البرکت متوجه اکبر آباد

گردیدند - ناچار آن درمانده نوایب روزگار با هزاران سعی و تلاش داخل کوه سری نگر شده پناه بزمیندار آن جا برد - شاه گردون دستگاه بعد از وقوع این معامله شادکام و مقضی المرام بحکم این عزیمت که دارا شکوه پزیمت را بحساب غنیمت شمرده بعجلت تمام خود را بلاهور رسانیده در فکر فراهم آوردن لشکر بداعیه مقابل با سپاه نصرت دستگاه است در چنین وقت که اسباب وهن و ضعف و علت قلت عدد و عدت برای او مهیاست یکباره مستاصل مطلق سازند پای اقبال در رکاب سعادت نهاده متوجه پنجاب گشتند - و بعد از طی پنج منزل و چند مقام در نزدیکی متھرا صلاح در آن دیدند که اول فکر مراد بخش که هوای سروری را در دماغ خود سری جا داده نغمه خارج آنگ بگی و خروج در پرده می سراید درست نموده بعد از آن فکر سرانجام معاملات دیگر پیش نهاد همت ساخته آید - چون آن خام خیال بدنبال نفس خود کام شتافته شاهراه مستقیم سلوک و روش روزگار از دست گذاشته بودای بیراهه گرائیده و مانند شاه شطرنج اسم بی مسای سلطنت بر خود گذاشته و بی اختیار ببدنامی شاهی رضا داده برخداوند دولت و ولی نعمت خود برآمده بود حق تعالی بمکافات این مایه جرأت و پاداش این مایه دلیری دیده کوتاه نظرش از دوربینی و به اندیشی بر دوخته افساد مهات و برهمزدگی معاملات را بعنوان صلاح وقت و مصلحت روزگار در نظرش جلوه داده بر اندیشه که بخاطر فائز رسانید بر عکس مطلب نقش بست - و بنا بر آنکه تدبیر درستی در پیچ باب نیندیشیده و منصوبه صائب ندیده و راحت یکدمه خود غنیمت انگاشته و جمیع مهات و معاملات را بنا آزموده کاری چند که گرم و سرد و تلخ و شیرین روزگار نچشیده فراز و نشیب روزگار نه پیموده بودند باز گذاشته تا آنکه رفته رفته کار بجای رسید که آن نادان سرشت برهنائی غرور و جهل جوانی راه بادیه ادبار سپرده بی تحویف تصدیق سعی خویشتن از پیش برخاسته ببلای زندان مؤبد گرفتار گردید - و حقیقت معامله آن بود که او در احمد آباد بنابر اراده فاسد که همواره مکتون خاطر داشت در ایام کوفت اعلی حضرت بی اختیار باظهار آن پرداخته و بقصد و تمهید مبانی آن برای سست بنیاد سکه و خطبه بنام خود کرده باستصواب رای ناصواب جمعی از فتنه جویان واقع طلب بخزاین سرکار والا و مال سوداگر و غیره دست اندازی آغاز نهاده پیاس مرتبه خویش پرداخت و نقد و جنس از هر جا و از هر که بدست می افتاد بر نوکران مجهول نامعتمد خود قسمت نموده صلاح کار فاسد خود در آن می دید -

چنانچه بعد از میسر آمدن فتح اکبر آباد مبلغ کلی سرکار عالی گرفته بی صرفه سپر سپر زر بمردم میداد و نوکران قدیم و جدید نالایق خود را بخطابها و منصبهای عالی نامزد نموده بمرتبههای والا که بمراتب از پایه قدر و منزلت ایشان برتر بود برچند محض نامی بود نامی میگردانید - بتصور آنکه از دستیاری کوشش همدستان پنجه در پنجه قضا و قدر میتوان کرد و غافل از آنکه نا داده نتوان گرفت و نانهاده نتوان یافت - والا حضرت که بموافقت توفیق یزدانی مشید و تالیفات آسانی مؤید اند درین وقت بقرارداد خاطر او پی برده برین معنی بی صورت آگاهی یافتند لاجرم از راه خیر اندیشی عالیمان و مقتضای مصلحت ملک و ملت نخواستند که باوجود ذات مقدس که همه جهت سزاوار خلافت است آنچنان خرد مالی بی تدبیر نامزد مرتبه ظل الهی گشته برین سر عالمی بفساد رود بنا برین اراده پیش از آنکه بنای کارش بپایدار گشته و اساس معاملت او استحکام یافته دمار از روزگار و گرد از بنیادش بر آورده شود و قبل از آن که مطلبش صورت درستی بر کند و مقصدش اصلی بهم رساند باسانی در استیصال او کوشیده آید چندی از دولت خواهان را بکنگاش طلبیده از روی احتیاط و حزم که عمده ترین ارکان سرداریست درین باب راه استشاره و استخاره مفتوح داشتند - چون همگنان تصویب این رای پسندیده نموده این مقدمه مسلم را بحلیه اتفاق کلمه آرایش دادند لهذا بر طبق عزم جزم عمل نموده کس بطلب آن نادان سرشت فرستاده پیغام دادند که بحکم استیلای شدت شوق که لازمه اخوت و محبت است خاطر عاطر بغایت آرزومند است اگر قدم براه نهاده دل بی شکیب و خاطر حرمان نصیب را پیرایه تسلی و اطمینان بخشند گنجایش دارد - بنابر آنکه منع قضا و رفع قدر در امثال این احوال قفل دهان زبان آوران و بند دست زبردستان میشود بمجرد رسیدن پیغام آن خام خیال درین باب راه گفتگو مسدود انگاشته بل بحال دم کشیدن نیافت و برهنه منوی ادبار و عنان کشی شوربختی را بی شده چون دولت بیدار پیاپی خود نزد شاه والا جاه آمد - پس از آن که اسباب مواصت در آن وقت مسعود دست بهم داد اخبار دلنشین و سخنان رنگین ملایم و مناسب بمیان آمده تفقد احوال در انجمن یک جهتی بمرتبه کمال ظهور یافت و بحرمی و خوشوقتی بسرآمدن این انتظار و آرزوی روزی شدن این چهره شادمانی بر افروختند - و لحظه بلحظه مراسم معانقه و مصافحه بجا می آوردند تا آنکه آن مرحوم بعد از تناول نمودن مغیرات از غایت نشاط و جمعیت در آرامگاه مقدس پهلوی راحت

بر بستر استراحت نهاده چشم از مراسم دولت و عزت پوشیده و بعلا مات نگون بختی و واژون طالعی مژده برهم نهاده فرود گرداب خواب که برادر مرگ است گردید - چندی از خاصان و مقربان درگاه که در کنار و گوشه بساط پنهانی جا گزیده منتظر این وقت و فرصت بودند فی الحال از جا برخاسته دست و پایش را بزنجیر ادب و اندام قائم بسته بنظر اشرف در آوردند - خداوند وقت و خدیو زمانه بقتوای خرد مصلت اندیش متقید و مسلسل بشاهجهان آباد فرستادند و صبح روز دوم خود نیز از منزل مذکور کاسیاب و کامران بصوب دارالخلافه نهضت فرمودند - بعد از رسیدن آنجا بخیر اندیشی عالم بنابر آنکه اختیار عرصه خلافت از قبضه اقتدار بیرون نرود و تفرقه و پراگندگی بیجزییات ملک و دولت راه نیابد روی اورنگ خلافت را از جلوس مبارک زینت بخشیده مراسم عیش و عشرت که لازمه جشن اورنگ نشینی و سریر افروزی بود بجا آورده همگنان را باضافه منصب و انواع داد و دهش بکام خاطر رسالیده بقم ماه مذکور متوجه لاهور گردیدند - و چون در ایام برسات عبور از آب ستلج بدون سفاین در کمال تعذر ظمور یافت صلاح وقت در آن دیدند که تا فراهم آمدن کشتیها توقف نموده اسپان را آسایش دهند - ناچار برین قرارداد نه روز بگرد آوردن کشتی و بستن پل این روی آب و ده روز دیگر آن روی آب تا هنگام عبور سپاه نصرت دستگاه که بسان باد از آب میگذشتند مقام فرموده اراده چنان بود که بلاهور کوچ بفرمایند - مقارن این حال مبشران دولت و اقبال بمساع جاه و جلال رسانیدند که داراشکوه بمجرد استماع توجه اشرف بدانصوب و عبور افواج بحر امواج از آب ستلج باوجود فاصله منازل و مراحل بصوب تته شتافت - و موجب این حرکت آن بود که راجروپ و خنجر خان و چندی دیگر از سرداران امان نامها طلبیده جدائی اختیار نمودند و سائر نوکران شاهی که سالهای دراز بدولت و نعمت تربیت یافته باعلی درجات امارت و ترقی رسیده بودند از غایت بیمناکی سر رشته خویشتن داری از دست داده حقیقه در سعادت جاوید بر روی خویشتن بستند و بدین ماه عصیان اکتفا نه نموده بعد از پیوستن لشکر ظفر اثر از سر نو سر رشته کفران نعمت و طغیان بدست آورده کمر بچنگ خداوند ولی نعمت قدیم خود بستند - و از بی حقیقتی با صاحب خود از راه خلاف و نفاق درآمده خود را مطعون خاص و عام ساختند - لاعلاج آن گرفتار نوائب روزگار بنابر بی مددی طالع و عدم مراقبت

بمهرابان با سائر متعلقان هزیمت اختیار نموده راه تنه پیش گرفت - سلطان السلاطین استظهار خواقین از راه قصور و چمنی^۱ جریده شده با جمعی از مردان کار و شیران بیشه^۲ پیکار رو بسوی مثنان نهادند - و تا آن مکان مراسم تعاقب بجا آورده شیخ میر ودلیرخان را بدنبال او رخصت فرمودند - خود بدولت و اقبال بجهت اطفای نائره^۳ فتنه و فساد شاهزاده عهد شجاع که بتحریر و اغوای کوته اندیشان تیره رای فتنه گرای خیال خام و اندیشه^۴ ناتمام^۵ نموده باستقلال تمام قدم از حد خود فرا ترک گذاشته آن طرف اله آباد مانند حباب خانه خراب خیمه برپا کرده بود بسرعت باد و سحاب مرحله نورد گشته چون در سرزمین دارالخلافه رسیدند بنه و اسباب سنگین و غیره و دواب زیادی را در شاهجهان آباد گذاشته فارغبال بی احوال و ائصال روی توجه بسوی سرزمین نبرد آوردند - وقتی که بیک کروبی تالاب کهجوه که منزلگاه غنیم بود رسیدند برد و بدل توپ و تفنگ مراسم جلادت از طرفین بظهور رسیده تا شام پای ثبات و قرار افشرده حق تجلد و جلادت ادا نمودند - بعد از آن والا حضرت در پهان مکان و غنیم در منزل خویش نزول نموده به یزکداری و پاسبانی عساکر شب را بروز آوردند - آخر شب راجه جسونست سنگه بی تحقیق و بد اصلی بظهور آورده باوجود عنایتهای تازه و نوازشهای بی اندازه که پس از روزی شدن نصرت و فیروزی در مقام انتقام در نیامده در حق او بجا آورده بودند رو براه فرار که سر راست آن شده بود نهاده وسیله^۶ برهمزدگی و بیدلی^۷ سائر سپاه گشته دست یغما بر اردو کشاد و بتاخت و تاراج اسباب مردم گریخته^۸ لشکر پرداخته سر تا سر قصبات سر راه را پی سپر متوران غارتیان ساخته هر چه دست بدان رسید دست از آن باز نداشته بقبضه^۹ تصرف در آورد - بعد آن بعمله و فعا^{۱۰} اردو که ازین شور و غوغا احوال و ائصال خود را برواحل بار کرده مستعد قطع مراحل شده بودند رسیده شتر و اسب بسیار بدست آورده بخواست^{۱۱} بسیار و متاع بیشمار گرانبار و سرمایه دار گشته رو بوطن نهاد - سردار آزموده کار شهامت آثار یعنی شاه بساط روزگار مطلقاً ازین حرکت بیوقت کدورت و وسواس بخاطر نیاورده چون کوه ثابت و برقرار بر جای خویش ماندند - و از روی

۱- در نسخه^۱ ایشیاتک سوسایتی بنگال نشان دی ۲۵۱ اسم این موضع ماچھی

کمال شجاعت و تهور سرشار تزلزل در بنیان تمکن و استقرار خود راه نداده عدم وجود غنیم را یکسان شمردند و باعتاد عون و صون السهی بیم و هراس را بخود راه نداده از بیشی اعدا نیندیشیدند - و پس از دمیدن صبح سعادت آن خداوند طالع بلند و صاحب دولت ارجمند بفقر خاقانی و شکوه سلیمانی با افواج بحر امواج که مانند حلقهای پیلان مست سحاب ساون بتوالی یکدیگر جوشان و خروشان گرم شتاب بودند رو برزمگاه آورده زیب افزای عرصه نبرد گشتند - و از آن طرف غنیم بسرانجام سائر اسباب نبرد و مواد جنگ و ترتیب یسال پرداخته روبروی لشکر سیلاب اثر قرار گرفت -

نظم

دو لشکر رو برو خنجر کشیدند
جناح و قلب را صف برکشیدند
سواران اسپ در میدان فگندند
دلیران رخس بر شیران فگندند
صهیل تازیان آتشین جوش
زمین را ریخته سیاب در گوش

بهادران فولاد جوشن آبن پوش و سپایان صلابت کیش سخت کوش که گاه تیراندازی بدقت نظر مانند اندیشه درست مویشگافتند دست و بازو بکمان کشی برکشادند و چندین تن خون گرفته را از خانه زین بر زمین انداختند - و تفنگ اندازان قوی دل که گاه برقندازی بر ابر سبقت میگرفتند شعله فنا در خرمن بقای یکدیگر زده در اندک فرصتی جمعی کثیر را از کوچه تنگ تفنگ روانه فسحت آباد عالم دیگر ساختند - بژبران بیشه ستیز با منتظر یکدیگر حمله آور گشته در اظهار جلالت بتقدیم پیش قدم نمودند - و صفدران عرصه شجاعت باد پایان شعله شتاب را گرم عنان ساخته جلو ریز بمیدان ستیز در آمدند - برقندازان خونفشان تفنگهای رعد آهنگ آتشین نفس را چون ازدهای دمان بر چهار طرف عرصه نبرد رها کردند - و همگنان از راه کمال دلاوری طبعی بمشابه باد صرصر که بیمعابا خود را بر آب و آتش میزند روبروی توپ و تفنگ شده خویش را بر سر

پله^۱ کار رسانیدند - از سهم اورقمهای (۹۹) پی در پی ناوک کپانداران قدر انداز که مانند خیل اجل پیران هوا گرفته بود مرغ روح جمعی کثیر از آشیان کالبد تن و قفس بدن پر دم رسیده پرواز مینمود - و از بیم ریزش تیر باران متواتر که مانند ژاله^۲ ابر بهاران در بارش بود جم غفیر مانند برگ خزان دیده از صدمه^۳ تند باد وزان بر خاک هلاک می افتادند -

ابیات

دو رویه آن سپه برهم فتادند
در کینه بیکدیگر کشادند
ترنگ تیر و چاکا چاک شمشیر
دریده مغز پیل و زبره^۴ شیر
غریو کوس داده مرده را گوش
دماغ زندگان را برده از هوش

در عین این حال که از هر دو طرف جنگ ترازو شده معامله به نیروی سرهنجه و زور بازو افتاده بود دلاوران موافق و مخالف بر سر آن پله پایه^۵ قدر و مقدار دلیری^۶ یکدیگر می سنجیدند و یکسواران معرکه آرا با دل قوی سرگرم جنگ گشته دست و بازو بسر بازی و جان فشانی می کشودند فوجی از غنیم بغرور دلاوری و تهور اسپ برانگیخته بی اندیشه خود را بر سر پله^۷ کار رسانیدند - با آنکه در هر دفعه چندین دلاور کار طلب از معرکه^۸ سر فشانی و سر بازی جان بیرون نبرده سر میبختند اجل رسیدهای دیگر از مشاهدۀ این حال گرمی^۹ دیگر اندوخته خود را بمهلکه می انداختند - تا آنکه ظریف از روبرو و سید عالم و سید اعظم و شیخ ولی از چپ و راست در آمده باوجودیکه مردم قلیل همراه ایشان بر سر کار رسیده بودند داد داروگیر داده جمعی از بی همتان را بضرب و زور بیجا ساختند - و پا بر مدارج جانفشانی که فی الحقیقت معراج بهادرست نهاده معامله بجای رسانیدند که افواج چپ و راست و روبرو جا خالی نموده رو بهزیمت نهادند و خون حمیت پدر

کرده و آبروی مردمی بخاک ریخته اکثری تا اکبرآباد عنان نگرفتند - درین وقت عرصه کار بر مردم باقی مانده که عدد پشمه زیاده از سه هزار سوار نبود مانند مضیق حوصله تنگ ظرفان تنگ فضا گردیده کار بآن کشید که از دراز نفسی اژدهای دمان ضربزن متنفسی در میدان جنگ سلامت نماند - و همگنان دل از دست داده و دست از جد و جهد باز داشته بی سعی و تردد غنیم خواستند از پیش برخیزند - شاه تهمتن دل اسفندیار تن خدیو پلنگ صولت شیر سطوت عدو افکن باوجود چنین حال فتور را در اثنای هزیمت مذکور قطعاً در بنای رسوخ اندیشه فتح پیشه راه نداده عزم صایب دیگر باره بزور جزم آراسته همت بر عدو بندی برگذاشتند - و از سر ثبات قدم و نیروی قوی دلی در ساحت معرکه جنگ باهنگ خونریز اهل ستیز رنگ قرار و درنگ ریخته لوای کینه کشی و سخت کوشی برافراشتند - و بنای پیکار بر رسوخ عزیمت پایدار نهاده بنای شکست همگنان را بدین دست استوار ساخته یکم تازان معرکه جلادت را سرگرم کار ساختند - بامداد عون و صون ایزدی مستظهر و معتقد گشته باتفاق چندی از دلاوران قوی عزم پیکار طلب طلبگار برآمد مطلب گشته خلل در بنیان استقامت خضم انداختند -

ایات

سواران تیغ برق افشان کشیدند
هزیران سرسبز دندان گزیدند
خدنگ از سینه دل می کرد غارت
کمان می کرد از ابرو اشوات
سپاه شاه چون دریای جوشان
چو ابر تند و چون تندروشان

درین مقام که سرپله تجلد و جلادت و میزان پایه منیع مراتب شجاعت بود قوی نفسان رزم آزما مانند تفنگ از ته دل سرگرم جانفشانی و بسان سنان از میان جان سر راست جانستانی شده شرایط مانع و مدافع چنانچه حق مقام بود بجا آوردند - و از جویبار سرشار شمشیر آبدار آب بر شعله آتش خیز غنیم زده ظریف و غیره را بضرب گرز و شمشیر بر زمین انداخته زنده دستگیر نمودند - قضا را در چنین وقت

از نقاب حجاب غیب شاید این لطیفه شریفه رو نمود که در حقیقت بهان موجب فتح اولیای دولت و علت کسر قلب اعداء شده مخالفان دم نقد از آن شگون بد نقد دل باختند - چه مراد کام و عبدالرحمن سلطان ولد نذر محمد خان که سرداران نامی لشکر غنیم بودند بر بهری بخت داخل افواج منصور گشته شرف ملازمت اشرف دریافتند - شاه بساط روزگار از مدلول درآمد آیه اقبال فال مراد زده نزول سوره فتح در شان مستقبل احوال موکب اقبال یافته بتازگی بر سرکار رفتند - و برهنه‌وی آن دو بیدار بخت توپخانه غنیم را چپ داده با بهادران عساکر ظفر اثر که از غایت تهور ذاتی چون دم تیغ خود را دم تیغ میزدند بر صف مخالفان حمله آور گشته عرصه کارزار را کارنامه سام و رستم نمودند -

ابیات

ماک در جنبش آمد بر سر پیل
بفر رستمی جوشنده چون نیل
روان شد پیل شه با سرفرازی
بیک شه پیل برد از خصم بازی
بر آن سو تعبیه زانگونه بشکست
که مهره را لگان شد دست بر دست
وزان جانب حریف از هر کرانه
همی راند اسپ خود را خانه خانه
مبارز سرنگون از زین همی گشت
بدینسان بیذق از فرزین همی گشت
بسا تن پیش شه کاندل کل آمیخت
حریفش گوئیا مهره فرو ریخت

بالجمله بیاوری نصرت آسمانی شکست عظیم بر لشکر غنیم افتاده سایر توپخانه و چند فیل باشیای دیگر در تصرف اولیای دولت قاهره درآمد - القصه بعد از روزی شدن فتح و نصرت نوباوه بوستان سلطنت و بختیاری شاهزاده سلطان محمد و معظم خان را با بسی سرداران نامدار بتعاقب تعیین نموده پس از رسیدن خبر مفتوح شدن قلعه اله آباد غره جادی الاول منه یک هزار و شصت و نه هجری از مکان مذکور

مراجعت بمستقر الخلافه فرمودند - و شاهزاده و معظم خان کوچ بکوچ متوجه شده چون نزدیک براج محل رسیدند شاه شجاع ، الله وردی خان را که در ظاهر وسیله شکست او شده بود بایک پسر بقتل رسانید و از آب گنگ گذشت - و هر روز حق مقابله و مقاتله ادا نموده باوجود قلت جمعیت داد اقامت و مقاومت میداد تا آنکه بعد از دو سه ماه از هجوم افواج رعب و هراس تزلزل در بنیان تمکن شاهزاده سلطان محمد افتاده با شاه شجاع ابواب موافقت مفتوح ساخته بمظنه دور از کار در شب تار از چنان دریای زخار با چندی مخصوصان بر زورقچه از آب گذشته بسلطان شجاع پیوست - روز دیگر سلطان شجاع مهربانی بسیار و عنایت بیشمار زیاده از توقع شاهزاده بدرجه ظمور رسانیده بمصاهرت خویش عز امتیاز بخشید - و پس از آن باتفاق یکدیگر رو بعرصه مصاف آورده بقوت و قدرت تمام هر روز بنگاه آرای نبرد میگشتند و جلوریز بعرصه ستیز رو آورده بی محابا خود را بر آب و آتش میزدند - سردار متانت شعار یعنی معظم خان که بارها بیکار دیده و تیغ و سنان بر مردان و مرد افغانان آزموده درین مقام نیز مانند کوه ثابت قدم بر جای خود استوار مانده از صدمه آن دو شاهزاده اصلاً از جا در نیامد - و بنابر تحریک عرق نسبت نسبی بحضرت کرار غیر از قرار بمجرد رسیدن بر سر پله شجاعت ازلی جناب اسد اللاهی بکار برده هر مرتبه که غنیمت بیشت اجتماعی حمله آور میگشت باتفاق جمعی از دلاوران قوی عزم خلل در بنیان استقامت خصم انداخته چون اندیشه ایشان پاشان و پریشان میساخت - تا آنکه چندین مرتبه تردهای نمایان و دستبردهای شایان از طرفین بمیان آمده گروهی انبوه در عرصه مصاف افتادند - و بسبب درآمد موسم برسات و بکار آمدن مردم بسیار و متفرق شدن نواره شاه شجاع بستوه آمده از محاذله نومییدی اندوخت - درین اثناء بادشاهزاده سلطان محمد بتقریبی از شاه شجاع متوهم شده بنحویکه ازین جا رفته بود بهمان دستور از آنجا باز آمده در خیمه اسلام خان نزول نمود - شاه شجاع بعد از اطلاع برین معنی بی اختیار با بعضی از خواتین و چهل و پنجاه نفر از نوکران وفا سرشت کشتی سوار بصوب مکه روانه شده تا الیوم که سال هزار و هشتاد و یک هجریست پدچکس از حیات و ممات جا و مکان مقرر او نشان نمی دهد و اصلاً ظاهر نیست که در کدام سرزمین بایم و سرگردان است یا از کومکیان ملک عدم گشته - حسب التجویز معظم خان فدائی خان سلطان محمد را بعنوان نظربند

پالکی سوار بشاهجهان آباد رسانید - چون این حرکت ناشایست از سلطان مجد مذکور خلاف مرضی اشرف بوقوع آمده موجب کمال گرانی خاطر فیض مظاہر گشته بود حسب الحکم معالی در قلعه نورگده مقید و محبوس گشت -

اکنون حقیقت توجه آن آفتاب سپهر نیک اختری و سعد اکبر برج سروری بصوب دارالبرکت اجمیر نگاشته خاصه بیان میگردد که چون حرکت ناشایسته راجه جسونت سنگه که در عین وقت کار که هنگام جوهر نمائی گوهر مردی و مردانگی بود باعث کسر شان هواخواهان و فتح باب مقصود بدانندیشان شده و بسبب این کوتاهی و تقصیر که بنا بر بی جرأتی ازو بظهور رسید سرمایه چیره دستی غنیم افزوده و مایه خیره چشمی خصم گردیده بود بعد از ظفر یافتن اولیای دولت و هزیمت شاه شجاع و مراجعت موکب بهایون باکبرآباد حکم والا بشرف نفاذ پیوست که عساکر بحر امواج متوجه آن دیار گشته پیاداش سوء ادب و دراز کردن پای جرأت از حد گلیم کوتاه خویش راجه مذکور را گوش ثافته آنچنان مالش دهند که باعث عبرت دیگران گردد - راجه بعد از اطلاع بر اراده اشرف تاب مقاومت باحکام آسمانی و تائید ربانی در خود ندیده از روی کمال اضطراب و اضطراب معتبران خود را نزد بادشاهزاده مجد داراشکوه که پس از فرار او باحمد آباد رسیده هنوز از تاب آفتاب حوادث و ریج تردد راه ریگ بوم در سایه آرام نفس راست نکرده خود را جمع نیاورده بود فرستاده طلب کومک خود نمود - و بوسیله عرایض نیاز آمیز حسن اعتقاد را در لباس افشای ارادت باطنی و شعار هواخواهی جلوه داده در باب زود رسیدن مبالغه و الحاح از حد گذرانید - آن صدر نشین بساط ناکامی که بحیله بازی سپهر دغا باز مهره اقبالش در شاه مات بلا و حیرت افتاده مانند پرکار سرگشته وادی ادبار بود بمجرد وصول عرایض ارادت مشحون خواہش او را بصدق اعتقاد مقرون دانسته بی تہیه اسباب پیش رفت کار و عدم مصالح جنگ بهمیز آتش انگیز عجلت تگاور سبک خیز سرعت را بر انگیزخته متوجه اجمیر گردید و غافل از آنکه هنوز فلک را دل از دل آزاری سیر نگشته داعیه برہم زدگی و سرکوبی دیگر در خاطر است که بانتقام یک لحظه سرخوشی آرزو صد گرانی ناکامی پیش رو آرد - محملاً حضرت خلافت مرتبت بعد از اطلاع برین معنی که بادشاهزاده مجد داراشکوه بعهد و پیمان آن سست عهد که بایمان ملت ہندوی مؤکد نموده بود اطمینان قلب و امنیت خاطر اندوخته نزدیک بمملکت او رسیده بی توقف ہمعنان عون و صون جناب پروردگار بآن صوب کوچ فرمودند -

و همین که سرادق عز و جلال بر و بوم آن دیار را در خیمه و خرگاه خیل اقبال فرو گرفت فرمان تهدید از روی کمال تربیب و اندرز مشتمل بر انواع عتاب و خطاب و بعضی مقدمات عنایت آمیز بنام راجه شرف صدور یافت - آن پیمان گسل بمجرد وصول فرمان عالیشان و آگهی بمضمون آن بغایت مراسیمه گشته بسرعت بخت برگشته از داراشکوه برگشته بسوی وطن خود راهی گردید و بوسیله شفاعت میرزا راجه جیسنکه که برهمزن جمعیت داراشکوه گردیده این منصوبه در میان آورده بود از در اظهار اطاعت و پذیرفتن مراسم طاعت درآمد و بدست آویز خجالت و ندامت عرضداشت نیاز آسیر در باب اعفای زلات جرائم خویش فرستاده درخواست امان جان و حفظ ناموس و مال خود نمود - خدیو جهان و مالک رقاب دوران که از غایت حالم و نیکوکاری مروت و احسان باوجود گناه عظیم بندگان با همگنان در مقام مسامحه و مسامله اند اصلاً بیروشیهای او را که از لغزش کم خردی و بیداشی ناشی شده بود بنظر انتقام در نیاورده و قطعاً در مقام مکافات و پاداش معاصی بی پایان او در نیامده بعطای صوبه داری احمد آباد و صدور فرمان عالیشان متضمن بر قول و عهد و خلعت خاصه سرافراز نموده مقرر فرمودند که بی آنکه شرف ملازمت لازم البرکت دریابد از بهان راه متوجه آنصوب گردد - و پس از آنکه بدلائل فسخ عزیمت آن رجیم معلوم شاهزاده داراشکوه گردید و از رنگ آمیزی نیرنگ قضا معامله رنگی دیگر برگزیده وسائل کامیابی برنگ موانع جلوه گر شد و از بازیجهای روزگار منصوبه ساز این گونه صور بر روی کار آمده اسباب مقصود در عقد تعویق و درجه تسویف رو نمود ازین سفر ملامت اثر و حرکت بی برکت در محیط حیرت فرو رفته از ورطه حوادث رخت بساحل نجات افکندن محال دانست و مانند مرکز پابند دایره این بلای ناگهانی گشته بر آمدن از آن مهلکه دشوار انگاشت لاچار بتقدیر قادر قوی رضا داده بفرمان مقدر کن فکان سر نهاده کمر همت قائم بست - و تا سه روز پنگامه جنگ بدر از نفسی توپ و تفنگ گرم داشته باوجود هجوم افواج بحر امواج اضطراب و بی طاقی را در بنای استقامت و استقلال راه نداد - آخر روز چهارم بشاره شاهنواز خان که نظر بملاحظه حال و مال پا از ناعاقبت اندیشی کشیده و بدست آویز ارادت نهانی باطنی ابواب دار الامن سلامت و عافیت بروی روزگار خویش کشاده از جمله بندگان درست اعتقاد بود شیخ میر و میرزا راجه و

دلیر خان باعضاد همدستی یکدیگر یکدل شده رخ بکارزار ملچار او نهادند - و پس از وصول بمقصد اراده پیش پیشنهاد همت ساخته خان یکرنگ دو رو را که از آن جانب هم موفق بصدور خدمتی نشده مفت زر کیسه خود بدر نموده وبله اول بزخم پیکان جانگزی ربه گرای سیر آنجهانی نمودند - و بباد حمله صرصر اثر در یک دم دمار از روزگار همراہانش که مطلقاً دست به یراق نبرده امان خواه رو بگریز نهادند بر آورده گرد از خرمن حیات شان برانگیختند - و جمعی دیگر از فرقه تفرقه اثر را که از سطوت صدمه سخت بهادران پراکنده شده باز بر سر ملچارها جمع شده بودند بضرب و زور پاشان و پریشان ساخته اکثری را راهگرای وادی نیستی ساختند -

بیت

گشت از دو طرف روانه شمشیر
 آویخت بجمله شیر با شیر
 می کرد منان بچشم باریک
 جاسوسی سینهای تاریک
 ابروی کبان کرشمه انگیز
 ناوک بکشش چو غمزه تیز

داراشکوه از مشاهده این حال با جمعی قلیل با دلی قوی و پیشانی کشاده بر سر قتال و جدال آمده همراہان را سرگرم داد و ستد جان و سودجوی روح و روان نمود و باوجود بیمددی اعوان و انصار و نفاق و تزویر ارباب روزگار رزم رستانه بجا آورده بضرب سر پنجه مردی و نیروی بازوی دایری کام خاطر از هم نبرد خود گرفت - و در چنین مقام که طوفان آتش بجوش آمده ازدهای ضربزن و نهنگ تفتنگ عالمی را بدام می کشید بی ملاحظه اندیشه هلاک عرصه پیکار را کارستانی نموده داد مقابل و بجادله داد - قضا را از کم فرصتیهای روزگار در عین گرمی پنگامه کار شیخ میر به نیش جانگزی تیر مار جهنده تنگ مرتبه سرافرازی شهادت یافته جان را نثار راه ولی نعمت حقیقی نمود و درین مقام که ادای حق مقام تربیت بسیار بجا بود خود را در راه ارادت درباخته چهره مردانگی بسرخروئی دارین بر افروخت - دلیر خان وغیره خود را بمدد آن مرحوم رسانید بازی عرصه پیکار را قائم داشتند

و تا غروب آفتاب از هر دو سو بهادران رزم جو که مانند پژیوان تند خو از سرپنجه زبردستی تیغهای مرد افکن جزو بدن داشتند پنجه در پنجه افکنده پایه شجاعت و مقدار یکدیگر می سنجیدند - چون در عین آویزش و آمیزش طرفین ظلمت جهان را مسخر کرد و سپهر سیاه دل دیوان ظلم ترتیب داده بر مسند انتقام مظلومان بنشست معامله از کمین کشائی و کمان کشی بشمشیر زنی و خصم افگنی جنگ مغلوبه کشید و در اثنای زد و خورد از موافق و منافق فرقی بمیان نمانده آشنا و بیگانه معلوم نمی شد -

دارا شکوه از راه یبدلی همراهان که خود را بنامردی درباخته فکر گریز در پیش داشتند لاعلاج شده آهنگ بر بدر بردن نمود و از بیچارگی تقاره و فیل و خزانه و سائر اسباب دولت و حشم جابجا گذاشته با سائر مردم محل از چنان مخمصه سلامت بیرون رفت - بامدادان که سلسله جمعیت انجمن انجم از هم پاشید و ثوابت و میار هر یک رخت خود بگوشه انزوا بردند سر رشته صحبت طرفین از هم گسسته لشکرها مانند بنات النعش متفرق گردید - شاه عدو بند کشورکشای شادیانه فتح بلند آوازه ساخته از سرادق جاه و جلال رو بهارات اجمیر آورده پیش از داخل شدن دولت خانه بشکر وصول این فتح مبین بزیارت خواجه معین الدین و الدنیا شتافته در آن مکان میمنت نشان فراوان سجدهات نیاز بدرگاه منعم متوالی الاحسان بجا آوردند و سایر مران لشکر را که حسن خدمت شان مستحسن و مساعی جمیل آنها مشكور و مبرور افتاده بود بگونهگون عنایت خورسند ساخته بر کام خاطر فیروز ساختند - چون از صفحات صحایف اعال و جراید احوال داراشکوه که عنوان ناکامی و محرومی از مقاصد داشت آیات وهن و ضعف طالع مطالعه نمودند لاجرم بجهت یکسو کردن معامله او میرزا راجه را بانعام اسپ با ساز طلا و فیل با یراق نقره و یک لک روپیه نقد نوازش نموده با بهادر خان وغیره امرا بتقدیم خدمت تعاقب مختص و مرخص ساختند -

گرفتار شدن شاهزاده محمد دارا شکوه

از بی مهری فلک جفاکار

آفریدگار عالم هرکرا از روز ازل فیروزی نصیب و فتح روزی مخلوق میگرداند

کارکشایان عالم بالا ابواب سعادت و بهروزی بروی روزگارش مفتوح ساخته ساعت بساعت بشارت فتوحات تازه و فیوضات بی اندازه باو میدهند و اسباب جهانگیری و جهانبانی و مصالح عدوبندی و کشورستانی برای او آماده ساخته در هر حال بشا بهراه مقصود دلالت می نمایند چنانچه بسلسله جنبانی اقبال بهر طرف که رو آورد به نیروی تأییدات آسمانی آن کار سرانجام درست یافته حسب الاستدعا مدعا برآید و بهر جانب که لوای آهنگ برافرازد عزیمتش بهم اثر عزایم سور کرام گشته دولت و ظفر باستقبالش آید - شاید این حال و گواه صدق این مقال انعطاف عنان و انصراف موکب اقبالست از اجمیر بسوی مستقر سریر عز و جلال اعنی دارالخلافت شاهجهان آباد و ورود اشرف در آن خطه مقدسه مبارک - چون بیست و چهارم رمضان المبارک سنه یک هزار و شصت و نه هجری بجهت جلوس پهیون آن شهسوار عرصه وجود و صاحب طالع مسعود بر سریر گوهرنگار ساعت سعید مقرر شده بود سامان طرازان کارخانجات سلطنت بدریاست وقت مامور شدند و صحن بارگاه فلک پایگاه را بانواع فروش بوقلمون و بساطهای گوناگون زیب و زینت دیگر داده در و دیوار و سقف و ستون را در پرلد چینی و خطائی و مخمل زردوزی فرنگ و دیبای رومی گرفتند - چون آن وقت در رسید آفتاب روی زمین یعنی سایه مرحمت جهان آفرین نشیمن سریر خلافت مصیر را از پرتو تحویل اشرف روکش شرف محمل حمل ساخته از برکت حضور فایض النور رونق دیگر بر آرایش دولت خانه والا افزودند و در بهان ساعت مسعود خطبه را بنام نامی بلند آوازه و سکنه را بامم سامی نام بردار شهرت گردانیدند - و بشکر این موهبت عظیم و لطف جسم منعم عمیم الافضال بجهت کامیابی صغیر و کبیر و غنی و فقیر حکم فرمودند که از تاریخ مذکور تا عیدالضحی دو نیم ماه بساط دولت همین دستور مفروش و اسپک شامیان منسوب بوده لوازم جشن و سرور بمیان می آمده باشد تا عموم خلایق بهرکت انعام عام خداوند انام از منت عنا و تمنا بی نیاز گشته در عیش آباد بکام دل رسند و قاف تا قاف آفاق را آوازه مکارم و مفاخر بی اندازه فرو گرفته ناکامی در دنیا کامگار گردد - و بحسب اتفاق در عین گرمی این هنگامه سور و سرور و کامروائی فیض حضور خبر گرفتار شدن داراشکوه نشاء خرمی والا حضرت دوبالا نموده مسرت بر مسرت افزود و شاید این لطیفه شریفه از نقاب حجاب رو نموده خاطر مقدس را بخرمی جاوید برآمد -

ابیات

خدا هر کرا کاسگار آفرید
 کند بهر او قفل کار کلید
 بهر کار نصرت بود یار او
 خدا ساز گردد همه کار او
 ازو حکم طاعت ز چرخ برین
 وزو عزم و فتح از جهان آفرین

چگونگی وقوع این سانحه دولت افروز بدین آئین است که چون آن گرفتار حوادث روزگار در یساقهای طویل علی الخصوص هنگام فرار این بار بنابر فقدان باربردار اکثر اسوار و گنجهای مالا مال جا بجا گذاشته بیشتر بتصرف اولیای دولت پائیدار و کمتر بتاراج زمینداران بر و بوم داده براه ولایت جام و بهاره رو بجانب تنه نهاد و اراده نمود که بعد از عبور آب بهکر در کمال استعجال مرحله پیا پی شده برای بسر بردن ایام ناکامی خود را بنواحی قندهار رساند و در لباس بهانه حایت پناه بوالی ایران بسته اگر از همراهی وقت فرصتی و از مساعدت روزگار رخصتی یابد آرزوی مکنون زوایای سینه بر آورده بدین وسیله شاید مرادی که پیش نهاد پخت داشت بیابد - حسب الحکم اشرف بهادران جنود فیروزی آمود نیز همه جا بر اثر او راهی شده بآهنگ یک رو کردن کار از روی عجلت تمام رو براه سرعت می نهادند و بجهت پیش رفت کار در طی مسافت روز از شب و شب از روز باز نشناخته مراسم تعاقب چنانچه باید بجا می آوردند - اتفاقاً در ضمن این مایه تغییرات احوال که بسبب یساق شاق و تردهای دشوار و حرکات عنیفه که در طی اسفار و متاعب صعبه و عقبات مشکله پیش می آید و بحال توقف محال بود بحسب نصیب کوفت صعب طاری احوال مستوره سراچه عزت مخدیره مرادق عفت زوجه مطهره آن والا نسب گرامی حسب که از کمال خدمت گذاری و پرستاری در شادی و غم و عاقبت و الم و سفر و حضر محترم دمساز و محرم همراز بود گشته به هم نشینی حور عین و صدر گزینی قصور بهشت برینش رسانید - و بنابر وقوع کمال الفت و مودت و اتفاق نهایت انس و محبت کمال بی طاقی و بیقراری در استقامت حال شاهزاده راه یافته کلفت و کدورت این غم یکبار از پا در آورد و مصیبتی بزرگ و اندوهی سترگ وارد

و قش گردیده بگرداب حیرت فرو برد - باوجود این مایه کلفت و پریشانی و آن پایه کدورت و سرگردانی رحلت نمودن حلیله' ارجمند و همدم دلبند سربار جمیع آزار گشته بدان مشابه خداگیر شد که عنان اختیار گیرائی از دست و قوت روانی یکبارگی از پایش رفت چنانچه از غایت درد معنی هلاک بنظرش مصور شده هر لحظه صورت اجل معجل در آئینه معائنه' احوال مشاهده می نمود - و مدهوش وار زمام اختیار و خویشین داری از دست اقتدار داده هر روز بقدر قوت مسافتی پی سپری کرد و با دلی سوگوار و دیده اشکبار وداع صبر و قرار نموده و خیرباد سلطنت و سایر آرزوها گفته قدمی براه می نهاد - و باین حال بصدد مدد و علت بیکسی به بلیه' جلیه' ملاحظه' موکب اقبال که همه جا چون سایه بدلبال بود بدرد بی درمان گرفتار گشته بهر که پناه می آورد قاصد جان و مالش می گردید حتی بر گل زسینی که مامن خویش انگاشته نفسی درو آرمید در دم خار نومیدی از در و دیوار در دیده حرمانش می خلید - چون خواست الهی بر آن رفته و اقتضای قضا آن بود که باوجود این پریشانی از رزق مقسوم و وجه معلوم نیز بی بهره گردد و از جاه و مال و جان حرمان نصیب افتاده در آخر امر بیلای زندان نیز دوجار شود لاجرم از نامساعدی وقت آماج طعن دوست و دشمن بل موقع سرزنش خویشین گشته بهر سو که شتافت رو نیافت و بکمال دشمن کاهی در عین ابتلای غم مفارقت یگانه مونس غمگسار بانواع بلای' آسانی نیز مبتلا گردیده محل ترحم هیچکس نگشت تا آنکه از ایثارهای پی در پی کوفته شده سوارانش از کار و چارپایانش از رفتار باز ماندند - و به لکدکوب هجوم حوادث روزگار پامال دستبرد آفات لیل و نهار گشته با جهان جهان سرگشتگی و عالم عالم بخت برگشتگی افتان و خیزان خود را بسرحد دهاور رسانید - از آن جا که کار بر سرش افتاده ایام دولتش بپایان رسیده بود و چاره‌گری سعی سودی و اصلاً امید بهبودی نداشت لاجرم آخرکار رفتار بیخودانه اش یکبار بعنوان کشی' زندان افتاده بقرارداد اقامت روزی چند در آن مکان باعتقاد جیون زمیندار انجا که سرهون احسان و بمنون نوازش بی پایان آن عالی جناب بود از سر کوچ در گذشت و از ته دل از حب جاه و مال برخاسته بهمرهان بیوفا را میان مراقت و جدائی مختار ساخت - خدا نگاهد از گزند روزگار و چشم بد ادبار که چون شامل حال کسی گردد در بیچ حال سر از دنبال او برنداشته در همه جا همراه باشد - و ایزد تعالی امان دهد از واژونی' بخت و بی مددی' اقبال که هر گاه محیط روز و روزگار کسی گردد مادام

که گرد از بنیاد و دود از نهادش پرنیارد ، دست ازو برندارد -

ابیات

اگر چرخ و فلک در روزگار است
همه یار اند تا بخت تو یار است
دسی کادبار دامنگیر گردد
دم عیسی دم شمشیر گردد
برفت گرد نماید خودنمائی
فتد در خاک چون تیر هوئی
همه اسباب جاه و ملک و مالش
وسائل گردد از بهر زوالش
اگر بر بستر راحت شود یار
به پهلویش گل راحت شود خار

چون زمیندار مذکور که شیوه بدنهادی در نهاد طبعش بودیعت نهاده بودند بامید ترقی تازه چشم از حقوق و نوازش دیرینه آن عالی مکان پوشیده و باتفاق فرقه صحرا نشینان که گرگان آن سرزمین و راهزنان آن بر و بوم بودند چون اخوان الزمان آن عزیز یوسف مصر بیکسی را تنها یافته به بدترین وجهی و اقبیح ترین روشی دستگیر ساختند - و دور آن مرکز دائره حوادث روزگار را که ادبار سر بدنالش نهاده در باب اهتمام تعاقب از بهادران موکب اقبال پای کمی نداشت فرو گرفته خبر نزد بهادر خان فرستاد - چون شان این فتح نمایان عظیم تر از آن بود که در مدت قلیل از چاره گری سعی و تدبیر از پیش رود و چنین نصرت نمایان بی مددکاری تأیید آسمانی در لباس ترکناز رو دهد بنا بر آن همگنان از فوز این نعمت غیر مترقب اتفاقی که بهانا از دستبازی اقبال خدیو روزگار با تاثیر دامان کشی وقت روداده بود مشغوف شده رو براه نهاندند - و هنگام طلوع طلوعه بامداد مانند قضای آسمانی ناکهان بر سر منزل آن خون گرفته ریخته و با اهل و عیال مقید نموده متوجه درگاه آسمان جاه گشتند و حقیقت این فتح مبین که بی دستیاری کوشش بمحض اقبال آسمانی دست داده بود در طی عرشدشت بیایه سریر خلافت مصر عرض داشتند - بادشاه فلک جاه از اطلاع این حقیقت شکر و سپاس منتهای بی منتهی بدرگاه واهب بی ضنت

و جواد بی منت ادا نموده از روی شگون برسم محمود امر بنوازش شادایانه و تقاره فرمودند - ارکان دولت و اعیان حضرت مراسم تهنیت ادا نموده تسلیات مبارکباد بجا آوردند -

درین مقام که جای عبرت است خامه سر بر سر حق گذاری نهاده برآن سر است که حرفی چند از کیفیت رسیدن آن والا گهر بدارالخلافت شاهجهان آباد بنگارش آورده از طول سخن نیندیشیده و برخی به پهنآوری رفته به تحریر قصه^۱ حالش خون سیاه از دیده قلم بتراوش آورد -

آوردن شاهزاده محمد دارا شکوه از نواحی^۲ سکر و فیل سوار گذراندن از میان بازار دارالخلافت^۳ شاهجهان آباد و بردن بخضر آباد

چون آن مهر سپهر سلطنت و بزرگواری را که بکسوف ناگامی گرفتار شده در ماتم دولت و بخت لباس آسمانی دربر داشت بدارالخلافت رسانیدند و آن ماه اوج عزت و نامداری را که بخسوف بدفرجامی دوچار گشته بر نفس دل بامید و بیم در می باخت بکسوت خاکستری بشهر درآوردند از مشاهدۀ این حال که آن سرو حدیقه^۴ اقبال از پیداد سپهر مستمگر هنگام عبور از میان شهر مانند شاخ شکسته با طبع ناشگفته و نم از نهادش رفته سر خجلت بر نمی داشت چار بازار گیتی از رونق و رواج افتاده رنگ کار بروی گلشن روزگار شکست - و از معاینه^۵ این احوال که آن رنگین گل ریاض عزت و جلال از بدعهدی^۶ عهد جفا گستر بهم آغوشی^۷ حسرت برنگ غنچه از کهن باغ زمانه دامن کشیده نظر بهیچ جانب نمی انداخت سپهر سفاک چون خم ثیل بجوش آمده از کرده خود پشیمان گشت - درین وقت که مدت کرامتی^۸ آن شایسته^۹ مسند دولت جاودانی بانتهارسیده نوبت رخ ناگهانی درآمد و اندیشه^{۱۰} غم بر قصد جمعیت پیشی گرفته راه نزول حوادث آسمانی یکبار بر آن مظلوم کشاده گردید فلک بی مهر نظر بر عجز و افتادگی و شکسته بالی و پریشان حالی آن سرور نینداخته بآئین جفا کاران رسوم و آداب جلادی بظهور رسانید - سبحان الله این چه مکان حیرت افزاست که باوجود این همه دلفریبی و رنگ افروزی گل عیش از بوستانش کسی نخیده و نظارگیان ظاهر پرست را هنگام تفرج بجز خار اندوه در دل و دیده آرزو نخلیده - تمنای تماشای گلهای

نگارینش که یققراری و ناپائدارى از رنگ آن نمودار است ریشهٔ محبت در بر و بوم
 دلها دوانیده هم را قریفتهٔ نیرنگ خود دارد - و طراوت عارضی نقش وجودش که
 مانند نقش حباب بر روی آب وابستهٔ بباد است اهل عالم را بجه طول امل گرفتار
 ساخته شاخ بشاخ میدواند - هم از بیخردی غافل از آنکه گزند عین الکال عدم هم
 وقت در دنبال است و این پستی موبوم با سائر آرزو و آمال در معرض فنا و زوال -
 نه نعمتش پائدار است و نه راحتش برقرار - از خندهٔ گل و فریاد بلبل کیفیت این راز
 عیانست و از رنگ گلشن و نیرنگ چمن حقیقت این معنی بمیان که نشاء نشاط این
 موطن فراح و انبساط که حسن لطافت روحانی در آن بکار نرفته و بنظر فریبی نزهت آباد
 فراغ خاطر شاد ارباب غفلت گشته انگیزخته خمار غم انجامی است و شیرینی
 مرادش آمیختهٔ زهر بلابل ناکامی - کسی چه داند که این گنبد نیلگون و این
 خرگاه منقش که سرکوب جهان و محیط نقطهٔ ارض است چرا در هر آنی گوناگون
 نقشهای بدیع نمودار ساخته عقل دانا را از مشاهدهٔ آن در ورطهٔ حیرت می افکند ،
 و در هر زمانی لعبتی چند از پردهٔ خفا بعالم ظهور فرستاده فکر معنی رسان را محو
 دریافت آن میکند - گاه یکی را بوصول مرام چون گل از نسیم مهر سرشار خندهٔ نشاط
 میگرداند و گاه دیگری را بدرد ناکامی چون بلبل چشمهٔ چشمهٔ خون از دیده می راند -

رحلت بادشاهزاده محمد دارا شکوه ازین جهان بی مدار
 بدار النعیم ابدی وجوار رحمت ایزدی و کشتن بادشاهزاده
 محمد مراد بخش بفتویٰ قاضی گوالیار و فرستادن
 سلطان سلیمان شکوه و شاهزاده سلطان محمد
 بقلعهٔ گوالیار و خوراندن کوکنار و در گذشتن
 شاهزاده سلیمان شکوه باجل طبعی

درین دیر دیرین بقای ابد
 خدای جهان آفرین را سزد

کسی کی درین دیر دارد بیاد
 که کی بود دارا کجا کیقباد

چو جاوید گیتی نماند بکس جهانبان جهان آفرین است و بس

چنین داند آنکو خدا بنده است
که گیتی بگیتی گذارنده است

کَلک حقایق نگار و قلم واقعه گذار کیفیت روانه شدن شاهزاده چمد دارا شکوه بعالم بقا بدین نمط در ملک تحریر میکشد که چون آن گرفتار پنجه تقدیر و مرکز دائرة الم ناگزیر که خورشید عمرش مشرف بر غروب گشته و کوکب اقبالش بهبوط و بال فرو رفته بود مانند پرکار بگرد محیط نقطه خلافت برآمده با جهان جهان سرگشتگی و عالم عالم بخت برگشتگی در قرارگاه گذر خواجه خضر رسیده باقتضای قضا گردن بطوق رضا داده در کنج آن مکان خونفشان مانند آب حیات در قید ظلمات نفسی چند آرمید از اسهات سفلی پیمایش آمده و از آبای علوی سلاش رسیده از دریافت گرامی رتبه شهادت و ادراک این درجه والای معادات آگاه ساخت - اگرچه بحسب ظاهر مانند خردوران کار آگاه بصدمه قدر از جا نرفته خود را بقضا تسلیم نمود و بشدت دریافت آن درجات عالی و مراتب والا از خود بر نیامده منتظر دعوت داعی حق بود اما فی الحقیقت حجاب هوش و پرده چشم و گوش دور انداخته جان مشتاقش بتأشای جال جهان آرای واحد بینظیر از تن بیرون رفته و بخیال آشنا رؤی مرآت الحقیقت وحدت وجود رو از آینه کثرت نمای شهود برتافته در نظر ظاهر بینان نمودی بر روی کار و مثالی بر صفحه اعتبار مانده بود ؛ چون وقت گذشتن از جهان زود گذر شد و هنگام وقوع واقعه ناگزیر در رسید اختر از غایت حسرت بصورت اخگر در سینه فلک نمودار گشت و مهر از غم این مصیبت در ظلمت حجاب فرو رفت و سلامت حال و استقامت مال از دار دنیا رخت بسته ستیزه گردون دود از نهاد جان جهان بر آورد و افواج تیره دل شب پنجشنبه بیست و دوم ذی حجه سنه هزار و شصت و نه هجری شامیانه نیلغام ظلام بر فضای انجمن خاص و عام جهان کشیده از چهار جهت دامن این لاجوردی خرگاه فروپشت - و مرادق قیرگون بر دور دائرة افق نصب کرده قاف تا قاف قیروان عالم را احاطه نموده مؤکلان قاهر بصورت هولناک از در درآمده قصد ازاله حیات آن رفیع الدرجات نمودند - و اراده اعدام آن پیکر نو آئین که ید قدرت شامله آنرا بسالهای دراز

ساخته بود بمیان آورده خنجر بر گروی نازنینش کشیدند - سبک خرامی آن تازه گل گلشن سلطنت و کامرانی از بوستان عمر و جوانی با آن همه حسرت و نگرانی گلستان روزگار را پیرایه خزانی داد - و گذشتن آن عمر عزیز حضرت صاحبقرانی از دولت و زندگانی با آن همه بیچارگی و حیرانی بار اندوه جاودانی بر دلها نهاد -

ابیات

تنی کاسیب گل بودی دریغش
فلک بین تا چسان زد زخم تیغش
سپر می کرد خورشید از تن خویش
ولی تقدیر یکسو کردش از پیش
کند تیغ قضا چون قطع امید
نه مه داند سپر گشتن نه خورشید
قضا کآمد ز بهرش ز آسمان زیر
قلم چون رفته بودش راند شمشیر

بملا چون آن زیب مجموعه عزت که موج خونش خاک را در چمن لاله گرفته چهره بخون شهادت رنگین ساخته مانند گل با سینه صد چاک از چمن دنیا رحلت نمود با بهان لباسی که دربر داشت آورده در روضه حضرت جنت آشیانی بهایون بادشاه مدفون ساختند - قلم قدرت و خامه تقدیر بخون آن شهید مضمون فاعتبروا یا اولی الابصار بر کتابه پیش طاق روزگار نگاشته سرمایه عبرت بارباب خبرت داد - چون بیان این واقعه بر لوحه زبان خلاق در صورت گذارش جریان یافت و خصوصیات احوال ایام حادثه زای و صدور این امور عبرت نمای الم انتما در مرآت الحقایق باطن آگاه اعلی حضرت کما هو الواقع پرتو انداخت ازین جهت که معامله باختیار آن نبود از کمال ملال و هجوم اندوه بسته آمده بر لحظه صورت اجل معجل در آئنه معاینه احوال برای العین میدیدند و هر نفس بسکرات دوچار گشته بخون دل رخساره افروز بخت می گردیدند - از آن رو که بلا بیشتر متوجه اهل صفاست و ریخ و عنا همواره نصیب اهل صفوت و ذکا، چنانچه قیاس این حال از احوال انبیا پیدا است و تصور این معنی از پیش آمد اوقات اولیا هویدا، فلک بی مهر

کفایت باین جسارت نکرده چندین داغ دیگر بر دل و جگر آن حضرت نهاد و بلا فصل درد بر درد افزوده سیل خون از دیده مبارک آن حضرت کشاد - یعنی درین ایام میرزا راجه جی سنگه به تنبیه نصایح هوش افزا زمیندار سری نگر را از گران خواب بیهوشی بیدار ساخته پیغام داد که اگر می خواهید که بنیاد دولتش از تندباد سطوت قهرمان و صدمه صرصر صولت اولیای دولت از پا در نیاید شاهزاده سلیمان شکوه را بهر نوع که داند روانه حضور نماید - زمیندار مذکور نظر بجانب تعظیم مرسل نموده کما ینبغی تکریم فرستاده بجا آورد و در قبول فرموده ایستادگی نموده آن شاهزاده را مقید و مسلسل مصحوب پسر خود بدرگاه عالم پناه فرستاد - حضرت خاقان گیتی ستان بعد از دو روز او را بحضور طلبیده دیدند و فردای آن با بادشاهزاده عالی قدر سلطان مجد روانه گوالیار نموده برای هر کدام خورائیدن کوکنار مقرر فرمودند - چون عقل باصلاح فاسد و رفع مفاسد حکم می فرماید و مقتی شرع ارتکاب ضرر خاص بجهت اکتساب نفع عام تجویز می نماید ، لاجرم پسران علی نقی را که مدعی خون پدر بودند همراه خواجه بهلول بگوالیار فرستاده بدو امر فرمودند که بعد از ثبوت شرعی مراد بخش را بقصاص رسانند - چون مدعیان در آن جا رسیده بحضور قاضی گوالیار گفت و گوی آغاز نهادند شاهزاده مجیب گشته بر زبان آورد که اگر حضرت خلافت مرتبت پاس عهود و وفا بموعود در نظر داشته از خون این نامراد می گذشتند نقصان بدولت و سلطنت والا نداشت - اگر خواه نا خواه توجه اشرف مصروف برین است که وجود بی سود این ضعیف درمیان نباشد مواجبه باین قسم مردم کم مایه چه لطف دارد ، هرچه می خواهند بکنند - آنگاه باشاره قاضی آخر روز چهارشنبه بیست و یکم ربیع الثانی سنه یک هزار و هفتاد هجری دو نفر چیله بدو زخم شمشیر آن شاهزاده رفیع الشان را از تنگنای ساحت زندان نجات داده جسدش را بقلعه گوالیار بخاک امانت سپردند - و بتاریخ یازدهم شوال سنه یک هزار و هفتاد و دو هجری در سن سی سالگی سلطان سلیمان شکوه نیز بسعی محافظان از مطموره زندان بفرابخای عالم بقا انتقال نموده باجل طبیعی درگذشته متصل شاهزاده مراد بخش مدفون شد - الحمد لله که باوجود اصابت این مایه عین الکمال که نسبت به بندگان اعلی حضرت وقوع یافته و میباید بر وفق مرضیات الهی راضی بقضای یزدانی بوده سرشته صبر و شکر بیچ گاه از دست ندادند و

تادم واپسین و نفس آخرین کشته، روزگار و درودۀ فلک را بی چین جبین و اکراه خاطر غذای صبر و استقامت می ساختند - الحق سبیل بزرگان والا مقدار خرد آئین همین است که اگر از بیروشیهای روزگار امری پیش آید که بر وفق مراد نباشد و نقشی صورت بندهد که مطابق پیشنهاد خاطر و قرار داد دل نبود از خصوصیات احوال انبیای عظام قیاس کار و شمار گرفته سرمایه، تسلی، خاطر و مایه، قوی دلی فرادست می آورند و در امثال این احوال دل بد نکرده قرین رضا و تسلیم می باشند - بی شائبه، تکلف آن حضرت در پایداری تحمل این گونه مصائب خاصیت انبیا دارند از آنست که بهمدق عقیدت و حسن خاتمت در هیچ وقتی از اوقات کلام از سرنوشت درمیان نمی آرند - بجملاً درین مدت هفت سال بسی وین و فتور باحوال هواخواهان آن حضرت راه یافته بسیار قضایای ناشایست صورت بسته که خامه، ادب گذار تجویز نگارش سر جمله از آن ناکرده دلیری ذکر و اندازۀ شرح آن داستان دور و دراز ندارد - بهر تقدیر چون وقت آن رسید که کارپردازان عالم بالا آن حضرت را بجهانبانی، عالم دیگر خوانند و لباس حیات مستعار از آن حضرت انتزاع نموده خلعت زندگانی جاودانی پوشانند لاجرم بنابر حکم مقدمه، مذکوره بنان داستان پرداز باوجود خود کامی و گرم لگامی از پویه، آن وادی عطف عنان نموده کیفیت خرامش بادشاه خلد آرام گاه، بسیر گلشن ارم و نزبت کده فردوس برین به نگارش می آورد -

خرامش بندگان اعلیٰ حضرت خاقانی صاحبقران ثانی
شاهجهان بادشاه غازی ازین وحشت سرا بسرابستان
ریاض قدس و قرین ملال گشتن متوطنان
عرصه وجود ازین مصیبت عام

گرت در مینه چشمی هست روشن

بعبرت بین درین فیروزه گلشن

ازین گلهها که بینی گلشن آباد

برنگ و بوی چون طفلان مشوشاد

نگر تا چند گلبن تازه بشکفت
که از یک همدسه دی بر زمین خفت

نه دولت راست پیوست استواری

نه محنت نیز دارد پایداری

جهان را با همه جور این هنر هست

که نبود شیون و شادیش پیوست

گه آرد محنت و گه کامرانی

به کم مدت برد هر دو کرانی

اما بعد این حکایت درد انگیز و قصه مصیبت آمیز که سوادش از دوده شمع دل
نه از دوده چراغ گل بر صفحه بیان نگارش پذیرفته از هر لفظ پرسوزش دود غم
برخاسته آتش بدل آب حیوان میزند و از هر کلمه اش که مایه درد دل است خون
حسرت میچکد، هر زمان فقراتش مانند موج از پیتابی از جا جسته و نکاش از گرمی
معنی گوسوز چون سپند فریاد کنان از جا رفته تو گوی سطورش سنبلستان بوستان
حسرت است مانند ماتمیان گیسو کشاده و حروفش بنفشه زار کنار جویبار مصیبت
است بلباس سوگواران در نظرها جلوه داده مشتمل است بر قضیه ناگزیر و واقع
بیرون از تدبیر حضرت سلطان السلاطین زمان بادشاه بادشاهان جهان منظور نظر
رحمت ایزدی مظهر فیوضات سرمدی آفتاب اوج عزت و اقبال سعد اکبر برج
عظمت و اجلال مالک رقاب ملوک عالم کارفرمای دارالخلافه آدم مطلع انوار
دانش و آگاهی هین مرآت تجلیات ناستنابی مهر سپهر عز و تمکین نیروی دولت و
دین زینت افسر سرافرازی شهاب الدین محمد ثانی صاحب قران شاهجهان بادشاه غازی
که مدت سی و دو سال بکمال جاه و جلال و نهایت تمکین و استقلال ملکرانی و
کارفرمائی کرده جهانگیری و جهانداری را رسوم نو و قوانین تازه وضع فرموده ازین
رو درگاه سپهر اشتیابش باندک فرصتی مرجع و مجمع اصناف اسم بل مجموعه زیده
و خلاصه هنرمندان عالم گردیده برکت توجه والایش بر زمین دلنشین هندوستان
گلستان جهان آمده عهد عافیت مهش موسم بهار روزگار بل سن شباب لیل و نهار
گشت و چون روی سریر فرماندهی این کشور از جلوس شاه فلک جاه محمد اورنگ زیب
بهادر عالمگیر بادشاه غازی زینت یافته آن حضرت بنا بر اقتضای قضا از روی

بی اختیاری در قلعهٔ اکبرآباد عزلت گزین شده تا انجام کار و فرجام روزگار که اختر بخت هواخواهان آن عالی جناب از اوج طلوع و صعود بحضیض و بوط و افول افتاد درگاه نابسته در احسانش بسان دریاچهٔ مبداء فیاض بر روی دلها باز بوده اهل دریاوزه را همه وقت بدان راه بود و پیوسته بحر جود جاری و موج انگیز گشته بوسیلهٔ سید فاضل دیندار میر سید محمد قنوجی که ظاهر و باطنش بمآثر محموده و مفاخر ستوده آراسته و از آغاز سال می و دو همه وقت در مجلس اشرف حاضر بوده به بیان آیات قرآن مجید و احادیث ادای حق و ام مقام نموده حاضران مجلس را مستفید میساخت باصحاب حوایج فراخور حال و قدر احتیاج و استحقاق می رسید - در عین این حال که بجمعیت کمال در گوشهٔ مسکنت و انزوا بفراغ خاطر و دل صابر ساعات شبان روزی را که قرین سعادت و بهروزی بود تقسیم اقامت و وظایف طاعات و عبادات و ادای فرایض بجمع سنن فرموده پیوسته بتلاوت مصحف مجید و تحریر آیات آن و اوراد و استماع احادیث و مذکور بزرگان سلف اشتغال داشتند و افزاینده داد و دهش و بخشش و بخشایش را شمول کلی بخشیده عجب آنکه اکثر اوقات در لباس سخی چند که دلالت بر قطع علایق تعلقات صوری مینمود بر زبان مبارک می آوردند و ذکر حرف انتقال و ارتحال ازین مرحلهٔ فنا و زوال باعث انبساط و صفا و خوشی وقت و حال آن حضرت گشته وحشت و نفرت بخاطر مبارک راه نمی یافت -

بیت

چشم بد دهر را خبر شد ناسازی روزگار سر شد

فلک جفا کار اکتفا بر بی مهری سابق نکرده بستیزه تازه برخاست و برین حال هم رشک برده سنگ تفرقه بمیان جمعیت الداخت - کیفیت این معنی غم اندوز این صورت دارد که چون نزدیکان بارگاه عزت را بانواع اوجاع و اقسام آلام امتحان مینمایند و ابواب رنج و غنا بر روی مقربان آن درگاه می کشایند لاجرم بیک ناگاه دو گهری از روز یکشنبه یازدهم رجب سال هزار و هفتاد و شش هجری مانده در آغاز سال هفتاد و پنجم شمسی که سن مبارک آن حضرت به هفتاد و شش سال و سه ماه و بیست و پنج روز قمری رسیده بود از سبب مالیدن تیل ساختهٔ رزق الله ولد

مقرب خان گیرائی^۱ حرارتی در بدن مقدس اثر کرده عارضه^۲ ناملایم حبس بول و پیچش شکم عارض وجود گراسی گردیده طرفه گرانی پیرامن کالبد روحانی آن پیکر قدسی گشت - و پانزده روز ازین آزار صعب صاحب فراش بوده در عرض این احوال اگرچه بعد از نه روز علاج بندراین جراح کارگر آمده بند از راه بول برخاست و قاروره بدستور سابق آمدن گرفته تخفیف کلی ازین راه رو داد ، اما چون چاره تقدیر از سرحد اقتدار بشر پیروست و دفع مقتضای قضا از حوصله^۳ طاقت خردمندان افزون از جهت ضعف قوی^۴ که از تاثیر الم ناشی شده بود قوت ساقط گشته ضعف استیلا گرفت - و خشکی^۵ لب و زبان از خوردن شربتهای سرد بهم رسیده روز بروز تغییری فاحش در مزاج گراسی راه یافت - درین وقت و چنین کوفت که مردان قدسی فطرت را قدم ثبات از جا رفته آزادگان تجرد منش دل می بازند ، آن حضرت که خالی از نشای ولایتی و ربطی بمبداء نبودند باعلام الهام الهی از رسیدن وقت انتقال بجوار رحمت نامتناهی آگاهی یافته اسباب تجهیز و تکفین را خود ترتیب داده از نواب قدسی القاب بادشاهزاده جهان و جهانیان بیگم صاحب درخواست مراعات خاطر و دلجوئی ثمره^۶ پیش رس نهال سلطنت پر هنر بانو بیگم که بحسب سن و سال از بر چهار بادشاهزاده والا مقدار و هر سه دختر نیک اختر کلان است و از بطن کریمه^۷ دودمان نجابت و شرافت صبی^۸ رضیه^۹ میرزا مظفر حسین صفوی بوجود آمده و اکبرآبادی محل و دیگر حرمهای محترمه نمودند - و پس از آن مراسم وصیت و وداع بجا آورده بصدد تسلیه و تشقیه^{۱۰} خاطر حزین و قلب اندوهگین آن ملکه^{۱۱} خجسته صفات درآمده انواع عواطف صوری و معنوی بظهور رسانیده بخواندن آیات قرآن مامور فرمودند - و خود نیز برقت تمام دهان درفشان را که درج جواهر اسرار الهی بود ، لبالب از حلاوت کلمه^{۱۲} شهادت ساخته از خواندن آیت ”ربنا آتنا فی الدنیا حسنة و فی الآخرة حسنة و قنا عذاب النار“ سه گهری از شب دو شنبه بیست و ششم رجب سال حال مذکور گذشته بشوق ادراک سعادت اقامت در جوار رحمت ایزدی بپای اجابت دعوت راه سرمنزله مغفرت ایزدی پیموده بمسند گزینی^{۱۳} قصور بهشت و همنشینی^{۱۴} ارواح مطهره توجه فرمودند - باجود آنکه ملکه^{۱۵} روزگار بانوی بانوان

والا مقدار بمقتضای هاس ادب و تقدیم لوازم ارادت و حق ابوت سرانجام برداشت و بزرگ داشت موافق شان و شوکت آن حضرت درست نموده خواستند که بعد از طلوع صبح نعلی انور مطهر آن قبله روزگار را بعز و وقار بروضه منوره که مقیاس بندسه خرد از قیاس قدر اساس و تقدیر مقدار سقف و جدار آن کوتاهی می نماید و فسحت حوصله اندیشه مهندس پیشه از مساحت ساحت آن به تنگی می گراید و باعتبار وقوع آن در گلشن فردوس زیب بر کنار دریای جون نمودار جنات تجری من تحتها الانهار است و از غایت فیض بخشی و دلکشائی فضا و فرح افزائی ساحت و صفا پروری مقام بر روی زمین بچشم فلک هزار چشم درنیامده یادگار روزگار است و چرا چنین نباشد که سر تا سر منار و جدار آن از سنگ مرمر صاف شفاف در عهد اعلی حضرت بصرف پنجاه لک روپیه در مدت بیست سال با تمام رسیده بام تا شام از هر لوحش سفیده صبح صادق پرتو ظهور دارد و تماشائی را از دیدن آن آرزوی تفرج خلد برین از یاد میرود رسانیده عالمی را از دولت دریافت سعادت همراهی و ادای نماز جنازه بهره ور فیض جاوید سازند - الحق جای آن داشت و لازم چنین بود که نعل مبارک آن مورد جلوه صفات جلال و جلال را که هم دوش رضوان و مغفرت حضرت عزت بود ارکان دولت و اعیان حضرت از دولت خانه تا روضه منوره بکمال تعظیم و نهایت تکریم دوش بدوش رسانیده بدریافت این سعادت عظمی سرافرازی دارین می اندوختند و اعیان اکابر و اعلی اہالی اکبر آباد و سائر اشراف و اعظام و ائمہ و موالی اطراف و جمیع فضلا و علما و ارباب ورع و تقوی و اصحاب عایم حاضر آمده سر و پا برهنه کرده گرد و پیش نعل مقدس کلمه گویان و تسبیح خوانان بذکر تکبیر و تمجید غلغلہ در گنبد دوار می انداختند و از هر دو طرف آن حضرت سامان طرازان سلطنت دستها بریزش سیم و زر برآورده بجهت ترویج روح و روان و فرحت و سرور آن قبله زمین و زمان چندان نثار رهگذر نعلی انور می نمودند که خرمن خرمن درهم و انبار انبار دینار بجهت بی برگان روزگار ذخیره می شد و غنی و فقیر از خوان احسان بهره ور و زله بر می گشتند ، اما چون بندگان حضرت در دارالخلافت شاهجهان آباد تشریف داشتند و بیگم صاحب همه جهت بی اختیار و مدار کار در دست دیگران بود آخرهای شب از راه زینہ شاه برج بروضه منوره رسانیده بعد از ادای نماز جنازه وقت دوپہر زمین را بشگائتہ و آن زنده دل را کہ آیہ رحمت الہی و کنج فیض نامتناہی بود ، بودیعت نهادند -

ایات

به پیرانه سر گنبد لاجورد
 بشابنشه دهر بین تا چه کرد
 مباد آن گلستان که سالار او
 بدین خستگی باشد از خار او
 نفیر از جهانی که شاه جهان
 ازو شد دل آزوده سوی چنان

مگر جوهر مردمی گشت خورد
 که در مردمان مردمها بمرد
 بچشم اندرون مردمک را کلاه
 هم از مردن مردمی شد میاه

روایح ذات مقدس آن روح مجسم باطن ارض را لبالب از عطر فیض ساخت و تن
 ارجمندش که جان مصور بود زمین مرده را پیرایه زندگی بخشید - رضوان معادت
 نشان از پرنده دیده حور عین و پرنیان خوی نازک نازنینان بهشت برین پائندارش نموده
 ساخت جنت را به بساط شادکامی و خرمی هزاران زیب و زینت داد - و از انوار
 قدوم آن سرور ادب پرور زینتی دیگر بر آذین آن بسته برسم شگون ابواب نشاط
 بر روی مقدمان عالم بالا برکشاد - و ساقیان بزم خلد با زلال رحمت باستقبال آمده
 مبارکباد خیرمقدم بجا آوردند و حوران فرودس درود آغاز نموده زلال آمرزش برایش
 تحفه آوردند - زهی ارجمند گوهر روحانی که تا زینت افزای خطه وجود بود بچشم
 جهان در جامه معشوق جلوه میکرد و در نظر اهل طلب لباس وجدان مطلب
 مصور می شد و چون از دنیا رحلت نمود از توالی مغفرت شادکام و از میامن رحمت
 خاص قرین اقسام آسایش و آرام گشته بر صدر جنت جاگزید -

ایات

زمین چون ننازد که آن پاک دین
 چو گنج است پنهان بزیر زمین
 بخاک آن تن پاک کرده قرار
 چو آیات مصحف بخط غبار

ارزنده گوهر درج عصمت بیگم صاحب و دیگر محترمان حریم دولت و اقبال از مشاهده این حال روی گلگون را بضرب طپانچه نیلگون ساخته از صدف دیده دریا دریا گوهر آبدار بر زمین ریختند و از غایت حسرت همه چون مردم دیده تن بلباس سیاه داده بخون دل رخساره افروز بخت گردیدند - و دیگر سائر نقاب گزینان حجاب عزت از وقوع این حادثه اندوه زا خورشید رخسار را در ظلمت گیسو نهفته از لعل آبدار بجزع و فزع آتش در خرگاه فلک زدند - و بناله جانگداز گرد فنا از بنیاد بقای دوران برآورده از موج خیز طوفان اشک سفینه حیات جهان را بغرقاب یاس دادند - کاکل قابدار و سنبل آبدار سلسله مویان از کشاکش انامل مانند تارهای چنگ از مضراب غم بفریاد آمده از هر مو جدا جدا نفیر بر می آمد - و پیچاک طره مسلسل لاله رخان از آویزش پنجه اندوه تار تار گشته خود را بیتابانه بر آفتاب می زد - خاصه بیگم صاحب که درین مصیبت عام از فرط انعدام شکیب و آرام رو و مو کنده هر لحظه صورت اجل معجل در آئه معائنه برای العین می دیدند و از کمال ملال و هجوم اندوه بسته آمده باین نوحه درد انگیز می پرداختند -

ابیات

ای آفتاب من که شدی غائب از نظر
 آیا شب فراق ترا کی بود محر
 ای بادشاه عالم و ای قیله جهان
 بکشای چشم رحمت و بر حال من نگر
 نالم چونی ز غصه و بادم بود بدست
 سوزم چو شمع در غم و دودم رود ز سر

دریغ از نهان گشتن آن روی چون ماه در گرد تیره از جفای آسمان و افسوس از فرو رفتن آن نیسّر نور افروز در چاک سینه خاک از فتنه آخر الزمان - اجل را رحم نیامد که آن چنان شجر برومند بوستان عز و جلال را بظاک افگند و فلک را دریغ نیامد که آنچنان سرو مهی گلستان خلافت را از کنار جوئبار زندگی برکند - ای روح مجسم وقتی بوی گل بر تنت گرا نی میکرد اکنون در زیر انبار گل چونی ؟ و ای جان مصور وقتی حرکت نسیم جسم نازنینت را ریخ می آورد ، حالیا در ته خاک چونی ؟

نظم

شد گره از گریه چون گرداب دریا در گلو
گر خدا آسان نسازد کار بر من مشکست
گرد رخسارش بکیسو پاک کن ای حور عین
میزبانی کن که مهانی عجب در منزلست
ای انیس گور دمسازش بحسن خلق باش
خاطر او را نرنجائی که بم نازک دلست

بادشاه دلت که مشک و نور ارض و سما است چرا بعزالت گزینی خو گرفته ای ؟ و
چالت که کعبه اهل صفاست چون از مهجوران رخ نهفته ای ؟ قسم بجای و جلالت
که بی پرتو آفتاب رخت شب تاریک غم کیشان رو به صبح نمی آرد و بی فروغ ماه
دیدارت جهانی سرگشته ظلمات حیرت بوده را بجای نمی برد - یکی از مشرق جهروکه
مهر کردار جلوه در کار مشتاقان کن که عالمی بیلای درد انتظار گرفتار است
و دمی از فروغ نور حضور مجلس خاص و عام را روشنی نیک اختری ده که جهانی
از محرومی رخت سوگوار است - سریر گوهر و عرش مینا کار از فراق جلوس مبارک
همه تن خون گشته از چشم چشمه چشمه گوهر آبدار بدامان می ریزد - و قرة العین
مصاب که بامید بابوس مبارکت از آغوش صدف جدائی گزیده تن بمصاحبش داده
بود از درد حرمان رنگ بر رو شکسته در آب و تاب خود می طبد -

القصر در شبستان دولت قیامت کبری قائم گشته سوگ برترتبه استیلا یافته
که مستوران جنت بصدمه پای پای بانوان حرم سرای عزت از جا در آمده با
گریبانهای چاک مراسم تعزیت بجا آوردند - و از آه و ناله سوگواران که در
گنبد مینا پیچیده بود بنات گردون بجهت تقدیم لوازم ماتم داری رو و مو کشاده از
اقامت لوازم ماتم داری چیزی باقی نگذاشتند -

نظم

مهر و مه بر روی آن فرخ لقا بگریستند
روز و شب بر حال آن صاحب لوا بگریستند

بسکه اندر عهد او ماهی و مرغ آسوده بود
ماهیان در آب و مرغان در هوا بگریستند

آسمانها با هزاران دیده بر اهل زمین
 همچو باران بهاری در هوا بگریستند
 خلق و عالم بر طرف نوحه کنان و موکنان
 کوبکوب و سوسو و جابجا بگریستند
 از خروش گریه و بانگ عزای کس نخفت
 بسکه در هر خانه از اهل عزا بگریستند

جملاً از وقوع این واقعه^۱ درد افزای شکیب کاه سلامت حال و استقامت مال از
 جهان رخت بسته ستیزه گردون گرد از نهاد گیتی برآورده کوه کوه الم و جهان
 جهان اندوه بخاطر با راه یافته زمین برقرار پیش بلکه آسمان بر مدار خویش نماند - و
 کوچه و بازار شهر نمودار رستخیز گردیده از هر خانه فریاد و شیون آسمان درخواست
 و آشوب محشر از هر طرف پدیدار گشته عشرتکده گیتی را ماتمکده ملال ساخت -
 اکنون^۱ جهان کو بغم نشینی که از شادی اثری نماند و فلک کو خون گری که
 در مهر از صدف آسمان بیرون رفت -

نظم

کی ز دل کانت این حادثه کمتر گردد
 مگر آن روز که شاهم ز سفر برگردد
 خود گرفتم که فلک فکر تلافی دارد
 راحتی کو که باین ریخ برابر گردد
 بیچ رو نیست زدوران دو رو خاطر خواه
 کار بهتر نشود گر چه ورق برگردد

چون این درد بیدرمان که دل عالمی بدرد آورده به آه و ناله دفع نمی گردد
 و تسلی^۱ خاطر از گفتن و نوشتن میسر نمی آید بلکه اگر عرصه سخن چون آسمان
 وسیع گردد محیط شمه^۱ از آن نمی تواند گشت و اگر متون کتب و بطون تواریح

۱ - اکنون جهان کو بغم نشینی که از شادی اثری نماند - و فلک کو خون گری
 که در مهر از صدف آسمان رفت - قلمی - (و - ق)

تا روز جزا بذکر مجملی از آن پر شود هنوز اندکی از بسیار باظهار نرسیده باشد درین صورت قلم شکسته چه نویسد و تا کجا نویسد - امید که تا بنائی این دیرینه دیر بجا باشد اثر خیر آن بهین رقم خامه قدرت کتبه پیشطاق این بلند رواق باد و تا بنای این دار فنا را بقا باشد ذکر باقیات صالحات و شکر خیرات جاریات آن محیط جود و احسان ورد زبان پیر و جوان گرداناد -

انمودگی از احوال برکت اشتمال اهل حال و قال از
سادات عظام و مشایخ کرام و علمای علام و فضلالی انام
و اطبای حذاقت پیدشه و شعرای لطیف اندیشه و امرای
عالی مقدار که ادراک سعادت عهد میمنت مهمل
حضرت صاحب قران ثانی نموده اند

چون ابواب انواع برکات و میامن بر روی فاتحه این کتاب مستطاب به یمن
فتح الباب توحید و نعت و مقبت آل و اصحاب مفتوح گشته لاجرم خاتمه آن را
بتذکار احوال و آثار زمره ابرار و احرار که بنا بر مقتضای مضمون خبر صدق
مشحون عند ذکر الصالحین ينزل الرحمة از روی یقین مستلزم نزول مواهب و
مراحم عالم بالا و احیان ذکر شان بیشک از مظان افاضه فیوضات و فتوحات
ایزد تعالی است کامل نصاب برکت و شامل نصیب میمنت میسازد تا مگر ریخته کلک
گسیخته سلک این شکسته مقال خسته بال ازین پیوند اتساق و انتظام پذیرفته
سر رشته یکدستی و ربط فرادست آرد - و بوکه انگیخته بنان از دست رفته این
آشفته حال به نسبت شایم نفعات انس بو بمهب نسایم قدس یعنی استیناس طبایع و
قبول قلوب صاحبان برده برین سر سرمایه طیب خواطر مقبلان اندوزد - چنانچه
باقبال گذارش احوال سعادت مآل خداوند این دولت بی زوال درین عهد فرخنده از
حضیض بیقدری و خمول باوج شهرت و قبول رسیده - همچنین نظر به پرتو شرح
حالات آن طبقه والا نیز تا بامداد روز نشور منظور نظر توجه دیده و ران بالغ نظر
و مذکور انجمن حضور صاحب خبران سخن پرور گردد -

نظم

بی خرد را خرد کند بخرد
نیک گردد ز قرب نیکان بد

خاک را ناله مشکتاب کند
آب را بوی گل گلاب کند

سلسله سلسله علیه مرتضوی سید محمد بخاری رضوی

سر رشته نسب والای آن واسطه العقد و زیب آل عبا و مرسله الصدر عترت رسول الله صلی الله علیه و سلم به پنج واسطه تا غوث اعظم شاه عالم و از آن پیشوای سادات ذوی السعادات بمیانجی بیست و یک بطن کریم کرامت نصاب بوالا جناب شاه ولایت مآب میرسد - و سلسله نسبت آن پهایون نسب خود بیوساطت و وسایط بدانحضرت می پیوندد - و اکثر ازیں سلسله الذهب با کرامت ذات و صفات ولی یا ولی شعار بوده اند که خلعت خلقت والای ایشان بطراز حسن مذهب و صلاح ظاهر و باطن مطرز و مذهب است - و شیمه کریمه هر یک ازیں جمع ذی شان به تهذیب مکارم اخلاق و تادیب باداب و سنن انبیا علیهم الصلوٰۃ مؤدب و مذهب - از جمله ولی الاولیا سید جلال معروف به مخدوم جهانیان که مرقد مطهر ایشان در قصبه اوچه واقع است - و همچنین قطب السادات سید برهان الدین المشهور به قطب عالم که در موضع بتوه سه کروهی احمد آباد آسوده اند - و سید اعظم سید محمد مشتهر بشاه عالم که روضه متبرکه ایشان در مقام رسول آباد بظاهر احمد آباد سمت وقوع دارد - مجملات جمله محمد سیر این سید ستوده خصال نیکو محضر در مرتبه نیست که مراتب آن تا روز حساب بشمار درآید - از جمله دقایق تجرد ظاهر و باطن و عدم علاقه قلب بعلاقات صوری و معنوی باوجود کمال جاه و جلال که هانا سرماییه تعلق خاطر بدلبستگیهای گیتی باشد در درجه داشت که مافوق آن به تحت تصور خرد در نیاید - اولاً در طریق ایثار که مدار این سید بزرگوار بر آن بود بنحوی ملکه راسخه داشت که باوجود آن مایه درآمد کلی و منافع و مداخل عظیمه از رهگذر انعامات و اقطاعات ابدی این دولت کده سرمدی و فتوحات و نذورات اصحاب ارادت از کل خطبه گجرات و

اکثر اهل اقطار آفاق همگی را بر ارباب استحقاق اتفاق نموده خود بکرته یک تهی و لب نانی تهی قناعت می کرد - و سایر فقرا و مساکین را از اطعام عام و العام خاص زلزله بر و بهره ور می ساخت - از جمله در روز عرس شاه عالم یعنی سر سال ارتحال آن مقتدای اسم که زیاده بر یک لک آدمی از شهر و نواحی در بقعه رسول آباد فراهم می آمدند خوان نوال بهمه کس یاب بهمه جا رس می کشید که فواضل آن از زلزله بندان شره مند فاضل می آمد - ملخص سخن هرچه از هر راه می رسید بر ابنای سبیل سبیل مینمود و تا حده که بدان دسترس داشت در دبه زنبیل مسافر و مجاور می ریخت - حضرت شهنشاه گیتی پناه دو مرتبه از ادراک برکت لقای مبارک آن سید جلیل القدر فیض یاب شده اند - نوبت نخستین در ایام بادشاهزادگی در خطه پاک احمد آباد و دوم بار بوقتی که از دارالخیر اجمیر متوجه قرارگاه سریر خلافت مصیر شده بودند و گذار موکب اقبال در طی راه بر احمد آباد افتاد - و چون جلوس پایون بمبارکی و فرخندگی وقوع یافت بنا بر آنکه از عروض عارضه ضیق النفس عرصه حرکت بر ایشان تنگ قضا شده بود ناچار خلف الصدیق خود سید جلال را که هم اکنون برخی از احوال آن سید حمیده افعال علی الاجال گذارش پذیر خواهد شد ، بر سبیل ادای رسم تهنیت بدربار گیتی مدار فرستادند - و رحلت آن سید ملک صفات در هشتمین سال جلوس فرخنده فال مطابق سال هزار و چهل و پنج هجری اتفاق افتاد - و مرقد منورش در گنبد متصل بدروازه سمت غربی روضه حضرت شاه عالم سمت وقوع پذیرفت - و آن صاحب سعادات دارین بتاریخ ولادت خود بدین مصرع مشهور -

من و دست و دامان آل رسول

بر خورده بود - و سید جعفر نیره اش خلف الصدیق سید جلال تاریخ ارتحال جد احمد خود را سید محمد آخر الاولیا یافته -

نقاوه آل کرامت صفات سید شریف الذات

کریم الخصال سید جلال

شایل کردار و گفتار این سید آرمیده اوضاع و حمیده اطوار همگی مخایل کمال مراتب فضایل نفسانی و ملکات راسخه ملکی و خصایل کامله انسانیت - و آثار

شرافت ذات و صفات که از سیاهی حال آن زبده آل والا جلال چهره نماند دلیل است بر آن که فرع اصل اصیل کرامت انتساب امامت انما است - باطنش بمبادی مؤثر محمود و مفاخر ستوده آراسته و ظاهرش بصلاح و سداد و انواع حیثیت و استعداد پیراسته و اقسام علوم ظاهری و فنون دانش رسمی آموخته و از منبع مقامات علیه و سخنان بلند و مشرب ارجمند مشایخ کبار مذاق عالی و ذوق سرشار اندوخته - آنگاه بانداز همت بلند آهنگ رفته رفته بر مراتب و مدارج و معارج اهل وصول و وجدان ترقی نموده باسرار استار این طایفه والا پی برده طریقه پیروی ارباب سلوک و عرفان کما ینبغی باقدام فرط ریاضت سپرده از محض استعداد ذاتی و قابلیت و بهی برمسبیل ظفره بمنازل عالیه این طبقه علیه رسیده - و باوجود این مراتب در باب تحصیل استعدادات جزئی که جال صوری و کمال ظاهری مرد بالکلیه در استکمال فنون آنها منحصر است مثل حسن محاوره و لطف محاضره و طلاقت لسان و فصاحت بیان و ابواب مجالست و آداب مصاحبت ملوک خصوص سنجیدگی حرکات و سکنتات و موزونیت طبع نکته سنج دقیقه یاب شمول نصیب و کمال نصاب دارد - و گاهی به تحریک انبساط طبیعت لطیف و ابتزاز سن شریف درر غرر اشعار آبدار عاشقانه عارفانه در سلک نظم انتظام می دهد - و چون سر رشته نسب این سلسله علیه بسادات عالی حسب رضوی میپیوندد لهذا رضائی تخلص می کند - و از جمله اشعار شعری شعار آن سید عظیم القدر رفیع المقدار باین سه رباعی درین مقام اختصار نمود -

رباعی

آن ماه که مهر او مرا مضطر داشت
وز خاک فراق بر سرم افسر داشت

چون پرده ز خورشید رخ خود برداشت
ناگه دیدم که در کلام سر داشت

رباعی

عشق است که کام دل و جان می شکند
عشق است که پیدا و نهان می شکند

عقلم آذر شده است و عشق ابراهیم
کین تنها می تراشد آن می شکند

رباعی

هر چند که چون روح مجرد پاکم
آلوده و پیابند جهان خیاکم
مانده مهتاب پهای همه کس
می اقم و نور دیده افلاکم

این سید فرشته سرشت که مکرر بملازمت اشرف رسیده خواه در ایام حیات والد
والا قدر و خواه بعد از وفات آن قدسی صفات همواره بکمال عنایت و مهربانی معزز بوده
و به نور نهایت قرب انجمن حضور انور آنسرور چهره اقبال مندی افروخته شاید قبول
و اقبالش بزیور قابلیت و استعداد و حلیه تهذیب روش سلوک و تادیب بآداب
ملازمت ملوک محلی گشته و محامد صوری و مناقب معنویش بی نهایت مقبول و
مرغوب طبع دشوار پسند آن حضرت آمده ، چنانچه مکرر بر زبان حق تبیان حقایق
ترجمان می آوردند که وجود سید جلال درین عهد سعادت مهمل بسیار مغتنم است -
و امروز کسی که همه جهت خصوص از رهگذر کرامت حسب و شرافت نسب و
مفاخر صوری و معنوی و مآثر ظاهری و باطنی شایان اعزاز و احترام بادشاهی بوده
قابلیت آن داشته باشد که بشرف صحبت و قرب حضرت خلافت من حیث الاستحقاق
مفاخر و مباهی گردد ، این سید جلیل الشان است ، ازین جهت که حضرت خلافت
منزلات با خود قوار این معنی نمی دادند که آن مهذب آفریده جناب آفریدگار و
برگزیده عنایات حضرت پروردگار یک لمح البصر از نظر اقدس دور باشد ، لاجرم
نهم شعبان سنه هزار و پنجاه و دو بکمال مبالغه و نهایت تکلیف بقبول صدارت کل
ممالک محروسه و تفویض منصب شش هزاری دو هزار سوار کامروائی سایر محتاجان
جهان و نیازمندان روزگار گردانیدند -

ولادت آن سر حلقه رضیه رضویه و صاحب جلالت دینی و دنیوی در یازدهم
ماه جمادی الثانی از شهر سال هزار و سه هجری اتفاق افتاده - و عدد حروف لفظ
و ارب رسول بآن تاریخ موافق آمده - غره جمادی الاول بیست و یکم جلوس مبارک

موافق هزار و پنجاه و هفت هجری ازین دار ملال به فسحت آباد جهان باقی انتقال نمود. از جمله مواهب و عواطف حق تعالی در حق این سید ارجمند اعطای آن گونه دو فرزند سعادتمند است - اولین متوده سیر فرشته محضر سید جعفر که در صورت و سیرت بعینه سید جلال است، چنانچه بمقتضای الولد سر لایبه بهانا مظهر جلال و کمال آن متوده خصال است - بی تکلف آثار سداد و صلاح از لطافت ظاهرش که دلیل شرافت باطن است چون تجلی نور بر شاهی طور فروغ ظهور می دهد - و مکارم اخلاق که لازم کرایم اغراق است بر سلامت نفس و کرامت ذات و صفاتش براسستی و درستی ادای شهادت می نماید - دوم مظهر انوار تجلیات جلی با صدق حقیقی لفظ ولی سید علی مخاطب به رضوی خان که ید قدرت خمیر فطرتش را از آب لطف خوی فرشته بگل بهشت سرشته و طبع شریفش بعفاف و صلاح و راستی و درستی انس تمام گرفته - و دیده از مطالعه صفحہ جلال و ملاحظه اقوال و افعال آن متوده خصال حیران قدرت الهی میگردد - و از مشاهده سیاه و الایش که فهرست خصایل حمیده و شایل پسندیده است این مدعا که خلق تابع خلق است بسرحد نبوت میرسد - ایزد تعالی چون می خواست که رسم آرزو و نیاز از گیتی برافتد آن خازن جواهر اسرار دین و دولت را صدرالصدور ممالک محروسه گردانید -

قدوه اصحاب فنا و اسوه ارباب بقا شیخ جلیل کبیر بندگی حضرت میان میر

آن پیشوای اهل سلوک و وصول و مقتدای خداوندان اقبال و قبول بعد از طی مسلک تجرید و تفرید در مقام فنای مطلق و نفی ماسوا قدسی ثابت و اقامتی راسخ داشتند - و پس از قطع مسافت پر آفت سلوک پیمائی ترک دنیا و مافیها و انقطاع از علایق قوی پیوند هوس و هوا پی بسر منزل وصول برده مجاورت کعبه وصل برگزیده بودند و در فنون علوم معقول و منقول کمال تبحر اندوخته و در جمیع ابواب دانش رسمی بغایت مستحضر بودند - چنانچه اکثر دانشوران عهد برای حل مطالب مشکله بایشان رجوع مینمودند و در باب اطلاع بر حقایق و معارف متصوفه و اصطلاحات این طائفه خود بحر ژرف بودند و اکثر عبارات فتوحات مکی شیخ الموحدین ابن عربی بخاطر داشتند و صفحہ صفحہ فصوص الحکم حضرت مولوی جامی را از بر

می خواندند - و سر رشته نسب آن عالی جناب بمحضرت فاروق اعظم رضی الله تعالی عنه اتصال دارد - و اسم ماسی ایشان میر محمد است و در افواه عوام و خواص باشتهار میان میر اختصاص دارند - ولادت با سعادت ایشان در قصبه سیوستان از مضافات تهته وقوع یافته - والدین و بهمشیره آن سر حلقه خداوندان حال و استقبال از اهل حال و قال و از کمال مرتبه صفای باطن صاحب کشف و کرامات بودند - آن پیر طریقت در عین عنفوان شباب از مولد خود پرتو ورود مسعود بدار السلطنت لاهور گسترده در خاک پاک پنجاب نشو و نما نمودند و آن جا ملوک مسالک طریقت بروش سلسله عالیہ قادریہ اختیار کردند - از آن جا که دشمنی شهرت و دوستی گمنامی شیمه کریمه اصحاب کمال و شیوه ستوده اهل حال است چه عارف را با معروف بودن کاری نیست و شناسای خدا را با شناسای خلق نسبت بخود شماری نی ، لاجرم مدتی متبادی همت بر طی این وادی گماشته حامل الذکر و مجهول القدر در زاویه خمول جا داشتند - چندانکه تا قرب چهل سال پیچ آفریده از حقایق احوال فرخنده مال آن برگزیده عنایت حضرت آفریدگار خبردار نبوده مظهر اسم شریف العفی و مصداق مصدوقه اولیای تحت قبایلی لایعرفهم غیری بودند - عاقبت از آنجا که عشق و مشک پنهان نمی ماند جمعی که روایح معرفت بمشام جان شان رسیده بود بو بدان گل سر سبد وجدان و گلدهنه گلشن عرفان برده از صفوتکده قدس یعنی خلوت مقدم آن عرشی مکان کرسی مکان نفحات فیض استشام نمودند - و در آن خرابه معموره که فی الحقیقت بیت المعمور عالم حقایق و معارف بود بر سر این گنج خفی و خازن بل مخزن نقد توحید برده آن کنز مخفی را بر آوردند - بجملاً از جمله خصایص آن اخص خواص مقربان درگاه این که مدت العمر پارسا بوده تاهل اختیار نه نمودند و نهایت مرتبه فقر و فنا و غایت مراتب غنا و استغنا داشته پیچ چیز از پیچکس نمی گرفتند مگر قلیلی از ملایمات نشاء بشریت که بر سبیل ندرت بنابر وجوب سد رمق و ستر عورت هنگام کمال احتیاج از بحر حلال قبول می نمودند و اهل دنیا را بدون ترک تعلق مطلقاً تلقین نمی کردند و صاحب تصرف تام بوده قدرت کلی بر ایصال اهل طالب بسر منزل مطلب داشتند - چنانچه بر صاحب معادق که بطریق ایشان سالک مسالک طریقت می شد زود بمقامات عالیہ وصول یافتی - و در اواخر عمر غیرت معشوق شایده حقیقی دیده ایشان را از مشاهده غیر بر دوخته بیک بار

در ظاهر و باطن نحو شهود مطلق خویشتن ساخت - و چون آن آزردۀ علائق و آزاده تعلق صحبت خلایق که مقتون تنهائی و دل بسته جدائی خویش و بیگانه بود آشنائی خوایش آن یار یگانه داشت و کشاد خویشتن در بستن در خلوت بر روی آمد و شد مردم می داشت - چنانچه مضمون این منظومه -

فرد

چون تنهایم بمنفسم یاد کسی است

چون بمنفس کسی شوم تنهایم

بهانان حسب حال ایشان شده بود - لهذا در مدت انزوا و اعراض از تعرض ماسوی قطعاً گوشه عزلت را از دست نداده پا شکسته - کنج تنهائی می بودند و بزیارت درویشان چه جای دیدن مردم اهل دنیا و دخول در منزل ایشان رغبت نمی نمودند - لاجرم حضرت بادشاه دین پناه که همواره خواهان صحبت خدا آگاهان می باشند و پیوسته در پی تقرب مقربان درگاه بوده باین تقریب مزید درجات قرب آن حضرت می جویند بعد از معاودت کشمیر چنانچه در مقام خود سمت ایراد پذیرفته مکرر بقبه متبرکه آن سر حلقه ساسانه اهل الله را از فیض حضور پرنور بتازگی مهبط انوار برکت ساختند - و باوجود کمال وحشت و نفرت که از ملاقات خلق داشته از همه کس پهلوتی می کردند بشگفته پیشانی و کشاده روی پیش آمده انس تمام بحضور آن حضرت گرفتند - و بمجالست آن مهین جانشین خلفای راشدین راغب شده ترغیب توقف و اظهار خوایش امتداد جلوس نمودند - آن روز غریب صحبتی رنگین رو داده سعادت یافتگان حضور این انجمن پرنور اقتباس انوار و فیوضات بیقیاس نمودند - و حضرت بادشاه حقایق آگاه بنحوی شیفته صحبت آن مقتدای اصحاب عرفان شدند که مزیدی بر آن متصور نباشد - چنانچه بارها اطوار محموده و احوال متوده ایشان را ستوده می فرمودند که از مشایخ متصوفه این کشور میان میر را کامل تر یافتم و ازیشان گذشته شیخ المشایخ شیخ فضل الله که ملاقاتش در ایام بادشاهزادگی در برهانپور که موطن او بود روداده از همگنان بمبداء مربوط تر دیدم - بالجمله میان میر زیاده بر شصت سال در دارالسلطنت لاهور اقامت پذیر شده مدتی مرجع طالبان و موصل سالکان بودند - و بسال هزار و چهل و چار خلع خلعت عنصری نموده به

صحبت قدمی پیکران عالم دیگر گرائیدند - و مرقد مطهر ایشان در موضع غیاث پور که نزدیک بعالم گنج لاهور یعنی خان بیاعان غلات واقع است مقرر گردید -

شیخ جلیل القدر شیخ بلاول قادری

عزت گزین زاویه، عزلت و طالب وحدت در کثرت بوده با پاکیزه روزگاری کمال پرهیزکاری داشت و پارسائی کامل تمام جمع کرده بود - اگرچه ابواب طلب بالکلیه مسدود نموده بود اما راه قبول نذور و قنوج مفتوح داشت و مخارج همگی مداخلش انعام نیازمندان و اطعام ارباب استحقاق می شد - و جمیع اوقات بل سر تا سر حرکات و سکناتش مصارف خدمت فقرا و مساکین می گشت - بسیار شگفته جبین و کشاده رو و نان ده و مهیا دوست و مهذب الاخلاق و خوش نقل و نیکو محاوره بود - و سخنان بلند و نوادر ارجمند و نصایح و مواعظ دل پسند را متذکر بوده در طی صحبت بمناسبت مقام بر سبیل وعظ و تذکیر ایراد می نمود - و در واقع کلامش در دلها وقع تمام یافته خود در نظرها و قوکلای داشت - بادشاه دین پناه مکرر به بقعه ایشان تشریف بردند و پرتو حضور پرنور بر خائفان شیخ گسترده چنانچه سابقاً سمت گذارش پذیرفته - در شعبان سال هزار و چهل و شش هجری متوجه عالم باقی گشته دامن تعلق از صحبت مردم بر افشاندند -

مظهر تجلیات خفی و جلی مولانا محب علی

آن شارب رحیق تحقیق پیمانه پیمای نبیذ تجرید که از راه روح افزای فنا فی الله نشای بقا بالله یافته در عین سکر شوق محو صحو ذوق گشته و از تردماغی وجد و وجدان بحالنامه خوانی ترانه دلکش انا هو من اهوی و من اهوی انا ترزبان آمده - آن ذایب مذهب وحدت وجود بل صاحب مشرب توحید موجود از سرخوش خم باده هوش ربای معرفت و به جرعه مرد آزمای حقیقت تا غایتی بی خویش و سرخوش گشته که پی خویش را گم کرده آنگاه بیال کمال و ارستگی از قید دام دلستگی بر دو کون بسته در وادی تعب از غایله غول راه اخلاص یعنی بیم دوزخ و امید بهشت رسته در جمیع مواقف و اماکن خود را وقف خدمت فقرا و مساکین کرده در انجراح مقصد و مرام عموم اصناف انام زیاده بر امکان مساعی جمیله مبذول

میدارد - اصل آن جناب از اویماق چغتای است از نسل قوم معروف کوه بُر و باعث
 اشتهار بانساب بلاد سند آنست که صدر الدین محمد والد اخوند همراه جنت آشیانی
 بهایون بادشاه بخطه^۱ تته رفته بنابر صغر سن از متابعت خیل اقبال تخلف ورزیده در
 آن مقام توقف گزید - و بعد از اشراف بر سن تمیز تکلیف تاہل اختیار نموده میلاد
 اخوند در آن بلاد اتفاق افتاده نشو و نما نیز در آن جا یافته - بعد از تحصیل علوم
 دینی عبدالرحیم خان خانان ہنگام فتح آن دیار نظر بحالت حالی و قالی آن صاحب نشاء
 معانی کرده تکلیف ہمراہی نمود - و ایشان نیز بدین معنی راضی شده در سن سی سالگی
 در برہانپور ہزاویہ^۲ انزوا نشستند - و پس از چندی آپنگ طواف مقامات حجاز
 و یثرب نموده در بندر سورت ادراک فیض ملاقات پیر کامل و سالک واصل عارف
 خدا آگاہ شیخ محمد فضل اللہ نموده شرف صحبت آن قدوۃ اصحاب عرفانرا از دست
 ندادند و خرقہ^۳ رشد و ارشاد و اجازت اہدا و ارشاد گرفتند - و بعد از مراجعت
 سفر برکت اثر حج در برہانپور فیض حضور مجلس پر نور اشرف اندوختند - و حسب
 الامر عالی بالتزام رکاب نصرت نصاب ارتکاب نموده از آن وقت ہمہ جا بسعادت
 ملازمت قایم بوده در سال ہزار (۹)^۴ از جہان فانی رحلت نموده در جوار رحمت
 ایزدی جا گزیدند - و آن عارف کامل در عین غلبہ^۵ نشای ذوق گاہی اشتعال نالۃ^۶
 شوق را بر شعہ^۷ فشان^۸ لطف اشعار آبدار قزو نشانده انواع سخن از مثنوی و غزل و
 قصیدہ و رباعی کہ از روی کمال مرتبہ^۹ وجد و حال ناشی شدہ انشای می نمایند و اغلب
 اوقات شاید معانی عاشقانہ و عارفانہ کہ از شایم آن نسایم قدس و نفحات انص تمام
 بمشام ارباب عرفان و وجدان میرسید در لباس نظم جلوه می دهند - درین مقام بایراد
 بیتی چند از آن جملہ ادای وام حق مقام می نماید :

بادی	نوزد	ز	پیچ	سوی
کز	من	نبرد	دلی	ببوی
چون آئینہ خلوتیست مارا				
نا بسته دری بہیچ روی				

۱ - محمد صالح سنین وفات آن بزرگان دین و اہل کمال کہ بعد از سپری شدن ایام
 حیات عبدالحمید مؤلف بادشاه نامہ جان بحق سپردند بصحت رقم نکرده چنانچہ
 این نقص چند جا در تصنیفش یافته می شود -

مثنوی

غباری که بینی درین پهن دشت
 گریوه است در ره که باز گشت
 کلوخی دو بالای هم چیده
 برو خاتمان گفته پیچیده
 غمی چند بر گردن دل سوار
 تو نامش کنی خانه روزگار
 یکی صورتی ماه در آب دید
 روان بر سرش دام مایی ننید
 چو از جنبش باد درهم شکست
 بغواصی آمد کش آرد بدست
 فرو رفت ناگه یکام نهنگ
 ترازوی مارا همین است سنگ

نظم

عشق را خانه ایست بر سر دار
 فی درش بسته فی کسی را بار
 سست بنیان چو گریه ماتم
 تنگ میدان چو خنده بیمار
 سالکانش چو چاه خانه نشین
 سالکانش چو ماه خانه گذار
 کس از آن خانه ره نبرده بدر
 وز درش نیز کس نرفته بدار
 نه در آن می نه جام مستانش
 بیخبر گشته از سر و دستار

رباعی

ای من تو تو من نه من تو گشته نه تو من
 ای من با تو بمن چو ز بوی چو من
 ای من بتو چون من ترازو همراه
 یکمن چو کشی بکش بناچار دو من

خواجه عظیم القدر عزیز الوجود خواجه خاوند محمود

سلسله نسب عالی ایشان از جانب پدر بجناب ولایت مآب خواجه علاءالدین عطار می پیوندد - و از جانب والده بسطان الاولیا برهان الاتقیا خواجه بهاء الملت و الحق والدین نقشبند قدس الله نفسه و طیب تربته منتهی میشود - و نسبت ارادت ایشان بخواجه علی الاطلاق خواجه اسحاق خواجه ده بیدی که یگانه انفس و آفاق بودند میرسد و از ایشان ارشاد گرفته اجازت دارند - و آن سر حلقه اصحاب سلاسل صاحب سلسله و خانقاه اند و همگی اهل ماوراء النهر تحریک سلسله ارادت و اخلاص نسبت بدیشان می نمایند - و در عهد حضرت عرش آشیانی از وطن بکابل آمدند و از آن جا بدین کشور اکبر رسیدند و فیض ملازمت اشرف دریافته اختیار توطن در خاک کشمیر نموده در آن بقعه خانقاهی عالی اساس بنیاد نموده - و در سال هزار و (۹) هجری از دار ملال رحلت نموده بفردوس برین شتافتند -

حقایق آگاه ملا شاه

اصل آن جناب از بدخشان است و بارقه انوار عرفان از جبین مبین ایشان چون لوامع آفتاب از پیشانی صبح دوم رخشان بود - بحکم آنکه سالک طریق طریقت را از سلوک مسالک شریعت گریز نیست و وصول بسر منزل حقیقت بدون عبور بر شرع شریعت تیسیر پذیر نه چه علم بی عمل دستخوش ابلیس و بازیچه شیطان است - لاجرم در حیات والدین [در] طلب علوم مشغول گردیده بعد از کسب علوم رسمی و اخذ فنون عقلی و نقلی و اکتساب معالم فن توحید سالک مسالک طریقت شده پیوسته

در پی مطلب اصلی میبود - چون در مدرسه هیچ باب درسی نکشوده و از هیچ راه فتوحی رو ننموده بتحریک سابق تأیید و تحریر قائل توفیق در سال هزار و بیست و سه راه هندوستان پیش گرفته بمجرد رسیدن لاهور خود را بمنزل شیخ الطائفه میان میر رسانیده بدریافت ملازمت آن حضرت استسعاد یافت - و مدتی مدید آمد و شد می نمود و از ایشان رو نمی یافت بلکه ایشان راه نزد خود نمی دادند - و عاقبت که ثبات قدم و صدق طلب موسی الیه بحسب ظاهر نیز سمت ظهور یافت مهربان شده از در ارشاد در آمدند و تلقین طریقه انیق^۱ خویشین نموده در اندک مدت بنهایت مرتبه سعادت رسانیدند - و از آن باز باشاره آن حضرت مشار^۲ الیه بکشمیر رفته در آن جا اقامت نمودند - و تا فرجام روزگار تابستان در کشمیر و زمستان در لاهور بسر برده در سال هزار و هفتاد و دو سفر عالم بالا اختیار نمود - اغلب اوقات از آن عرفان مآب اشعار آبدار سرزده ابداع انواع معانی و انشای اقسام سخن از مثنوی و قصیده و غزل و رباعی مینمود - درین مقام بایراد ییتی چند از آن اکتفا می نماید -

ایات

آن ابروی کجش را تیغ خمیده گفتم
زان تیغ اشاره کرد بالای دیده گفتم

چشم و ابروش چو باهم پیوست
درمیان شرح اشاراتی هست

رباعی

از بستگی خویش اگر وا گردی
بر دار رسن^۱ خویش مهیا گردی
وا کرد بگرد خویش مانند حباب
تا وا کردی خویش ز دریا گردی

رباعی

از شش جهتم رو نمودی آخر
از هر طرفی دام ربودی آخر
بیرون و درون جلوه گری می دیدم
بر تحقیق آمدم تو بودی آخر

رباعی

رفتیم بهر جا که ده و بستان است
خفتیم بهر جا که گل و بستان است^۱
چون طفل رضیع رو بنویس آوردیم
دیدیم که شیر در پمین بستان است

رباعی

ای بند پهای و قفل بر دل بشدار
وی دوخته چشم پای در گل بشدار
عزم سفر مغرب و رو به مشرق
ای راهرو پشت بمنزل بشدار

زاهد پاکیزه دین زبده^۲ اهل یقین میر حسام الدین

اصل گوهر اصیلش در معدن بدخششان است و مولد و منشاش خاک پاک

۱- قلمی میں مندرجہ ذیل رباعی بھی ہے :

گر میل یگانگی و طاقیست ترا

می نوش ز دست آنکه ساقیست ترا

ای عاشق صبح خیز عرفان دگرست

از ظلمت شب بنور باقیست ترا

هندوستان جنت نشان - پدرش قاضی نظام در عهد اکبر بادشاه بدرجه امامت ترقی نموده بخطاب قاضی خانی کامل نصاب کامرائی گشته ثانی الحال بنا بر ترددات شایسته و مجاهدات و غزوات که باعدای دین و دولت بجا آورده غازی خان خطاب یافته دریافت نهایت مرتبه تمنا نمود - میر حسام الدین در آغاز عمر در زمره ارباب مناصب والا داخل بوده در عین عنفوان جوانی قطع علایق و عوایق ماسوا نموده ترک هوا و هوس و ساز و برگ و نوای مقام انزوا اختیار کرد و سلوک طریقت و حقیقت بروش اهل شریعت پیش گرفت - صوفی متشروع بود چنانچه اکثر اوقات در عبادت و تلاوت قرآن مجید گذرانیده هر ماه پانزده ختم کلام می نمود - و در اکتساب علوم رسمی بی بهره نبوده ، در سلک عالمان عالم انتظام داشت - و نسبت ارادت بقده اهل سعادت خواجه باقی سمرقندی الاصل کابلی المولد که در انجام کار و فرجام روزگار مجاور دارالملک دہلی بود ، درست کرده ازیشان تلقین روش سلوک و طریق ذکر خفی و اجازت ارشاد سالکان و اهدای طالبان داشت - در سال هزار (۹) رحلت نمود -

صاحبِ باطنِ صافی و ظاهرِ طاهر شیخ ناظر

اگرچه از علوم رسمی و فنون صوری کم بهره است و لیکن در اقامت مراسم فرایض و سنن شریعت چنانچه شرط عبودیت است تعبد و تطوع بجا می آورد - و با کمال تعبد و تشرع و در تأدب باداب طریقت نهایت مبالغه داشت - و نسبت ارادت بخدام سیادت نسب ولایت حسب سید احمد بن سید رفیع الدین بن سید جعفر شیرازی الاصل که در گجرات توطن گزین بودند و بمنتهای مدارج کمال رسیده نهایت ربط بمبداء داشتند میسراند - اگرچه در اجازت نامه که از مرشد خویش یافته بود اسمش سید ناصر بن سید حاجی مسطور است و لیکن بنا بر آنکه از جانب آن سید والا جناب در موارد تخطاب بشیخ ناظر مدعو بود الحال نظر به تسمیه مرشد خویش را به همین اسم اشتها داده - بالجمله ولادتش در مدینه طیبه سمت وقوع پذیرفته و نشو و نما نیز در آن خطه برکت انتها یافته - در مبادی روزگار سلوک چندی بکام مشقت و ریاضت مساحت بادیه سیاحت نموده و طول و عرض وادی این بوادی را پپای مسکن و نامرادی پیموده بعد از وصول بمنتهای مرتبه سلوک

در ایام سعادت فرجام پادشاهزادگی بخدمت بندگان اعلیٰ حضرت استسعاد یافته از آن عهد باز علی الدوام التزام ملازمت لازم البرکت می نماید و در سفر و حضر و خلوت و انجمن روز و شب بدریافت حضور پُر نور فایز است - و در سر تا سر سال زمستان و تابستان لباسش جبّه جامه ایست پر پنبه و بر روی آن خرقه پشمین نیز می پوشید و باینگونه پوششی یک لمحّه بی سلاح نمی باشد چنانچه شمشیر و جمدهر و ترکش پر تیر بر کمر بسته و سپر حایل کرده و نیزه در دست گرفته پیوسته بر در خوابگاه مقدس در عین بیداری و خبرداری بشرف حضور اختصاص دارد و این ادعا می نماید که من من جانب الله بپاداری ظلّ ظلیل حضرت باری ماسورم - و باوجود آنکه کمال وسعت در دستگاه معاش دارد چنانچه از مرکار خاصه شریفه روزیانه گران مند بنام او مقرر است گاه گاه پشتواره بیزم و گاه از جنگل بشهر آورده می فروشد و ازین ممر حلال وجه قوت خاصه خود آماده میسازد و بانواع نباتات صحرا اغذا میناید - و از آن صوفی صافی منش امری چند از قبیل خوارق عادات سر بر می زند که همگی در بادی رای و ظاهر نظر بغایت مستبعد و جای ایستادگی خرد است و معتمدان برخی از کوتاه نظران ناقص اندیشه بدایع اعمال آن سالک عرفان پیشه را بر مخاریق و شعبده حمل می نمایند - و گروهی آن صاحب کیمیای سعادت را که سیای کرامت دارد بنظر سیمیا دیده از عالم اخذ عیون می گیرند - غافل از آنکه اعمال سیمیائی حقیقت نفس الامری ندارد بلکه همین نمودیست بی بود که فی الحال متغیر و متبدل می شود و آنچه از شیخ صادر میشود کمال ثبات و بقا دارد - چنانچه مکرر سنگریزه و سفال و امثال اینها از دست مردم فهمیده گرفته روپیه نموده و مدتها بر آن گزشته و انقلاب بصورت فرعی آن راه نیافته - و این معنی از زبان صدق بیان خدیو روزگار سامعه افروز آمده که بسیار مشاهده گشته که شیخ قطره آبی بدست سعادت یافتگان انجمن حضور پُر نور چکانیده و در دست ایشان مروارید آبدار شده - و از گلوله موم و گل در شاهوار ساخته و کلوخ را نبات و نمک نموده و شیخ را مایه کرده - وقتی در حضور اشرف از استماع سرود قوالان شیخ خوش گشته بوجد و سماع در آمد و در عین حال جام آبی طلبیده قدری آشامید و باقی را بماضران داده همگنان از آن آب طعم شربت شهد ناب دریافتند - و مکرر اتفاق افتاده که در اثنای سماع شیخ که آثار کمال وجد و حال از آن ظهور می یافت حضار مجلس از بیبت آن حال بی اختیار بر می خواستند ، چنانچه ما نیز از جا

در می آمدیم - روزی شاهزاده محمد دارا شکوه و قاضی محمد اسلم با اتفاق کلمه معروض داشتند که در حضور ما شیخ رومالی را کبوتر و برگ کاهی را کرم ساخته - در سال هزار و پنجاه و هشت هجری در خطه کابل ازین دار فنا پذیر رحلت بجهان باقی نموده نعشش با کبرآباد رسیده بر کنار جون جانب عمارت بهوج مدفون گردید -

عارف عرفان نصیب شیخ حبیب معروف برارجه

آزاده وشی است ریاضت کیش و عزلت کوشی است وحدت اندیش - در دارالخلافه اکبرآباد فروکش گشته و ابواب طلب مانند در خوایش جاه دنیا از ته دل بالکل برآورده مراتب صفائی قلب و کشف باطن بجای رسانیده که بنا بر اعلام الهام اکثر از حالات مستقبل خبر می دهد - از جمله قبل از استیلای اولیای دولت ابد منها بر قلعه قندهار صدر الصدور موسوی خان را خبر داده بود که در فلان تاریخ این معنی از حیز قوه بفعل می آید - و در فلان وقت افواج روم بر لشکر قزلباش غالب آمده به تغلب بر بغداد و مضافات آن مستولی میگردد - و صدر الصدور مذکور حقیقت مسموع را از زبان صدق بیان بمسمع علیه رسانیده بر دو مقدمه بشهادت تقریر خدیو کشور کشای آفاق گیر حلیمه پذیر زیور وقوع گردیده چنانچه بر سیل تفصیل بجای خود ایراد پذیرفته دو مرتبه در خلوت سراسر برکت ملازمت خدیو زمان دریافته - رحلت آن جناب در سال هزار (۹) هجری واقع شد -

عمده نزدیکان حضرت باری ملا خواجه بهاری

آن سر حلقه سلسله الذهب احرار و درة العقد ابرار اخبار از خاک پاک بهار است - در عنفوان سن شباب بعد از اکتساب فنون رسمی و علوم صوری از وطن خویش بدارالملک پنجاب آمده رحل اقامت انداخت - و آنجا بملازمت مرشد کامل مکمل میان میر مذکور استسعاد پذیرفته از آن والا جناب ارشاد یافت - و سلوک مسلک طریقت بطریقه ایشان فرمایش گرفته در خدمت آن مقتدای اهل سلوک بوصول مجاهدت و ارتیاض اشتغال نموده در کمتر فرصتی فتوحات و فیوضات بی شمار یافته بمقامات عالییه و درجات متعالیه رسید - او نیز بر طریقه پیر خویش رفته از جوانی باز شیوه پارسائی پیش گرفته قطعاً فتوح و نثار را به پاییه قبول راه

وصول نمی داد - و در دارالسلطنت لاهور ادراک فیض ملازمت بادشاه بادشاهان خدیو خدا آگاهان نموده اوضاع و اطوارش پسندیده آن برگزیده حضرت پروردگار افتاد - و در سال هزار (۹) رحلت نموده نزدیک روضه میان میر مدفون گشت -

عارف معنوی و صوری شیخ صادق برهانپوری

آن سالک پا بر جای این راه و ثابت قدم مجاورت آن والا درگاه کمال وارستگی و عدم دلبستگی بعلاق گیتی داشته صاحب کشف و صفای باطن بود - چنانچه در ایام خیر فرجام بادشاهزادگی بندگان حضرت خلافت مکان بوساطت مقربان حضرت پیغام داده بود که عنقریب افسر سروری از تارک مبارک فروغ گیرد و اورنگ خلافت از قدم قوام سعادت پذیر گشته توایم آن چون قواعد دولت ابد مقرون تا قیام قیامت بعدل و داد آن حضرت و اولاد ایجاد قرین استقامت خواهد بود - و در اندک مدت قول آن مخبر صادق بوقوع پیوسته امید که مقدمه نالیه نیز حلیه ظهور پذیرد -

صوفی پاک منش صافی ضمیر مصطفی نشین سلامت کده خلائق میان شیخ پیر

در سلک زمره اصحاب ذوق و حال و حلقه ارباب وجد و سماع انتظام داشت - و در باب استماع رود و سرود بغایت راغب بوده پیوسته ازین معنی وقت خویش را در هر صورت خوش میداشت - و خود نیز تصانیف صوفیانه که در عرف این طبقه بذکر معروف است تالیف مینمود - و همیشه از داعیان دولت بندگان حضرت بوده در بعضی از اسفار که هنگام بادشاهزادگی روی داد ملازم موکب اقبال و ملتزم رکاب نصرت نصاب شده بود - آن حضرت بمقتضای ربطی که باین طبقه والا دارند اکثر اوقات با شیخ در مقام اعزاز و احترام بوده تفقد احوال شریف آن جناب به تکلیف نقد و جنس می فرمودند و بگونگون مهربانی خاص اختصاص داده درین صورت ادای وام اخلاص او می نمودند - در سال هزار (۹) مسافر عالم بقا گشته در قصبه میرته منزوی نهانخانه خاک گردید -

ثابت قدم - صراط المستقیم وحدت و توحید سرد فتر - ارباب توکل و تجرد شیخ عبدالرشید

که ذات جامع الکمالات او سرمایه^۱ برکت لیل و نهار است و دلش مانند مطلع خورشید مظهر فیض حضرت نور الانوار - از خاک صفا پیرای جون پور پذیرای سرشت گردیده بصفای باطن و آراستگی^۲ ظاهر و پایی^۳ سرشت و ذکای طبیعت موصوف است و به نهایت تقدس ذات و برکت دم و ین قدم معروف - بی قیل و قال از گفتارش بوی حال می آید و از استماع کلامش که همه موحدانه و عارفانه است ، دل را فیض خاص حاصل میگردد - آن شهسوار میدان حقیقت از صحبت خلایق مجتنب است و از دید و وادید مردم بغایت محترز - بی نیازی را سرمایه^۴ بخت انگاشته و از بی تعینی تعینات را در نوشته اصلاً پذیرای فتوح نمی پردازد و مطلقاً باهل دول آمیزش نمی کند - وقتی که قبلاً^۵ خدا آگاهان بادشاه بادشاهان حضرت صاحبقران ثانی خواہش ملاقات آن وحدت گزین خلوت دوست نموده بمبالغه منشور طلب مصحوب یکی از بندگان آداب دان فرستادند - چون آن سحر خیز پربیزگار که در مقام نفی^۶ ماسوی قدمی ثابت داشت تن بقبول این معنی نداده پہلو از پذیرائی حکم معلی^۷ ہی کرد - بجملاً اگر بشرح عوارف و فضایل و بیان مشارب و اذواق آن حضرت پرداخته آید تصنیفی جداگانه می باید ، لاجرم اکتفا بهمین دو کلمه نمود -

آراستہ مزایای فضل و آداب مظهر سعادات

ازل و ابد میر سید محمد

مورد عنایات سرمدی و مظهر اخلاق پدیدست - مدام از نشاء سرشار فیض کیفیت معنی حاصل می نماید و پیوسته از نفحات شایم انس بوی مدعا یافته از کیمیای سعادت تعلیم مس قلب مسترشدانرا زر میگرداند - و از آمیزش ارباب صفا و مطالعه^۸ کتب صوفیه بغایت محظوظ بوده همه وقت مانند سخن به اہل معنی صحبت میدارد - و در آغاز حال در قنوج که وطن ظاهر آن عالی منزلت است منزوی بوده به تعلیم فیض سگالان صوری و معنوی می پرداخت و در زاویہ^۹ فقر به کمال توکل و تسلیم اوقات شریف بسر برده اصلاً به تکلیف ارباب دول قدم پیرون نمی گذاشت -

مگر در اواخر عهد بندگان اعلیٰ حضرت فردوس منزلت بتکلیف آن حضرت متوجه حضور پرنور گشته از ابتدای سال سی و دوم جلوس تا دم رحلت آن حضرت بفردوس برین همه وقت در مجلس والا حاضر بوده به بیان معانی آیات قرآن مجید و احادیث سرور انبیا صلی الله علیه وسلم حاضرانرا مستفید می ساخت - و الیوم در خدمت فیض موهبت حضرت خلافت مرتبت مجد اورنگ زیب بادشاه عالمگیر مذکور احیای علوم و کیمیای سعادت در میان دارد -

عارف کامل حقائق آگاه بیدار دل معنی پناه شیخ عنایت الله

اصل طینت فرشته سرشتش که بهانا از گوهر آب و خاک است چون جوهر فیض از ارض مقدس لاهور است و مولد مبارکش بلده دارالسرور برهانپور، در آغاز امر و عنفوان عمر در زمره ارباب مناصب داخل بوده عاقبت چون در زمره اهل دنیا بودن مرضی خاطر عاشرش نیامد بلکه رهنای فضل عالم بالا بوادی ترک و تجرید هادی گشته سالک طریق نسبت به مبادی عالیه و ملاء اعلیٰ گردانید - اگرچه چندی بکسب ابواب علوم ظاهری پرداخته طرفی از علوم اندوخت و مطالب ضروری و معالم دینی از بعضی بزرگان دین اخذ کرده اکتساب معالم فن توحید نمود اما چون گنجی که در خرابه خرابات خانه عشق مخزون و مدفون است از کنج کاوی معموره عقل پیدا نشود و آنچه در خائنه نهاده اند در مدرسه بدست نیاید چه پیداست که تشنه را سراب سیراب نسازد و گلاب از گل کاغذی بر نیاید، لاجرم بی اختیار از مدرسه رو به خانقاه آورده بخدمت خادمان حضرت سلطان الاولیا خواجه خواجهای بزرگوار خواجه قطب الدین بختیار کاک پیوست و بااستمداد روح پر فتوح و توجه ارشاد آن حضرت والا رتبت باوجود کثرت اسباب تعلق قوی پیوند از علاقه زن و فرزند و ما یتعلق بها قطع علایق ته دلی نموده و کوه کوه موانع و عوائق را برابر برگ کاهی سنگ راهی نساخته باتمکین سلطنت فقر مسند لشین و تخته پوست گردید - و در زاویه ویرانه مسکنت چون گنج مخفی بکنج اختفا جا گرفته و در خلوت

بر روی دوست و دشمن و آمد و شد آشنا و بیگانه بسته چشم بدریجهٔ مبدای فیض کشاد - و از بیدار دلی شیها سر بخواب فرو نیاورده شمع کردار از روشنی فطرت شب زنده میداشت - و مرات الصغای دل صفوت منزل را بمصقل مکاشفات روحانی و مجاهدات نفسانی جلا داده و دیدهٔ مراقبه بر راه ورود واردات غیبی و شهود مشاهدات قلبی نهاده از شام تا صبح بنار و از صبح تا شام بتلاوت قرآن مجید و دیگر اذکار قیام می نماید - چنانچه با صدق نفی ماسوا از سیای فرخنده لقایش چهره نما است و معنی ترک دنیا از صورت سراپا انوارش پیدا - جملاً آن مجمع کمالات انسانی که مربی و ولی نعمت صوری و معنوی این بنده بود و در سخن سرائی و معنی پیرائی یدبضا می نمود ، از عهد طفولیت تا الیوم توجه والا بتربیت این ذره بی مقدار مصروف داشته همه وقت چهرهٔ شاید کلامم را بغازهٔ اصلاح می آراست و صورت معنی از آئینهٔ سخنم باحسن وجه نمودار می ساخت - بحسب نصیب و تقدیر بیش از آنکه این کتاب مستطاب بنظر اصلاحش رسیده از پرتو نظر فیض اثرش عبارت را رتبه و معنی را کمال حاصل آید روز پنجشنبه نوزدهم جادی الاول سال هزار و هشتاد و دو که تاریخ تولد مبارکش نیز همین بود در سن شصت و پنج سال قمری رحلت بر اقامت گذیده متوجه خلد برین گشت - و برین سوختهٔ آتش غم زندگانی و بال ساخته هزاران نشتر جفا در دل سوگوار شکست - کاش بقیه حیات این ضعیف بر عمر آن والا جناب افزوده قضیهٔ ناگزیر من در حضور او رو می نمود تا بدین مرتبه دل سوگوار و دیده اشکبار نمی گشت - اکنون رنگین مجلس نکته دانی که رشک بهارستان فردوس جاودانی بود بهنجی پامال خزان اندوه و پریشانی گشته و ازین حسرت خار تا به گل این بوستان بلکه سر تا سر خشک و تر این نرستان نوعی با آتش بلا سوخته که اگر هزار بار باد بهشت بوزش درآید غنچه از بس گرفتگی لب به تبسم نمی کشاید و اگر جهان جهان بهاران بر چمن دنیا نزول نماید گل از لباس غنچه بر نمی آید - دریغا سپهر سیاه دل عوض کدام شادی این کوه اندوه بر دلم نهاده و در بدل کدام انبساط این لشکر الم بتاراج جمعیت این تن ناتوان فرستاد -

نظم

پای تا سر همه چون سلسله آیم بنگان
چون بیاد آیدم آن سلسله چنجان سخن

از سر درد چو بر حال سخن گریه کنم
 خون شود گوهر معنی همه در کان سخن
 تیره شد مشرق خورشید معانی افسوس
 محو شد مطلع برجسته دیوان سخن
 بود باریک ره فکر کنون شد تاریک
 رفت بر باد فنا شمع شبستان سخن

آن آماده نزول مغفرت را که همه جهت منظور نظر قبول الهی بود، متصل
 مزار فیض آثار حضرت قطب الاقطاب خواجه قطب الدنیا و الدین در خانقاه
 بنا کرده خود بلطف ایزدی و مرحمت مردمی سپردند - امید که پیوسته از حساب
 رحمت بی حساب الهی باقصی غایت کامیاب بوده تا روز جزا بهره ور و فیض بر از
 ریاض رضوان باد بحرمت النبی و آله الامجاد -

ذکر علما و فضلا و سخنوران خردپرور از ارباب نظم و نثر
 و اهل خط که فیض عهد سعادت مهد آن حضرت
 دریافته از عنایات خاص بهره ور گشته اند

طبقهٔ علما

حبر محقق و تحریر مدقق سرآمد دانشوران
 واجب التعظیم مولانا عبدالحکیم

منشاء و مولدش قصبه سیالکوت از مضافات دارالسلطنت لاهور است و مراتب
 شهرت ذکر فضایلش از لیالی و ایام و شهور و اعوام اشهر - اگر او را ثالث معلمین
 خوانند می شاید و اگر عقل حادی عشر دانند می سزد - آن جناب در آغاز حال از
 دبستان تعلیم الهی ادب آسوزی کرده و از دانشکده فضل نامتناهی حکمت اندوزی
 نموده، در آخر کار پرده کشای اسرار عالم سواد و بیاض گشت - و به نیروی کلمات
 خداداد و نهایت معرفت بمبداء و معاد برکتب معتبره که همگی از تصانیف اوستادان
 پاستانست و تفصیل آن در ذیل این صهیغه مرقوم حواشی خرد پسند معنی طراز

بقلم آورده دیباچه^۱ بر کدام را از نام نامی حضرت ثانی^۲ صاحبقران شاه جهان بادشاه مزین ساخت - و مدت شصت سال صدر نشین مدرسه^۳ تلقین سنن و فرایض شرع نبوی صلوات الله و سلامه علیه و علی آله و صحبه بوده از برکات ذات عالی درجات و میامن مکارم صفات حمیده خویش پنجاب بلکه هندوستان را لبریز فیض جاوید داشت - رفته رفته علم علم در عرصه^۴ تفرد بعنوانی برافراخت که سائر آموزگاران روزگار در پیشش دبستان گزین استفاده فنون دانش گشته و جماعه ادبای سخن پرداز مانند کودکان حرف شمار در جنب کلاتش بشمار آمدند - بلکه ارباب دانش و اصحاب فطرت کامل ادیب یونان را از تهجی خوانان دبستان ادب آموزش و عقل دانش افروز را جزو کش مدرسه^۵ تعلیمش تصور نموده بدین تجویز درست خود را صاحب تمیز کامل دانستند - بالجمله آن صاحب فضایل صوری و معنوی حق عظیم بر سائر ارباب فضل ثابت کرده در سال هزار و شصت و هفت هجری متوجه دارالبقا گردید - اکنون در جمیع امور همه وجوه بارث و استحقاق جانشین آن جناب عرفان مآب مجموعه^۶ کمالات انسانی حقائق و معارف آگاه مولانا عبدالله خلف الصدق آن حضرت است که جامع جمیع علوم است و صاحب مکارم اخلاق و کرامیم اغراق و محاسن شایل و محامد خصایل - امید که ایزد تعالی آن مظهر فیض ایزدی و مورد عنایات سرمدی را مستند آرای انجمن فضایل بسی مال دارد^۷ -

مجمع فضایل صوری و معنوی مولانا عبدالحق دهلوی^۲

که مظهر فیض حق و مهبط نور مطلق است ، از خاک پاک دہلی بپایه^۸ ظهور

۱- حاشیه بر تفسیر بیضاوی و حاشیه بر مقدمات اربعه^۹ تلویح و حاشیه بر مطول و حاشیه^{۱۰} میر سید شریف و حاشیه بر شرح مواقف و حاشیه بر شرح عقاید تفتازانی و حاشیه^{۱۱} خیالی و حاشیه بر شرح شمسیه و حاشیه بر شرح مطالعه و حاشیه بر شرح ملا و حاشیه^{۱۲} عبدالغفور و حاشیه بر شرح عقاید ملا جلال دوانی در اثبات علم واجب و دیگر حواشی درکنار حاشیه شرح حکمت العین و دیگر حواشی درکنار شرح هدایت حکمت و دیگر حواشی درکنار مراحم الارواح - (اسای حواشی که ملا عبدالحکیم بقلم آورده) -

۲- جد مادری^{۱۳} مصحح این کتاب بود .

رسیده و مجموع علوم را جامع گردیده ، در فقه و تفسیر ممتاز است^۱ بر صفحه روزگار گذاشته از دامگاه فنا به آرامگاه عالم بقا شتافت - و پس از رحلت آن جناب نورالعق خلف الصدقش که در علم و فضل شهره آفاق بود ، مدت مدید صدر آرای مدرسه^۲ استفاده گشته آخرکار او نیز از سر گفتگوی جهان گذران درگذشت - و در جوار مزار فیض آثار حضرت خواجه^۳ بزرگوار قطب الدنیا و الدین در مقبره پدر جاگزید -

واقف رموز عجمی و تازی مولانا شکرالله شیرازی مخاطب بافضل خان

که زاد و بومش شیراز است و در اکتساب جلال عبادات و نیل انواع سعادات از باب خیرخواهی خلق و رضاجویی خالق و قضای مطالب و انجام مآرب کاینات و سرانجام امور دین و دولت بی انباز - هنگام تقریر و تحریر مقدمات حکمت طبعی بتائید الهی روان ارسطو و افلاطون را شاد میکرد و هم گفتگوی اشرافیان را بدستیاری^۴ ضمیر روشن میگردانید - و از فیض سبحانه و تعالی طبع فیاض و عقل بالغ نظر کامل عیار در هر فن یافته - باعتبار فصاحت حسان عهد بود و در بیات و بندسه و جزئیات دیگر همه حساب در وقت مذاکره صورت معنی از آئینه^۵ سخن بوجه احسن مینمود - و در عهد حضرت جنت مکانی جهانگیر بادشاه از راه بندر سورت

۱ - عبارت ذیل در نسخه^۶ مطبوعه حذف شده است :

”در منطق و معانی و کلام بی انباز ، در مبادی جوانی و مقدمه زند(؟) به تحصیل علوم دینی پرداخت - و معقول و منقول بدلائل عقلیه و نقلیه خاطر نشین خویش ساخت - آنگاه بافاده و افاضه مشغول گردیده روزگاری بتدریس و تعلیم گذرانید - بعد ازان تن بر ریاضت و مجاهده داد و در کشف و مشاهده در افتاده علم رسمی را وا گذاشت - و معنی توحید بر لوح دل برنگاشته بعزم کعبه در سفینه نشست - و از بحر طول در گذشته به بیت الله رسیده و معنی آن بیت(؟) را دریافت - و مدتی دران اماکن شریفه بتفصیل تحصیل فصول ابواب دانش نموده مراجعت بدلی فرمودند ، یکصد و چند کتاب از تهنائیف مختصره و مطوله . . .“

به برهان پور رسیده فیض صحبت مقدمه کتاب نکته دانی شایسته خطاب خانانانی دریافتی رعایت‌های نمایان یافت - آنگاه سفارش و صدارت آن عظیم القدر ملازم سرکار خاصه شریفه گشته از اواسط ایام بادشاهزادگی تا آغاز ایام فترت سرانجام مهیات دیوانی سرکار والای آن حضرت بدو تفویض یافته بخطاب افضل خان مامور گردید - و چندی از فیض حضور محروم بوده بمخدمت میرسامانی حضرت جنت مکانی پرداخت - و در سال دوم جلوس مبارک از تغیر ارادت خان پیاپی وزارت کل و منصب هفت هزاری پنج هزار سوار رسیده تا سنه هزار و چهل و هشت که سال رحلت اوست ، این خدمت را در نهایت شایستگی بتقدیم رسانید -

دانشور خرد پرور علامه دوران سعد الله خان

در فنون علم دینی و طلاقت زبان و فصاحت بیان و حفظ قرأت و مزید کیاست و وفور حدس و قراست و اصابت رای و متانت اندیشه و قوت حافظه ثانی و نظیر خود نداشت - و بعطای رتبه کالات خداداد و علو فطرت ازل آورد و بخت مادرزاد مانند خرد کامل اثر در همه فن مستشار مؤتمن گشته - قوت ممیزه خرد یجنب کالاتش در عداد کودکان حرف شمار بشمار آمد و باوجود تخلق باخلاق کامله ربانی و تحلی بزبور ملکات فاضله ملکی و انسانی فضایل نفسانی ملکه او گشته علم تفرد در عرصه علم و دانش بنوعی بر افراخت که در جنب فصاحت و بلاغت روشنی بیانش ارباب بدایع بیان و صنایع معانی مانند کودکان پیچمدان از غایت حیرت خاموشی گزین بودند - و بکمال استعداد ذاتی و قابلیت اصلی جملگی حیثیات جزئی و کلیه بدست آورده سخنان رنگین و نوآئین بآئینی بر زبان می آورد که دقیقه ستجان فضل و هنر از استماع آن چون طومار پیچیده در حیرت فرو رفته مانند قلم از خجالت سر بالا نمیکردند - چه هرگاه مطلبی را بزبور حسن تقریر آرایش پذیر میساخت از موج گفتار نوعی آب بر روی کار بیان می آورد که معنی دل و سخن زبان می یافت - کیفیت داخل شدن آن جناب در زمره اقبالمدان بصدارت موسوی خان و رسیدن بخطاب خانی و منصب هفت هزاری هفت هزار سوار و فایز شدن بمرتبه وزارت کل هندوستان مفصل در سال چهاردهم جلوس مبارک مرقوم قلم وقایع نگار گشته - در سال هزار و شصت و هفت هجری دامن از تعلقات ظاهری برچیده بسیر ریاض قدس آهنگ فرمود -

منظور نظر عنایت بیچونی ملا علاء الملک تونی مخاطب بفاضل خان

در فتنون حکمت ممارستی تمام داشت و به نیروی طبیعت پنگامه^۱ طبیعی را آن چنان می آراست و ریاض ریاضی را بتائید الهی بنوعی می پیراست که در حالت تقریر و تحریر مطالب ابوریحان را در خط میکرد و صاحب تحریر را جامه^۲ کاغذ می پوشانید - بی مبالغه کلامش سرمایه^۳ بیان معانی بود و منطقش پیرایه^۴ سخندانی - در حساب و جبر و مقابله بیچ یکی با او یارای^۵ مقابله نداشت و در پیشت و بنده کسی را با او نیروی مقابله نبود - در آغاز حال بتوسط طی مرتبه^۶ پیولانی تا مرتبه^۷ عقل مستفاد ترقی نموده به تفصیل تحصیل فصول و ابواب دانشور ایران گردید و در فتنون دانش و بینش مرتبه^۸ معلم^۹ ثالث بل رتبه^{۱۰} عقل اول بهمرسانیده چون جامع فضایل و بی و مکتسبی گشت بخرم بوندستان هندوستان که مجمع و مرجع اصناف اسم بل مجموعه^{۱۱} زبده و خلاصه پرمندان و منتخب مستعدان عالم است رو آورده بیمین الدوله امین الملت آصف مکات والا شان میرزا ابوالحسن مخاطب باصف خان که باوجود بزرگی و جلالت دینی و دنیوی پایه^{۱۲} دانش پژوهی و حکمت دانی از مرتبه^{۱۳} معلم ثانی در گذرانیده بل دقایق حقایق آگاهی بمافوق درجه^{۱۴} عقل اول رسانیده پیوست - و تا پنگام متوجه شدن آن والا جاه بعالم بالا همدم و دمساز بوده پس از آن در سلک استعداد یافتگان کیتی پناه منظم گشته بمقتضای قابلیت ازلی و استعداد اصلی بهایه^{۱۵} منصب ارجمند خانسامانی و خطاب فاضل خانی رسید - و در عهد بادشاه فلک جاه مجد اورنگ زیب بهادر شاه عالم گیر بهایه^{۱۶} وزارت کل هندوستان که بالاترین مراتب است و منصب پنج هزاری مرافرازی یافته بحسب نصیب زیاده بر دو هفته مسند آرای دیوان وزارت نبوده در سال هزار و هفتاد و سه از دار فنا رخت ارتحال بدار بقا کشید -

موردِ مراحمِ ایزدی مولانا شفیعیای یزدی مخاطب بدانشمند خان

مدتی استفاده علوم متداوله در ایران نموده و بقدر طاقت و استعداد در مراتب

علمی استحضاری بهم رسانیده - و پس از تحصیل برای اکتساب رزق مقسوم مبلغی از تجار بعنوان مضاربت گرفته به هندوستان جنت نشان که از غایت عظمت شان مصداق ارض الله واسعة است ، رسیده چندی در اردوی معلی بداد و ستد و خرید و فروخت پرداخته - بعد از جلب منافع به اراده مراجعت وطن چون به بندر سورت وارد گردید بکارفرمائی بخت معید مراتب فضل و دانش او بوساطت مقربان حضرت خلافت بعرض مقدس رسیده همین که نسیم عاطفت از گلشن جاوید بهار درگاه عالم پناه درباره طلبش وزیدن آغاز نهاد و موافقت طالع بلند مزده این نوازش بگوشش در داد شکر کنان و سجده گذاران گام در طئی مراحل این سفر فرخنده اثر گذاشته بعد از دریافت سعادت ملازمت بمنصب هزاری صد سوار سرافرازی یافت - چون پنجار مراتب علمی را تمام درنورددیده و حکمت و پیشت را نیک ورزیده ، سخنش مند ارباب معانی پیانش سر حساب نکته دانی بود - و فکر درست و اندیشه رسا و طبع فیض اندیش و ذهن معنی پژوه داشت ، به برکت مرتبه دانی آن حضرت تربیت یافته دقایق مراتب دولت از دیگر هم چشان در گذرانید و در مدت قلیل بخدمت جلیل القدر میر بخشی و منصب پنج هزاری رسیده در سال هزار و پشتاد هجری از تعیناتیان ملک عدم گردید -

هجر موج فیض بخشی مولانا محمد فاضل بدخشی

حسب المرافقت توفیق آسمانی چون قابلیت ذاتی و استعداد و بیی با کمال و استکمال کسبی موافق افتاد در سائر فنون عقلی و نقلی ندرت و تفرد کلی اندوخته چون نقش نگین بر چار بالش فضائل اربع مربع نشین گشت ، و از علوم حکمت و تفسیر و اصول بهره وافی و نصیبه شامل یافته حلال معاهد منقول و کشف غوامض معقول گردید - آنگاه از وطن سعادت گرای ملازمت لازم البرکت گشته در سلک بندهای درگاه گیتی پناه حضرت جنت مکانی جهانگیر بادشاه انتظام یافت - چندگاه در آن عهد بمنصب عدالت اردوی معلی و در ایام سلطنت حضرت صاحبقران ثانی تا سال هشتم جلوس بهان منصب عز امتیاز داشته پس از آن رخصت گوشه نشینی در لاهور یافت - و در بهان مکان بر وقت معهود باجل موعود دوچار گشته برحمت حق پیوست -

فاضل اکمل والا مقام مولانا عبدالسلام

صاحب کمالات خداداد و استعداد مادرزاد بوده بعد از طئی مراتب علوم عربیه تا مرتبه فضل و کمال ترقی نموده در دارالسلطنت لاهور بخدمت جامع المعقول و المنقول ملا عبدالسلام لاهوری که در فنون تفسیر و فقه ثانی و نظیر لداشت بسیاری از کتب معتبره بسند رسانید - و بعد از آن در سلک ملازمان درگاه منسلک گشته بخدمت افتای عسکر فیروزی اثر عز امتیاز یافت و تا رفاقت فرصت و مساعدت روزگار بدرمستداولات اشتغال داشته آخرکار در وقت موعود رخت هستی بر بست -

سرآمد فضیلت ملت حنیف مولانا عبداللطیف

در سلطان پور لاهور پذیرای سرشت گردیده بگردآوری سائر علوم و جمعی فنون حکمتی و ادبی کوشیده نهایت مراتب امکان این مرتبه بدست آورده بجدت فهم و قوت حافظه و فصاحت تقریر و صفاتی تحریری نظیر وقت و روزگار بود - پیش از جلوس مبارک سعادت ملازمت اشرف دریانته بمنصب تعلیم شاہزادہ بلند اقبال مجد داراشکوہ مقرر گشت - و مدتی بقیام این خدمت شرف اندوز بوده صدر مکتب را از حضور پرنور روکش دارالحکمت یونانیان داشت - چون از کثرت مطالعہ چراغ نظرش از نور بی بهره گردید چشم از تماشای سواد و بیاض روزگار بردوخته در کنج وطن منزل گزیده موضعی چند برسم سیورغال یافته تا آخر عمر در آن جا گذرانید -

سر دفتر علمای خطہ وجود 'ملا' محمود

که ضمیر پاکش معانی را مقام محمود است و سپهر فضل و دانش را کوکب مسعود ، در شهر صفاپور جوئیپور پذیرای سرشت گردیده و از آغاز ایام شعور در ابداع بدایع محسنات سخن کوشیده مظهر فضل سمدی و منبع فیض ابدی بود - در انواع فنون دانش خصوص علم معقول و منقول و ریاضی و طبیعی و الهی بیچ کمن از ارباب استعداد را قوت دعوی برابری با وی نبود - اگرچه درخور دانش و بینش خود طلاقت زبان و تقریر لسان نداشت اما قلم فیض رقمش در حالت تحریر تفسیر آیات کلام الهی و تعبیر حقایق اشیا کبابی بعنوان تصنیع و تفنن بکار میبرد که

بر نقیض کلکش دعوی فضیلت معنی 'پردازی' آن جناب را زبان سیداد و سخنان
ارجمندش بعلاقه غرائب معنی در صدر انجمن دل‌های والا فطرتان اقامت انداز گشته -
بر لفظش که در اثبات شرافت لطایف ناطق و مخبری صادق است ابواب حیرت
بر روی روزگار می‌کشاد -

جلوه طرازِ حسنِ کلامِ فاضلِ عالی فطرت والا مقام مولانا عوض وجیه

مولد و ماواش اخسیکت است - فاضلی است تیزفهم روشن ضمیر در دریافت
کیفیت معانی و نزاکت امور سخندانی و والا فطرتی است بی نظیر - بصفای اندیشه و
ذکای فطنت بر دقایق امور کلی و جزوی علم آگهی یافته - بتدریس متداولات فنون
معقول و منقول بی مثل وقت خود است و به پاکیزگی اطوار و راستی و درستی گفتار
و حسن خلق و شرافت ذات آغوش پرورد سعادت ازل و ابد - در سال بیستم جلوس
مبارک بعد از فتح بلخ از ماوراء النهر به هندوستان جنت نشان که ملجا و ماوای
پنرمندان جهان است ، آمده شرف ملازمت اشرف دریافت و در زمره بختمندان محسوب
گشته بخدمت افتای اردوی معلی سرافرازی یافت -

بهار گلشنِ دانشوری مولانا محمد یعقوب لاهوری

که ذات خجسته صفاتش مظهر فیض ایزدی و مورد عنایات سرمدیست و در
فقه و اصول و تفسیر و حدیث و منطق و معانی و کلام و دیگر فضایل و کمالات
نفسانی و ملکات ملکی و انسانی نظیر و ثانی ندارد - چون تابنده پور از افق لاهور
طلوع نموده و وجود مسعودش که سرچشمه فیض و محض خیر است آبروی پنجاب
افزوده - در علم و فضل شهره آفاق است و در هندسه و ریاضت و جزویات دیگر نیز
طاق - بعد از تحقیق دقایق و تشخیص حقایق در حالت بیان منطق و معانی شعر مبین
بر روی کار می آورد و هنگام درس بکلید اندیشه والا قفل از در گنج خانه عالم بالا
می‌کشاید - الیوم در همه باب همه حساب بر دیگر فضلا مزیت نمایان دارد -

سر حلقهٔ اربابِ دانش و نکته دانی مولانا ابوالفتح ملتانی

که بعلم و فضل شهرهٔ زمانه است و در فنون دانش و حکمت یگانه - کلامش همه جهت فصیح و حدیثش همه حساب صحیح - سخنان روشنش فروغ بخش هر انجمن و شگفتگی طبع و رنگینی سخن و تازه گفتاری و پاکیزه اطواری خاصهٔ آن زبدهٔ ارباب سخن - بالجمله نور ضمیرش دیده افروز بینش و فروغ سخنش روشنی بخش دانش است - امید که آن مورد عنايات الهی سالهای دراز مسند آرای انجمن دانش باشد -

طبقهٔ حکما و جراحان

حکمت مآب حکیم صدرا خلف حکیم فخرالدین محمد شیرازی

که در عهد شاه طهماسب فرمانروای ایران بمیرزا محمد نامی شده بود - سر رشتهٔ نسبش بشارت بن کladه که شرف ملازمت لازم البرکت حضرت سرور الانبیا صلی الله علیه وسلم و آله و اصحابه دریافته ، بدعای فیض انتهای آنحضرت اطبای دانا و حکمای حاذق از نسلش بهم رسیده تا روز جزا فن طبابت در دودمانش باقی خواهد بود - پس از تحصیل طب ریاضی و سائر فنون این علم در سال چهل و ششم جلوس اکبری موافق سال هزار و یازده هجری بهند آمده و در عهد حضرت جنت مکانی جهانگیر بادشاه بخطاب مسیح الزمان معزز و مکرم گشت - اگرچه چندی در آغاز کار در استعمال فنون طبابت یدر بیضا "موده کارنامه" تاثیر نفس روح القدس و دم مسیحا بر روی کار می آورد ، اما آخر کار از ملاحظهٔ این معنی که دفع مقتضای قضا از حوصلهٔ طاقت خردمندان افزون است ، استعفا ازین امر خطیر موده مکرر سعادت طواف حرمین الشریفین دریافت و تا بود بمنصب سه هزاری عز امتیاز داشت -

حکیم ابوالقاسم مخاطب به حکیم الملک

در هند متولد شده - ازین جهت که دقایق مهارتش در فن طبابت بدرجهٔ کمال ارتفاع داشت ، در عهد حضرت جنت مکانی بمنصب دو هزاری و پایهٔ عزت و اعتبار

تمام رسیده درین وقت سعادت طراز نیز منظور نظر عنایت حضرت خاقان خرد پرور است -

حکیم رکنای کاشی

از علم طب و معالجات صائبه بهره شامل و نصیبه کامل داشت و هر درد دشوار علاج را معالجه نیکو نموده اوراق دل‌های پریشان بپاران را شیرازه جمعیت صحت باحسن وجه می بست - چندی داخل زندگان حضرت بود ، بسبب کبر من رخصت انصراف بوطن یافته از ابر نوال بادشاه دریا دل کشت امیدش سرسبز گشت -

حکیم مومناى شیرازی

فن حکمت را نیکو ورزیده و لطف حکمت را بحسن خلق آمیزش داده اطوار حمیده و اوضاع پسندیده را فراهم آورده بمیمنت دست و برکت دم موصوف است و بدستکاری معالجات پسندیده در خلایق مشهور و معروف است - بعد از آمدن بهندوستان نخست با رکن سلطنت مهابت خان همراهی گزیده در آخر عهد حضرت جنت مکانی داخل ملازمان سرکار خاصه گشت - درین عهد میمنت مهد بمنصب هزارى سرافرازی یافته مقضی المرام است -

حکیم فتح الله شیرازی

از فرط ممارست این فن دقیقه شناس حقایق اشخاص اعیان وجود گشته بمعالجه اقسام عوارض نیکو می پرداخت و در استعمال فنون دوا و مداوا و تشخیص مرض ثانی نداشت - بعد از رحلت او حکیم صالح پسرش به یمن سلیقه رسا و تجربه بخطاب خان و منصب هزارى عز امتیاز دارد -

حکیم علم الدین مخاطب به وزیر خان

مولد و منشاش ارض پنجاب است - بعد از اشراف بر سن تمیز طریقه اکتساب علوم دنیوی پیش گرفته کتب طب از حکیم داوی پسند رسانیده در اندک مدت در سائر فنون آن ندرت و تفرد کلی اندوخت و از روی کمال مهارت و خبرت پی به

تشخیص هر مرض از قرار واقع برده در معالجات کارستانی می‌کرد - و چون از قدم خدمت و تکرار معالجات نبض کیفیت مزاج خدیو روزگار و طبع شایزادهای والا مقدار بدست آورده نهایت مرتبه حذاقت را درین امر کار می فرمود ، بدین وسیله بسعادت محرمیت بار یافته چندی به دیوانی بیوتات و خدمت خانسامانی و دیوانی عز امتیاز داشت - و از غایت کاردانی پس از جلوس اشرف بر سریر سلطنت بمنصب پنج هزاری ذات و سوار سربلندی یافته بصاحب صوبگی پنجاب عالم عزت برافراخت -

حکیم داؤد

که از حضرت خلافت بخطاب تقرب خان سرافراز است - خلف حکیم عنایت الله است که شاگرد رشید پدر مسیح الزمان بود - بعد از رحلت پدر از غایت اقتدار معالجه امراض سرآمد اطبای شاه عباس گشته کمال قرب و محرمیت بهم رسانید و پس از گذشتن شاه چندی منزوی گشته متوجه حرمین شریفین شد و از آن جا براه بندر لاهری و تنه مراجعت نموده در سال هفدهم جلوس مبارک موافق سال هزار و پنجاه و سه بهجری دولت ملازمت اشرف دریافت از فرط مهارت درین فن بکمال رتبه عزت رسیده مکرر معالجات حکما پستند نمود - اگرچه چاره تقدیر از سرحد اقتدار بشر بیرون است و فی الحقیقت هر درد دشوار علاج را از شفاخانه لطف حکیم علی الاطلاق دوا مرحمت میگردد - اما چون از وفور جدس و تجربه در معالجه امراض آن پایه بهم رسانیده که در مداوای اعراض تخته بر سر بقراط و جالینوس می زند از روی مبالغه می توان گفت که هر جا که سبابه تشخیص او به نبض گیری در آید شاید از لطف الهی دستبرد اجل را یارای غارت جانها و اندازه تاراج روانها میسر نگردد - اکنون بمنصب پنج هزاری سرافراز است و بکمال قرب و محرمیت از سائر حکما ممتاز -

شیخ حسن ولد شیخ بهینا متوطن کیرانه

در فن جراحی استاد کامل قدرت بالغ خرد بود - چون مهارت کلی و ید طولی درین باب داشت بچاره گری هر گونه جراحت و ورم که سر پنجه قدرت بر می کشود معالجه اش سودمند افتاده جراحت زود رو به اندمال و التیام می آورد بلکه باعتبار سودمندی دوا و مداوا می توان از روی مبالغه گفت که درین ماده یدیضا مینمود -

چنانچه به یمن این فن رسا در عهد حضرت جنت مکانی جهانگیر بادشاه بخطاب مقرب خان و منصب پنج پزاری رسیده درین زمان سعادت نشان بسبب ضعف پیری در کیرانه که وطن اوست گوشه نشین است و بیک لک روپیه سالیانه خرمنند - شیخ قاسم برادر زاده اش اگرچه همچو او نیست اما بالفعل درین فن سرآمد جراحان قانون دان است و در معالجه مواد دسوی و دیگر اقسام ورسها و جراحها مثل و قرین ندارد -

طبقه شعرا

سرآمد جادو کلامان نادره فن

حاجی محمد جان قدسی

از متوطنان مشهد مقدس است و به نهایت مرتبه تقدس ذات و پاکیزگی صفات و ورع و تقوی متصف - صاحب طبع و ستوده رای است و در شیوه سخنوری متانت و جرالت را چنانچه باید رعایت می فرماید - چون ظهور فیض باندیشه او موقوف است و خفای نیر معانی به بیفکری او موصوف در قصیده قصدهای نیک میکند و در قطعه و غزل و رباعی و بتخصیص مثنوی داد صنایع و بدایع لفظی و معنوی داده ایراد معنیهای برجسته بی اهو می نماید - از روی انصاف هیچ کس از سخنوران بر سخنش انگشت نتواند نهاد و در گفتار سحر آثارش ناخن بند نتواند نمود - زیرا که سخن او مانند زر پخته از آرایش خامی منزّه است و بجمیع وجوه نزد عیارشناسان معنی معقول و موجه - القصه سخن بلند پایه را همواره از فیض طبعش سرمایه بلندی جاوید حاصلست و اکثر معنی پیش پا افتاده را آن چنان می بندد که پا از معنی بالا دست کم نمی آرد تا بمعنی والا چه رسد - باعتقاد عزیزان سخن فهم که مدتها تن به بوتّه سخن منجی گذاخته و قلم را رگ ابر معانی ساخته از هم روزگاران سزایش ترجیح و شایستگی تفصیل دارد - اگرچه بحسب وجود از زمره متاخران است اما بحسب مزیت و اعتبار معنی در مقدمان بشمار می آید - در سال پنجم جلوس مبارک موافق سال هزار و چهل و یک هجری از وطن احرام طواف رکن و مقام این قبله امانی و آمال محتاجان و کعبه جاه و جلال انس و جان بسته چون خود را بادراک این سعادت عظمی رسائید بانعام نقد و خلعت سرافرازی یافته بروزیانه

گرامند در حلقهٔ ثنا طرازان بارگاه گیتی پناه جا یافت - این چند بیت که به بیوت
کواکب پهلو میزنند از آن خورشید آسمان فضل بظهور آمده -

ابیات

من آن نیم که کم سرکشی ز تیغ جفا
چو شمع زنده سر خویش دیده ام بر پا
دسی که بگذردم بی کرشمهٔ ساقی
نفس کند بدلم کار ریزهٔ مینا
کسی که لذت پیکان بی نشانی یافت
دگر نشد به نشان آشنا چو تیر خطا
نه غم بسینه نه پیکان بدل نه خار پهای
بتنگ عیشی من کس مباد در دنیا
شبی که عقده کشایم بناخن از رویش
چو شمع جان بسرائگشتم آید از اعضا
برای زینت مژگان بدیده خواهیم خون
و گرنه بر کف دریا کسی نه بسته حنا
باب خود چو زمرد کسی که سبز بود
نه شان ابر شناسد نه شوکت دریا

غزل

ای مرا بی رخت افتاده دو عالم ز نظر
مردم چشم مرا خاک ریت نور بصر
خط رخسار تو با خویش طلسمی دارد
که توان خواندنش از ره نتوان کرد ز بر
بحر با دست تو منشور سخا می طلبد
همه گفتند که بر آب نویسد محضر
گر کنی ناسیه را منع نیاید بیرون
غنچه از شاخ چو پیکان محبت ز جگر

نظم

زود به کردم من بی صبر داغ خویش را
اول شب می کشیدم مفلس چراغ خویش را

عیش این باغ باندازه یک تنگدل است
کاش گل غنچه شود تا دل ما بکشاید

در چنین فصلی که بابل مست و گلشن پر گل است
گر همه پیمانه عمر است خالی خوب نیست
مرنوشتم را قضا از بس پریشان زد رقم
هر که دیدش گفت مضمونی درین مکتوب نیست

کند چو حرف گرفتاری مرا تحریر
بیای خامه سزد گر رقم شود زنجیر
غلام همت درویشی ام که بی منت
نشاندن آتش حرص مرا بموج حصیر
گذشتم ز تو باشد چو رشته سوزن
که با حریر بود گرچه بگذرد ز حریر

در دل من از نم آبله می روید خار
گلشن تازه بود بی مدد ابر بهار
جوهر ذات تهی دستی جاوید آرد
چون ترا تجربه حاصل نشد از دست چنار
بیم نقصان بود آنرا که کمالی دارد
میوه چون پخته شد از شاخ بریزد ناچار

عاشقان را بدو محراب حرام است نماز
قبله طاعت محمود بس ابروی ایاز

من نمی گویم بچشم نه قدم یا بر زمین
چشم من قرش است هر جا می نهی پا بر زمین
کشتی چشم تر من بود یا دریا قدر
اشک زور آورد آمد پشت دریا بر زمین

یاد روی تو بخاطر رسد از دیدن گل
پیچ راهی بحقیقت نبود به ز مجاز
رشدک بر زندگی خضر ندارم بجز این
که نشان از سر زلف تو دهد عمر دراز

جا بود افتادگان عشق را بر آسان
من هم از افتادگان عشقم اما بر زمین

آنکه برگز بر نمی دارد قدم از چشم من
حیرتی دارم که نقش پای او بر خاک چیست
دل بزلفش بسته قدمی چه می خواهی دگر
صید بسمل گشته را معراج جز قتراک چیست

رباعی

در ساغر من می طلب را جا نیست
می گویم و از پیچ کسم پروا نیست
با گوهر اشک خویش ساخته ام
چشمم چو حباب بر کف دریا نیست

رباعی

دانی ز چه بی حجاب می خندد صبح
 افکنده ز رخ نقاب می خندد صبح
 این غمکده چون مقام خندیدن نیست
 بر خنده آفتاب می خندد صبح

مثنوی

غنیمت شمار این چنین دوستی
 که دید این قدر مغز در پوستی
 سخن آنچنان در وی افشوده پای
 که از نقل کردن نه جنبد ز جای

مثنوی

ز پیوستن خلق تجرید به
 ز پیوند بر شاخ روید گره
 میوئید با بیج کس زینهار
 که ناقص بود ظرف پیوند دار
 ز قطع تعلق چه بهتر بود
 گلی چیده را جای بر سر بود

ابو طالب متخلص بکلیم

موطنش کاشان و تولدش در همدان و نشو و نما در هندوستان که مقام پاکان
 هفت اقلیم جهان است یافته - نخست با میر جمله که بروح الامین متخلص است بسر
 میبرد و بعد از جلوس مبارک ملازم سرکار خاصه شریفه گشته به تحریک بخت
 کارفرما چون گفتارش هوش فریب و دولایز و طبعش معنی رس و فیض آمیز بود
 بخطاب ملک الشعرائی امتیاز یافت - اگرچه استحقاق آن منصب جلیل القدر حاجی

بعد جان قدسی داشت اما اژین رو که پیش از رسیدن حاجی او باین خطاب سرافرازی یافته بود تا دم آخر برو بحال ماند و تغییری بدان راه نیافت - بالجمله شاعر جادوفن تازه گفتار است و بنای سخن از متانت فکر فلک آهنگش مستحکم و استوار - سخنانش پخته است و بمیزان اندیشه بر سخته - هرچه گفته همه متین و دلنشین و عبارتش صاف و معنیش رنگین - حسب الحکم اقدس چندی بجهت نظم بادشاهنامه انجمن آرای نکته دانی بود تا آن هنگام که چهار مانند در گلشن جاوید ربیع کشمیر توطن اختیار نمود و رقم سنجان دیوان قضا بر ورق حیاتش خط کشیدند - نبذی از اشعار او بجهت انساب طبیعت سخن فهان بقلم می آید :

ابیات

ز تیغش چاک شد دل چون نهان سازد غم او را
گریبان پاره شد گل را کجا سازد نهان بو را
سخن در هر زبان بی زحمت تعلیم می گوید
اگر طوطی به بیند بکوه آن چشم سخن گو را

دیگر

دنبال اشک افتاده ام جویم دل آزرده را
از خون توان برداشت پی نخچیر پیکان خورده را

دیگر

هر کس اگر بقدر هنر بهره یافتی
بایست آب بحر نصیب گهر شود

دیگر

زخمهای شانه از زلفت فراهم می شود
بخت اگر یاری نماید مشک مرهم می شود

دیگر

خنده بدمستی است در ایام ما بشیار باش
محتسب بو می کند این جا دهان بسته را

دیگر

بی دیده راه اگر نتوان رفت پس چرا
چشم از جهان چو بستی ازو می توان گذشت

دیگر

دوست بهیچم فروخت باهمه یاری
یار فروشی درین زمانه همین است

دیگر

جا نیابی اگر ای دل گله بیجا چیست
تو که پروانه بزمی هوس اینها چیست

دیگر

سرو را سایه یکی بیش نباشد یارب
این قدر خاک نشین در ته آن بالا چیست

دیگر

طوطی آن روز که منقار بخون رنگین کرد
گشت روشن که چه روزی سخن پرداز است

دیگر

چه دل سوزی که چون من رفتم از دست
کسی از کشته پیکان بر نیارد

میان غمگساران سوزم از غم
چو آن کشتی که در دریا بسوزد

دیوانهٔ حسن معانی شیفتهٔ طرز سخندانی واقف رموز نهان و پیدا ملا شیدا

فکرش نکته طراز و طبعش معنی پرداز است و منشاء و مولدش فتح پور اکبر آباد - هر لحظه طبعش در انگیزخت معانی تازه آئینه وار چندین خیال نو آئین بر روی کار می آورد و خاک زمین سخن را که از گرد کساد خاکمال خورده بود بکیمیای فکر زر مینمود - و در سخن طرز باستان گزیده بر متاخران پیوسته زبان طنز می کشود و یک قلم این جاعت را از سلسلهٔ ارباب سخن خارج دانسته از خطهٔ سخنوری اخراج مینمود - و از بس که اندیشهٔ رسا و فکر درست داشت در مجلس فکر سخن مینمود و پیوسته در انجمن با شاهدان معانی خلوت می داشت - و با طرزی تازه خصم دیرینه است و شعر تازه گویان را بدتر از تقویم پارینه می داشت - اگرچه از مراتب علمی بیگانه بود اما در قوانین سخن آفرینی یگانهٔ وقت خود است و رسائی فکر به پایهٔ ایست که در یک ساعت نجومی قصیدهٔ غرا که نظم ثریا را نمونه تواند بود بلکه شعری شعار می پرداخت - و طرهٔ اشعار را از دستی پیرایش می داد که هیچ سخن دستگابی شانه وار در وی ناخن بند نتواند ساخت - و در برابر مخزن گنجور گنجه که صاحب پنج گنج است طبعش با خور هم پنجهٔ قریب بدوازده هزار بیت مثنوی منظم ساخته مشتعل بر سخنان حکمت آمیز و معانی دلاویز و آن را دولت بیدار نام نهاده و سرآغاز آن این بیت است :

بیت

بسم الله الرحمن الرحيم آمده مر چشمهٔ فیض عمیم
در آن کتاب داد سخنوری بنوعی داده که هر نکته از آن یک کتاب سخن است
بلکه هر نقطه از آن خال رخسارهٔ شاهدان این فن - و از برای حاجی محمد جان قدسی
که سر دفتر قدسیان است به تیزی تیغ زبان قطع اللسان گفته و بر قصیدهٔ او که
مطلعش اینست :

بیت

عالم از ناله من بی تو چنان تنگ فضاست
 که سپند از سر آتش نتواند برخاست
 نکته‌های رنگین گرفته و بعضی جا کدکشی از دستی ناخن بند کرده که جای انگشت
 نهادن نیست و بعضی جا بر طره اشعار شانه وار بیجا پیچیده - و در سال هزار
 و چهل و هفت هجری این قطعه که بر تیز زبانی او برهان قاطع است در هجو
 میر الهی گفته -

قطعه

اے میر من که کرده الهی تخلصی
 از مرد لای ارچه الهی شدن خطاست
 زین رطب و یابسی که بود در کلام تو
 گر منکر کلام الهی شوم بجاست

میر مذکور از امتناع این قطعه بسیار برآشفته و چندین رباعی در هجو او انشا نمود
 اما هیچ تلافی آن نکرد - و مولانا در اوایل ملازم سرکار خان خانان عبدالرحیم
 بود پس از آن بسططان شهریار مخصوص گشته و بعد از آن داخل بندگان درگاه
 عالم پناه گردید - و در آخر حال گوشه گزین خطه کشمیر و خوش نشین آن
 مکان دل پذیر گردید و بمواجبی که از سرکار می یافت خورسند بود و باقی عمر آنجا
 بسر رسانید - و بعضی از ابیات بلند آوازه آن بانغ نصاب کمال بلاغت کلام آویزه
 گوش بنات گردون و ابنای روزگار گشته و باشنا روی غریب معنی در صدر انجمن
 دلها جا گرفته درین اوراق پذیرای تحریر می گردد :

ابیات

ای بروی تو گرو آئینه را چشم نیاز
 شانه را دمت دعا در شب زلف تو دراز

گر بصحرا مو فشاند دشت پرنیل شود
 ور بدریا مو بشوید خار مایی گل شود

پوای شست زلفت مایی از کوثر برون آرد
 شکرخند تو مور جوهر از خنجر برون آرد
 پوایت در سری گنجد که در زیر دم تیغ
 چو شمع از جیب خود بردم سر دیگر برون آرد

زلف او را رشته^۱ جان گفتم و گشتم خجل
 ز آنکه این معنی چو زلفش پیش پا افتاده است

اگر گیسو برافشانی هوا در مشک تر پیچی
 و گر رخساره بنائی شب ما در سحر پیچی
 فسونگر داند آن خاکی که از وی بوی مار آید
 شناسم بوی زلفت را اگر در مشک تر پیچی
 نه من دودم نه تو بادی نه من زلفم نه توشانه
 که چون من بیشتر پیچم تو با من بیشتر پیچی
 بدین حسن تونگر زلف چون دلق گدا داری
 که گاهی مائبان رخ کنی که بر کمر پیچی

زهی بزلف و برخ طاعت و گناه تمام
 که این تمام بود روشن آن سیاه تمام
 من و شبی که نه گردد بسال و ماه تمام
 توئی و روز وصالی بیک نگاه تمام
 نسوده زلف میبه طالعَم چو تو مشقی
 که نا نوشته کند دست را میاه تمام

اشکم نه ز خون است کره بسته بمژگان
 کز جور تو چشمم کزد انگشت بدندان
 از لذت آب دم تیغ تو سرشکم
 بر لحظه برآرد سر دیگر ز گریبان

از وحدت و کثرت چو سخن گوید عارف
از خط و دهن تو کند حجت و برهان
از روشنی و تیرگی آن عارض و گیسو
چون صبح تو نگر بود و شام غریبان

مثنوی

ستایش سراپا نیایش تراست
که در هر نمودی نمایش تراست
دهد ذوق توحید تو در دهن
سخن را زبان و زبان را سخن
باندیشه راه تو نتوان سپرد
که کس تشنگی ز آب گوهر نبرد
سخن چون ز حمد تو بندد نگار
چه پرورده گوید ز پروردگار
چو چشم از چه خود روسیاه آمدم
بچندین زبان عذرخواه آمدم
چو چشم سیه بهتر است از سفید
بجرم از تو باشم چرا نا امید

نکته سنج بی نظیر قدسی فطرت روشن ضمیر
مولانا ابوالبرکات المتخلص به منیر

امیر خطه کلام است و کلامش زیب صفحه ایام - فروغ رایش اظهر من الشمس
است و طبعش مانند ماه چهارده دزمت و روشن - در انگیزش معانی و پروازش
خیالات بی انباز و در ابداع عبارات بدیعه و مضامین عالیله از سایر نکته وران ممتاز -
در زبان دانی او هیچ سخنوری را سخن نیست و در شیوه زبان دانی هیچ نکته وری
چون او نادره فن نه - بلندی فطرت برتر به که فوق آن متصور نباشد و درجه فکرش

بدرجه^۱ که بالاتر از آن در خیال نیاید - مانند نفس کل تمام^۱ استعداد است و بسان عقل اول تمام خرد - هرگاه طبعش چمن طرازی^۲ گستان سخن می کند از شاخ قلمش سخنان رنگین بر می دهد و فکرش چون محسنات بدایع را ابداع و قافیهای مستحسن را اختراع می نماید زمین سخن رشک چمن فردوس می گردد - بعنوانی که در شیوه نظم به تجرید منسوب است بهمان دستور در فن نثر به تفرید موصوف - آن نیز اوج سخنوری که سخنانش بتازگی مشهور است و نزاکت و لطافت عباراتش بر زبانها مذکور اگرچه بحسب سرشت از افق لاهور طالع گردیده اما کوکب بختش بر اوج دقیقه منجی^۳ معانی هزار درجه زیاده از اهل ایران ارتقا گزیده چنانچه در نظم پروین نگاری نموده همچنین در نثر نثاری پرداخته در منشآت بطرز خسرو زمین سخن و آفریدگار معانی قلمرانی نموده و الفاظ تازی^۴ فصیح بالفاظ فارسی آمیخته معانی روشن در عبارات ایراد نموده - القصه بروشی حرف زده که از آن دست سخن بلند گفتن از دست آن والا دستگاه می آید و بیچ صاحب سخن را این دستگاه دست نمی دهد - بالجملة آن ملک الملوک اقلیم فضائل بر دست سخن مکمل فیض زده و معنی را صاحب خطبه ساخته حیف صد حیف و جهان جهان دریغ و درد که آن جوان طبع بکمال عمر طبعی نرسیده و مراحل زندگی تمام نور دیده در عین ایام شباب که فصل چهار نیکوئی سالهای زندگی است رو بشهرستان عدم آورد و مانند معنی نو در زمین سخن تن بخاک در داده فرصت آن نیافت که سخن خود را گرد آوری نماید - من بنده را از آغاز ایام طفولیت بآن مستجمع بدایع معانی اتفاق صحبت افتاده مانند دو معنی در یک بیت و چون دو صورت در یک آئینه در یک بیت و یک خلوت بسر می بردیم - اگر پاس ظاهر درکار نبود و در نظر پیش بین نزدیک نگر اهل استبعاد دور از کار نمودی بر آئینه فصلی در مدح و ستایش او از روی نفس الامر نه از راه مبالغه بقلم آورده منت بر جان سخن گذاشتمی - رحلت آن جناب روز دوشنبه هفتم رجب سال هزار و پنجاه و چهار در اکبرآباد واقع شده و نعشش بلاهور رسید - این چند بیت که هر یک آن مانند فرد آفتاب عالمگیر شده شایستگی^۵ آن دارد که بر بیاض صبح نوشته شود درین مقام ایراد مینماید :

نظم

بسکه دامن گیر حسن او بود دست حجاب
 از حیا در خلوت آئینه بکشاید نقاب
 چشم دل چون باز شد معشوق را در خویش دید
 عین دریا گشت چون بیدار شد چشم حباب
 من خجل از ذوق خود او شرمسار از ناز خویش
 غافل از شوق نگه او از حیا من از حجاب
 نامه از درد دل هرگز که می مازم رقم
 می تلید در دست من نبض قلم از اضطراب
 رنگ گل جوشد ز فیض مدحش از شاخ قلم
 بوی عود آید به بزم خلقتش از چوب رباب
 بر که کج باشد زبانش پایه او کمتر است
 شانه چون دارد زبان راست جایش بر مر است
 رازدار حق نه دارد قدر اگر مامانش نیست
 بدیه مصحف چو خطش خوب نبود کمتر است
 بر چه گوید مرد صاحب دم دلیل معنی است
 بر چه آید بر زبان تیغ بحث جوهر است
 عزت از خواهی مشو پابند یکجا ای عزیز
 تا زمین گیرست زر پیوسته خاکش بر مر است

باز وقت آمد که از کیفیت فیض هوا
 ابر گردد تر دماغ و گل شود رنگین ادا
 مسطرش از رشته باران کند ابر بهار
 چون نگارد وصف گل پر کاغذ ابری هوا
 از تماشای چمن نظاره رنگین می شود
 می توان بستن کنون بر پنجه مزگان حنا

مصرع آن قائم یاد آمد و از خاطر
مطلعی سرزد که لفظ اوست چون معنی رسا
قامت او صد قیامت مصرعست و یک ادا
قامت موزون کجا و مصرعه موزون کجا

رباعی

آئینه را که عهد بحسن تو بسته است
با صورت تو نقش درستی نشسته است
از شانه کاکت بزبانها فتاده است
تا در شکست دل کمر خویش بسته است

ایات

در چمن آن سرو رعنا بر کنار جو گذشت
آب از رفتار ماند و گل ز رنگ و بو گذشت
داشتم زان شوخ آهو چشم امید نگاه
گوشه چشم نمود از دور و گفت آهو گذشت
پای چوپین را ره باریک رفتن مشکل است
شانه حیرانم چه سان از تار آن گیسو گذشت

بگاه جلوه برایشان ز ناز گیسو را
ز تار گیسو زه کن کمان ابرو را
بیچز منیر که طاق است در سخندانی
کسی نه فهمد مضمون بیت ابرو را

سرگذشت گریه از مژگان ما باید شنید
از زبان موج حرف آشنا باید شنید
از سیه مستی زدم در دامن زلف تو دست
از زبان شانه ام اکنون چها باید شنید

ما برنگ شیشه صاحب مشرب و آزاده ایم
تازه رو مانند ساغر صاف دل چون باده ایم
چون حباب باده از مستی درین بزم نشاط
رفته ایم از خویشتن تا چشم را بکشاده ایم

گر چشم تو نکته دان نبودی
مژگان ترا زبان نبودی
من آئینه را ندادمی روی
گر روی تو درمیان نبودی

منم آن که کوس دانش ز شکوه نکته دانی
زده خسرو ضمیرم بقلرو معانی
رخ صفحه ز آب گوهر همه شست و شوی یابد
رگ ابر خامه من چو کند گهر فشانی
چو نسیم نوبهاری چو هوای صبحگاهی
سخنم بتازه رونی نفسم به گل نشانی
ز متانت و جزالت همه لفظ و معنی من
چو خرد بکهنه سالی چو هوس به نوجوانی
چو روم سوی گلستان غزل مرا سرایند
همه بلبلان گلشن ز ره مزاجدانی
من و آتش محبت تو و آتش جوانی
من و عشق جاودانه تو و حسن جاودانی
ز غبار مینه بادا همه عمر تیره چشمی
که ز خط عارض تو نکند سواد خوانی
سبق کرشمه کم ده مژهای سحر فن را
که بایروت ز شوخی نکنند هم زبانی

بتو داده شرح موزم بتو گفته حال اشکم
 مژه ام ز گرم خونی نگه ام ز تر زبانی
 همه گوش چشم گردد همه چشم گوش آن دم
 که پیام ناز گوید بمن ابروت زبانی
 نه مرا زبان شکوه نه ترا دهان خنده
 من و ریخ ییزبانی تو و قید بیدبانی

یک نفس از مینه ام موز محبت دور نیست
 از دلم سردی بجو این شمع از کافور نیست
 تا بکی باشد ز درد انتظارت خون چکان
 رحم کن چشم سفیدم پنبه ناسور نیست
 تیره بختی با دل روشن شگون دارد منیر
 شمع را صبح سعادت جز شب دیخور نیست

ای ز عکس چهره ات گل در کنار آئینه را
 جلوه حسنت بود فصل بهار آئینه را
 چون شوی با آئینه از جلوه سازی روبرو
 عکس رخسارت کند آئینه دار آئینه را

تا هست مرا بخاموشی دست رمی
 راز دل خویشتن نگویم بکسی
 فی راز دلم ماند و فی من بر جای
 مانند حباب گر برآرم نفسی

از حسن تونگر تو مه برده زکات
 بر صبح نوشته شام خط تو برات
 می کرد رقم وصف لبث را قلم
 یک نیزه گذشت از سرش آبیات

مهین برادر مولانا منیر مولانا فیضاً

بعد از 'ملا' منیر شاه فیضاً که فیض اندوز مبدی فیاض و مهین برادر آن رازدان سواد و بیاض است چون ازین جهت که به تجرید یگانه و در فقر افسانه روزگار بود عزیزان صحبتش را که مانند نام او سراپا فیض انگاشته وجودش را غنیمت می دانستند و از بس که صاحب مشرب و درویش وضع افتاده در خاکی نهادی پیچکس بگرد او نمی رسد قائم مقام 'ملا' منیر قرار داده بهره فیض کامل ازو می یافتند - بیست سال دیگر انجمن آرای سخن بوده در سال هزار و هفتاد برحمت حق پیوست -

مظهر فیض نامتناهی میرالهی

که با فیض رابطه الهی دارد و با سخن استیناس طبعی - طراز سخنش بسیار تازه و اشعارش بلند آوازه - لطف کلامش از قیاس افزون و جزایات الفاظش از خیال بیرونست - در قصیده قصدهای نیکو می کند و در غزل معنی برجسته می بندد - استعاره و تازه گوئی را بمرتبه کمال رسانیده و در خانه بیت خصوصیات دیگر را طفیلی دانسته - بیشتر در تازگی ادا و نزاکت و استعاره میگوید - مولدش همدان است و بمواجبی درخور داخل بندگان درگاه فلک نشان - در وقت مراجعت حکیم حاذق از حجاب بخارا در خطه کابل چون میر مذکور بدیدن حکیم حاذق رفت قضا را نقش حکیم با میر کج نشست و صحبت باهم راست نیامد - میر رنجیده خاطر گردیده و از شوخی طبیعت که لازمه شعراست این رباعی در هجو آن مجموعه مداح پرداخت :

دایم ز ادب سنگ سبو نتوان شد
در دیده اختلاط مو نتوان شد
صحبت بحکیم حاذق از حکمت نیست
با لشکر خبط رو برو نتوان شد

این چند بیت نیز از نتایج طبع اوست :

چشم از هر گردش با ناز عهد تازه بست
خط مشکینت بیاض حسن را شیرازه بست

نشاء از تیغ او دارم که چاک سینه ام
چون خار آلود نتواند لب از خمیازه بست
سینه کندم دل خراشیدم ولی از قحط خون
ناختم بر خویش نتوانست رنگ تازه بست

بر روی تابان باز کن زلف بهم تابیده را
بکشا که مضمون نیست خوش این مصرعه پیچیده را
از زلف خوبان فارغم اما پریشام بنوز
آری به بیداریست غم خواب پریشان دیده را

بیچ است ترا دهان چون قند
مائیم و دلی بیچ خورسند
از ما دل اگر کنند سهل است
دل از دل ما نمی توان کند

بزبان آنچه نگفتم بنگه خواهم گفت
مردم دیده ما هم لب گویا دارد

ما از همه کس بیش بهائیم الهی
در شهر اگر مردم بیکار فروشند

کشور سخندان را صبح صادق
مجموعه حکمت الهی حکیم حاذق^۱

که چراغ دوده حذاقت است و فروغ دیده صداقت - قانون سخنوری را
بلطف اشارات بیان میکند و قاعده معنی پروری را بحسن عبارات عیان می نماید -

۱- در یک نسخه (نشان ۶۲۰ ایشیانتک سوسائتی بنگال) اسمش حکیم صادق
مرقوم است -

نزاکت را با متانت باهم آمیخته و چندین معانی نوآئین انگیزته طرز سخن طرازی پاستان را با طرز معنی پردازان تازه امتزاج داده و طرزی نو آغاز نهاده - مقتدای ارباب فضل و براءت است و پیشوای اصحاب این صناعت - شعر را بطرزی میخواند که صورت معنی را برای العین میتوان دید و جاوهٔ ابتکار افکار را توان بچشم پیر مشاهده کرد - او پسر حکیم بهام است و باعتبار اصل گیلانی و ولادت او در فتح پور واقع شده و در قلمرو هندوستان نشو و نما یافته - قبل ازین بمنصب سه هزاری و خدمت عرض مکرر سرافرازی داشت اکنون در اکبر آباد گوشه نشین است و هشت هزار روپیه مالیانه دارد - و برخی اشعار آن سر دفتر سخنوران درین صحیفه ثبت افتاده :

ایات

در سخن پنهان شدم مانند یو در برگ گل
میل دیدن هر که دارد در سخن بیند مرا

گل در چمن نیامده در فکر رفتن است
دیگر چه اعتبار جهان خراب را

سر زاف بر کشادی دل انجمن گره شد
سخن از لب تو گفتم بلبم سخن گره شد

از گریهٔ ما بحر نه تنها گله دارد
گوش صدف از نالهٔ ما آبله دارد

چنین که کرد سیه روزگار من گردون
عجب نباشد اگر روز بینم انجم را

بگر بسوی کوپکن و عبرت ازو گیر
از نیرو دل موم بود گر همه خارا است

در پرده خاک نغمه‌است ولی
وقتی شنوی که گوش بر خاک نهی

سعیدای گیلانی

چون اختر سعد از گیلان طلوع نموده در درجهٔ سخن شناسی و تازه گوئی
رتبهٔ والا دارد و طرز پاستان را به نیکو طرازی می طرازد - هر بیتش بیت الشرف
کواکب معانی و نگاشتهٔ کلکش زیور صفحهٔ نکته دانیست - چون در قنون هنرها و
انواع بدایع و صنایع خصوص صناعت صباغت و حکاک و خوشنویسی وحید عصر خود
است و بغایت خوش صحبت و نیکو سخن و متواضع و خلیق در زمان جنت مکانی
بخطاب بی بدل خان و داروغگی زرگر خانه و منصب مناسب سرافرازی یافته در عهد
مبارک نیز جهان خدمت قیام می نماید - این چند بیت از اشعار اوست :

سواره آن مه زرین رکاب می آید
بچهره رشک هزار آفتاب می آید
باب تیغ تو دل می کشد ز آب حیات
چو تشنه کو سوی آب از سراب می آید
کند رخت عرق ای نازنین ز تاب نگاه
بدور حسن تو از آتش آب می آید
تو مست حسنی و من مست عشق چیست حجاب
چنین دو مستی کجا از شراب می آید

از ناز چو آغاز کنی عشوه گری را
آرام بری آدمی و حور و پری را
شاید که بچین سر زلف تو برد راه
بگرفته دلم دامن باد سحری را
از جیب دلم تا نکنی دست ستم دور
با ناله هم آغوش کنی بی اثری را

ز تاب عشق هر گه پیش او بیتاب می گردم
 گهی از شرم آتش می شوم که آب می گردم
 بروی چون زرم هرگاه خندد دلستان من
 بگردش مضطرب چون قطره سیاه می گردم
 نسیمی گر وزد بر تار زلف عنبر افشانش
 چو زلف مشک بویش گرم پیچ و تاب می گردم

ای گلشن جال ترا صد هزار کل
 یک کل ز حسن تو نشکفت از هزار کل
 مژگان چو سایه بر کل روی تو افکند
 ترسم شود فگار چو از نوک خار کل
 گر بگذری ز روی نوازش به گلستان
 بلبل کند پراه تو ای کل نثار کل

دارم اندر غنچه دل از خیالت گلشنی
 همچو گل پوشیده ام از خون دل پیرانی
 تیر مژگان بسکه زد چشمت ز مستی بر دلم
 مینه دارم که هر داغش بود پرویزی

آنی که مریرت آسمان پایه بود
 بر ملک جهان عدل تو پیرایه بود
 تا هست خدا تو نیز خوابی بودن
 زیرا که همیشه ذات با سایه بود

محمد قلی سلیم

شاعر سلیم الطبع سلیم تخلص صاحب فکرت سالم فطرت ولادت گاهش طهران
 است و البوم از منسوبان وزیر صاحب تدبیر اسلام خان - در خیال انگیزی و
 ادبپردازی با شیرین گفتار خجند پهلومی ژند و هیچ بیتی از اشعار او خالی از

ادای نیست - و در انگیزخت تشبیهات ید طولی دارد و در پرداخت ایهامات دست تمام حاصل کرده - هزاران معانی عجیب و غریب از طبع او پدیدار گشته اگرچه کم گو است اما پاکیزه گفتار است و بسیار رنگین سخن - ازین رهگذر که با اعتقاد بعضی عزیزان گاه گاهی فرزندان طبع بعضی عزیزان را که یتیم مانده اند به پسر خواندگی بر می دارد و در تربیت آنها کوشیده لباس فاخر می پوشاند بر زبانها افتاده - و اکثر ارباب سخن در فرزندان معنوی او نیز سخن دارند و گمان شان بلکه یقین آنست که آنها نیز پسر خوانده اند که ایشانرا زبان داده - بالجمله اکثر از ارباب این فن با وی بی اعتقاد اند و زبان به پیغاره او می کشایند و بجز جمعی که آئینه دار انصاف اند و صورت و معنی را بوجه احسن شناخته بیچ یکی از نیکو خیالان را باو اعتقاد نیست - از اشعار آبدار او این چند بیت ایراد می یابد :

تنها نه همین زلف تو بسیار دراز است
مژگان تو هم چون شب بیمار دراز است

حاجت بگل نه دارد آن گل که کیج کلاه است
در خواب حیف باشد چشمی که خوش نگاه است

تا وجه می نباشد نتوان موی چمن رفت
بر من نظاره گل دیدار قرض خواه است

نوبهار است و چمن در پی سامان گل است
ابر بر روی هوا دود چراغان گل است

رشکم ز گفتگوی تو خاموش می کند
نامت نمی برم که دلم گوش می کند
نیک و بد زمانه برون کرده ام ز دل
آئینه هرچه دید فراموش می کند

دولت تیزی که می گویند شمشیر تو بود
بر سرم آمد ولی بسیار زود از من گذشت

جوهر ذاتی ندارد احتیاج تربیت
صورت آئینه را نقاش کی پرداز کرد

در غمت ناله مرغ چمن آید بیرون
گر لب غنچه کشائی سخن آید بیرون
از وجودم اثری بسکه ضعیفی نگذاشت
چون حبابم نفس از پیرهن آید بیرون

مُلا نسبتی تهانیسری

که نسبت به سخن برگزیده و بابل معنی منسوب گردیده از مهر و محبت بهره اندوز است و جمله درد و سراپا سوز - سخنانش نمکین و شور انگیز است و گفتارش پوش فریب و دلآویز - رسائی بر طبع سحر پردازش مفتون و یکتائی از کمال تفرد فکر سدره پروازش ممنون - خاکساری را از خاک برداشته و در گذشتگی از خانه بدوشان گذشته - در وقت آمدن از لاهور در مال هزار و شصت و دو بنده چون به تهانیسر رسید بتهکبه آن بمدبوش رفت حالی قالی فرستاد و خود نیز مانند مصرع به بی تکلفی تمام در رسید و چون معنی بلند بر زمین سخن نشست و معنی خاک نهادی را باز نمود - این خاکسار نیز درین معنی تنج او نموده خاک نشینی برگزید - ظاهر شده که شیوه آن صاحب باطن همین بوده - گرمی بسیار نمود و چون یاران سوخته برشته گرم جوشید آنگاه لختی از اشعار آبدار خود را بوقت تمام خواند و سخنان تر را گریه آلود ساخت - در آن ایام مثنوی در برابر مخزن اسرار درسیان داشت برخی از آن بر زبان آورد - لای سخنان در سفینه دلها بطریق یادگار درج نموده شعر را بسیار بدرد و سوز می خواند و در اثنای خواندن شعر مرثیه ترمی کند - همیشه آئینه وار آن روشن ضمیر نم می پوشد و بلباس اهل دنیا تن در نمی دهد -

برخی از لطایف اشعارش درین صحیفه ثبت افتاده :

بلبلان هم مزاج دان نشدند
کس نداند که گل چه خو دارد
نسبتی دل بدرد معتبر است
لاله از داغ آبرو دارد

لاله رست از قتلگاه کوپکن در بی ستون
خون ناحق کشته آخر دامن صحرا گرفت

بگیر پرده ز رخسار و چشم بالا کن
گرمش چشمی چشم مرا تماشا کن
دو زلف داری و خال و خط و کرشمه و ناز
دگر چه باید برخیز و فتنه بالا کن
اینک خدنگ مژگان اینک کمان آبرو
مستی و فتنه در سر برخیز و قتل ما کن

ز سوز دل افسانه می نویسم
به پروانه پروانه می نویسم
بدل می نویسم چه خوابم نوشتن
کتابت به دیوانه می نویسم

برون نیامده ام هیچ گاه ز خانه خویش
سفر چه داند عنقا ز آشیانه خویش
نمی برم ز پر و بال عاریت چون تیر
نشسته ام چو کمان روز و شب بخانه خویش

بسر زد یا بدل زد یا پیا زد
نمی دانم محبت بر کجا زد

ز اول سعی بیجا کرد فرهاد
بهان یک تیشه آخر بیجا زد

حسن بیگ رفیع مشهدی

مشهدی الاصل است و سخنان بلندش پیرایه ده عقل - طبعش چو موسم گل روانست و فکرش مانند بهار رنگین و گل افشان - اندیشه اش مانند بهار چمن طرازی گلستان سخن می نماید و قدمش به تحریر اشعار رنگین زمین سخن را رشک چمن می کند - مدتی بعنوان انشا طرازی و منشور نویسی با نذر محمد خان والی بلخ و بخارا بوده و در سال هژدهم جلوس مبارک از راه تحریک محبت کارفرما که او را بدین درگاه آسمان جاء رهتا شده بود باستان بوس معالی رسیده در بندهای والا درگاه شرف انتظام یافت - اگرچه در لباس شعرا نیست اما بمقتضای موزونیت طبع اکثر اوقات قصیده و غزل و مثنوی مشتمل بر مدح اشرف بنظر انور می گذراند - این چند بیت از جمله اشعار اوست :

ابیات

چو رشته از گهرم گر لباس پوشانی
بر آورم سر خود را بهان بعرانی
چو غنچه که بود در میان خرمن گل
نشسته ام بدل جمع در پریشانی

عکس رخسار تو چون در می گلفام افتاد
شد گمانم که مه چارده در جام افتاد
طعنه شهرت و رسوائی مجنون بس است
ورنه طشت من و او هر دو ز یک بام افتاد

پای تا سر خویش را چون شمع محفل سوختم
گر نشیند عاشق از پا این چنین خواهد نشست

مثنوی

بآب زندگی شویم دهان را
 چو مداحی کنم شاه جهان را
 صدف پُر در کند گوش از کلامش
 نگین ناکنده گیرد نقش نامش
 چرا در کان نباشد لعل سیراب
 که از شرم وقارش کوه شد آب
 اگر یابد ز مدحش صفحه زیور
 شود بر سطر او عقدی ز گوهر
 اگر از لطف بیند سوی دریا
 گهر گردد حجاب روی دریا
 ز قهرش گر نظر افتد بگرداب
 شود چون دیده مقراض بی آب

شیخ محسن فانی

جلوه منیع حسن کلام است و مانند بهار در کشمیر صاحب مقام - شاهان
 معانی را باحسن وجوه بر صفحه بیان جلوه می دهد و سرانگشت قلمش عقده از
 سر رشته معانی به نیکو ترین وضعی می کشاید - فکرش آرایش ده دیوان سخن است
 و کلکش چهره آرای بتان معنی - فیض اندوز کلمات طبیعی و الهی بوده اوج گرای
 جمیع علوم است و شاعری دون مرتبه آن والا فطرت است و سخنوری کهین
 پایه آن مهین سردار خطه فکرت است - چون بعض اوقات بفکر شعر می پردازد
 و طرء اشعار را بشانه قلم می طارزد ، لاجرم نام آن عالی مرتبت در جرگه شاعران
 بقلم آورده از دیوانش این ابیات که دیوان دستور سخن اند درین دفتر ایراد نموده
 می آید - و چون غنی نام از شاگردان مولانای مذکور خالی از نشاء فیض نبود
 و گفتارش کیفیت خاص داشت چند بیت از زادهای طبع او نیز درین صحیفه پذیرای
 نگارش می گردد - از جمله اشعار ملا محسن :

ایات

تاب دیدار تو آورد دل و منفعلم
آب می شد اگر آن آئینه جوهر می داشت

مصحف روی ترا آئینه ازبر می کند
پیش ارباب صفا اظهار جوهر می کند
گرچه خویهای حسنش گفت کاکل در قفا
خط کنون بر روی او عرض مکرر می کند

دست ارباب کرم چون کیسه مفلس تپی است
معنی این نکته حل شد از کف دریا مرا

نقش ابروی تو محو از دل ما نتوان کرد
یعنی از صومعه محراب جدا نتوان کرد
دل آئینه چو آئینه نگردد روشن
دعوی همدسی اهل صفا نتوان کرد

همه بردند آرزو در خاک
خاک دیگر چه آرزو دارد

در عمل سرگرم بودن بی نیازان را تب است
بدنما تر بر لب از تبخاله حرف مطلب است

اشعار غنی

بقدر وسعت مشرب بهر کس جرعه دادند
تو در پیمانه می داری و من خون در جگر دارم

چو استعداد نبود کار از اعجاز نکشاید
 مسیحا کی تواند کرد بینا چشم سوزن را
 سواد کعبه کی منظور ارباب نظر باشد
 بسنگ سرمه حاجت نیست هرگز چشم روشن را

تا سرمه دان میبای چشم تو دیده است
 در چشم خویش میل ز خجالت کشیده است
 یک موی فرق نیست میان دو ابروت
 خوش مصرعه بمصرع دیگر رسیده است

هر کس بدرگه کرمت برده تحفه
 ما را ز دست خالی خود آستین پر است
 جز زیر خاک جای من خاکسار نیست
 روی زمین ز مردم بالا نشین پر است

آب بود معنی روشن غنی
 خوب اگر بسته شود گوهر است

بگذر از خویش چو بینی دهن یار غنی
 دل بهستی چه نبی راه عدم در پیش است

نمی شود سخن پست فطرتان مشهور
 بلند نیست صدا کامه مغالی را

محمد علی ماهر تخلص

که در سخن بوجه احسن ماهر است و لطف سخنش در نظر نکته دان ظاهر -
 متانت منیع معنی شعار است و گزیده فکر پسندیده گفتار - در درجه شناسی سخن
 درجه والا دارد و در دقیقه سنجی شعر سر موی سر فرو نمی گذارد - اگرچه اصلش

از ایرانست اما نشو و نما در هندوستان یافته - از عهد طفولیت تا حال ایزد تعالی
 او را فیض اندوز مبداء فیاض ساخت - مردیست تجرد منش آزاده طبع و صاحب
 مشرب درویش وضع - کم و بیش طالبی گرفته و بخشک و تر قانع گشته - در هر جا که
 دل می خواهد بسر می برد - و چون شعر روان خویش بعنوان سیر شهر بشهر
 می رود و چون گوش و چشم بنغمه و حسن گرو کرده فریفته حسن اصحاب نغمه
 گردیده هر جا که نغمه اوج گرای میشود مانند طنبور آهنگ آن مقام ایراد می نماید
 و در هر جا حسنی بجلوه گری می آید چون آئینه رو بآن جانب می نهد - و برخی
 از لطایف اشعارش درین اوراق پذیرای نگارش می گردد :

ایات

چندانکه نظر کردم صحرای محبت را
 چون طول امل دیدم پهنای محبت را
 او چشم بمن دارد من چشم باو دارم
 وا کرده بروی هم در پای محبت را

فیض نظر ز پرتو روی تو حاصل است
 آئینه بی جمال تو چون فرد باطل است

هر کجا سالک ز خود گردد جدا
 از بهان منزل خدایش پسر پست

بحرف و صوت میسر نگردد آزادی
 به بین اسیر قفس طوطیان گویا را

تا خط سبز و لب لعل ترا نظاره کرد
 خضر عمر از سر گرفت از چشم حیوان گذشت
 یار وقتی بر سرم آمد که افتادم ز پا
 آن زمان درمان دردم شد که از درمان گذشت

بی نصیب از می کف خاکی درین میخانه نیست
 یک سبو گر بشکند سامان صد ساغر شود

پیری که نشان ناتوانیست
 خاکستر آتش جوانی است

ملا حسن فروغی

از خاک صفا پیرای کشمیر پذیرای وجود گشته و آوازه سخنش بگوش مردم
 بر دیار رسیده - شعرش چون زمین کشمیر شگفته و رنگین و بحر نظمش مانند تالاب
 صفاپور نور گزین - طبعش سرمایه اندوز معانی و فکرش پیرایه بخش سخندانی است -
 در خاکساری هیچ کس بگرد او نمی رسد و مانند خاک شیوه افتادگی دارد - اگرچه
 کمتر مرگرم اندیشه سخن می باشد اما اغلب سخنان با فروغ ایزدی سر میزند -
 آن شعله فطرت مدتی در کشمیر در کسوت خاک نهادی چون اخگر در خاکستر
 پنهان و به تجرید افسانه بود در سال هزار و شصت هجری بروز پنجشنبه روزیانه
 دوازده روپیه ملازم سرکار خاصه شریفه شد - و در خطه مقدسه شاهجهان آباد در
 سال هزار و هفتاد و هشت رقم منجمان دیوان قضا خط بر دیوان حیاتش کشیدند - از
 نتایج طبع او برین چند بیت اکتفا نمود :

ابیات

با زبان حال سنگ راه می گوید بلند
 می خورد پا بر که بر افتادگان پا میزند

گر دلت آرزو کند آن گهر یگانه را
 رقص کنان باب ده همچو حباب خانه را

ازان غم و طمن نیست کز سبک بالی
 همیشه همچو کبان است خانه بر دوشم

لاله را بهم با چمن دل صاف نیست
ما دل یاران عالم دیده ایم

ایکه در رفتن شتاب تیر دارد عمر تو
چون کبان بهر که می سازی متقش خانه را

کی ز بیم خنجرت خواهد دلم یکسو گرفت
همچو ابرو میتوان تیغ ترا بر رو گرفت

امام و قبله اهل نجات شاه جهان
که شد بسجده درگاه او فلک مامور

نشست بعد ز آبا بچاربالش جاه
ازان چو عقل دهم می دهد نظام امور

صلاح خلق در ایام او چنان شد عام
که دانه نبرد بی رضائی دهقان مور

بمنع باده اگر گرم می شود غضبش
مویز گشته سر از تاک برزند انگور

همیشه چار حد این مسدس نه سقف
ز کثرت سه موالید تا بود معمور

مرای دولت او را بحکم یزدان باد
بقا اساس و قضا بانی و قدر مزدور

سعید خان ملتانی

رنگین سخن تازه گفتار است و بسیار خوش صحبت و نیکو طبع پاکیزه روزگار -
از مجالست نیکو طبعان و نکته دانان سخت محظوظ است و به اهل سخن چون سخن
تازه با معنی مخصوص - هر جا که سخنوری را می شنود بخدمت او می رسد و باندازه
استعداد خود از صحبت او بهره می اندوزد - نگارنده حروف را بارها بدو صحبت
اتفاق افتاده - در شگفته روئی و آشنا پرستی همتا ندارد - و رغبت بنظم و نثر زیاده
از حد دارد - سابق ملازم سلطان مراد بخش بود - اکنون داخل منتسبان والا درگاه

حضرت عالمگیر بادشاه است و بمنصب چهار صدی ذات سرافرازی دارد - بالجمله خوبی سخن از کلاش پیدا است و زیبایی معنی از لطف ادایش پویدا - از نوخاستگان خاندان خمیر او باین چند بیت اختصار نموده :

اشعار

چه دولت است که با این قد خمیده خویش
ببرکشیده ام آن سرو سرکشیده خویش
ز فرقت تو چه گویم که قصه طوفان
شنیده تو و من دیده ام بدیده خویش

'ملا' حاجی 'لاهوری

نشاء پرداز میخانه معانی است و بزم طراز منصب سخندانی - اگرچه سخنان او تازه نیست اما چون شراب کهنه کیفیت تمام دارد و کیف ما اتفاق از روی سخنان نشاء افزا سر میزند - و ارباب طبع سواد اشعارش را چون خط جام از مضمون بی نصیب نمی دانند بلکه سخنان شیرینش را چون قند خمیر مایه حلاوت می شناسند - دیوان اشعارش را مانند ساغر حریفان دست بدست می برند و اکثر ابیاتش را باعتبار جزالت الفاظ مردم در دل جا می دهند - این ابیات سرخوش خمخانه طبع آن منشاء فیض الهی است :

هر کس که دل از مدار دنیا برداشت
عبرت^۲ ز شمار کار دنیا برداشت
گویند زمین بر سر گاو است بلی
گاوست کسی که بار دنیا برداشت

چندر بهان برهمن تخلص

از خاک لاهور پزیرای سرشت گردیده در دارالامان صلح کل آرمیده - بسیار

۱ - جامی - قلمی - (و - ق)

۲ - عبرت - قلمی - (و - ق)

پسندیده وضع و خوش اختلاط واقع شده - صنم پرست بتهخانهٔ سخن است و جاروب کش آستانهٔ این والا فن - طبعش رسا است و فکرش اوج گرای - خط شکسته را درست می نویسد و بزبان قلم نستعلیق حرف می زند - و در آئین نثر و انشاء پردازی پیرویٔ ابوالفضل می کند و به هنگام خواندن اشعار روان آب از چشمهای او روان می شود - سخن را بچشم تر آب می دهد و دایم مژه تر می دارد و دم از درد طلب می زند - اگرچه بظاهر زنار بند است اما سر از کفر بر می تابد و هر چند بصورت هندو است اما در معنی در اسلام می زند و چون شعر خود در کمال سادگی و بی تکلفی می زند - زبان قلمش بسیار خوش سخن است و طبعش بغایت ماهر درین فن - در آغاز حال بامیر عبد الکریم میر عمارت لاهور بود پس از آن با دستور پاک روان افضل خان بسر می برد - اکنون داخل بندگان درگاه آسان جاه است و این ابیات ازوست :

صغیر عندلیب از جا برد اهل محبت را
که حرفی گفت نادانی و بر دانا زند ناخن

چشم تا برهم زدی آغاز شد انجم عمر
طی شد این ره آن چنان کناواز پای برنخاست

متاع حسن ترا طرفه روز بازار است
که کس نیافته و عالمی خریدار است
بگلشن دل ما بگذر ای تماشائی
درین چمن گل خود روی داغ بسیار است

کجاست باده که عالم بیاد داده اوست
اساس آب بر آتش بنا نهاده اوست

گره بزاف تو افتاد جای آن دارد
که بر زبان سخن مدعا گره گردد

نظر به شاید معنی ز پرده دوخته ام
حجاب عینک چشم است مرد بینا را

طبقهٔ ارباب انشاء

منظورِ نظرِ عالم بالا منشاء فضایل ایزد تعالی مظهر فیض ابدی میرزا جلالی طباطبائی یزدی

در پرداخت نثر یدبضا میناید و در فن انشاء و ترسیلات ایجاد طرز نو کرده سخن را جان میبخشد - و در اختراع معانی دستگاهش بلند است و در ابداع مضامین ید طولی دارد - و در لغت دانی جوهری نزد او بی جوهر است و در حکمت اندیشی پور سینا پیش او بی سنگ - در صفایان استفادهٔ سایر علوم نموده و بر مدارج علمی ارتقا گزیده در سال هزار و چهل و چهار ارادهٔ هندوستان جنت نشان که سر زمین آسمان نشانش گلستان روی زمین و مرجع و مجمع اصناف پرمندگان دانش‌گزین است، نموده بموافقت بخت و رفاقت سعادت دولت ملازمت اشرف دریافت - و ببرکت تمیز نزدیکان بارگاه عزت و وسیلهٔ سلاست کلام و دست آویز لطف سخن در سلك سخن سنجان منظم گشته بنگارش احوال خیر مآل مأذون گردید - بی مبالغه دقایق نثر بدرجهٔ نثر رسانیده و در نگارش صور آثار بدیعه پنج سالهٔ احوال آن حضرت کارنامهٔ بر روی کار آورده بود که اگر از ناتوان بینیٔ اکثر اعزه برهم نخورده صورت تمامیت می یافت و اثری ازو باقی می ماند آوازهٔ سخن تازهٔ او آویزهٔ گوش روزگار گشته سر مشق فطرت تازه نگاران هند و ایران می شد و کالای سخن رواج و رونق والا گرفته پایهٔ کلام از کرسیٔ عرش می گذشت - بجملاً مواد عباراتش بزرگ لیلۃ القدر حاصل صد آفتاب معنی است و لطف طبعش مانند نور مهر لطف سخن بر روی روز افکنده - و گفتار سحر آثارش که چون کلام معلم اول از قانون حکمت بیرون نیست مانند زلال رحمت روح افزا جان دهنده سخن را بروشی دستگاه داده و پایهٔ معنی را بجای رسانیده که هیچ کدام از رقم سنجان والا مقدار که وجود شان پیرایهٔ این روزگار است قدرت آن نیست که در برابر عبارتی که از کلک دو زبان آن یکتای دودبان سخن بیرون تراویده یک حرف توانند بقلم آورد - بنده بی آنکه روی هیچ یکی از ارباب انشاء در میان بیند نظر بر

آئینه انصاف انداخته صورت این معنی را بنمایش آورده اگر کج خرامان بساط سخنوری از راستی گذشته برین ضعیف زبان سرزنش و پیغاره کشایند ایزد تعالی خصم شان باد -

علامی فهمامی افضل خان

در پرداخت نثر دستی تمام داشت و هنگام نگارش مطالب و صحایف صفحه بیان را چون گلشن ارم بگونه‌گون گلهای معانی می آراست -

جمدة الملکی سعد الله خان

صاحب طبع هوش گرای و سخنور دانش پیرای بود و در نثر سلیقه درست داشت و در انشاء پردازی و مدعا نویسی سحر سامری بکار می برد - و چون سامان سخن مهیا بود شایدان معانی را از جامخانه طبیعت خلعت خوش قیاس در بر افکنده بطرز نوآین جلوه می داد - اما حیف که باوجود شناخت سخن از حسن معانی دیگران دیده و دانسته چشم می پوشید و بقدر یک مژده انصاف را منظور نمی داشت -

مدارالمهمامی علاء الملک مخاطب به فاضل خان

معنی طراز نادر فن و استاد سخن بود ، نثرش رنگین تر از فصل بهار و عبارتش شگفته تر از موسم گزار - در نامه طرازی و عبارت آرائی از دبیر فلک قصب السبق می برد و بوساطت کلک واسطی نژاد در اندک فرصت نامه پردازی می کرد و در نثره نثاری ید بیضا می نمود - بی مبالغه طرز سخنش پیرایه پیرای تازگی و نوی بود و نسبتش با معنی معنوی -

عبدالمطیف گجراتی لشکرخانی

فکر تیز گردش مرحله پیمای جاده سخن است و در پیرایش استعارات و آرایش عبارات دستی تمام داشت - بر آئین نثر طرازان پیشین در شیوه سخن داد نکته سنجی می دهد و در باریکیهای سخن نازک و رنگین طبع روانش مانند آب در ریشهای گل فرو رفته آن باریکیها را بر روی آب می آورد - اگرچه معنی غریب در کلامش کمتر است اما سخنانش آئینه وار صاف و ساده و خیالاتش که اندیشیده بی توجیه بوجه

احسن از آن رو می نماید - سابق صاحب مدار معاملات لشکر خان مشهدی بود بعد از ترک منصب آن والا مکان در سرکار جهان مدار بخدمت دیوانی تن و خطاب عقیدت خان و منصب هزاری چهار صد موار سرافرازی یافت - چندی بتحریر ایام دولت ابد طراز می پرداخت ، آخر از نکته گیری ارباب حسد از خدمت مذکوره معاف و مرفوع القلم گشت - بر مشنوی مولوی روم شرحی متین نوشته و دیباچه رنگین بقلم آورده - بعد از مطالعه آن معلوم می گردد که پای قلمش در آشوبگاه سخن نه لغزیده و بدقایق معنی خوب وا رسیده -

عبدالحمید لاهوری

روش سخن پیرانی از کلام شیخ ابوالفضل فرا گرفته از فیض صحبت آن قدوه اهل فضل بهره تمام اندوخته بهان دستور قلمرانی می کند و در جاده سخنوری پی بر پی آن پیش خرام پنجار نکته دانی می نهد - و در فن انشاء کامل است و در نکته دانی سرآمد اقران و امثال - شاخ قلمش از کلهای سخن بهره ور است و پیر خردش با عصای خامه ره سپر - چون در ایام جوانی پنجار مراتب علمی درنوردیده و فن انشاء را نیک ورزیده بود اکنون باوجود پیری در فن سخن طبعش جوان است و در ادراک معنی توانائی تمام دارد - اگرچه از غایت ضعف مشقت استخوانی بیش نیست اما بقوت خرد بمغز هر دست سخن میرسد و هنگام نگارش مطالب داد عبارت آرائی می دهد - حسب الامر خاقان جهان نواز بجمع و ترتیب بیست ساله احوال آن حضرت پرداخته و در ضمن عبارت آن قدرت طبع ارجمند باطلف ادا پیودا ساخته - در سال هزار و شصت و پنج هجری بسبب کبر سن و ضعف قوی از کار باز مانده در بهان ایام برحمت حق پیوست -

محمد وارث

که حارث خطبه معنی و وارث دودمان سخن است آئین نکته طرازی از شیخ حمید کسب نموده و بعد از رحلت او بضبط وقایع دفتر موم بادشاهنامه پرداخته - چون در مراتب علمی ممارست تمام دارد و در فن انشاء مهارت مالا کلام سخن را نیک می شناسد و معنی را خوب در می یابد - بدون انشاء بفضایل دیگر نیز آراسته

و از فیض حق طبع فیاض یافته - بسیار خوش صحبت و نیکو طبع و پاکیزه اطوار است و در شیوه ندیمی و بدله پردازی و لطیفه سنجی بی نظیر روزگار -

میرزا امینا

در اصطلاحات زبان فارسی مهارتی تمام دارد و قاعده فن انشاء را بقانون نیک می شناسد - شاید سخنش از لباس تکلف مبراست و صاحب طبع مستقیم و ذهن سلیم و فکر رسا - سابق خدمت نگارش بادشاه نامه بدو متعلق بود بعد از آن بخدایت جمع وقایع می پرداخت - مردی خوش ظاهر و خوش محاوره بود و از بسیاری تتبع در هرگونه کلام استحضار تمام داشت -

شیخ عنایت الله

اوستاد و برادر کلان راقم الحروف و سرحلقه صفا کیشان و فروغ بخش دلهای ایشان - در آئین سخنوری صاحب طراز است و سرآمد تازه نویسان سخنور - نثرش بسیار بزمه و متین و پُر معنی و عبارتش شسته و صاف و رنگین - لطف سخنش هوش فریب و خاطرش معنی اندیش و سلامت الفاظ و جزالت عباراتش از اندازه تحریر یش - پیشگاه خاطرش پیوسته انجمن شاهدان معنی و فکرش محفل آرای سخنمدانی - بااستحسان سخن نوعی کوشیده و محسنات بدایع بتمهجی ابداع کرده که از سواد عباراتش سراغ آب حیات معنی میتوان یافت و از بنفسه زار حروفش مشام جانرا معطر می توان ساخت - در حالت تحریر مطالب فکر فلک پیوندش در هیچ جا رنگینی را فروگذاشت نمی نماید و بی تأمل بدستیاری کلک معنی نگار مکتوبی رنگین که از شرم لطافت عباراتش معنی رنگ بازد بنگارش در می آورد - و عذوبت الفاظ و چاشنی معانی و حلاوت عباراتش بی مبالغه از آب حیات شیرینی می برد - و هر صفحه نثرش چون خط نورسته غالبه مویان بتازه ادائی دلهای ارباب سخن را در بند مضامین تازه خود دارد - بتوفیق الهی وقایع ایام خلافت آبای کرام و اجداد عظام حضرت صاحبقران ثانی شاهجهان بادشاه غازی از زبان آدم علیه السلام تا انتهای عهد آن سلطان سلاطین صاحب تمکین مفصل و منقح بقلم آورده بتاریخ دلکشا موسوم ساخته - و تمامی مطالب را بعبارات بی آه و نگاشته در ضمن آن چندین معانی نوآین

انشاء کرده در آخر آن بنگارش احوال خسرو عهد نیز بشکر گفتار پرداخته و پای قلم را ز سخنان نوش پرور جوی شیر ساخته - و بهار دانش نیز از چمنستان طبع آن بهار گلشن سخنوری گل کرده و سوادش از عبارت‌های رنگین نمونه سواد ارم گردیده - در آن گلشن فیض بسی از افسانه‌های پاستان هندوستان عبارت پارسی در آورده و بنگارش چندین حکایت‌های نوآین که هر یک آن افسانه دلدیز است منت بر جان سخن نهاده - اکنون در پنجار تحصیل علم حقیقت می پوید و دقایق معانی خاص از کتاب معرفت الهی می جوید - بالکل ترک شیوه سخنوری نموده در قیل و قال افتاده - و از غایت مجرد ظاهر و باطن و عدم تعلق خاطر با خویش و بیگانه سر آمیزش ندارد و از زاویه خود که بیت القصیده قناعت است آن معنی سخنوری پا بیرون نمی گذارد - ایزد تعالی توفیق این معنی رفیق همه سازد -

از جمله فضلا و سخنوران که ماسبق ذکر ایشان پذیرای بیان گشته چندی که در نثر هم دستگاہ تمام دارند بطریق اجبال باز بذکر آنها صفحه بیان را آرایش می دهد -

مولانا محمود جونپوری

آئینه دار عرایس فکر بوده و جلوه نمای شایدان معانی بکر - زبان کلکش هاروت سخن را مسکن است و جیب فکرش نخل معنی را گلشن - هر چند خود گرفته زبان بود و شگفته لسان اما چون جان رگ معنی را شناخته و بمغز سخن پی برده بنگام نگارش مراتب سخن را دل می داد و سخن را زبان -

مولانا ابوالبرکات متخلص بمذیر

بعد از شیخ فیضی در سواد اعظم هندوستان سخنوری که در پردست سخن اقتدار تمام داشته باشد و تتبع سلف بسیار نموده و بدون نظم و نثر بفضائل نیز آراسته بود بغیر ازو دیگری برنخاسته - و بچنین طبع برنا و اندیشه سخن آرا و خرد فیض پیرا و معنی نزاکت آفرین و عبارت معنی قرین بجز او کسی دیگر از شعرا در خطه وجود قدم نگذاشته - کلامش باعث نظام امور سخنانی و نثرش شایسته نثار معانی - القصه چنانچه نظمش بتازگی طرز مشهور است بهان دستور نثرش بر زبانها مذکور -

رسم تازه گوئی را تازه ساخته و طرز متاخران را طراز بخشیده - در نظم و نثر پای از جادهٔ متانت بیرون نگذاشته و در آرایش عبارات و پیرایش استعارات سر رشتهٔ معنی را از دست نداده - اگرچه دیگر شعرا نیز سلیقهٔ درست در نثر دارند اما بجامه‌یتی که آنرا با آن اکابر توان سنجید و مولانای مذکور بود که در هر قسم سخن رسم تازه گوئی را تازه ساخته -

حکیم حاذق

که چون صبح صادق آفتاب معنی را در جیب سخن دارد و بدروستیٔ اندیشه و اوج گرائی فکر در نظم و نثر از دیگران پای کم نمی‌آرد - لالی منشورش آویزهٔ گوش و آرایش کردن عرایس معنی و فکرش در طراحیٔ سخن و اختراع مضامین گلشن سخنرانی - چندی آن والا طبع نیز در نگارش مآثر دولت ابد پیوند امتحان قلم نموده از تجویز دیگر ارباب انشاء ازین کار بیکار و معطل گشت -

شیدا

اگرچه سخن آفرین قلمرو هندوستان و شناسای معانیٔ لطیفهٔ بیان بود و در نثر نیز دستگاه بالا داشت و بتائید طبع رسا معنیٔ تازه بر صفحهٔ بیان می‌نگاشت اما چون بچهره آرائی بیان و معانی پرداخته و از آرایش الفاظ انحراف ورزیده لاجرم عباراتش از امانی دور آمده و معانی در ضمیر آن مانند صاحب جهان حسن پوش ماند - بر ارباب سخن ظاهر است که آن چنان که در نظم داد آرایش لفظ و معنی داده اگر در تحریر نثر نیز طبع را بهمان دستور کار می‌فرمود هیچ کس را باو دعوی برابری نبود - بهر تقدیر ستوده رای پسندیده گفتار بود و در سخن طبع بلند و طالع ارجمند داشت -

چندر بهان

که مانند سخن خود ساده در کمال بی‌تکلفی است و در شیوهٔ ترسیل و انشأ ممارستی درست دارد و در نامه طرازی و مدعا پردازی مهارت بر کمال دارد - در اوائل حال بامیر عبدالکریم سیر عمارت و پس از آن با دستور هندوستان افضل خان

منتسب بود و بعد از رحلت آن پاک روان ملازم سرکار خاصه شریفه بوده همراه وزرا بتحریر مطالب می پرداخت - چون طبع موزون داشت فکر شعر هم می کرد و در ضمن طایفه اهل نظم احوالش مفصل بقلم آمده -

طبقه خوشنویسان

محمد مراد کشمیری مخاطب به شیرین قلم

سحر طراز جادو رقم است - مشکین رقان یک قلم از شرم تازه نگاری قلمش در خط شده و قلدرو خط را یک قلم به نیزه خطی قلم گرفته و بوساطت کلک واسطی نژاد اثری عظیم بر صحنه ایام گذاشته و از دوایر حروف حلقه بندی در گوش سایر خوشنویسان روزگار انداخته - باعتقاد خط شناسان بالغ نصیب خط خفی و جلیست و باعتبار پختگی و حسن خط ثانی اثنین ملا میر علی و سلطان علی -

آقا رشیدا

شاگرد رشید میر عباد است و مورد فیض خداداد - دوات چینی نسبش نافه آهوان ختن و کلک سحر پردازش واسطه آرایش سخن - بحسن خط و خوبی کلام و نیکویی طبع مشهور آفاق است و دوایر و مدات حروفش چون چشم و ابروی خوبان در نیکویی طاق -

میر محمد صالح و میر محمد مومن پسران

میر عبدالله مشکین رقم

هر دو صاحب طبع تازه نگار سحر رقم اند و هر قطعه خط شان چون خط حور و شان عنبر سرشت است و هم قطعه نظم شان رشک قطعه بهشت - دایره حروف شان زیب دایره سپهر است و نقطه خط شان مردمک دیده مهر - ازین جهت که به میر صالح دقایق سخنوری کشف شده در فارسی کشفی و در بندی 'سجان' تخلص می کند - و چون مومن سخن سنجی را بفکر عرش سیر بکرسی نشانده عرشی تخلص می نماید - چون هر دو را با نغمه بندی گوشه خاطرست نغمه سرایان هند

پیش شان گوش می گیرند و در دایره مجاس شان چون دف حلقه در گوش می کنند -
و چون دوستی اهل بیت را بیت التصیده اعتقاد خود ساخته اند چندین شعر
شعری طراز در منقبت دوازده اختر برج ولایت پرداخته و اعیان صوفیه با ایشان
آمیزش دارند -

شرف الدین عبدالله عقیق کن

عقیق کن بحسن خط و درستی قلم نگین دار نامدار بوده و هنرمند زبردست
روزگار - در شیوه مهر و عقیق کنی کار دست بسته می کرد و مهر حیرت بر دهان
اوستادان می گذاشت - خطش که مانند خط خوبان آرایش صفحه حسن است نظرگاه
روشناسان معانی - و نقش قلمش که چون خط صبح نفسان دیده افروز است سرماییه
حیرانی - صورت خطش بلطف معنی و نزاکت یگانه و هر قطعه اش بحسن ادا افسانه -
با این همه آن بیدار درون یکه تاز عرصه تفرید بوده و درس خوان شرح تجرید -
دایم مزه تر دارد و در هر چشم زدن بگریه می پردازد و اشک مانند از صحبت مردم
دوری می جوید -

میر سید علی تبریزی

که خط زیبایش بدرستی ترکیب و نیکوئی اندام چون ریخته قلم قدرت از
وسعت نقص مبراست و بدرستی دوایر و مدات چون چهره خوبان بآرایش چشم و
ابرو و خط و خال سر لوح کتاب صنع ایزد تعالی - قطعاًش که حجت قاطع
خوشنویسی است به تناسب حروف رونق بازار قطعه ملا میر علی شکسته - و شگفته
روئی الفاظ نگشته کلکش آبروی بهارستان معنی بخاک ریخته - القصه قلمش بمرتبه
کمال صنعت خط را آن مرتبه داده که مانندش در قلمرو سواد هند و بیاض ایران
به هم نمی رسد و هرگاه بنان فیض نشانش بحرکت در می آید رقم نسخ بر خط یاقوت لعل
نیکوان میکشد -

شکسته نویسان

میرزا محمد جعفر مخاطب به کفایت خان و جلال الدین یوسف

- هر دو شاگرد رشید محمد حسین خلف اند که در نگارش خط شکسته و نستعلیق امروز کسی بآنها نمی رسد و طرف نمی تواند شد - خصوص کفایت خان که از غایت قدرت قلم بمومیائی سداد استخوان بندی ترکیب سخن در صورت شکستگی درست می نماید - و در فن خویشتن باوجود شکستگی الفاظ به نیروی درستی خط دعوی تفرد نموده کوس یکتائی میزند - درین وقت دیگری هم که در خط مذکور رتبه و حالتی داشته باشد بنظر در نیامده ، شاید بعد ازین کسی بر روی کار آید که دعوی برابری یا بهتری نماید -

اکنون خامه بدایع نگاه بتحریر اسمائی بادشاهزادهای والا گهر عالی مقدار که بر یک دره التاج تارک خلالت و واسطه العقد سلطنت است و دیگر نوئیان نامدار و وزرای عالی مقام و سایر معادتمندان ارادت کیش از نه بزاری تا پانصدی که بنابر سلسله جنبانی بخت به اندیش از آغاز امر تا انجام عمر اکتساب انواع نیک اختری از آن سریر آرای انجمن سروری نموده اند خاتمه این صحیفه مفخر را نگارین ساخته ختم سخن بان می نماید و سر رشته گفتگو را پایان آورده فراغ خاطر حاصل مینماید -

فهرست مناصب بادشاهزادهای عالی مرتبت والا منزلات

نخستین گوهر بحر عز و اجلال گرامی نیر اوج دولت و اقبال بادشاهزاده عالی قدر دولت پژوه محمد دارا شکوه شصت بزاری ذات چهل هزار سوار ازین جمله سی هزار سوار دو اسپه سه اسپه و باقی بر آوردی -

دویمین رکن اعظم سلطنت حشمت و عظمت مظهر اتم علو شان و شوکت زینت دیباچه کتاب ابداع شاه شجاع بیست بزاری پانزده هزار سوار دو اسپه سه اسپه - سویمین مهر سپهر عز و تمکین زیور افسر دولت و دین منظور نظر سعود گردون صاحب بخت بهایون و فر فریدون کامل نصاب تام النصیب بادشاهزاده عالی مقدار

مجد اورنگ زیب بهادر بیست هزاری ذات پانزده هزار سوار دو اسپه سه اسپه -
 چارمین رکن گوهر افسر جهانپانی نمایان جوهر تیغ گیتی متانی مجد مراد بخش
 پانزده هزاری دوازده هزار سوار ازین جمله پشت هزار سوار دو اسپه سه اسپه -
 گل امید جهان و گلبن مقصود جهانپان سلطان سلیمان شکوه نخستین خلف
 بادشاهزاده مجد دارا شکوه پانزده هزاری پشت هزار سوار -
 ثمره شجره دولت و اقبال سلطان سپهر شکوه دومین فرزند بادشاهزاده مجد
 داراشکوه هفت هزاری دو هزار سوار -
 نیروی بازوی دولت و دین سلطان زین الدین پسر بادشاهزاده مجد شجاع هفت
 هزاری دو هزار سوار -
 فرخنده طلعت خجسته فال شاهزاده نیکو محضر سلطان بلند اختر دومین پسر
 مجد شجاع بنوز بمنصب سرافرازی نیافته -
 جوان بخت سعادت پرور بلند اختر شاهزاده سلطان مجد اولین پسر بادشاه زاده
 آسمان جاه مجد اورنگ زیب بهادر هفت هزاری دو هزار سوار -
 دومین خلف حضرت والا رتبت مجد اورنگ زیب بهادر سلطان عالی مرتبت
 مجد معظم بنوز بمرحمت منصب سرافراز نشده -
 اقبال مند کاسگار نامور سعادت یار سلطان مجد اعظم سومین پسر آن حضرت
 بمنصب سرافرازی نیافته -
 قوت الظمر ارکان سلطنت بادشاهزاده خرد پرور مجد اکبر چهارمین پسر
 آن حضرت بمنصب سرافراز نشده -
 قرة العین اعیان خلافت سلطان مجد کام بخش پنجمین فرزند آن حضرت که بعد
 از رحلت حضرت فردوس مکانی صاحبقران ثانی بادشاهزاده مسطور بعالم شهود
 خراسیده -
 نوائین گل گشن دولت و اقبال سلطان ایزد بخش خلف بادشاهزاده مجد مراد بخش
 بمنصب نیافته -

امرای عظام نه هزاری

یمین الدوله آصف خان خانخانان سپه سالار نه هزاری نه هزار سوار دو اسپه
سه اسپه - در سنه پانزدهم فوت شد -

هفت هزاری نه نفر

- مهابت خان خانخانان هفت هزاری هفت هزار سوار دو اسپه سه اسپه -
خان جهان لودهی هفت هزاری هفت هزار سوار دو اسپه سه اسپه -
علی مردان خان امیرالامرا هفت هزاری هفت هزار سوار پنج هزار دو اسپه سه
اسپه ، دو کرور دام انعام ، در سنه سی و یکم فوت شد -
خان دوران بهادر نصرت جنگ هفت هزاری هفت هزار سوار دو اسپه سه اسپه -
در سنه هژدهم شهید شد -
سید خان جهان باربه هفت هزاری هفت هزار سوار دو اسپه سه اسپه - در سال
نوزدهم فوت شد -
سعید خان بهادر ظفر جنگ هفت هزاری هفت هزار سوار پنج هزار دو اسپه سه
اسپه - در سنه بست و پنجم در صاحب صوبگی کابل رحلت نمود -
افضل خان دستور اعظم هفت هزاری هفت هزار سوار - در سنه دوازدهم
فوت شد -
اسلام خان جمده الملک هفت هزاری هفت هزار سوار پنج هزار دو اسپه سه
اسپه - در سنه بست و یکم در صاحب صوبگی دکن فوت شد -
معد الله خان مدارالمهاسی هفت هزاری هفت هزار سوار پنج هزار دو اسپه سه
اسپه - در سنه سی فوت شد -

شش هزاری هفت نفر

خواجه ابوالحسن شش هزاری ذات شش هزار سوار -

عبدالله خان بهادر فیروز جنگ شش هزاری شش هزار سوار -

مهراجہ جسونت سنگھ شش هزاری شش هزار سوار پنج هزار سوار دو اسپہ
سہ اسپہ -

رستم خان بهادر فیروز جنگ شش هزاری شش هزار سوار پنج هزار دو اسپہ
سہ اسپہ -

اعظم خان شش هزاری شش هزار سوار -

معظم خان شش هزاری شش هزار سوار -

خسرو ولد نذیر محمد خان شش هزاری ذات پنج هزار سوار -

پنج هزاری

سی و دو نفر

خان زمان بهادر پنج هزاری پنج هزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ -

قاسم خان پنج هزاری پنج هزار سوار دو هزار دو اسپہ سہ اسپہ -

وزیر خان پنج هزاری پنج هزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ - در سال پانزدہم در
صوبہ داری اکبر آباد فوت شد -

راجہ گج سنگھ ولد سورج سنگھ راتھور پنج هزاری پنج هزار سوار -

سپہدار خان پنج هزاری پنج هزار سوار - در سال ہفدہم فوت شد -

شیر خان تونور پنج هزاری پنج هزار سوار -

راو رتن ہادا پنج هزاری پنج هزار سوار - در سنہ پانزدہم فوت شدہ -

راجہ جیہار سنگھ ولد راجہ نرسنگہ دیو پنج هزاری پنج هزار سوار -

یاقوت خان حبشی پنج هزاری پنج هزار سوار -

اودا جی رام دکنی ولد جادورای پنج هزاری پنج هزار سوار -
 بهادر جی دکھنی ولد جادو رای پنج هزاری پنج هزار سوار -
 میرزا عیسیٰ ترخان پنج هزاری چهار هزار سوار -
 بهادر خان روپیلہ پنج هزاری چهار هزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ -
 راجہ جی سنگھ پنج هزاری پنج هزار سوار چهار ہزار دو اسپہ سہ اسپہ -
 قلیچ خان پنج هزاری پنج ہزار سوار چهار ہزار دو اسپہ سہ اسپہ -
 شاہ نواز خان پنج ہزاری پنج ہزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ
 مکرمات خان پنج ہزاری پنج ہزار سوار سہ ہزار دو اسپہ سہ اسپہ در سنہ
 بیست و سوم در صوبہ داری دارالخلافہ فوت شد -
 جعفر خان پنج ہزاری پنج ہزار سوار دو ہزار پانصد سوار دو اسپہ سہ اسپہ -
 راجہ بیتل داس پنج ہزاری پنج ہزار سوار دو ہزار و پانصد سوار دو اسپہ
 سہ اسپہ -

خلیل اللہ خان پنج ہزاری پنج ہزار سوار -
 اعتقاد خان پنج ہزاری پنج ہزار سوار -
 مسہابت خان پنج ہزاری پنج ہزار سوار -
 رانا جگت سنگھ پنج ہزاری پنج ہزار سوار -
 رانا راج سنگھ پنج ہزاری پنج ہزار سوار -
 مولو جی ہونسلا پنج ہزاری پنج ہزار سوار -
 الہ ویردی خان پنج ہزاری چهار ہزار سوار -
 لشکر خان پنج ہزاری چهار ہزار سوار -
 رحیم خان ولد آدم خان دکنی پنج ہزاری چهار ہزار سوار -
 نجات خان پنج ہزاری سہ ہزار سوار -
 راجہ رای سنگھ مسودہ پنج ہزاری دو ہزار و پانصد سوار -
 میر جملہ بہادر پنج ہزاری دو ہزار سوار -
 بہرام ولد نذر محمد خان پنج ہزاری ذات -

چهار هزاری^۱ سی و یک نفر

صادق خان چهار هزاری چهار هزار سوار -
 قباد خان چهار هزاری چهار هزار سوار -
 باقر خان نجم ثانی چهار هزاری چهار هزار سوار -
 دریا خان روپيله چهار هزاری چهار هزار سوار -
 راو سترمال بادا چهار هزاری چهار هزار سوار -
 قاسم خان چهار هزاری چهار هزار سوار -
 سيد شجاعت خان بارهه چهار هزاری چهار هزار سوار دو هزار پانصد سوار
 دو اسپه سه اسپه -

سیف خان چهار هزاری چهار هزار سوار -
 معتقد خان چهار هزاری چهار هزار سوار -
 دلاور خان بریج چهار هزاری چهار هزار سوار -
 میر^۲ خواجه چهار هزاری چهار هزار سوار^۳ -
 نظر بهادر خويشگی چهار هزاری چهار هزار سوار -
 رشید خان انصاری چهار هزاری چهار هزار سوار -
 بهادر خان روپيله چهار هزاری چهار هزار سوار -
 مبارز خان روپيله چهار هزاری سه هزار و پانصد سوار -
 راو سور بهورتیه چهار هزاری سه هزار سوار -

۱- در نسخه خطی ۳ نفر چهار هزارى اند - در نسخه مطبوعه نام از سه نفر
 ذیل ذکر نه شده :

قباد خان چهار هزارى چهار هزار سوار -
 عبدالرحمن ولد نذر محمد خان چهار هزارى پانصد سوار -
 خواجه طیب چهار هزارى ذات -

۲- شیر - قلمی - (و - ق)
 ۳- سه هزارى پانصد سوار - قلمی - (و - ق)

- راجه بهار سنگه بنديله چهار هزارى سه هزار سوار پانصد سوار دو اسبه سه اسبه -
 جان سپار خان صوبه دار اله آباد چهار هزارى سه هزار سوار -
 روپ سنگه راتهور چهار هزارى سه هزار سوار -
 شاه بيگ خان چهار هزارى سه هزار سوار -
 مرتضوى خان ولد مير جلال الدين بن حسين انجو چهار هزارى سه هزار سوار -
 فدائى خان چهار هزارى سه هزار سوار -
 سرافراز خان دكنى چهار هزارى سه هزار سوار -
 سيد دلير خان بارهه چهار هزارى سه هزار سوار -
 سرافراز خان دكنى چهار هزارى سه هزار سوار -
 جگ ديو راو برادر جادون راى دكنى چهار هزارى سه هزار سوار -
 صفدر خان چهار هزارى دو هزار و پانصد سوار -
 بهير راى دكنى چهار هزارى دو هزار و پانصد سوار -
 تقرب خان چهار هزارى يك هزار سوار -
 موسوى خان صدر الصدور چهار هزارى هفتصد و پنجاه سوار -
 اعتقاد خان چهار هزارى يك هزار سوار -

سه هزار و پانصدى

يك نفر

شجاعت خان سه هزار و پانصدى سه هزار سوار -

سه هزارى

پنجاه و هفت نفر

افتخار خان سه هزارى سه هزار و شش صد سوار دو اسبه سه اسبه -

۱- در نسخه خطى ۵۵ نفر ذكر شده ولى در نسخه مطبوعه اين دو نفر اضافه شده :

بهادر خان سه هزارى دو هزار سوار -
 راؤ كرن سه هزارى دو هزار سوار -

- جهانگیر قلی خان سه هزاری سه هزار سوار -
 راجه انروده سه هزاری سه هزار سوار دو اسپه سه اسپه -
 ذوالفقار خان سه هزاری سه هزار سوار دو اسپه سه اسپه -
 سعادت خان سه هزاری سه هزار سوار دو اسپه سه اسپه -
 قزلباش خان سه هزاری هزار و پانصد سوار دو اسپه سه اسپه -
 مکرم خان سه هزاری سه هزار سوار -
 میرزا حسن صفوی سه هزاری سه هزار سوار -
 میرزا نوذر صفوی سه هزاری سه هزار سوار -
 میرزا خان سه هزاری سه هزار سوار -
 پردل خان سه هزاری سه هزار سوار -
 شاه بیگ خان سه هزاری سه هزار سوار -
 مادهو سنگه بادا سه هزاری سه هزار سوار -
 احمد خان نیازی سه هزاری سه هزار سوار -
 اخلاص خان سه هزاری دو هزار و پانصد سوار -
 شمشیر خان سه هزاری دو هزار و پانصد سوار -
 ملک خان ولد سعید خان سه هزاری دو هزار و پانصد سوار -
 راجه راج روپ سه هزاری دو هزار و پانصد سوار -
 کار طلب خان سه هزاری دو هزار سوار دو اسپه سه اسپه -
 انوپ سنگه ولد امر سنگه زمیندار مادهو سه هزاری دو هزار سوار دو اسپه سه اسپه -
 ذوالقدر خان سه هزاری دو هزار پانصد سوار دو اسپه سه اسپه -
 نصرت خان^۱ روپله سه هزاری دو هزار سوار -
 مخلف خان سه هزاری دو هزار سوار -
 شهباز خان روپله سه هزاری دو هزار سوار -
 بهادر خان سه هزاری دو هزار سوار -

- سید مرتضیٰ خان سہ ہزاری دو ہزار سوار -
 الہ یار خان سہ ہزاری دو ہزار سوار -
 مغل خان سہ ہزاری دو ہزار سوار -
 حیات خان سہ ہزاری دو ہزار سوار -
 حسن خان ولد فخرالملک سہ ہزاری دو ہزار سوار -
 شیخ فرید سہ ہزاری دو ہزار سوار -
 رام سنگھ ولد راجہ جی سنگھ سہ ہزاری دو ہزار سوار -
 مکند سنگھ ہادا سہ ہزاری دو ہزار سوار -
 راو کرن سہ ہزاری دو ہزار سوار -
 اوداجی رام سہ ہزاری دو ہزار سوار -
 پرسوجی سہ ہزاری دو ہزار سوار -
 فخرالدولہ^۱ ولد یاقوت بد جوہر سہ ہزاری دو ہزار سوار -
 حمید خان خویش ملک عنبر حبشی سہ ہزاری دو ہزار سوار -
 حسن خان^۲ دکنی سہ ہزاری ہزار و پانصد سوار دو اسپہ سہ اسپہ -
 میادت خان سہ ہزاری ہزار و پانصد سوار -
 طاہر خان سہ ہزاری ہزار و پانصد سوار -
 ظفر خان سہ ہزاری ہزار و پانصد سوار -
 میرزا سلطان سہ ہزاری ہزار و پانصد سوار -
 فیروز خان خواجہ سرای سہ ہزاری ہزار و پانصد سوار -
 رام سنگھ ولد کرمی راتھور سہ ہزاری ہزار و پانصد سوار -
 مشکوچی سہ ہزاری ہزار و پانصد سوار -
 اسد خان معموری سہ ہزاری ہزار و پانصد سوار -
 راجہ انوپ سنگھ سہ ہزاری ہزار و پانصد سوار -
 سزاوار خان سہ ہزاری ہزار و دو صد سوار -
 جادون رای سہ ہزاری ہزار و پانصد سوار دو اسپہ سہ اسپہ -

۱۔ فخرالملک - قلمی - (و - ق)

۲۔ حبش خان - قلمی - (و - ق)

- محمد امین خان ۴۰ ہزاری ہزار سوار -
 راجہ منروپ کچھواہ ۴۰ ہزاری ہزار سوار -
 عاقل خان ۴۰ ہزاری ہزار سوار -
 بیرم دیو میسودیہ ۴۰ ہزاری ہزار سوار -
 دتا جی ۴۰ ہزاری ہزار سوار -
 فاضل خان ۴۰ ہزاری شش صد سوار -
 دانشمند خان ۴۰ ہزاری شش صد سوار -

دو ہزار و پانصدي

بيست و چہار نفر

- شمشير خان ۱ دو ہزار پانصدي دو ہزار پانصد سوار -
 ہادی داد خان دو ہزار پانصدي دو ہزار پانصد سوار -
 جوہر خان دو ہزار پانصدي دو ہزار و پانصد سوار -
 دیانت خان دشت بیاضی دو ہزار پانصدي دو ہزار سوار -
 افتخار خان برادر سعید خان دو ہزار پانصدي دو ہزار سوار -
 احمد بیگ خان دو ہزار پانصدي ہزار و پانصد سوار -
 نامدار خان دو ہزار و پانصدي ہزار و پانصد سوار -
 لشکر خان دو ہزار و پانصدي ہزار و پانصد سوار -
 خدمت پرست خان دو ہزار پانصدي ہزار و پانصد سوار -
 حسام الدین خان دو ہزار و پانصدي ہزار و پانصد سوار -
 ملتفت خان دو ہزار و پانصدي ہزار و پانصد سوار -
 قباد خان دو ہزار و پانصدي ہزار و پانصد سوار -
 الد قلی خان دو ہزار و پانصدي ہزار و پانصد سوار -
 دلاور خان دکنی دو ہزار پانصدي ہزار و پانصد سوار -
 شمس الدین خان دکنی دو ہزار و پانصدي ہزار و دو صد سوار -

- ابراهيم خان دو هزار و پانصدي هزار سوار -
 فاخر خان دو هزار و پانصدي هزار سوار -
 مبل سنگه سيسوديه دو هزار و پانصدي هزار سوار -
 عبدالرحيم اوزبك دو هزار و پانصدي هزار سوار -
 نوازش خان دو هزار و پانصدي شش صد سوار -
 رضوي خان دو هزار و پانصدي پانصد سوار -
 محمد بدیع ولد خسرو دو هزار و پانصدي سه صد سوار -
 شيخ^۱ هدايت الله دو هزار و پانصدي دو صد سوار -
 شيخ ميران^۲ دو هزار پانصدي دو صد سوار -

دو هزارى شصت و شش نفر

- ميرزا والى دو هزارى دو هزار سوار شش صد سوار دو اسپه سه اسپه -
 راجه سجان سنگه بنديله دو هزارى دو هزار سوار پانصد سوار دو اسپه سه اسپه -
 راجه تودر مل دو هزارى دو هزار سوار پانصد سوار دو اسپه سه اسپه -
 راجه ديبى سنگه بنديله دو هزارى دو هزار سوار پانصد سوار دو اسپه سه اسپه -
 عزت خان دو هزارى دو هزار سوار پانصد سوار دو اسپه سه اسپه -
 محمد صالح ترخان ولد ميرزا عيسى ترخان دو هزارى دو هزار سوار -
 ارادت خان دو هزارى دو هزار سوار -
 باقى خان چيله قلاق دو هزارى دو هزار سوار -
 دلير خان دو هزارى دو هزار سوار -
 خواجه برخورداد داماد سهابت خان دو هزارى دو هزار سوار -
 مير شمس الدين دو هزارى دو هزار سوار -
 قزاق خان دو هزارى دو هزار سوار -

۱- سيد - قلمى - (و - ق)

۲- ميرک شيخ - قلمى - (و - ق)

- گردهو داس کور دو هزارى دو هزار سوار -
 مبارک خان نیازى دو هزارى دو هزار سوار -
 محمد زمان طهرانى دو هزارى دو هزار سوار -
 پرتهى راج راتهور دو هزارى دو هزار سوار -
 جگرآج بنديله دو هزارى دو هزار سوار -
 رتن ولد مهيش داس دو هزارى دو هزار سوار -
 مختار خان سبزواری دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 راو دودا نبیره راو چاندا دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 بابو خان کورانى دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 عبدالله خان ولد سعيد خان بهادر دو هزارى دو هزار و پانصد سوار -
 سادات خان دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 تربيت خان دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 ايرج خان دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 ارچن ولد راجه بيتل داس کور دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 راجه سيورام دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 عنايت الله ولد ميرزا عيسى خان دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 سيد صلاحيت خان دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 جلال خان کا کر دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 راجه جى رام دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 زبردست خان دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 اوزبک خان دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 دلاور خان حبشى دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 مير ابوالمعالى ولد مرزا والى دو هزارى هزار و چهار صد سوار -
 ديندار خان دو هزارى هزار و پانصد سوار -
 بهارى داس کچهوايه دو هزارى هزار و دو صد سوار -

- راو روپ سنگھ چندراوت دو ہزاری ہزار و دو صد سوار -
 عزت خان خواجہ بابا نام دو ہزاری ہزار سوار -
 راجہ روز افزون دو ہزاری ہزار سوار -
 خواجہ عبدالہادی دو ہزاری ہزار سوار -
 سید فیروز خان دو ہزاری ہزار سوار -
 آتش خان حبشی دو ہزاری ہزار سوار -
 کا کر خان دو ہزاری ہزار سوار -
 سید حسن دو ہزاری ہزار سوار -
 صف شکن خان دو ہزاری ہزار سوار -
 فیض اللہ خان دو ہزاری ہزار سوار -
 مفتخر خان دو ہزاری ہزار سوار -
 سید عمر دو ہزاری ہزار سوار -
 قبیچاق خان دو ہزاری ہزار سوار -
 بختیار خان دکنی دو ہزاری ہزار سوار -
 محمد علی خان دو ہزاری ہزار سوار -
 راو امر سنگھ دو ہزاری ہزار سوار -
 پتھوجی^۱ دو ہزاری ہزار سوار -
 اسد خان دو ہزاری ہشت صد سوار -
 ابو سعید نیپرۃ اعتماد الدولہ دو ہزاری ہشت صد سوار -
 سید شہاب بارہہ دو ہزاری ہشت صد سوار -
 مخلص خان دو ہزاری ہشت صد سوار -
 سچان سنگھ میسودیہ دو ہزاری ہشت صد سوار -
 خوشحال بیگ کاشمیری ہشت صد سوار -
 ہاپاجی دو ہزاری ہشت صد سوار -
 نور الدین قلی دو ہزاری ہفت صد سوار -

- مهدی قلی خان دو ہزاری شش صد سوار -
 اعتاد خان دو ہزاری پانصد سوار -
 حقیقت خان دو ہزاری سہ صد سوار -
 معتمد خان دو ہزاری دو صد سوار -

ہزار و پانصدی

ہفتاد و دو نفر

- محمد حسین برادر ہمت خان ہزار و پانصدی ہزار و پانصد سوار شش صد سوار
 دو اسپہ سہ اسپہ -
 الہام اللہ ولد رشید اللہ^۲ ہزار و پانصدی ہزار و پانصد سوار دو اسپہ
 سہ اسپہ -
 آگاہ خان خواجہ سراہ ہزار و پانصدی ہزار و پانصد سوار دو اسپہ سہ اسپہ -
 ہمت خان ہزار و پانصدی ہزار و پانصد سوار -
 سید حسن ولد سید دلیر خان^۳ بارہ ہزار و پانصدی ہزار و پانصد سوار -
 خنجر خان ہزار و پانصدی ہزار و پانصد سوار -
 الف خان^۴ ہزار و پانصدی ہزار و پانصد سوار -
 سلطان یار خان ولد ہمت خان کوکہ ہزار و پانصدی ہزار و پانصد سوار -
 شمس الدین ولد نظر بہادر خویشگی ہزار و پانصدی ہزار و پانصد سوار -
 پورن مل بندیلہ ہزار و پانصدی ہزار و پانصد سوار -
 راول ہونجا ہزار و پانصدی ہزار و پانصد سوار -
 راجہ بدلسنگھ (بدلسنگھ^۵) بہدوریہ ہزار و پانصدی ہزار و چہار صد سوار -

-
- ۱- شش - قلمی - (و - ق)
 - ۲- خان - قلمی - (و - ق)
 - ۳- شیر - قلمی - (و - ق)
 - ۴- شریف خان - قلمی - (و - ق)

قطب الدین خان ولد نظر بہادر خویشگی ہزار و پانصدی ہزار و چہار صد^۱
سوار شش صد سوار دو اسپہ سہ اسپہ -

شریف خان قدیمی ہزار و پانصدی ہزار و دو صد سوار -

زین العابدین ولد آصفخان جعفر ہزار و پانصدی ہزار سوار -

میر لطف اللہ شیرازی ہزار و پانصدی ہزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ -

اسد اللہ ولد رشید خان انصاری ہزار و پانصدی ہزار سوار دو اسپہ سہ اسپہ -

مرحمت خان ہزار و پانصدی ہزار سوار -

چتر بھوج چوہان ہزار و پانصدی ہزار سوار پانصد سوار دو اسپہ سہ اسپہ -

رای سنگھ نبیرہ راجہ گج سنگھ ہزار و پانصدی ہزار سوار -

جان نثار خان^۲ ہزار و پانصدی ہزار سوار -

سید یعقوب ولد سید کمال بخاری ہزار و پانصدی ہزار سوار -

یاسین خان ولد شیر خان تونور ہزار و پانصدی ہزار سوار -

ہر دیرام ولد بانسکا کچھواہہ ہزار و پانصدی ہزار سوار -

ستر سال کچھواہہ ہزار و پانصدی ہزار سوار -

راجہ دوارکا داس ولد راجہ گردھر کچھواہہ ہزار و پانصدی ہزار سوار -

راجہ پرتاب سنگھ ہزار و پانصدی ہزار سوار -

رشید خان برادر الہ یار ہزار و پانصدی ہزار سوار -

دل دوز^۳ ولد سرافراز خان ہزار و پانصدی ہزار سوار -

مرشد قلی خان ہزار و پانصدی ہزار سوار -

راجہ امر سنگھ نروری ہزار و پانصدی ہزار سوار -

دولتمند ہزار و پانصدی ہزار سوار -

میر عبداللہ خویش سید یوسف خان ہزار و پانصدی ہشت صد سوار -

کرمسی راتھور ہزار و پانصدی ہشت صد سوار -

عبد اللہ بیگ ولد امیرالامرا ہزار و پانصدی ہشت صد سوار -

۱- پنج - قلمی - (و - ق)

۲- باز - قلمی - (و - ق)

۳- دوست - قلمی - (و - ق)

- فتح الله ولد سعيد خان هزار و پانصدي پشت صد سوار -
 همت خان ولد شجاعت خان بارهه هزار و پانصدي پشت صد سوار -
 شمس الدين ولد مختار خان هزار و پانصدي پشت صد سوار -
 حسين قلى خان هزار و پانصدي پشت صد سوار -
 علاول ترين هزار و پانصدي پشت صد سوار -
 چندرمن بنديله هزار و پانصدي پشت صد سوار -
 جمال خان لوحانى هزار و پانصدي پشت صد سوار -
 ولى محمدار خان هزار و پانصدي پشت صد سوار -
 محسن خان ولد حاجى منصور هزار و پانصدي پشت صد سوار -
 دولت خان ولد قيام خان هزار و پانصدي پشت صد سوار -
 غريب داس ولد رانا كرن هزار و پانصدي پشت صد سوار -
 يادگار حسن خان هزار و پانصدي پشت صد سوار -
 جگمال ولد كشن سنگه راتهور هزار و پانصدي شش صد سوار -
 ذوالنقار بيگ تركان هزار و پانصدي شش صد سوار -
 سيد عبدالرسول هزار و پانصدي شش صد سوار -
 مظفر حسين هزار و پانصدي شش صد سوار -
 ميام سنگه ولد كرمسى راتهور هزار و پانصدي شش صد سوار -
 حاجى محمد يار اوزبك هزار و پانصدي شش صد سوار -
 شاه محمد قطغان هزار و پانصدي شش صد سوار -
 آقا افضل هزار و پانصدي شش صد سوار -
 اعتاد خان خواجه سرا هزار و پانصدي پانصد سوار -
 مير ميران ولد خليل الله خان هزار و پانصدي پانصد سوار -
 مير جعفر خواجه زاده خليفه سلطان هزار و پانصدي پانصد سوار -
 محمد بادي ولد مير رقيق صدر ايران هزار و پانصدي پانصد سوار -
 راو رايبا هزار و پانصدي پانصد سوار -

- معتقد خان هزار و پانصدی پانصد سوار -
 مصمصام الدوله هزار و پانصدی پانصد سوار -
 فراست خان هزار و پانصدی پانصد سوار -
 انی رای هزار و پانصدی پانصد سوار -
 رحمت خان هزار و پانصدی چهار صد سوار -
 بهرام برادر جعفر خان هزار و پانصدی سه صد سوار -
 یحیی ولد یوسف خان هزار و پانصدی سه صد سوار -
 خواجه عبدالوهاب ده پیدی هزار و پانصدی دو صد سوار -
 گردهر دیو هزار و پانصدی دو صد سوار -
 میر عبدالکریم هزار و پانصدی دو صد سوار -
 عنایت خان هزار و پانصدی دو صد سوار -
 حکیم مومنا هزار و پانصدی دو صد سوار -

هزاری

یک صد و سی و هشت نفر

- سید قطب هزاری هزار دو اسبه سه اسبه -
 سید سالار باره هزاری هزار سوار -
 قلعدار خان شیرازی هزاری هزار سوار -
 کرم الله ولد علی مردان خان هزاری هزار سوار -
 اسفندیار ولد بهمت خان کوکه هزاری هزار سوار -
 مظفر هزاری هزار سوار -
 نجف قلی خان ولد قزلباش خان هزاری هزار سوار -
 محمد شریف تولکچی هزاری هزار سوار -
 سید اسد الله بخاری هزاری هزار سوار -
 گوپال منگه ولد راجه من روپ هزاری هزار سوار -

- راول سمرسی^۱ هزاری هزار سوار -
 پرتاب زمیندار پلاسون هزاری هزار سوار -
 شادمان پگهلی وال هزاری هزار سوار -
 جبار قلی گکهر هزاری نه صد سوار -
 میر ابوالبقا ولد شریف خان هزاری نه صد سوار -
 کیرت سنگه ولد راجه جی سنگه هزاری نه صد سوار -
 غضنفر ولد اله ویردی خان هزاری نه صد سوار -
 حسینی برادر باقر خان هزاری هشت صد سوار -
 حسن بیگ خان هزاری هشت صد سوار -
 نوبت خان هزاری هشت صد سوار -
 رعایت خان هزاری هشت صد سوار -
 محمد صالح ولد میرزا سامی برادر زاده آصف خان جعفر بیگ هزاری هشت صد سوار -
 ابو محمد کنبو هزاری هشت صد سوار -
 شیر خان میانه هزاری هشت صد سوار -
 امام قلی هزاری هشت صد سوار -
 شیخ معظم فتح پوری هزاری هشت صد سوار -
 عثمان روبیلہ هزاری هشت صد سوار -
 عیسیٰ ولد زکریا هزاری هشت صد سوار -
 فتح ولد زکریا هزاری هشت صد سوار -
 راجه مہاسنگھ ولد راجه مدن سنگھ هزاری هشت صد سوار -
 جگ رام کچھواہہ هزاری ہفت^۲ صد سوار -
 امد الله ولد شیر خواجہ هزاری ہفت صد سوار -
 مغل^۳ خان هزاری ہفت صد سوار -

۱- سمرقندی - قلمی - (و - ق)

۲- ہشت - قلمی - (و - ق)

۳- لعل - قلمی - (و - ق)

- سید غلام محمد بخاری ہزاری ہفت صد سوار -
 سید علاول ولد سید کبیر بارہہ ہزاری ہفت صد سوار -
 خواجہ عنایت اللہ نقشبندی ہزاری ہفت صد سوار -
 سید عبدالعقندر نبیرہ مرتضیٰ خان ہزاری ہفت صد سوار -
 رای سنگھ جہالا ہزاری ہفت صد سوار -
 راو سہل سنگھ جیسامیری ہزاری ہفت صد سوار -
 میر جعفر ولد میر خان ہزاری شش صد سوار -
 میر احمد ولد ارادت^۱ خان ہزاری شش صد سوار -
 ضیاء الدین یوسف ولد امیر خان ہزاری شش صد سوار -
 پلنگ حملہ ہزاری شش صد سوار -
 میر علی ولد موسیٰ ماژندرائی ہزاری شش صد سوار -
 محمد بیگ ہزاری شش صد سوار -
 نذیر بیگ سادوز ہزاری شش صد سوار -
 دولت خان ترین ہزاری شش صد سوار -
 یعقوب خان دلاور ہزاری شش صد سوار -
 مرتضیٰ قلی خان برادر چانسپار خان ہزاری شش صد سوار -
 عبدالقادر ولد اجداد ہزاری شش صد سوار -
 بلبہدر میکھاوت ہزاری شش صد سوار -
 راجہ ہررائین بدگوجر ہزاری شش صد سوار -
 روپ چند گوالیاری ہزاری شش صد سوار -
 میرزا خان ولد زین خان ہزاری پانصد سوار -
 جگت^۲ سنگھ راہپور ہزاری پانصد سوار -
 چتر^۳ سین برادر زادہ سیام سنگھ ہزاری پانصد سوار -

۱۔ سادات - قلمی - (و - ق)

۲۔ جیت - قلمی - (و - ق)

۳۔ مٹر - قلمی - (و - ق)

- حسن خان ولد خان جهان ہزاری پانصد سوار -
 سید بہادر ہزاری پانصد سوار -
 یادگار بیگ ہزاری پانصد سوار -
 سید نجابت ولد شجاعت خان بارہہ ہزاری پانصد سوار -
 خواجہ رحمت اللہ ہزاری پانصد سوار -
 اسحاق بیگ برادر یادگار حسین خان ہزاری پانصد سوار -
 سید احمد^۱ ولد سید افضل ہزاری پانصد سوار -
 آقا یوسف ہزاری پانصد سوار -
 عبدالوہاب ہزاری پانصد سوار -
 محمد علی کامرائی ہزاری پانصد سوار -
 غیرت خان ہزاری پانصد سوار -
 درویش بیگ قاقشال ہزاری پانصد سوار -
 یادگار بیگ ہزاری پانصد سوار -
 سجان سنگھ ولد محکم سنگھ ہزاری پانصد سوار -
 اودی بہان ولد رام^۲ سنگھ ہزاری پانصد سوار -
 میدی یوسف ولد ملک عنبر ہزاری پانصد سوار -
 آدم خان تبتی ہزاری پانصد سوار -
 ناظر خان ہزاری پانصد سوار -
 احمداد ولد مہمند ہزاری پانصد سوار -
 عبدالنبی ہزاری پانصد سوار -
 محمد ہاشم کاشغری ہزاری پانصد سوار -
 راجہ کشن سنگھ تونور ہزاری پانصد سوار -
 گوردھن داس راتھور ہزاری پانصد سوار -
 مہیش داس راتھور ہزاری پانصد سوار -
 بہوج راج کھکھار ہزاری پانصد سوار -

۱۔ محمد - قلمی - (و - ق)

۲۔ سیام - قلمی - (و - ق)

- مسکندر خان ہزاری چہار صد سوار -
 امام قلی ولد جان سپار خان ہزاری چہار صد سوار -
 سیف الملوک کاشغری ہزاری چہار صد سوار -
 سید مبارک قدیمی ہزاری چہار صد سوار -
 امان بیگ^۱ ولد بہادر خان قور بیگی ہزاری چہار صد سوار -
 محمد صفی ولد اسلام خان ہزاری چہار صد سوار -
 سید منور ولد سید خان جہان بارہہ ہزاری چہار صد سوار -
 خنجر خان ہزاری چہار صد سوار -
 بہادر برادر زادہ خان جہان ہزاری چہار صد سوار -
 بہیم ولد راجہ بیتل داس ہزاری چہار صد سوار -
 رای رایان عرف رای رگھناتھ ہزاری چہار صد سوار -
 روح اللہ ولد یوسف خان ہزاری چہار صد سوار -
 سلطان نظر برادر یوسف خان تاشکندی ہزاری چہار صد سوار -
 سید عالم بارہہ ہزاری چہار صد سوار -
 عبداللہ بیگ تبریزی ہزاری چہار صد سوار -
 محمد مراد سلدوز ہزاری چہار صد سوار -
 سید مقبول عالم ہزاری چہار صد سوار -
 دیانت خان ہزاری چہار صد سوار -
 میر قاسم سمٹانی ہزاری چہار صد سوار -
 شیخ موسیٰ گیلانی ہزاری چہار صد سوار -
 سید منصور ولد سید خان جہان بارہہ ہزاری چہار صد سوار -
 نورالحسن ہزاری چہار صد سوار -
 راجہ کنورسین کشتواری ہزاری چہار صد سوار -
 اسحاق بیگ ولد امیرالامرا ہزاری صد سوار -
 اسمعیل بیگ ولد امیرالامرا ہزاری صد سوار -

- مهید نورالاعیان ولد سیف خان ہزاری سہ صد سوار -
 حسن علی ولد اللہ ویردی خان ہزاری سہ صد سوار -
 دانا دل نبیرۃ عبدالکریم خانخانان ہزاری دو صد و پنجاه سوار -
 میرزا حیدر ولد میرزا مظفر صفوی ہزاری دو صد سوار -
 شریف خان ہزاری دو صد سوار -
 میر شریف ہزاری دو صد سوار -
 مهید شیر زمان ولد سید خان جهان بارہ ہزاری دو صد سوار -
 رای کاشی داس ہزاری دو صد سوار -
 میر نعمت اللہ ولد میر ظہیرالدین ہزاری دو صد سوار -
 میر جعفر استرآبادی ہزاری دو صد سوار -
 محمد شریف ولد اسلام خان ہزاری دو صد سوار -
 مبارک رو ولد سیف خان ہزاری دو صد سوار -
 ابوالقاسم پسر دیگر سیف خان ہزاری دو صد سوار -
 عابد خواجہ شیرازی ہزاری دو صد سوار -
 میر محمود صفابانی ہزاری صد سوار -
 رای مکند داس ہزاری دو صد سوار -
 محمد مراد ولد صلابت خان ہزاری صد سوار -
 حکیم فتح اللہ ہزاری صد سوار -
 معزالملک ہزاری صد سوار -
 رای بہارامل ہزاری صد سوار -
 قاضی محمد اسلم ہزاری صد سوار -
 رای ہنواری داس ہزاری صد سوار -

نہ صدی

سی و یک نفر

خواجہ خان نہ صدی نہ صد سوار -
 راجہ مان سنگھ ولد راجہ روپ چند گوالیاری نہ صدی ہشت صد و پنجاه سوار -

- صوفی بهادر نه صدی ہشت صد سوار -
- سید شاہ علی بارہہ نه صدی ہفت صد سوار -
- قزلباش خان نه صدی ہفت صد سوار -
- شرزہ خان نه صدی شش صد سوار -
- سید ماکہن بارہہ نه صدی پانصد سوار -
- راو دیال داس جہالا نه صدی پانصد سوار -
- محمد امین ولد شاہ قلی خان نه صدی پانصد سوار -
- پوشدار ولد ملتفت خان نه صدی چہار صد سوار -
- رای ہرچند کچھواہہ نه صدی چہار صد سوار -
- ملک حسین برادر مظفر خان نه صدی چہار صد سوار -
- ماہرو ولد راجسنگھ نه صدی چہار صد سوار -
- عبدالرزاق ولد امیر خان نه صدی سہ صد سوار -
- ایل ۱ افغان نه صدی سہ صد سوار -
- شیر افغن ولد شیرزاد نه صدی سہ صد سوار -
- نورالدین نه صدی سہ صد سوار -
- سید میرزا سبزواری نه صدی دو صد سوار -
- محمد قلی ولد سکندر خان نه صدی دو صد و پنجاہ سوار -
- میر صالح پسر خالوی والی ایران نه صدی دو صد سوار -
- خواجہ عبدالخالق داماد نذر محمد خان نه صدی دو صد سوار -
- رای رایان معروف بہ دیانت رای نه صدی صد و پنجاہ سوار -
- شیخ ضیاء ولد حکیم فتح اللہ نه صدی صد و پنجاہ سوار -
- شیخ عبدالکریم نه صدی صد و پنجاہ سوار -
- میر صالح ولد میر عبد اللہ مشکین قلم نه صدی صد سوار -
- روزپان خواجہ سرای نه صدی صد سوار -
- میر باقی ولد محمود صفابانی نه صدی صد سوار -

- میر یعقوب نه صدی سوار -
 رشیدا خوشنویس نه صدی پشتاد سوار -
 میر جعفر بلخی نه صدی پنجاه^۱ سوار -
 فرخ قال نه صدی ذات -

هشت صدی هشتاد و یک نفر

- رای مکرند هشت صدی پشتاد سوار دو اسپه نه اسپه -
 مجاهد جالوری هشت صدی پشتاد سوار -
 نوبت خان هشت صدی پشتاد سوار -
 کرپا رام کور هشت صدی پشتاد سوار -
 پیر سنگه^۲ داس هشت صدی پشتاد سوار -
 همیر سنگه کور هشت صدی پشتاد سوار -
 محمد یوسف ولد سید میرزا هشت صدی پشتاد سوار -
 محمد مراد ولد علی رای تبتی هشت صدی پشتاد سوار -
 سید بهیکن^۳ بخاری هشت صدی شش و پنجاه سوار -
 اسماعیل ولد احمد خان تتاری هشت صدی شش سوار -
 دلدار خان ولد سردار^۴ خان هشت صدی شش سوار -
 سردار خان نیرۀ دولت خان قیام خانی هشت صدی شش سوار -
 جمال ولد دلاور خان کاکر هشت صدی شش سوار -
 سیف الله ولد شمشیر خان عرب هشت صدی شش سوار -
 اوگرسین کچهواهد هشت صدی شش سوار -

۱- صد - قلمی - (و - ق)

۲- نرسنگه - قلمی - (و - ق)

۳- بهیکن - قلمی - (و - ق)

۴- سرافراز - قلمی - (و - ق)

- نظام الدین ولد غزنین خان جالوری ہشت صدی پانصد سوار -
 سید راجی مانک پوری ہشت صدی پانصد سوار -
 راجہ اودی بہان ہشت صدی پانصد سوار -
 بہادر مانی ہشت صدی چہار صد^۱ سوار -
 خواجہ عبدالعزیز ولد صفدر خان ہشت صدی چہار صد^۲ سوار -
 سید اظف علی ہشت صدی چہار صد سوار -
 سید علی برادر زادہ خان جہان بارہہ ہشت صدی چہار صد سوار -
 سید بہادر ولد سید صلابت خان ہشت صدی چہار صد سوار -
 حاجی خواجہ ہشت صدی چہار صد سوار -
 فرخ زاد ولد جہانگیر قلی خان ہشت صدی چہار صد سوار -
 رحمان اللہ پسر شجاعت خان ہشت صدی چہار صد سوار -
 رای جگناتھ راہور ہشت صدی چہار صد سوار -
 عظمت اللہ پسر خان جہان ہشت صدی چہار صد سوار -
 راجہ اودی سنگھ ولد راجہ، شیم^۳ سنگھ تونور ہشت صدی چہار صد سوار -
 سید امجد ہشت صدی چہار صد سوار -
 حاجی بیگ برلاس ہشت صدی چہار صد سوار -
 سید زبردست ولد ہڑبر خان بارہہ ہشت صدی چہار صد سوار -
 سید باقر ولد سید حامد ہشت صدی چہار صد سوار -
 سید علی اکبر بارہہ ہشت صدی چہار صد سوار -
 میرزا محمد بدخشی ہشت صدی چہار صد سوار -
 جلال الدین محمد دردار ہشت صدی چہار صد سوار -
 آقای محمد تاشکندی ہشت صدی چہار صد سوار -
 بہار لوحانی ہشت صدی چہار صد سوار -

۱- پنج صد - قلمی - (و - ق)

۲- پنج صد - قلمی - (و - ق)

۳- رام - قلمی - (و - ق)

- نیاز بیگ حامی پشت صدی چهار صد سوار -
 منوهر داس برادر زاده راجه ییتهلداس پشت صدی چهار صد سوار -
 رای تلوک چند پشت صدی چهار صد سوار -
 موہن سنگھ ولد مادھو سنگھ پادا پشت صدی چهار صد سوار -
 اندرمال پادا پشت صدی چهار صد سوار -
 راجہ مہا سنگھ ولد راجہ کنورمین پشت صدی چهار صد سوار -
 عجب سنگھ پشت صدی چهار صد سوار -
 سید قلی اوزبک پشت صدی چهار صد سوار -
 احمد بیگ داماد باقر خان پشت صدی چهار صد سوار -
 دولت بیگ سر انداز پشت صدی چهار صد سوار -
 سنگین بیگ سر انداز خان^۱ پشت صدی چهار صد سوار -
 محمد شفیع عرب پشت صدی سہ صد و پنجاہ سوار -
 عثمان ولد بہادر خان قوزیگی پشت صدی سہ صد سوار -
 شیر زاد خویش خان عالم پشت صدی سہ صد سوار -
 لشکری ولد مخلص خان پشت صدی سہ صد سوار -
 بہادر خان ولد جانشہار خان پشت صدی سہ صد سوار -
 محمد سلیم حارثی پشت صدی سہ صد سوار -
 محمد سعید معروف مالش قلیاق پشت صدی سہ صد سوار -
 محمد حسین مری پشت صدی سہ صد سوار -
 شہسوار بیگ پشت صدی سہ صد سوار -
 آقا محمد قطغان پشت صدی سہ صد سوار -
 سہیل سنگھ ولد رام سنگھ راتھور پشت صدی سہ صد سوار -
 حسین بیگ ولد محمد بیگ برلاس پشت صدی دو صد و پنجاہ سوار -
 سیف الدین ولد صف شکن خان پشت صدی دو صد سوار -
 خواجہ عبدالرحمن نقشبندی پشت صدی دو صد سوار -

- معدالله ولد سعید خان بهادر پشت صدی دو صد سوار -
- خواجه رحمت الله ده بیدی پشت صدی دو صد سوار -
- یادگار بیگ مسعود برادر زاده سعید خان بهادر پشت صدی دو صد سوار -
- مقیم خان پشت صدی دو صد سوار -
- خواجه عبدالله نقشبندی پشت صدی دو صد سوار -
- فتح سنگه سیسودیہ پشت صدی دو صد سوار -
- دوستکام ولد معتمد خان پشت صدی دو صد سوار -
- قاضی نظاما پشت صدی دو صد سوار -
- فضل الله ولد سیادت خان پشت صدی دو صد سوار -
- رای مکند داس پشت صدی صد و پنجاه سوار -
- میر خواجه داماد سعید خان پشت صدی صد و پنجاه سوار -
- یزدانی ولد مخلص خان پشت صدی صد و پنجاه سوار -
- محمد علی ولد تقرب خان پشت صدی صد سوار -
- میر غیاث ولد اسلام خان پشت صدی صد سوار -
- خواجه عیسیٰ ولد خواجه طیب پشت صدی صد سوار -
- حاجی احمد سعید پشت صدی صد سوار -
- رزق الله ولد مقرب خان پشت صدی چهل سوار -
- حکیم صالح پشت صدی سی سوار -

هفت صدی

هفتاد و هفت نفر

- مید عبدالرحمن مقصدی هفت صدی هفت صد سوار -
- مظفر شروانی هفت صدی هفت صد سوار -
- راجه بهروز هفت صدی هفت صد سوار -
- بایزید ولد محب غازی هفت صدی هفت صد سوار -
- مید چاون ایرجی هفت صدی پانصد سوار -
- یوسف چیلہ هفت صدی پانصد سوار -

- سنگرام سنگه نیرۀ راجہ مان سنگھ ہفت صدی پانصد سوار -
چندر بہان نروکا ہفت صدی پانصد سوار -
سارنگ دھر نیرۀ راجہ سنگرام ہفت صدی پانصد سوار -
ابوالفتح ولد خان جہان ہفت صدی چہار صد سوار -
میر مراد ولد میر موسیٰ مازندران ہفت صدی چہار صد سوار -
حسینی خان ہفت صدی چہار صد سوار -
سید باقر ولد سید مصطفیٰ خان ہفت صدی چہار صد سوار -
رستم ولد قزلباش خان ہفت صدی چہار صد سوار -
بہرام برادر رستم ہفت صدی چہار صد سوار -
شاہ علی ہفت صدی چہار صد سوار -
شرف بیگ خان ترکان ہفت صدی چہار صد سوار -
ابراہیم بیگ ہفت صدی چہار صد سوار -
مقصود علی بیگ دانشمندی ہفت صدی چہار صد سوار -
پرٹھی راج چوہان ہفت صدی چہار صد سوار -
متھرا داس کچھواہہ ہفت صدی چہار صد سوار -
جعفر بیگ جلاہر ہفت صدی چہار صد سوار -
میرزا برادر رشید خان انصاری ہفت صدی چہار صد سوار -
سید عالم تہنوری ہفت صدی نہ صد سوار -
کریم داد قاقشال ہفت صدی نہ صد و پنجاہ سوار -
گرشاسپ ولد مہابت خان خانانان ہفت صدی نہ صد و پنجاہ سوار -
امیر ساسانی ہفت صدی نہ صد سوار -
عیسیٰ (حسینی ۱۹) نیرۀ اشرف خان ہفت صدی نہ صد سوار -
طاہر نواسہ رستم خان ہفت صدی نہ صد سوار -
تولک بیگ کاشغری ہفت صدی نہ صد سوار -
برہانی بردار او ہفت صدی نہ صد سوار -

- پرمی راج بہائی ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 بنو چوہان ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 مندر داس سیسودیہ ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 جگت سنگھ ولد پرتھی راج راتھور ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 بیک نام عموی بہادر خان روپیلہ ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 عاشق بیگ گرزدار ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 راو نرائن داس سیسودیہ ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 میر احمد خوافی ہفت صدی ۷۷۷ صد و پنجاہ سوار -
 روح اللہ برادر زادہ مکرہت خان ہفت صدی ۷۷۷ صد و پنجاہ سوار -
 سید یادگار حسین نیرۂ یوسف خان ہفت صدی ۷۷۷ صد و پنجاہ سوار -
 امفندیار خان ولد الہ یار خان ہفت صدی ۷۷۷ صد و پنجاہ سوار -
 زاہد بیگ ترکان ہفت صدی ۷۷۷ صد و پنجاہ سوار -
 فتح سنگھ کچھواہہ ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 عزیز ولد بہادر خان بلوچ ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 بالا ولد جگناتھ کچھواہہ ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 میرزا محمد سلدوز ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 عبداللہ نیرۂ مرتضیٰ خان ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 سید شمس ولد سید جلال بارہہ ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 میرک عطاء اللہ خوافی ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 قایم بیگ ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 عبدالرسول نیرۂ ملک عنبر ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 تولم بہادر ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 حاجی نیاز ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 محمد مقیم بیگ ولد شاہ بیگ خان ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 گدا بیگ ولد مامون بیگ ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -
 نادر علی ہفت صدی ۷۷۷ صد سوار -

- محمد ابراهیم ولد اسلام^۱ خان ہفت صدی صد و پنجاه سوار -
 شاد کام چیلہ ہفت صدی صد و پنجاه سوار -
 نصرانہ ولد مختار بیگ ہفت صدی صد و پنجاه سوار -
 سلطان محمد خویش ابوالحسن ہفت صدی صد و پنجاه سوار -
 عارف بیگ شیخ عمری ہفت صدی صد و پنجاه سوار -
 افتخار ولد فاخر خان ہفت صدی صد و بیست سوار -
 غازی بیگ ہفت صدی صد سوار -
 عبدالرحیم ولد اسلام خان ہفت صدی صد سوار -
 لطف اللہ پسر سعد اللہ خان ہفت صدی صد سوار -
 خواجہ مہدی ہفت صدی صد سوار -
 سیف الدین ولد تربیت خان ہفت صدی صد سوار -
 محمد صالح کرمانی ہفت صدی صد سوار -
 فتح اللہ ولد نصرانہ ہفت صدی صد سوار -
 محرم خان ہفت صدی صد سوار -
 مطلب ولد معتمد خان ہفت صدی صد سوار -
 مشکی بیگ ولد تاتار خان ہفت صدی صد سوار -
 کاظم بیگ ہفت صدی صد سوار -
 خواجہ موسیٰ ولد طیب خواجہ ہفت صدی پنجاه سوار -
 سید عبدالصمد عمودی ہفت صدی پنجاه سوار -
 میر محمد امین ہفت صدی سی سوار -

شش صدی

پنجاه و ہفت نفر

- میر کلان خان دورانی شش صدی شش صد سوار -
 سید مظفر داماد زندولہ شش صدی شش صد سوار -

- چتر بھوج سونکرا شش صدی شش صد سوار -
- گودھر داس والد راول پونجا شش صدی شش صد سوار -
- میر اسد اللہ ولد میر فضل اللہ شش صدی پانصد سوار -
- سید عبدالصمد مانکپوری شش صدی پانصد سوار -
- محمد عابد ولد محمد صالح شش صدی پانصد سوار -
- خوش حال بیگ پسر خواندہ میرزا رستم شش صدی چہار صد سوار -
- پیم چند نبیرہ رای منوہر شش صدی چہار صد سوار -
- خوشحال بیگ قاقشال شش صدی چہار صد سوار -
- جعفر برادر باقر خان شش صدی چہار صد سوار -
- فیروز برادر غزنین خان جالوری شش صدی چہار صد سوار -
- سکندر شش صدی چہار صد سوار -
- جیواجی برادر زادہ مالوی جی دکنی شش صدی چہار صد سوار -
- قلندر بیگ ولد الف خان شش صدی سہ صد سوار -
- محمد بیگ شش صدی سہ صد سوار -
- سید عبدالمنعم امروہی شش صدی سہ صد سوار -
- ادبہم ولد نیابت خان شش صدی سہ صد سوار -
- پردہن برادر بیتھل داس شش صدی سہ صد سوار -
- ماہ یار ولد الہ یار خان شش صدی سہ صد سوار -
- احمد قائم شش صدی سہ صد سوار -
- فریدون ارلات شش صدی سہ صد سوار -
- پاکھر ولد شیر خان تونور شش صدی سہ صد سوار -
- سید احمد ولد سید بھوا شش صدی دو صد سوار -
- خدا دوست ولد سردار خان شش صدی دو صد سوار -
- میر عزیز بدخشی شش صدی دو صد سوار -
- محرم بیگ ولد مراد بیگ بدخشی شش صدی دو صد سوار -

- پاینده بیگ خواجه عنصیری شش صدی دو صد سوار -
 میر بزرگ نواسه سعید خان شش صدی دو صد و پنجاه سوار -
 عزیز بیگ^۱ شش صدی دو صد سوار -
 بدهن بیگ شش صدی دو صد سوار -
 امیر بیگ ولد شاه بیگ خان شش صدی دو صد سوار -
 طغرل ارسلان شش صدی دو صد سوار -
 پهلوان درویش سرخ شش صدی دو صد سوار -
 ایشر سنگه ولد امر سنگه شش صدی دو صد سوار -
 کپور سنگه ولد مادھو سنگه شش صدی دو صد سوار -
 کبیری سنگه ولد پرتی راج رائهور شش صدی دو صد سوار -
 مسعود شش صدی صد و پنجاه سوار -
 راجی بیگ^۲ شش صدی صد و پنجاه سوار -
 مکند داس رائهور شش صدی صد و پنجاه سوار -
 محمد منعم ولد میرزا خان شش صدی صد و پنجاه سوار -
 شیخ محمد ولد اخلاص خان شش صدی صد و پنجاه سوار -
 ہدایت اللہ ولد علی خان ترین شش صدی صد و پنجاه سوار -
 کا کا (بھائی) کا کر شش صدی صد و پنجاه سوار -
 میر باقر شش صدی صد و بیست سوار -
 سید میر ولد موسوی خان شش صدی صد سوار -
 ابراہیم بیگ عمزادہ نذر محمد خان شش صدی صد سوار -
 مکند ولد بہرور کلان شش صدی صد سوار -

۱- نذیر - قلمی - (و - ق)

۲- زلفی - قلمی - (و - ق)

- خواجه حسن ده بیدی شش صدی سوار -
 خواجه هاشم شش صدی سوار -
 خواجه محمد شریف ده بیدی شش صدی سوار -
 خواجه قاسم حصاری شش صدی سوار -
 محسن ابدالی شش صدی سوار -
 علی نقی شش صدی سوار -
 قاضی یوسف شش صدی شصت سوار -
 محمد مسیح^۱ برادر زاده تقرب خان شش صدی پنجاه سوار -
 محمد حسین جابری شش صدی ذات -

پانصدی

یک صد و هشتاد نفر

- محمد طالب ولد خان جهان پانصدی پانصد سوار -
 میر ماه ولد میر شمس پانصدی پانصد سوار -
 بدیع الزمان پانصدی پانصد سوار -
 شهاب ولد مبارک خان شروانی پانصدی پانصد سوار -
 شیخ عبداله مجید مانکپوری پانصدی پانصد سوار -
 محمد افضل ولد تربیت خان پانصدی پانصد سوار -
 قاسم بیگ علی پانصدی پانصد سوار -
 شهباز افغان پانصدی پانصد سوار -
 حیات ولد زکریا پانصدی پانصد سوار -

- راجه امر سنگه بد گوچر پانصدی پانصد سوار -
 يوسف خويش محمد خان پانصدی پانصد سوار -
 محمد سعيد ککهر پانصدی پانصد سوار -
 چنيت بنديله پانصدی پانصد سوار -
 رنجهاجی پانصدی پانصد سوار -
 دهنا جی پانصدی پانصد سوار -
 مير معظم ولد شاه نواز خان پانصدی پانصد^۱ سوار -
 بهادر کنهو پانصدی پانصد سوار -
 اندرسن ولد بهار سنگه بنديله پانصدی چهار صد سوار -
 ږی سنگه ولد راو چاندا پانصدی چهار صد سوار -
 جلبی رومی پانصدی چهار صد سوار -
 راجه جگمن ولد جادون پانصدی چهار صد سوار -
 بنمت^۲ رای پانصدی چهار صد سوار -
 سيد عبدالعزيز بخاری پانصدی سه صد سوار -
 عزت الله ولد اسد الله پانصدی سه صد سوار -
 قباد ولد شجاع کابلی پانصدی سه صد سوار -
 دليپ راتهور پانصدی سه صد سوار -
 جمال پانصدی سه صد سوار -
 راجه اودی سنگه ولد راجه مان زميندار جمون پانصدی سه صد سوار -
 عمر ترين پانصدی سه صد سوار -
 علی اکبر یزدی پانصدی سه صد سوار -
 ږجمن ولد گردهر تونور پانصدی سه صد سوار -

۱- چار صد - قلمی - (و - ق)

۲- همپر - قلمی - (و - ق)

- بری سنگه ولد چندر بهان پانصدی سه صد سوار -
- ذوالقرنین پانصدی سه صد سوار -
- بهره ور نبیره میرزا عیسیٰ ترخان پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- مادهو سنگه سیسودیہ پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- میر ابالیل برادر شجاعت خان پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- جسونت برادر مہیش داس راتھور پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- گوہند داس راتھور پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- نرپت ۱ جہالا پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- اوتھ نراین زمیندار پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- سید راجی ولد عبد الہادی پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- سید ولی محمد ایرجی پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- سید عبد الشکور ولد سید عبد الرسول پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- الہ دوست کاشغری پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- محمد علی ولد عزت خان پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- ابراہیم حسین ترکان پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- یوسف برادر بہادر خان روہیلہ پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- اسمعیل بیگ اوزبک پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- نوری بیگ از برادران حسن قلی خان آغر پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- بشن سنگھ نبیره مان سنگھ پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- رانا برادر راوت دکنی پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- اسمعیل ولد نجابت خان پانصدی دو صد و پنجاه سوار -
- محمد ابراہیم ولد نجابت خان پانصدی دو صد و پنجاه سوار -

- میر عبد النبی ولد خان دوران پانصدی دو صد سوار -
 خدا یار ولد پلنگتوش پانصدی دو صد سوار -
 حیدر بیگ بدخشی پانصدی دو صد سوار -
 سکندر بیگ ولد حسن علی خان پانصدی دو صد سوار -
 میان داد پسر جلاله پانصدی دو صد سوار -
 نربرداس ولد بیٹی داس پانصدی دو صد سوار -
 برداس جہالا پانصدی دو صد سوار -
 طہماسپ ولد سہابت خان پانصدی دو صد سوار -
 ہر چند ولد راجہ بیتہل داس پانصدی دو صد سوار -
 بہاو سنگھ برادر بیتہل داس پانصدی دو صد سوار -
 مید محمد ولد خواجہ عبدالقادر پانصدی دو صد سوار -
 منصور نواسہ رستم خان بہادر پانصدی دو صد سوار -
 ذوالفقار ولد الہ یار خان پانصدی دو صد سوار -
 مان سنگھ ولد راجہ بکرماجیت پانصدی دو صد سوار -
 بیجی رام برادر زادہ راجہ بیتہل داس پانصدی دو صد سوار -
 مہل سنگھ ولد بکرماجیت پانصدی دو صد سوار -
 میر ابوالفضل معموری پانصدی دو صد سوار -
 ابو البقا ولد قاضی خان پانصدی دو صد سوار -
 محمد شریف ولد احمد بیگ خان پانصدی دو صد سوار -
 فتح سنگھ ولد سہجان سنگھ سیسودیہ پانصدی دو صد سوار -

- اوگر سین کچهواپه پانصدی دو صد سوار -
- فتح سنگه برادر روپ سنگه پانصدی دو صد سوار -
- چنپت سیسودیہ پانصدی دو صد سوار -
- رام سنگه برادر پرتهی راج پانصدی دو صد سوار -
- مرارداس کور پانصدی دو صد سوار -
- ناصر ولد نوبت خان پانصدی دو صد سوار -
- نرہرداس جہالا پانصدی دو صد سوار -
- عبدالعلی بیگ پانصدی دو صد سوار -
- جواہر خان پانصدی دو صد سوار -
- اسلو روسی پانصدی صد و پنجاه سوار -
- مکند داس ولد راجہ گوپال داس پانصدی صد و پنجاه سوار -
- نعمت اللہ ولد حسام الدین خان پانصدی صد و پنجاه سوار -
- سید بایزید ولد سید بدھن بخاری پانصدی صد و پنجاه سوار -
- شفقت اللہ ولد سزاوار خان پانصدی صد و پنجاه سوار -
- سید خواجہ داماد سزاوار خان پانصدی صد و پنجاه سوار -
- ابو البقا ولد سید یوسف کولابی پانصدی صد و پنجاه سوار -
- حسین ولد اسحق بیگ ترکبان پانصدی صد و پنجاه سوار -
- باقر ولد محل دار خان پانصدی صد و پنجاه سوار -
- سید عبدالغفور پانصدی صد و پنجاه سوار -
- خورشید نظر ولد خواجہ ابوالحسن پانصدی صد و پنجاه سوار -
- دلدار بیگ تولکچی پانصدی صد و پنجاه سوار -
- حمید برادر زادہ جلال کاکر پانصدی صد و پنجاه سوار -
- ارسلان بیگ بلوچ پانصدی صد و پنجاه سوار -

- محمد صادق قراہانی پانصدی صد و پنجاه سوار -
 قمر بیگ گیلانی پانصدی صد و پنجاه سوار -
 سعید شیر محمد بارہہ پانصدی صد و پنجاه سوار -
 حسن سعید پانصدی صد و پنجاه سوار -
 میر جمال الدین پانصدی صد و پنجاه سوار -
 رنجہور برادر زادہ راجہ بیتھل داس پانصدی صد و پنجاه سوار -
 جی سنگھ ولد راج سنگھ راتھور پانصدی صد و پنجاه سوار -
 ارسلان ولد الہ ویردی خان پانصدی صد و پنجاه سوار -
 عبدالرحیم ولد ہادی داد خان پانصدی صد و بیست سوار -
 محمد واحد پانصدی صد و بیست سوار -
 جہانگیر قلی ولد بہادر بیگ پانصدی صد و بیست سوار -
 خواجہ عبداللہ پانصدی صد سوار -
 سخی برادر زادہ فدائی خان پانصدی صد سوار -
 عنایت اللہ ولد سعید خان بہادر پانصدی صد سوار -
 علی اصغر برادر آصف خان جعفر پانصدی صد سوار -
 مجید ولد مختار بیگ پانصدی صد سوار -
 کریم پانصدی صد سوار -
 صائب ولد باقر خان پانصدی صد سوار -
 طالب بیگ پانصدی صد سوار -
 عبدالرسول بریج پانصدی صد سوار -
 فتحی ولد میرزا عیسیٰ پانصدی صد سوار -

- عسکری ولد جعفر بیگ پانصدی صد سوار -
 جعفر ولد زین العابدین پانصدی صد سوار -
 محمد مومن ولد شاه بیگ خان پانصدی صد سوار -
 سید احمد کبیر ولد سید ہزیر خان بارہہ پانصدی صد سوار -
 میرک حسین برادر زادہ خواجہ جہان پانصدی صد سوار -
 سید کرم اللہ داماد خان جہان بارہہ پانصدی صد سوار -
 عبداللہ داماد سید خانجہان پانصدی صد سوار -
 سید عالم برادر سید سالار بارہہ پانصدی صد سوار -
 سید قطب ولد سید مقبول عالم بارہہ پانصدی صد سوار -
 محمد رحیم سلدوز پانصدی صد سوار -
 عسکری قزوینی پانصدی صد سوار -
 ادم ولد باقی کوکہ پانصدی صد سوار -
 محمد ابراہیم صفابانی پانصدی صد سوار -
 سید شہاب الدین پانصدی صد سوار -
 محمد زمان تربتی پانصدی صد سوار -
 احمد بیگ پانصدی صد سوار -
 محمود بیگ خراسانی پانصدی صد سوار -
 بہادر بیگ برادر زادہ یکہ تاز خان پانصدی صد سوار -
 شکر اللہ ولد جعفر نجم ثانی پانصدی صد سوار -
 سید علی ولد ملک عنبر پانصدی صد سوار -

- رای سبها چند پانصدی صد سوار -
- خواجه دولت محلی پانصدی صد سوار -
- خواجه طالب محلی پانصدی صد سوار -
- سلطان سنگھ سیسودیه پانصدی صد سوار -
- ظاہر بیگ قاینی پانصدی صد سوار -
- اسلام قلی پانصدی صد سوار -
- نیل کنتھ برادر رای رایان پانصدی ہشتاد^۱ سوار -
- نعمت خان پانصدی ہشتاد سوار -
- صالح قراول بیگی پانصدی ہشتاد سوار -
- خواجه معمور پانصدی ہشتاد سوار -
- شیخ معین الدین راجگری پانصدی ہشتاد سوار -
- دلیر ہمت ولد مہابت خان پانصدی ہشتاد سوار -
- جانجنان پانصدی ہفتاد سوار -
- سیف اللہ ولد نصر اللہ پانصدی ہفتاد سوار -
- میر معظم پانصدی ہفتاد^۲ سوار -
- برخوردار ولد عبدالمجید پانصدی ہفتاد سوار -
- میر سیف الدین^۳ پانصدی شصت سوار -

۱- نود - قلمی - (و - ق)

۲- شصت - قلمی - (و - ق)

۳- صفی - قلمی - (و - ق)

- رشید ولد میرزا والی پانصدی پنجاه سوار -
 محمد فاضل ولد وزیر خان پانصدی پنجاه سوار -
 شهاب الدین قلی ولد فتح الله پانصدی پنجاه سوار -
 خواجه اسحق ولد خواجه فاضل^۱ پانصدی پنجاه سوار -
 عبدالله پانصدی پنجاه سوار -
 میر نورالدین پانصدی پنجاه^۲ سوار -
 خواجه نورالله پانصدی پنجاه سوار -
 خواجه یحییٰ پانصدی پنجاه سوار -
 باقی بیگ شاملو پانصدی پنجاه سوار -
 محمد جعفر ولد مقیم خان پانصدی چهل سوار -
 سید صدقه پانصدی چهل سوار -
 سید حامد پانصدی چهل سوار -
 قاضی خوشحال پانصدی چهل^۳ سوار -
 شیخ چاند پانصدی چهل سوار -
 قادر خان پانصدی سی سوار -
 مینا پانصدی سی سوار -
 میر صالح فرمان نویس پانصدی سی^۴ سوار -

۱- افضل - قلمی - (و - ق)

۲- چهل - قلمی - (و - ق)

۳- سی - قلمی - (و - ق)

۴- بیست - قلمی - (و - ق)

حکیم محمد مقیم پانصدی بیست و پنج سوار -
 عیسیٰ برادر زاده سلطان خان پانصدی ده سوار -
 شیخ فضل الله برادر زاده مقرب خان پانصدی ذات -

[جلد سوم و کتاب به پایان رسید]

اشاریہ شاہجہان نامہ

جلد اول ، جلد دوم ، جلد سوم

مرتبہ

احمد رضا

اشخاص

ابراہیم^۴، حضرت: (ج ۲) ۲۲ - (ج ۳)

- ۲۷۷

ابراہیم قندوزی، شیخ: (ج ۱) ۵۲ -

ابراہیم مرزا، صفدرخانی (ج ۲) ۳۰۹ ،

- ۳۴۳

ابراہیم کشمیری: (ج ۱) ۲۶۹ -

ابشر پاشای حلب: (ج ۳) ۱۵۸ -

ابن عربی: (ج ۳) ۲۷۸ -

ابوالبرکات منیر لاہوری [رک:

منیر لاہوری] -

ابوالبقا افتخار خان: (ج ۲) ۲۳۲ ،

- ۳۴۲ ، ۳۴۴

ابوالبقا، خواجہ: (ج ۲) ۱۳۲ -

ابوالبقا، میر: (ج ۱) ۱۹ - (ج ۳)

- ۳۶۳

ابوالبقا ولد سید یوسف کولابی: (ج ۳)

- ۳۸۲

ابوالبقا ولد قاضی خان: (ج ۲) ۴۲۹ ،

(ج ۳) ۳۸۱ -

ابوالحسن، ایلچی، میر: (ج ۲) ۱۳۵ ،

- ۳۸۸ ، ۳۸۰ ، ۱۵۵

ابوالحسن، خواجہ: (ج ۱) ۱۱۲ ،

الف

ابدال: (ج ۱) ۳۵۷ (ج ۲) ۲۱۳ ،

۲۱۴ ، ۲۱۶ تا ۲۱۸ ، ۲۴۱ -

ابدال بیگ: (ج ۳) ۱۴۷ ، ۲۰۱ -

ابراہیم بن مکندر لودھی: (ج ۲) ۴۹ -

ابراہیم بیگ: (رک: مرحمت خان) -

ابراہیم حسین ترکان: (ج ۲) ۳۹۸ ،

۴۰۸ - (ج ۳) ۳۸۰ -

ابراہیم حسین کاشغری: (ج ۱) ۲۵۷ -

ابراہیم خان پسر امیر الامرا: (ج ۱)

۱۴۵ ، ۱۴۷ تا ۱۵۱ - (ج ۳)

۷۸ ، ۱۳۹ ، ۱۴۰ ، ۱۸۱ ،

- ۳۵۶

ابراہیم خان مہمند: (ج ۱) ۶۸ ، ۹۹ -

ابراہیم خواجہ، نقیب: (ج ۲) ۲۸۸ -

ابراہیم دربان: (ج ۳) ۷۴ -

ابراہیم سلطان: (ج ۱) ۱۶ ، ۱۷ -

ابراہیم سید: (ج ۲) ۳۷۲ -

ابراہیم عادل خان: (ج ۱) ۲۲۷ - (ج ۲)

۱۷۳ ، ۱۸۹ - (ج ۳) ۸۸ ، ۱۸۸ -

ابوالقاسم : (ج ۲) - ۲۷۰ - (ج ۳)
- ۳۶۷

ابوالقاسم گیلانی، حکیم الملک : (ج ۱)
۲۳۳ (ج ۳) - ۳۰۲ -

ابوالعالی، میر : (ج ۲) - ۳۲۷ -

ابوالعالی پسر مرزا والی : (ج ۳)
۵۴ ، ۱۰۳ ، ۱۰۷ ، ۱۴۳ ،
- ۱۸۵ ، ۳۵۷ -

ابو حنیفه، اسام اعظم : (ج ۱) - ۲۱۱ -
(ج ۲) - ۲۶۸ -

ابو ریحان بیرونی : (ج ۱) - ۲۱۲ -
(ج ۲) - ۲۹۸ -

ابو سعید، تبریزی، شیخ : (ج ۱)
۵۳ - (ج ۳) - ۱۳۵ -

ابو سعید، سلطان : (ج ۱) - ۲۲ -
ابو سعید قاضی : (ج ۲) - ۲۵۵ -

ابو سعید، مرزا : (ج ۱) - ۲۱ ، ۲۲ ،
۴۰ ، ۴۱ -

ابو سعید نمیره اعتماد الدوله : (ج ۳)
۷۲ ، ۳۵۸ -

ابو طالب کلیم : [رک : طالبای کلیم] -
ابو طالب میرزا : (ج ۱) - ۲۸۲ -

ابو محمد کنبو : (ج ۱) - ۴۱۴ - (ج ۳)
- ۳۹۳ -

ابو نجیب سهروردی (ضیاء الدین) :
(ج ۱) - ۵۳ -

آتش خان حبشی : (ج ۱) - ۱۲۰ ،

۱۱۵ ، ۱۱۷ تا ۱۱۹ ، ۱۲۵ ،
۱۲۶ ، ۱۳۰ ، ۱۶۲ ، ۱۶۳ ،

۱۷۱ تا ۱۷۴ ، ۲۲۶ ، ۲۴۲ ،
۲۴۴ ، ۲۴۹ ، ۲۹۲ ، ۲۹۴ ،

۲۹۵ ، ۳۰۷ ، ۳۰۹ ، ۳۱۱ ،
۳۱۸ ، ۳۵۲ ، ۳۷۹ ، ۳۸۳ ،

۳۸۴ ، ۳۸۶ ، ۳۹۲ ، ۴۰۶ ،
۴۱۰ ، ۴۳۰ ، ۴۵۵ - (ج ۲)

۲۱۲ ، (ج ۳) - ۳۴۹ ، ۳۸۲ -

ابوالحسن مهند : (ج ۱) - ۲۴۵ -
ابوالحسن، مرزا آصف خان [رک :
آصف خان] -

ابوالخیر : (ج ۱) - ۲۷ -
ابوالخیر، خواجه : (ج ۲) - ۳۱۰ ،

- ۴۲۳ -
ابوالغازی : (ج ۲) - ۳۶۲ -

ابوالفتح، سید، دکنی : (ج ۱) - ۵۸ ،
۳۹۴ - (ج ۲) - ۱۲۹ -

ابوالفتاح ملتانی : (ج ۳) - ۳۰۲ -
ابوالفتی ولد خان جهان : (ج ۳)

- ۳۷۳ -
ابوالفضل، شیخ علامی : (دیباجه)

۱۰ ، ۱۰۲ ، ۱۲ - (ج ۱) - ۱۲ ، ۲۷ ،
۲۱۲ ، (ج ۲) - ۷۴ ، ۸۸ ،

(ج ۳) - ۳۳۷ ، ۳۴۰ -
ابوالفضل قاضی : (ج ۱) - ۴۲۲ -

ابوالفضل معموری، میر (ج ۳) - ۳۸۱ -

۲۴۲ - (ج ۳) ۹۹ ، ۱۴۳ ،
 ۱۷۴ ، ۳۵۵ ، ۳۸۱ ، ۳۸۴ -
 احمد چک : (ج ۲) ۲۱۸ -
 احمد حکیم : (ج ۲) ۳۰۶ -
 احمد خاں : (ج ۲) ۳۲۷ ، ۳۴۷ -
 احمد خاں تئاری : (ج ۳) ۳۶۹ -
 احمد خاں نیازی : (ج ۱) ۳۴۲ -
 (ج ۳) ۹۷ ، ۳۵۳ -
 احمد خاں ولد محمد خاں نیازی :
 (ج ۳) ۱۵۵ -
 احمد خضرویه ، شیخ : (ج ۱) ۵۳ -
 احمد سعید ، حاجی : (ج ۳) ۱۰۰ ،
 ۱۰۱ ، ۱۴۴ ، ۱۴۸ ، ۱۸۸ -
 ۳۷۲ -
 احمد سعید ، سید : (ج ۲) ۳۵۰ -
 (ج ۳) ۶ ، ۱۶ ، ۵۱ -
 احمد ، سید قادری : (ج ۲) ۴۶۴ -
 (ج ۳) ۲ ، ۶۹ ، ۳۶۵ ، ۳۷۹ -
 احمد ، سید ، قلعدار کلنجر : (ج ۱)
 ۳۳۶ - (ج ۲) ۲۴۲ -
 احمد قاسم : (ج ۳) ۳۷۶ -
 احمد قاضی : (ج ۲) ۴۰۰ -
 احمد کبیر ، سید : (ج ۳) ۳۸۴ -
 اختصاص خاں : (ج ۱) ۲۲۸ -
 آخته چی : (ج ۱) ۲۸۳ - (ج ۲)
 ۴۳۵ -
 اخلاص خاں : (ج ۱) ۲۲۰ - (ج ۳)
 ۱۳ ، ۵۴ ، ۵۶ ، ۱۰۴ ، ۶۰۱

۱۲۱ ، ۱۲۵ ، ۲۳۳ ، ۳۰۵ ،
 ۳۰۶ - (ج ۲) ۱۲۹ - (ج ۳)
 ۳۵۸ -
 آنش قلیاق : (ج ۳) ۸۴ ، ۸۵ -
 اجلا : (ج ۱) ۳۱۲ -
 اجمیری : (ج ۲) : ۲۲۱ ، ۳۲۳ -
 اجداد خاں : (ج ۱) ۱۵۰ ، ۲۲۰ ،
 ۲۲۳ ، ۲۴۴ ، ۲۹۲ - (ج ۲)
 ۶۲ ، ۶۴ ، ۱۳۲ ، ۲۲۱ -
 (ج ۳) ۳۶۴ -
 اجداد خاں مہمند : (ج ۱) ۳۰۶ -
 (ج ۲) ۸۶ ، ۹۹ ، ۴۲۹ - (ج ۳)
 ۳۶۵ -
 احشام آجین : (ج ۲) ۴۰۲ -
 احشام الہان : (ج ۲) ۳۷۳ - (ج ۳)
 ۷۴ -
 احشام علی دانشمندی : (ج ۲) ۳۷۶ -
 احمد استاد : (ج ۳) ۲۱ -
 احمد ، آقای رومی : (ج ۱) ۲۸۳ ،
 (ج ۳) ۱۵۷ -
 احمد بن سید رفیع الدین بن سید جعفری
 شیرازی : (ج ۳) ۲۸۷ -
 احمد بیگ ، داماد باقر خاں : (ج ۳)
 ۳۷۱ -
 احمد بیگ خاں : (ج ۱) ۱۴۶ ،
 ۱۴۷ ، ۱۴۹ تا ۱۵۱ ، ۲۲۳ ،
 ۲۳۶ ، ۲۳۹ ، ۳۹۱ ، ۳۹۱ ،
 ۳۹۹ - (ج ۲) ۶۸ ، ۸۶ ، ۲۲۹

ارجن ولد راجہ بیتھلداس : (ج ۲)
 - ۳۴۱ - (ج ۳) ۱۰۱ ، ۳۵۷
 ارجن کور : (ج ۲) ۳۱۹ ، ۳۴۰
 ۳۸۵ ، ۶۴۳ - (ج ۳) ۵۶ ،
 - ۲۱۶ ، ۱۰۷
 اردشیر بابکان : (ج ۲) ۱۵۹ -
 ارسطو : (ج ۳) ۲۹۶ -
 ارسلان ولد الم داد خان : (ج ۳)
 - ۳۸۳
 ارسلان آقا : (ج ۲) ۲۶۶ ، ۲۶۷ ،
 - ۲۷۰ ، ۲۷۱ ، ۲۷۷ -
 ارسلان بیگ بلوچ : (ج ۲) ۴۲۰ -
 (ج ۳) ۵ ، ۳۸۲ -
 ارسلان سلطان : (ج ۳) ۷۸ -
 ازون حسن ترکمان : (ج ۱) ۲۲ -
 اسحاق بیگ بن اسیر الامرا : (ج ۲)
 ۳۷۸ - (ج ۳) ۱۶۶ ، ۱۸۱ ،
 - ۱۸۲ ، ۳۶۶ -
 اسحاق بیگ بخشی : (ج ۲) ۳۴۸ ،
 ۳۷۴ ، ۳۹۹ ، ۴۰۰ ، ۴۰۱ -
 - ۴۳۵ - (ج ۳) ۱۱۴ -
 اسحاق بیگ برادر یادگار حسین خان :
 (ج ۲) ۳۶۵ -
 اسحاق بیگ یزدی ، حقیقت خان
 [رک : حقیقت خان] -
 اسحاق بیگ ترکمان : (ج ۳) ۳۸۲ -
 اسحاق ، میر : (ج ۲) ۲۵۱ - (ج ۳)
 - ۵۵ ، ۱۰۲ -

۱۱۹ ، ۱۲۴ ، ۱۳۷ ، ۱۷۹ ،
 ۱۹۱ تا ۱۹۴ ، ۱۹۷ ، ۳۵۳ ،
 - ۳۷۷ -
 اخلاص خان حبشی : (ج ۱) ۳۶۶ -
 آدم (ابوالبشر) حضرت (دیلچہ) :
 ۱۱ (ج ۱) ۲۱۵ ، ۴۶۹ - (ج ۲)
 ۱۹۴ - (ج ۳) ۴۸ ، ۳۴۱ -
 آدم خان تبتی ولد علی تبتی : (ج ۲)
 ۲۱۷ ، (ج ۳) ۹۶ ، ۹۷ ، ۱۷۶ ،
 - ۳۶۵ -
 آدم خان برادر ابدال : (ج ۲) ۲۱۳ -
 آدم دکئی : (ج ۳) ۱۱۱ ، ۳۵۰ -
 ادو بیگ اوغلی کنکس : (ج ۲) ۳۶۲ -
 ادهم ولد باقی کوکھ : (ج ۳) ۳۸۴ -
 ادهم ولد نیابت خان : (ج ۲) ۳۷۶ -
 آذر (بت تراش) : (ج ۳) ۲۷۷ -
 ارادت خان : (ج ۱) ۸۴ ، ۱۶۲ ،
 ۱۶۹ ، ۱۷۰ ، ۱۷۴ ، ۱۷۶ ،
 ۲۲۷ ، ۲۳۴ ، ۲۷۵ ، ۳۰۵ ،
 ۳۰۷ - (ج ۳) ۱۳۳ ، ۱۳۹ ،
 ۱۴۳ ، ۱۶۱ ، ۲۹۷ ، ۳۵۶ ،
 - ۳۶۴ -
 ارادت خان میر اسحاق ولد اعظم خان :
 (ج ۳) ۱۱۴ -
 ارادت خان ، میر بخشی : (ج ۳) ۱۲۰ -
 ارجن برادر رانا کرن : (ج ۱) ۳۲۰ ،
 - ۴۹۲ - (ج ۳) ۱۱۹ -

اسفندیار ولد بهت خان کوکه :

(ج ۳) ۱۵۱ -

اسلام خان : (ج ۱) ۱۳۹ ، ۲۲۰ ،

۲۲۸ ، ۲۶۶ ، ۲۹۰ ، ۳۵۹ ،

۴۰۰ ، ۴۴۶ ، ۵۱۳ تا ۵۱۵ -

(ج ۲) ۴۰ ، ۲۰۵ ، ۲۳۹ ،

۲۴۰ ، ۲۵۰ ، ۲۵۸ ، ۲۶۱ ،

۲۴۵ ، ۲۸۳ ، ۲۸۵ ، ۳۰۸ ،

۳۲۰ ، ۳۲۱ ، ۳۲۴ ، ۳۳۱ ،

۳۳۶ ، ۳۴۶ ، ۳۴۹ ، ۳۵۱ ،

۳۵۹ ، ۳۶۹ ، ۴۶۳ ، (ج ۳)

۱ ، ۲ ، ۷ ، ۱۴ ، ۵۱ ، ۵۶ ، ۸۰ ،

۸۱ ، ۸۶ ، ۹۲ ، ۹۶ ، ۱۰۴ ،

۱۰۷ ، ۱۱۵ ، ۱۱۹ ، ۱۲۰ ،

۱۳۳ ، ۱۸۷ ، ۲۰۹ ، ۲۵۰ ،

۳۲۵ ، ۳۶۶ ، ۳۶۷ ، ۳۷۲ ،

- ۳۷۵

اسلام خان جمله الملکی : (ج ۳) ۳۳۸ -

اسلام خان ، شیخ زاده : (ج ۱) ۳۳ -

اسلام خان میر بخشی : (ج ۲) ۱۲ ،

۶۵ ، ۷۹ تا ۸۱ ، ۳۲۷ -

اسلام خاں موتمن الدوله : (ج ۱)

- ۳۰۵

اسلام قلی : (ج ۲) ۱۲۶ - (ج ۳)

۱۱۳ ، ۳۸۵ -

اسلم قاضی : (ج ۲) ۳۰۷ ، ۳۱۵ ،

۴۶۴ - (ج ۳) ۸۷ -

اسد الله : (ج ۲) ۳۹۸ - (ج ۳)

۱۱۹ ، ۳۷۹ -

اسد الله (میر) ولد فضل الله : (ج ۳)

- ۳۷۶

اسد الله خان ولد شیر خواجه : (ج ۳)

۹۲ ، ۱۰۳ ، ۳۶۳ -

اسد الله ، سید : (ج ۲) ۳۷۹ ، ۳۸۵ -

(ج ۳) ۶۳ ، ۳۶۲ -

اسد الله ولد رشید خان انصاری : (ج ۳)

۱۴۳ ، ۱۴۹ ، ۳۶۰ -

اسد بیگ اندجانی : (ج ۲) ۳۷۰ ،

- ۳۷۱

اسد خان (دیباچه) : ۱۴ - (ج ۳)

۱۵۴ ، ۱۶۱ ، ۱۷۷ ، ۱۸۵ ،

۱۸۸ ، ۳۵۸ -

اسد خان محمد ابراهیم آخته بیگی : (ج ۳)

- ۱۳۲

اسد خان معصوم کابلی : (ج ۱) ۴۳۴ ،

۴۹۵ ، (ج ۳) ۷ -

اسد خان معموری : (ج ۱) ۲۳۹ ،

- ۳۵۴ (ج ۳) ۳۵۴ -

اسد درساں : (ج ۳) ۷۳ -

اسفندار : (ج ۱) ۴۱ ، ۱۵۴ -

(ج ۲) ۳۵۷ - (ج ۳) ۲۲۵ -

اسفندیار خان : (ج ۱) ۲۹۳ ، ۳۳۲ -

(ج ۲) ۳۰۶ ، ۳۶۲ - (ج ۳)

- ۳۷۴

اسماعیل (ولد احمد خان تناری) :

(ج ۳) ۳۶۹ -

اسماعیل (ولد نجابت خان) : (ج ۳)

۳۸۰ -

اسماعیل اتائی : (ج ۲) ۳۷۶ -

اسماعیل بیگ : (ج ۲) ۲۵۳ - (ج ۳)

۲۰۵ -

اسماعیل بیگ ، امیرالاسرا : (ج ۳)

۱۸۱ ، ۱۸۶ ، ۳۶۶ -

اسماعیل بیگ اوزبک : (ج ۳) ۳۸۰ -

اسماعیل ، شاه : (ج ۱) ۲۸۱ -

اسماعیل کشمیری : (ج ۱) ۲۶۹ -

اسماعیل مرزبان الوس دودای : (ج ۳)

۱۳۸ -

اشرف خان : (ج ۳) ۳۷۳ -

اشرف کوتوال (مقدمه) ش -

اشعری ، شیخ : (ج ۱) ۲۱ -

اصالت خان : (ج ۱) ۱۷۵ ، ۳۸۳ ،

۳۸۴ ، ۳۸۸ ، ۵۱۱ - (ج ۲)

۴۰ ، ۴۷ ، ۶۵ ، ۲۵۵ ، ۲۵۷ ،

۲۸۵ ، ۲۹۰ ، ۲۹۳ ، ۲۹۵ تا

۲۹۷ ، ۳۰۱ ، ۳۰۳ ، ۳۰۹ ،

۳۱۳ ، ۳۲۶ ، ۳۴۱ ، ۳۵۳ ،

۳۷۱ ، ۳۷۶ تا ۳۷۹ ،

۳۸۰ ، ۳۸۵ تا ۳۸۷ ، ۳۹۳ تا

۳۹۵ ، ۳۹۸ ، ۴۰۰ ، ۴۰۲ ،

۴۰۶ تا ۴۰۸ ، ۴۱۱ ، ۴۱۳ ،

۴۱۶ ، ۴۲۲ تا ۴۲۴ ، ۴۳۶ ،

۳۵۸ ، ۳۶۲ ، - (ج ۳) ۷۴ *

۹۲ ، ۱۷۹ ، ۱۸۸ -

آصف خان عین الدوله ، مرزا ابوالحسن :

(ج ۱) ۳۳ ، ۳۵ ، ۳۷ ، ۴۵ ،

۴۶ ، ۶۳ ، ۶۴ ، ۱۶۲ تا ۱۶۵ ،

۱۶۹ ، ۱۷۱ تا ۱۷۳ ، ۱۷۶ ،

۱۷۸ ، ۱۸۰ ، ۱۸۲ ، ۲۱۷ تا

۲۱۹ ، ۲۲۶ ، ۲۲۹ تا ۲۳۱ ،

۲۳۵ ، ۲۳۶ ، ۲۵۶ ، ۲۶۷ ،

۲۷۲ ، ۲۸۵ ، ۲۸۶ ، ۲۹۰ ،

۳۰۰ ، ۳۱۸ ، ۳۲۰ ، ۳۵۴ ،

۳۷۸ ، ۳۸۲ ، ۳۸۴ ، ۳۸۶ ،

۳۸۷ ، ۳۸۹ ، ۳۹۱ تا ۳۹۳ ،

۴۰۴ ، ۴۰۶ ، ۴۰۸ ، ۴۱۹ ،

۴۲۸ ، ۴۳۷ ، ۴۳۸ ، ۴۴۱ ،

۴۴۵ ، ۴۴۹ ، ۴۵۱ ، ۴۵۴ ،

۵۱۶ - (ج ۲) ۷ ، ۱۲ ، ۶۵ ،

۷۹ تا ۸۱ ، ۸۶ ، ۸۷ ، ۹۰ ،

۱۰۵ ، ۱۲۹ ، ۱۳۵ ، ۱۸۶ ،

۱۹۰ ، ۱۹۶ ، ۲۰۵ ، ۲۴۵ ،

۲۶۱ ، ۲۶۳ ، ۲۷۷ ، ۲۸۹ ،

۲۹۹ ، ۳۰۱ ، ۳۰۶ ، ۳۸۱ ،

۴۰۵ - (ج ۳) ۵۹ ، ۶۰۹ ،

۲۹۸ ، ۳۳۸ -

آصف خان جعفر [رک] : جعفر بیگ ،

آصف خان] -

اعتبار راؤ : (ج ۱) ۳۴۲ ، ۳۴۳ ،

۳۸۱ - (ج ۳) ۱۲۹ -

۶۳ ، ۸۳ ، ۹۴ ، ۹۵ ، ۹۷
 ۱۱۰ ، ۱۱۱ ، ۱۲۹ ، ۲۰۳
 ۲۰۵ ، ۲۱۲ ، ۲۱۵ ، ۲۵۳
 ۲۵۴ ، ۲۶۷ ، ۲۸۳ ، ۲۹۹
 ۳۹۷ ، ۴۰۴ ، ۴۲۶ ، ۴۵۵
 ۵۲۵ - (ج ۲) ۱۳ ، ۳۹ ، ۵۲
 ۶۶ ، ۷۳ ، ۱۷۵ ، ۱۸۸ ، ۱۹۷
 ۲۲۴ ، ۳۰۶ ، ۳۲۸ ، ۴۲۱
 ۴۶۰ - (ج ۳) ۲۱ ، ۱۱۷

۱۳۷ ، ۲۸۴ ، ۲۸۷ -

اکبر آبادی محل : (ج ۳) ۲ ، ۷۹
 ۸۸ تا ۹۰ ، ۱۱۷ ، ۱۵۹
 ۲۶۶ -

اکبر قلی سلطان : (ج ۲) ۲۸۵ -

اکبر قلی ککهر : (ج ۲) ۲۹۱
 ۲۹۲ -

اکرام خان : (ج ۱) ۲۲۴ ، ۳۲۰ -
 (ج ۲) ۶۲ ، ۴۱۹ -

اکرام خان ولد اسلام خان شیخ زاده :
 (ج ۱) ۳۰۵ -

آگه خان : (ج ۲) ۲۱۱ ، ۲۴۵
 ۳۵۰ ، ۴۲۲ - (ج ۳) ۱۲۰
 ۱۳۵ ، ۱۷۹ ، ۳۵۹ -

الفتاح خان صفوی : (ج ۲) ۲۸۵ -

الغ بیگ : (ج ۱) ۲۲ ، ۳۰۱ -

الف خان : (ج ۳) ۳۵۹ ، ۳۷۶ -

الناس : (ج ۱) ۴۱ -

افضل خان ، علامی : (ج ۱) ۸۸
 ۲۷۵ ، ۲۹۷ ، ۳۸۶ ، ۴۴۵
 ۵۱۵ ، ۵۴۶ - (ج ۲) ۳۱ ، ۶۴
 ۸۰ ، ۱۶۲ ، ۱۶۴ ، ۱۸۴
 ۱۸۸ ، ۱۹۶ ، ۲۴۱ ، ۲۴۶
 ۲۴۸ ، ۲۵۰ ، ۲۶۶ ، ۳۰۳
 ۳۹۳ ، ۴۱۲ - (ج ۳) ۳۳۹
 ۴۴۸ -

افضل قاضی : (ج ۳) ۵۲ ، ۵۷ -

افلاطون : (ج ۲) ۸ ، ۴۱۳ - (ج ۳)
 ۲۹۶ -

آقا افضل : (ج ۲) ۱۶۸ ، ۲۷۷
 ۳۰۰ - (ج ۳) ۳۶۱ -

آقا خان مقدم : (ج ۳) ۷۸ -

آقا رشیدا : (ج ۳) ۳۴۴ -

آقا شریف : (ج ۱) ۱۴۹ -

آقا صادق : (ج ۲) ۶۹ -

آقا علی : (ج ۲) ۴۲۷ -

آقامے محمد تاشکندی : (ج ۳) ۳۷۰ -

آقا یوسف : (ج ۱) ۲۸۱ - (ج ۳)
 ۱۴ ، ۳۶۵ -

آق محمد قطغان : (ج ۳) ۱۱۲ ، ۳۷۱ -
 اکبر [بادشاه ، جلال الدین محمد ، عرش

آشیانی] [دیباچه] : ۹ - (ج ۱) ۷ تا

۹ ، ۱۲ ، ۱۳ ، ۱۵ ، ۲۷ ،

۲۸ ، ۳۰ ، ۳۱ ، ۳۶ ، ۳۷ ،

۴۱ ، ۴۹ ، ۵۱ ، ۵۲ ، ۵۶ ،

الهام الله ولد رشید خان : (ج ۳)
 - ۱۷۷ ، ۳۵۹ -
 اله دوست کاشغری : (ج ۲) ۳۲۷ -
 (ج ۳) ۳۸۰ -
 اله بخش ، مولوی (متدس) ع -
 الله دیا ولد کشور خان بن قطب الدین
 کوکھ : (ج ۲) ۳۸۵ -
 اله قلی خان : (ج ۲) ۲۷۳ ، ۲۹۹ -
 (ج ۳) ۶۵ ، ۶۷ ، ۶۹ ، ۷۸ ،
 - ۳۵۵ -
 اله وردی بیگ خان : (ج ۱) ۹۸ ،
 - ۲۸۱ -
 اله وردی خان [اله ویردی خان] :
 (ج ۱) ۱۳۳ ، ۱۷۴ ، ۲۲۰ ،
 ۲۳۳ ، ۲۷۸ ، ۲۹۱ ، ۲۹۲ ،
 ۳۰۶ ، ۳۱۳ ، ۳۱۹ ، ۳۸۳ ،
 ۳۸۹ ، ۴۰۵ ، ۴۵۵ ، ۵۱۱ -
 (ج ۲) ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۴ ، ۴۵ ،
 ۵۵ ، ۵۷ ، ۵۸ ، ۸۵ ، ۸۶ ،
 ۱۲۶ ، ۱۲۹ ، ۱۳۱ ، ۱۳۶ ،
 ۱۳۸ تا ۱۴۰ ، ۲۰۹ ، ۲۲۲ ،
 ۲۴۵ ، ۲۵۷ ، ۲۶۴ ، ۲۹۴ ،
 ۲۹۵ ، ۳۰۳ ، ۳۰۸ ، ۳۱۴ ،
 ۳۲۰ ، ۳۳۸ ، ۳۴۲ ، ۳۸۶ ،
 ۳۹۷ ، ۴۱۶ ، ۴۲۵ ، ۴۵۷ -
 (ج ۳) ۱۷ ، ۲۲ ، ۴۹ ، ۵۱ ،
 ۷۷ ، ۹۸ ، ۱۱۴ ، ۱۲۰ ، ۱۵۳ ،
 ۱۸۷ ، ۲۵۰ ، ۳۵۰ ، ۳۶۳ ،

۳۶۷ ، ۳۸۳ -
 اله ویردی خان ترکمان [رک : اله وردی
 خان] -
 اله ویردی خان قراول بیگی : (ج ۲)
 ۵۵ ، ۵۷ -
 اله ویردی ولد مقصود کوسه : (ج ۱)
 ۱۲۰ ، ۱۷۵ -
 اله یار خان : (ج ۱) ۴۱۶ - (ج ۲)
 ۲۳۹ ، ۲۴۰ - (ج ۳) ۸۲ ، ۳۶۰ ،
 - ۳۷۴ -
 اله یار خان ولد افتخار خان : (ج ۳)
 ۳۵۵ ، ۳۸۱ -
 الیاس پاشا : (ج ۱) ۲۸۲ -
 امام اعظم [رک : ابو حنیفہ] -
 امام قلی خان ، میرزا : (ج ۱) ۲۳۶ ،
 ۲۴۳ ، ۲۵۲ ، ۲۵۴ ، ۲۵۵ ،
 ۲۵۶ ، ۲۶۰ ، ۲۶۲ ، ۲۸۱ ،
 ۲۸۳ ، ۳۰۶ ، ۳۱۰ - (ج ۲) ۱ ،
 ۲۵۶ ، ۲۶۹ ، ۲۸۱ ، ۲۸۸ ،
 ۳۴۳ ، ۳۶۲ تا ۳۶۸ ،
 ۳۶۹ ، ۴۰۵ ، ۴۱۷ -
 امام قلی ولد جان سپار خان : (ج ۳)
 - ۳۶۶ -
 امان الله : (ج ۱) ۱۷۸ ، ۱۸۲ -
 (ج ۲) ۱۶۳ -
 امان بیگ ولد جہادر خان : (ج ۲)
 ۳۰۱ ، ۳۵۴ - (ج ۳) ۳۶۶ -
 امان قبچاق : (ج ۲) ۳۷۳ -

امانت خان [رک : افضل خان] -

امجد ، مید : (ج ۳) ۳۷۰ -

امر سنگه بدگوهر : (ج ۳) ۵۸ ،

۳۷۹ ، ۶۱ -

امر سنگه چندراوت : (ج ۳) ۱۰۳ ،

۱۰۷ -

امر سنگه رائه‌ور ولد گچ سنگه : (ج ۲)

۸۶ ، ۱۹۰ ، ۲۸۵ -

امر سنگه رانا [رک : رانا امر سنگه] -

امر سنگه راؤ : (ج ۳) ۱۱۹ ، ۱۳۱ ،

۳۵۸ ، ۳۷۷ -

امر سنگه نوروی : (ج ۲) ۲۸۵ ،

۳۰۳ ، ۳۸۵ - (ج ۳) ۱۰۹ ،

۱۱۹ ، ۱۷۹ ، ۳۶۰ -

آملو روسی : (ج ۳) ۳۸۲ -

اسید بخش ، سلطان : (ج ۱) ۱۰۶ ،

۱۳۳ -

امیر الامرا شریف خان [رک : شریف

خان] -

امیر الامرا علی مردان خان : [رک :

علی مردان خان]

امیر بیگ : (ج ۱) ۳۳۲ ، ۴۰۰ -

(ج ۲) ۲۷۷ - (ج ۳) ۹۸ -

امیر بیگ ولد شاه بیگ خان : (ج ۲)

۳۷۷ -

امیر خان : (ج ۱) ۳۰۱ - (ج ۲)

۲۸۴ ، ۳۰۶ ، ۳۴۰ - (ج ۳)

۱۷۶ ، ۳۶۴ ، ۳۶۸ -

امیر خسرو دهلوی : (ج ۱) ۵۵ -

(ج ۲) ۱۹۲ - (ج ۳) ۳۸ ، ۳۱۶ ،

۳۴۲ -

امیر ساسانی : (ج ۳) ۳۷۳ -

امیر طراغانی : (ج ۱) ۲۴ -

امتی ، شاعر : (ج ۲) ۳۳۱ -

امینای قزوینی ، میرزا (دلیچاه) : ۹ ،

۱۰ - (ج ۳) ۳۴۱ -

اندر بهان : (ج ۲) ۲۳۱ -

اندر سال نبیره راؤ رتن : (ج ۲) ۸۶ ،

۱۳۲ -

اندر سال باده : (ج ۲) ۲۸۲ - (ج ۳)

۳۷۱ -

اندر من ولد بهار سنگه بندیلہ : (ج ۳)

۳۷۹ -

انزوده سنگه ، راجہ : (ج ۳) ۱۰۱ ،

۱۰۶ ، ۱۱۹ ، ۲۰۹ ، ۳۵۳ -

انزوده ولد بیتھلداس : (ج ۲) ۳۸۲ -

انظماخوس (ج ۱) ۲۱۹ -

انعام بیگ : (ج ۳) ۵۷ -

انکس خان : (ج ۱) ۴۷۱ -

انگہ بیگ : (ج ۳) ۶۷ -

انوپ رائے : (ج ۱) ۴۳ ، ۴۲ -

انوپ سنگه : (ج ۱) ۳۲۰ ، ۴۲۳ ،

۳۸۴ - (ج ۲) ۲۲۱ - (ج ۳)

۱۷۵ ، ۴۷۶ ، ۳۵۳ ، ۳۵۴ -

اودے سنگھ والد راجا مان : (ج ۳)

- ۳۷۹

اورازی : (ج ۱) ۲۴۶ ، ۲۴۹ -

(ج ۲) ۳۷۰ ، ۳۷۳ ، ۳۷۴ -

- ۴۱۷ ، ۴۲۵ -

اورنگ خواجہ : (ج ۳) ۵۴ -

اورنگ زیب عالم گیر : (مقدمہ) ظ ،

آب - (ج ۱) ۱۰۲ ، ۱۰۳ ،

۱۵۸ ، ۱۷۲ ، ۱۹۳ ، ۲۳۱ ،

۳۷۵ ، ۴۴۰ ، ۴۵۱ ، ۴۶۰ ،

۴۶۲ ، ۴۶۳ ، ۴۶۶ ، ۵۱۲ -

(ج ۲) ۵۸ ، ۷۸ ، ۸۹ ، ۹۹ ،

۱۰۰ ، ۱۰۵ ، ۱۳۴ ، ۱۶۴ ،

۱۶۵ ، ۱۸۶ ، ۱۹۵ ، ۱۹۷ ،

۲۰۱ ، ۲۰۲ ، ۲۰۴ ، ۲۰۵ ،

۲۰۸ ، ۲۱۰ ، ۲۲۴ ، ۲۴۱ ،

۲۴۳ ، ۲۵۱ ، ۲۶۰ ، ۲۶۲ ،

۲۶۴ ، ۲۷۰ ، ۲۹۸ ، ۳۰۰ ،

۳۲۲ ، ۳۲۴ ، ۳۳۶ ، ۳۳۷ ،

۳۴۶ ، ۳۵۱ ، ۳۹۲ ، ۴۱۸ ،

۴۲۵ ، ۴۲۶ ، ۴۴۱ ، ۴۴۲ ، ۴۴۸ ،

۴۵۶ ، ۴۶۱ ، ۴۶۲ - (ج ۳)

۲ تا ۵ ، ۱۴ ، ۱۸ ، ۵۴ تا ۵۶ ،

۶۴ ، ۷۷ ، ۷۹ ، ۸۰ ، ۹۱ ،

۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۰۷ ، ۱۰۸ ،

۱۱۰ ، ۱۱۳ ، ۱۱۵ ، ۱۳۲ ،

۱۳۶ ، ۱۳۹ ، ۱۴۹ ، ۱۵۰ ،

۱۶۰ ، ۱۶۲ ، ۱۶۴ ، ۱۶۵ -

انی راؤ دھویہ : (ج ۲) ۱۲۸ -

انی رائے : (ج ۱) ۱۸۳ ، ۲۹۲ ،

۲۹۴ ، ۳۰۶ ، ۳۲۱ - (ج ۳)

- ۳۶۲

انی رائے سنگدلن : (ج ۱) ۲۶۶ -

اوتار خاں : (ج ۳) ۷۸ -

اوتم نرائن زمیندار : ۳۸۰ -

اوحید الدین کرمانی ، شیخ : (ج ۱) ۵۵ -

اوداجی رام دکنی : (ج ۱) ۱۲۱ ،

۱۳۱ ، ۱۴۵ ، ۳۰۵ ، ۳۰۶ ،

۳۱۲ ، ۳۲۰ ، ۳۴۴ ، ۳۸۳ -

۴۷۹ - (ج ۳) ۳۵۰ ، ۳۵۴ -

اودے بھان : (ج ۲) ۱۲۹ - (ج ۳)

- ۳۷۰

اودے بھان پسر ججہار سنگھ - (ج ۲)

- ۱۱۱ ، ۱۳۱ ، ۱۳۲ -

اودے بھان ولد رام سنگھ : (ج ۳)

- ۳۶۵

اودے سنگھ (موتہ واجا) : (ج ۱) ۸ -

(ج ۳) ۳۷۰ -

اودے سنگھ رائہور : (ج ۱) ۲۰۶ -

(ج ۲) ۱۱۶ ، ۳۲۶ -

اودے سنگھ ولد شیام سنگھ تونڈور :

(ج ۳) ۳۷۰ -

اودے سنگھ ولد رانا سانگا : (ج ۱)

- ۶۰ ، ۶۱ ، ۶۸ -

اودے سنگھ ولد مالدیو : (ج ۱)

- ۱۰۵

ب

- بابا خان : (ج ۳) ۷۸ -
 بابا شیریں ، میر عدل : (ج ۳) ۷۴ -
 بابر بادشاہ ، فردوس مکنی : (ج ۱)
 ۹ ، ۱۱ ، ۱۳ ، ۱۶ ، ۱۸ ، ۲۰ ،
 ۳۸ ، ۶۰ - (ج ۲) ۲۵۵ ، ۲۵۷ ،
 ۳۹۲ ، ۳۱۹ - (ج ۳) ۱۰۹ -
 بابو خان بریج : (ج ۱) ۲۲۴ -
 بابو خان کرائی : (ج ۱) ۲۲۳ - (ج ۳)
 ۳۵۷ -
 بابو خویشگی : (ج ۲) ۲۸۵ -
 بابو لچھمن : (ج ۲) ۶۸ ، ۶۹ -
 باسو ، راجہ : (ج ۱) ۵۷ ، ۵۸ ،
 ۹۷ - (ج ۲) ۲۸۴ ، ۲۹۰ ،
 ۲۹۲ -
 باقر خان : (ج ۱) ۲۲۶ ، ۳۲۹ ،
 ۳۳۰ ، ۳۳۱ ، ۳۶۱ ، ۴۱۰ ،
 ۴۳۴ ، ۴۴۶ - (ج ۲) ۷۰ ، ۸۰ ،
 ۸۱ - (ج ۳) ۵۰ ، ۲۵۱ ، ۳۶۳ ،
 ۳۷۱ ، ۳۷۶ ، ۴۸۳ -
 باقر خان نجم ثانی : (ج ۱) ۳۰۶ -
 (ج ۲) ۱۹۸ ، ۲۰۵ -
 باقر سید : (ج ۳) ۶۳ ، ۳۷۰ ،
 ۳۷۳ -
 باقر کشمیری : (ج ۱) ۲۶۹ -
 باقر ولد محل دار خان : (ج ۳) ۳۸۲ -
 باقیائی : (ج ۲) ۱۹۲ -

- ۱۶۸ ، ۱۷۸ ، ۲۰۰ ،
 ۲۰۱ ، ۲۱۱ ، ۲۱۷ ، ۲۲۵ ،
 ۲۲۹ ، ۲۶۵ ، ۲۹۲ ، ۲۹۸ ،
 ۳۳۶ ، ۳۴۷ -
 اوزبک خان : (ج ۲) ۱۲۹ ، ۲۷۹ ،
 ۲۸۷ ، ۳۵۴ - (ج ۳) ۱۴۷ ،
 ۳۵۷ -
 اوزبک خواجہ : (ج ۲) ۲۶۹ ، ۲۷۰ ،
 ۲۷۱ ، ۲۷۳ ، ۳۶۷ -
 اوگر سنگھ : (ج ۲) ۲۳۱ -
 اوگر سین کچھواہ : (ج ۱) ۳۳۲ -
 (ج ۲) ۳۶۰ ، ۳۷۹ ، ۴۱۳ ،
 ۴۳۴ - (ج ۳) ۳۶۹ ، ۳۸۲ -
 اہتمام خان : (ج ۱) ۲۲۵ ، ۳۲۰ ،
 ۳۲۱ ، ۳۲۲ ، ۳۲۷ ، ۳۵۲ -
 (ج ۲) ۱۲۸ ، ۱۷۵ ، ۳۸۵ ،
 ۳۹۷ ، ۳۹۸ -
 اہتمام خان قدیمی : (ج ۱) ۳۰۶ -
 آی خانم : (ج ۱) ۲۵۴ ، ۲۵۵ -
 (ج ۲) ۲۸۸ -
 ایرج خان : (ج ۳) ۵۲ ، ۱۱۵ ،
 ۱۱۹ ، ۱۲۷ ، ۱۷۸ ، ۱۷۹ ،
 ۱۹۵ ، ۲۰۴ ، ۳۵۷ -
 ایرد بخش ، سلطان : (ج ۳) ۱۳۸ ،
 ۳۴۷ -
 ایشر سنگھ ولد امر سنگھ : (ج ۳) ۳۷۷ -
 ایلٹ : (دیباچہ) ۲ -
 آی محمد : (ج ۲) ۴۲۵ ، ۴۲۷ -

- بایزید بیگ : (ج ۱) ۱۲۳ - (ج ۲) ۴۰ ،
 ۳۵۸ ، ۴۴۰ - (ج ۳) ۵۱ -
 باقی بیگ شاملو : (ج ۳) ۳۸۶ -
 باقی بیگ قلاق : (ج ۱) ۲۴۹ ، ۵۱۵ -
 (ج ۲) ۱۰۳ ، ۱۰۵ -
 باقی بیگ گورز دار : (ج ۳) ۹۹ -
 باقی خان ، خواجہ : (ج ۱) ۲۳۳ ،
 ۲۵۳ ، ۲۵۴ - (ج ۲) ۱۸۶ ،
 ۲۰۹ ، ۲۵۱ ، ۲۶۹ ، ۳۵۰ -
 (ج ۳) ۸۵ ، ۱۰۶ ، ۱۱۹ -
 ۱۲۴ -
 باقی خان چیلہ قلاق : (ج ۳) ۳۵۶ -
 باقی دیوان بیگی : (ج ۲) ۴۳۷ ،
 ۴۴۰ -
 باقی کوکہ : (ج ۳) ۳۸۴ -
 باقی محمد خان : (ج ۱) ۲۵۲ - (ج ۲)
 ۳۲۶ ، ۴۱۷ -
 باقی یوز : (ج ۲) ۳۶۲ ، ۳۶۳ ،
 ۳۶۵ تا ۳۶۹ ، ۳۶۹ - (ج ۳) ۷۴ -
 پاکہہ راجہ : (ج ۱) ۷۳ -
 بالا ولد جگناتھ رائہور : (ج ۳) ۳۷۴ -
 بالتون پروانچی : (ج ۲) ۴۰۰ ، ۴۱۷ -
 بانکا کچھواہہ : (ج ۳) ۳۶۰ -
 بایزید : (ج ۱) ۱۷۸ ، ۱۸۲ ، ۳۰۲ -
 بایزید [ولد سید بدھن بخاری] : (ج ۳)
 ۳۸۲ -
 بایزید [ولد محب غازی] : (ج ۳)
 ۳۷۲ -

- بایزید بخاری ، سید : (ج ۱) ۱۲۲ ،
 ۳۰۳ - (ج ۳) ۹۳ -
 بایسنغر : (ج ۱) ۱۷۳ ، ۱۷۵ - (ج ۲)
 ۱۶۶ ، ۱۶۷ -
 بجی رام : (ج ۳) ۳۸۱ -
 بجی مل [رک : رای بجی مل] -
 بچتر خان ، ابراہیم خان بچتر : (ج ۳)
 ۸۸ -
 بحری بیگ : (ج ۱) ۲۷۷ ، ۲۷۸ ،
 ۲۹۶ ، ۲۹۷ ، ۳۰۰ ، ۴۵۸ -
 (ج ۲) ۳۸۹ -
 بختاور خان دکھنی : (ج ۲) ۲۴۷ -
 بختاور سنگھ پسر راج سنگھ : (ج ۱)
 ۵۱۳ -
 بخت نصر : (ج ۱) ۲۱۲ -
 بختیار خان : (ج ۳) ۱۴ ، ۱۵۰ ، ۳۵۸ -
 بختیار ککی ، قطب الدین : (مقدمہ) ۱۱ -
 بخشو نائک : (ج ۲) ۴۸ -
 بدل سنگھ [مدن سنگھ] : (ج ۳) ۳۵۹ -
 بدھن بخاری ، سید : (ج ۳) ۳۸۲ -
 بدھن بیگ : (ج ۳) ۳۷۷ -
 بدیع الزمان : (ج ۳) ۳۷۸ -
 بدیع الزمان ولد شاہ رخ : (ج ۱) ۵۸ ،
 ۶۷ - (ج ۳) ۹۳ -
 بدیع سلطان (ج ۲) ۳۹۴ -
 برخوردار ولد عبد المجید : (ج ۲) ۱۲۹ -
 (ج ۳) ۳۸۵ -

- برق انداز خان ، بہاء الدین : (ج ۱)
 - ۱۴۳ - (ج ۳) ۱۷۵ -
 یوکت سامی : (ج ۱) ۵۱۷ -
 برہان الدین ، سید ، قطب عالم : (ج ۳)
 - ۲۷۴ -
 برہان الدین غریب : (ج ۱) ۵۵ -
 برہانی ، نبیرۃ اشرف خان : (ج ۳) ۳۷۳ -
 بزرچمہر : (ج ۲) ۵۰ -
 بسولت راؤ : (ج ۱) ۳۰۶ ، ۳۱۲ -
 (ج ۲) ۱۳۲ -
 بشن سنگھ نبیرۃ مان سنگھ : (ج ۳)
 - ۳۸۰ -
 بصال خان : (ج ۲) ۲۶۲ -
 بطیموس : (ج ۱) ۲۱۱ -
 بقرات ، حکیم : (ج ۳) ۳۰۴ -
 بکرماجیت ، راجہ : (ج ۱) ۹۹ - (ج ۲)
 - ۳۲۲ - (ج ۳) ۳۸۱ -
 بکرماجیت بھدوریہ ، راجہ : (ج ۱) ۵۸ -
 بکرماجیت پسر جیمہار سنگھ : (ج ۲)
 - ۸۳ -
 بکرماجیت راجہ گوالیار : (ج ۲) ۴۹ -
 بکرماجیت ، رای رایان ، سندرداس ،
 رائے : (ج ۱) ۶۸ تا ۷۲ ، ۷۴ ،
 ۸۳ ، ۸۶ ، ۸۷ ، ۹۶ ، ۹۷ ،
 ۱۱۲ ، ۱۱۷ ، ۱۱۹ ، ۱۲۲ ،
 ۱۲۳ ، ۱۲۵ ، ۱۲۶ ، ۱۲۸ ،
 ۱۳۰ ، ۱۳۷ ، ۱۴۱ ، ۱۴۲ ،
 ۳۳۳ ، ۳۳۴ - (ج ۲) ۸۵ ، ۸۶ ،
 ۸۸ ، ۹۳ ، ۱۰۹ تا ۱۱۲ ، ۱۲۶ ،
 ۱۳۲ ، ۱۳۶ -
 بلاول قادری ، شیخ : (ج ۲) ۶۰ -
 (ج ۳) ۲۸۱ -
 بلہدر سنگھات : (ج ۱) ۴۶۶ ،
 ۲۰۵ ، ۳۱۰ - (ج ۳) ۳۶۴ -
 بلقیس : (ج ۴) ۲۷ -
 بلقیس مکانی : (ج ۱) ۹ ، ۱۰۴ ،
 ۴۴۳ -
 بلند اختر ، سلطان ، پسر شہزادہ شجاع :
 (ج ۲) ۳۶۱ - (ج ۳) ۱ ، ۱۶ ،
 ۱۱۰ ، ۳۴۷ -
 بلوچ سید ، فوجدار خان [رک : فوجدار
 خان] -
 بلتو چوہان : (ج ۲) ۴۰۸ - (ج ۳)
 - ۳۷۴ -
 بلتو رائہور : (ج ۲) ۳۴۰ -
 بنارسی داس سکسینہ : (مقدمہ) (ب -
 بنارسی مشرف فیلخانہ : (ج ۱) ۱۵۰ ،
 ۱۷۶ ، ۱۷۸ -
 بندو خان : (ج ۲) ۴۴۰ -
 بندی سلطان ، پسر خسرو سلطان :
 (ج ۲) ۲۷۶ -
 بنواری داس ، رائے : (ج ۳) ۳۶۷ -
 بولاجی : (ج ۱) ۱۷۳ ، ۳۱۹ ،
 ۵۰۸ -
 بولاق : [رک : داور بخش] -

- برق انداز خان ، بہاء الدین : (ج ۱)
 - ۱۴۳ - (ج ۳) ۱۷۵ -
 یوکت سامی : (ج ۱) ۵۱۷ -
 برہان الدین ، سید ، قطب عالم : (ج ۳)
 - ۲۷۴ -
 برہان الدین غریب : (ج ۱) ۵۵ -
 برہانی ، نبیرۃ اشرف خان : (ج ۳) ۳۷۳ -
 بزرچمہر : (ج ۲) ۵۰ -
 بسولت راؤ : (ج ۱) ۳۰۶ ، ۳۱۲ -
 (ج ۲) ۱۳۲ -
 بشن سنگھ نبیرۃ مان سنگھ : (ج ۳)
 - ۳۸۰ -
 بصال خان : (ج ۲) ۲۶۲ -
 بطیموس : (ج ۱) ۲۱۱ -
 بقرات ، حکیم : (ج ۳) ۳۰۴ -
 بکرماجیت ، راجہ : (ج ۱) ۹۹ - (ج ۲)
 - ۳۲۲ - (ج ۳) ۳۸۱ -
 بکرماجیت بھدوریہ ، راجہ : (ج ۱) ۵۸ -
 بکرماجیت پسر جیمہار سنگھ : (ج ۲)
 - ۸۳ -
 بکرماجیت راجہ گوالیار : (ج ۲) ۴۹ -
 بکرماجیت ، رای رایان ، سندرداس ،
 رائے : (ج ۱) ۶۸ تا ۷۲ ، ۷۴ ،
 ۸۳ ، ۸۶ ، ۸۷ ، ۹۶ ، ۹۷ ،
 ۱۱۲ ، ۱۱۷ ، ۱۱۹ ، ۱۲۲ ،
 ۱۲۳ ، ۱۲۵ ، ۱۲۶ ، ۱۲۸ ،
 ۱۳۰ ، ۱۳۷ ، ۱۴۱ ، ۱۴۲ ،
 ۳۳۳ ، ۳۳۴ - (ج ۲) ۸۵ ، ۸۶ ،

۵۱ ، ۵۶ ، ۶۵ ، ۷۶ ، ۱۱۹

۱۵۵ ، ۱۷۵ ، ۱۸۱ ، ۲۰۱

۲۰۹ ، ۲۵۴ ، ۲۵۸ ، ۳۵۲

۳۵۳ ، ۳۶۶ ، ۳۷۱ -

بہادر خان روپیلہ : (ج ۱) ۱۴۹

۲۲۰ ، ۲۲۲ ، ۲۳۶ ، ۲۶۷

۲۷۲ ، ۲۷۳ ، ۳۰۶ ، ۳۲۰

۳۶۸ ، ۳۶۹ ، ۳۹۲ ، ۴۰۳

۴۳۲ ، ۴۳۳ - (ج ۲) ۱۲۹ - (ج ۳)

۱۰۹ ، ۳۵۰ ، ۳۵۱ ، ۳۷۴

- ۳۸۰

بہادر خان اوزبک : (ج ۱) ۱۸۳ -

بہادر ، سید : (ج ۲) ۳۸۸ ، ۴۲۱ -

(ج ۳) ۸۸ ، ۹۳ ، ۲۰۴ ، ۲۰۵

۳۶۵ ، ۳۷۰ -

بہادر سنگھ ، راجا : (ج ۲) ۴۱۳ -

بہادر شاہ گجراتی : (ج ۲) ۵۲ -

بہادر صوفی : (ج ۲) ۱۹۸ - (ج ۳) ۲ -

بہادر کنہو : (ج ۱) ۴۱۱ ، ۴۱۵

۴۱۶ ، ۵۰۸ ، (ج ۳) ۱۸۷

- ۳۷۹

بہادر لوحانی : (ج ۲) ۴۱۳ - (ج ۳)

- ۳۷۰

بہادر مانی : (ج ۳) ۳۷۰ -

بہارا : (ج ۱) ۹۶ -

بہارا مل ، رائے : (ج ۳) ۳۶۷ -

بہادر [ولد جاں سپار خاں] : (ج ۳)

- ۳۷۱

بہادر : (ج ۱) ۳۲۲ ، ۳۲۴ - (ج ۲)

- ۱۳۶

بہادر [برادر زادہ خان جہاں] : (ج ۳)

- ۳۶۶

بہادر بیگ : (ج ۱) ۱۷۴ - (ج ۲)

۱۱۳ - (ج ۳) ۳۸۳ -

بہادر بیگ [برادر زادہ یکم تاز خاں] :

(ج ۳) ۳۸۴ -

بہادر پسر جادو رائے : (ج ۳) ۳۵۰ -

بہادر جی : (ج ۱) ۳۸۳ ، ۴۹۲ -

بہادر چند : (ج ۳) ۱۵۷ ، ۱۶۷ -

بہادر خان بلوچ : (ج ۳) ۳۷۴ -

بہادر خاں : (ج ۲) ۸۶ ، ۹۶ ، ۹۷

۱۰۹ ، ۱۱۰ ، ۱۲۷ ، ۱۲۹

۱۵۰ ، ۱۵۲ ، ۱۷۷ ، ۱۷۸

۲۲۹ ، ۲۳۳ ، ۲۳۴ ، ۲۵۳

۲۶۹ ، ۲۸۷ ، ۲۹۳ تا ۲۹۷

۳۰۱ ، ۳۰۳ ، ۳۵۴ ، ۳۵۷

۳۷۶ ، ۳۸۵ ، ۳۸۷ ، ۳۹۳

۳۹۴ ، ۴۰۲ تا ۴۰۴ ، ۴۰۶ تا

۴۰۸ ، ۴۱۱ ، ۴۱۳ ، ۴۱۶

۴۲۱ ، ۴۲۳ ، ۴۲۴ ، ۴۲۷

۴۳۲ تا ۴۳۴ ، ۴۳۶ ، ۴۴۱

۴۴۴ ، ۴۴۵ ، ۴۴۷ ، ۴۴۹

۴۵۳ ، ۴۵۸ ، ۴۶۲ - (ج ۳)

۲ ، ۸ تا ۱۲ ، ۱۷ ، ۵۰

۳۹۰ ، ۳۷۳ ، ۳۷۱ ، ۳۷۰

۳۰۰ ، ۳۰۶ ، ۳۱۷ ، ۳۲۲ -

(ج ۳) ۸۶ ، ۸۲ -

بهرام برادر جعفر خان: (ج ۳) ۱۵۵ ،

۱۷۷ ، ۳۶۱ -

بهرام برادر رستم: (ج ۳) ۳۷۳ -

بهرام بن شاه اسماعیل: (ج ۱) ۴۰ -

بهرام بن نذر محمد خان: (ج ۳) ۹۸ ،

۳۵۰ -

بهرام خان: (ج ۲) ۳۴۹ -

بهرام سلطان: (ج ۳) ۷۶ ، ۱۰۰ -

بهرام ولد صادق خان: (ج ۲) ۲۴۶ ،

۴۲۷ - (ج ۳) ۷۶ -

بهروز کلان: (ج ۳) ۲۷۷ -

بهروز: (ج ۲) ۱۳۲ -

بهروز راجا: (ج ۲) ۳۸۵ - (ج ۳)

۳۷۲ -

بهره ور نبیره مرزا عیسیٰ ترخان: (ج ۳)

۳۸۰ -

بهزاد: (ج ۳) ۲۷ -

بهگوان داس بندیل: (ج ۱) ۲۲۴ ،

۲۶۶ - (ج ۲) ۱۲۹ - (ج ۳)

۱۵۶ -

بهلول: (ج ۱) ۲۸۷ ، ۳۱۰ ،

۳۲۷ ، ۳۴۱ ، ۳۵۱ ، ۳۶۴ ،

۳۶۹ ، ۳۷۶ تا ۳۷۹ ، ۳۸۶ -

(ج ۲) ۱۳۶ - (ج ۳) ۱۹۱ ،

۱۹۳ ، ۱۹۴ -

بهار بانو بیگم ، بمشیره شاهجهان :

(ج ۳) ۱۳۲ -

بهارت سنگه بندیل: راجا: (ج ۱)

۱۸۳ ، ۲۲۳ ، ۲۳۶ ، ۲۶۶ ،

۲۹۲ ، ۳۰۶ ، ۳۲۱ تا ۳۲۳ ،

۳۶۳ ، ۳۶۵ ، ۳۸۳ ، ۵۰۸ - (ج ۲)

۸۶ -

بهار سنگه بندیل: راجا: (ج ۱) ۲۲۳ ،

۲۶۷ ، ۳۸۳ ، ۳۸۲ ، ۳۸۵ ،

۳۸۶ ، ۳۹۱ ، ۴۹۲ - (ج ۲) ۴۰ ،

۴۴ ، ۸۵ ، ۱۲۹ ، ۳۰۰ ، ۳۰۶ ،

۳۳۵ ، ۳۴۰ ، ۳۵۷ ، ۳۸۲ ،

۳۸۵ ، ۴۳۲ - (ج ۳) ۸۶ ، ۹۸ ،

۱۰۴ ، ۱۱۹ ، ۱۴۹ ، ۳۵۲ ،

۳۷۹ -

بهار نوحانی: (ج ۲) ۳۸۱ - (ج ۳)

۱۵۶ -

بهاری داس کچهوا: (ج ۱) ۲۳۳ -

(ج ۳) ۳۵۷ -

بهاری مل: (ج ۲) ۲۵۳ ، ۲۹۸ -

بهاؤ سنگه: (ج ۱) ۹۱ - (ج ۲) ۳۷۸ ،

(ج ۳) ۶۵ -

بهاؤ سنگه برادر بیتهل داس: (ج ۳)

۳۸۱ -

بهاؤ الدین نقش بند: (ج ۳) ۲۸۴ -

بهبود ، غلام: (ج ۱) ۲۸۱ -

بهرام: (ج ۱) ۳۸۶ ، ۴۳۹ ،

۵۱۲ - (ج ۲) ۳۶۲ ، ۳۶۳ ،

- ۸۰ ، ۱۹۱ ، ۳۷۵ ، ۴۰۵ ،
 ۴۵۹ - (ج ۲) ۷۱ ، ۷۴ ، ۱۷۶ -
 (ج ۳) ۳۲۴ -
 بی بی فتح پوری محل : (ج ۳) ۳۸ ،
 ۱۳۲ -
 بی بی اکبر آبادی : (ج ۳) ۳۸ -
 بیتھل داس ، راجا : (ج ۱) ۲۲۰ ،
 ۲۲۳ ، ۲۶۶ ، ۲۹۲ تا ۲۹۶ ،
 ۳۰۶ ، ۳۲۰ ، ۳۲۱ ، ۳۲۳ ،
 ۳۵۹ ، ۳۹۰ ، ۵۱۱ - (ج ۲)
 ۴۰ ، ۷۰ ، ۹۰ ، ۱۰۲ ، ۱۲۸ ،
 ۱۸۶ ، ۲۴۵ ، ۲۸۶ ، ۳۱۵ ،
 ۳۲۴ ، ۳۲۶ ، ۳۴۶ ، ۳۸۲ ،
 ۳۸۵ ، ۳۸۶ ، ۳۹۳ ، ۳۹۴ ،
 ۴۱۲ ، ۴۱۶ - (ج ۳) ۴۹ ، ۵۰ ،
 ۵۴ ، ۵۶ ، ۶۵ ، ۸۰ ، ۹۸ ،
 ۱۰۱ ، ۱۲۲ ، ۱۷۴ ، ۳۵۰ ،
 ۳۵۷ ، ۳۶۶ ، ۳۷۱ ، ۳۷۶ -
 ۳۸۱ -
 بیتھل کور : (ج ۱) ۲۲۰ ، ۲۲۳ ،
 ۳۰۶ -
 بیرام پیگ ، خواجہ ، میر بخشی :
 (ج ۱) ۶۸ ، ۸۷ ، ۹۰ ، ۱۲۶ ،
 ۱۵۵ -
 بیرام خاں : (ج ۳) ۶۸ ، ۷۸ ،
 ۱۱۱ -
 بیرام علی خاں : (ج ۲) ۲۳۱ - (ج ۳)
 ۵۷ -

- بہلول برادر شمشیر خاں : (ج ۲)
 ۴۳۳ -
 بہلول میانہ : (ج ۱) ۲۹۶ ، ۳۲۰ -
 بہمن یار ولد آصف خاں : (ج ۲)
 ۱۸۶ ، ۲۹۹ ، ۳۴۱ ، ۳۶۰ -
 (ج ۳) ۵۶ ، ۱۰۸ -
 بھوپت پسر سنگرام : (ج ۱) ۴۹۶ -
 (ج ۲) ۱۹۱ ، ۳۳۵ -
 بھور ، سید : (ج ۳) ۳۷۶ -
 بھوج راج : (ج ۲) ۱۷۴ ، ۱۷۵ -
 (ج ۳) ۱۹۱ ، ۳۶۵ -
 بھوج مل : (ج ۲) ۱۳۱ ، ۱۴۱ -
 بھوکنی مل : [رک : راے بھوکنی مل]
 بھیا سکھ رام : (دیباچہ) ۱۴ -
 بھیم ، مہاراج : (ج ۱) ۲۳۷ -
 بھیم ، پسر رانا امر سنگھ : (ج ۱)
 ۶۲ ، ۷۳ ، ۱۱۹ -
 بھیم ، ولد بیتھل داس : (ج ۳) ۱۰۱ ،
 ۳۶۶ -
 بھیم راتھور : (ج ۱) ۹۶ ، ۱۲۰ ،
 ۱۲۲ ، ۱۲۴ تا ۱۲۶ ، ۱۳۲ ،
 ۱۳۷ ، ۱۴۱ ، ۱۴۲ ، ۱۴۹ -
 ۱۵۲ ، ۲۹۲ ، ۳۰۶ ، ۵۱۱ -
 (ج ۲) ۱۲۹ -
 بھیم سین : (ج ۳) ۱۹۰ -
 بھیم نرائن : (ج ۲) ۸۴ ، ۸۵ ، ۹۸ -
 بے بدل خاں ، سعید اے گیلانی : (ج ۱)

پایندہ بیگ خواجہ عنصری : (ج ۳)

- ۳۷۷

پایندہ خاں ، محمد سلطان : (ج ۱) ۲۵۲ ،

- ۲۵۳

پایندہ سلطان : (ج ۲) ۳۱۶ -

پتنگ راؤ : (ج ۲) ۱۲۹ -

پتھوچی : (ج ۳) ۳۵۸ -

پرتاب ، رانا [رک : رانا پرتاپ سنگھ] -

پرتاب ، زمیندار پلامون : (ج ۲)

۱۹۷ تا ۱۹۹ ، ۲۸۷ ، ۳۲۹ تا

۳۳۱ ، ۳۳۷ - (ج ۳) ۳۶۳ -

پرتاب بھاتی : (ج ۳) ۹۰ -

پرتاب سنگھ ، مہاراجہ : (ج ۱) ۵۶ -

(ج ۳) ۳۶۰ -

پرتھی چند : (ج ۲) ۲۹۵ ، ۲۹۶ -

(ج ۳) ۱۵۵ -

پرتھی راج بھاتی : (ج ۳) ۳۷۳ -

پرتھی راج چوہان : (ج ۳) ۳۷۳ -

پرتھی راج رائٹھور : (ج ۱) ۲۹۲ تا

۲۹۶ ، ۳۰۶ ، ۳۹۰ ، ۳۷۷ ،

۳۹۵ - (ج ۲) ۱۲۹ ، ۲۰۵ ،

۲۵۱ ، ۳۳۵ ، ۳۳۷ ، ۳۵۳ ،

۳۲۲ ، ۳۳۶ - (ج ۳) ۱۰ ،

۱۱۹ ، ۳۵۷ ، ۳۷۳ ، ۳۷۷ ،

- ۳۸۲

پرتھی راج ولد جگراج بندیلہ : (ج ۲)

- ۳۶۹

پیر سنگھ داس : (ج ۳) ۳۶۹ -

پیرم بیگ : (ج ۱) ۶۳ ، ۶۴ ، ۹۸ ،

۱۴۱ تا ۱۴۳ ، ۱۴۵ -

پیرم دیو : (ج ۳) ۱۲۰ ، ۱۲۱ ،

- ۱۹۳

پیرم دیو سیسودیہ : (ج ۳) ۱۳ ،

۵۶ ، ۱۰۳ ، ۱۰۷ ، ۱۳۷ ،

۱۴۳ ، ۱۵۵ ، ۱۸۱ ، ۳۵۵ -

پیر نرائن ، راجا : (ج ۱) ۲۲۸ ،

- ۳۰۶

بے کسی بی دربان : (ج ۳) ۱۸۵ -

بیکن بخاری ، سید : (ج ۳) ۳۶۹ -

بیگ اوغلی : (ج ۲) ۳۶۵ ، ۳۶۶ ،

۳۶۸ ، ۳۷۰ ، ۳۷۱ ، ۳۷۲ ،

۳۷۳ ، ۳۷۶ ، ۳۷۷ -

بیگم صاحب : [رک : جہاں آرا بیگم] -

بیلا جی : (ج ۱) ۳۰۶ -

بینی داس : (ج ۳) ۳۸۱ -

بینی سنگھ ، راجا : (ج ۲) ۳۱۳ -

پ

پارتی : (ج ۲) ۱۱۱ ، ۱۱۲ ،

- ۱۲۶

پاکھر ولد شیر خاں تونور : (ج ۳)

- ۳۷۶

پائندہ بی اوزبک : (ج ۲) ۲ -

- ہورن بندیلہ [ہورن مل]: (ج ۳) ۸۴ ،
 ۱۰۹ ، ۱۱۹ ، ۱۶۰ ، ۳۵۹ -
 پھار سنگھ: (ج ۱) ۲۷۳ ، ۲۷۴ ،
 ۳۰۶ ، ۳۲۰ ، ۳۲۳ ، ۳۲۴ -
 پہلوان درویش سرخ: (ج ۳) ۳۷۷ -
 پیارے لال ، ماسٹر: (مقدمہ) ع -
 پیر بداغ خان: (ج ۳) ۶۸ ، ۷۸ -
 پیر خان افغان ، لودھی: [رک]:
 خان جہاں لودھی] -
 پیر خان میانہ: (ج ۱) ۲۶۶ ، ۳۰۶ -
 پیر محمد سلطان: (ج ۱) ۲۵۴ - (ج ۲)
 ۶۱ -
 بیم چند ، نبیرہ رائے منوہر: (ج ۳)
 ۳۷۵ -

ت

- تاتار خان: (ج ۱) ۲۷ - (ج ۳)
 ۳۷۵ -
 تارا چند: (ج ۳) ۱۲۲ -
 تانا جی: [تاما جی ، تابا جی] (ج ۱)
 ۳۶۶ ، ۴۸۸ ، ۵۰۶ -
 تان سین: (ج ۲) ۵۲ -
 تربیت خان: (ج ۱) ۵۸ ، ۱۷۴ ،
 ۲۳۴ ، ۴۴۶ - (ج ۲) ۸۲ ، ۱۷۱ ،
 ۱۷۲ ، ۱۷۵ ، ۲۱۰ ، ۲۳۷ -
 ۲۶۷ ، ۲۸۱ ، ۲۹۹ - (ج ۳)
 ۸۰ ، ۹۲ ، ۱۱۳ ، ۱۱۵ ، ۱۴۱ -

- پُردل خان: (ج ۲) ۲۲۳ ، ۲۳۱ ،
 ۲۳۲ ، ۲۳۴ ، ۳۰۸ ، ۳۳۸ ،
 ۳۸۰ ، ۴۶۲ - (ج ۳) ۶۰ ، ۶۲ ،
 ۶۳ ، ۳۵۳ -
 پردھن کور: (ج ۳) ۱۲۲ -
 پردھن برادر بیتھل داس: (ج ۳)
 ۳۷۶ -
 پرسرام: (ج ۱) ۳۲۴ -
 پرسوتم سنگھ ، سعادت مند: (ج ۱)
 ۵۱۵ -
 پرسوچی: (ج ۱) ۳۰۶ - (ج ۳) ۱۸۱ ،
 ۳۵۴ -
 پرورش خان بارہہ ، سید: (ج ۱) ۳۷۹ -
 پرویز ، سلطان: (ج ۱) ۳۱ ، ۴۹ ،
 ۵۷ ، ۵۹ ، ۸۰ ، ۸۱ ، ۸۳ ،
 ۱۳۵ ، ۱۴۲ ، ۱۴۳ ، ۱۴۵ ،
 ۱۵۱ ، ۱۵۳ ، ۱۵۵ ، ۱۵۷ ،
 ۱۶۰ ، ۱۶۱ ، ۱۶۶ - (ج ۲)
 ۱۰۶ ، ۲۲۵ ، ۲۴۲ ، ۳۴۲ -
 (ج ۳) ۱۳۳ -
 پرویز ، کسری: (ج ۱) ۲۸۴ - (ج ۲)
 ۴۹ تا ۵۱ - (ج ۳) ۳۵ -
 پُرنہر بانو بیگم: (ج ۱) ۴۵ -
 پریچھت: (ج ۲) ۲۳۸ -
 پری داغ خان: (ج ۳) ۶۸ -
 پلنگ حملہ: (ج ۳) ۳۶۴ -
 پور سینا: (ج ۳) ۳۳۸ -

- نمر بیگ : (ج ۱) ۹۸ -
 نمر سلطان : (ج ۱) ۲۵ -
 تنگرقلی : (ج ۱) ۲۴۶ ، ۲۴۷ -
 توخته خان : (ج ۱) ۲۸۳ -
 تودر مل ، وزیر خان : (ج ۲) ۲۴۷ -
 تودر مل ، افضل خانی : (ج ۲) ۲۴۴ -
 تودر مل رائے : (ج ۲) ۲۸۳ ، ۲۸۷ ،
 ۳۱۴ ، ۳۸۰ - (ج ۳) ۵ ، ۱۵۴ ،
 ۲۵۶ -
 تولاجی کوکنی : (ج ۳) ۱۲۸ -
 تولک بیگ کاشغری : (ج ۳) ۳۷۳ -
 تولکچی بیگ : (ج ۳) ۱۶۹ -
 تولک قاضی : (ج ۲) ۴۱۷ -
 توکم بہادر : (ج ۳) ۳۷۴ -
 توکو ہندت : (ج ۱) ۴۹۷ -
 تہمتن : (ج ۱) ۳۳۲ -
 تیج رائے : (ج ۲) ۳۳۰ -
 تیمور ، امیر : (ج ۱) ۲۱ ، ۲۳ ،
 ۳۶ ، ۳۸ ، ۹۱ ، ۱۸۹ ، ۱۹۰ ،
 ۲۱۳ - (ج ۲) ۲۱ ، ۳۵ ، ۳۶ ،
 ۶۱ ، ۱۲۷ - (ج ۳) ۴۶ ، ۲۶۲ -
 تیمور بیگ آغر : (ج ۳) ۱۲۹ -
 تیمور قاضی : (ج ۲) ۴۳۲ -

ث

ثریتا بانو بیگم : (ج ۱) ۱۳۱ ، ۱۹۲

- ۱۴۳ ، ۱۵۳ ، ۲۰۴ ، ۳۵۷ ،
 ۳۷۵ ، ۳۷۸ -
 تربیت خان ، میر توزک : (ج ۳) ۹۹ ،
 ۱۰۳ -
 تردی علی قطغان : (ج ۲) ۳۴۷ تا
 ۳۴۹ ، ۳۶۳ ، ۳۷۰ تا ۳۷۵ -
 (ج ۳) ۷۳ ، ۷۵ -
 قرسون سلطان : (ج ۱) ۱۰۰ ، ۲۵۴ -
 (ج ۲) ۳۶۹ -
 ترکبای قطغان : (ج ۲) ۴۲۹ -
 ترکتاز خان : (ج ۱) ۲۲۰ ، ۲۲۵ ،
 ۳۸۵ ، ۳۰۳ - (ج ۲) ۵۰۶ -
 (ج ۳) ۲۰۹ -
 ترکبان خان : (ج ۱) ۳۰۸ -
 ترکبان خان ، مصطفیٰ خان : (ج ۱)
 ۲۲۳ -
 تغلق سلطان : (ج ۱) ۱۰۱ - (ج ۳)
 ۱۹۰ -
 تقرب خان : (ج ۲) ۴۸ ، ۴۲۸ ،
 ۴۶۲ - (ج ۳) ۴۹ ، ۸۷ ،
 ۱۴۰ ، ۱۵۳ ، ۱۶۳ ، ۲۰۱ ،
 ۲۰۴ ، ۳۵۲ ، ۳۷۲ ، ۳۷۸ -
 تقرب خان ، حکیم [رک : داؤد ،
 حکیم] - تلنگ راؤ : (ج ۱) ۱۲۲ -
 تلوک چند ، راؤ : (ج ۱) ۳۰۶ -
 (ج ۲) ۳۴ ، ۱۲۹ ، ۳۴۰ - (ج ۳)
 ۳۷۱ -

ج

جادو داس ، رای : (ج ۱) ۸۴ -

جادو رای : (ج ۱) ۸۸ ، ۱۲۱ -

۹۲ - (ج ۳) ۳۵۰ -

جادون راءے : (ج ۱) ۱۲۵ ، ۱۲۶ -

۱۴۵ ، ۳۰۶ ، ۳۱۱ ، ۳۱۳ -

۳۲۶ - (ج ۳) ۳۵۲ ، ۳۵۴ -

۳۷۹ -

جار زده : (مقدمه) ش - (ج ۱) ۱۶۴ -

جالینوس ، حکیم : (ج ۳) ۳۰۴ -

جامی ، مولوی : (ج ۳) ۲۷۸ -

جانان بیگم ، زوجہ دانیال : (ج ۱)

۱۰۶ ، ۱۵۳ -

جانباز خان : (ج ۲) ۳۵۲ - (ج ۳)

۱۴ -

جان بیگ : (ج ۳) ۱۱۱ ، ۱۱۲ -

جان جانان : (ج ۳) ۳۸۵ -

جان جہان : (ج ۱) ۳۳۸ -

جان مہار خان : (ج ۲) ۲۳۳ -

۲۵۷ ، ۲۸۰ ، ۲۸۲ ، ۲۸۵ -

۳۰۳ ، ۳۲۱ ، ۳۵۲ - (ج ۳)

۳۵۲ ، ۳۶۴ ، ۳۶۶ ، ۳۷۱ -

جان مہار خان ترکمان : (ج ۱) ۱۲۶ -

۱۳۱ ، ۲۳۴ - (ج ۲) ۱۲۸ -

جان مہار خان جہانگیر بیگ : (ج ۱)

۸۷ -

جان نثار خان : (ج ۱) ۱۷۸ ، ۲۲۰ -

۲۲۳ ، ۲۲۶ ، ۲۸۷ ، ۳۰۶ -

۳۱۷ ، ۳۹۰ ، ۴۵۷ - (ج ۲)

۲۲۸ ، ۲۳۴ ، ۲۴۹ ، ۲۸۲ -

۳۳۵ ، ۳۸۷ تا ۳۸۹ ، ۴۱۵ -

(ج ۳) ۵۰ ، ۸۸ ، ۱۰۳ ، ۱۰۸ -

۳۶۰ -

جان ہیوبرٹ مارشل : (دیباچہ) ۱ -

جانی خاں ، قورچی باشی : (ج ۲)

۲۳۳ ، ۳۶۹ -

جانی سلطان : (ج ۱) ۲۵۲ -

جانی محمد خاں : (ج ۱) ۲۵۴ -

جبار بیگ خراسانی : (ج ۳) ۱۷۱ -

جبار قلی : (ج ۲) ۴۳۶ -

جبار قلی گکھر : (ج ۲) ۳۸۶ -

۴۸ ، ۶۹ ، ۴۱۶ - (ج ۳) ۷۸ -

۹۶ ، ۱۰۹ ، ۱۱۹ ، ۳۶۳ -

جبرائیل آمین : (ج ۱) ۵۰۳ -

(ج ۳) ۴۴ -

جتمل : (ج ۳) ۱۳۳ -

جہمار سنگھ بندیلہ : (ج ۱) ۲۳۸ -

۲۴۳ ، ۲۶۵ ، ۲۶۹ تا ۲۷۴ -

۲۸۹ ، ۲۹۵ ، ۳۰۵ ، ۳۲۰ -

۳۴۱ ، ۳۴۴ ، ۳۸۳ ، ۳۸۴ -

۳۸۶ - (ج ۲) ۸۳ ، ۸۶ ، ۹۱ -

۹۲ ، ۹۷ تا ۹۹ ، ۱۰۱ تا

۱۰۳ ، ۱۰۶ ، ۱۰۷ ، ۱۰۹ تا

۱۱۱ ، ۱۲۶ ، ۱۳۰ ، ۱۶۱ -

۲۰۵ ، ۳۴۹ -

جسونت رائہور : (ج ۱) ۳۹۵ -
 (ج ۳) ۳۸۰ -
 جسونت رائے : (ج ۲) ۱۸۶ ، ۲۹۸ -
 جسونت سنگھ راجہ : (ج ۲) ۲۴۲ ،
 ۲۵۰ ، ۲۸۴ ، ۲۸۲ ، ۲۸۴ -
 ۳۰۳ ، ۳۲۱ ، ۳۲۵ ، ۳۲۶ -
 ۳۸۰ ، ۳۹۱ - (ج ۳) ۱۶ ، ۱۷ -
 ۴۹ ، ۵۴ ، ۵۶ ، ۸۳ ، ۹۰ -
 ۹۸ ، ۱۲۱ ، ۱۳۷ ، ۱۵۳ -
 ۱۵۵ ، ۱۶۲ ، ۱۶۳ ، ۲۱۴ -
 ۲۲۱ ، ۲۴۵ ، ۲۵۱ ، ۳۴۹ -
 جعفر : (ج ۱) ۳۰۶ -
 جعفر ، سید ، بارہہ : (ج ۱) ۱۲۱ ،
 ۱۴۶ ، ۱۴۹ ، ۲۶۰ - (ج ۲)
 ۳۱۳ -
 جعفر ، سید ، سجادہ نشین : (ج ۲)
 ۴۶۳ - (ج ۳) ۲۷۵ ، ۲۷۸ -
 ۲۸۷ -
 جعفر ، ولد المہ ویردی خاں : (ج ۳)
 ۷۷ ، ۱۴۰ -
 جعفر ، ولد زین العابدین : (ج ۳) ۳۸۴ -
 جعفر برادر باقر خاں : (ج ۳) ۳۶۲ ،
 ۳۷۶ -
 جعفر ، نجم ثانی : (ج ۳) ۳۸۴ -
 جعفر بیگ : (ج ۱) ۵۰۱ - (ج ۲)
 ۳۸۴ -
 جعفر بیگ آصف خاں : (ج ۱) ۳۱ ،
 ۴۹ ، ۱۳۶ ، ۲۳۹ - (ج ۲) ۹۷

(ج ۳) ۳۶۰ ، ۳۶۳ ، ۳۸۳ -
 جعفر بیگ بلوچ : (ج ۱) ۴۲۲ -
 جعفر بیگ جلاویر : (ج ۳) ۳۷۳ -
 جعفر خاں : (ج ۱) ۳۷ ، ۳۸۶ ،
 ۳۹۴ ، ۴۳۴ ، ۵۱۲ - (ج ۲)
 ۱۲ ، ۷۹ ، ۸۰ ، ۱۳۶ ، ۱۹۶ -
 ۲۱۰ ، ۲۴۸ ، ۲۵۰ ، ۲۶۱ -
 ۲۶۲ ، ۲۶۴ ، ۲۶۵ ، ۲۸۱ -
 ۲۸۴ ، ۳۲۴ ، ۳۴۶ ، ۳۴۹ -
 ۳۹۰ ، ۴۲۶ ، ۴۶۳ - (ج ۳)
 ۱۳ ، ۴۹ ، ۵۷ ، ۷۳ ، ۷۷ -
 ۸۰ ، ۸۳ ، ۹۱ ، ۱۳۷ ، ۱۴۱ -
 ۱۴۳ ، ۱۴۴ ، ۱۴۹ ، ۱۵۱ -
 ۱۵۳ ، ۱۵۵ ، ۱۶۲ ، ۱۷۴ -
 ۱۷۷ ، ۲۰۴ ، ۳۵۰ -
 جعفر خاں صوبہ دار بہار : (ج ۳)
 ۱۳۷ -
 جعفر قراول بیگی : (ج ۳) ۱۱۰ -
 جعفر میر آتش : (ج ۳) ۱۱۸ ،
 ۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۱۲۵ تا ۱۳۰ -
 جگت جیون حکیم : (ج ۱) ۳۱۹ ،
 ۴۸۶ -
 جگت سنگھ راجہ : (ج ۱) ۷۶ ، ۸۴ ،
 ۲۲۸ ، ۳۰۶ - (ج ۲) ۱۲۹ ،
 ۱۷۷ ، ۲۲۳ ، ۲۲۹ ، ۲۳۱ -
 ۲۳۲ ، ۲۳۴ ، ۲۳۵ ، ۲۵۲ -
 ۲۵۳ ، ۲۶۵ ، ۲۷۴ ، ۲۹۰ -
 ۲۹۳ تا ۲۹۸ ، ۳۰۰ ، ۳۰۱ -

جگناتھ کلاونت سہاگت راج : (ج ۲)

- ۸۶ ، ۸۷

جلال ، صدر الصدور ، سید : (ج ۲)

، ۲۰۹ ، ۳۰۱ ، ۳۱۳ ، ۳۲۴

، ۳۲۷ ، ۳۴۶ ، ۳۴۹ ، ۳۵۶

، ۳۸۰ ، ۳۸۲ ، ۳۹۲ ، ۳۹۵

، ۴۱۴ ، ۴۱۷ ، ۴۲۶ ، ۴۲۷

، ۴۶۳ - (ج ۳) ، ۵۰ ، ۸۴

۸۶ ، ۹۸ ، ۱۰۹ ، ۱۵۴ -

جلال الدین محمد دردار : (ج ۲) - ۲۸۵

(ج ۳) - ۳۷۰

جلال الدین ملک : (ج ۲) - ۲۶۱

جلال الدین محمود : (ج ۲) - ۲۹۳

۴۱۳ ، ۴۱۴ -

جلال الدین یوسف : (ج ۳) - ۳۴۶

جلال باری ، سید : (ج ۳) - ۳۷۴

جلال برادر بہادر خان : (ج ۱) - ۳۳۸

(ج ۲) - ۴۲۱ - (ج ۳) - ۱۷

جلال بن دلاور خان : (ج ۱) - ۳۱۵

جلال کاکر : (ج ۲) - ۳۵۶ - (ج ۳)

۱۹۱ ، ۳۵۷ ، ۳۸۲ -

جلبی رومی : (ج ۳) - ۳۷۹

جال : (ج ۳) - ۳۷۹

جالا حکیم : [رک : دیانت خان] -

جال الدین ولد قمر الدین خان قزوینی :

(ج ۱) - ۵۱۱

جال بن دلاور خان کاکر : (ج ۳)

- ۳۶۹

، ۳۰۳ ، ۳۱۳ ، ۳۲۵ ، ۳۲۹

، ۳۵۷ ، ۳۷۱ ، ۳۷۷ ، ۳۸۳

، ۳۸۷ - (ج ۳) ، ۱۶ ، ۶۵ ، ۱۱۷

، ۱۲۲ ، ۱۴۷ ، ۱۴۹ ، ۳۰۵ -

جگت سنگھ رائہور : (ج ۳) - ۳۶۴

- ۳۷۴

جگت سنگھ ولد راجا باسو : (ج ۱)

۱۷۴ - (ج ۲) ، ۲۸۳ ، ۲۸۵ ، ۲۸۷ -

جگنو زمیندار : (ج ۲) - ۱۱۵

جگدیو : (ج ۱) - ۳۱۲

جگدیو راؤ : (ج ۱) ، ۳۲۰ ، ۳۲۴ -

(ج ۳) - ۳۵۲

جگ راج : (ج ۱) ، ۲۹۵ ، ۴۷۳

، ۴۹۰ ، ۴۹۲ ، ۴۹۵ ، ۴۹۶ -

(ج ۲) - ۶۲

جگ راج بندیلہ ، راجہ : (ج ۲) ، ۴۰

، ۲۶۹ - (ج ۳) - ۲۵۷

جگرام : (ج ۲) ، ۲۳۱ ، ۳۸۵ -

(ج ۳) - ۱۱۹

جگرام کچھواہ : (ج ۳) ، ۱۰۹

- ۳۶۳

جگمال رائہور ولد کشن سنگھ : (ج ۱)

۲۲۴ - (ج ۳) - ۳۶۱

جگمن جادون راجہ : (ج ۳) - ۳۷۹

جگناتھ رائہور : (ج ۱) ، ۳۰۶ ، ۳۳۲ -

(ج ۲) - ۱۲۹ - (ج ۳) - ۳۷۰

جگناتھ کچھواہ : (ج ۳) - ۳۷۴

۳۴۸ تا ۳۵۰ ، ۳۵۲ ، ۳۶۱ -
 ۳۱۷ - (ج ۳) ۲۵ ، ۳۷ ، ۴۹ -
 ۷۲ ، ۸۳ ، ۸۴ ، ۹۶ ، ۱۰۴ -
 ۱۳۸ ، ۱۴۳ ، ۱۵۱ ، ۲۱۸ -
 ۲۱۹ ، ۲۶۷ ، ۲۶۸ -
 جهان افروز ، سلطان : (ج ۱) ۱۰۶ -
 جهان بانو بیگم : (ج ۱) ۴۲۷ -
 ۴۳۸ -
 جهان خان افغان : (ج ۲) ۴۴۶ -
 جهان خان کاکر : (ج ۱) ۲۲۴ -
 ۳۰۶ -
 جهانگیر بادشاه ، نورالدین محمد ، جنت
 مکانی : (ج ۱) ۷ ، ۹ تا ۱۲ ، ۱۴ ،
 ۲۸ تا ۳۱ ، ۳۳ تا ۳۵ ، ۳۹ ،
 ۴۲ ، ۴۹ ، ۵۵ تا ۵۷ ، ۷۸ ،
 ۹۱ ، ۹۴ ، ۱۰۳ ، ۱۰۶ ،
 ۱۰۸ ، ۱۲۹ ، ۱۳۳ ، ۱۶۷ ،
 ۱۶۸ ، ۱۶۹ ، ۱۷۱ ، ۱۷۶ ،
 ۱۷۷ ، ۱۷۹ ، ۱۸۵ ، ۱۹۷ ،
 ۲۱۶ ، ۲۱۹ ، ۲۴۳ ، ۲۴۴ ،
 ۲۴۵ ، ۲۶۱ ، ۲۶۲ ، ۲۶۵ ،
 ۲۶۷ ، ۲۸۷ ، ۲۸۸ ، ۲۹۶ ،
 ۲۹۸ ، ۲۹۹ ، ۳۱۴ ، ۳۹۷ ،
 ۴۰۴ ، ۴۲۶ ، ۴۵۵ ، ۴۵۷ ،
 ۵۱۸ ، ۵۲۰ - (ج ۲) ۶ ، ۷ ،
 ۱۱ ، ۱۲ ، ۲۲ ، ۳۰ ، ۳۹ ،
 ۷۹ ، ۸۳ ، ۸۸ ، ۱۷۵ ، ۱۷۶ ،
 ۱۸۸ ، ۲۱۱ ، ۲۲۵ ، ۲۵۲

جلال خان : (ج ۲) ۱۲۹ ، ۳۸۵ -
 جلال خان ترکی : (ج ۱) ۶۱ -
 جلال خان قراول : (ج ۲) ۲۲۴ ،
 ۲۶۲ -
 جلال خان لوحانی : (ج ۳) ۷۸ ،
 ۳۶۱ -
 جلال سید (ج ۱) ۱۲۲ ، ۲۵۷ -
 جمشید : (ج ۳) ۵۱ ، ۷۶ -
 جمشید خان : (ج ۳) ۷۸ -
 جم قلی : (ج ۲) ۳۲۹ -
 جمیل الرحمن ، مولوی : (مقدمه) ع -
 جنت آشیانی [رک : بهایون بادشاه] -
 جنت مکانی [رک : جهانگیر بادشاه] -
 جواهر خان خواجہ سرا : (ج ۱) ۱۶۲ -
 (ج ۲) ۳۰ ، ۱۲۸ - (ج ۳) ۱۳۷ ،
 ۳۸۲ -
 جوگو راجہ دولت مند - (ج ۲) ۵۲ ،
 ۵۳ -
 جوہر خان حبشی : (ج ۱) ۱۲۵ -
 (ج ۳) ۳۵۵ -
 جهان آرا بیگم (بیگم صاحب) : (ج ۱)
 ۹ ، ۶۶ ، ۱۹۲ ، ۲۳۶ ، ۲۷۰ ،
 ۳۷۲ ، ۳۷۵ ، ۳۷۶ ، ۳۸۴ ،
 ۴۴۴ تا ۴۴۸ ، ۴۵۰ ، ۴۵۹ ،
 ۵۱۰ ، ۵۲۰ - (ج ۲) ۳ ، ۳۰ ،
 ۳۲ ، ۳۵ ، ۱۸۸ ، ۱۹۳ ، ۱۹۷ ،
 ۲۴۶ ، ۲۵۳ ، ۲۷۱ ، ۳۱۱ ،
 ۳۳۲ ، ۳۳۶ ، ۳۳۷ ، ۳۴۴

۳۸۳ ، ۳۸۴ - ۳۸۹ ، ۳۹۰ ، ۳۹۱ ،
 ۳۶۵ ، ۵۱۱ (ج ۲) ، ۳۶۲ ،
 ۱۲۸ ، ۱۸۳ ، ۱۸۹ ، ۱۹۰ ،
 ۲۲۴ ، ۲۳۴ ، ۲۵۳ ، ۲۵۸ ،
 ۲۸۱ ، ۲۸۵ ، ۲۹۰ ، ۲۹۴ ،
 ۲۹۵ ، ۳۰۰ ، ۳۰۳ ، ۳۰۹ ،
 ۳۱۴ ، ۳۲۵ ، ۳۲۶ ، ۳۳۲ ،
 ۳۵۹ ، ۳۹۰ ، ۳۵۷ ، ۳۶۳ ،
 ۳۶۴ - (ج ۳) ۱۰ تا ۱۲ ، ۳۹ ،
 ۵۴ ، ۶۴ ، ۸۰ ، ۸۳ ، ۸۶ ،
 ۹۸ ، ۱۰۶ ، ۱۰۷ ، ۱۱۴ ،
 ۱۱۵ ، ۱۱۹ ، ۱۲۰ ، ۱۲۴ ،
 ۱۲۷ ، ۱۳۱ ، ۱۳۸ ، ۱۶۲ ،
 ۱۶۳ ، ۲۰۹ ، ۲۱۱ ، ۲۵۲ ،
 ۲۶۳ ، ۳۵۰ ، ۳۵۴ ، ۳۶۳ ،
 ۳۸۳ -

جے مل ، راجا : (ج ۱) ۳۱۰ -

جیواجی برادر مالوجی دکھنی : (ج ۳)
 ۳۷۶ -

جیونی زمیندار : (ج ۳) ۲۵۸ ، ۲۵۷ -

چ

چاچی ترخان : (ج ۱) ۲۴ -

چارلس ریو : (دیباجہ) ۱۳ -

چاند ، شیخ : (ج ۳) ۳۸۶ -

چاون سید : (ج ۲) ۴۰۸ - (ج ۳)

۳۷۲ -

چتر بھوج چوہان : (ج ۲) ۴۰۸ ،

۲۵۴ ، ۲۹۰ ، ۳۲۵ ، ۳۸۱ ،
 ۳۸۳ ، ۴۱۹ ، ۴۲۱ ، ۴۶۰ -
 (ج ۳) ۲ ، ۱۱۷ ، ۱۳۳ ، ۱۴۷ ،
 ۱۵۲ ، ۲۹۶ ، ۲۹۷ ، ۲۹۹ ،
 ۳۰۲ ، ۳۰۳ ، ۳۰۵ ، ۳۲۴ -

جہانگیر بیگ [رک : جان سپار خان] -

جہانگیر قزاق : (ج ۲) ۳۶۳ -

جہانگیر قلی خان ولد اعظم خان :

(ج ۱) ۲۲۶ ، ۳۸۶ - (ج ۳)

۳۵۳ ، ۳۷۰ -

جہانگیر قلی ولد بہادر بیگ : (ج ۳)

۳۸۳ -

جہانگیر میرزا : (ج ۱) ۲۳ -

(ج ۲) ۶۱ -

جے پال : (ج ۱) ۹۸ -

جیت سنگھ ، راجہ ، (ج ۱) ۲۲۲ ،

۲۲۴ -

جے رام : (ج ۱) ۱۲۱ ، ۳۰۶ -

(ج ۲) ۱۳۲ ، ۲۲۱ ، ۴۳۴ -

(ج ۳) ۳۵۷ -

جے رام بدگوجر : (ج ۲) ۸۶ ، ۹۷ ،

۳۸۵ ، ۳۸۰ -

جے روپ میرتبہ : (ج ۳) ۱۳۹ -

جے سنگھ راجہ : (ج ۱) ۱۷۹ ،

۱۸۳ ، ۲۳۸ ، ۲۴۵ ، ۲۸۸ ،

۲۹۲ ، ۲۹۴ ، ۳۰۶ ، ۳۱۷ ،

۳۲۱ ، ۳۲۳ ، ۳۵۲ ، ۳۷۶ -

چوره اناسی: (ج ۲) ۳۴۳ -

چولی خان: (ج ۱) ۱۵ -

ح

حاجم توقیائی: (ج ۱) ۲۴۶ ، ۲۵۲ -

حاجی بیگ اوزبک: (ج ۱) ۵۸ -

حاجی بیگ برلاس: (ج ۳) ۳۴۰ -

حاجی ، خواجه: (ج ۳) ۳۴۰ -

حاجی عاشور: (ج ۲) ۳۳۱ ، ۳۲۱ -

حاجی لاهوری ، ملا: (ج ۳) ۳۳۶ -

حاجی نیاز: (ج ۳) ۳۴۴ -

حاذق ، حکیم: (ج ۱) ۲۶۳ - (ج ۲)

۲۲۲ ، ۳۲۱ ، ۳۴۴ - (ج ۳)

۸۴ ، ۱۸۸ ، ۳۲۱ ، ۳۲۲ -

۳۴۳ -

حارث بن کلاده (کلده): (ج ۳)

۳۰۲ -

حافظ ناصر: (ج ۳) ۵۰ ، ۱۰۹ -

۱۳۷ ، ۱۸۷ -

حاکم خان: (ج ۱) ۵۱۷ -

حامد ، سید: (ج ۳) ۳۴۰ ، ۳۸۶ -

حبش خان ، سید مفتاح: (ج ۲) ۱۴۳ -

حبش خان: (ج ۳) ۳۵۴ -

حبیب چک: (ج ۲) ۲۱۸ -

حبیب خان: (ج ۱) ۳۰۶ - (ج ۲)

۴۳۳ -

حبیب خان سور: (ج ۱) ۲۶۶ -

۵۱۱ - (ج ۲) ۸۶ -

(ج ۳) ۱۴ ، ۴۸ ، ۱۱۹ ، ۱۵۷ -

۱۶۴ ، ۱۷۵ ، ۳۶۰ -

چتر بهوج سونکرا: (ج ۳) ۳۷۶ -

چتر خان: (ج ۳) ۱۲۱ ، ۱۹۸ -

چتر سین برادر زاده سیام سنگه:

(ج ۳) ۳۶۴ -

چراغ خان قورچی باشی: (ج ۱)

۲۸۳ -

چنبه ، راجا: (ج ۱) ۹۹ -

چنپت بندیلہ: (ج ۲) ۲۵۱ ، ۲۶۹ -

۳۰۶ - (ج ۳) ۱۲۴ ، ۳۷۹ -

چنپت سیسودیہ: (ج ۲) ۳۸۲ -

چندراوت: (ج ۱) ۳۰۵ -

چندربھان ، منشی: (ج ۲) ۴۰۸ -

(ج ۳) ۱۳۸ ، ۱۶۷ -

چندربھان برہمن: (ج ۳) ۳۳۶ ،

۳۴۳ ، ۳۸۰ -

چندربھان کچھواہ: (ج ۲) ۲۸۲ -

چندربھان نروکا: (ج ۳) ۳۷۳ -

چندرسین بندیلہ: (ج ۲) ۸۵ ، ۸۶ -

چندرمین: (ج ۲) ۳۸۶ -

چندرمین بندیلہ: (ج ۱) ۳۲۰ ، ۲۲۳ -

۵۱۱ - (ج ۲) ۲۸۰ ، ۲۸۵ -

۳۰۳ ، ۴۱۳ - (ج ۳) ۳۶۱ -

چنگیز حبشی: (ج ۱) ۱۶ ، ۲۸۶ -

چنگیز خان: (ج ۲) ۴۴۰ -

چوچک بیگ: (ج ۲) ۳۹۹ ، ۴۲۲ -

- حبيب خان گرانى : (ج ۲) ۱۲۹ -
 حبيب دربان : (ج ۳) ۱۱۱ -
 حبيب درمن : (ج ۳) ۹۳ -
 حسام الدين : (ج ۳) ۳۸۲ -
 حسام الدين انجو ، مير : (ج ۱) ۵۸ ،
 ۶۱ ، ۱۳۴ ، ۲۳۳ ، ۲۴۱ -
 (ج ۳) ۳۵۲ -
 حسام الدين چلبى ، ضياء الحق :
 (ج ۱) ۵۴ -
 حسام الدين حسين : (ج ۲) ۳۰۶ -
 حسام الدين خان ، بخشى دکن :
 (ج ۲) ۳۵۴ - (ج ۳) ۱۹۲ ،
 ۳۵۵ -
 حسام الدين ، ميرغازى خان : (ج ۳)
 ۲۸۷ ، ۲۸۷ -
 حسامى قراکولى : (ج ۱) ۱۶ -
 حسن آرا بيگم : (ج ۱) ۳۰۹ -
 حسن بيگ بلخشى : (ج ۱) ۳۴ ،
 ۱۴۹ ، ۴۱ -
 حسن بيگ خان : (ج ۳) ۱۱۵ ،
 ۳۶۳ -
 حسن بيگ رفيع مشهدى : (ج ۲)
 ۳۴۲ - (ج ۳) ۳۲۹ -
 حسن بيگ ، شيخ ، عمرى : (ج ۱) ۳۳ ،
 ۲۵۴ -
 حسن بيگ يساول : (ج ۱) ۲۸۲ -
 حسن خان : (ج ۱) ۲۹۷ - (ج ۲)
 ۲۳۱ - (ج ۳) ۳۵۴ -
- حسن خان ولد خان جهان : (ج ۳)
 ۳۶۵ -
 حسن خان ولد فخر الملك : (ج ۲)
 ۱۳۲ (ج ۳) ۳۵۴ -
 حسن خواجه : (ج ۱) ۲۶۲ -
 حسن رومى : (ج ۲) ۲۹۲ -
 حسن سعيد : (ج ۲) ۴۲۲ - (ج ۳)
 ۳۸۳ -
 حسن سلطان : (ج ۳) ۷۸ -
 حسن سيد : (ج ۲) ۳۲۷ ، ۳۵۷ -
 (ج ۳) ۶ ، ۷ ، ۹۸ ، ۱۰۳ ،
 ۳۵۸ ، ۳۵۹ -
 حسن صفوى ميرزا : (ج ۲) ۲۵۳ ،
 ۴۱۸ - (ج ۳) ۳۵۳ -
 حسن على : (ج ۲) ۱۳۹ - (ج ۳)
 ۳۶۷ ، ۳۸۱ -
 حسن فروغى ، ملا : (ج ۳) ۳۳۴ -
 حسن قباديانى ، مولانا : (ج ۱) ۴۵۶ -
 حسن قلى آغر : (ج ۳) ۶۹ ، ۳۸۰ -
 حسن قلى خاج : (ج ۲) ۱۲۹ -
 حسن قلى فيروز : (ج ۳) ۶۹ -
 حسن كمونى ، سيد : (ج ۱) ۴۱۶ -
 (ج ۲) ۲۷۷ ، ۲۸۱ -
 حسن محمد : (ج ۱) ۲۶۸ -
 حسين : (ج ۱) ۲۹۴ ، ۳۳۶ ،
 ۳۸۱ -
 حسين [ولد اسحاق بيگ ترکان] :
 (ج ۳) ۳۸۲ -

- حبيب خان گرانى : (ج ۲) ۱۲۹ -
 حبيب دربان : (ج ۳) ۱۱۱ -
 حبيب درمن : (ج ۳) ۹۳ -
 حسام الدين : (ج ۳) ۳۸۲ -
 حسام الدين انجو ، مير : (ج ۱) ۵۸ ،
 ۶۱ ، ۱۳۴ ، ۲۳۳ ، ۲۴۱ -
 (ج ۳) ۳۵۲ -
 حسام الدين چلبى ، ضياء الحق :
 (ج ۱) ۵۴ -
 حسام الدين حسين : (ج ۲) ۳۰۶ -
 حسام الدين خان ، بخشى دکن :
 (ج ۲) ۳۵۴ - (ج ۳) ۱۹۲ ،
 ۳۵۵ -
 حسام الدين ، ميرغازى خان : (ج ۳)
 ۲۸۷ ، ۲۸۷ -
 حسامى قراکولى : (ج ۱) ۱۶ -
 حسن آرا بيگم : (ج ۱) ۳۰۹ -
 حسن بيگ بلخشى : (ج ۱) ۳۴ ،
 ۱۴۹ ، ۴۱ -
 حسن بيگ خان : (ج ۳) ۱۱۵ ،
 ۳۶۳ -
 حسن بيگ رفيع مشهدى : (ج ۲)
 ۳۴۲ - (ج ۳) ۳۲۹ -
 حسن بيگ ، شيخ ، عمرى : (ج ۱) ۳۳ ،
 ۲۵۴ -
 حسن بيگ يساول : (ج ۱) ۲۸۲ -
 حسن خان : (ج ۱) ۲۹۷ - (ج ۲)
 ۲۳۱ - (ج ۳) ۳۵۴ -

حسین [ولد ملک مودود ابدالی] :
 (ج ۳) ۶۳ -
 حسین انجو : (ج ۳) ۳۵۲ -
 حسین بیگ : (ج ۲) ۲۳۰ ، ۲۳۱ ،
 ۲۴۷ ، ۳۵۲ ، ۳۵۴ ، ۳۶۰ -
 ۳۸۸ -
 حسین بیگ [ولد محمد بیگ] : (ج ۳)
 ۳۷۱ -
 حسین بیگ خان : (ج ۳) ۱۷۹ ، ۱۷۷ -
 ۲۰۱ -
 حسین پاشا ولد علی : (ج ۳) ۱۵۷ ،
 ۱۵۸ -
 حسین زنجانی ، شیخ : (ج ۱) ۵۴ -
 حسین ساگر : (ج ۳) ۱۶۹ ، ۱۷۳ -
 حسین سید ایلچی : (ج ۲) ۳۳۶ -
 حسین شیخ دهله : (ج ۲) ۲۸۳ -
 حسین علی : (ج ۳) ۱۸۷ -
 حسین علی خان ولد اله ویردی خان :
 (ج ۳) ۱۴۰ -
 حسین قلی آغر : (ج ۳) ۷۸ ، ۸۰ ،
 ۹۲ -
 حسین قلی خان : (ج ۳) ۵۷ ، ۳۶۱ -
 حسینی ، برادر باقر خان : (ج ۳) ۳۶۳ ،
 ۳۷۳ -
 حسینی ، قدیمی : (ج ۱) ۳۰۶ -
 (ج ۲) ۴۲ -
 حق نظر مینک : (ج ۲) ۴۴ ،
 ۴۳۵ -

حقیقت خان : (ج ۲) ۹۴ ، ۱۰۳ ،
 ۱۰۵ ، ۱۲۸ ، ۲۵۳ ، ۳۲۲ -
 (ج ۳) ۱۴۳ ، ۳۵۹ -
 حکیم الملک ، ابوالقاسم : (ج ۱) ۲۳۳ ،
 (ج ۳) ۳۰۲ -
 حکیم علی گیلانی : (ج ۱) ۲۸ -
 حکیم هام گیلانی : (ج ۱) ۶۳ ،
 ۲۳۴ - (ج ۳) ۳۲۳ -
 حمزه بن ملک جلال الدین : (ج ۲)
 ۲۶۰ ، ۲۶۱ -
 حمید برادر زاده جلال کا کر : (ج ۳)
 ۳۸۲ -
 حمید خان : (ج ۱) ۱۲۲ - (ج ۲) ۱۳۲ -
 حمید خان برادر فرهاد خان حبشی :
 (ج ۳) ۳۵۴ -
 حور النساء بیگم : (ج ۱) ۴۸ ، ۷۹ -
 حوری خانم : (ج ۲) ۳۶۱ -
 حیات ولد زکریا : (ج ۳) ۳۷۸ -
 حیات ترین : (ج ۲) ۲۳۴ ، ۳۸۰ ،
 ۳۸۲ ، ۳۸۵ ، ۴۰۸ ، ۴۱۳ ،
 ۴۲۳ ، ۴۱۶ -
 حیات خان : (ج ۱) ۴۲ ، ۴۳ ، ۴۴ -
 ۲۲۴ ، ۳۰۶ ، ۵۱۴ - (ج ۲) ۲۳۱ ،
 ۲۹۹ ، ۳۱۵ ، ۳۶۲ - (ج ۳)
 ۴۹ ، ۴۸ ، ۸۶ ، ۹۲ ، ۱۲۰ ،
 ۱۴۳ ، ۱۵۵ ، ۱۶۷ ، ۱۸۷ ،
 ۳۵۴ -

۳۷۹ تا ۳۸۱ ، ۳۸۴ - (ج ۳)
 ۵۷ ، ۱۰۴ ، ۱۷۷ ، ۳۳۸
 ۳۶۶ ، ۳۶۷ ، ۳۷۰ ، ۳۸۴ -
 خان جہاں ، سید کا کر : (ج ۲)
 ۸۶ ، ۱۳۲ ، ۱۳۳ -
 خان جہاں ، سید ، مظفر خان : (ج ۱)
 ۲۶۶ -

خان جہاں شائستہ خان : (ج ۲)
 ۴۳۴ - (ج ۳) ۲۱۴ -
 خان جہاں لودھی : (ج ۱) ۱۷۸ ،
 ۱۷۹ ، ۲۲۶ ، ۲۳۹ ، ۲۴۲ ،
 ۲۸۶ ، ۲۹۴ ، ۲۹۶ ، ۲۷۱ ،
 ۲۷۴ ، ۳۰۴ ، ۳۰۷ ، ۳۰۸ ،
 ۳۱۰ ، ۳۱۴ ، ۳۱۹ ، ۳۲۲ تا
 ۳۲۶ ، ۳۳۱ ، ۳۳۳ تا ۳۳۶ ،
 ۳۳۸ ، ۳۳۹ ، ۳۵۵ ، ۳۷۰ ،
 ۳۷۷ ، ۳۸۳ ، ۴۰۱ - (ج ۲)
 ۲۲۵ ، ۲۲۶ ، ۳۰۲ ، ۳۴۸ -

خان خانان عبدالرحیم [رک : عبدالرحیم
 خان خانان] -

خانخانان : (ج ۱) ۸۲ ، ۴۱۹ ،
 ۴۲۱ ، ۴۷۲ ، ۴۷۳ ، ۴۷۵ تا
 ۴۸۰ ، ۴۸۲ ، ۴۸۳ ، ۴۸۵ تا
 ۴۸۹ ، ۴۹۲ ، ۴۹۴ ، ۵۰۲ ،
 ۵۰۶ تا ۵۰۸ ، ۵۱۴ - (ج ۲)
 ۴ تا ۴۳ ، ۴۵ ، ۵۵ ، ۵۶ ،

حیدر آقا : (ج ۱) ۳۵۱ -
 حیدر بیگ بدخشی : (ج ۱) ۴۱ -
 (ج ۳) ۳۸۱ -
 حیدر طباطبائی ، میر : (ج ۱) ۱۳ -
 حیدر علی ، حکیم : (ج ۱) ۴۹۴ -
 حیدر ملک کشمیری : (ج ۲) ۳۷ -

خ

خادم ، سید : (ج ۲) ۲۸۳ -
 خانی خان : (ج ۱) ۱۵۷ -
 خان اعظم ، میرزا عزیز کوکھ : (ج ۱)
 ۲۸ ، ۲۹ ، ۵۰ ، ۵۸ ، ۶۳ ،
 ۶۵ ، ۱۱۱ - (ج ۳) ۱۵۶ -
 خان بیگ : (ج ۳) ۹۳ -
 خان جہاں : (ج ۱) ۵۰ ، ۹۱ ،
 ۴۴۶ - (ج ۲) ۱۸۷ ، ۳۶۵ ،
 ۳۷۰ ، ۳۷۳ ، ۳۷۸ -
 خان جہاں ، سید ، بارہ : (ج ۱)
 ۳۸۳ ، ۳۸۴ ، ۴۰۵ ، ۵۱۱ ،
 ۵۱۴ - (ج ۲) ۴۴ ، ۷۹ ، ۸۶ ،
 ۸۷ ، ۹۱ ، ۹۷ ، ۹۸ ، ۱۲۳ ،
 ۱۴۲ ، ۱۴۵ تا ۱۴۸ ، ۱۵۰ ،
 ۱۵۶ ، ۱۹۶ ، ۱۹۷ ، ۲۰۵ ،
 ۲۴۵ ، ۲۸۴ تا ۲۸۶ ، ۲۹۰ ،
 ۳۰۰ ، ۳۰۳ ، ۳۰۹ ، ۳۲۴ تا
 ۳۲۶ ، ۳۴۶ ، ۳۴۹ ، ۳۵۰ ،

خان خانان مہابت خان : [رک :
مہابت خان] -

خاندان قلی : (ج ۲) ۲۴۶ -

خان دوران : (ج ۱) ۱۵۵ ، ۳۱۷ -

۵۰۵ ، ۵۰۷ ، ۵۰۸ ، ۵۱۴ -

(ج ۲) ۵۸ ، ۶۶ ، ۴۵ ، ۴۴ -

۶۲ ، ۸۴ ، ۸۷ ، ۹۱ ، ۹۲ ، ۹۶ -

تا ۹۹ ، ۱۰۵ ، ۱۰۸ ، ۱۱۰ -

۱۱۲ ، ۱۲۵ ، ۱۲۷ ، ۱۲۸ ، ۱۳۱ -

۱۳۳ ، ۱۴۲ ، ۱۴۴ ، ۱۴۸ -

۱۶۳ ، ۱۷۱ ، ۱۷۳ ، ۱۸۲ -

۱۸۴ ، ۱۸۸ ، ۱۸۹ ، ۱۹۶ ، ۲۰۵ -

۲۲۲ ، ۲۲۹ ، ۲۳۴ ، ۲۴۸ -

۲۵۲ ، ۲۵۳ ، ۲۵۵ ، ۳۰۴ -

۳۰۹ ، ۳۱۴ ، ۳۳۵ ، ۳۳۷ -

۳۴۲ ، ۳۵۳ ، ۳۵۵ ، ۳۵۷ -

۳۵۸ ، ۳۸۶ ، ۳۹۶ ، ۴۰۵ -

(ج ۳) ۵۴ ، ۶۲ ، ۸۰ ، ۱۶۴ -

۳۴۸ ، ۳۸۱ -

خان دوران ، خواجہ صابر : (ج ۱)

۱۴۹ ، ۱۵۰ ، ۱۵۵ ، ۲۸۴ -

خان دوران بہادر ، نصرت جنگ :

(ج ۱) ۲۵۶ -

خان زاد خان ولد مہابت خان :

(ج ۱) ۲۲۷ - (ج ۲) ۲۷۶ ،

۳۲۹ - (ج ۲) ۴۴۷ ، ۴۴۸ - (ج ۳)

۵ ، ۷۵ -

خان زمان : (ج ۱) ۱۷۴ ، ۲۳۹ ،

۲۹۲ ، ۲۹۴ ، ۲۹۶ ، ۲۹۷ ، ۲۹۸ ،

۳۱۱ ، ۳۱۸ ، ۳۸۳ ، ۳۸۴ ،

۳۸۹ ، ۴۰۴ ، ۴۰۶ ، ۴۲۰ تا

۴۲۲ ، ۴۷۱ ، ۴۷۳ ، ۴۷۶ ،

۴۷۷ ، ۴۷۹ ، ۴۸۳ ، ۴۸۵ ،

۴۸۶ ، ۴۸۹ ، ۴۹۱ ، ۴۹۵ تا

۴۹۹ ، ۵۰۴ ، ۵۰۶ ، ۵۰۷ -

(ج ۲) ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۴ ، ۴۶ ،

۵۵ ، ۵۶ ، ۵۸ ، ۶۲ ، ۸۵ ،

۱۲۷ ، ۱۲۹ ، ۱۳۰ ، ۱۳۳ ،

۱۴۲ ، ۱۴۸ ، ۱۵۰ ، ۱۵۳ تا

۱۵۶ ، ۱۵۷ ، ۱۶۳ ، ۱۶۵ ،

۱۶۶ ، ۱۷۷ ، ۱۷۹ ، ۱۸۲ تا

۱۹۷ ، ۲۰۵ ، ۲۳۸ ، ۳۴۹ -

خان عالم : (ج ۱) ۱۸۳ ، ۲۲۲ ،

۲۲۵ ، ۲۲۶ ، ۴۰۵ ، ۵۱۷ -

(ج ۲) ۸۰ ، ۲۲۵ ، ۲۴۵ -

خان قلی : (ج ۱) ۱۴۶ -

خان مجد : (ج ۳) ۱۹۱ ، ۱۹۳ -

خانہ زاد خان [رک : خانزاد خان ولد

مہابت خان] -

خانہ زاد خان بن یمین الدولہ : (ج ۳)

۱۰۵ ، ۱۰۸ -

- خانم زاد خان ولد ظفر خان : (ج ۳)
- ۵۷
- خانم زاد خان ولد سعید خان : (ج ۳)
- ۲۸۴
- خانم زاد خان ، میرزا ، شیخ : (ج ۲)
- ۲۳۳ ، ۲۳۲
- خان یار بیگ : (ج ۱) ۵۳ ، ۵۸ -
خاوند محمود ، خواجہ : (ج ۳) ۲۸۴ -
ختکہ بی (سفیر نذر محمد خان) : (ج ۴)
- ۸۵
- خدا دوست ولد سردار خان : (ج ۳)
- ۳۷۶
- خدا قلی : (ج ۲) ۱۵۴ ، ۲۳۱ ،
- ۲۳۷
- خداوند خان : (ج ۱) ۳۸۳ -
خدا یار ولد پلنگتوش : (ج ۳) ۳۸۱ -
خدمت پرست خان : [رک : رضا بیادر] -
خدمت خان : (ج ۱) ۱۷۶ -
خدمت گار خان : (اسلام قلی) : (ج ۳)
- ۱۱۳
- خلیجۃ الزمانی : [رک : رقبہ سلطان بیگم] -
خرد خان : (ج ۳) ۸۵ -
خرم : [رک : شاہجہان بادشاہ] ختک :
(ج ۱) ۳۱۵ ، ۳۲ -
خسرو ، شہزادہ ، سلطان (مقدمہ) (ب) -
(ج ۱) ۲۹ تا ۳۴ ، ۵۵ ، ۵۷ ،
۶۳ ، ۸۰ ، ۱۱۲ ، ۱۳۴ تا ۱۳۵ -
- ۱۶۹ - (ج ۲) ۲۲۵ ، ۲۷۶ ،
۳۷۱ ، ۴۲۱ ، ۴۲۲ -
خسرو بی : (ج ۱) ۵۸ -
خسرو بیگ : (ج ۲) ۲۸۵ ، ۲۹۶ ،
۲۹۷ ، ۳۶۳ ، ۳۶۲ ، ۳۶۸ ،
۳۹۸ ، ۴۱۴ -
خسرو بیگ ترکان قوش بیگی : (ج ۲)
۴۱۴ - (ج ۳) ۳۵۶ -
خسرو پاشا : (ج ۱) ۲۸۲ -
خسرو سلطان خلف نذر محمد خان :
(ج ۲) ۱۴۷ ، ۳۹۴ ، ۳۹۵ ،
۴۰۶ ، ۴۰۸ ، ۴۱۷ - (ج ۳) ۶ ،
۷۶ ، ۸۲ ، ۹۲ ، ۹۸ ، ۱۰۰ ،
۱۱۷ ، ۱۳۵ ، ۱۷۷ ، ۳۴۹ -
خسرو شاہ : (ج ۱) ۱۷ -
خضر ، حضرت : (ج ۲) ۳۵ ،
(ج ۳) ۲۸ ، ۴۳ ، ۴۶ ، ۳۰۸ ،
- ۳۳۳
- خضر ، سید : (ج ۳) ۱۸۷ -
خضر سلطان ککھور : (ج ۱) ۳۱۵ -
(ج ۲) ۲۸۵ -
خلفائے راشدین : (ج ۱) ۴۰۹ ،
(ج ۲) ۱۹۵ ، ۲۳۲ -
خلف خان : (ج ۲) ۲۶۷ ، ۲۶۹ -
خلیفہ سلطان : (ج ۱) ۲۸۴ - (ج ۲)
۴۳۷ - (ج ۳) ۱۵۰ ، ۱۸۵ ،
- ۴۶۱
- خلیل : (ج ۱) ۳۱۵ -

۲۴۷ ، ۲۶۶ ، ۲۷۷ ، ۳۰۶ -

(ج ۲) ۲۵۶ ، ۲۹۱ ، ۳۵۳ ،

۳۸۰ ، ۳۸۵ ، ۳۹۷ ، ۴۱۳ ،

۴۳۱ ، ۴۳۳ - (ج ۲) ۶۵ ، ۷۸ ،

۱۰۴ ، ۱۱۹ ، ۲۴۴ ، ۳۵۹ ،

۳۶۶ -

خنجر خان چوره آقاسی : (ج ۱)

۲۲۵ -

خنجر قطغان : (ج ۳) ۷۴ -

خواجه اسحاق ده بیدی : (ج ۳)

۲۸۴ ، ۳۸۶ -

خواجه اسماعیل : (ج ۳) ۱۸۶ -

خواجه بابا عارف خان : (ج ۱) ۳۳۲ ،

۳۵۷ -

خواجه باقی سمرقندی : (ج ۳) ۲۸۷ -

خواجه برخوردار (داماد مهابت خان) :

(ج ۳) ۱۴۷ ، ۳۵۶ -

خواجه بقا : (ج ۲) ۴۲۲ -

خواجه بهاری : (ج ۳) ۲۸۹ -

خواجه بهلول : (ج ۳) ۲۶۳ -

خواجه جهان (ج ۱) ۳۳ ، ۲۲۰ ،

۲۲۵ ، ۲۲۶ ، ۳۸۴ ، ۳۸۵ -

(ج ۳) ۳۸۴ -

خواجه حسن ده بیدی : (ج ۳) ۳۷۸ -

خواجه حسین جوئباری : (ج ۲) ۴۲۳ -

خواجه خان نیرۀ صفدر خان : (ج ۳)

۵۴ ، ۵۷ ، ۱۲۳ ، ۱۲۹ ، ۱۴۶ ،

۱۷۶ ، ۳۶۷ -

خلیل الله بیگ : (ج ۲) ۲۸۵ -

خلیل الله خان : (ج ۱) ۴۴۴ ، ۴۴۶ ،

۴۵۵ - (ج ۲) ۴۷ ، ۱۳۲ ،

۱۸۶ ، ۲۵۳ ، ۲۵۵ ، ۲۶۴ ،

۲۷۱ ، ۲۸۲ ، ۲۸۳ ، ۲۷۱ ،

۳۰۰ ، ۳۰۳ ، ۳۱۰ ، ۳۲۱ ،

۳۳۹ ، ۳۴۱ ، ۳۵۶ ، ۳۸۵ ،

۳۸۶ ، ۳۸۸ ، ۳۹۳ ، ۳۹۶ تا

۳۹۸ ، ۴۰۴ ، ۴۱۱ ، ۴۱۲ ،

۴۱۶ ، ۴۲۷ تا ۴۳۹ ، ۴۶۲ -

(ج ۳) ۵ ، ۴۱ ، ۴۹ ، ۷۶ ،

۸۰ ، ۸۳ ، ۹۰ ، ۹۲ ، ۱۲۰ ،

۱۳۷ ، ۱۳۹ ، ۱۴۳ ، ۱۴۸ ،

۱۵۶ ، ۱۵۷ ، ۱۶۳ ، ۱۶۷ ،

۲۰۱ ، ۲۳۲ ، ۲۳۳ ، ۳۵۰ ،

۳۶۱ -

خلیل بیگ : (ج ۲) ۲۸۲ ، ۳۴۸ ،

۳۴۹ ، ۳۷۳ ، ۳۷۵ ، ۳۸۶ ،

۳۹۷ ، ۴۴۲ ، ۴۴۳ - (ج ۳)

۱۱۹ -

خلیل خان : (ج ۱) ۱۷۵ ، ۵۱۱ -

خلیل خان قراول بیگی : (ج ۲) ۱۸۶ -

خلیل خان میر آتش : (ج ۲) ۱۴۶ ،

۱۴۷ ، ۱۴۹ -

خلیل میر : (ج ۲) ۲۵۱ - (ج ۳)

۵۵ ، ۱۳۲ -

خنجر خان : (ج ۱) ۸۷ ، ۱۲۴ ،

۱۲۵ ، ۱۳۰ ، ۲۲۵ ، ۲۴۶ ،

- خواجه خوانی : [رک : خواجه جهان] -
 خواجه دولت محلی (دربار خان) : (ج ۳)
 ۱۹۸ ، ۳۸۵ -
 خواجه روشن گرز دار : (ج ۳) ۹۰ -
 خواجه زید : (ج ۳) ۱۱ -
 خواجه شیر : ۳۱۳ ، ۳۱۵ -
 خواجه صابر : [رک : خان دوران] -
 خواجه صادق : (ج ۳) ۱۶۰ -
 خواجه ضابط : (ج ۳) ۱۳۶ -
 خواجه طالب محلی : (ج ۳) ۳۸۵ -
 خواجه طاهر : (ج ۱) ۱۲۳ - (ج ۲)
 ۴۲ ، ۴۲۲ -
 خواجه طیب : (ج ۲) ۴۰۶ ، ۴۲۳ ،
 ۴۲۶ - (ج ۳) ۱۰۰ ، ۸۲ ، ۱۷ -
 ۱۰۸ ، ۱۱۶ ، ۱۲۱ ، ۳۵۱ -
 ۳۷۲ ، ۳۷۵ -
 خواجه عیسی : (ج ۳) ۱۶ ، ۱۰۸ ،
 ۳۷۲ -
 خواجه فاضل : (ج ۳) ۳۸۶ -
 خواجه قاسم : (ج ۱) ۱۵۷ - (ج ۳)
 ۳۷۸ -
 خواجه کامگار : (ج ۱) ۳۳۸ ، ۳۳۹ -
 خواجه کلان سامانی : (ج ۱) ۱۳ -
 (ج ۲) ۴۳۲ -
 خواجه کمال : (ج ۲) ۴۰۴ -
 خواجه محسن : (ج ۱) ۵۸ ، ۶۱ -
 خواجه محمد شریف ده بیدی : (ج ۳)
 ۳۷۸ -
- خواجه معموری : (ج ۳) ۳۸۵ -
 خواجه معین [رک : معین الدین چشتی] -
 خواجه موسی : (ج ۳) ۱۶ ، ۱۰۸ ،
 ۱۱۶ ، ۳۷۵ -
 خواجه مهدی : (ج ۳) ۳۷۵ -
 خواجه میرک : (ج ۲) ۲۸۸ -
 خواجه ناصر الدین بن عبیدالله احرار :
 (ج ۱) ۱۶ -
 خواجه نظام : (ج ۱) ۲۸۵ -
 خواجه نور الله : (ج ۲) ۴۲۲ - (ج ۳)
 ۳۸۶ -
 خواجه هاشم ده بیدی : (ج ۲) ۴۴۴ -
 (ج ۳) ۳۷۸ -
 خواجه یاقوت : (ج ۲) ۸۳ -
 خواجه یحیی : (ج ۳) ۳۸۶ -
 خواص خان : (ج ۱) ۱۷۴ ، ۲۳۳ ،
 ۲۷۴ ، ۲۹۲ ، ۲۹۳ ، ۲۹۵ ،
 ۳۲۰ ، ۳۲۱ ، ۳۲۳ ، ۳۵۱ ،
 ۳۵۲ ، ۳۸۱ ، ۳۸۸ ، ۳۹۱ ،
 ۳۹۳ ، ۵۱۱ - (ج ۲) ۲۶۷ ،
 ۲۷۰ ، ۳۱۶ - (ج ۳) ۵۲ ،
 ۵۷ -
 خواص خان (آقا حیدر) : (ج ۱) ۳۵۱ -
 خوجم شکور : (ج ۲) ۳۹۷ -
 خورشید نظر ولد خواجه ابوالحسن :
 (ج ۳) ۳۸۲ -

- خواجه خوانی : [رک : خواجه جهان] -
 خواجه دولت محلی (دربار خان) : (ج ۳)
 ۱۹۸ ، ۳۸۵ -
 خواجه روشن گرز دار : (ج ۳) ۹۰ -
 خواجه زید : (ج ۳) ۱۱ -
 خواجه شیر : ۳۱۳ ، ۳۱۵ -
 خواجه صابر : [رک : خان دوران] -
 خواجه صادق : (ج ۳) ۱۶۰ -
 خواجه ضابط : (ج ۳) ۱۳۶ -
 خواجه طالب محلی : (ج ۳) ۳۸۵ -
 خواجه طاهر : (ج ۱) ۱۲۳ - (ج ۲)
 ۴۲ ، ۴۲۲ -
 خواجه طیب : (ج ۲) ۴۰۶ ، ۴۲۳ ،
 ۴۲۶ - (ج ۳) ۱۰۰ ، ۸۲ ، ۱۷ -
 ۱۰۸ ، ۱۱۶ ، ۱۲۱ ، ۳۵۱ -
 ۳۷۲ ، ۳۷۵ -
 خواجه عیسی : (ج ۳) ۱۶ ، ۱۰۸ ،
 ۳۷۲ -
 خواجه فاضل : (ج ۳) ۳۸۶ -
 خواجه قاسم : (ج ۱) ۱۵۷ - (ج ۳)
 ۳۷۸ -
 خواجه کامگار : (ج ۱) ۳۳۸ ، ۳۳۹ -
 خواجه کلان سامانی : (ج ۱) ۱۳ -
 (ج ۲) ۴۳۲ -
 خواجه کمال : (ج ۲) ۴۰۴ -
 خواجه محسن : (ج ۱) ۵۸ ، ۶۱ -
 خواجه محمد شریف ده بیدی : (ج ۳)
 ۳۷۸ -

۱۵۳ ، ۱۵۶ ، ۱۵۷ -

دارا شکوه ، سلطان : (ج ۱) ۷۷ ، ۷۸ ، ۷۹

۹۰ ، ۱۵۸ ، ۱۵۹ ، ۱۶۰

۲۳۱ ، ۳۵۵ ، ۳۰۲ ، ۳۰۳

۳۲۵ ، ۳۳۵ ، ۳۳۶ ، ۳۳۷

۵۱۶ - (ج ۲) ۵۷ ، ۵۸ ، ۵۹

۸۰ ، ۱۳۴ ، ۱۶۸ ، ۱۷۷

۱۸۵ ، ۱۸۸ ، ۲۰۸ ، ۲۰۹

۲۴۹ ، ۲۵۰ ، ۲۵۱ ، ۲۵۲

۲۶۹ ، ۲۷۱ ، ۲۷۲ ، ۲۷۳

۳۰۲ ، ۳۰۳ ، ۳۰۴ ، ۳۰۵

۳۲۲ ، ۳۲۹ ، ۳۳۰ ، ۳۳۱

۳۵۷ ، ۳۵۸ ، ۳۵۹ ، ۳۶۰

۴۰۴ ، ۴۰۵ ، ۴۰۶ ، ۴۰۷

۴۶۱ - (ج ۳) ۵ ، ۱۳ ، ۱۴

۴۹ ، ۵۱ ، ۵۲ ، ۵۳ ، ۵۴ ، ۵۵

۹۹ ، ۱۱۷ ، ۱۱۸ ، ۱۱۹

۱۳۸ ، ۱۵۲ ، ۱۵۳ ، ۱۵۴

۲۰۶ ، ۲۰۹ ، ۲۱۰ ، ۲۱۱

۲۲۵ ، ۲۲۷ ، ۲۲۸ ، ۲۲۹

۲۴۴ ، ۲۴۵ ، ۲۴۶ ، ۲۴۷

۲۶۱ ، ۲۸۹ ، ۳۰۰ ، ۳۰۱

- ۳۴۷

داسن پروفیسر : (دیباچہ) ۳ -

دانا دل نبیره عہدالکرم : (ج ۳) ۳۶۷ -

دانشمند خان : (ج ۳) ۱۶۰ ، ۱۶۱ ، ۱۶۲

۱۷۵ ، ۱۸۵ ، ۲۰۱ ، ۲۰۲

- ۳۵۵

خوشحال بیگ (پسر خواندہ میرزا رستم) :

(ج ۳) ۳۷۶ -

خوشحال بیگ قانشال : (ج ۳) ۳۷۶ -

خوشحال بیگ کاشغری : (ج ۲) ۳۷۶ ،

۳۸۶ ، ۴۱۳ - (ج ۳) ۱۰ ، ۱۱

۱۰۴ ، ۱۱۹ ، ۳۵۸ ، ۳۷۶ -

خوشحال ، حکیم : (ج ۱) ۶۳ ، ۲۳۳ ،

۴۰۳ - (ج ۲) ۶۲ ، ۱۲۹ ، ۱۵۷

- ۲۸۲

خوشحال خان : (ج ۳) ۱۱۱ -

خوشحال قاضی : (ج ۳) ۸۷ ، ۱۴۲ ،

۱۷۷ ، ۳۸۶ -

خوش خبر خان : (ج ۱) ۳۴ -

خوشی لب چاک : (ج ۲) ۴۳۲ ،

۴۴۴ - (ج ۳) ۷۵ ، ۱۱۱ -

خوندکار : (ج ۱) ۲۴ -

خیال الله خان : (ج ۳) ۱۶۷ -

خیرات خان : (ج ۱) ۵۱۵ - (ج ۲) ۱ -

خیریت خان حبشی : (ج ۱) ۳۹۲ ،

۴۷۳ ، ۴۸۵ ، ۴۸۸ - (ج ۲)

- ۱۳۲

خیریت شیرازی : (ج ۳) ۱۷۱ -

د

داراب خان : (ج ۱) ۱۱۸ ، ۱۱۹ تا

۱۲۲ ، ۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۱۳۰ ،

۱۴۱ تا ۱۴۴ ، ۱۴۸ ، ۱۵۱ ،

دانی ، اے - ایچ : (مقدمہ) من ، ع ،
ف ، ق -
دانیال ، سلطان : (ج ۱) ۱۰۶ ،
۱۵۳ ، ۱۵۷ ، ۱۷۳ ، ۱۸۲ ،
۴۵۵ - (ج ۲) ۱۶۱ ، ۱۶۷ -
داؤد : (ج ۱) ۳۱۴ -
داؤد حکیم (نقرب خاں) : (ج ۲) ۳۳۴ ،
۳۴۷ ، ۳۵۳ ، ۳۶۱ ، ۴۲۸ -
(ج ۳) ۱۶۶ ، ۱۷۷ ، ۱۹۹ ،
۳۰۴ -
داؤد خاں : (ج ۳) ۱۷۵ ، ۲۲۵ -
داؤد شیخ ، فوجدار : (ج ۳) ۱۷۵ -
داؤد مہتر : (ج ۲) ۳۰۶ -
داور بخش سلطان : (ج ۱) ۱۶۹ ،
۱۷۰ ، ۱۷۳ ، ۱۸۲ ،
۳۱۹ ، ۵۰۸ -
داؤی ، حکیم : (ج ۳) ۳۰۳ -
دبیر ، شیخ : (ج ۱) ۳۹۱ - (ج ۲)
۱۰۱ ، ۱۵۵ -
دتاجی : (ج ۲) ۱۲۹ - (ج ۳) ۳۵۵ -
دربار خاں : (ج ۳) ۱۹۸ -
درجن سال : (ج ۲) ۱۱۲ -
درگ بہان : (ج ۲) ۱۱۲ ، ۱۲۶ -
درویش احمد ، شیخ : (دیباچہ) ۱۳ -
درویش بیگ قاقشال : (ج ۳) ۳۶۵ -
درویش محمد دکنی : (ج ۱) ۳۲۴ -
(ج ۲) ۱۷۳ ، ۱۷۹ -

دریا خاں : (ج ۱) ۱۴۹ ، ۱۵۰ ،
۲۴۲ ، ۲۶۰ ، ۳۰۷ ، ۳۰۸ ،
۳۱۰ ، ۳۲۵ ، ۳۲۶ ، ۳۳۱ ،
۳۳۳ ، ۳۳۴ - (ج ۳) ۳۵۱ -
دریا رائے : (ج ۲) ۳۳۰ -
دلاور بن بہادر خاں : (ج ۴) ۷۶ ،
۱۰۹ ، ۱۱۹ -
دلاور خاں : (ج ۱) ۲۲۶ ، ۳۲۷ -
(ج ۲) ۹۹ - (ج ۳) ۳۵۵ -
دلاور خاں بریج : (ج ۱) ۱۴۹ ، ۲۲۰ ،
۲۶۶ - (ج ۳) ۳۵۱ -
دلاور خاں حبشی : (ج ۱) ۱۲۰ ،
۱۲۱ ، ۱۲۵ - (ج ۳) ۱۹۶ ،
۳۵۷ -
دلاور خاں کاکر : (ج ۱) ۵۸ ، ۶۴ ،
۶۸ - (ج ۳) ۳۶۹ -
دلدار بیگ تولکچی : (ج ۳) ۳۸۲ -
دلدار خاں ولد سردار خاں : (ج ۳)
۳۶۹ -
دلدوز ولد سرفراز خاں : (ج ۳) ۳۶۰ -
دلیپ رائہور : (ج ۲) ۲۰۶ - (ج ۳)
۳۷۹ -
دلیر خاں : (ج ۱) ۱۸۰ ، ۱۸۱ ،
۲۲۲ ، ۲۸۵ ، ۳۰۹ ، ۳۵۲ -
(ج ۲) ۲۳۲ ، ۲۸۰ - (ج ۳) ۱۷۷ ،
۸۴ ، ۱۰۳ ، ۱۰۷ ، ۱۱۲ ، ۱۱۹ ،
۱۳۰ ، ۱۷۹ ، ۱۹۰ ، ۱۹۱ ،
۱۹۴ ، ۱۹۶ ، ۲۰۹ ،

- دولت خاں ، شہزادہ : (ج ۲) ، ۴۰ ،
 - ۱۶۷ ، ۱۲۱
- دولت مند : (ج ۲) ، ۵۳ - (ج ۳)
 - ۳۶۰
- دھریل : (ج ۳) ، ۹۳ -
 دھنا جی : (ج ۲) ، ۳۷۹ -
- دیال داس جھالہ : (ج ۲) ، ۹۹ ، ۱۲۹ ،
 - ۴۲۷ - (ج ۳) ، ۳۶۸
- دیانت خاں ، حکیم جالا : (ج ۱)
 ، ۳۸۱ ، ۳۱۷ ، ۲۳۶ ، ۱۷۴
 ، ۲۵۳ ، ۳ - (ج ۲) ، ۳۹۶ ، ۳۸۵
 - ۲۷۷
- دیانت خاں دیوان : (ج ۲) ، ۳۵۴ -
 (ج ۳) ، ۵۵ ، ۳۶۶ -
- دیانت خاں دشت بیاضی : (ج ۳) ، ۳۵۵ -
- دیانت راؤ : (ج ۲) ، ۲۴۱ ، ۲۵۰ -
 (ج ۳) ، ۳۶۸ -
- دیپی سنگھ بندیلہ : (ج ۲) ، ۸۶ ، ۸۸ ،
 ، ۹۲ ، ۹۴ ، ۱۰۳ ، ۳۸۵ ، ۳۹۷ ،
 ، ۴۳۴ ، ۴۳۶ - (ج ۳) ، ۶۸ ، ۶۹ ،
 - ۱۱۹ ، ۱۷۹ ، ۳۵۶
- دین دار خاں : (ج ۱) ، ۱۸۳ ، ۲۲۳ -
- (ج ۲) ، ۶۵ ، ۹۰ ، ۲۵۶ ، ۳۷۹ ،
 (ج ۳) ، ۳۵۷ -
- دین محمد خاں (یتیم سلطان) : (ج ۱)
 - ۲۵۲ (ج ۲) ، ۴۱۷ ، ۴۳۷

- ، ۲۱۱ ، ۲۴۵ ، ۲۵۳ ، ۳۵۲ ،
 - ۳۵۹ ، ۳۵۶
- دلیر ہمت : (ج ۱) ، ۴۷۱ ، ۴۷۳ ،
 ، ۴۸۲ ، ۴۸۱ ، ۴۷۹ ، ۴۷۶
 - ۴۸۸ تا ۴۹۰ - (ج ۲) ، ۱۲۹ -
 (ج ۳) ، ۳۸۵ -
- دمتال : (ج ۲) ، ۲۹۵ - (ج ۳) ، ۹۶ -
- دوارکا داس : (ج ۱) ، ۲۲۴ ، ۳۰۵ ،
 ، ۳۱۰ ، ۳۳۲ ، ۳۳۶ - (ج ۳)
 - ۳۶۰
- دوائی حکیم : (ج ۱) ، ۲۶ ، ۲۷ -
- دوتو ناگھناتھ : (ج ۱) ، ۴۸۸ -
- دوست بیگ : (ج ۱) ، ۵۸ ، ۶۱ -
 (ج ۳) ، ۷۵ -
- دوست علی ، سلطان : (ج ۲) ، ۲۳۱ -
- دوست علی اتگہ : (ج ۳) ، ۶۳ ، ۶۷ -
- دوست کام : (ج ۳) ، ۱۵۴ ، ۳۷۲ -
- دولت ، زمیندار : (ج ۳) ، ۱۱۰ -
- دولت بی : (ج ۲) ، ۳۷۰ ، ۳۷۴ -
- دولت بیگ سرانداز : (ج ۳) ، ۳۷۱ -
- دولت بیگ تھانے دار : (ج ۲)
 - ۳۷۵
- دولت بیگ قاقشال : (ج ۲) ، ۳۹۵ -
- دولت ترین : (ج ۳) ، ۱۱۹ ، ۳۶۴ -
- دولت خاں ولد قیام خاں : (ج ۲)
 ، ۲۸۵ ، ۳۸۵ ، ۴۶۲ - (ج ۳)
 ، ۱۰۳ ، ۱۱۹ ، ۳۶۱ ، ۳۶۹ -

۳۹۸ ، ۴۰۹ ، ۴۱۶ ، ۴۲۴
 ۴۲۶ ، ۴۲۸ ، ۴۲۹ ، ۴۳۱
 ۴۳۴ - (ج ۳) ۱۱۵ ، ۱۱۹
 ۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۱۳۰ ، ۲۴۴
 - ۳۵۳

راج سنگھ : (ج ۱) ۵۱۳ ، ۵۱۵ -
 (ج ۲) ۲۸۲ - (ج ۳) ۱۲۱ ، ۳۵۰
 - ۳۶۸ ، ۳۸۳

راج کنور : (ج ۲) ۱۷۷ ، ۳۲۵ -
 ۳۲۶ - (ج ۳) ۱۶ ، ۱۸ -
 راج گچ سنگھ : (ج ۱) ۱۷۹ -
 راجہ سان زمیندار جموں : (ج ۳) ۳۷۹ -
 راجی ولد سید عبد الہادی : (ج ۳)
 - ۳۸۰

راجی بیگ : (ج ۳) ۳۷۷ -
 راجی علی خاں : (ج ۱) ۲۹۴ -
 راجی مانک پوری : (ج ۳) ۳۷۰ -
 راگھو : (ج ۱) ۳۱۲ - (ج ۲) ۹۹ -
 (ج ۳) ۱۶۶ -

رام پرش سنگھ : (دیباچہ) ۱۴ -
 رام چندر بگھیلہ : (ج ۲) ۵۲ - (ج ۳)
 - ۹۰

رام چند ہادہ : (ج ۱) ۳۰۶ -
 رام داس ، راجہ : (ج ۱) ۴۴ تا ۴۴ ،
 ۲۶۶ ، ۵۱۱ (ج ۲) ۱۲۸ -
 رام داس لروری : (ج ۲) ۲۶۱ -
 رام رتن سنگھ : (دیباچہ) ۱۴ -

دین محمد یساول : (ج ۲) ۴۲۵ -
 دیوجی : (ج ۲) ۱۸۳ -
 دیوی : (ج ۲) ۹۲ - (ج ۳) ۹۵ -

ذ

ذوالفقار آقا : (ج ۳) ۱۳۶ ، ۱۴۱ ،
 ۱۴۲ تا ۱۴۵ ، ۱۴۸ ، ۱۶۱ -
 ذوالفقار ولد اللہ یار خاں : (ج ۳)
 - ۳۸۱

ذوالفقار بیگ ترکمان : (ج ۳) ۳۶۱ -
 ذوالفقار خاں : (ج ۱) ۱۷۵ - (ج ۲)
 ۱۲۱ ، ۲۳۳ ، ۲۵۲ ، ۲۵۵ ،
 ۲۸۰ ، ۲۸۵ ، ۲۹۱ ، ۲۹۲ ،
 ۳۰۸ ، ۳۲۱ ، ۳۳۸ ، ۳۸۰
 (ج ۳) ۱۸ ، ۹۱ ، ۱۲۱ ، ۱۳۲ ،
 ۱۵۴ ، ۱۵۹ ، ۱۶۰ ، ۱۷۴ -
 - ۱۸۷

ذوالقدر خاں : (ج ۱) ۳۱۵ - (ج ۲)
 ۲۴۲ ، ۳۷۸ ، ۳۸۵ ، ۴۱۹ ،
 ۴۶۳ - (ج ۳) ۱۱ تا ۱۳ ، ۱۶ ،
 - ۳۵۳

ذوالقرنین فرنگی : (ج ۱) ۴۲۷ - (ج ۲)
 - ۲۵۱ - (ج ۳) ۳۸۰ -
 ذوالنورین رضی ، حضرت : (ج ۲) ۱۹۵ -

ر

راجروپ : (ج ۲) ۲۷۵ ، ۲۹۰ ،
 ۳۷۸ ، ۳۸۳ ، ۳۸۵ ، ۳۸۷ -

راوت راؤ: (ج ۱) ۳۰۶ - (ج ۲) ۱۲۹
 (ج ۳) ۳۸۰ -
 راول پونجا: (ج ۱) ۳۰۶ - (ج ۳)
 ۱۶۱ ، ۱۸۵ ، ۳۵۹ ، ۳۷۶ -
 راول سمرسی: (ج ۳) ۳۶۳ -
 راول منویر بھائی: (ج ۳) ۸۹ ، ۹۰ -
 راؤ اکھیراج: (ج ۳) ۱۵۳ ، ۱۵۵ -
 راؤ دودا: (ج ۱) ۲۲۸ ، ۳۰۵ ،
 ۳۱۰ ، ۳۱۱ ، ۳۱۴ ، ۳۷۷ -
 ۳۸۷ ، ۴۹۵ - (ج ۳) ۳۵۷ -
 راؤ رام چندر: (ج ۳) ۱۴۹ -
 راؤ رابیا: (ج ۳) ۳۶۱ -
 راؤ رتن ہادہ [رک: رتن ہادہ ، راؤ] -
 راؤ روپ سنگھ چندراوت: (ج ۲) ۴۰۸ -
 (ج ۳) ۳۵۸ -
 راؤ سور بھورتیہ: (ج ۱) ۲۴۵ ،
 ۲۹۲ ، ۳۰۶ ، ۳۲۰ ، ۳۲۳ -
 ۳۷۹ - (ج ۳) ۳۵۱ -
 رای باغ: (ج ۱) ۳۹۴ -
 رای بھیمے مل: (دیباجہ) ۱۴ -
 رای بھوکنی مل: (دیباجہ) ۱۴ -
 رائے بیدر: (ج ۳) ۱۹۰ -
 رای راپاں (سندر داس ، رائے): (ج ۲)
 ۲۸۶ ، ۳۲۴ - (ج ۳) ۵۰ ،
 ۳۶۶ ، ۳۸۵ - [سندر داس بھی
 دیکھیے]

رام سنگھ: (ج ۲) ۲۳۱ ، ۲۷۱ ،
 ۳۰۳ ، ۳۲۶ ، ۴۰۸ ، ۴۳۴ -
 (ج ۳) ۹۶ ، ۱۰۶ ، ۱۱۹ ،
 ۳۶۵ -
 رام سنگھ راتھور: (ج ۳) ۵۴ ، ۵۶ ،
 ۶۹ ، ۱۰۳ ، ۳۵۴ ، ۳۷۱ -
 ۳۸۲ -
 رام سنگھ کنور: (ج ۲) ۳۹۰ - (ج ۳)
 ۹۶ ، ۱۰۸ ، ۱۲۰ ، ۱۳۹ ،
 ۱۶۴ -
 رانا برادر راوت دکھنی: (ج ۳) ۳۸۰ -
 رانا امر سنگھ: (ج ۱) ۲۴ ، ۳۱ ،
 ۵۱ ، ۵۵ تا ۵۷ ، ۶۰ ، ۶۲ ،
 ۶۵ ، ۶۶ ، ۶۸ تا ۷۲ ، ۷۴ ،
 ۷۵ ، ۸۰ ، ۸۱ ، ۸۳ ، ۸۴ ، ۹۵ ،
 ۹۶ ، ۱۸۲ ، ۱۸۳ ، ۳۳۶ - (ج ۲)
 ۶۸ ، ۷۰ ، ۸۶ ، ۹۷ ، ۱۲۳ ،
 ۱۲۸ ، ۱۸۹ ، ۲۶۱ ، ۲۸۲ ،
 ۲۸۴ ، ۲۹۳ ، ۳۰۳ ، ۳۳۸ تا
 ۳۴۸ - (ج ۳) ۳۴۸ ، ۳۴۹ -
 ۳۵۳ ، ۱۷۹ ، ۱۸۳ -
 رانا ہر تاب: (ج ۱) ۶۰ -
 رانا ساگر: (ج ۱) ۱۸۳ -
 رانا سانگا: (ج ۱) ۶۰ ، ۱۱۳ -
 رانا کرن: (ج ۳) ۱۶۵ ، ۱۹۲ ،
 ۳۶۱ - [کرن ، رانا بھی دیکھیے]

- رحمان اللہ : (ج ۳) - ۳۷۰ -
 رحمان علی : (مقدمہ) س -
 رحمت اللہ ، خواجہ ، میر توزک :
 (ج ۳) ۱۳۹ ، ۱۸۱ ، ۳۶۵ -
 رحمت اللہ ، خواجہ ، دہ بندی : (ج ۳)
 - ۳۷۲ -
 رحمت خاں داروغہ : (ج ۱) - ۳۱۰ -
 (ج ۲) ۳۸۲ - (ج ۳) ۱۳۹ ،
 - ۳۶۲ -
 رحیم بیگ : (ج ۲) : ۲۸۸ -
 رحیم خاں : (ج ۱) ۱۴۹ ، ۳۰۸ -
 (ج ۳) - ۳۵۰ -
 رزاق بی : (ج ۱) - ۵۸ -
 رزوی - ایچ - ایچ : (دیباچہ) : ۵ -
 رزق اللہ : (ج ۱) ۳۸۸ - (ج ۳) ۲۶۷ ،
 - ۳۷۲ -
 رستم ولد قزلباش خاں : (ج ۳) ۳۷۳ -
 رستم ولد خسرو : (ج ۲) ۴۱۷ -
 رستم پسر رندولہ : (ج ۳) ۱۹۱ ، ۱۹۳ -
 رستم ، پهلوان : (ج ۳) ۲۲۵ ، ۲۴۹ -
 رستم خاں : (ج ۱) ۱۴۳ - (ج ۲)
 ۶۵ ، ۷۰ ، ۹۰ ، ۱۳۲ ، ۱۴۶ تا
 ۱۴۹ ، ۲۸۷ ، ۲۹۱ ، ۲۹۳ ،
 ۳۰۰ ، ۳۰۲ ، ۳۰۳ ، ۳۰۹ ،
 ۳۳۱ ، ۳۷۶ ، ۳۸۵ ، ۳۸۶ ،
 ۳۹۳ ، ۴۰۱ ، ۴۰۴ ، ۴۰۶ ،
 ۴۱۲ تا ۴۱۴ ، ۴۱۶ ، ۴۲۱ ،

- راے سنگھ ، راجہ : (ج ۱) ۲۳۷ - (ج ۲)
 ۵۴ ، ۵۶ ، ۹۰ ، ۲۵۲ ، ۲۷۴ ،
 ۲۸۴ ، ۳۰۳ ، ۳۳۸ ، ۳۵۷ ، ۳۷۶ ،
 (ج ۳) ۶۸ ، ۶۹ ، ۷۷ ، ۷۸ ،
 ۸۰ ، ۹۸ ، ۱۰۷ ، ۱۷۹ ، ۱۹۲ ،
 ۱۹۳ ، ۱۹۴ ، ۱۹۷ ، ۳۶۰ -
 راے سنگھ بھورتیا : (ج ۱) - ۳۳ -
 راے سنگھ جھالہ : (ج ۲) ۲۸۵ ،
 ۳۸۰ ، ۳۸۵ - (ج ۳) ۳۶۴ -
 راے سنگھ سیسودیا : (ج ۲) ۲۸۵ ،
 ۳۸۵ - (ج ۳) ۳۵۰ -
 راے سنگھ نروری (راجہ) : (ج ۲)
 - ۴۲۷ -
 راے سین : (ج ۲) ۳۵۵ - (ج ۳)
 - ۱۹۱ -
 رائے ہرچند کچھواہ : (ج ۱) ۳۰۶ -
 (ج ۲) ۲۶۸ -
 رتن : (ج ۳) ۱۰۶ ، ۱۹۰ -
 رتنا دودا : (ج ۲) ۹۶ -
 رتن راٹھور : (ج ۳) ۵۶ ، ۱۰۳ ،
 ۱۷۹ ، ۱۹۱ ، ۳۵۷ -
 رتن بادہ ، راؤ : (ج ۱) ۵۸ ، ۶۸ ،
 ۱۴۴ ، ۱۵۶ ، ۲۳۴ ، ۲۴۵ ،
 ۳۰۶ ، ۳۰۸ ، ۳۸۰ ، ۳۹۵ -
 (ج ۲) ۱۰۹ ، ۱۲۸ ، ۱۸۶ -
 (ج ۳) ۱۹۷ ، ۳۴۹ -
 رتی راؤ ساتیہ : (ج ۱) - ۳۲۶ -

۳۶۹ ، ۵۱۱ - (ج ۲) ۴۰ ،

۲۲۱ ، ۳۳۵ ، ۳۵۰ - (ج ۳)

۵۲ ، ۱۵۵ ، ۱۷۷ ، ۳۶۰ -

رشید خان انصاری : (ج ۱) ۳۶۸ ،

۳۶۹ ، ۳۸۴ - (ج ۲) ۱۷۲ ،

۱۷۴ - (ج ۳) ۱۴۳ ، ۳۵۱ ،

۳۶۰ ، ۳۷۳ -

رضا بهادر : (ج ۱) ۱۵۶ ، ۱۶۰ ،

۱۸۰ تا ۱۸۲ ، ۲۲۰ ، ۲۲۳ ،

۲۷۴ ، ۲۹۲ ، ۲۹۳ - (ج ۳)

۳۵۵ -

رضائی شاعر : (ج ۳) ۲۷۶ -

رضوان آقا : (ج ۲) ۳۹ -

رضوی ، میر : (ج ۱) ۲۸۲ -

رضوی خان : (ج ۳) ۱۵۴ ، ۱۷۶ ،

۱۷۹ ، ۲۰۰ ، ۲۷۸ ، ۳۵۶ -

رضی مشهدی : (ج ۱) ۲۸۲ ، ۳۰۵ -

(ج ۳) ۱۵۸ -

رنگ خان : (ج ۲) ۱۳۵ -

رعایت خان : (ج ۱) ۳۲۰ - (ج ۳)

۳۶۳ -

رفیع الدین ، سید : (ج ۳) ۲۸۷ -

رفیع الله : (ج ۲) ۲۲۴ -

رقیب سلطان بیگم : (ج ۱) ۷ ، ۹ ،

۳۹ ، ۹۴ ، ۱۹۷ - (ج ۲) ۲۵۵ ،

۳۹۲ - (ج ۳) ۱۳۳ -

رکنائے کاشی ، حکیم ، مسیح الملک :

۴۴۴ ، ۴۴۲ ، ۴۵۷ - (ج ۳)

۲ ، ۱۰ ، ۱۴ ، ۴۹ ، ۵۰ ، ۵۳ تا

۵۶ ، ۶۰ ، ۶۴ ، ۶۸ تا ۷۰ ،

۷۷ ، ۸۰ ، ۸۳ ، ۸۴ ، ۹۸ ،

۱۰۲ ، ۱۰۶ ، ۱۰۷ ، ۱۱۹ ،

۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۱۲۶ ، ۱۲۹ ،

۱۳۱ ، ۱۶۲ ، ۱۶۳ ، ۱۸۱ ،

۲۲۵ ، ۲۲۶ ، ۳۴۹ ، ۳۷۳ ،

۳۸۱ -

رستم دستان : (ج ۱) ۳۶۹ ، ۴۴۲ ،

۴۶۶ - (ج ۲) ۲۱۳ ، ۴۵۷ -

(ج ۳) ۱۱ -

رستم راؤ : (ج ۲) ۱۲۹ -

رستم میرزا ، صفوی : (ج ۱) ۴۰ ،

۵۸ ، ۱۳۹ ، ۱۴۱ ، ۲۲۶ ،

۲۵۷ ، ۴۲۶ ، ۴۴۸ - (ج ۲)

۲۴۵ ، ۲۵۱ ، ۲۵۳ ، ۳۰۶ ،

(ج ۳) ۸۱ -

رسول الله صلی علیہ و آلہ وسلم :

[رک : محمد صلی الله علیه و آلہ وسلم] -

رسول بیگ روزبانی : (ج ۳) ۱۸۶ -

رشید ولد میرزا والی : (ج ۳) ۳۸۶ -

رشید الله خان : (ج ۳) ۳۵۹ -

رشیدای خوشنویس : (دیباچہ) ۵ -

(ج ۲) ۲۵۰ - (ج ۳) ۳۶۹ -

رشید خان : (ج ۱) ۲۲۰ ، ۲۲۵ ،

۲۳۸ ، ۲۶۷ ، ۲۷۴ ، ۳۵۲ ،

- ، ۱۱۹ ، ۱۰۶ ، ۹۰ ، ۷۸ ، ۶۹
 ، ۲۲۷ ، ۱۶۲ ، ۱۴۳ ، ۱۲۱
 - ۳۸۲ ، ۳۵۲
 روح اللہ : (ج ۳) ، ۱ ، ۱۵۱ ، ۲۰۱ ،
 - ۳۷۴ ، ۳۶۶
 روز افزوں ، راجہ : (ج ۱) ، ۱۷۴
 ، ۳۰۶ ، ۲۶۶ ، ۲۴۵ ، ۲۳۳
 ، ۳۸۴ ، ۵۱۱ - (ج ۲) - ۴۰ - (ج ۳)
 - ۳۵۸
 روزبہان : (ج ۳) ۳۶۸ -
 روزگار میرزا : (ج ۱) ۴۰ -
 روشن آرا بیگم : (ج ۱) ۸۹ ، ۱۹۲ ،
 - ۳۷۵
 روشن بیگ گرزدار : (ج ۳) ۱۳۶ -
 روشن سلطان : (ج ۲) ۱۳۵ - (ج ۳)
 - ۷۸
 روشن ضمیر : (ج ۱) ۵۱۲ -
 روشن قلم : (دیباجہ) ۵ -
 روشن قلی سر بیگی : (ج ۳) ۵۷ -
 رومی خاں : (ج ۱) ۳۸۷ - (ج ۲)
 - ۱۸۳ ، ۳۹
 ریحان شولاپوری : (ج ۲) ۱۴۵ ،
 - ۱۴۶ - (ج ۳) ۱۹۱ ، ۱۹۸
 ز
 زاہد بیگ : (ج ۱) ۵۸ - (ج ۲) ۲۳۵ -
 - ۳۷۴ (ج ۳)

- (ج ۱) ۱۹۰ ، ۲۲۹ ، ۴۲۰ -
 (ج ۳) ۳۰۳ -
 رکن الدولہ : (ج ۲) ۶۵ -
 رکن الدین روہیلہ : (ج ۱) ۳۱۴ ،
 (ج ۲) ۳۵۲ -
 رگناتھ رائے : (ج ۳) ۸۴ ، ۱۱۶ ،
 ۱۳۹ ، ۱۶۴ ، ۱۶۷ ، ۳۶۶ -
 رنباجی : (ج ۳) ۳۷۹ -
 رنجھور برادر زادہ راجہ بیتھل داس :
 (ج ۳) ۳۸۳ -
 رندولہ خاں : (ج ۱) ۳۴۴ ، ۳۴۵ ،
 ۳۵۱ ، ۳۵۲ ، ۳۶۴ ، ۳۶۷ ،
 ۳۶۹ ، ۴۷۱ تا ۴۷۳ ، ۴۷۶ ،
 ۴۸۱ ، ۴۸۵ ، ۴۸۷ ، ۴۹۰ ،
 ۴۹۲ ، ۴۹۵ ، ۴۹۹ تا ۵۰۱ ،
 ۵۰۶ - (ج ۲) ۱۳۲ ، ۱۳۳ ،
 ۱۴۷ تا ۱۴۹ ، ۱۷۷ ، ۱۸۰ تا
 ۱۸۲ ، ۱۹۱ ، ۱۹۸ ، ۳۷۵ -
 روپ باس : (ج ۲) ۹۱ ، ۲۰۷ ،
 ۳۲۸ ، ۳۲۹ ، ۳۵۰ ، ۳۵۱ -
 (ج ۳) ۱۳۵ ، ۱۴۹ -
 روپ چند گوالیاری : (ج ۳) ۳۶۴ ،
 - ۳۶۷
 روپ خواص : (ج ۲) ۱۸۵ -
 روپ سنگھ راتھور : (ج ۲) ۸۶ ،
 ۳۰۱ ، ۳۳۶ ، ۳۴۷ ، ۳۸۰ ،
 ۳۸۵ ، ۴۰۸ ، ۴۲۷ ، ۴۳۴ -
 (ج ۳) ۱۳ ، ۵۴ ، ۵۶ ، ۶۸ ،

زینت بیگم : (ج ۲) ۲۸۱ -

زین خان : (ج ۱) ۱۴۳ ، ۲۸۱ ،

۲۸۲ - (ج ۲) ۱۴۵ -

زین خان کوکھ : (ج ۲) ۱۲۸ ،

۳۵۷ ، ۳۸۵ - (ج ۳) ۱۶ ،

۱۴۶ ، ۳۶۴ -

من

سادات خان : (ج ۱) ۳۸۱ - (ج ۲)

۱۲۸ - (ج ۳) ۳۵۷ -

سارنگ دھر : (ج ۳) ۳۷۳ -

سارنگ دیو : (ج ۱) ۳۸۲ ، ۳۸۵ -

(ج ۲) ۸۷ ، ۸۰ -

سارو تقی : (ج ۱) ۲۸۲ - (ج ۲)

۳۳۸ -

سارو خان : (ج ۲) ۲۶۹ ، ۲۳۹ ،

۴۴۰ - (ج ۳) ۵۷ ، ۶۳ ، ۷۱ -

سالار سید : (ج ۲) ۳۸۱ -

سالبابن ، راجا : (ج ۱) ۲۷ -

سالیم سیدی : (ج ۱) ۳۴۲ ، ۳۴۳ -

سام : (ج ۱) ۱۵۴ - (ج ۲) ۳۵۷ -

(ج ۳) ۲۴۹ -

ساما جی : (ج ۱) ۳۲۶ -

سام میرزا : (ج ۱) ۲۸۱ -

سپهوجی بھونسلہ : (ج ۱) ۱۲۱ ،

۳۲۶ ، ۳۲۱ ، ۳۲۲ ، ۴۷۰ ، ۴۸۰ ،

۴۷۲ ، ۴۷۶ ، ۴۷۷ ، ۴۸۷ ،

زاهد خان : (ج ۱) ۱۸ ، ۱۴۳ ، ۶۸ -

(ج ۲) ۳۰۰ ، ۳۲۷ ، ۳۳۷ ،

۳۴۶ ، ۳۵۷ ، ۳۶۱ - (ج ۳)

۸۴ ، ۹۲ -

زاهد قاضی : (ج ۱) ۲۴۸ ، ۲۴۹ -

زبردست خان : (ج ۱) ۲۲۰ ، ۲۲۴ -

(ج ۲) ۱۹۸ ، ۱۹۹ ، ۳۳۰ ،

۳۳۱ ، ۳۳۶ ، ۳۳۷ ، ۳۴۹ ،

۳۶۱ ، ۳۸۱ ، ۳۸۷ - (ج ۳)

۷۹ ، ۳۵۷ ، ۳۷۰ -

زکریا : (ج ۳) ۳۶۳ ، ۳۷۸ -

زلفی آقا : (ج ۲) ۲۹۲ -

زنبیل بیگ : (ج ۲) ۲۲۵ -

زیب النساء : (ج ۲) ۲۲۴ -

زید بن محسن شریف : (ج ۳) ۸۷ -

زین الدین ، شیخ : (دیباچہ) ۳ ،

۴ - (ج ۲) ۲۳۹ - (ج ۳) ۱۶ -

زین الدین علی ، میر : (ج ۱) ۵۱۵ -

(ج ۲) ۲۳۹ ، ۲۴۰ -

زین الدین محمد سلطان : (ج ۲) ۲۵۸ -

(ج ۳) ۱ ، ۱۴ ، ۱۶۲ ، ۱۶۳ ،

۳۴۷ -

زین العابدین : (ج ۱) ۱۳۶ ، ۱۳۷ ،

۲۳۹ - (ج ۲) ۲۶ - (ج ۳) ۱۶۰ ،

۳۶۰ ، ۳۸۴ -

زین العابدین ، سلطان : (ج ۲) ۳۸۱ -

زینب ، سیدہ : (ج ۲) ۲۰۶ -

زینت النساء بیگم : (ج ۲) ۳۲۴ -

۳۴۹ - (ج ۳) ۸۹ ، ۸۲ ، ۸۸ ،

۱۴۵ ، ۱۸۰ ، ۳۴۷ -

سترسال، راؤ: (ج ۱) ۲۲۴ ، ۲۶۶ ،

۳۰۵ ، ۳۱۰ ، ۳۸۰ ، ۳۹۵ ،

۳۷۶ ، ۳۷۹ ، ۳۸۶ - (ج ۲)

۴۶ ، ۱۲۷ ، ۱۲۹ ، ۱۵۱ ،

۳۰۰ ، ۳۰۳ ، ۳۲۴ ، ۳۸۵ ،

۳۸۶ ، ۳۲۷ - (ج ۳) ۵۳ ، ۵۷ ،

۶۵ ، ۶۹ ، ۷۷ ، ۸۰ ، ۹۸ ،

۱۰۶ ، ۱۱۹ ، ۱۶۲ ، ۱۶۳ ،

۱۹۱ تا ۱۹۶ ، ۲۱۲ ، ۲۲۷ ،

۳۵۱ -

سترسال کچھواہد: (ج ۳) ۳۶۰ -

ستی النساء خانم: (ج ۱) ۲۰۷ ، ۳۷۵ ،

۳۷۶ ، ۳۹۰ ، ۳۲۷ ، ۳۳۷ -

(ج ۲) ۶۴ ، ۲۵۱ ، ۳۲۶ -

سیجان، شاعر: (ج ۳) ۳۴۴ -

سیجان سنگھ بندیلاہ: (ج ۳) ۱۴۹ ،

۱۶۴ -

سیجان سنگھ سیسودیہ: (ج ۲) ۳۲۷ ،

۳۴۷ - (ج ۳) ۱۳ ، ۵۶ ، ۱۰۷ ،

۱۱۹ ، ۱۲۹ ، ۱۹۱ ، ۱۹۳ ،

۱۹۴ ، ۱۹۷ ، ۳۵۶ ، ۳۵۸ ،

۳۶۵ ، ۳۸۱ -

سیجانی بندیلاہ: (ج ۳) ۱۲۴ -

سغی، برادر زادہ فدائی خان: (ج ۳)

۳۸۳ -

۴۹۰ ، ۴۹۲ ، ۴۹۵ ، ۵۰۰ ،

۵۰۱ - (ج ۲) ۴۰ ، ۴۱ ، ۶۲ ،

۱۲۴ ، ۱۲۷ تا ۱۲۹ ، ۱۴۱ تا

۱۳۳ ، ۱۵۲ تا ۱۵۴ ، ۱۵۷ ،

۱۶۲ ، ۱۷۷ ، ۱۷۸ ، ۱۸۱ ،

۱۸۲ ، ۱۹۷ -

سیجان قلی خان: (ج ۳) ۳۴۷ ،

۳۶۳ ، ۳۷۰ ، ۳۷۲ ، ۳۷۳ ،

۴۰۰ ، ۴۰۲ ، ۴۰۳ ، ۴۱۷ ،

۴۲۵ ، ۴۴۲ ، ۴۵۰ ، ۴۵۷ -

(ج ۳) ۷۳ تا ۷۵ ، ۷۹ ، ۸۱ ،

۹۴ ، ۱۱۲ ، ۱۸۵ -

سیل سنگھ: (ج ۳) ۹۰ ، ۱۰۳ ، ۱۰۶ ،

۱۱۹ ، ۳۵۶ ، ۳۶۴ ، ۳۷۱ -

سیبا چند رائے: (ج ۲) ۲۵۳ - (ج ۳)

۱۵۴ ، ۱۶۷ ، ۳۸۵ -

سیباگ سنگھ: (ج ۳) ۱۴۹ -

سیبہ کرن: (ج ۱) ۷۱ -

سیہل سنگھ ولد راجا بکرماجیت:

(ج ۳) ۳۳۱ -

سیہ دار خاں: (ج ۱) ۸۷ ، ۱۲۴ ،

۱۷۹ ، ۱۸۸ ، ۳۰۶ ، ۳۲۰ ،

۳۲۱ ، ۳۲۳ ، ۳۵۸ تا ۳۶۰ ،

۳۷۷ - (ج ۲) ۱ ، ۸۱ ، ۱۲۷ ،

۱۳۲ ، ۱۴۶ ، ۱۴۷ ، ۱۸۳ -

(ج ۳) ۲۴۹ -

سیپر شکوہ، شہزادہ: (ج ۲) ۳۴۲ ،

- ۳۵۷ ، ۳۱۹ ، ۲۵۰ ، ۲۲۴
 - (ج ۲) ۳۳۸ ، ۳۰۰ ، ۲۷۳ ، ۲۴۸
 - (ج ۳) ۳۸۲ ، ۳۵۴ ، ۱۳۶
 - سعادت خان : (ج ۱) ۳۱۷ ، ۲۴۴
 (ج ۲) ۲۵۲ ، ۲۵۰ ، ۱۲۹
 ۳۸۵ ، ۳۰۹ ، ۳۱۶ ، ۳۲۵
 ۳۲۶ - (ج ۳) ۱۰ ، ۱۶ ، ۵۷
 ۱۸۷ ، ۱۱۹ ، ۱۱۵ ، ۱۹۸
 - ۳۵۳
 سعد الله ، ولد سعيد خان بهادر : (ج ۳)
 - ۳۷۲
 سعد الله خان : (ج ۱) ۲۱۳ - (ج ۲)
 ۲۷۸ ، ۲۹۱ ، ۲۹۲ ، ۳۲۲
 ۳۲۶ ، ۳۴۶ ، ۳۴۹ ، ۳۵۶
 ۳۶۰ ، ۳۶۱ ، ۳۷۹ ، ۳۸۲
 ۳۸۹ ، ۳۹۱ ، ۳۹۳ ، ۳۹۶
 ۴۰۸ ، ۴۱۱ ، ۴۱۳ تا ۴۱۵
 ۴۱۸ تا ۴۲۰ ، ۴۲۲ ، ۴۲۳
 ۴۲۵ ، ۴۲۷ ، ۴۲۸ ، ۴۶۱ تا
 ۴۶۳ - (ج ۳) ۴۰۹ ، ۴۰۸ ، ۵۴ تا
 ۵۷ ، ۶۳ تا ۶۵ ، ۷۷ ، ۷۹
 ۸۱ ، ۸۳ ، ۸۴ ، ۹۳ تا ۹۶
 ۱۰۰ ، ۱۰۲ ، ۱۰۵ تا ۱۰۸
 ۱۱۰ ، ۱۱۱ ، ۱۱۴ تا ۱۱۶
 ۱۲۰ ، ۱۳۵ ، ۱۴۳ ، ۱۴۵
 ۱۴۷ تا ۱۴۹ ، ۱۶۳ ، ۱۶۶
 - ۲۹۷ ، ۳۳۹ ، ۳۴۸ ، ۳۷۵
 سعد خان : (ج ۳) ۱۰۹ -

سرافراز خان : (ج ۱) ۳۳۲ ، ۳۲۰
 ۳۶۳ ، ۳۶۹ ، ۳۹۱ - (ج ۲)
 ۱۲۸ - (ج ۳) ۱۸۵ ، ۳۵۲
 ۳۶۰ ، ۳۶۹
 سوانداز خان : (ج ۲) ۲۰۸ ، ۱۸۶
 ۲۹۱ ، ۲۹۲ ، ۳۰۳ ، ۳۵۷
 ۳۹۲ - (ج ۳) ۳۷۱
 سربلند خان : (ج ۱) ۱۳۰ - (ج ۳)
 ۱۸۱ ، ۱۸۵ ، ۲۰۵
 سربلند رائے [رک : رتن پادہ] -
 سوجان مارشل : (مقدمہ) ف -
 سرحد لوہانی : (ج ۲) ۲۲۲
 سردار خان : (ج ۱) ۱۱۲ ، ۲۲۰
 ۲۲۳ ، ۲۴۵ ، ۲۵۱ ، ۲۶۶
 ۲۹۲ ، ۳۰۶ ، ۳۲۱ ، ۳۵۲
 ۳۶۳ ، ۳۸۳ - (ج ۲) ۶۵
 ۱۰۶ ، ۱۲۸ ، ۲۷۷ ، ۲۸۰
 ۳۰۳ ، ۳۳۸ ، ۳۵۸ - (ج ۳)
 ۵۶ ، ۶۸ ، ۶۹ ، ۸۰ ، ۸۵
 ۱۰۴ ، ۱۱۷ ، ۱۸۸ ، ۳۶۹
 - ۳۷۶
 سردار خان برادر عبداللہ خان : (ج ۱)
 ۵۸ ، ۱۳۰
 سرمید احمد خان : (مقدمہ) س -
 سرور خان : (ج ۱) ۳۰۸ - (ج ۲)
 ۱۲۹ ، ۱۳۹
 سزاوار خان : (ج ۱) ۵۸ ، ۶۹

- سعیدای گیلانی: (ج ۱) ۴۶۷ - (ج ۳) ۳۲۴ - [رک: بے بدل خاں]
- سعید خاں: (ج ۱) ۲۵۱ ، ۲۷۴ ، ۳۱۴ تا ۳۱۹ ، ۳۸۰ ، ۴۱۹ ، ۴۲۹ - (ج ۲) ۶۵ ، ۶۲ ، ۵ ، ۲۲۱ ، ۲۲۲ ، ۲۲۷ تا ۲۳۰ ، ۲۳۲ تا ۲۳۴ ، ۲۳۶ ، ۲۳۸ ، ۲۴۹ ، ۲۵۳ تا ۲۵۶ ، ۲۷۴ ، ۲۸۰ ، ۲۸۲ ، ۲۸۴ تا ۲۸۶ ، ۲۹۰ تا ۲۹۲ ، ۲۹۵ ، ۲۹۶ ، ۲۹۸ ، ۲۹۹ ، ۳۰۰ ، ۳۱۳ ، ۳۲۹ ، ۳۳۲ ، ۳۳۶ ، ۳۳۹ تا ۳۴۵ ، ۳۴۹ - (ج ۳) ۱ ، ۵ ، ۱۷ ، ۹۱ ، ۹۳ ، ۱۰۲ ، ۱۱۱ ، ۱۹۸ ، ۲۰۵ ، ۳۴۸ ، ۳۵۳ ، ۳۵۵ ، ۳۵۷ ، ۳۶۱ ، ۳۷۲ ، ۳۷۷ ، ۳۸۳ - سعید خاں ملتانی (شاعر): (ج ۳) ۳۳۵ - سعید شیرازی: (ج ۲) ۱۲۹ - سعید قلیاق: (ج ۲) ۴۴۱ - سکت سنگھ: (ج ۳) ۱۴۹ - سکندر: (ج ۱) ۲۸۷ - (ج ۳) ۳۷۶ - سکندر اعظم: (ج ۱) ۱۰۱ ، ۲۱۱ ، ۴۱۴ ، ۴۲۸ ، ۴۳۲ - سکندر بیگ ولد حسن علی خاں: (ج ۳) ۳۸۱ - سکندر خاں: (ج ۳) ۳۶۶ ، ۳۶۸
- سکندر دوتانی: (ج ۱) ۲۸۷ ، ۲۸۸ ، ۲۹۶ ، ۳۷۰ - سکندر ذوالقرنین: (ج ۱) ۴۲۸ - (ج ۲) ۳۵ - سکندر سلطان: (ج ۱) ۲۵۲ - (ج ۲) ۳۶۹ - سکندر علی: (ج ۱) ۳۹۱ - سکندر لودھی: (ج ۲) ۴۸ - سکھپال: (ج ۲) ۲۴۶ - سکھ رام: (دبیاجی) ۱۴ - سکھ راؤ: (ج ۱) ۵۸ ، ۶۸ - صلاح خاں: (ج ۱) ۴۰۵ - صاحب دار پاشا: (ج ۲) ۲۷۰ - سلطان ارکلو: (ج ۳) ۷۸ - سلطان المشائخ: (رک: شیخ نظام الدین اولیا) - سلطان النساء بیگم: (ج ۳) ۴۲۱ - (ج ۳) ۱۰۹ - سلطان پرویز: [رک: پرویز سلطان] (ج ۱) ۴۲۵ تا ۴۲۷ ، ۴۳۵ ، ۴۳۶ ، ۴۳۸ ، ۴۳۹ - (ج ۲) ۶۷ ، ۳۲۲ - سلطان حسین میرزا: (ج ۱) ۱۴ ، ۴۰ - سلطان حسین خاں پسر اصالت خاں: (ج ۲) ۴۶۲ - (ج ۳) ۹۲ ، ۱۸۸ - سلطان حسن میرزا: (ج ۱) ۱۴ - سلطان خاں: (ج ۳) ۳۸۷

- سعیدای گیلانی: (ج ۱) ۴۶۷ - (ج ۳) ۳۲۴ - [رک: بے بدل خاں]
- سعید خاں: (ج ۱) ۲۵۱ ، ۲۷۴ ، ۳۱۴ تا ۳۱۹ ، ۳۸۰ ، ۴۱۹ ، ۴۲۹ - (ج ۲) ۶۵ ، ۶۲ ، ۵ ، ۲۲۱ ، ۲۲۲ ، ۲۲۷ تا ۲۳۰ ، ۲۳۲ تا ۲۳۴ ، ۲۳۶ ، ۲۳۸ ، ۲۴۹ ، ۲۵۳ تا ۲۵۶ ، ۲۷۴ ، ۲۸۰ ، ۲۸۲ ، ۲۸۴ تا ۲۸۶ ، ۲۹۰ تا ۲۹۲ ، ۲۹۵ ، ۲۹۶ ، ۲۹۸ ، ۲۹۹ ، ۳۰۰ ، ۳۱۳ ، ۳۲۹ ، ۳۳۲ ، ۳۳۶ ، ۳۳۹ تا ۳۴۵ ، ۳۴۹ - (ج ۳) ۱ ، ۵ ، ۱۷ ، ۹۱ ، ۹۳ ، ۱۰۲ ، ۱۱۱ ، ۱۹۸ ، ۲۰۵ ، ۳۴۸ ، ۳۵۳ ، ۳۵۵ ، ۳۵۷ ، ۳۶۱ ، ۳۷۲ ، ۳۷۷ ، ۳۸۳ - سعید خاں ملتانی (شاعر): (ج ۳) ۳۳۵ - سعید شیرازی: (ج ۲) ۱۲۹ - سعید قلیاق: (ج ۲) ۴۴۱ - سکت سنگھ: (ج ۳) ۱۴۹ - سکندر: (ج ۱) ۲۸۷ - (ج ۳) ۳۷۶ - سکندر اعظم: (ج ۱) ۱۰۱ ، ۲۱۱ ، ۴۱۴ ، ۴۲۸ ، ۴۳۲ - سکندر بیگ ولد حسن علی خاں: (ج ۳) ۳۸۱ - سکندر خاں: (ج ۳) ۳۶۶ ، ۳۶۸

- سلطان زادہ : (ج ۱) ۲۴۶ ، ۲۴۷ ، ۲۴۹
 - ۲۴۹
 سلطان سنگھ میسودیہ : (ج ۳) ۳۸۵ -
 سلطان علی ، متلا : (ج ۳) ۳۴۴ ، ۷۷ -
 سلطان فیروز : (ج ۱) ۱۰۱ -
 سلطان محمد ، خویش ابوالحسن : (ج ۳)
 - ۳۷۵
 سلطان محمد ابراہیم : (ج ۳) ۱۳۶ -
 سلطان محمد سرہندی : (ج ۳) ۸۱ -
 سلطان محمد ، متلا : (ج ۳) ۷۷ -
 سلطان محمد میرزا : (ج ۱) ۲۲ ، ۲۸ -
 (ج ۲) ۶۱ ، ۳۰۶ -
 سلطان محمد خاں فرمانرواے روم : (ج ۳)
 - ۹ ، ۱۳۶ ، ۱۴۴ ، ۱۵۸ -
 سلطان معظم : (ج ۲) ۳۲۴ - (ج ۳)
 - ۸۱ ، ۱۱۵ ، ۱۹۲ ، ۳۴۷ -
 سلطان نظر : (ج ۱) ۲۶۷ - (ج ۲)
 - ۲۸۶ - (ج ۳) ۱۸۵ ، ۳۶۶ -
 سلطان وزیر : (ج ۱) ۲۸۱ -
 سلطان یار خان : (ج ۳) ۳۵۹ -
 سلمان بیگ : (ج ۱) ۵۸ -
 سلیمان : (ج ۱) ۴۶۰ -
 سلیمان ، حضرت ، نبی : (ج ۱) ۲۱۲ ،
 ۲۵۸ ، ۳۱۹ ، ۵۱۸ - (ج ۲)
 ۲۲ ، ۲۷ ، ۷۲ ، ۸۶ ، ۸۷ -
 ۱۲۷ - (ج ۳) ۱۸ ، ۳۰ ، ۳۳ -
 - ۱۴۴ ، ۲۱۰ -
- سلیمان شکوہ : (ج ۲) ۶۸ - (ج ۲)
 ۸۰ ، ۳۳۶ ، ۳۴۶ - (ج ۳) ۵ ،
 ۴۹ ، ۸۲ ، ۸۳ ، ۸۸ ،
 ۹۲ ، ۹۵ ، ۹۸ ، ۹۹ ، ۱۱۰ ،
 ۱۱۳ ، ۱۱۴ ، ۱۱۶ ، ۱۳۵ ،
 ۱۳۷ ، ۱۴۱ ، ۱۴۳ ، ۱۵۲ ،
 ۱۶۳ ، ۱۷۵ ، ۱۷۷ ، ۱۸۳ ،
 ۲۰۴ ، ۲۰۹ ، ۲۱۰ ، ۲۴۱ ،
 ۲۶۰ ، ۲۶۳ ، ۳۹۷ -
 سلیمان میرزا : (ج ۱) ۲۸۱ -
 سلیم بیگ کاشغری : (ج ۳) ۹۶ -
 سلیم چشتی ، شیخ : (ج ۳) ۱۴۹ -
 سلیم خاں : (ج ۱) ۵۱۸ -
 سمندر خاں : (ج ۱) ۳۶۳ -
 منت کبار راے : (مقدمہ) ف -
 منجر سلطان : (ج ۲) ۳۶۹ -
 منجر میرزا : (ج ۱) ۴۰ ، ۴۱ - (ج ۲)
 - ۳۶۵
 مندر داس میسودیہ : (ج ۳) ۳۷۴ -
 مندر کب راے : (ج ۲) ۶۹ ، ۸۵ ،
 ۸۸ ، ۸۹ -
 منگرام : (ج ۱) ۳۸۲ ، ۳۸۵ ، ۳۸۶ ،
 ۳۹۹ - (ج ۲) ۴۰ ، ۹۹ ، ۱۱۳ ،
 ۱۲۹ ، ۱۹۱ ، ۳۳۵ ، ۴۰۸ -
 (ج ۳) ۳۷۳ -
 منگی خواجہ : (ج ۲) ۴۰۶ -
 منگین بیگ : [راکب : مراناز خان] -

- سلطان زادہ : (ج ۱) ۲۴۶ ، ۲۴۷ ، ۲۴۹
 - ۲۴۹
 سلطان سنگھ میسودیہ : (ج ۳) ۳۸۵ -
 سلطان علی ، متلا : (ج ۳) ۳۴۴ ، ۷۷ -
 سلطان فیروز : (ج ۱) ۱۰۱ -
 سلطان محمد ، خویش ابوالحسن : (ج ۳)
 - ۳۷۵
 سلطان محمد ابراہیم : (ج ۳) ۱۳۶ -
 سلطان محمد سرہندی : (ج ۳) ۸۱ -
 سلطان محمد ، متلا : (ج ۳) ۷۷ -
 سلطان محمد میرزا : (ج ۱) ۲۲ ، ۲۸ -
 (ج ۲) ۶۱ ، ۳۰۶ -
 سلطان محمد خاں فرمانرواے روم : (ج ۳)
 - ۹ ، ۱۳۶ ، ۱۴۴ ، ۱۵۸ -
 سلطان معظم : (ج ۲) ۳۲۴ - (ج ۳)
 - ۸۱ ، ۱۱۵ ، ۱۹۲ ، ۳۴۷ -
 سلطان نظر : (ج ۱) ۲۶۷ - (ج ۲)
 - ۲۸۶ - (ج ۳) ۱۸۵ ، ۳۶۶ -
 سلطان وزیر : (ج ۱) ۲۸۱ -
 سلطان یار خان : (ج ۳) ۳۵۹ -
 سلمان بیگ : (ج ۱) ۵۸ -
 سلیمان : (ج ۱) ۴۶۰ -
 سلیمان ، حضرت ، نبی : (ج ۱) ۲۱۲ ،
 ۲۵۸ ، ۳۱۹ ، ۵۱۸ - (ج ۲)
 ۲۲ ، ۲۷ ، ۷۲ ، ۸۶ ، ۸۷ -
 ۱۲۷ - (ج ۳) ۱۸ ، ۳۰ ، ۳۳ -
 - ۱۴۴ ، ۲۱۰ -

سید حاجی : (ج ۱) ، ۵۸ ، ۶۱ - (ج ۳) - ۲۸۷

سید خلیفه : (ج ۱) ، ۳۸۱ -

سید خواجه ، داماد مزاوار خان :
(ج ۳) - ۳۸۲

سید سالار : (ج ۲) ، ۳۸۱ - (ج ۳) - ۱۰۷ ، ۳۶۲ ، ۳۸۳

سید سلطان : (ج ۳) ، ۸۸ ، ۹۲ -

سید شهاب : (ج ۱) ، ۶۱ - (ج ۳) ، ۱۹۰ -

سید عالم : (ج ۱) ، ۲۲۳ ، ۲۳۵ ،
۵۱۱ - (ج ۳) ، ۳۸۳ -

سید علی : (ج ۱) ، ۱۲۱ - (ج ۲) ،
۴۶۳ - (ج ۳) ، ۸۳ ، ۸۶ ، ۱۰۹ -

۱۵۳ ، ۱۷۶ ، ۲۷۸ ، ۳۳۵ ،
۳۷۰ ، ۳۸۳ -

سید قلی ایشک آقاسی : (ج ۳) ، ۸۲ ،
۳۷۱ -

سید محمد بخاری رضوی : (ج ۳) ، ۲۷۳ -
سید میر ولد موسوی خان : (ج ۳) -

۳۷۷ -

سید نظام : (ج ۱) ، ۱۱۲ -

سید والا : (ج ۱) ، ۱۷۳ -

سیدی بلال : (ج ۱) ، ۳۸۱ -

سیدی جال : (ج ۱) ، ۳۶۰ -

سیدی سالم : (ج ۱) ، ۳۹۷ -

سیدی سرور : (ج ۱) ، ۳۶۰ ، ۳۶۳ -

سیدی فولاد : (ج ۳) ، ۱۶۷ -

سویهاگ پرکاش ، راجه : (ج ۳) ، ۱۵۶ -

سور بهورتیه ، راجه : (ج ۱) ، ۲۲۲ -

سورج سنگھ : (ج ۱) ، ۵۸ ، ۵۹ ،

۷۲ ، ۷۳ ، ۸۳ ، ۹۱ ، ۹۹ -

۲۶۷ - (ج ۲) ، ۳۳۶ - (ج ۳) ، ۳۳۹ -

سورج مل : (ج ۱) ، ۵۸ ، ۶۷ ، ۷۳ ،

۹۷ تا ۹۹ - (ج ۳) ، ۱۳ -

سولوقس : (ج ۱) ، ۲۱۱ -

سهاگ پرکاش : (ج ۳) ، ۱۶۲ -

سمنیه راجه : (ج ۱) ، ۷۳ -

سیادت خان : (ج ۲) ، ۲۳۰ ، ۲۵۸ ،

۲۸۶ ، ۳۲۱ ، ۳۶۰ - (ج ۳) ، ۱ -

۸۰ ، ۸۵ ، ۱۳۶ ، ۱۶۱ ، ۱۷۹ -

۱۸۲ ، ۳۵۳ ، ۳۷۲ -

سیالہ : (ج ۲) ، ۲۶۰ -

سیام داد : (ج ۲) ، ۱۳۱ ، ۱۳۲ -

سیام سنگھ : (ج ۳) ، ۳۶۱ ، ۳۶۳ -

سیاوش قار آقاسی : (ج ۲) ، ۲۲۶ تا

۲۳۱ - (ج ۳) ، ۶۸ ، ۷۸ -

سید السادات : (ج ۲) ، ۳۳۳ -

سید برکه : (ج ۱) ، ۲۵ -

سید بلوچ : (ج ۳) ، ۱۵۷ ، ۱۸۷ -

سید بهو بخاری : [رک : دین دار خان] -

سید جلال ، ولی الاولیا مخدوم جهانیاں :

(ج ۳) ، ۲۷۳ ، ۲۷۵ ، ۲۷۷ -

۲۷۸ -

سیوارام : (ج ۳) ۱۹۳ ، ۲۰۴ ، ۳۵۷ -

سیونج بن دیوان بیگی : (ج ۲) ۳۶۵ ، ۳۶۷ ، ۳۷۰ ، ۳۷۳ - (ج ۳) ۷۳ ، ۷۵ ، ۷۶ -

ش

شاد خاں : (ج ۲) ۲۵۶ ، ۲۷۶ ، ۲۷۹ ، ۲۸۱ ، ۲۸۶ ، ۳۰۶ ، ۳۸۵ ، ۳۱۳ ، ۳۴۰ - (ج ۳) ۲ ، ۱۰ ، ۶۹ ، ۷۸ ، ۱۰۶ ، ۱۰۹ -

شادکام : (ج ۳) ۱۶۸ ، ۳۷۵ -
شادمان : (ج ۲) ۲۳۴ -

شادمان پکوهی وال : (ج ۱) ۳۱۵ -
(ج ۲) ۳۸۵ ، ۳۱۳ ، ۳۱۶ ، ۳۳۵ ، ۳۵۲ - (ج ۳) ۱۱۹ ، ۱۷۶ ، ۳۶۳ -

شاد ملک : (ج ۲) ۶۱ -

شادی اوزبک : (ج ۳) ۵۸ تا ۶۱ -

شادی خاں : (ج ۱) ۲۲۵ ، ۲۶۶ ، ۲۹۲ ، ۳۰۶ - (ج ۳) ۸۸ -

شانی : (ج ۲) ۲۷۰ ، ۳۴۹ -

شاماجی : (ج ۲) ۱۳۵ -

شاه اسماعیل : (ج ۱) ۴۰ -

شاه بدخشی : (ج ۲) ۳۵۶ - (ج ۳) ۷۷ -

سیدی مرجان : (ج ۲) ۳۹ ، ۴۱ -
(ج ۳) ۱۸۸ ، ۱۸۹ -

سیدی مفتاح : (ج ۱) ۵۰۸ - (ج ۲) ۱۷۳ ، ۱۷۴ -

سیدی میران : (ج ۱) ۳۶۱ -

سیدی یوسف : (ج ۲) ۱۲۹ - (ج ۳) ۲۶۵ -

سیف الدین ، ولد صف شکن خاں :
(ج ۳) ۳۷۱ -

سیف الدین ، ولد تربیت خاں : (ج ۳) ۳۷۵ -

سیف الدین (میر صفی) : (ج ۳) ۳۸۵ -
سیف الله ولد شمشیر خاں : (ج ۳) ۳۶۹ -

سیف الله ولد نصرالله : (ج ۳) ۳۸۵ -
سیف الله ، میر بحر : (ج ۳) ۱۱۵ -
سیف الملوک کاشغری : (ج ۳) ۳۶۶ -

سیف خاں بارهه : (ج ۱) ۵۸ ، ۶۴ ، ۶۸ ، ۷۲ ، ۸۷ ، ۹۶ ، ۱۷۹ تا ۱۸۱ ، ۲۲۶ ، ۲۲۹ ، ۴۰۵ -

۵۱۰ - (ج ۲) ۸۰ ، ۲۴۵ ، ۲۴۹ ، ۲۵۰ ، ۲۷۰ ، ۳۰۳ -

۳۱۵ ، ۳۴۹ - (ج ۳) ۸۶ ، ۱۸۵ ، ۳۵۱ ، ۳۶۷ -

میمور : (مقدمه) ظ ، غ -

میواجی بهونسله : (ج ۳) ۱۹۱ ، ۱۹۵ -

شاه بیگ ولد ذوالنون : (ج ۱) ۱۷ -
شاه بیگ استجلو : (ج ۳) ۷۲ -

شاه بیگ اوزبک : (ج ۱) ۴۱ ، ۴۴ ،

۲۵۴ ، ۲۶۷ ، ۳۹۷ - (ج ۲)

۱۲۸ ، ۱۵۲ ، ۳۸۵ ، ۴۱۳ ،

۴۱۶ ، ۴۳۱ ، ۴۳۲ - (ج ۳)

۵ ، ۱۷۳ ، ۳۵۲ ، ۳۵۳ ، ۳۷۴ ،

۳۷۷ ، ۳۸۴ -

شاه جهان بادشاه ، صاحب قران ثانی :

(مقدمه) ظ ، غ ، (ا) ، (ب) -

(دبیچه) ۱ ، ۳ ، ۸ تا ۱۱ ، ۱۴ -

(ج ۱) ۲ ، ۵ تا ۹ ، ۳۰ ، ۳۵ ،

۳۹ ، ۵۵ ، ۶۵ ، ۶۶ ، ۸۲ ، ۹۳ ،

۱۵۳ ، ۱۸۶ ، ۱۸۷ ، ۱۸۹ تا

۱۹۱ ، ۲۰۱ ، ۲۰۷ ، ۲۱۳ ،

۲۱۶ ، ۲۱۸ ، ۲۸۵ ، ۳۰۰ ،

۳۵۵ ، ۳۷۷ ، ۳۹۵ ،

۳۹۶ ، ۴۲۳ ، ۴۴۴ ، ۴۴۹ ،

۴۴۸ ، ۴۵۲ تا ۴۵۴ ، ۴۵۵ ،

۴۶۱ ، ۴۶۳ ، ۴۶۵ ، ۴۶۸ ،

۴۶۹ ، ۴۸۸ ، ۵۰۳ ، ۵۰۹ ،

۵۱۶ ، ۵۱۹ - (ج ۲) ۱ ، ۷۳ ،

۷۵ ، ۷۶ ، ۱۳۰ ، ۱۳۹ ، ۱۵۵ ،

تا ۱۵۷ ، ۱۷۷ ، ۱۹۱ ، ۲۲۸ ،

۲۳۷ ، ۲۸۳ ، ۳۰۸ ، ۴۶۰ -

(ج ۳) ۱۵ ، ۲۳ ، ۲۸ ، ۳۲ ،

۴۴ ، ۴۶ ، ۵۲ ، ۵۶ ، ۸۸ ،

۱۵۹ ، ۲۰۶ ، ۲۶۳ ، ۲۶۵ ،

۲۶۹ ، ۲۷۳ ، ۲۹۱ ، ۲۹۵ ،

۲۹۹ ، ۳۳۰ ، ۳۳۵ ، ۳۴۱ ،

۳۴۷ -

شاه رخ میرزا : (ج ۱) ۲۳ ، ۴۱ ،

۵۸ ، (ج ۲) ۱۱۴ ، ۱۲۹ ،

۴۱۱ -

شاه صفی : (ج ۱) ۲۷۹ ، ۲۸۱ ،

۲۹۶ ، ۲۹۷ ، ۳۵۶ ، ۳۹۷ ،

۴۵۸ - (ج ۲) ۱ ، ۱۶۷ ، ۲۲۶ ،

۲۲۹ ، ۲۳۳ ، ۲۴۷ ، ۲۵۲ ،

۲۶۷ ، ۲۶۹ ، ۳۰۲ ، ۳۰۴ ،

۳۰۸ ، ۳۳۴ ، ۳۸۹ -

شاه طهماسب : (ج ۱) ۴۰ ، ۴۱ ،

۲۸۰ - (ج ۳) ۳۰۲ -

شاه عالم : (ج ۱) ۲۵۷ - (ج ۳)

۲۷۴ ، ۲۷۵ -

شاه عباس : (ج ۱) ۱۳۶ ، ۱۳۷ ،

۲۵۳ تا ۲۵۵ ، ۲۶۰ ، ۲۶۱ ،

۲۷۷ تا ۲۷۹ ، ۲۸۲ ، ۲۸۳ ،

۲۹۶ ، ۲۹۷ ، ۳۰۹ ، ۳۹۷ ،

۴۵۷ - (ج ۲) ۲۲۴ ، ۲۲۵ ،

۳۰۴ تا ۳۰۶ ، ۳۳۴ ، ۳۸۹ ،

۴۱۵ ، ۴۲۰ ، ۴۳۷ - (ج ۳) ۵۲ ،

۶۱ ، ۱۵۰ ، ۳۰۴ -

شاه علی باربد : (ج ۳) ۳۶۸ -

شاه علی کوتوال : (ج ۲) ۶۱ -

(ج ۳) ۷۲ ، ۳۷۳ -

شاه قلی ایلچی : (ج ۳) ۷۳ -

شاد قلی خاں : (ج ۱) ۵۹ - (ج ۲)

۱۷۵ ، ۱۹۱ ، ۲۴۷ ، ۲۶۷

۲۷۹ تا ۲۸۱ - (ج ۳) ۵۲

۳۶۸ -

شاه محمد قطغان : (ج ۲) ۳۹۴ - (ج ۳)

۱۰۳ ، ۱۰۴ ، ۱۱۹ ، ۳۶۱ -

شاه محمد گئرز دار : (ج ۲) ۴۱۳ -

شاه مراد : (ج ۲) ۴۲۹ -

شاه نواز خاں : (ج ۱) ۸۴ ، ۸۵

۸۹ ، ۱۰۶ ، ۱۵۱ ، ۱۷۴

۲۳۳ ، ۳۷۴ - (ج ۲) ۱۲ ، ۱۲۰

۱۲۳ ، ۱۳۲ ، ۱۴۶ تا ۱۴۸

۲۶۸ ، ۱۸۶ ، ۲۰۲ تا ۲۰۴

۲۲۴ ، ۳۰۰ ، ۳۰۷ ، ۳۲۰

۳۲۴ ، ۳۸۵ ، ۴۱۸ - (ج ۳) ۷

۵۱ ، ۷۹ ، ۹۰ ، ۱۰۴ ، ۱۱۰

۱۱۷ ، ۱۳۲ ، ۱۷۶ ، ۱۹۲

۱۹۴ ، ۱۹۵ ، ۱۹۷ ، ۲۰۲

۲۱۳ ، ۲۵۲ ، ۳۵۰ ، ۳۷۹ -

شائسته خاں : (ج ۱) ۱۶۳ ، ۱۷۴

۱۷۶ ، ۳۰۶ ، ۳۰۷ ، ۳۰۹

۳۱۹ ، ۳۸۳ ، ۳۸۴ ، ۳۹۲

۴۰۶ - (ج ۲) ۱۲ ، ۶۵ ، ۷۰

۸۰ ، ۹۰ ، ۱۰۵ ، ۱۷۷ ، ۱۲۹ تا

۱۳۱ ، ۱۳۳ ، ۱۳۸ ، ۱۴۱

۱۵۶ ، ۱۸۸ ، ۱۹۶ ، ۲۰۵

۲۲۴ ، ۲۴۸ ، ۲۵۱ ، ۲۸۷

۳۲۰ ، ۳۳۶ ، ۳۳۸ ، ۳۴۳

۳۵۸ ، ۴۱۸ - (ج ۳) ۱۴ ، ۵۰

۵۱ ، ۷۲ ، ۷۳ ، ۷۹ ، ۱۰۵

۱۱۳ ، ۱۳۸ ، ۱۴۹ ، ۱۵۱

۱۵۲ ، ۱۶۸ ، ۱۷۲ ، ۱۷۴

۴۱۴ -

شبلی سلطان : (ج ۱) ۲۸۲ -

شجاع ، شهزاده : (مقدمه) (ب-ج ۱)

۷۹ ، ۸۰ ، ۱۷۲ ، ۱۹۳ ، ۲۳۱

۳۰۹ ، ۳۷۵ ، ۳۸۹ ، ۴۲۶

۴۴۰ ، ۴۴۷ ، ۴۵۲ ، ۴۵۴ ، ۴۶۲

۴۶۳ ، ۵۱۰ ، ۵۱۱ ، ۵۱۴ -

(ج ۲) ۴۰ ، ۴۱ ، ۵۸ ، ۷۹

۸۰ ، ۱۳۴ ، ۱۶۵ ، ۱۶۸

۱۸۸ ، ۲۰۸ ، ۲۲۸ ، ۲۲۹

۲۳۳ ، ۲۴۱ ، ۲۴۳ ، ۲۴۸

۲۴۹ ، ۲۵۱ ، ۲۵۸ ، ۲۶۲

۲۶۳ ، ۲۷۰ ، ۲۷۷ ، ۲۸۶

۲۹۸ ، ۳۰۰ ، ۳۰۶ ، ۳۲۱

۳۲۳ ، ۳۲۸ ، ۳۴۶ ، ۳۶۱

۳۸۱ ، ۴۱۸ ، ۴۲۱ ، ۴۷۷

۴۶۱ ، ۴۶۳ - (ج ۳) ۱ ، ۴۱

۱۶ ، ۵۱ ، ۹۳ ، ۹۸ ، ۹۹ ، ۱۰۸

تا ۱۱۱ ، ۱۱۳ ، ۱۱۵ ، ۱۴۷

۱۵۵ ، ۱۶۰ ، ۱۶۲ ، ۲۰۹

۲۱۱ ، ۲۴۵ ، ۲۵۰ ، ۲۵۱

۳۴۷ ، ۳۴۸ -

- شجاعت خان ، سید جعفر بارہہ :
 (ج ۱) ۲۶۰ ، ۳۰۵ ، ۴۱۸ -
 (ج ۲) ۱۲۹ ، ۱۵۲ ، ۲۰۵ ،
 ۲۴۱ ، ۲۹۸ ، ۳۰۸ ، ۳۱۴ -
 ۳۶۰ - (ج ۳) ۱۱۹ ، ۱۴۳ ،
 ۱۸۱ ، ۱۸۷ ، ۱۹۸ ، ۲۲۵ ،
 ۳۵۱ ، ۳۵۲ ، ۳۶۱ ، ۳۶۵ -
 ۳۷۰ ، ۳۸۰ -
 شجاع کابلی : (ج ۴) ۳۷۹ -
 شداد : (ج ۴) ۳۳ -
 شرزہ خان : (ج ۱) ۵۸ ، ۲۲۰ ،
 ۳۰۶ ، ۳۱۷ - (ج ۳) ۲۶۸ -
 شرزہ راؤ : (ج ۲) ۱۳۲ -
 شرف الدین حسین : [رک : ہمت خان]
 (ج ۲) ۲۴۵ -
 شرف الدین علی یزدی : (ج ۳) ۳۹ -
 شرف الدین عبداللہ عقیق کن : (ج ۳)
 ۳۴۵ -
 شریف : (ج ۱) ۱۴۴ -
 شریف الملک : (ج ۱) ۱۵۹ -
 شریف بیگ خان : (ج ۳) ۳۷۳ -
 شریف خان (امیرالامرا) : (ج ۱) ۴۹ -
 (ج ۲) ۲۳۴ -
 شریف محسن : (ج ۳) ۸۶ -
 شریف میر : (ج ۲) ۳۶۰ - (ج ۳)
 ۲۹۵ ، ۳۶۳ -
 شریف خان قدیمی : (ج ۱) ۳۰۶ -
 (ج ۳) ۳۶۰ ، ۳۶۷ -
- شریف مکہ : (ج ۲) ۳۲۰ ، ۳۵۰ -
 (ج ۳) ۱۶ ، ۱۴۶ -
 شری کشن : (ج ۲) ۴۸ -
 شفقت اللہ : (ج ۳) ۳۸۲ ، ۲۰۵ -
 شفیع اللہ برلاس : (ج ۲) ۳۸۲ -
 شفیع اللہ میر توزک : (ج ۲) ۳۹۱ ،
 ۴۲۷ - (ج ۳) ۵۶ ، ۸۰ -
 شفیعای یزدی ، ملا : (ج ۳) ۸۹ ،
 ۹۲ ، ۹۳ ، ۱۰۸ ، ۱۲۰ ، ۱۵۱ -
 ۱۶ ، ۲۹۸ -
 شفیع دریان : (ج ۲) ۳۷۲ ، ۳۷۳ -
 شقاوول حاجی : (ج ۲) ۴۳۷ -
 شکر اللہ ولد لشکر خان : (ج ۱) ۳۱۵ -
 (ج ۲) ۱۵۷ -
 شکر اللہ شیرازی ، میرزا : [رک :
 افضل خان] -
 شکر اللہ ولد جعفر نجم ثانی : (ج ۳)
 ۳۸۴ -
 شکر اللہ عرب : (ج ۱) ۳۸۲ -
 شکر النساء بیگم : (ج ۲) ۴۲۱ ،
 ۴۲۳ - (ج ۳) ۱۱۷ -
 شکر گنج : (ج ۱) ۵۵ -
 شکور بی : (ج ۳) ۵ -
 شمس (سید) ولد سید جلال بارہہ :
 (ج ۳) ۳۷۴ -
 شمس الدین : (ج ۱) ۵۱۵ - (ج ۲)
 ۲۸۳ ، ۲۸۵ ، ۲۸۸ ، ۳۵۷ ،
 ۳۸۷ - (ج ۳) ۱ ، ۱۰۴ -

۱۷۹ ، ۲۰۴ ، ۲۰۵ ، ۳۵۸ ،

- ۳۸۴

شہادت خان ، مید ، نواب : (دیباچہ)

۱۳ - (ج ۳) ۱۱۹ -

شہباز خان : (ج ۱) ۲۶۷ ، ۳۶۳ ،

۳۶۸ ، ۳۶۹ - (ج ۳) ۳۵۳ -

شہباز افغان : (ج ۳) ۳۷۸ -

شہریار ، سلطان ، شہزادہ : (ج ۱)

۱۳۴ ، ۱۳۵ ، ۱۳۸ ، ۱۳۹ ،

۱۵۹ ، ۱۶۱ ، ۱۶۸ ، ۱۷۶ ،

۱۸۰ ، ۱۸۲ - (ج ۲) ۱۶۷ ،

۲۲۵ - (ج ۳) ۳۱۳ -

شہسوار ایلچی : (ج ۳) ۷۹ ، ۸۱ -

شہسوار بیگ : (ج ۳) ۳۷۱ -

شیام سنگھ : (ج ۱) ۳۰۶ ، ۳۳۲ -

(ج ۲) ۱۲۹ - (ج ۳) ۳۷۰ -

شیخ بھینا : (ج ۳) ۳۰۴ -

شیخ جلیل : (ج ۳) ۲۷۸ -

شیخ چاند : (ج ۳) ۳۸۶ -

شیخ حسن : (ج ۳) ۳۰۴ -

شیخ حمید : (ج ۱) ۲۱۳ - (ج ۳)

- ۳۴۰

شیخ رومانی : (ج ۳) ۲۸۹ -

شیخ صادق برہانپوری : (ج ۳) ۲۹۰ -

شیخ صوفی : (ج ۱) ۲۷ ، ۳۱۷ -

شیخ فرید شکرگنج : (ج ۳) ۹۸ -

شیخ فرید ولد قطب دین : (ج ۱)

۲۲۵ - (ج ۲) ۶۵ ، ۷۹ ، ۹۰ ،

۱۰۵ ، ۱۱۹ ، ۱۲۴ ، ۱۷۳ ،

۱۷۷ ، ۱۹۵ ، ۳۵۵ ، ۳۶۱ -

شمس الدین ولد نظر بہادر خویشتگی :

(ج ۳) ۳۵۹ -

شمس الدین ، میر : (ج ۳) ۱۸۷ ،

- ۳۵۶

شمس تولکچی : (ج ۱) ۳۴ -

شمس خاں : (ج ۱) ۲۹۴ -

شمس کشمیری : (ج ۱) ۲۶۹ -

شمشیر خاں : (ج ۱) ۲۴۴ ، ۲۴۸ ،

۳۱۴ ، ۳۱۵ ، ۳۸۰ ، ۳۹۵ -

(ج ۲) ۴۲۳ ، ۴۳۲ ، ۴۳۳ ،

۴۳۵ ، ۴۴۴ - (ج ۳) ۱۰ ، ۱۱ ،

۱۱۱ ، ۱۱۲ ، ۳۵۳ ، ۳۵۵ ،

- ۳۶۹

شمن : (ج ۱) ۳۴۳ -

شنگرام (زمیندار) : (ج ۱) ۴۳۱ -

شہاب الدین : (ج ۱) ۴۲۴ - (ج ۲)

- ۴۵۵

شہاب الدین ولد مبارک خاں شروانی :

(ج ۳) ۳۷۸ -

شہاب الدین خاں : (ج ۳) ۲۱ -

شہاب الدین سہروردی : (ج ۱) ۵۴ -

شہاب الدین قلی ، ولد فتح اللہ : (ج ۳)

- ۳۸۶

شہاب بارہ : (ج ۱) ۵۸ - (ج ۲)

۳۸۵ - (ج ۳) ۱۰۴ ، ۱۳۹ ،

- شیر خاں حشری : (ج ۱) ۳۹۸ -
 شیر خاں میانه : (ج ۳) ۳۶۳ -
 شیر خواجہ : (ج ۱) ۱۷۴ ، ۲۳۳ ،
 ۲۳۹ ، ۲۴۱ - (ج ۳) ۹۳ ،
 ۱۰۳ ، ۱۵۶ ، ۳۶۳ -
 شیر زمان ، سید : (ج ۲) ۳۲۴ ، ۳۸۰ -
 (ج ۳) ۵۷ ، ۳۶۷ -
 شیر محمد بارہہ : (ج ۳) ۳۸۳ -
 شیر محمد خاں : (ج ۱) ۳۲۹ -
 شیر مرد ، خواجہ : (ج ۳) ۴۱۶ -
 شیروی روپلہ : (ج ۱) ۲۴۵ -
 شیرین : (ج ۲) ۵۱ -
 شیو رام ولد بل رام : (ج ۳) ۱۰۱ -
 شیو رام راجہ : (ج ۳) ۱۰۷ ، ۱۱۹ ،
 ۲۲۷ -
 شیو رام کور : (ج ۲) ۳۳۷ ، ۳۸۵ -
 (ج ۳) ۲ ، ۱۶۲ -

ص

- صاحب داد : (ج ۲) ۲۲۱ -
 صاحبقران ثانی : [رک : شاہجہان
 بادشاہ] -
 صاحب قران : [رک : تیمور] -
 صادق : (ج ۱) ۳۶۳ -
 صادق بہادر : (ج ۱) ۱۲۲ -
 صادق ، حکیم : (ج ۱) ۳۱۷ ، ۳۸۵ -
 (ج ۳) ۳۲۲ -

- ۱۲۹ ، ۲۹۱ ، ۲۹۲ ، ۳۰۳ ،
 ۳۵۰ ، ۴۳۴ - (ج ۳) ۲۰۱ ،
 ۲۰۹ ، ۳۵۴ -
 شیخ محمد صاحب : (ج ۳) ۹۸ ، ۳۷۷ -
 شیخ محمود گجراتی : (ج ۲) ۵۴ -
 شیخ میر : (ج ۲) ۵۹ - (ج ۳) ۱۷۲ ،
 ۱۹۵ ، ۲۴۵ ، ۲۵۲ ، ۲۵۳ -
 شیخ نظام الدین اولیاء : (ج ۱) ۵۱۹ -
 (ج ۲) ۲۵۴ -
 شیخ نظر : (ج ۱) ۱۵ -
 شیخ نظام ، قاضی : (ج ۲) ۱۷۳ -
 شیخ ولی : (ج ۳) ۲۴۷ -
 شیدا ملا : (ج ۳) ۳۱۲ ، ۳۴۳ -
 شیر افگن : (ج ۱) ۱۳۹ - (ج ۲)
 ۲۲۵ ، ۳۸۱ - (ج ۳) ۳۶۸ -
 شیر بہادر : (ج ۱) ۱۲۰ ، ۱۴۹ -
 شیر حاجی : (ج ۱) ۳۶۵ ، ۴۸۷ ،
 ۴۹۴ -
 شیر خاں افغان : (ج ۱) ۱۵۳ ، ۱۸۰ ،
 ۱۸۱ ، ۳۰۹ ، ۳۱۸ ، ۳۵۹ ،
 ۵۱۸ - (ج ۲) ۳۰۳ -
 شیر خاں ترین : (ج ۱) ۳۹۷ ، ۴۰۷ ،
 ۵۱۷ - (ج ۲) ۹۰ ، ۹۹ ، ۱۳۲ ،
 ۱۴۹ ، ۳۲۰ - (ج ۳) ۱۰۰ ،
 ۱۱۰ -
 شیر خاں تونور : (ج ۳) ۳۴۰ ،
 ۳۶۰ ، ۳۷۶ -

۲۴۲ ، ۲۶۶ ، ۲۷۳ ، ۲۹۲ ،

۳۰۶ ، ۳۵۹ ، ۳۰۵ ، ۳۵۷ ،

۳۵۸ - (ج ۲) ۲۳۳ ، ۲۴۶ ،

۲۴۸ ، ۲۴۹ ، ۲۷۷ ، ۲۸۹ ،

۲۸۱ ، ۳۰۲ ، ۳۲۹ ، ۳۵۴ ،

۳۸۶ - (ج ۳) ۶۲ ،

۱۴۶ ، ۱۷۶ ، ۳۵۲ ، ۳۷۰ -

صف شکن خان : (ج ۱) ۲۴۲ ،

۳۲۰ ، ۳۲۱ - (ج ۲) ۱۳۲ ،

۲۵۳ ، ۲۷۷ ، ۳۵۴ ، ۳۸۶ ،

۴۱۸ - (ج ۳) ۳۵۸ ، ۳۷۱ -

صفی خان : (ج ۳) ۱۳۳ -

صفی ، شاه صفی : [رک : شاه صفی] -

صفی قلی خان : (ج ۱) ۲۸۳ ، ۳۳۱ ،

(ج ۲) ۲۳۱ ، ۳۲۸ ، ۳۸۶ - (ج ۳)

- ۷۸

صفی میرزا : (ج ۱) ۲۸۱ -

صلابت خان : (ج ۱) ۵۸ - (ج ۲)

۱۳ ، ۲۵۷ ، ۲۸۲ ، ۳۰۷ ،

(۳۲۱ ، ۳۲۵ ، ۳۳۶ تا ۳۴۰ ،

۳۴۱ - (ج ۳) ۹۲ ، ۱۰۳ ، ۱۵۳ ،

۱۷۵ ، ۳۵۷ ، ۳۶۷ ، ۳۷۰ -

صمصام الدوله ، میر : (ج ۲) ۲۴۲ ،

۲۵۶ ، ۳۲۶ - (ج ۳) ۱۶ ، ۸۴ ،

۱۴۷ ، ۳۶۱ -

صوفی بهادر : (ج ۳) ۳۶۸ -

صوفی سلطان : (ج ۲) ۳۶۹ -

صادق خان ، میر بخشی : (ج ۱)

۲۲ ، ۱۷۲ ، ۱۷۴ ، ۲۳۳ ،

۲۳۴ ، ۳۵۵ ، ۴۱۰ ، ۴۲۷ ،

۴۴۸ ، ۵۱۲ ، ۵۱۴ - (ج ۲)

۴۴۶ ، ۲۵۰ ، ۳۹۵ ، ۴۲۷ ،

۴۴۶ - (ج ۳) ۷۶ ، ۳۵۱ -

صالح بیگ : (ج ۲) ۱۳۳ - (ج ۳)

- ۱۷۶

صالح پاشا : (ج ۳) ۱۳۶ -

صالح چراغچی : (ج ۱) ۴۴ -

صالح حکیم : (ج ۲) ۲۲۱ - (ج ۳)

۱۴۰ ، ۱۶۰ ، ۳۰۳ ، ۳۷۲ -

صالح خواجہ : (ج ۲) ۱۲۰ ، ۴۴۴ -

صالح دستار خوانچی : (ج ۲) ۲۶۹ ،

- ۲۸۱

صالح قراول بیگ : (ج ۳) ۳۸۵ -

صالح کوکلتاش : (ج ۲) ۴۳۷ -

صالح ، میر : (ج ۲) ۳۲۵ - (ج ۳)

- ۳۸۶

صائب ولد باقر خان : (ج ۳) ۳۸۳ -

صدر - حکیم : (ج ۳) ۳۰۲ -

صدرالدین محمد : (ج ۳) ۲۸۲ -

صدر جهان : (ج ۱) ۵۰۸ - (ج ۲)

- ۴۲۳

صدر روپیلہ : (ج ۱) ۳۳۱ ، ۳۳۶ -

صدیق بیگ : (ج ۲) ۳۹۵ -

صفدر خان (خواجہ قاسم) : (ج ۱)

۱۴۸ ، ۲۲۰ ، ۲۲۳ ، ۲۲۶ ،

ض

- ضیاء الدین ، حکیم : (ج ۲) ۲۸۰ ،
 (ج ۳) ۳۶۸ -
 ضیاء الدین یوسف : (ج ۳) ۳۶۴ -

ط

- طالبای کلم : (ج ۱) ۷ ، ۷۷ ، ۸۰ ،
 ۱۰۳ ، ۲۵۱ ، ۲۵۹ ، ۲۸۵ ،
 ۳۴۰ ، ۳۴۸ ، ۴۴۴ ، ۴۵۱ ،
 ۴۵۲ ، ۴۶۷ ، ۵۱۹ - (ج ۱)
 ۷۳ ، ۱۹۴ ، ۲۰۳ - (ج ۳) ۲۷ ،
 ۳۱۹ -

طالب بیگ : (ج ۳) ۳۸۳ -

طالب خان : (ج ۱) ۲۸۲ -

طاہر آصف خانی : (ج ۳) ۱۶ -

طاہر بکاول : (ج ۲) ۳۶۲ ، ۳۷۳ ،
 ۴۰۴ ، ۴۱۲ -

طاہر خان : (ج ۲) ۴۴۲ - (ج ۳) ۱ ،
 ۷ ، ۸ ، ۵۲ ، ۵۴ ، ۵۶ ، ۶۵ ،
 ۶۶ ، ۶۹ ، ۷۸ ، ۸۰ ، ۸۴ ،
 ۸۶ ، ۹۹ ، ۱۰۶ ، ۱۱۹ ، ۱۲۴ ،
 ۱۳۱ ، ۱۳۹ ، ۱۴۱ ، ۱۴۳ ،
 ۳۵۴ -

طاہر ، نواسہ رستم خان : (ج ۳) ۳۷۳ -

طاہر شیخ : (ج ۲) ۴۲۲ -

طغول ارسلان : (ج ۲) ۴۲۹ - (ج ۳)

۳۷۷ -

طمہاسپ [رک : شاه طمہاسپ] -

طمہاسپ بن شاه بیگ خان : (ج ۱)
 ۴۱ -

طمہاسپ ولد مہابت خان : (ج ۳)
 ۳۸۱ -

طمہورث : (ج ۱) ۱۷۵ ، ۱۸۲ -

طیب ، خواجہ : [رک : خواجہ طیب] -

طیب ، ملا : (ج ۱) ۳۰۰ -

ظ

ظاہر بیگ : (ج ۳) ۳۸۵ -

ظریف : (ج ۳) ۲۴۷ ، ۲۴۸ -

ظریف بیگ : (ج ۲) ۲۸۲ ، ۳۶۷ -

ظریف میر : (ج ۲) ۲۶۵ تا ۲۶۷ ،
 ۲۷۰ -

ظفر بہادر خویشتی : (ج ۲) ۲۸۳ -

ظفر خان : (ج ۱) ۲۲۶ ، ۲۴۴ ،

۲۴۵ ، ۲۵۰ ، ۲۵۱ ، ۲۹۲ ،

۳۰۹ ، ۳۱۸ ، ۳۸۴ ، ۳۸۹ ،

۴۱۰ ، ۴۵۲ ، ۴۵۳ ، ۴۵۵ -

(ج ۲) ۱۲ ، ۱۳ ، ۲۱۲ ، ۲۱۳ ،

۲۱۵ ، ۲۱۷ تا ۲۱۹ ، ۲۴۰ ،

۲۴۸ ، ۲۸۶ ، ۲۹۹ ، ۳۰۹ ،

۳۵۵ ، ۳۷۹ ، ۳۸۳ ، ۳۹۱ -

(ج ۳) ۶ ، ۵۷ ، ۱۰۸ ، ۱۱۷ ،

۱۲۲ ، ۲۰۹ ، ۲۵۴ -

ظفر خان ابدالی : (ج ۱) ۵۱۹ -

ظہور جان : (ج ۳) ۳۲ -

ع

عابد خان : (ج ۱) ۱۴۹ -

عابد خواجہ : (ج ۳) ۹۲ ، ۳۶۷ -

عادل خان : (ج ۱) ۸۴ ، ۸۶ تا ۸۸ ،

۹۲ ، ۱۲۰ ، ۱۲۵ ، ۱۲۸ ،

۱۳۰ تا ۱۳۲ ، ۱۳۷ ، ۱۴۶ ،

۲۲۸ ، ۲۶۰ ، ۳۰۸ ، ۳۴۴ تا

۳۴۷ ، ۳۵۲ ، ۳۵۸ ، ۳۶۴ ،

۳۶۷ ، ۳۷۷ ، ۳۷۸ ، ۳۷۹ ،

۳۸۸ ، ۳۹۱ ، ۳۹۴ ، ۴۰۲ ،

۴۲۷ ، ۴۴۶ ، ۴۷۰ تا ۷۷۳ ،

۴۷۶ ، ۴۸۹ ، ۴۸۸ ، ۴۹۵ ،

۴۹۷ ، ۴۹۸ ، ۵۰۶ - (ج ۲)

۳۹ ، ۴۱ ، ۴۱ ، ۱۰۱ ، ۱۲۳ ، ۱۲۴ ،

۱۲۸ ، ۱۲۹ ، ۱۳۲ ، ۱۳۳ ،

۱۳۶ ، ۱۳۷ ، ۱۴۵ ، ۱۴۹ ،

۱۵۰ ، ۱۵۲ تا ۱۵۶ ، ۱۶۳ ،

۱۶۴ ، ۱۶۹ ، ۱۷۲ ، ۱۷۳ ،

۱۷۷ ، ۱۸۰ ، ۱۸۱ ، ۳۲۰ ،

۳۲۱ ، ۳۲۲ ، ۳۲۷ ، ۳۵۷ ،

۳۸۰ ، ۳۸۸ - (ج ۳) ۶ ، ۸۱ ،

۸۴ ، ۹۰ ، ۹۶ ، ۹۹ ، ۱۴۵ ،

۱۵۹ ، ۱۶۰ ، ۱۶۵ ، ۱۷۴ ،

۱۷۸ ، ۱۹۰ ، ۱۹۶ ، ۱۹۸ -

عارف : (ج ۲) ۳۳۴ -

عارف بیگ : (ج ۲) ۲۴۶ - (ج ۳)

۳۷۵ -

عارف قاضی : (ج ۳) ۱۶۲ ، ۱۶۸ ،

۱۷۳ ، ۱۷۴ -

عارف کشمیری ، قاضی : (ج ۳) ۱۴۶ -

عاشق گرز بردار : (ج ۳) ۳۷۴ -

عاشور تابی : (ج ۳) ۷۴ -

عاشور خان : (ج ۲) ۲۷۰ -

عاشور قلی : (ج ۲) ۴۳۷ - (ج ۳)

۷۴ -

عاقل خان : (ج ۲) ۲۵۳ ، ۲۸۶ ،

۳۰۷ ، ۳۲۶ ، ۳۳۶ ، ۳۵۶ ،

۳۶۰ ، ۳۸۲ ، ۳۸۸ ، ۴۱۶ ،

۴۶۲ - (ج ۳) ۱۴ ، ۷۶ ، ۳۵۵ -

عالم باریہ ، سید : (ج ۲) ۶۵ ، ۹۰ ،

۱۲۸ ، ۳۸۵ - (ج ۳) ۱ ، ۲۴۷ ،

۳۶۶ -

عالم بن شیرخان : (ج ۲) ۹۹ -

عالم تهنوری ، سید : (ج ۳) ۳۷۳ -

عالم خان : (ج ۳) ۱۲۲ -

عالم خان لودھی . (ج ۱) ۲۹۴ -

عالم گیر : [رک : اورنگ زیب

عالم گیر] -

عالم گیر ثانی (دیباجہ) ۱۴ -

عباد اللہ میر شکار : (ج ۱) ۱۷۱ -

(ج ۲) ۱۲۱ -

عباس ، شاہ : [رک : شاہ عباس] -

عباس قلی خان : (ج ۳) ۷۸ -

عبدالاول سمرقندی ، میر : (ج ۱) ۱۵ -

عبدالرحمن دیوان بیگی : (ج ۱) ۲۴۶
 ۵۱۲ - (ج ۲) ۱۸۶ ، ۲۳۲ ،
 ۲۵۰ ، ۲۵۲ ، ۲۹۱ ، ۳۶۲ تا
 ۳۶۶ ، ۳۶۸ ، ۳۷۰ ، ۳۷۲ ،
 ۳۷۵ ، ۴۰۶ ، ۴۱۷ ، ۴۲۲ -
 (ج ۳) ۱ ، ۷۶ ، ۳۵۱ -
 عبدالرحمن روپیلہ : (ج ۱) ۲۴۷ -
 (ج ۲) ۲۲۲ ، ۳۵۲ -
 عبدالرحمن سلطان : (ج ۳) ۷۶ ،
 ۹۴ ، ۱۰۰ ، ۱۱۱ ، ۲۴۹ -
 عبدالرحمن ، سید : (ج ۳) ۳۷۲ -
 عبدالرحیم ، ولد ہادی داد خاں : (ج ۳)
 - ۳۸۳
 عبدالرحیم ولد اسلام خاں : (ج ۳)
 - ۳۷۵
 عبدالرحیم بیگ اوزبک : (ج ۳) ۱۱۹ ،
 - ۳۵۶
 عبدالرحیم پسر سعادت خاں : (ج ۲) ۷
 (ج ۳) ۷۸ -
 عبدالرحیم تورانی ، خواجہ : (ج ۱)
 ۲۳۶ ، ۲۳۹ ، ۲۵۷ ، ۲۶۱ تا
 - ۲۶۳
 عبدالرحیم خانخاناں : (ج ۱) ۴۹ ،
 ۸۲ ، ۸۴ ، ۸۵ ، ۸۹ ، ۱۰۶ ،
 ۱۰۹ ، ۱۱۰ ، ۱۱۶ ، ۱۱۹ تا
 ۱۴۱ تا ۱۴۵ ، ۱۴۸ ، ۱۵۳ ،
 ۱۵۷ - ۱۶۵ ، ۲۸۶ - (ج ۲)

عبدالباقی بکاول : (ج ۳) ۷۴ -
 عبدالحق برادر افضل خاں : (ج ۱)
 ۳۵۶ ، ۴۰۵ ، ۴۰۷ -
 عبدالحق محدث دہلوی : (مقدمہ) ص ،
 ر - (دیباچہ) ۲ - (ج ۳) ۲۹۵ -
 عبدالحکیم سیالکوٹی : (ج ۲) ۳۰۹ -
 (ج ۳) ۲۰۵ ، ۲۵۹ ، ۲۹۴ ،
 - ۲۹۵
 عبدالحمید لاہوری : (دیباچہ) ۲ ، ۵ ،
 ۱۰ تا ۱۳ - (ج ۱) ۱۷۴ - (ج ۲)
 ۲۰ ، ۴۱۵ ، ۴۲۰ - (ج ۳) ۸۴ ،
 ۱۴۵ ، ۲۸۲ ، ۳۴۰ -
 عبدالخالق ، خواجہ : (ج ۲) ۳۷۰ ،
 ۴۱۷ ، ۴۲۲ - (ج ۳) ۳۶۸ -
 عبدالرحمن (مصنف سفینہ رحمانی) :
 (مقدمہ) ص -
 عبدالرحمن بی : (ج ۱) ۲۴۶ ، ۲۴۹ -
 عبدالرحمن ترنابی : (ج ۱) ۱۴۴ ،
 - ۲۴۸
 عبدالرحمن پسر خسرو خاں : (ج ۳)
 - ۸۵
 عبدالرحمن پسر سعادت خاں : (ج ۳)
 - ۷
 عبدالرحمن خواجہ نقشبندی : (ج ۳)
 ۹۹ ، ۳۷۱ -
 عبدالرحمن داماد رحمان شولاپوری :
 (ج ۳) ۱۹۸ -

- عبدالسلام ، شیخ : (ج ۲) ۲۳۹ -
 عبدالسلام مفتی : (ج ۲) ۲۰۹ -
 (ج ۳) ۳۰۰ -
 عبدالشکور : (ج ۳) ۱۱۱ -
 عبدالصمد عمودی : (ج ۲) ۳۲۰ ،
 ۳۲۱ ، ۳۲۴ - (ج ۳) ۸۶ ،
 ۱۰۱ ، ۳۴۵ -
 عبدالصمد مانک پوری : (ج ۳)
 ۳۴۶ -
 عبدالصمد وکیل : (ج ۳) ۱۰۳ -
 عبدالعزيز : (ج ۱) ۲۴۶ ، ۲۴۹ -
 (ج ۲) ۲۸۸ -
 عبدالعزيز بخاری : (ج ۳) ۳۴۹ -
 عبدالعزيز خان ولد صفدر خان : (ج ۲)
 ۴۱۳ ، ۴۱۷ ، ۴۲۷ ، ۴۳۲ ،
 ۴۳۳ ، ۴۳۶ ، ۴۴۲ ، ۴۵۰ ،
 ۴۵۶ ، ۴۵۹ - (ج ۳) ۵ ، ۳ ،
 ۵۰ ، ۶۱ ، ۷۳ ، ۷۵ تا ۱۱۲ -
 عبد العزيز خان نقشبندی : (ج ۱)
 ۱۳۶ - (ج ۲) ۲۲۵ ، ۲۲۶ ،
 ۲۳۲ ، ۲۹۲ ، ۳۶۲ تا ۳۷۴ ،
 ۴۰۴ ، ۴۴۴ - (ج ۳) ۹۹ -
 عبدالعزيز خواجہ : (ج ۳) ۳۷۰ -
 عبدالعزيز سلطان : (ج ۲) ۱۸۶ -
 عبدالعزيز قاضی : (ج ۱) ۱۳۲ ، ۱۳۷ -
 عبدالعلی بیگ : (ج ۳) ۳۸۲ -
 عبدالعلی ، خواجہ : (ج ۲) ۴۰۶ -
- ۱۲ ، ۱۲۲ ، ۱۷۵ ، ۳۵۷ -
 ۳۸۵ - (ج ۳) ۹۷ ، ۱۴۹ ، ۲۸۲ ،
 ۳۱۳ -
 عبدالرحیم خواجہ (جوئباری) : (ج ۲)
 ۱۲ ، ۴۱۷ -
 عبدالرحیم خیرآبادی ، شیخ : (ج ۱)
 ۳۹۲ -
 عبدالرحیم منجم : (ج ۱) ۱۶۳ -
 عبدالرحیم منشی : (دیباجہ) ۱۳ ،
 ۱۵ ، ۱۶ -
 عبد الرزاق ولد اسیر خان : (ج ۳)
 ۳۶۸ -
 عبدالرزاق گیلانی ، سید : (ج ۳)
 ۱۶۳ ، ۱۷۵ -
 عبدالرسول : (ج ۱) ۳۹۴ تا ۳۹۶ ،
 ۴۰۲ ، ۴۰۳ ، ۴۷۰ ، ۵۰۲ -
 (ج ۳) ۱۱۹ -
 عبدالرسول ، ولد عبداللہ خان بہادر :
 (ج ۳) ۱۰۳ ، ۱۰۴ ، ۱۳۹ -
 عبدالرسول ، نبیرہ ملک عتبر : (ج ۳)
 ۳۷۴ -
 عبدالرسول بریج : (ج ۳) ۳۸۳ -
 عبدالرسول ، سید : (ج ۲) ۳۴۰ -
 (ج ۳) ۱۱۹ ، ۳۶۱ ، ۳۸۰ -
 عبدالرشید ، شیخ (ج ۳) ۲۹۱ -
 عبدالرؤف : (ج ۲) ۴۲۲ -
 عبدالسلام ہاروی : (ج ۱) ۱۳۹ ،
 ۱۴۹ ، ۲۲۸ -

عبدالله: (ج ۳) ۳۸۶ -

عبدالله بارهه: (ج ۱) ۸۶ - (ج ۳)

- ۱۳۹

عبدالله بیگ: (ج ۱) ۳۳۹ - (ج ۲)

۲۵۳ ، ۳۳۷ - (ج ۳) ۷ ، ۷۸ ،

۱۲۰ ، ۱۲۳ ، ۱۲۶ ، ۱۲۹ ،

۱۳۰ ، ۱۸۱ ، ۱۸۶ ، ۱۸۷ ،

- ۳۶۶ ، ۳۶۰

عبدالله چغتائی، ڈاکٹر: (مقدمہ) (ب)

عبدالله خان: (ج ۱) ۵۰ ، ۵۸ ، ۶۱ ،

۶۵ ، ۶۸ ، ۷۲ ، ۷۳ ، ۱۱۲ ،

۱۲۵ ، ۱۳۰ ، ۱۳۰ ، ۱۳۱ ،

۳۵۴ ، ۴۰۵ - (ج ۲) ۹۶ ، ۲۱۱ ،

۲۱۵ ، ۲۵۵ ، ۲۸۷ ، ۲۹۱ ،

۲۹۲ ، ۳۰۶ ، ۳۲۰ ، ۳۲۴ ،

۳۳۶ - (ج ۳) ۱۰۹ ، ۱۱۹ ،

۱۲۵ ، ۱۲۸ ، ۱۳۹ ، ۱۹۸ تا

- ۳۵۷ ، ۲۰۵

عبدالله خسان (فیروز جنگ): (ج ۱)

۵۷ ، ۶۲ ، ۶۴ ، ۸۴ ، ۹۱ ، ۱۱۷ ،

تا ۱۱۹ ، ۱۳۹ تا ۱۵۱ ، ۱۵۵ ،

۱۵۶ ، ۲۳۷ ، ۲۵۴ ، ۲۵۷ ،

۲۷۱ ، ۲۷۲ ، ۲۷۳ ، ۲۸۴ ،

۳۰۹ ، ۳۱۹ ، ۳۳۱ ، ۳۳۲ ،

۳۳۸ ، ۳۳۹ ، ۳۸۳ ، ۳۸۴ ،

۳۸۶ ، ۳۸۹ ، ۴۴۴ ، ۴۵۵ -

(ج ۲) ۶۸ ، ۸۰ ، ۸۶ ، ۸۷ ،

۱۲۶ ، ۱۹۸ ، ۲۵۱ ، ۲۶۹ ،

عبدالغفار، خواجہ: (ج ۲) ۴۰۶ ،

- ۴۴۴

عبدالغفور: (ج ۲) ۲۴۲ ، ۴۱۳ -

(ج ۳) ۲۹۵ -

عبدالغفور، سید: (ج ۳) ۳۸۲ -

عبدالغفور قاشقال: (ج ۳) ۶۷ -

عبدالقادر: (ج ۲) ۴۸ ، ۵۴ -

عبدالقادر، ولد اعداد: (ج ۱) ۳۱۵ -

(ج ۲) ۶۲ ، ۶۴ ، ۶۵ ، ۲۲۱ -

عبدالقادر جیلانی: (ج ۱) ۵۳ - (ج ۲)

- ۲۶۸

عبدالقادر خواجہ: (ج ۳) ۳۸۱ -

عبدالکافی: (ج ۲) ۲۸۵ ، ۳۵۶ ،

- ۳۸۰

عبدالکریم: (ج ۱) ۳۸۵ -

عبدالکریم بیگ: (ج ۱) ۱۴۲ - (ج ۲)

- ۱۸۶

عبدالکریم خان: (ج ۳) ۳۶۷ -

عبدالکریم، شیخ: (ج ۲) ۲۴۹ ،

۴۲۱ - (ج ۳) ۹۳ ، ۱۰۵ ،

۱۴۸ ، ۱۴۹ ، ۱۵۳ ، ۳۶۸ -

عبدالکریم، میر: (ج ۱) ۴۵۵ - (ج ۲)

۷۰ ، ۳۱۹ - (ج ۳) ۳۳۷ ،

- ۳۶۱ ، ۳۴۳

عبداللطیف، مولانا: (ج ۳) ۳۰۰ -

عبداللطیف: (ج ۳) ۱۲۳ ، ۱۵۷ ،

۱۵۸ ، ۱۶۸ ، ۲۲۲ ، ۲۴۱ ،

- ۴۲۲ - (ج ۳) ۶۱ -

عبدالنبی: (ج ۲) ۳۵۹ - (ج ۳) ۱۲۰ ،
 ۱۶۶ ، ۱۷۷ ، ۳۶۵ ، ۳۸۱ -
 عبدالواحد: (ج ۲) ۲۳۱ -
 عبدالولی، خواجہ: (ج ۲) ۴۰۰ ،
 ۴۴۴ -
 عبدالولی، شیخ الاسلام: (ج ۲) ۴۰۰ -
 عبدالوہاب، خواجہ: (ج ۲) ۱۲۹ ،
 ۴۰۰ ، ۴۲۲ - (ج ۳) ۸۲ ، ۳۶۲ ،
 ۳۶۵ -
 عبدالہادی، سید: (ج ۳) ۳۸۰ -
 عبدالہادی، خواجہ: (ج ۱) ۳۳۲ ،
 ۳۸۳ - (ج ۲) ۱۳۲ - (ج ۳)
 ۱۱۹ ، ۱۷۶ ، ۳۵۸ -
 عبدل: (ج ۱) ۳۵۷ ، ۳۵۸ - (ج ۲)
 ۲۶۰ ، ۲۶۱ -
 عثمان، ولد بہادر خان: (ج ۳) ۳۷۱ -
 عثمان خان: (ج ۱) ۲۲۴ -
 عثمان روبیلہ: (ج ۳) ۳۶۳ -
 عثمان پارونی: (ج ۱) ۵۲ -
 عجب سنگھ: (ج ۲) ۴۰ ، ۱۲۹ ،
 ۴۰۸ ، ۴۴۴ - (ج ۳) ۳۷۱ -
 عرب خان خوافی: (ج ۱) ۵۸ -
 عرب دست غیب: (ج ۱) ۱۵۷ -
 عرش آشیانی: [رک: اکبر بادشاہ ،
 جلال الدین محمد] -
 عرشی: (ج ۳) ۴۴۴ -
 عزت اللہ: (ج ۳) ۳۷۹ -
 عزت خان: (ج ۱) ۶۱ - (ج ۲)

۲۸۱ ، ۲۸۶ ، ۲۸۷ ، ۳۰۸ ،
 ۳۲۷ ، ۳۴۸ - (ج ۳) ۷ ، ۷۰ ،
 ۱۷۰ ، ۱۰۲ تا ۱۰۴ ، ۳۴۹ -
 عبداللہ (ولد حاجی منصور): (ج ۳)
 ۱۰۴ ، ۱۴۰ -
 عبداللہ (حاکم کاشغر): (ج ۳) ۱۶۵ -
 عبداللہ (مولانا): (ج ۳) ۲۹۵ -
 عبداللہ (نہیرہ مرتضیٰ خان): (ج ۳)
 ۳۷۴ -
 عبداللہ (داماد سعید خان جہان): (ج ۳)
 ۳۸۴ -
 عبداللہ خان (حکیم): (ج ۱) ۱۳۲ -
 عبداللہ رضوی (میر): (ج ۱) ۳۴۴ -
 عبداللہ سوائی: (ج ۱) ۴۹۷ -
 عبداللہ مشکین رقم: (دیباجہ) ۵ ، ۲ -
 عبداللہ معلم: (ج ۱) ۳۸۱ -
 عبداللہ میر: (ج ۱) ۳۰۵ ، ۳۲۰ -
 (ج ۲) ۴۱۳ - (ج ۳) ۱۲۱ ، ۳۶۰ -
 عبداللہ نجم ثانی: (ج ۲) ۳۳۰ - (ج ۳)
 ۱۷۵ -
 عبدالمجید مانک پوری: (ج ۳) ۳۷۸ ،
 ۳۸۵ -
 عبدالمقتدر: (ج ۳) ۱۳۲ ، ۳۶۴ -
 عبدالملک: (ج ۲) ۱۵۸ -
 عبدالمنعم: (ج ۳) ۱۹۵ ، ۳۷۶ -
 عبدالمومن خان: (ج ۱) ۲۵۳ ،
 ۲۵۴ ، ۲۸۰ -

- (ج ۳) ۶۹ ، ۷۸ ، ۳۶۱ -
 علاء الدین عطار : (ج ۳) ۲۸۴ -
 علاء الملک ، ملا : (ج ۲) ۲۵۹ ،
 ۳۰۹ ، ۳۲۴ ، ۳۵۶ ، ۳۶۰ -
 ۳۸۸ ، ۴۰۸ ، ۴۲۶ ، ۴۲۷ -
 (ج ۳) ۶ ، ۱۳ ، ۴۹ ، ۸۰ ،
 ۲۹۸ -
 علاء الملک ، مدارالمهامی : (ج ۳)
 ۳۳۹ -
 علائی ، زوجہ احداد : (ج ۲) ۲۲۱ -
 علم الدین ، حکیم : (ج ۳) ۳۰۳ -
 علی ۴ ، امیر المومنین : (ج ۲) ۱۹۴ ،
 ۱۹۵ -
 علی اصغر : (ج ۲) ۹۷ - (ج ۳) ۳۸۳ -
 علی اکبر بارہ ، سید : (ج ۳) ۳۷۰ -
 علی اکبر سوداگر : (ج ۲) ۲۸۷ ،
 ۴۲۱ ، ۴۲۲ -
 علی اکبر شاہی : (ج ۲) ۲۱۸ -
 علی اکبر ، میر : (ج ۱) ۳۳۱ - (ج ۲)
 ۲۴۶ -
 علی اکبر یزدی : (ج ۳) ۳۷۹ -
 علی بیگ : (ج ۲) ۲۳۱ ، ۲۴۷ ،
 ۲۴۹ ، ۲۶۵ ، ۳۷۸ - (ج ۳)
 ۲۰۱ -
 علی بن امام جعفر صادق : (ج ۱)
 ۲۳۷ -
 علی پاشا : (ج ۲) ۱۲۲ ، ۲۸۷ ،
 ۳۴۳ ، ۴۲۱ - (ج ۳) ۱۵۷ -

- ۱۲۸ ، ۲۶۰ ، ۲۸۰ - (ج ۳)
 ۵۲ ، ۱۷۵ ، ۲۰۱ ، ۳۵۶ ،
 ۳۵۸ ، ۳۸۰ -
 عزیز ، ولد خان جہاں : (ج ۱) ۳۲۱ ،
 ۳۳۸ -
 عزیز ، ولد بہادر بلوچ : (ج ۳) ۳۷۴ -
 عزیز اللہ خان : (ج ۲) ۲۸۰ ، ۳۰۲ ،
 ۳۳۸ -
 عزیز بیگ : (ج ۳) ۱۶۸ ، ۱۶۹ ،
 ۳۷۷ -
 عزیز مصر : (ج ۱) ۵۰ - (ج ۳)
 ۲۱۰ -
 عسکر خان : (ج ۳) ۱۷۵ -
 عسکری : (ج ۳) ۱۲۲ -
 عسکری قزوینی : (ج ۳) ۳۸۴ -
 عضد الدولہ : (ج ۲) ۸۷ -
 عطابی سید : (ج ۳) ۷۵ -
 عطاء اللہ بخش : (ج ۲) ۴۴۲ - (ج ۳)
 ۸ ، ۱۲۹ -
 عظمت اللہ : (ج ۱) ۲۹۴ - (ج ۳)
 ۳۷۰ -
 عقیدت خان : (ج ۲) ۲۲۲ ، ۲۴۱ -
 (ج ۳) ۳۴۰ -
 علامہ دورانی : (ج ۱) ۲۲ -
 علاول ، سید : (ج ۱) ۴۸۲ ، ۴۸۵ ،
 ۴۹۷ ، ۴۹۹ - (ج ۳) ۳۶۴ -
 علاول خان ترین : (ج ۲) ۲۳۱ ،
 ۲۳۳ ، ۲۳۴ ، ۳۸۵ ، ۴۰۸ -

۳۹۱ تا ۳۹۳ ، ۳۹۵ ، ۳۹۸ ،
 ۴۰۰ تا ۴۰۲ ، ۴۰۴ ، ۴۰۶ ،
 ۴۰۸ ، ۴۱۰ ، ۴۱۲ ، ۴۱۶ ،
 ۴۲۷ تا ۴۴۵ ، ۴۴۹ ،
 ۴۵۰ ، ۴۵۳ ، ۴۵۵ ، ۴۵۶ ،
 ۴۶۱ - (ج ۳) ، ۲ ، ۹ تا ۱۲ ، ۵۰ ،
 ۵۲ ، ۶۱ ، ۶۴ ، ۷۳ ، ۷۷ ،
 ۸۱ ، ۸۳ ، ۸۴ ، ۹۳ ، ۹۶ ،
 ۱۰۹ ، ۱۱۵ ، ۱۱۷ ، ۱۲۰ ،
 ۱۳۹ ، ۱۴۰ ، ۱۴۸ ، ۱۵۰ ،
 ۱۵۳ تا ۱۶۲ ، ۱۶۶ ،
 ۱۸۱ ، ۱۸۶ ، ۱۸۷ ، ۳۴۸ ،
 ۳۶۰ ، ۳۶۲ ، ۳۶۶ -
 علی مغل : (ج ۲) ۴۴۴ -
 علیم بیگ : (ج ۳) ۹۶ -
 علی نقی ، میر : (ج ۳) ۲۰۸ ، ۲۶۲ ،
 ۳۷۸ -
 عمر افغان : (ج ۱) ۳۱۸ -
 عمر بیگ : (ج ۲) ۲۷۷ -
 عمر ترین : (ج ۳) ۳۷۹ -
 عمر چلبی : (ج ۲) ۲۷۷ ، ۲۷۰ -
 عمر شیخ مرزا : (ج ۱) ۲۱ ، ۲۳ -
 عمر فاروق رضی : (ج ۳) ۲۷۹ -
 عمر مرشد : (ج ۳) ۳۵۸ -
 عنایت پسر شادبان : (ج ۳) ۱۷۶ -
 عنایت الله ، حکیم : (ج ۳) ۳۰۴ -
 عنایت الله ، خواجہ : (ج ۲) ۹۶ ،
 ۱۲۸ ، ۳۸۶ ، ۴۲۷ - (ج ۳)

علی تبتی : (ج ۳) ۹۶ -
 علی خان : (ج ۳) ۷۸ -
 علی خان بیگ بخشی : (ج ۱) ۳۱۵ -
 علی خان ترین : (ج ۱) ۱۴۹ ، ۱۵۰ ،
 ۱۶۰ ، ۲۲۴ - (ج ۳) ۳۷۷ -
 علی رای تبتی : (ج ۲) ۲۱۱ تا ۲۱۳ -
 (ج ۳) ۱۷۶ ، ۳۶۹ -
 علی رضا : (ج ۱) ۳۹۱ -
 علی رضا ، سید : (دیباچہ) ۱۳ -
 علی رنگریز : (مقدمہ) ظ ، غ -
 علی عریض : (ج ۱) ۲۳۷ -
 علی ، غلام : (ج ۳) ۱۷۸ -
 علی قلی خان : (ج ۱) ۵۸ ، ۲۲۳ -
 (ج ۳) ۶۰ ، ۶۱ ، ۶۸ ، ۷۸ -
 علی قلی درمن : (ج ۱) ۲۲۳ - (ج ۲)
 ۱۲۶ -
 علی کوکھ : (ج ۲) ۲۱۳ ، ۲۱۵ -
 علی مردان خان : (ج ۱) ۳۰۹ ،
 ۳۹۷ ، ۳۹۸ ، ۵۱۱ - (ج ۲)
 ۱۲۸ ، ۲۲۴ ، ۲۲۶ تا ۲۳۱ ،
 ۲۳۳ ، ۲۴۱ ، ۲۴۲ ، ۲۴۶ تا
 ۲۴۹ ، ۲۵۳ ، ۲۵۸ ، ۲۶۳ ،
 ۲۶۵ ، ۲۷۰ ، ۲۷۱ ، ۲۷۷ ،
 ۲۸۰ ، ۲۸۳ ، ۲۹۹ ، ۳۰۰ ،
 ۳۰۲ ، ۳۰۴ ، ۳۱۴ ، ۳۱۵ ،
 ۳۴۷ تا ۳۵۲ ، ۳۵۴ ، ۳۵۷ ،
 ۳۵۷ ، ۳۷۳ تا ۳۷۶ ، ۳۷۸ ،
 ۳۸۲ ، ۳۸۳ ، ۳۸۵ ، ۳۸۶

(ج ۲) ۲۲۸ ، ۲۲۹ ، ۲۳۱ ،
تا ۲۳۴ -

عوض رام چیلہ : (ج ۲) ۵۵ -

عوض وجیہ ، مولانا : (ج ۳) ۳۰۱ -

عیسیٰؑ ، حضرت : (ج ۲) ۸ -

(ج ۳) ۲۵۸ -

عیسیٰؑ ، ولد ذکریا : (ج ۳) ۳۶۳ -

عیسیٰؑ برادر زاده سلطان خان : (ج ۳)

۳۸۷ -

عیسیٰؑ ترخان : (ج ۱) ۱۸۱ ، ۲۲۶ ،

۲۳۹ ، ۲۸۱ ، ۳۹۶ - (ج ۲)

۲۵۷ ، ۳۰۱ ، ۳۳۸ - (ج ۳)

۱۰۲ ، ۳۵۰ ، ۳۵۶ ، ۳۵۷ ،

۳۸۰ -

عیسیٰؑ خان برادر علی قلی خان :

(ج ۳) ۶۱ -

عیسیٰؑ خان قورچی باشی : (ج ۱)

۲۸۲ -

عیسیٰؑ نبیره اشرف خان : (ج ۳)

۳۷۳ -

غ

غازی بیگ : (ج ۱) ۱۷۲ - (ج ۲)

۲۷۰ ، ۲۶۹ ، ۲۹۲ - (ج ۳) ۷۶ ،

۷۷ ، ۷۹ ، ۳۷۵ -

غازی پسر رندولہ : (ج ۳) ۱۹۸ -

غازی خان : (ج ۳) ۲۸۷ -

۱۷ ، ۱۰۴ ، ۱۱۹ ، ۱۴۵ ،
۳۶۴ -

عنایت اللہ ، شیخ : (مقدمہ) ت ، ث ،

خ ، ذ ، ض ، ظ ، غ ، (۱) -

(دبباچہ) ۲ ، ۵ تا ۸ ، ۱۱ ، ۱۲ ،

۳۱۴ ، ۳۱۵ - (ج ۳) ۲۹۲ ،

۳۴۱ -

عنایت اللہ ، عاقل خان : (ج ۳) ۲۵۳ -

عنایت اللہ ولد مرزا عیسیٰؑ ترخان :

(ج ۳) ۳۵۷ -

عنایت اللہ ولد سعید خان بہادر :

(ج ۳) ۳۸۳ -

عنایت اللہ یزدی : (ج ۱) ۴۰۴ -

عنایت خان : (ج ۱) ۵۰۸ - (ج ۲)

۲۵۰ ، ۲۷۰ ، ۳۰۱ - (ج ۳)

۵۷ ، ۲۰۹ ، ۳۶۱ -

عنبر حبشی : (ج ۱) ۸۸ ، ۸۲ ، ۴۹ ،

۱۲۱ ، ۱۲۳ تا ۱۳۲ ، ۱۴۶ ،

۱۶۰ ، ۱۶۱ ، ۲۳۷ ، ۲۷۶ ،

۳۰۸ ، ۳۶۶ ، ۳۸۰ ، ۳۹۴ ،

۴۲۱ ، ۴۶۹ ، ۴۷۳ ، ۴۷۹ ،

۵۰۲ - (ج ۲) ۳۹ ، ۱۴۵ ، ۴۲۲ -

(ج ۳) ۳۵۴ ، ۳۶۵ ، ۳۷۴ ،

۳۸۴ -

عنبر سیدی : (ج ۲) ۱۴۶ - (ج ۳)

۱۷۶ -

عوض بیگ قاقشال : (ج ۱) ۲۷۷ -

غالب : (ج ۳) ۴۱ -
غریب داس : (ج ۳) ۱۲۲ ، ۳۶۱ -
غزنین خان جالوری : (ج ۱) ۵۸ -
(ج ۳) ۳۷۰ ، ۳۷۶ -
غضنفر خان : (ج ۲) ۱۳۹ ، ۳۱۴ ،
۳۲۰ ، ۳۲۴ ، ۳۸۶ ، ۳۹۷ -
۳۹۸ ، ۴۱۶ ، ۴۲۷ - (ج ۳)
۱۰۷ ، ۱۴۳ ، ۱۴۴ ، ۱۷۹ -
۲۰۴ ، ۳۶۳ -
غلام جیلانی : [رک : غلام یزدانی] -
غلام رضا : (ج ۳) ۱۱۴ ، ۱۵۳ -
غلام سرور لاہوری ، مفتی : (ج ۱)
۱۷۴ -
غلام محمد بخاری : (ج ۳) ۳۶۴ -
غلام یزدانی : (مقدمہ) ص ، ع ، ف ،
ص ، ق ، ر ، ش ، ت ، خ ، ض ،
(ا) ، (ب) - (دیباچہ) ۱۵ -
غنی ، شاعر : (ج ۳) ۳۳۰ ، ۳۳۱ -
غوث اعظم : (ج ۱) ۵۳ -
غیاث الدین پسر سعادت خان :
(ج ۳) ۷ -
غیاث الدین حسن ، خواجہ : (ج ۱)
۵۲ -
غیاث الدین علی قزوینی : (ج ۱)
۳۷ -
غیاث بیگ ، اعتماد الدولہ : (ج ۱)
۳۷ ، ۱۳۹ ، ۴۵۴ - (ج ۲)
۲۳۷ ، ۲۴۷ ، ۳۸۱ - (ج ۳)

۷۲ ، ۳۵۸ - [نیز اعتماد الدولہ بھی
دیکھیے]
غیرت خان : (ج ۲) ۴۲ ، ۲۱۱ ،
۲۲۳ ، ۲۳۱ ، ۲۳۲ ، ۲۴۵ ،
۲۴۶ ، ۲۵۷ ، ۲۶۳ ، ۲۷۰ ،
۲۸۱ ، ۳۵۴ - (ج ۳) ۲۱ ، ۲۲ ،
۵۱ ، ۸۶ ، ۹۳ ، ۹۹ ، ۱۰۳ ،
۱۱۹ ، ۱۲۶ ، ۱۲۹ ، ۱۳۱ ،
۱۴۵ ، ۱۵۴ ، ۳۶۵ -

ف

فاخر ، ولد باقر خان : (ج ۳) ۵۰ ،
۳۵۶ -

فاخر ، ولد داراب خان : (ج ۳) ۳۷۵ -
فاروق اعظم رضی : (ج ۳) ۳۷۹ -

فاضل خان : (ج ۲) ۱۶۸ - (ج ۳)
۴۱ ، ۸۰ ، ۸۱ ، ۸۳ ، ۱۱۴ ،
۱۴۳ ، ۱۴۶ ، ۱۵۳ ، ۱۸۶ ،
۱۸۷ ، ۲۰۰ ، ۲۰۴ ، ۲۲۹ ،
۲۳۲ تا ۳۳۹ ، ۳۵۵ -

فاضل خان ، خانسامان : (ج ۳) ۱۵۳ ،
۱۸۵ -

فاضل سید : (ج ۳) ۲۶۶ -
فاضل ، ملا : (ج ۲) ۲۵۹ ، (ج ۳)
۱۲۴ ، ۱۷۷ ، ۲۹۸ -

فاوچر ، موسیو فوشی : (دیباچہ) ۴ -
فتح اللہ شیرازی ، حکیم : (ج ۱) ۲۱۲ -

- فخرالملک : (ج ۱) ۳۰۶ - (ج ۲) ۱۳۲ - (ج ۳) ۳۵۴
 فدائی خان : (ج ۱) ۵۸ ، ۲۲۶ ، ۲۹۲ ، ۲۹۳ ، ۳۰۶ ، ۳۹۶ -
 (ج ۲) ۱۲ ، ۱۹۸ ، ۲۵۲ ، ۲۵۳ ، ۲۶۷ ، ۲۸۲ ، ۳۰۳ -
 (ج ۳) ۱۸۵ ، ۱۸۷ ، ۳۵۲ ، ۳۸۳ ، ۳۵۰
 فراست خان : (ج ۳) ۶ ، ۸۷ ، ۳۶۲ -
 فراش خان : (ج ۲) ۳۴۷ ، ۳۵۴ -
 فرحان خان : (ج ۲) ۱۲۹ -
 فرحت الله بیگ : (مقدمه) ص ۷ ، ع -
 فروغ حسین خراسانی : (ج ۲) ۴۱۳ ، ۴۳۵ -
 فروغ زاد : (ج ۳) ۳۷۰ -
 فروغ فال : (ج ۳) ۳۶۹ -
 فردوس مکانی : [رک : بابر بادشاه] -
 فرس بی : (ج ۲) ۱۹۲ -
 فرعون : (ج ۱) ۲۱۲ -
 فروغی ، شاعر ، متلا : (ج ۳) ۹۷ -
 فرهاد : (ج ۱) ۴۷۶ ، ۴۸۶ ، ۵۰۶ -
 (ج ۳) ۳۵ ، ۳۲۹ -
 فرهاد بیگ بلوچ : (ج ۲) ۲۱۴ ، ۳۶۸ ، ۳۷۰ -
 (ج ۳) ۱۸۶ -
 فرهاد خان حبشی : (ج ۱) ۱۲۲ ، ۳۴۴ -
 (ج ۲) ۱۳۷ ، ۳۴۸ -
 ۳۷۴ -

- (ج ۲) ۳۵۷ - (ج ۳) ۳۰۳ ، ۳۶۷ ، ۳۶۸ -
 فتح ولد زکریا : (ج ۳) ۳۶۳ -
 فتح روبیلہ : (ج ۳) ۱۹۵ -
 فتحنا : (ج ۳) ۸۴ -
 فتح الله : (ج ۳) ۱۰۲ ، ۱۹۸ ، ۳۷۵ ، ۳۸۶ -
 فتح الله خان : (ج ۳) ۹۰ ، ۳۶۱ -
 فتح الله شمیغ : (ج ۲) ۴۱۳ -
 فتحائی : (ج ۲) ۱۹۲ - (ج ۳) ۳۹ -
 فتح خان : (ج ۱) ۳۶۶ ، ۳۷۷ ، ۳۸۰ ، ۳۸۱ ، ۳۸۸ ، ۳۹۰ ، ۳۹۴ ، ۳۹۶ ، ۴۰۲ ، ۴۰۷ ، ۴۲۱ ، ۴۴۴ ، ۴۷۶ -
 ۴۸۰ ، ۴۸۷ ، ۴۹۷ ، ۴۹۸ ، ۵۰۱ ، ۵۰۳ ، ۵۰۵ ، ۵۰۶ ، ۵۰۸ ، ۵۱۴ -
 فتح سنگھ میسودیہ : (ج ۳) ۳۷۲ ، ۳۸۱ ، ۳۸۲ -
 فتح سنگھ کچھواہ : (ج ۳) ۳۷۴ -
 فتحی : (ج ۳) ۳۸۳ -
 فخرالدولہ : (ج ۳) ۳۵۴ -
 فخرالدین احمد : (ج ۱) ۲۳۴ -
 فخر الدین تفرشی : (ج ۲) ۲۱۴ تا ۲۱۶ ، ۲۱۸ -
 فخر الدین محمد شیرازی ، حکیم : (ج ۳) ۳۰۲ -

فیروز خان : (ج ۱) ۱۶۶ - (ج ۲) ۷۹ ، ۱۲۶ ، ۱۳۱ - (ج ۳) ۶ -
 فیروز خان حبشی : (ج ۱) ۱۲۳ -
 (ج ۲) ۳۵۴ - (ج ۳) ۳۵۴ -
 فیروز خان ، سید : (ج ۲) ۲۹۷ ،
 ۳۸۰ ، ۴۱۳ ، ۴۶۲ - (ج ۳) ۵۶ ، ۶۸ ، ۱۰۹ ، ۱۱۹ ، ۱۶۲ -
 ۳۵۸ -

فیروز شاه ، سلطان : (ج ۳) ۲۱ -
 فیض الله ، میر : (ج ۱) ۳۰۶ -
 فیض الله خان : (ج ۲) ۳۶۱ - (ج ۳) ۸۳ ، ۹۲ ، ۱۲۰ ، ۱۳۰ ، ۲۰۵ -
 ۳۵۸ -

فیضا ، ملا : (ج ۳) ۳۲۱ -
 فیضی ، شیخ : (ج ۳) ۱۹۰ ، ۳۴۲ -
 فیلقوس : (ج ۱) ۳۲۸ -

ق

قادر خان : (ج ۳) ۳۸۶ -
 قادر داد : (ج ۲) ۲۲۱ -
 قاسم ، شیخ : (ج ۳) ۳۰۵ -
 قاسم ، کاتبی ، مولانا : (ج ۱) ۱۵ -
 قاسم ، خواجه [رک: صفدر خان] :
 (ج ۳) ۸۵ -
 قاسم ، پسر خسرو سلطان : (ج ۲) ۳۷۱ -
 (ج ۳) ۱۰ ، ۹ -

فرید ، پسر خانجهاں : (ج ۱) ۲۳۸ -
 فرید الدین شکرگنج : (ج ۱) ۵۵ -
 فرید ، منجم ، ملا : (ج ۱) ۳۰۰ -
 فریدون ارلات : (ج ۳) ۳۷۶ -
 فریدون بیگ : (ج ۲) ۱۹۹ -
 فریدون خان برلاس : (ج ۱) ۵۸ ،
 ۶۸ -

فریدون ، غلام : (ج ۲) ۳۷۸ -
 فضل الله (میر) : (ج ۲) ۸۵ ، ۱۲۶ ،
 ۲۵۰ - (ج ۳) ۳۷۶ -
 فغبل الله ، ولد سعادت خان : (ج ۳)
 ۳۷۲ -

فضل الله ، شیخ المشائخ : (ج ۳)
 ۲۸۰ ، ۲۸۲ -
 فضل الله شیخ برادر زاده مقرب خان :
 (ج ۳) ۳۸۷ -

فقیر محمد جہلمی : (مقدمہ) ص -
 فوجدار خان : (ج ۳) ۱۸۷ -
 فولاد بیگ : (ج ۲) ۲۳۵ -
 فولاد حاجی : (ج ۳) ۱۶۵ -
 فولاد ، خواجه : (ج ۲) ۴۲۲ -
 فہیم ، غلام : (ج ۱) ۱۵۳ -
 فیروز برادر غزنی خان : (ج ۳) ۳۷۶ -
 فیروز جنگ (عبدالله) : (ج ۲) ۸۰ ،
 ۸۷ ، ۹۱ ، ۹۲ ، ۹۷ ، ۹۸ ،
 ۱۰۸ تا ۱۱۰ ، ۱۱۲ ، ۱۲۵ ،
 ۱۸۰ ، ۱۹۸ ، ۲۰۰ - [نیز دیکھیے
 عبدالله خان فیروز جنگ] -

قائمشال (خان): (ج ۱) ۳۳۴ -
 قائم بیگ: (ج ۳) ۷۷، ۹۱، ۱۳۴،
 ۱۶۱، ۲۰۰، ۳۷۴ -

قباد میر آخور: (ج ۲) ۳۷۱، ۳۹۵،
 ۳۹۷، ۳۹۸، ۴۰۸ - (ج ۲) ۱ -
 (ج ۳) ۷، ۵۲، ۵۴، ۵۶،
 ۶۵، ۶۷، ۶۹، ۷۸، ۸۰،
 ۱۰۳، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۲۴، ۱۳۱،
 ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۳، ۳۵۱،
 ۳۵۵، ۳۷۹ -

قبحاق خان: (ج ۲) ۴۴۲، ۴۶۳ -
 (ج ۳) ۵۳، ۵۷، ۵۹، ۶۱،
 ۳۵۸ -

قتلق محمد: (ج ۲) ۳۶۳، ۴۰۲،
 ۴۰۳، ۴۱۷، ۴۳۷، ۴۳۹،
 ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۴، ۴۴۶،
 ۴۵۰ -

قتلق نگار بیگم: (ج ۱) ۱۶ -
 قدس خلیل: (ج ۲) ۲۶۶ -
 قربان علی میر آخور باشی: (ج ۲)
 ۴۳۷ -

قزاق بی: (ج ۲) ۳۶۶ -
 قزاق خان: (ج ۲) ۱۲۸، ۲۶۷،
 (ج ۳) ۳۵۶ -
 قزلباش خان: (ج ۱) ۴۲۷، ۵۱۱ -
 (ج ۲) ۱۲۸، ۲۶۲، ۳۰۱،
 ۳۵۴ - (ج ۳) ۵۲، ۱۵۸، ۳۵۳،
 ۳۶۲، ۳۶۸، ۳۷۳ -

قاسم بیگ تبریزی: (ج ۱) ۲۶ -
 (ج ۲) ۳۷۶، ۴۱۳ - (ج ۳)
 ۳۷۸ -

قاسم خان: (ج ۱) ۲۷، ۱۸۵،
 ۲۲۲، ۲۲۶، ۲۳۸، ۲۶۰،
 ۳۸۶، ۴۱۱، ۴۱۳، ۴۱۴،
 ۴۲۲، ۵۰۸ - (ج ۲) ۲۳۸،
 ۲۸۴، ۳۰۶، ۳۸۸، ۴۰۱ -
 (ج ۳) ۵۴، ۵۶، ۶۴، ۶۶،
 ۸۰، ۱۰۶، ۱۱۲، ۱۱۸،
 ۱۱۹، ۱۲۳، ۱۲۵، ۱۲۸، تا
 ۱۳۰، ۱۳۷، ۱۴۳، ۱۵۲،
 ۱۵۴، ۱۶۳، ۱۶۵، ۱۷۵،
 ۱۸۷، ۲۱۵، ۲۱۷، ۳۴۹ -
 ۳۵۹ -

قاسم سلطان: (ج ۲) ۴۳۷، ۴۳۹ -
 قاسم قطغان: (ج ۳) ۷۴ -
 قاضی جلیلا: (ج ۱) ۲۵۵ -
 قاضی خان: (ج ۱) ۲۵۲ - (ج ۲)
 ۲۲۴، ۴۲۹ - (ج ۳) ۲۸۷،
 ۳۸۱ -

قاضی ظاهر: (ج ۲) ۳۸۱ -
 قاضی محسن: (ج ۱) ۲۸۲ -
 قاضی نظام: (ج ۳) ۲۸۷ -
 قاضی نظاما: (ج ۲) ۲۸۶، ۴۰۴ -
 (ج ۳) ۱۷۹، ۱۹۸، ۲۰۱،
 ۳۷۲ -

قاضی یوسف: (ج ۳) ۳۷۸ -

- ۳۱۷

قل محمد: (ج ۲) ۳۹۴ -

قلندر بیگ: (ج ۳) ۳۷۶ -

قلیچ خان: (ج ۱) ۲۲۰ ، ۲۲۳ ،

۲۲۶ ، ۲۵۴ ، ۲۶۰ ، ۳۵۷ ،

۳۵۸ ، ۴۰۵ ، ۴۰۶ - (ج ۲) ۶ ،

۹ ، ۲۲۷ ، ۲۲۸ ، ۲۳۰ ، ۲۳۳ ،

تا ۲۳۷ ، ۲۴۶ ، ۲۵۵ ، ۲۵۶ ،

۲۶۰ ، ۲۶۱ ، ۲۸۱ ، ۲۸۴ ،

۲۸۶ ، ۲۸۷ ، ۲۹۱ ، ۲۹۴ ،

۲۹۵ ، ۲۹۹ ، ۳۰۰ ، ۳۰۳ ،

۳۰۹ ، ۳۱۳ ، ۳۱۴ ، ۳۲۹ ،

۳۵۳ ، ۳۵۷ ، ۳۷۶ ، ۳۸۵ ،

۳۸۶ ، ۳۹۳ ، ۳۹۶ ، تا ۳۹۸ ،

۴۱۲ ، ۴۲۸ ، تا ۴۳۱ ، ۴۵۷ -

(ج ۳) ۵۰ ، ۵۴ ، تا ۵۷ ، ۶۲ ،

۶۴ ، تا ۶۹ ، ۷۱ ، ۷۷ ، ۸۰ ،

۹۸ ، ۱۰۴ ، ۱۱۰ ، ۱۱۴ ،

۱۱۵ ، ۱۱۹ ، ۱۲۴ ، ۱۲۵ ،

۱۲۷ ، تا ۱۳۱ ، ۱۳۷ ، ۳۵۰ -

قمر بیگ گیلانی: (ج ۳) ۳۸۳ -

قمر خان قزوینی: (ج ۱) ۵۱۱ -

قیام خان: (ج ۳) ۳۶۱ -

قبیصر روم: (ج ۲) ۲۶۶ ، تا ۲۶۸ ،

۲۷۱ - (ج ۳) ۹۹ ، تا ۱۰۱ ،

۱۰۶ ، ۱۳۱ -

قطب الدین ایبک: (ج ۱) ۵۴ -

قطب الدین بختیار کاکی ، خواجہ :

(ج ۱) ۵۵ - (ج ۳) ۲۹۲ ، ۲۹۴ ،

۲۹۶ -

قطب الدین خان: (ج ۲) ۹۰ ، ۱۲۹ ،

۳۵۰ ، ۳۸۵ ، ۴۴۴ - (ج ۳) ۵۶ ،

۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۱۹ ، ۱۲۴ ،

۲۰۱ ، ۳۶۰ -

قطب الملک: (ج ۱) ۸۴ ، ۸۸ ،

۱۱۱ ، ۱۳۰ ، تا ۱۳۲ ، ۱۴۶ ،

۲۶۰ ، ۳۵۷ ، ۳۶۱ ، ۵۱۵ -

(ج ۲) ۱ ، ۱۲۳ ، تا ۱۲۵ ، ۱۳۱ ،

۱۳۴ ، ۱۳۶ ، ۱۳۷ ، ۱۴۵ ،

۱۵۷ ، ۱۶۳ ، ۱۶۷ ، تا ۱۶۹ ،

۱۸۲ ، ۱۸۹ ، ۲۷۷ ، ۳۳۷ ،

۳۵۷ - (ج ۳) ۶ ، ۱۵ ، ۱۰۳ ،

۱۶۲ ، ۱۶۸ ، ۱۶۹ ، تا ۱۷۳ ،

۲۱۱ -

قطب بخاری ، سید: (ج ۳) ۱۰۸ ،

۳۶۲ -

قطب سید ولد سید مقبول عالم بارہہ:

(ج ۳) ۳۸۴ -

قطب عالم: (ج ۳) ۲۷۴ -

قلعہ دار خان شیرازی: (ج ۱) ۳۵۹ -

(ج ۲) ۴۲ ، ۶۵ ، ۸۶ ، ۱۳۲ -

(ج ۳) ۳۶۲ -

قلایق: (ج ۱) ۴۵۶ - (ج ۲) ۳۶۳ ،

ک

کرن راجا ، رانا : (ج ۱) ۷۰ تا ۷۵ ،
 ۱۸۲ ، ۲۲۸ ، ۳۹۰ ، ۴۷۹ ،
 ۴۸۶ - (ج ۲) ۴۰ ، ۴۶ ، ۸۵ ،
 ۱۳۲ ، ۱۴۷ ، ۳۴۱ - (ج ۳)
 ۷۹ ، ۳۵۳ ، ۳۵۴ -
 کرنیل لیس (دیباچہ) : ۵ ، ۴ -
 کریم : (ج ۳) ۳۸۳ -
 کریم داد : (ج ۱) ۴۹ ، ۳۰۶ ،
 ۳۱۵ - (ج ۲) ۲۲۲ ، ۲۲۳ -
 (ج ۳) ۳۷۳ -
 کسری پرویز : (ج ۲) ۴۹ -
 کشفی : (ج ۳) ۳۴۴ -
 کشن سنگھ تونور ، راجا : (ج ۳)
 ۳۶۵ -
 کشن سنگھ رائھور : (ج ۱) ۵۸ ، ۶۴ ،
 ۲۶۷ ، ۳۰۶ ، ۳۸۳ ، ۳۹۵ ،
 ۴۸۲ ، ۳۸۵ - (ج ۲) ۸۶ ،
 ۱۲۹ ، ۳۲۶ ، ۳۳۶ ، ۳۸۰ ،
 ۳۸۵ - (ج ۳) ۶۹ ، ۱۰۹ ، ۳۶۱ -
 کشور خاں : (ج ۲) ۳۸۵ -
 کفایت خاں : (ج ۱) ۲۶۶ - (ج ۲)
 ۲۴۹ ، ۲۵۶ ، ۳۸۷ - (ج ۳)
 ۳۴۶ -
 کفش قلاق : (ج ۲) ۳۶۶ ، ۳۷۱ ،
 ۳۷۷ ، ۴۴۰ - (ج ۳) ۸ ، ۱ تا
 ۱۰ ، ۷۴ ، ۷۵ -
 کلب علی خاں : (ج ۲) ۵۸ - (ج ۳)
 ۷۸ -

کارطلب خاں : (ج ۲) ۱۲۹ - (ج ۳)
 ۱۹۲ ، ۱۹۵ ، ۳۵۳ -
 کاشی داس رائے : (ج ۱) ۳۸۶ -
 (ج ۲) ۲۳۳ ، ۲۳۵ ، ۲۵۶ ،
 ۲۸۲ ، ۲۸۵ ، ۳۰۰ ، ۳۵۰ ،
 ۴۲۱ - (ج ۳) ۳۶۷ -
 کاظم بیگ : (ج ۳) ۳۷۵ -
 کاکا (بھائی) کاکر : (ج ۳) ۳۷۷ -
 کاکر خاں : (ج ۲) ۳۵۶ - (ج ۳)
 ۵۸ ، ۶۱ ، ۱۰۳ ، ۱۱۹ ، ۳۵۸ -
 کام بخش ، سلطان : (ج ۳) ۳۴۷ -
 کامران میرزا : (ج ۲) ۲۲۷ -
 کب اندر سنیا سی : (ج ۳) ۹۳ -
 کبیر بارہ ، سید : (ج ۳) ۳۶۴ -
 کمپور سنگھ : (ج ۳) ۳۷۷ -
 کرپا رام : (ج ۲) ۸۶ ، ۲۸۵ -
 (ج ۳) ۳۶۹ -
 کرجائی (گرجائی) : (ج ۱) ۳۱۲ -
 کرشنا جی : (ج ۲) ۱۳۲ -
 کرم اللہ : (ج ۱) ۲۲۴ ، ۵۱۱ -
 (ج ۲) ۱۲۸ ، ۳۴۷ - (ج ۳)
 ۳۶۲ ، ۳۸۴ -
 کرم سین رائھور : (ج ۱) ۳۰۵ ،
 ۳۱۰ - (ج ۳) ۳۶۰ ، ۳۶۱ -
 کبری رائھور : (ج ۳) ۳۵۴ -

کیشو: (ج ۳) ۱۳۳ -
کیوان: (ج ۱) ۴۳۹ -

گ

گج سنگھ: (ج ۱) ۲۴۷ ، ۲۸۹ ،
۳۰۶ ، ۳۰۷ ، ۳۸۳ - (ج ۲)
۸۶ ، ۱۲۸ ، ۱۹۰ ، ۲۱۰ ،
۲۳۱ ، ۲۴۲ ، ۳۴۲ - (ج ۳)
۳۴۹ ، ۳۶۰ -

گدا بیگ: (ج ۱) ۱۲۲ - (ج ۳)
۳۷۳ -

گدا حاجی: (ج ۳) ۶۷ -
گردھر، راجہ: (ج ۱) ۲۶۶ ، ۳۱۰ -
(ج ۲) ۱۰۲ - (ج ۳) ۱۰۱ ،
۱۳۳ ، ۳۶۰ -

گردھر تونور: (ج ۳) ۳۷۹ -
گردھر داس: (ج ۲) ۳۸۲ - (ج ۳)
۱۰۷ ، ۱۱۹ ، ۳۵۷ -
گردھر داس ولد راول پونجا: (ج ۳)
۱۸۵ ، ۳۷۶ -

گردھر دیو: (ج ۳) ۳۶۲ -
گردھر کور: (ج ۲) ۳۸۶ ، ۴۲۲ -
(ج ۳) ۱۶۰ ، ۱۶۱ ، ۱۷۹ -
گرشاسپ: (ج ۱) ۱۸۲ ، ۴۰۶ -
(ج ۲) ۳۸۶ - (ج ۳) ۳۷۴ -
گریٹرسن: (دیباچہ) ۴ -
گل بابا: (ج ۱) ۲۴۸ -

گیلان: (ج ۱) ۷۳ -
کلیم، ابوطالب: [رک: طالبای کلیم] -
کبار رائے: (مقدمہ) ف -

کمال اصفہانی (حاجی): (ج ۲) ۴۲۱ -
کمال الدین روپناہ: (ج ۱) ۳۱۳ تا
۳۱۵ -

کمال بخاری، سید: (ج ۳) ۳۶۰ -
کمال قزاول: (ج ۱) ۳۳ ، ۳۱۴ -
کنیو، محمد صالح: [رک: محمد صالح
کنیوہ] -

کنک سنگھ: (ج ۲) ۱۸۲ -
کننگھم صاحب: (ج ۲) ۲۱ -
کنور مین کشتواری: (ج ۳) ۵۳ ،
۳۶۶ ، ۳۷۱ -

کنہر داس: (ج ۱) ۱۳۲ ، ۱۳۷ -
کنہر راؤ: (ج ۳) ۱۳۹ ، ۱۴۰ ،
۱۴۱ -
کیوتوال خاں: (ج ۲) ۴۳۱ - (ج ۳)
۲۰۱ -

کولی بیگ: (ج ۳) ۷۳ ، ۷۵ -
کھیلوجی بھونسلہ: (ج ۱) ۱۲۱ ،
۲۶ ، ۳۰۵ ، ۳۰۶ ، ۳۱۲ ،
۳۴۴ ، ۳۸۳ ، ۴۸۶ -
کیرت سنگھ راجہ: (ج ۲) ۴۹ ، ۵۲ ،
۳۲۶ - (ج ۳) ۸۵ ، ۸۶ ، ۱۶۴ -
۳۶۳ -

کیسری سنگھ: (ج ۳) ۳۷۷ -

نکل رخ بانو بیگم : (ج ۲) ۲۵۸ -
 گنپت رائے : (ج ۳) ۱۱۸ -
 گنج علی خاں : (ج ۱) ۳۹۷ - (ج ۲) ۲۲۶ - (ج ۳) -
 گن سمندر : (ج ۲) ۳۰۹ -
 گنگا (اسم زن) : (ج ۲) ۲۰۶ -
 گنگا پرشاد : (دیباچہ) ۱۴ -
 گنگا دھر : (ج ۳) ۱۵۴ -
 گوہند داس رائہور : (ج ۳) ۳۸۰ -
 گوہال داس : (ج ۳) ۱۰۱ ، ۳۸۲ -
 گوہال سنگھ : (ج ۲) ۲۳۱ ، ۲۳۲ ، ۳۴۱ ، ۳۸۵ - (ج ۳) ۱۰۳ -
 ۳۶۲ -
 گوہال کور : (ج ۱) ۱۴۴ ، ۱۶۰ -
 گوہی ناتھ : (ج ۱) ۳۸۰ -
 گوہر گوالیاری : (ج ۲) ۱۱۶ ، ۱۱۸ ، ۱۱۹ -
 گوردھن داس رائہور : (ج ۲) ۳۴۲ -
 (ج ۳) ۷۸ ، ۳۶۵ -
 گوکل داس ستیسودیہ : (ج ۱) ۳۰۶ -
 (ج ۲) ۹۰ ، ۱۲۸ ، ۲۸۵ -
 ۲۹۵ ، ۳۰۳ - (ج ۳) ۱۳ -
 گوہر آرا بیگم : (ج ۱) ۳۷۵ -
 گیٹ ای - اے : (دیباچہ) ۵ -
 لعل خاں گن سمندر : (ج ۳) ۱۱۱ -
 لہراسپ خاں : (ج ۱) ۳۱۱ ، ۴۷۱ -
 ۴۷۴ ، ۴۸۱ ، ۴۸۲ -
 ۴۸۹ - (ج ۲) ۴۱ ، ۴۲ ، ۴۳۳ -
 ۲۲۷ ، ۲۳۵ ، ۲۳۸ ، ۲۵۲ ، ۳۰۲ ، ۳۰۳ ، ۳۱۴ -
 ۳۱۵ ، ۳۸۰ ، ۴۱۹ ، ۴۵۴ -
 ۴۵۷ - (ج ۲) ۵ ، ۷۰ ، ۱۲۸ -
 ۲۴۵ - (ج ۳) ۱۰۸ -
 ۱۲۰ ، ۱۲۷ ، ۱۳۳ ، ۱۴۱ -
 ۱۴۳ ، ۱۵۳ ، ۱۶۰ ، ۱۸۵ -
 ۱۸۶ ، ۳۴۰ ، ۳۵۰ ، ۳۵۵ -
 لطف اللہ ، سلطان : (ج ۱) ۱۶۰ ، ۳۴۱ ، ۳۱۹ -
 لطف اللہ خاں : (ج ۱) ۴۵۷ - (ج ۲) ۶۵ ، ۱۲۸ ، ۲۹۱ ، ۲۹۸ -
 ۳۰۱ ، ۳۹۲ ، ۴۴۷ ، ۴۴۸ -
 (ج ۳) ۵ ، ۱۶۶ ، ۳۷۵ -
 لطف اللہ شیرازی ، منیر : (ج ۳) ۳۶۰ -
 لطف علی بخاری : (ج ۱) ۵۰۴ -
 (ج ۲) ۶۵ ، ۱۲۱ ، ۱۳۲ -
 ۱۴۹ ، ۲۸۵ ، ۲۹۳ ، ۴۲۱ -
 (ج ۳) ۳۷۰ -
 لطیف بیگ : (ج ۲) ۲۶۰ ، ۲۶۱ -
 لطیف دیوان : (ج ۲) ۱۳۳ -
 لعل خاں کلاونت : (ج ۲) ۳۰۹ -
 لعل بیگ علی دانشمندی : (ج ۳) ۱۲۹ -
 لعل خاں گن سمندر : (ج ۳) ۱۱۱ -
 لہراسپ خاں : (ج ۱) ۳۱۱ ، ۴۷۱ ، ۴۷۴ ، ۴۸۱ ، ۴۸۲ -
 ۴۸۹ - (ج ۲) ۴۱ ، ۴۲ ، ۴۳۳ -

نکل رخ بانو بیگم : (ج ۲) ۲۵۸ -
 گنپت رائے : (ج ۳) ۱۱۸ -
 گنج علی خاں : (ج ۱) ۳۹۷ - (ج ۲) ۲۲۶ - (ج ۳) -
 گن سمندر : (ج ۲) ۳۰۹ -
 گنگا (اسم زن) : (ج ۲) ۲۰۶ -
 گنگا پرشاد : (دیباچہ) ۱۴ -
 گنگا دھر : (ج ۳) ۱۵۴ -
 گوہند داس رائہور : (ج ۳) ۳۸۰ -
 گوہال داس : (ج ۳) ۱۰۱ ، ۳۸۲ -
 گوہال سنگھ : (ج ۲) ۲۳۱ ، ۲۳۲ ، ۳۴۱ ، ۳۸۵ - (ج ۳) ۱۰۳ -
 ۳۶۲ -
 گوہال کور : (ج ۱) ۱۴۴ ، ۱۶۰ -
 گوہی ناتھ : (ج ۱) ۳۸۰ -
 گوہر گوالیاری : (ج ۲) ۱۱۶ ، ۱۱۸ ، ۱۱۹ -
 گوردھن داس رائہور : (ج ۲) ۳۴۲ -
 (ج ۳) ۷۸ ، ۳۶۵ -
 گوکل داس ستیسودیہ : (ج ۱) ۳۰۶ -
 (ج ۲) ۹۰ ، ۱۲۸ ، ۲۸۵ -
 ۲۹۵ ، ۳۰۳ - (ج ۳) ۱۳ -
 گوہر آرا بیگم : (ج ۱) ۳۷۵ -
 گیٹ ای - اے : (دیباچہ) ۵ -

ل

لچھمی نرائن : (ج ۲) ۲۳۸ -
 لشکر خاں : (ج ۱) ۱۱۲ ، ۲۲۲ -

۴۶۵ - (ج ۲) ۴۲۱ - (ج ۳)
 ۶۵ ، ۳۷۳ ، ۳۷۶ ، ۳۸۰
 - ۳۸۱

مان گوالیاری ، راجہ : (ج ۲) ۲۹۱ ،
 ۲۹۲ ، ۲۹۵ ، ۲۹۶ -

مانی : (ج ۱) ۵۰۹ - (ج ۳) ۲۵ ،
 - ۳۳

مانی داس (رائے) : (ج ۱) ۴۲۸ -
 ماہ ہار : (ج ۳) ۳۷۶ -

ماہرو ، بی بی : (ج ۱) ۲۴۸ -
 ماہرو ولد راج سنگھ : (ج ۳) ۳۶۸ -
 ماہم بیگم : (ج ۱) ۱۴ -

مبارز خان : (ج ۱) ۲۵۱ ، ۳۹۰ ،
 ۴۷۷ ، ۴۷۹ ، ۴۹۲ ، ۴۹۳ -

(ج ۲) ۴۰ ، ۶۲ ، ۱۲۷ ، ۱۲۸ ،
 ۱۸۹ ، ۲۲۹ ، ۲۳۳ ، ۲۴۱ -

۲۸ ، ۳۰۳ ، ۳۴۲ ، ۳۷۴ -
 (ج ۳) ۱۷۶ ، ۱۸۵ ، ۳۵۱ -

مبارک خان شروانی : (ج ۳) ۳۷۸ -
 مبارک خان نیازی : (ج ۲) ۴۰ ،

۱۲۸ - (ج ۳) ۱۰۴ ، ۳۵۷ -
 مبارک خان ترین : (ج ۳) ۱۱۹ -

مبارک ، سید : (ج ۱) ۱۵۲ - (ج ۳)
 - ۳۶۶

مبارک 'رو' ولد سیف خان : (ج ۳)
 - ۳۶۷

متھرا داس کچھواہ : (ج ۳) ۳۷۳ -

۲۳۴ ، ۳۲۵ ، ۳۴۶ ، ۳۸۰ ،
 ۳۸۶ ، ۴۰۶ ، ۴۱۲ ، ۴۱۷ ،
 ۴۲۶ - (ج ۳) ۱ ، ۲ ، ۶ ،
 ۵۶ ، ۶۵ ، ۸۰ ، ۹۲ ، ۹۳ ،
 - ۱۰۳

لیلی : (ج ۲) ۵۱ - (ج ۳) ۱۰۹ -

م

مادھو سنگھ : (ج ۱) ۹۹ ، ۲۹۲ ،

۳۰۶ ، ۳۳۲ ، ۳۳۷ ، ۳۳۸ ،
 ۳۸۰ ، ۳۹۰ ، ۵۱۱ - (ج ۲)

۸۵ ، ۸۶ ، ۱۰۹ ، ۱۱۱ ، ۱۱۷ ،
 ۱۲۶ ، ۱۲۸ ، ۱۸۹ ، ۱۹۰ ،

۲۷۷ ، ۳۰۸ ، ۳۵۷ ، ۳۸۵ ،
 ۴۴۴ - (ج ۳) ۵۰ ، ۲۵۳ ،

۳۷۱ ، ۳۷۷ ، ۳۸۰ -
 مارو گوند : (ج ۳) ۳۳۰ ، ۳۳۶ -

ماکھن ، سید : (ج ۱) ۳۳۸ - (ج ۳)
 - ۳۶۸

مالوجی : (ج ۱) ۳۰۶ ، ۳۲۰ ،
 ۳۲۶ ، ۴۸۶ ، ۴۸۸ ، ۴۹۵ -

(ج ۲) ۱۲۹ ، ۲۴۴ - (ج ۳)
 ۱۶۴ ، ۱۷۱ ، ۱۸۱ ، ۳۷۶ -

مامون بیگ : (ج ۳) ۳۷۴ -
 مان تونور ، راجہ : (ج ۲) ۴۸ -

مان سنگھ ، راجہ : (ج ۱) ۲۸ ، ۲۹ ،
 ۴۹ ، ۵۶ ، ۱۵۳ ، ۳۷۶ ،

مجد ، حضرت ، نبی ، سید المرسلین :
 (مقدمہ) ذ - (ج ۱) ، ۱ ، ۲ ، ۳ ،
 ۱۸۹ ، ۲۱۲ ، ۲۴۲ ، ۲۶۸ ،
 ۴۰۹ ، ۴۵۷ - (ج ۲) ، ۵۳ ،
 ۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۱۴۰ ، ۱۸۷ ،
 ۱۹۴ ، ۲۰۶ ، ۲۰۹ ، ۲۱۸ ،
 ۲۳۲ ، ۳۵۰ ، ۳۵۵ ، ۳۷۲ -
 (ج ۳) ، ۱۵ ، ۱۹ ، ۵۱ ، ۱۰۰ ،
 ۱۳۴ ، ۱۴۱ ، ۲۱۹ ، ۲۳۲ ،
 ۲۳۶ ، ۲۳۸ ، ۲۳۹ ، ۲۷۴ ،
 ۲۷۵ ، ۲۹۲ ، ۲۹۵ ،
 - ۳۰۴
 مجد ، سید : (ج ۲) ، ۲۳۱ ، ۳۰۳ ، ۳۵۹ ،
 ۳۸۵ ، ۳۸۶ - (ج ۳) ، ۱ ، ۵۶ ،
 ۷۸ ، ۱۰۴ ، ۳۸۱ -
 مجد ابراہیم : (ج ۲) ، ۱۵۵ - (ج ۳)
 ۱۸ ، ۹۱ ، ۱۲۱ ، ۱۳۲ ، ۱۷۹ ،
 ۳۷۵ ، ۳۸۰ -
 مجد ، اتالیقی ، حاجی : (ج ۲) ، ۴۲۵ -
 مجد اسحاق : (ج ۲) ، ۲۵۶ -
 مجد اسلام (قاضی) : (ج ۱) ، ۴۴۳ -
 (ج ۲) ، ۲۰۹ ، ۳۴۷ ، ۴۲۳ -
 (ج ۳) ، ۲۸۹ ، ۳۶۷ -
 مجد اشرف ولد اسلام خان : (ج ۲)
 ۳۶۰ - (ج ۳) ، ۱ ، ۵۶ ، ۱۰۷ ،
 ۱۱۹ ، ۱۲۰ -
 مجد اشرف پسر سعادت خان : (ج ۳) ، ۷ -
 مجد اعظم : (ج ۲) ، ۴۲۶ -

مجاہد جالوری : (ج ۳) ، ۳۶۹ -
 مجنوں : (ج ۲) ، ۵۱ -
 مجیب علی سہرندی : (ج ۲) ، ۲۰۹ -
 مجید ولد مختار بیگ (محسن بیگ) : (ج ۳)
 - ۳۸۳
 محب غازی : (ج ۳) ، ۳۷۲ -
 محب علی ، مولانا : (ج ۳) ، ۲۸۱ -
 محتشم خان : (ج ۲) ، ۳۸۵ -
 محراب خان : (ج ۲) ، ۲۳۷ - (ج ۳)
 ۵۷ ، ۶۲ تا ۶۷ ، ۱۱۲ -
 محرم بیگ : (ج ۳) ، ۳۷۶ -
 محرم خان : (ج ۳) ، ۱۷۹ ، ۳۷۵ -
 محسن ابدالی : (ج ۲) ، ۲۵۵ - (ج ۳)
 - ۳۷۸
 محسن خان ولد حاجی منصور : (ج ۲)
 ۴۱۶ - (ج ۳) ، ۸۲ ، ۳۶۱ -
 محسن خان : (ج ۳) ، ۵۶ ، ۷۸ ، ۸۷ -
 محسن فانی ، شیخ : (ج ۳) ، ۳۳۰ -
 محسن قلی برادر جبار قلی : (ج ۳)
 - ۴۳۶
 محکم سنگھ : (ج ۲) ، ۲۳۱ ، ۳۸۵ ،
 " ۴۳۴
 محکم سنگھ سسودیہ : (ج ۳) ، ۳۶۵ -
 محل دار خان : (ج ۱) ، ۳۱۸ ، ۵۰۰ ،
 ۵۰۱ ، ۵۱۵ - (ج ۲) ، ۹ ، ۱۳۲ -
 (ج ۳) ، ۱۸۸ ، ۳۸۲ -

محمد افضل : (ج ۳) ۳۷۸ -
 محمد اکبر ، سلطان : (ج ۳) ۲۰۰ ،
 ۳۴۷ -
 محمد آل خاتون ، شیخ : (ج ۲) ۱۵۷ -
 محمد امین بیگ کولکناش : (ج ۲) ۴۳۷ -
 (ج ۳) ۱۷۹ -
 محمد امین ، وکیل : (ج ۲) ۱۸۱ -
 محمد امین ، میر : (ج ۳) ۳۷۵ -
 محمد امین خاں : (ج ۱) ۳۹۱ - (ج ۳)
 ۱۷۲ ، ۱۶۸ ، ۱۶۹ ، ۱۷۲ ،
 ۱۷۸ تا ۱۸۰ ، ۲۰۰ ، ۲۰۱ ،
 ۳۵۵ ، ۳۶۸ -
 محمد ایشک آقاسی : (ج ۲) ۴۲۵ ، ۴۳۷ -
 محمد باقر بخشی : (ج ۱) ۲۷۲ - (ج ۲)
 ۳۲۴ -
 محمد بخاری رضوی ، سید : (ج ۳) ۲۷۴ ،
 ۲۷۵ -
 محمد بدیع : (ج ۲) ۴۱۸ - (ج ۳) ۱۳۷ ،
 ۱۳۹ ، ۱۴۵ ، ۱۷۷ ، ۲۵۶ -
 محمد بیگ : (ج ۳) ۶۰ ، ۱۴۰ ، ۱۵۷ ،
 ۱۶۹ ، ۱۷۰ ، ۱۷۲ ، ۱۸۹ -
 ۱۹۵ ، ۲۰۴ ، ۳۶۴ ، ۳۷۶ -
 محمد بیگ برلاس : (ج ۳) ۳۷۱ -
 محمد بیگ خاں : (ج ۳) ۱۴۴ -
 محمد بیگ قبیچاق : (ج ۲) ۳۷۰ ، ۳۷۱ ،
 ۳۷۴ ، ۴۴۲ - (ج ۳) ۷۳ ، ۷۵ -
 محمد پاشا ، سلطان : (ج ۲) ۲۶۸ ،
 ۲۷۷ ، ۲۷۸ -
 محمد تقی بخشی : (ج ۱) ۵۸ ، ۶۱ ، ۶۲ ،
 ۶۴ ، ۶۸ ، ۱۱۴ تا ۱۱۶ ، ۱۲۶ ،
 ۱۴۳ ، ۱۵۶ ، ۱۵۷ ، ۳۵۶ ،
 ۳۷۹ ، ۴۰۷ - (ج ۲) ۲۷۷ -
 محمد جان قدسی : (ج ۱) ۴۲۳ - (ج ۲)
 ۷ ، ۱۳۵ ، ۳۴۷ ، ۳۹۱ - (ج ۳)
 ۳۰۵ ، ۳۱۰ ، ۳۱۲ -
 محمد جان سلطان : (ج ۳) ۷۸ -
 محمد جعفر : (ج ۳) ۱۶۲ -
 محمد جعفر ولد مقیم خاں : (ج ۳) ۳۸۶ -
 محمد حسین پسر منصور حلبی : (ج ۲)
 ۴۰۹ -
 محمد حسین تیرانی : (ج ۳) ۱۵۷ -
 محمد حسین جابری : (ج ۳) ۳۷۸ -
 محمد حسین سری : (ج ۳) ۳۷۱ -
 محمد حسین سلدوز : (ج ۱) ۳۰۶ ،
 ۴۵۵ - (ج ۲) ۱۵۵ ، ۱۵۶ ،
 ۲۶۷ ، ۲۷۰ - (ج ۳) ۳۴۲ ،
 ۳۵۹ -
 محمد حسین کولابی : (ج ۳) ۱۲۹ -
 محمد حسین ولد میر فتاح : (ج ۲)
 ۳۸۲ - (ج ۳) ۲۰۱ -
 محمد حکیم : (ج ۲) ۳۶۸ -
 محمد خاں : (ج ۱) ۲۹۴ - (ج ۳) ۱۳۷ -
 محمد خاں زیاد اوغلی : (ج ۱) ۲۸۲ -
 محمد خاں قلاتی : (ج ۱) ۴۱ -
 محمد خاں سهند : (ج ۱) ۱۴۹ ، ۱۵۰ -

محمد افضل : (ج ۳) ۳۷۸ -
 محمد اکبر ، سلطان : (ج ۳) ۲۰۰ ،
 ۳۴۷ -
 محمد آل خاتون ، شیخ : (ج ۲) ۱۵۷ -
 محمد امین بیگ کولکناش : (ج ۲) ۴۳۷ -
 (ج ۳) ۱۷۹ -
 محمد امین ، وکیل : (ج ۲) ۱۸۱ -
 محمد امین ، میر : (ج ۳) ۳۷۵ -
 محمد امین خاں : (ج ۱) ۳۹۱ - (ج ۳)
 ۱۷۲ ، ۱۶۸ ، ۱۶۹ ، ۱۷۲ ،
 ۱۷۸ تا ۱۸۰ ، ۲۰۰ ، ۲۰۱ ،
 ۳۵۵ ، ۳۶۸ -
 محمد ایشک آقاسی : (ج ۲) ۴۲۵ ، ۴۳۷ -
 محمد باقر بخشی : (ج ۱) ۲۷۲ - (ج ۲)
 ۳۲۴ -
 محمد بخاری رضوی ، سید : (ج ۳) ۲۷۴ ،
 ۲۷۵ -
 محمد بدیع : (ج ۲) ۴۱۸ - (ج ۳) ۱۳۷ ،
 ۱۳۹ ، ۱۴۵ ، ۱۷۷ ، ۲۵۶ -
 محمد بیگ : (ج ۳) ۶۰ ، ۱۴۰ ، ۱۵۷ ،
 ۱۶۹ ، ۱۷۰ ، ۱۷۲ ، ۱۸۹ -
 ۱۹۵ ، ۲۰۴ ، ۳۶۴ ، ۳۷۶ -
 محمد بیگ برلاس : (ج ۳) ۳۷۱ -
 محمد بیگ خاں : (ج ۳) ۱۴۴ -
 محمد بیگ قبیچاق : (ج ۲) ۳۷۰ ، ۳۷۱ ،
 ۳۷۴ ، ۴۴۲ - (ج ۳) ۷۳ ، ۷۵ -
 محمد پاشا ، سلطان : (ج ۲) ۲۶۸ ،
 ۲۷۷ ، ۲۷۸ -

محمد خان، نیازی: (ج ۱) ۵۸، ۱۲۱،
 ۱۲۶ - (ج ۳) ۱۵۵ -
 محمد داؤد، حکیم: (ج ۲) ۳۲۸ -
 محمد دوست: (ج ۲) ۳۲۷ -
 محمد رحیم سلدوز: (ج ۳) ۳۸۳ -
 محمد رشید خان، درانی: (ج ۲) ۲۵۳ -
 محمد زابد، خواجه: (ج ۲) ۱۶۹، ۱۷۰،
 ۲۷۱، ۲۸۰ -
 محمد زبان تربتی: (ج ۳) ۳۸۳ -
 محمد زبان طهرانی: (ج ۱) ۳۱۵ - (ج ۳)
 ۱۶۳، ۲۱۷، ۲۲۱، ۲۳۹،
 ۲۴۰، ۲۸۷ - ۳۰۰، ۳۸۱،
 ۴۱۳، ۴۳۰ - (ج ۳) ۱۳، ۳۵۷ -
 محمد زئی: (ج ۱) ۳۱۵ -
 محمد سعید، معروف مالش قلاقی: (ج ۳)
 ۳۷۱ -
 محمد سعید کسرپودی: (ج ۱) ۳۰۸،
 ۴۵۶ - (ج ۲) ۹۰ -
 محمد سعید قاضی: (ج ۱) ۵۱۵ - (ج ۲)
 ۱۸۱، ۲۲۸ -
 محمد سعید کاشغری: (ج ۳) ۱۲۹ -
 محمد سعید ککهر: (ج ۳) ۳۷۹ -
 محمد سلطان، شهزاده: (ج ۲) ۲۶۰،
 ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۲۱، ۳۴۶،
 ۳۵۲، ۴۲۵، ۴۴۷ - (ج ۳) ۹،
 ۷۸، ۷۹، ۱۱۵، ۱۳۹، ۱۵۰،
 ۱۶۰، ۱۶۸ تا ۱۷۰، ۱۷۲ تا
 ۱۷۴، ۱۹۳، ۱۹۶ تا ۱۹۸ -
 ۲۱۳، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۴۹، ۲۵۱،
 ۲۶۰، ۲۶۳، ۳۴۷ -
 محمد سلیم حارثی: (ج ۳) ۳۷۱ -
 محمد شاه: (ج ۱) ۶۸، ۲۷۷ -
 محمد شاه قدیمی: (ج ۱) ۳۰۶ - (ج ۲)
 ۴۱۳ -
 محمد شریف، پسر اسلام خان: (ج ۳)
 ۸۶، ۹۲، ۳۶۷ -
 محمد شریف، خواجه: (ج ۱) ۳۴، ۳۷،
 ۳۳۰ -
 محمد شریف، پسر سعادت خان: (ج ۳)
 ۷ -
 محمد شریف، ولد احمد بیگ خان: (ج ۳)
 ۳۸۱ -
 محمد شریف تولکچی: (ج ۳) ۱۳۲،
 ۳۶۲ -
 محمد شریف عرب: (ج ۳) ۱۲۹ -
 محمد شریف قدیمی: (ج ۱) ۲۰۶ -
 محمد شعیب، مولوی: (دیباجه) ۶ -
 محمد شفیع: (ج ۱) ۲۹۳ - (ج ۳) ۳۷۱ -
 محمد شوقی: (ج ۲) ۲۳۱ -
 محمد صادق، خواجه: (ج ۱) ۲۶۲ -
 محمد صادق ده بیدی: (ج ۲) ۴۰۶ -
 محمد صادق فراہانی: (ج ۳) ۳۸۲ -
 محمد صالح، خوانی: (ج ۳) ۹۱، ۱۱۸،
 ۱۴۳ -
 محمد صالح، شیخ، مشرف توپخانه:
 (مقدمه) ض، غ -

محمد خان، نیازی: (ج ۱) ۵۸، ۱۲۱،
 ۱۲۶ - (ج ۳) ۱۵۵ -
 محمد داؤد، حکیم: (ج ۲) ۳۲۸ -
 محمد دوست: (ج ۲) ۳۲۷ -
 محمد رحیم سلدوز: (ج ۳) ۳۸۳ -
 محمد رشید خان، درانی: (ج ۲) ۲۵۳ -
 محمد زابد، خواجه: (ج ۲) ۱۶۹، ۱۷۰،
 ۲۷۱، ۲۸۰ -
 محمد زبان تربتی: (ج ۳) ۳۸۳ -
 محمد زبان طهرانی: (ج ۱) ۳۱۵ - (ج ۳)
 ۱۶۳، ۲۱۷، ۲۲۱، ۲۳۹،
 ۲۴۰، ۲۸۷ - ۳۰۰، ۳۸۱،
 ۴۱۳، ۴۳۰ - (ج ۳) ۱۳، ۳۵۷ -
 محمد زئی: (ج ۱) ۳۱۵ -
 محمد سعید، معروف مالش قلاقی: (ج ۳)
 ۳۷۱ -
 محمد سعید کسرپودی: (ج ۱) ۳۰۸،
 ۴۵۶ - (ج ۲) ۹۰ -
 محمد سعید قاضی: (ج ۱) ۵۱۵ - (ج ۲)
 ۱۸۱، ۲۲۸ -
 محمد سعید کاشغری: (ج ۳) ۱۲۹ -
 محمد سعید ککهر: (ج ۳) ۳۷۹ -
 محمد سلطان، شهزاده: (ج ۲) ۲۶۰،
 ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۲۱، ۳۴۶،
 ۳۵۲، ۴۲۵، ۴۴۷ - (ج ۳) ۹،
 ۷۸، ۷۹، ۱۱۵، ۱۳۹، ۱۵۰،
 ۱۶۰، ۱۶۸ تا ۱۷۰، ۱۷۲ تا
 ۱۷۴، ۱۹۳، ۱۹۶ تا ۱۹۸ -

- محمد صالح ، کنبوه : (مقدمہ) ر ، ت ، ث ،
 خ ، ذ ، ض ، ظ ، غ ، ا ، و ، ب -
 (دیباچہ) ۱ ، ۲ ، ۳ ، ۵ تا ۱۳ -
 (ج ۱) ۳ ، ۳۱۲ - (ج ۲) ۲۳۹ ،
 ۳۰۱ -
 محمد صالح ، کوٹوال لاہور : (ج ۳) ۹۴ -
 محمد صالح ، میر خوشنویس : (دیباچہ)
 ۱ ، ۵ - (ج ۳) ۲۸۲ ، ۳۴۴ -
 محمد صالح ، فرمان نویس : (دیباچہ) ۵ -
 محمد صالح ، علی مردان خانی : (ج ۳)
 ۲۰۱ -
 محمد صالح ، ولد مرزا سامی : (ج ۳)
 ۳۶۳ -
 محمد صالح ، پسر میرزا عیسیٰ ترخان :
 (ج ۲) ۳۰۱ - (ج ۳) ۱۰۲ ،
 ۳۵۶ -
 محمد صالح ، دیوان بیوتات : (ج ۳)
 ۱۵۳ -
 محمد صالح کرمانی : (ج ۳) ۱۶۷ ،
 ۳۷۵ ، ۳۷۶ -
 محمد صلاح : (ج ۲) ۳۳۶ -
 محمد صدیق ، خواجہ : (ج ۱) ۲۶۴ -
 محمد صنی : (ج ۳) ۷ ، ۸۱ ، ۹۶ ،
 ۱۰۴ ، ۱۱۵ ، ۱۳۳ ، ۱۸۷ -
 ۳۶۶ -
 محمد طالب : (ج ۳) ۳۷۸ -
 محمد طاہر ، شیخ : (ج ۲) ۱۵۷ -
- محمد طاہر عنایت خانی : (دیباچہ) ۱۱ -
 (ج ۲) ۲۴۴ ، ۴۵۲ - (ج ۳)
 ۱۲۶ ، ۱۳۶ ، ۱۷۰ ، ۱۷۳ -
 محمد عابد : (ج ۳) ۳۷۶ -
 محمد عبداللہ ، سید : (ج ۳) ۱۱۹ -
 محمد علی ولد تقرب خاں : (ج ۳) ۳۷۲ -
 محمد علی ولد عزت خاں : (ج ۳) ۳۸۰ -
 محمد علی بیگ ایلچی : (ج ۱) ۳۰۹ ،
 ۳۵۳ ، ۳۵۵ ، ۳۵۶ ، ۳۷۹ -
 ۴۰۰ ، ۴۰۵ ، ۴۰۷ ، ۴۰۸ -
 ۴۲۰ ، ۴۵۸ - (ج ۲) ۲۲۶ -
 ۴۳۷ ، ۴۳۸ -
 محمد علی بارہہ : (ج ۱) ۱۲۲ ، ۲۸۱ ،
 ۴۰۷ ، ۴۹۷ -
 محمد علی خزانچی : (ج ۲) ۳۶۷ -
 محمد علی خاں : (ج ۳) ۱۶۳ ، ۱۷۵ ،
 ۳۵۸ -
 محمد علی فوجدار : (ج ۲) ۳۵۱ -
 محمد علی کامرانی : (ج ۳) ۳۶۵ -
 محمد علی ماہر (شاعر) : (ج ۳) ۳۳۲ -
 محمد فاضل ولد وزیر خاں : (ج ۳)
 ۳۸۶ -
 محمد فاضل بدخشی ، مولانا : (ج ۳)
 ۲۹۹ -
 محمد قاسم میر آتش : (ج ۲) ۳۵۳ ،
 ۳۸۸ ، ۴۰۴ ، ۴۱۳ ، ۴۲۳ -
 محمد قاسم قاضی ، بخشی کشمیر : (ج ۲)
 ۳۵۵ -

محمد قلی ولد سکندر خان : (ج ۳) ۳۶۸ -
 محمد قلی ولد نجابت خان : (ج ۳) ۱۸۷ -

محمد قلی اتالیق : (ج ۱) ۲۴۶ ، ۲۶۰ -

(ج ۲) ۳۷۱ ، ۳۷۷ -

محمد قلی کلبار : (ج ۳) ۸ -

محمد قلی قطب الملک : (ج ۳) ۱۴۴ -

محمد قلی سلیم : (ج ۳) ۳۲۵ -

محمد گیسو دراز : (ج ۳) ۱۹۶ -

محمد لاری : (ج ۱) ۳۹۱ ، ۳۹۲ -

محمد لطیف ، سید : (مقدمه) ض - (دیباجه)

۷ ، ۷ -

محمد محمود ، سید : (ج ۳) ۹۳ -

محمد داد پسر صلابت خان : (ج ۲)

۳۴۰ - (ج ۳) ۳۶۷ -

محمد مراد : (ج ۲) ۲۱۳ ، ۲۱۷ -

۲۱۸ ، ۲۳۰ ، ۲۲۹ ، ۴۳۰ -

(ج ۳) ۷۶ ، ۹۶ ، ۱۷۶ ، ۱۸۹ -

۱۹۰ ، ۳۴۴ -

محمد مراد سالدوز : (ج ۳) ۳۶۶ -

محمد مراد ولد علی رائے تپتی : (ج ۳)

۳۶۹ -

محمد مسیح : (ج ۳) ۳۷۸ -

محمد معظم ، شهزاده : (ج ۲) ۱۹۷ ،

۳۵۲ ، ۴۲۵ - (ج ۳) ۸۱ -

محمد مقیم ارغون : (ج ۱) ۱۷ - (ج ۲)

۴۰۴ -

محمد مقیم ، حکیم : (ج ۳) ۳۸۷ -

محمد مقیم ، دیوان : (ج ۳) ۱۸۶ ، ۲۰۱ -

۳۷۴ -

محمد منعم : (ج ۳) ۳۷۷ -

محمد مومن : (ج ۱) ۴۱۰ - (ج ۲)

۱۵۴ - (ج ۳) ۳۴۴ ، ۳۸۴ -

محمد میرک : (ج ۳) ۱۳۶ -

محمد ناصر : (ج ۲) ۳۲۹ ، ۳۳۷ -

(ج ۳) ۱۶۹ -

محمد واحد : (ج ۳) ۳۸۳ -

محمد وارث : (دیباجه) ۱۱ - (ج ۳)

۱۶۴ ، ۳۴۰ -

محمد بادی : (ج ۳) ۳۶۱ -

محمد باشم کاشغری : (ج ۲) ۴۲۱ -

(ج ۳) ۳۶۵ -

محمد یار پسر شهزاده مراد بخش :

(ج ۲) ۴۱۴ -

محمد یار حاجی : (ج ۲) ۱۵۴ ، ۳۲۲ -

(ج ۳) ۵۶ ، ۳۶۱ -

محمد یار حاکم حصار : (ج ۲) ۳۷۱ تا

۳۷۳ ، ۴۱۷ -

محمدی بیگ (گوزردار) : (ج ۳) ۱۷۴ -

محمد یعقوب لاهوری ، مولانا : (ج ۳)

۳۰۱ -

محمد یوسف ، ولد سید میرزا : (ج ۳)

۳۶۹ -

محمد یوسف ، خواجه : (ج ۲) ۴۰۰ -

محمدود : (ج ۱) ۳۳۶ -

محمدود بیگ خراسانی : (ج ۳) ۳۸۴ -

۲۵۰ ، ۲۶۱ ، ۲۶۲ ، ۲۶۴ ،
 ۲۶۶ ، ۲۷۰ ، ۲۷۶ ، ۲۷۷ ،
 ۲۸۰ ، ۲۸۱ ، ۲۸۵ ، ۲۸۷ ،
 ۲۹۰ ، ۲۹۸ ، ۳۰۰ ، ۳۰۳ ،
 ۳۰۷ ، ۳۰۸ ، ۳۳۶ ، ۳۳۷ ،
 ۳۳۸ ، ۳۳۶ ، ۳۵۶ ، ۳۷۹ ،
 ۳۸۰ ، ۳۸۴ تا ۳۸۶ ، ۳۹۲ ،
 ۳۹۸ ، ۴۰۹ ، ۴۱۴ ، ۴۱۶ ،
 ۴۲۳ ، ۴۵۷ ، ۴۵۸ ، ۴۶۱ ،
 ۴۶۳ - (ج ۳) ، ۴۷۱ ، ۵۰۰ ،
 ۵۱ ، ۵۵ ، ۷۹ ، ۸۱ ، ۹۵ ،
 ۱۳۶ ، ۱۳۸ ، ۱۴۰ ، ۱۵۴ ،
 ۱۵۹ ، ۱۷۶ ، ۱۷۷ ، ۲۰۸ ،
 ۲۰۹ ، ۲۱۱ ، ۲۱۴ ، ۲۱۵ ،
 ۲۱۶ ، ۲۲۴ ، ۲۴۱ ، ۲۴۲ ،
 ۲۶۰ ، ۲۶۳ ، ۲۳۵ ، ۳۴۷ -
 مراد بی ایلیچی : (ج ۳) ۷۳ -
 مراد بیگ بدخشان : (ج ۳) ۳۷۶ -
 مراد خان سلطان : (ج ۲) ۱۶۱ ،
 ۲۶۶ تا ۲۶۸ ، ۳۰۲ ، ۳۰۵ -
 (ج ۳) ۹۹ -
 مراد دکنی ، میر : (ج ۱) ۲۶ -
 مراد کام صفوی : (ج ۲) ۱۳۲ ،
 ۲۵۳ ، ۲۶۴ ، ۲۷۳ ، ۳۲۱ ،
 ۳۳۶ ، ۳۴۱ ، ۳۴۷ - (ج ۳)
 ۱ ، ۵۶ ، ۹۹ ، ۱۳۳ ، ۲۴۹ -
 مراد قلی ککهر : (ج ۲) ۳۸۵ ،
 ۳۹۷ ، ۴۳۳ -

محمود خان : (ج ۱) ۲۹۴ ، ۴۲۱ ،
 ۴۲۲ -
 محمود جونپوری ، ملا : (ج ۳) ۳۴۲ -
 محمود ، سید : (ج ۲) ۲۵۹ - (ج ۳)
 ۵۴ ، ۸۰ ، ۱۲۴ -
 محمود شیرانی ، حافظ : (مقدمه) خ -
 محمود صفابانی ، میر : (ج ۱) ۵۳ -
 (ج ۳) ۱۷۶ ، ۳۶۷ ، ۳۶۸ -
 محمود ، ملا : (ج ۳) ۳۰۰ -
 محی الدین ، سید ، ایلیچی : (ج ۱) ۳۵۶ -
 (ج ۳) ۹۰ ، ۹۹ تا ۱۰۱ ، ۱۴۴ -
 مختار بیگ : (ج ۳) ۳۷۵ ، ۳۸۳ -
 مختار خان : (ج ۱) ۲۲۳ ، ۲۲۶ -
 (ج ۲) ۸۶ ، ۲۰۶ ، ۳۸۷ -
 (ج ۳) ۱۷۷ ، ۳۵۷ ، ۳۶۱ -
 مختار خان : (ج ۱) ۱۷۴ ، ۲۳۳ ،
 ۲۳۶ ، ۲۳۹ - (ج ۲) ۹ ، ۱۰۱ ،
 ۱۴۰ ، ۱۶۳ ، ۳۵۳ ، ۳۵۸ -
 ۳۷۱ ، ۳۷۲ -
 مدن مانگه بهدوری : (ج ۱) ۴۸۲ ،
 ۴۸۵ - (ج ۲) ۲۸۵ - (ج ۳)
 ۱۷ ، ۱۰۳ ، ۱۰۷ ، ۱۱۹ ،
 ۱۲۴ ، ۱۳۳ ، ۳۶۳ -
 مراد بخش ، شهزاده : (ج ۱) ۱۵۳ ،
 ۱۵۶ ، ۱۶۰ ، ۱۹۲ ، ۱۹۳ ،
 ۲۳۰ ، ۳۷۵ ، ۴۰۹ ، ۴۴۰ ،
 ۴۵۱ - (ج ۲) ۲۷ ، ۶۴ ، ۷۹ ،
 ۱۶۱ ، ۱۸۸ ، ۱۹۶ ، ۲۰۲ ،

۴۱۰ - (ج ۲) ۱۳۲ ، ۱۸۶ ،

۲۱۰ ، ۲۴۷ ، ۲۵۱ ، ۲۵۷ ،

۲۵۹ ، ۳۲۳ ، ۳۳۲ ، ۳۳۳ ،

۳۶۲ - (ج ۳) ۱۰ ، ۱۱ ، ۳۹ ،

۵۳ ، ۱۵۳ ، ۱۷۵ ، ۳۵۹ ،

۳۷۲ ، ۳۷۵ -

معز الدین سام غوری ، ملک : (ج ۱)

- ۵۳

معز الملک : (ج ۱) ۲۲۳ - (ج ۲)

۱۲۲ ، ۲۸۵ ، ۳۲۱ - (ج ۳)

۱۳ ، ۳۶۷ -

معصوم کابلی : (ج ۱) ۳۳۳ -

معصوم پروی ، میر : (ج ۱) ۶۵ ،

۳۱۳ ، ۳۲۲ -

معظم خان : (ج ۳) ۱۷۳ ، ۱۷۵ ،

۱۷۸ ، ۱۷۹ -

معظم خان ، جمدة الملکی : (ج ۳)

۱۷۸ ، ۱۸۸ ، ۱۸۹ ، ۱۹۰ ،

۱۹۲ ، ۱۹۳ ، ۲۰۰ ، ۲۰۱ ،

۲۱۲ ، ۲۳۹ ، ۲۵۰ ، ۳۳۹ -

معظم شیخ فتح پوری : (ج ۳)

- ۳۶۳

معظم ، میر : (ج ۳) ۳۷۹ ، ۳۸۵ -

معین الدین ، ایلچی : (ج ۱) ۳۶۷ -

معین الدین چشتی ، خواجہ : (ج ۱)

۵۱ ، ۵۲ ، ۵۳ ، ۷۹ ، ۱۵۹ ،

۱۸۳ - (ج ۲) ۳۲۵ ، ۳۵۰ -

(ج ۳) ۱۳۶ -

مظفر حسین ، میرزا ، صفوی : (ج ۱)

۳۹ ، ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۵ ، ۳۷۳ -

(ج ۲) ۲۲۳ ، ۳۲۷ ، ۳۵۸ ،

۳۶۰ - (ج ۳) ۲۶۷ ، ۳۱۷ -

مظفر خان بارہ ، سید : (ج ۱) ۱۲۱ ،

۱۲۲ ، ۱۳۸ ، ۱۵۶ ، ۱۶۰ ،

۲۲۰ ، ۲۲۲ ، ۲۶۶ ، ۲۷۳ ،

۲۹۲ ، ۲۹۳ تا ۲۹۵ ، ۳۰۸ ،

۳۱۷ ، ۳۱۹ ، ۳۳۱ ، ۳۳۵ ،

۳۳۷ تا ۳۳۹ ، ۳۵۳ - (ج ۲)

۳۶۰ - (ج ۳) ۱۱۹ - ۱۸۱ ،

۱۸۷ ، ۳۶۸ ، ۳۷۵ -

مظفر خان معصوری : (ج ۱) ۱۸۳ ،

۲۲۰ ، ۲۲۶ ، ۲۸۸ ، ۳۰۵ -

مظفر شروانی : (ج ۳) ۳۷۲ -

مظفر کرمانی ، مرزا : (ج ۱) ۲۲۰ ،

- ۲۲۲

معتقد خان : (ج ۱) ۲۲۰ ، ۲۳۳ ،

۲۳۵ ، ۲۷۵ ، ۳۵۳ ، ۴۰۳ ،

۴۰۹ - (ج ۲) ۳۲۱ ، ۳۸۱ -

(ج ۳) ۵۱ ، ۵۵ ، ۹۹ ، ۱۷۸ ،

۲۰۵ ، ۳۵۱ ، ۳۶۲ -

معتقد خان [رک : الله ویردی ترکمان]

معتقد خان ، میر آتش : (دیباچہ) ۱۰ ،

(ج ۱) ۲۳۳ ، ۲۹۲ ، ۲۹۳ ، ۳۰۵ ،

۳۳۹ ، ۳۸۳ ، ۳۸۷ ، ۳۸۹ ،

- معین الدین راجگی (شیخ) : (ج ۳)
- ۳۸۵
- معین خاں بخشی : (ج ۱) ۲۴۴ ،
۲۴۸ ، ۲۴۹ - (ج ۳) ۱۷۵ ،
- ۱۸۱
- مغل خاں : (ج ۱) ۲۲۴ - (ج ۲)
- ۱۲۸ ، ۱۷۵ ، ۳۵۴ ، ۳۵۷ -
(ج ۳) ۹۲ ، ۹۷ ، ۱۷۶ ، ۳۵۴ ،
- ۳۶۳
- مغول خاں : (ج ۱) ۲۳۶ ، ۳۰۵ -
(ج ۲) ۱۲۸ - (ج ۳) ۱۲۲ ،
- ۱۲۷
- مفتخر خاں : (ج ۳) ۱۳۲ ، ۳۵۸ -
مقبول عالم ، سید : (ج ۳) ۱۱۹ ،
- ۳۸۴ ، ۳۶۶
- مقرب خاں : (ج ۱) ۲۲۷ ، ۳۱۰ ،
۳۲۰ ، ۳۲۷ ، ۳۴۱ ، ۳۵۱ ،
۳۵۲ ، ۳۶۶ ، ۴۰۵ ، ۵۱۶ -
(ج ۲) ۶۶ - (ج ۳) ۳۷۲ ،
- ۳۸۷
- مقرب خاں دکنی : (ج ۱) ۳۷۶ ،
- ۳۸۶ ، ۳۹۰ ، ۴۰۴ -
- مقرب خاں کیرانیہ : (ج ۲) ۴۲۳ -
(ج ۳) ۲۶۷ ، ۳۰۵ -
- مقصود بیگ علی دانشمندی : (ج ۲)
- ۳۲۸ ، ۳۸۵ ، ۴۰۲ ، ۴۲۹ -
(ج ۳) ۳۷۳ -
- مقصود بیگ ناظر : (ج ۳) ۵۲ -
- مقیم خاں : (ج ۳) ۳۷۲ ، ۳۸۶ -
- مکتوب خاں : (ج ۳) ۱۰۸ -
- مکرم خاں : (ج ۱) ۲۳۶ ، ۳۱۰ ،
۳۵۴ ، ۳۵۹ ، ۴۰۵ ، ۴۰۷ ،
۵۱۵ - (ج ۲) ۷۰ ، ۹۰ ، ۱۰۱ ،
تا ۱۰۳ ، ۱۰۵ ، ۱۲۳ ، ۱۳۶ ،
۱۴۴ ، ۱۴۵ ، ۱۵۳ ، ۱۵۴ ،
۱۵۶ ، ۱۶۳ ، ۱۸۴ ، ۱۸۶ ،
۲۵۱ ، ۲۵۵ ، ۲۶۴ ، ۲۸۲ ،
۲۸۶ ، ۲۹۹ ، ۳۱۴ ، ۳۱۹ ،
۳۳۱ ، ۳۵۱ ، ۳۵۸ ، ۳۹۱ ،
۴۲۲ - (ج ۳) ۱۴ ، ۲۲ ، ۴۹ ،
۸۰ ، ۱۳۳ ، ۱۵۴ ، ۳۵۰ ،
- ۳۷۴
- مکرم خاں : (ج ۳) ۱۸۷ ، ۳۵۳ -
- مکرمند رائے : (ج ۳) ۳۶۹ -
- مکند ولد بهرور کلان : (ج ۳) ۳۷۷ -
- مکند داس : (ج ۱) ۳۰۶ - (ج ۲)
۲۹۸ ، ۳۰۹ - (ج ۳) ۱۴۴ ،
۳۶۷ ، ۳۷۲ ، ۳۷۷ ، ۳۸۲ -
- مکند ، رائے ، فوجدار : (ج ۳)
- ۱۶۷
- مکند سنگھ : (ج ۳) ۵۰ ، ۱۰۳ ،
۱۰۶ ، ۱۳۸ ، ۱۶۲ ، ۲۱۶ ،
- ۳۵۴
- ملا تقیای شهبازی : (ج ۲) ۱۳۴ -

- ممتاز خان : (ج ۱) ۲۲۶ -
 ممتاز شکوه : (ج ۲) ۳۲۲ تا ۴۲۳ -
 ممتاز محل : (مقدمه) (ج ۱) ۹ ،
 ۳۵ ، ۳۲ ، ۴۵ ، ۴۸ ، ۶۶ ،
 ۷۷ ، ۸۰ ، ۸۹ ، ۱۰۶ ، ۱۳۱ ،
 ۱۳۲ ، ۱۵۳ ، ۱۶۰ ، ۱۸۰ ،
 ۱۸۱ ، ۱۹۲ ، ۲۰۶ ، ۲۳۸ ،
 ۲۳۰ ، ۳۲۰ ، ۳۰۷ ، ۳۲۵ -
 (ج ۲) ۲۷۰ ، ۲۸۶ ، ۳۱۵ -
 منور کچھواہ : راجہ : (ج ۱)
 ۲۲ ، ۳۰۹ - (ج ۳) ۳۵۵ ،
 ۳۶۲ -
 منصور ، سید : (ج ۱) ۳۲۹ ، ۳۲۲ -
 (ج ۲) ۱۴۶ ، ۳۸۱ - (ج ۳)
 ۱۰۴ ، ۱۷۷ ، ۳۶۶ -
 منصور ، نواسہ رستم خان بہادر : (ج ۳)
 ۳۸۱ -
 منصور ، غلام قطب الملک : (ج ۱)
 ۳۲۹ -
 منصور حاجی : (ج ۱) ۲۴۹ - (ج ۲)
 ۲۵۵ ، ۲۵۶ ، ۳۰۹ ، ۳۱۶ -
 (ج ۳) ۸۲ ، ۱۰۳ ، ۱۱۹ ،
 ۱۳۰ ، ۳۶۱ -
 منصور خان : [رک : چنگیز حبشی] -
 منکوجی : (ج ۲) ۱۳۲ - (ج ۳)
 ۳۵۴ -
 منو : (دیباچہ) ۴ -

- ملا خواجہ خواجی [رک : خواجہ
 خواجی ، ملا] -
 ملا سلطان محمد دیوان : (ج ۲) ۳۲۲ -
 ملا شاہ بدخشی : (ج ۲) ۲۷۳ -
 (ج ۳) ۹۶ ، ۲۸۴ -
 ملا عبداللطیف کجراتی : (ج ۱) ۳۲۸ -
 (ج ۲) ۳۳۹ -
 ملا مرشد : (ج ۱) ۱۷۴ -
 ملا مشہدی : (ج ۱) ۱۴ -
 ملا لطیف لشکر خانی : (ج ۱)
 ۳۲۸ -
 ملا محمد تنوی : (ج ۱) ۱۶۳ -
 ملا میر علی : (ج ۳) ۴۳ ، ۳۴۴ -
 ملا نسبتی تھانیسری : (ج ۳) ۳۲۷ -
 ملخت خان : (ج ۱) ۲۳۴ ، ۳۰۵ ،
 ۳۱۰ ، ۳۲۳ ، ۳۴۴ ، ۳۵۳ ،
 ۳۶۷ ، ۳۸۶ ، ۴۰۳ - (ج ۲)
 ۲۵۳ ، ۳۸۵ ، ۳۸۷ ، ۴۰۴ -
 (ج ۳) ۲ ، ۵۵ ، ۵۶ ، ۹۷ ،
 ۱۳۲ ، ۳۵۵ ، ۳۶۸ -
 ملک بدنی : (ج ۱) ۳۴۳ -
 ملک حسین ابدالی : (ج ۳) ۱۰۴ ،
 ۱۳۹ ، ۱۹۵ ، ۳۶۸ -
 ملک خان : (ج ۳) ۳۵۳ -
 ملک مودود : (ج ۲) ۳۲۶ -
 ملکہ بانو : (ج ۲) ۲۷۰ ، ۲۸۶ -
 ممتاز الزمائی : [رک : ممتاز محل] -

۳۳۶ - (ج ۳) ۲۸۹ ، ۲۹۷ ،
 ۳۵۲ ، ۳۷۷ -
 موسوی گیلانی ، شیخ : (ج ۳) ۳۶۶ -
 موسوی فاؤنڈر : (دیباچہ) ۴ -
 مولوچی بھونیسلاہ : (ج ۳) ۳۵۰ -
 مومنائے شیرازی ، حکیم : (ج ۲)
 ۲۲۲ ، ۳۴۷ ، ۲۹۱ - (ج ۳)
 ۳۶۲ -
 مومن بی : (ج ۱) ۴۳۴ - (ج ۲)
 ۳۶۶ -
 موہن سنگھ ولد مادھو سنگھ : (ج ۳)
 ۳۷۱ -
 مہابت خاں : (ج ۱) ۵۰ ، ۵۷ ،
 ۵۹ ، ۶۳ ، ۷۱ ، ۸۳ ، ۸۴ ، ۹۱ ،
 ۱۰۰ ، ۱۰۲ ، ۱۰۶ ، ۱۵۳ ،
 ۱۵۷ ، ۱۶۱ ، ۱۶۴ ، ۱۷۴ ،
 ۱۷۷ ، ۱۸۳ ، ۲۲۲ ، ۲۲۷ ،
 ۲۳۹ ، ۲۴۵ ، ۲۵۰ ، ۲۶۶ ،
 ۲۷۱ ، ۲۷۴ ، ۲۷۵ ، ۲۸۹ ،
 ۳۰۸ ، ۳۰۹ ، ۳۰۶ ، ۳۶۸ ،
 ۳۷۰ ، ۵۱۰ - (ج ۲) ۵۶ ،
 ۶۲ ، ۷۹ ، ۸۴ ، ۲۲۵ ، ۳۸۴ ،
 ۳۸۶ - (ج ۳) ۱۰۳ ، ۱۰۶ ،
 ۱۰۷ ، ۱۱۴ ، ۱۱۹ ، ۱۲۴ ،
 ۱۲۶ ، ۱۳۶ ، ۱۵۳ ، ۱۶۱ ،
 ۱۷۰ ، ۱۷۹ ، ۱۸۹ ، ۱۹۳ ،
 ۱۹۵ ، ۱۹۷ ، ۲۰۰ ، ۲۰۴ ،
 ۲۰۵ ، ۲۱۲ ، ۳۰۳ ، ۳۳۸ ،

منوچہر ، حاجی : (ج ۳) ۶۷ -
 منوچہر ، سلطان : (ج ۳) ۷۸ -
 منوچہر ، میرزا : (ج ۱) ۲۲ -
 منور سید : (ج ۲) ۳۸۰ - (ج ۳)
 ۳۶۶ ، ۵۷ -
 منویر دایس : (ج ۳) ۹۰ ، ۳۷۱ ،
 ۳۷۶ -
 منویر رائے : (ج ۱) ۳۰۶ -
 منیر لاہوری ، ابوالبرکات : (مقدمہ) ۳ ،
 ۴ ، ۶ ، ۱۲ - (دیباچہ)
 (ج ۳) ۳۱۵ ، ۳۲۱ ، ۳۳۲ -
 مودودی ، ملک ، ابدالی : (ج ۲) ۲۲۷ ،
 ۲۲۸ - (ج ۳) ۶۴ -
 موسیٰ ، حضرت : (ج ۲) ۸ -
 موسیٰ ، بغدادی : (ج ۲) ۱۸ -
 موسیٰ خاں : (ج ۳) ۱۷۴ -
 موسیٰ ، سید : (ج ۲) ۴۶۴ -
 موسیٰ قورچی : (ج ۱) ۲۴۹ -
 موسیٰ گیلانی : (ج ۲) ۴۰۴ - (ج ۳)
 ۹۳ ، ۱۱۳ ، ۲۶۶ -
 موسیٰ ماؤنڈرائی : (ج ۳) ۳۶۴ ،
 ۳۷۳ -
 موسیٰ محلدار : (ج ۳) ۱۶۹ -
 موسیٰ خاں ، صدر الصدوق : (ج ۱)
 ۱۷۴ ، ۲۳۳ ، ۲۴۰ ، ۳۸۶ ،
 ۴۲۷ ، ۴۴۸ - (ج ۲) ۸۱ ، ۱۹۶ ،
 ۲۷۸ ، ۳۱۳ ، ۳۲۴ ، ۳۲۷

- میاں شیخ پیر: (ج ۳) ۲۹۰ -
 میاں میر، سید: (ج ۲) ۲۷۳ ،
 ۳۵۶ - (ج ۳) ۹۶ ، ۲۷۸ ،
 ۲۷۹ ، ۲۸۵ ، ۲۸۹ ، ۲۹۰ -
 میلنی راؤ: (ج ۲) ۱۲۹ ، ۲۳۱ -
 میلنی آمل: (ج ۳) ۱۷۵ ، ۱۷۶ -
 میر ابالیل: (ج ۳) ۳۸۰ -
 میر احمد: (ج ۳) ۱۷۲ ، ۳۶۳ ،
 ۳۷۳ -
 میر الہی: (ج ۳) ۳۱۳ ، ۳۲۱ -
 میران سید جلال: (ج ۲) ۱۹۳ -
 میران شیخ [میرک شیخ]: (ج ۳)
 ۳۵۶ -
 میر اورک زئی: (ج ۲) ۲۲۳ -
 میر باقر: (ج ۳) ۳۷۷ -
 میر باقی ولد محمود صفابانی: (ج ۳)
 ۳۶۸ -
 میر بدیع مشہدی: (ج ۳) ۱۰۱ -
 میر بروک: (ج ۱) ۲۹۶ ، ۲۹۷ ،
 ۳۰۰ ، ۳۱۰ - (ج ۲) ۵۳ ، ۲۸۷ ،
 ۲۹۹ ، ۳۰۹ -
 میر بزرگ: (ج ۲) ۲۹۵ ، ۳۲۸ -
 (ج ۳) ۳۷۷ -
 میر جعفر: (ج ۲) ۱۲۹ - (ج ۳)
 ۸۳ ، ۱۴۳ ، ۱۵۳ ، ۱۶۷ ،
 ۱۸۵ ، ۱۸۷ ، ۲۰۱ ، ۳۶۱ ،
 ۳۶۷ -

- ۳۵۰ ، ۳۵۶ ، ۳۷۳ ، ۳۸۱ ،
 ۳۸۵ -
 مہا سنگھ: (ج ۱) ۴۶۵ - (ج ۳)
 ۱۳۳ ، ۲۰۴ ، ۳۷۱ -
 مہا سنگھ ولد مدن سنگھ: (ج ۳)
 ۳۶۳ -
 مہان سنگھ: (ج ۳) ۵۳ -
 مہاکت راج: (ج ۲) ۴۷ -
 مہتر یوسف: (ج ۲) ۴۲۶ -
 مہد علیا: (ج ۱) ۲۳۶ ، ۲۸۶ ،
 ۳۰۸ ، ۳۷۶ ، ۳۸۳ ، ۳۹۰ ،
 ۴۲۶ ، ۴۲۷ ، ۴۳۶ ، ۴۴۹ ،
 ۴۶۱ - (ج ۲) ۹ ، ۸۱ ، ۱۲۷ ،
 ۲۲۲ ، ۲۵۸ - (ج ۳) ۱۵۰ -
 مہدی قلی خان: (ج ۳) ۷۸ ، ۱۲۶ ،
 ۱۳۲ ، ۱۳۷ ، ۱۷۹ ، ۲۰۴ ،
 ۳۵۹ -
 مہر شکوہ، شہزادہ: (ج ۲) ۲۴۲ -
 (ج ۳) ۱۳ -
 مہر علی: (ج ۳) ۱۰۸ ، ۱۱۱ -
 مہیش داس رائہور: (ج ۱) ۴۸۳ ،
 ۴۸۷ - (ج ۲) ۴۲ ، ۴۳ ، ۹۰ ،
 ۱۲۳ ، ۱۲۸ ، ۱۸۲ ، ۲۹۹ ،
 ۳۰۳ ، ۳۰۸ ، ۳۵۳ ، ۳۸۲ ،
 ۳۸۵ ، ۴۰۸ ، ۴۱۲ - (ج ۳)
 ۱۳ ، ۳۵۷ ، ۳۶۵ ، ۳۸۰ -
 میاں داد: (ج ۳) ۳۸۱ -

- میرزا جعفر بلخی: (ج ۳) ۳۶۹ -
 میرزا جلال الدین حسین انجو: (ج ۳)
 ۱۶، ۱۴۷، ۳۵۲، ۳۸۳ -
 میرزا جملہ: (ج ۱) ۱۴۳، ۲۳۳،
 ۲۶۰، ۲۷۵، ۴۲۷، ۴۴۸ -
 (ج ۲) ۸۰، ۸۱، ۱۸۶، ۱۸۸،
 ۱۹۶، ۲۰۹ - (ج ۳) ۱۶۱،
 ۱۶۸، ۱۷۰، ۱۷۲، ۱۷۳،
 ۱۷۴، ۳۰۹، ۳۵۰ -
 میرزا حسن اروی: (ج ۲) ۷۴ -
 میرزا حسین: (ج ۱) ۵۳، ۲۶۹ -
 (ج ۲) ۴۱۳ - (ج ۳) ۱۸۹ -
 میرزا خان میر توزک: (ج ۲) ۹۱،
 ۲۴۱، ۳۱۴، ۳۴۰، ۳۴۲ -
 (ج ۳) ۲۰۱، ۳۶۳ -
 میرزا خواجہ: (ج ۳) ۳۵۱، ۳۷۲ -
 میرزا رجب: (ج ۲) ۳۲۰، ۳۲۱ -
 میرزا رفیع: (ج ۳) ۳۶۱ -
 میرزا برادر رشید خان انصاری: (ج ۳)
 ۳۷۳ -
 میرزا بیگ: (ج ۱) ۱۴ -
 میرزا تبتی: (ج ۳) ۹۷ -
 میرزا جان، مولانا: (ج ۱) ۲۶ -
 میرزا حسن: (ج ۱) ۲۵۷ - (ج ۳)
 ۸۱ -
 میرزا حسین صفوی: (ج ۲) ۲۹۳،
 ۲۹۵، ۳۶۰ -
- میرزا حیدر صفوی: (ج ۲) ۴۲۱ -
 (ج ۳) ۳۶۷ -
 میرزا خان: (ج ۱) ۲۲۲، ۲۲۴،
 ۲۲۶ - (ج ۲) ۱۲۰، ۱۷۵،
 ۳۵۷، ۳۸۵ - (ج ۳) ۵۱، ۹۰،
 ۹۷، ۱۴۹، ۱۶۴، ۱۶۵،
 ۱۹۵، ۳۵۳، ۳۶۴، ۳۷۷ -
 میرزا خلیل: (ج ۱) ۲۲ -
 میرزا راجہ: (ج ۲) ۲۵۲، ۲۵۴ -
 میرزا رستم: (ج ۱) ۴۱، ۶۴ - (ج ۳)
 ۳۷۶ -
 میرزا سامی: (ج ۳) ۴۶۳ -
 میرزا سلطان ولد میرزا حیدر صفوی:
 (ج ۲) ۳۲۱، ۳۶۰ - (ج ۳)
 ۸۴، ۱۲۰، ۱۴۳، ۱۵۳،
 ۱۷۸، ۱۹۲، ۱۹۶، ۳۵۴ -
 میرزا مہزوری، سید: (ج ۳) ۳۶۸،
 ۳۶۹ -
 میرزا شجاع: (ج ۱) ۲۳۴، ۳۰۵ -
 میرزا شیخ: (ج ۲) ۲۲۸ تا ۲۳۰،
 ۲۳۲ -
 میرزا عیسیٰ: (ج ۳) ۳۸۴ -
 میرزا فاضل: (ج ۱) میرزا: (ج ۱)
 ۲۳۶ -
 میرزا فتاح: (ج ۲) ۲۶۷، ۲۶۹،
 ۳۸۳ -
 میرزا فرخ: (ج ۲) ۴۳۱ -
 میرزا کوہانی: (ج ۲) ۴۲۵ -

- میرزا جعفر بلخی: (ج ۳) ۳۶۹ -
 میرزا جلال الدین حسین انجو: (ج ۳)
 ۱۶، ۱۴۷، ۳۵۲، ۳۸۳ -
 میرزا جملہ: (ج ۱) ۱۴۳، ۲۳۳،
 ۲۶۰، ۲۷۵، ۴۲۷، ۴۴۸ -
 (ج ۲) ۸۰، ۸۱، ۱۸۶، ۱۸۸،
 ۱۹۶، ۲۰۹ - (ج ۳) ۱۶۱،
 ۱۶۸، ۱۷۰، ۱۷۲، ۱۷۳،
 ۱۷۴، ۳۰۹، ۳۵۰ -
 میرزا حسن اروی: (ج ۲) ۷۴ -
 میرزا حسین: (ج ۱) ۵۳، ۲۶۹ -
 (ج ۲) ۴۱۳ - (ج ۳) ۱۸۹ -
 میرزا خان میر توزک: (ج ۲) ۹۱،
 ۲۴۱، ۳۱۴، ۳۴۰، ۳۴۲ -
 (ج ۳) ۲۰۱، ۳۶۳ -
 میرزا خواجہ: (ج ۳) ۳۵۱، ۳۷۲ -
 میرزا رجب: (ج ۲) ۳۲۰، ۳۲۱ -
 میرزا رفیع: (ج ۳) ۳۶۱ -
 میرزا برادر رشید خان انصاری: (ج ۳)
 ۳۷۳ -
 میرزا بیگ: (ج ۱) ۱۴ -
 میرزا تبتی: (ج ۳) ۹۷ -
 میرزا جان، مولانا: (ج ۱) ۲۶ -
 میرزا حسن: (ج ۱) ۲۵۷ - (ج ۳)
 ۸۱ -
 میرزا حسین صفوی: (ج ۲) ۲۹۳،
 ۲۹۵، ۳۶۰ -

میر عبداللہ مشکین رقم : (ج ۳) ۳۴۴ ،
۳۶۸ ، ۳۶۰

میر عزیز : (ج ۲) ۴۱۵ - (ج ۳) ۱۵ ،
۳۶۷

میر علی : (ج ۳) ۳۶۴ -
میر علی اصغر بقرشی : (ج ۲) ۱۹۲ -
میر عماد : (ج ۳) ۳۴۴ -

میر غیاث : (ج ۱) ۳۴۲ - (ج ۳) ۳۷۲

میر فصیح : (ج ۳) ۱۷۱ ، ۷ ، ۶ ، ۱۷۲

میر قاسم : (ج ۱) ۴۲۱ ، ۴۲۲ -
(ج ۳) ۳۶۶

میر قریش : (ج ۲) ۴۱۳ -
میرک بیگ : (ج ۲) ۴۱۳ -

میرک جلائر : (ج ۱) ۱۴۹ -
میرک حسین خوانی : (ج ۲) ۱۲۱ -

(ج ۳) ۳۸۴ ، ۶۰ -
میرک شیخ : (ج ۲) ۳۲۶ - (ج ۳) ۸۴ ، ۹۳ ، ۱۴۳ ، ۳۵۶ -

میرک عطاء اللہ خوانی : (ج ۳) ۳۷۴ -
میر کلان : (ج ۲) ۳۱۰ ، ۴۱۳ -

(ج ۳) ۳۷۵ -
میر گل : (ج ۱) ۲۴۹ - (ج ۳) ۸۲ ،

۱۴۰ ، ۱۷۶ -
میر ماہ : (ج ۳) ۴۷۸ -

میر محسن : (ج ۱) ۲۸۲ -

میرزا محمد بدخشی : (ج ۳) ۳۷۰ -
میرزا محمد جعفر : (ج ۳) ۳۴۶ -

میرزا محمد سلدوز : (ج ۳) ۳۷۴ -
میرزا محمد مشہدی : (ج ۱) ۱۴۶ ،

۳۶۰ - (ج ۲) ۲۳۴ ، ۲۴۶ ،
۲۵۶ - (ج ۳) ۱۰۱ ، ۱۷۹ ،

۳۰۲ -
میرزا مراد : (ج ۱) ۵۸ ، ۶۴ -

میرزا میران شاہ : (ج ۱) ۲۳ - (ج ۳) ۱۳۹ -

میرزا والی : (ج ۱) ۱۸۱ - (ج ۲) ۴ -
(ج ۳) ۵۴ ، ۱۰۳ ، ۱۴۳ ،

۱۸۵ ، ۲۵۶ ، ۳۵۷ ، ۳۸۶ -
میرزائی : (ج ۳) ۹۷ -

میر سید محمد قنوجی : (ج ۳) ۲۶۶ -
میر شریف [رک : شریف میر] : (ج ۳) ۳۶۷ -

میر شمس : (ج ۱) ۲۲۰ - (ج ۲) ۲۴۲ -
(ج ۳) ۳۷۸ -

میر صابر : (ج ۱) ۴۰۷ -
میر صالح : (ج ۳) ۷۷ ، ۸۴ ، ۸۶ ،

۳۶۸ -
میر صفی : (ج ۲) ۳۶۰ - (ج ۳) ۳۸۵ -

میر ظہیر الدین : (ج ۳) ۹۹ ، ۳۶۷ -
میر عبداللطیف حاجب : (ج ۳) ۱۷۰ ،

تا ۱۷۳ -

- ۱۵۳ ، ۱۸۱ ، ۱۹۸ ، ۳۶۵ -
 ناظر شیخ : (ج ۲) ۲۰۹ ، ۴۶۴ -
 (ج ۳) ۲۸۷ -
 نامدار خان : (ج ۲) ۳۹۰ - (ج ۳)
 ۹۱ ، ۱۳۷ ، ۱۵۱ ، ۱۵۳ ،
 ۱۶۴ ، ۱۶۸ ، ۳۵۵ -
 لانا راؤ : (ج ۱) ۳۱۷ -
 ناہر خان تونور : (ج ۱) ۵۸ ، ۱۷۹ ،
 ۳۸۲ ، ۴۸۶ - (ج ۳) ۱۷۵ -
 ناہر سولنکی : (ج ۲) ۲۸۲ -
 نایک بخشو گوالیاری : (ج ۲) ۴۸ -
 نثار خان : (ج ۱) ۲۷۳ ، ۳۹۰ -
 نجات خان : (ج ۱) ۱۰۵ ، ۳۶۱ ،
 ۴۰۵ - (ج ۲) ۶ ، ۱۱۴ ،
 ۱۱۶ ، ۲۵۳ ، ۲۵۶ ، ۲۶۷ ،
 ۲۸۴ ، ۲۸۶ ، ۲۹۰ تا ۲۹۲ ،
 ۳۰۱ ، ۳۱۴ ، ۳۵۷ ، ۳۷۶ ،
 ۳۷۹ ، ۳۸۵ ، ۳۸۶ ، ۴۱۱ ،
 ۴۱۳ ، ۴۵۷ - (ج ۳) ۴۹ ، ۵۶ ،
 ۶۴ ، ۸۰ ، ۹۸ ، ۱۰۶ ، ۱۰۷ ،
 ۱۱۴ ، ۱۱۹ ، ۱۲۳ ، ۱۲۴ ،
 ۱۳۱ ، ۱۵۳ ، ۱۶۱ ، ۱۷۸ ،
 ۱۹۲ ، ۱۹۴ ، ۱۹۴ ، ۲۰۵ ،
 ۳۵۰ ، ۳۸۰ -
 نجات ، سید : (ج ۳) ۱۴۳ ، ۱۸۱ ،
 ۳۶۵ -
 نجف قلی ، میر ، آخور باشی : (ج ۳)
 ۶۷ ، ۶۸ ، ۷۸ ، ۳۶۲ -

- میر محمد ، سید : (ج ۱) ۴۵۷ - (ج ۳)
 ۲۷۹ ، ۱۹۱ -
 میر مدار بدخشانی (منگین بیگ) :
 (ج ۳) ۳۷۱ -
 میر مراد : (ج ۳) ۳۷۳ -
 میر مکی : (ج ۱) ۸۴ ، ۸۸ ، ۲۷۳ -
 میر سومن : (ج ۲) ۴۰۰ -
 میر میران : (ج ۳) ۱۶۳ ، ۲۰۱ ،
 ۳۶۱ -
 میر نور الدین : (ج ۳) ۳۸۶ -
 میر یحیی کالی : (ج ۲) ۲۴۹ ،
 ۳۷۶ - (ج ۳) ۹۹ -
 میکلف ، اے - آر : (مقدمہ) غ -
 مینا جی : (ج ۱) ۳۰۵ ، ۳۰۶ ،
 ۳۲۶ - (ج ۲) ۳۸۶ -

ن

- نادر علی : (ج ۳) ۳۷۴ -
 ناد علی : (ج ۲) ۴۲ ، ۲۸۵ ، ۳۲۲ -
 (ج ۳) ۷۶ ، ۷۹ ، ۹۴ ، ۱۰۵ -
 ناصر ، پسر نوبت خان : (ج ۳) ۱۶۸ ،
 ۳۸۲ -
 ناصر ، سید : (ج ۳) ۲۸۷ -
 ناصر الدین ، شیخ استر آبادی : (ج ۱)
 ۵۳ -
 ناظر خان : (ج ۳) ۹۳ ، ۱۳۹ ،

نجم الدین کبری، شیخ: (ج ۱) ۵۳ -
 ندیم، خواجہ سرا: (ج ۱) ۱۱۲ -
 نذر بہادر: (ج ۱) ۲۴۷ -
 نذر بیگ: (ج ۲) ۱۲۱، ۲۵۵ -
 نذر بی: (ج ۱) ۲۴۷ - (ج ۲) ۲۸۱،
 ۲۸۸، ۳۶۸ تا ۳۷۰ -
 نذر جی: (ج ۱) ۲۴۹ -
 نذر شوائت: (ج ۲) ۳۶۹، ۳۸۲،
 ۳۸۳، ۳۸۸ -
 نذر محمد خان: (ج ۱) ۲۴۳، ۲۴۵ تا
 ۲۵۸، ۲۵۰ تا ۲۴۲، ۲۵۴،
 ۲۵۶، ۲۶۱، ۲۱۰، ۴۳۷،
 ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۶ - (ج ۲) ۸۲،
 ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۵۴، ۱۶۷،
 ۲۲۳، ۲۴۹، ۲۵۵، ۲۵۶،
 ۲۶۹، ۲۷۶، ۲۸۱، ۲۸۸،
 ۳۰۴، ۳۴۲، ۳۴۷، ۳۶۲ تا
 ۳۶۶، ۳۶۸ تا ۳۷۱، ۳۷۳،
 ۳۷۴، ۳۷۷، ۳۸۲ تا ۳۸۴،
 ۳۸۸، ۳۹۴، ۳۹۶، ۳۹۹ تا
 ۴۰۷، ۴۰۹، ۴۱۱، ۴۱۲،
 ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۷، ۴۱۸،
 ۴۲۰ تا ۴۲۲، ۴۳۷ تا ۴۴۲،
 ۴۴۴، ۴۴۸ - (ج ۳) ۲ تا ۵،
 ۷ تا ۱۰، ۱۷، ۵۰، ۵۱، ۵۷،
 ۷۳ تا ۷۶، ۷۹، ۸۲، ۸۴،
 ۸۵، ۹۲، ۹۴، ۹۸، ۱۰۰،
 ۱۱۱، ۱۱۷، ۱۳۰، ۲۴۹،
 ۳۲۹، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱،
 ۳۶۸، ۳۷۷ -
 نذیر احمد (مولوی): (مقدمہ) س، ع -
 نذیر بیگ سلدوز: (ج ۲) ۲۸۱ -
 (ج ۳) ۱، ۱۰۹، ۳۶۴ -
 نرائن داس سیسودیہ، راؤ: (ج ۳)
 ۳۷۳ -
 نرہت جھالا: (ج ۴) ۳۸۰ -
 نرسنگھ دیو بندیہ: (ج ۱) ۵۸،
 ۷۴، ۸۴، ۱۲۴، ۱۴۳، ۱۴۵،
 ۲۶۵، ۲۶۷ - (ج ۲) ۸۸، ۹۳،
 ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۶، ۱۱۱،
 ۱۳۶ - (ج ۳) ۳۴۹ -
 نرہر داس جھالا: (ج ۳) ۳۸۲ -
 نرہر داس بندیہ: (ج ۱) ۳۲۲ -
 (ج ۲) ۴۰ - (ج ۳) ۳۸۱ -
 نصر اللہ ولد مختار بیگ: (ج ۳)
 ۳۷۵، ۳۸۵ -
 نصرت جنگ: (ج ۲) ۱۲۶، ۱۸۹ -
 نصرت خان: (ج ۳) ۶۲، ۶۸، ۷۸،
 ۱۷۹، ۱۹۵، ۱۹۷، ۳۵۳ -
 نصرت ملک: (ج ۳) ۵۷ -
 نصیرای شیرازی: (ج ۲) ۴۰،
 ۴۰۸ -
 نصیر الدین چراغ دہلی، شیخ: (ج ۱)

۱۲۴ ، ۱۲۷ ، ۱۳۱ ، ۱۳۸ ،
 ۱۴۱ ، ۱۵۸ ، ۱۶۴ ، ۱۷۲ ،
 ۱۸۲ ، ۱۹۷ ، ۲۲۶ ، ۳۸۴ -

نظام بیگ : (ج ۲) ۴۳۱ -

نظام دکن : (مقدمه) ق -

نظام میواتی : (ج ۲) ۴۱۳ ، ۴۳۵ -

نظر ایشک : (ج ۲) ۳۶۸ -

نظر بهادر خویشگی : (ج ۱) ۲۴۵ ،

۲۶۶ ، ۴۷۷ ، ۴۸۲ ، ۴۸۳ ،

۴۸۵ ، ۴۸۸ ، ۴۹۳ ، ۵۱۴ -

(ج ۲) ۸۵ ، ۸۶ ، ۹۶ ، ۱۱۱ ،

۱۲۶ ، ۱۲۸ ، ۲۳۳ ، ۲۳۴ ،

۲۷۷ ، ۲۸۵ ، ۲۹۱ ، ۲۹۲ ،

۳۰۳ ، ۳۲۲ ، ۳۵۷ ، ۳۸۲ ،

۳۸۵ ، ۳۸۶ ، ۴۱۳ ، ۴۲۷ -

(ج ۳) ۵۰ ، ۵۳ ، ۵۶ ، ۶۸ ،

۶۹ ، ۷۷ ، ۸۰ ، ۹۸ ، ۱۰۴ ،

۱۰۵ ، ۳۵۱ ، ۳۵۹ ، ۳۶۰ -

نظری : (ج ۲) ۳۶۲ ، ۳۷۳ -

نظریک : (ج ۱) ۴۸۲ - (ج ۲)

- ۲۶۰

نظر خواجہ : (ج ۱) ۲۴۸ -

نعمت اللہ ولد حسام الدین خاں :

(ج ۳) ۳۸۲ -

نعمت اللہ ، میر : (ج ۲) ۳۳۶ -

(ج ۳) ۹۹ ، ۱۹۲ ، ۳۶۷ -

نصیری خاں : (ج ۱) ۲۸۴ ، ۲۹۲ ،

۳۰۶ ، ۳۱۹ ، ۳۶۲ تا ۳۶۵ ،

۳۷۹ ، ۳۸۳ ، ۳۹۲ ، ۴۰۴ ،

۴۳۰ ، ۴۳۱ ، ۴۷۳ ، ۴۷۹ ،

۴۸۷ ، ۴۹۲ ، ۴۹۹ ، ۵۰۱ ،

۵۰۴ - (ج ۲) ۸۰ ، ۸۴ ،

(ج ۳) ۱۰۳ ، ۱۰۶ ، ۱۱۹ ،

۱۲۹ ، ۱۷۲ ، ۱۷۷ ، ۱۹۵ ،

۲۰۵ ، ۳۵۳ -

نظام الدین ، ولد غزنیں خاں جالوری :

(ج ۳) ۳۷۰ -

نظام الدین احمد ، حکیم : (ج ۳)

- ۱۷۰

نظام الملک : (ج ۱) ۱۱۱ ، ۱۲۳ ،

۱۳۰ تا ۱۳۲ ، ۱۴۵ ، ۱۶۱ ،

۱۷۸ ، ۱۷۹ ، ۲۳۷ ، ۲۶۰ ،

۲۸۴ ، ۲۸۷ ، ۲۹۵ ، ۲۹۶ ،

۳۰۴ ، ۳۰۸ ، ۳۱۱ ، ۳۱۲ ،

۳۱۷ تا ۳۲۰ ، ۳۲۶ ، ۳۲۷ ،

۳۳۱ ، ۳۳۳ تا ۳۴۷ ، ۳۵۱ ،

۳۵۲ ، ۳۶۳ ، ۳۶۴ ، ۳۶۶ ،

۳۶۹ ، ۳۷۶ ، ۳۷۷ ، ۳۸۰ تا

۳۸۲ ، ۳۹۱ ، ۳۹۴ ، ۴۰۱ ،

۴۰۲ ، ۴۲۱ ، ۴۴۶ ، ۴۷۰ ،

۴۷۱ ، ۴۷۳ تا ۴۷۵ ، ۴۸۶ ،

۵۰۱ تا ۵۰۳ ، ۵۰۵ ، ۵۰۶ ،

۵۰۸ ، ۵۱۰ ، ۵۱۴ - (ج ۲)

۳۹ تا ۴۱ ، ۶۲ ، ۱۰۰ ، ۱۲۳ ،

- ۱۶۰ ، ۱۷۴ ، ۳۵۸ ، ۳۶۸ -
 نور بیگ گرز بردار : (ج ۲) ۲۴۲ -
 نور جهان بیگم : (مقدمہ) (ج ۱)
 ۹۳ ، ۱۳۴ ، ۱۳۸ ، ۱۴۹ ،
 ۱۶۱ ، ۱۶۲ ، ۱۶۵ ، ۱۶۷ ،
 ۱۶۹ تا ۱۷۱ ، ۱۷۵ - (ج ۲)
 - ۳۸۱
 نور محمد عرب : (ج ۱) ۳۷۹ -
 نوری بیگ : (ج ۲) ۳۸۰ -
 نوشیروان : (ج ۱) ۵۶ ، ۲۵۸ -
 (ج ۲) ۵۰ - (ج ۳) ۳۳ -
 نہال چند ، رائے : (ج ۳) ۱۶۴ -
 نہایت خان : (ج ۳) ۳۷۶ -
 نیاز بیگ : (ج ۳) ۱۶۸ ، ۱۶۹ ،
 - ۳۷۱
 نیک نام : (ج ۲) ۴۰۸ - (ج ۳)
 - ۳۷۴
 نیک نظر : (ج ۳) ۱۱۱ -
 نیل کنتھ برادر رائے رایان : (ج ۳)
 - ۳۸۵

و

- وجہ الدین گجراتی : (ج ۱) ۲۷ -
 وحید قریشی ، ڈاکٹر : (مقدمہ) ۳ ،
 ش - (ج ۱) ۲۹ ، ۱۶۵ ، ۱۷۴ ،
 ۱۹۳ ، ۲۱۲ ، ۳۶۹

- نعمت خان : (ج ۳) ۳۸۵ -
 نعیم بیگ : (ج ۳) ۹۶ -
 نقیب خان : (ج ۲) ۳۵۲ -
 نقدی سلطان : (ج ۲) ۲۴۲ -
 نگینہ خاتون : (ج ۱) ۲۴ -
 نل ، راجہ : (ج ۳) ۱۹۰ -
 نوازش خان : (ج ۱) ۵۸ ، ۴۲۲ ،
 ۴۶۳ - (ج ۳) ۸۲ ، ۲۰۴ ، ۳۵۶ -
 نوبت خان : (ج ۱) ۲۲۲ ، ۲۲۴ -
 (ج ۳) ۷۷ ، ۱۰۵ ، ۱۱۴ ،
 ۱۱۵ ، ۱۳۹ ، ۱۶۸ ، ۳۶۳ ،
 ۳۶۹ ، ۳۸۲ -
 نوح علیہ السلام : (ج ۲) ۲۷۳ -
 (ج ۳) ۴۲ -
 نوذر سلطان : (ج ۳) ۷۸ -
 نوذر مرزا : (ج ۲) ۱۳۲ ، ۳۵۸ ،
 ۳۸۰ ، ۳۸۲ ، ۳۸۶ ، ۳۹۳ ،
 ۳۹۶ ، ۴۱۲ ، ۴۲۱ - (ج ۳)
 ۴۴ ، ۴۵ ، ۵۶ ، ۸۰ ، ۳۵۳ -
 نور الحسن : (ج ۲) ۲۸۶ ، ۳۸۵ ،
 ۴۱۳ ، ۴۲۸ ، ۴۲۹ ، ۴۳۱ -
 (ج ۳) ۲ ، ۱۱ ، ۵۲ ، ۵۸ ، ۶۰ ،
 ۶۱ ، ۷۹ ، ۹۸ ، ۱۵۳ ، ۳۶۶ -
 نورالدولہ : (ج ۲) ۲۷۰ ، ۲۸۲ -
 نور الدین قلی : (ج ۱) ۲۲۳ ،
 ۲۶۶ ، ۳۰۵ ، ۳۹۵ - (ج ۳)

بادی داد انصاری : (ج ۲) ۸۶ ،
- ۱۲۸

بادی داد خان : (ج ۳) ۱۶۴ ، ۱۷۰ ،
- ۳۸۳ ، ۳۵۵ ، ۱۷۷

باشم خان : (ج ۲) ۲۱۱ ، ۳۸۸ -
بدایت الله : (ج ۲) ۲۶۷ -

بدایت الله ، ولد علی خان ترین :
(ج ۳) ۳۷۷ -

بدایت الله ، سید : (ج ۲) ۴۴۴ -
(ج ۳) ۲ ، ۸۴ ، ۹۳ ، ۱۱۱ ،

- ۱۵۳ ، ۱۶۳ ، ۲۰۰ ، ۳۵۶ -
بدایت الله ، شیخ : (ج ۳) ۳۵۶ -

برجس : (ج ۳) ۱۰۱ ، ۳۷۹ -

برچند ولد راجہ بیتھل داس : (ج ۳)
- ۳۸۱

برداس جہالہ : (ج ۱) ۷۱ ، ۳۰۶ ،
(ج ۳) ۲۸۱ -

برداس کچھواہہ : (ج ۲) ۴۰ -

بردے رام کچھواہہ : (ج ۱) ۲۲۴ -
(ج ۳) ۳۶۰ -

برناکھ مہا پاتر : (ج ۲) ۲۶۲ -

بر نرائن بدگوچر ، راجہ : (ج ۳)
- ۳۶۴

بری سنگھ : (ج ۱) ۱۰۱ - (ج ۲)
- ۱۳۲ ، ۲۸۲ ، ۲۸۵ ، ۳۰۳ -

(ج ۳) ۳۷۹ -

وزیر خان ، حکیم عثم الدین : (ج ۱)
- ۲۲۱ ، ۲۲۲ - (ج ۳) ۳۰۳ -

وزیر خان مقیم : (ج ۱) ۳۹ ،
۲۲۰ ، ۲۲۲ ، ۲۶۷ ، ۳۰۸ ،

- ۳۷۵ ، ۳۹۰ ، ۳۹۴ ، ۴۰۴ -
(ج ۲) ۴ ، ۵ ، ۷ ، ۱۰ ، ۶۲ ،

۶۴ ، ۲۲۹ ، ۲۳۸ ، ۲۴۹ ،
- ۲۵۳ ، ۲۵۷ ، ۲۶۴ ، ۲۷۷ -

(ج ۳) ۳۸۶ ، ۳۸۹ -

وقاص (حاجی) : (ج ۱) ۴۴ ، ۴۴۴ ،

۴۴۷ ، ۴۴۸ ، ۴۴۹ - (ج ۲)

۱۵۴ ، ۱۶۷ ، ۱۷۵ ، ۱۹۱ ،
- ۳۹۹

ولی خان سلطان : (ج ۳) ۷۸ -

ولی سید : (ج ۲) ۲۲۳ ، ۲۳۱ ،
- ۲۳۲ - (ج ۳) ۱۵۹ ، ۱۷۴ ،

- ۳۸۰

ولی محمد خان : (ج ۱) ۲۵۲ ، ۲۵۳ ،
تا ۲۵۵ - (ج ۲) ۴۱۷ -

وہس خان : (ج ۱) ۱۶ -

۵

باباجی : (ج ۱) ۳۳۶ - (ج ۲) ۱۲۹ -

(ج ۳) ۳۵۸ -

ی

بری سنگه ولد چندربهان : (ج ۳)

- ۳۸۰

بزر خان : (ج ۱) ۱۷۴ ، ۲۳۹

- ۲۳۵ - (ج ۳) ۳۷۰ ، ۳۸۳

بہایون بادشاہ (جنت آشیانی) : (ج ۱)

۹ ، ۱۳ ، ۱۴ ، ۱۵ ، ۱۹ ، ۲۰

۵۱۸ - (ج ۲) ۶۶ ، ۲۳۵

- ۳۱۴ - (ج ۳) ۲۶۲ ، ۲۸۲ ، ۳۲۶

ہمت خان : (ج ۱) ۵۸ ، ۱۷۵

- ۲۳۲ - (ج ۲) ۲۳۳ ، ۲۳۴

- ۴۱۳ - (ج ۳) ۱۵۱ ، ۱۸۱

۱۸۵ ، ۱۸۷ ، ۳۵۹ ، ۳۶۱

- ۳۶۲

ہمت رائے : (ج ۳) ۳۷۹

ہمت سنگھ : (ج ۲) ۲۳۱

ہمیر ، راؤق : (ج ۱) ۴۹۷ - (ج ۳)

- ۳۵۲

ہمیر سنگھ کور : (ج ۳) ۳۶۹

ہندال میرزا : (ج ۱) ۷

ہوشنگ ولد دانیال : (ج ۱) ۱۵۷

- ۱۸۲ ، ۱۷۵

ہوشیار خان ، خواجہ سرا : (ج ۱)

- ۱۶۵ - (ج ۲) ۲۳۷

ہیت : (ج ۳) ۱۱۶

ہیلوجی : (ج ۱) ۳۲۶

یادگار اویرات : (ج ۲) ۴۰۰ -

یادگار بیگ ، سفیر ایران : (ج ۲) ۲۴۱

تا ۲۴۳ ، ۲۴۷

یادگار بیگ ، میرتوزک ولد زبردست

خان : (ج ۲) ۳۶۱ ، ۳۸۱

- ۳۵۵ ، ۳۳۰ ، ۳۳۷

(ج ۳) ۸۸ ، ۲۰۴ ، ۳۶۵

- ۳۷۲

یادگار چولاق : (ج ۳) ۱۴۰ -

یادگار حسین خان : (ج ۱) ۴۵۷ -

(ج ۲) ۲۵۶ - (ج ۳) ۳۶۱

- ۳۷۴ ، ۳۶۵

یار حسین بیگ گُرز بردار : (ج ۳)

- ۷۲ ، ۷۳

یار محمد : (ج ۱) ۵۳ - (ج ۳) ۱۶۶

یسنین خان : (ج ۲) ۸۶ - (ج ۳)

- ۳۶۰

یاقوت خان حبشی : (ج ۱) ۱۲۲

۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۲۳۷ ، ۳۰۵

۳۱۲ ، ۳۲۰ ، ۳۲۵ ، ۳۳۴

۳۵۳ ، ۳۶۳ ، ۳۸۳ ، ۴۷۵

۴۷۶ ، ۴۸۶ ، ۴۹۲ ، ۴۹۶

(ج ۲) ۱۲۰ ، ۱۲۱ ، ۱۲۹

- ۱۴۴ - (ج ۳) ۱۹۱ ، ۳۵۹

- ۳۵۴

- یتیم سلطان : (ج ۱) ۲۵۳ ، ۴۵۲ -
 یحیی : (ج ۲) ۲۷ ، ۲۷۰ - (ج ۳)
 ۸۶ ، ۱۵۸ -
 یحیی گیلانی ، شیخ : (ج ۳) ۹۶ -
 یزدانی ولد مخلص خان : (ج ۳)
 ۳۷۲ -
 یزد جرد : (ج ۱) ۲۱۱ -
 یعقوب ، حضرت ، نبی : (ج ۱) ۲۱۵ -
 یعقوب سید ، ولد سید کمال بخاری :
 (ج ۳) ۳۶۰ -
 یعقوب ، میر : (ج ۳) ۱۱۱ ، ۳۶۹ -
 یعقوب بیگ : (ج ۲) ۱۳۲ -
 یعقوب چرخ ، مولانا : (ج ۲) ۳۱۰ -
 یعقوب خان بخاری : (ج ۱) ۲۲۴ -
 یعقوب خان بدخشی : (ج ۱) ۵۸ ،
 ۱۳۱ ، ۲۴۴ ، ۲۴۸ - (ج ۲)
 ۹۹ -
 یعقوب خان ، دلاور : (ج ۳) ۳۶۴ -
 یعقوب کشمیری : (ج ۲) ۲۲۳ -
 یکتاش خان : (ج ۲) ۲۶۷ تا ۲۶۹ -
 یک دل خان : (ج ۱) ۲۲۰ -
 یک تاز خان : (ج ۱) ۲۲۴ ، ۲۲۰ -
 ۳۳۲ ، ۳۳۸ ، ۴۰۷ ، ۵۱۱ -
 (ج ۲) ۱۲۹ ، ۱۳۹ ، ۱۴۷ -
 ۲۴۹ ، ۳۰۳ ، ۳۴۷ - (ج ۳)
 ۳۸۳ -
 یک قوت : (ج ۳) ۱۱۰ -
 یلدرم بازید (بایزید) (ج ۱) ۲۴ -
 یلنگ قوش : (ج ۱) ۲۴۷ ، ۲۴۹ ،
 ۳۹۹ ، ۴۵۶ - (ج ۲) ۲۵۴ ،
 ۲۷۴ ، ۳۴۷ ، ۳۶۳ ، ۳۶۵ تا
 ۳۶۸ ، ۴۷۰ ، ۴۵۱ - (ج ۳)
 ۶۷ ، ۳۸۱ -
 یمین الدوله [رک : آصف خان یمین
 الدوله] -
 یوسف ، حضرت : (ج ۱) ۲۱۵ -
 (ج ۳) ۲۳۰ ، ۲۵۸ -
 یوسف ، برادر بهادر خان روپیله : (ج ۳)
 ۳۸۰ -
 یوسف ، خویش محمد خان : (ج ۳) ۳۷۹ -
 یوسف ، سید کولابی : (ج ۳) ۳۸۲ -
 یوسف آقا اخته چرکس : (ج ۱) ۲۸۳ -
 (ج ۳) ۱۰۵ ، ۱۶۸ -
 یوسف بیگ کابلی : (ج ۲) ۲۳۲ -
 یوسف چیله فوجدار : (ج ۳) ۱۶۸ ،
 ۳۷۲ -
 یوسف خان : (ج ۱) ۱۱۵ ، ۲۲۰ ،
 ۲۲۳ ، ۳۰۶ ، ۳۹۲ ، ۴۰۳ -
 (ج ۲) ۱۲۲ ، ۲۲۸ ، ۲۳۶ ،
 ۲۴۶ ، ۲۴۹ ، ۲۵۶ - (ج ۳)
 ۱۵۱ ، ۳۶۷ ، ۳۶۷ ، ۳۷۴ -
 یوسف خان تاشکندی : (ج ۱) ۳۶۸ ،

یوسف زئی : (ج ۱) ۳۱۵ -	۳۶۹ - (ج ۳) ۱ ، ۳۶۰ ، ۳۶۶ -
یوسف سلطان : (ج ۲) ۲۳۶ -	یوسف خان مشہدی : (ج ۲) ۳۱ ،
یوسف ہمدانی ، شیخ : (ج ۱) ۵۳ -	۲۳۴ -
یولم بہادر : (ج ۱) ۳۱۵ ، ۳۸۲ ،	یوسف خواجہ : (ج ۳) ۷۳ ، ۱۰۸ ،
۳۹۹ -	۱۱۶ -

مقامات

الف

- آبادان : (ج ۱) ۷۰ - (ج ۳) ۶۷ -
 آب چنیل : (ج ۱) ۲۹۴ -
 آب دره : (ج ۲) ۳۸۷ ، ۳۹۶ -
 آب دزد ، برج : (ج ۳) ۱۲۴ ، ۱۲۷ -
 آب دزد ، دروازه : (ج ۳) ۱۲۴ -
 آب عادل آباد : (ج ۱) ۱۱۸ -
 اتک ، (الک) دریا : (ج ۱) ۳۱۴ -
 (ج ۲) ۳۵۴ ، ۳۷۷ - (ج ۳)
 ۷۹ ، ۱۱۵ -
 اتک ، قلعه : (ج ۱) ۱۶۳ - (ج ۲)
 ۲۴۸ ، ۲۷۴ ، ۳۷۶ - (ج ۳) ۵ -
 اتولہ : (ج ۱) ۶۱ ، ۸۴ -
 اٹاؤہ : (ج ۱) ۲۳۶ -
 اجپیر : (ج ۱) ۴۸ ، ۵۱ ، ۵۴ ،
 ۵۷ ، ۷۴ ، ۷۷ ، ۸۲ ،
 ۱۳۶ ، ۱۵۹ ، ۱۸۳ ، ۲۷۶ ،
 ۲۸۸ - (ج ۲) ۱۷۶ ، ۱۸۴ ،
 ۳۲۵ ، ۳۲۶ ، ۳۵۱ ، ۴۶۰ ،
 ۴۶۱ - (ج ۳) ۷۲ ، ۱۱۷ ،
 ۱۴۶ ، ۱۴۷ ، ۱۸۷ ، ۲۵۱

- ۲۵۴ ، ۲۵۵ ، ۲۷۵ -
 اجلا : (ج ۲) ۱۴۰ -
 اچھول : (ج ۲) ۳۴ ، ۳۵ ، ۲۷۵ -
 (اسلام آباد بھی دیکھیے) -
 احمد آباد : (ج ۱) ۹۴ ، ۹۶ ، ۱۳۸ ،
 ۱۴۱ ، ۱۸۰ ، ۲۲۶ ، ۲۵۷ ،
 ۲۸۸ ، ۳۵۹ ، ۳۸۵ - (ج ۲)
 ۸۱ ، ۱۲۲ ، ۲۸۲ ، ۲۸۳ ،
 ۳۸۸ ، ۴۱۸ ، ۴۲۵ ، ۴۶۰ ،
 ۴۶۱ ، ۴۶۴ - (ج ۳) ۴۵ ،
 ۵۰ ، ۷۲ ، ۸۷ ، ۹۹ ، ۱۱۳ ،
 ۱۳۷ ، ۱۳۹ ، ۱۵۴ ، ۱۵۹ ،
 ۱۶۱ ، ۱۷۶ ، ۱۷۷ ، ۲۱۱ ،
 ۲۱۵ ، ۲۴۲ ، ۲۵۱ ، ۲۵۲ ،
 ۲۷۴ ، ۲۷۵ -
 احمد نگر : (ج ۱) ۸۲ ، ۸۳ ، ۸۶ ،
 ۸۹ ، ۱۰۹ ، ۱۲۴ ، ۱۲۹ ،
 ۱۳۰ ، ۱۷۹ ، ۲۸۸ ، ۳۱۷ ،
 ۳۲۰ ، ۳۲۷ ، ۴۱۹ ، ۴۸۹ ،
 ۵۱۴ - (ج ۲) ۳۹ ، ۴۰ ، ۵۸ ،
 ۱۲۹ ، ۱۵۰ ، ۱۵۶ ، ۱۶۱ ،

- آستانہ امام : (ج ۲) ۴۳۶ -
 آستانہ علویہ : (ج ۲) ۴۱۳ ، ۴۳۵ ، ۴۵۰ -
 استر آباد : (ج ۱) ۵۳ - (ج ۲) ۴۳۹ -
 استنبول : (ج ۲) ۲۶۹ - (ج ۳) ۱۳۵ ، ۱۵۸ ، ۲۰۰ -
 اسرال ، قلعہ : (ج ۱) ۹۸ -
 اسفرائن : (ج ۱) ۲۵۷ - (ج ۲) ۳۲۸ -
 اسکندرہ : (ج ۱) ۳۰ -
 اسلام آباد ، اچھول : (ج ۲) ۳۸ ، ۱۰۱ ، ۱۰۵ ، ۲۰۵ ، ۲۰۹ -
 ۲۵۱ ، ۲۸۶ ، ۲۸۷ ، ۲۹۳ -
 ۳۰۸ - (اچھول بھی دیکھیے)
 اسلام آباد اینچہ : (ج ۲) ۲۷۵ -
 اسلام آباد ، اننت ناگ : (ج ۳) ۹۸ -
 اسنہ : (ج ۲) ۸۵ -
 اسیر ، قلعہ : (ج ۱) ۱۳۳ ، ۱۵۸ -
 (ج ۲) ۱۶۱ ، ۱۶۵ ، ۳۳۷ ، ۳۳۷ -
 ۳۴۲ - (ج ۳) ۱۰۹ -
 آشتہ : (ج ۲) ۱۸۲ -
 اشقر : (ج ۱) ۳۱۵ -
 اشکمش : (ج ۲) ۴۳۱ -
 اشنی : (ج ۲) ۱۲۹ -
 آصف آباد : (ج ۲) ۳۳ ، ۳۴ ، ۲۷۵ -

- ۱۶۵ ، ۱۷۷ ، ۱۹۷ ، ۲۶۲ -
 ۳۵۴ - (ج ۳) ۵۲ ، ۹۷ ، ۱۹۱ -
 ۱۹۲ ، ۱۹۵ -
 آخسیکت : (ج ۱) ۲۱ - (ج ۳) ۳۰۱ -
 آذربائیجان : (ج ۱) ۲۳ ، ۲۴ -
 آرام گاہ مقدس : (ج ۳) ۲۵ -
 اران : (ج ۱) ۲۴ -
 ارتنگ ، قلعہ : (ج ۲) ۲۶۹ ، ۳۰۲ -
 اردبیل : (ج ۱) ۲۲ - (ج ۳) ۶۷ ، ۶۸ ، ۷۸ -
 اردو بازار : (ج ۱) ۴۷۵ -
 اردوے معلیٰ : (ج ۳) ۲۹۹ -
 ارژنگ (نگارخانہ ارژنگ) : (ج ۱) ۵۰۹ -
 ارغنداب : (ج ۳) ۶۹ ، ۷۸ -
 ارک ، قلعہ : (ج ۲) ۲۳۰ ، ۲۳۶ -
 ۳۹۱ ، ۳۹۷ ، ۴۰۶ ، ۴۳۴ -
 (ج ۲) ۵۷ ، ۶۱ ، ۷۴ ، ۷۶ -
 ۷۷ ، ۱۰۵ ، ۱۷۹ ، ۱۹۸ -
 رم باغ : (ج ۲) ۳۴ ، ۳۵ - (ج ۳) ۲۵ ، ۲۸ ، ۷۹ ، ۱۰۹ ، ۱۴۹ -
 ارمنہ : (ج ۱) ۱۳۰ -
 آره : (ج ۱) ۱۳۰ -
 اریداوس : (ج ۱) ۲۱۱ -
 آسام : (مقدمہ) ض ، (ج ۱) ۵۰۳ -
 (ج ۲) ۲۱۱ ، ۲۳۸ ، ۲۳۹ -

اعتقاد آباد : (ج ۳) ۹۵ -
 اعظم آباد : (ج ۳) ۱۶۱ -
 اعظم پور : (ج ۲) ۲۸۳ -
 آغر آباد : (ج ۳) ۱۸۲ ، ۹۱ -
 ۱۸۵ -
 افضل آباد : (ج ۲) ۳۱ -
 آفچہ : (ج ۲) ۳۱۳ ، ۳۱۴ ، ۳۱۵ -
 ۳۳۵ ، ۳۳۴ ، ۳۵۰ ، ۳۵۲ -
 (ج ۳) ۷۸ -
 آق رباط : (ج ۲) ۳۹۷ -
 آق سراے : (ج ۲) ۱۱۶ -
 آق سو : (ج ۲) ۳۶۸ -
 اکبر آباد : (مقدمہ) ٹ - (ج ۱) ۱۴ ،
 ۱۹ ، ۲۹ ، ۳۲ ، ۱۰۴ ، ۱۰۵ ،
 ۱۸۴ ، ۱۸۶ ، ۲۰۷ ، ۲۱۸ ،
 ۲۲۶ ، ۲۳۵ ، ۲۶۷ ، ۳۱۱ ،
 ۳۵۳ ، ۳۵۹ ، ۳۷۵ ، ۳۷۹ ،
 ۳۹۰ ، ۴۰۱ ، ۴۰۴ ، ۴۰۸ ،
 ۴۲۶ ، ۴۵۶ ، ۴۶۰ ، ۵۱۵ -
 (ج ۲) ۷۵ ، ۷۰ ، ۷۵ ، ۷۷ ،
 ۱۰۱ ، ۱۰۵ ، ۱۲۲ ، ۱۷۵ ،
 ۱۸۴ ، ۱۸۶ ، ۱۸۹ ، ۱۹۲ ،
 ۲۱۱ ، ۲۳۵ ، ۲۳۹ ، ۲۷۷ ،
 ۲۷۹ ، ۲۸۶ ، ۳۰۰ ، ۳۰۶ ،
 ۳۱۳ تا ۳۱۵ ، ۳۱۹ ، ۳۲۳ ،
 ۳۲۵ ، ۳۲۸ ، ۳۲۹ ، ۳۳۱ ،
 ۳۳۵ ، ۳۵۰ ، ۳۵۳ ، ۳۵۸ ،
 ۴۲۱ تا ۴۲۳ ، ۴۶۰ ، ۴۶۱ ،

۴۶۴ - (ج ۳) ۴ ، ۶ ، ۷ ، ۱۴ ،
 ۱۸ ، ۱۹ ، ۲۲ ، ۳۵ ، ۳۶ ،
 ۳۸ ، ۸۲ ، ۸۵ ، ۹۳ ، ۱۰۷ ،
 ۱۱۷ ، ۱۲۰ ، ۱۳۳ ، ۱۳۶ ،
 ۱۵۰ ، ۱۵۶ ، ۱۶۶ ، ۱۶۷ ،
 ۱۷۵ ، ۱۷۹ ، ۱۸۴ ، ۱۸۷ ،
 ۲۰۱ ، ۲۰۲ ، ۲۰۸ ، ۲۱۲ ،
 ۲۲۹ ، ۲۴۱ ، ۲۴۳ ، ۲۴۸ ،
 ۲۵۱ ، ۲۶۶ ، ۲۶۸ ، ۲۸۹ ،
 ۳۱۲ ، ۳۱۶ ، ۳۲۳ ، ۳۴۹ -
 اکبر آبادی محل ، مسجد : (ج ۳)
 ۱۴۴ -
 اکبر پور : (ج ۱) ۱۱۴ -
 اکبر نگر ، راج محل : (ج ۱) ۱۴۷ -
 (ج ۲) ۲۶۳ -
 آگرہ : (دیباچہ) ۶ ، ۱۳ -
 آگرہ ، محلہ نئی بستی : (دیباچہ) ۱۳ ،
 ۱۵ ، ۱۶ ، ۱۸ ، ۱۹ ، ۳۰ ،
 ۳۸ -
 الان : (ج ۱) ۲۴ -
 البرز ، کوه : (ج ۱) ۶۷ ، ۱۰۱ ،
 ۴۶۸ - (ج ۲) ۱۰ ، ۱۶۱ ،
 ۲۲۰ ، ۴۵۷ -
 الموت ، قلعه : (ج ۱) ۲۸۲ -
 النک : (ج ۱) ۴۲۱ -
 الورہ : (ج ۱) ۴۹۴ -
 الہ آباد : (ج ۱) ۱۸ ، ۸۳ ، ۱۳۴ ،
 ۱۵۱ ، ۲۲۶ ، ۲۳۴ ، ۳۵۷ ،

انجرائی (حصار): (ج ۲) ۱۳۹ -

انجیربری، نهر: (ج ۱) ۳۲۹ -

انجیر: (ج ۱) ۲۵۰ -

اندلیان: (ج ۱) ۱۶، ۲۱ - (ج ۲)

۳۶۲ -

اندخود: (ج ۲) ۳۷۱، ۳۰۳ -

۳۰۴، ۱۱۱ تا ۱۰۱، ۳۲۱ -

۳۲۴، ۳۳۲، ۳۳۶، ۳۳۷ -

(ج ۳) ۵۳ -

اندراب: (ج ۲) ۳۷۱، ۳۷۶ -

۳۷۷، ۳۸۳، ۳۹۵، ۴۱۳ -

اندریهان: (ج ۲) ۱۳۲ -

اندر سال: (ج ۲) ۱۳۲ -

اندمان، جزائر: (دبیاجه) ۵ -

انڈیا آفس: (دبیاجه) ۱۳ -

انزار: (ج ۱) ۲۵ -

اوجین: (ج ۱) ۱۰۳، ۱۱۳، ۲۱۲ -

۳۰، ۵۱۳ - (ج ۲) ۱۷۵ -

۳۳۶ - (ج ۳) ۵۳، ۱۳۷ -

۲۱۵، ۲۱۷ -

اوجینا: (ج ۲) ۱۹۷ تا ۱۹۹ -

اوجہ، قصہ: (ج ۳) ۳۷۴ -

اودگیر: (ج ۱) ۳۸۸ - (ج ۲) ۱۲۸،

۱۳۲، ۱۳۲، ۱۳۵، ۱۶۲ -

۱۷۲، ۱۷۸، ۱۷۹ -

(ج ۳) ۱۷۴، ۱۷۷، ۱۹۲ -

اودھ: (ج ۱) ۱۸ - (ج ۲) ۳۵۸،

۳۵۸، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۳۴ -

۵۱۰ - (ج ۲) ۱۲۲، ۱۹۸ -

۲۰۵، ۲۷۱، ۳۰۸، ۳۲۰ -

۳۳۶، ۳۳۸، ۳۴۳، ۳۵۷ -

۳۵۸ - (ج ۳) ۱۰۳ -

۱۶۰، ۱۷۵، ۲۴۱، ۲۵۵ -

۲۴۹، ۳۵۲ -

الہی باغ: (ج ۲) ۳۱ -

امام بکری، پل: (ج ۲) ۴۳۴ -

۴۳۶ -

امتیاز محل: (ج ۳) ۲۵، ۳۲ -

امر کوٹ: (ج ۱) ۱۲، ۱۵۹ -

آمل: (ج ۳) ۷۸ -

آمن آباد: (ج ۲) ۳۵۳ - (ج ۳)

۱۱۶، ۱۶۷ -

آموید دریا: (ج ۲) ۳۷۳، ۳۹۴ -

انا ساگر: (ج ۲) ۱۷۶، ۳۲۵ -

(ج ۳) ۱۴۶ -

انبالہ: (ج ۱) ۵۱۹ - (ج ۲) ۳۱۴،

(ج ۳) ۸۱ -

انبالہ، باغ: (ج ۲) ۲۴۴ - (ج ۳)

۱۳ -

انیہ زار، باغ: (ج ۱) ۶۸، ۳۳۱ -

(ج ۲) ۱۴۵ -

آنپیر: (ج ۱) ۸۹ -

اتری: (ج ۱) ۲۹۵ -

اتنولا: (ج ۲) ۱۱۵ -

اولدچہہ : (ج ۱) ۲۶۶ - (ج ۲) ۸۸ ،
 ۹۲ تا ۹۴ ، ۱۰۱ ، ۱۰۳ ، ۱۰۷ ،
 - ۲۶۹
 اوپر آبشار : (ج ۲) ۳۷ ، ۳۸ -
 آہنگران ، منزل : (ج ۳) ۱۱۰ -
 اہونت : (ج ۲) ۱۴۰ -
 ایبک : (ج ۲) ۳۹۸ ، ۴۱۳ -
 ایبٹا : (مقدمہ) ص ق -
 ایران : (ج ۱) ۱۵ ، ۱۳۶ ، ۲۴۰ ،
 ۲۵۳ ، ۲۵۵ ، ۲۶۰ ، ۲۷۷ ،
 ۲۸۱ ، ۲۸۳ ، ۲۹۶ ،
 ۳۰۹ ، ۳۵۳ ، ۳۵۵ ، ۳۵۶ ،
 ۳۹۷ ، ۴۰۰ ، ۴۱۰ ، ۴۲۰ ،
 ۴۵۷ ، ۴۵۸ ، ۵۱۵ - (ج ۲)
 ۱ ، ۵ ، ۷ ، ۱۱ ، ۱۳۶ ، ۱۶۱ ، ۱۶۷ ، ۲۲۱ ،
 ۲۲۴ تا ۲۲۷ ، ۲۳۰ ، ۲۳۳ ،
 ۲۳۷ تا ۲۴۱ ، ۲۴۳ ، ۲۴۶ تا
 ۲۴۸ ، ۲۵۸ ، ۲۸۸ ، ۳۰۴ ،
 ۳۰۹ ، ۳۲۸ ، ۳۳۱ ، ۳۳۴ ،
 ۳۵۳ ، ۳۵۹ ، ۳۷۳ ، ۳۷۴ ،
 ۳۸۹ ، ۳۹۱ ، ۴۱۵ ، ۴۲۰ ،
 ۴۳۷ تا ۴۳۹ ، ۴۵۹ - (ج ۳)
 ۳ ، ۵ ، ۷ ، ۵۰ ، ۵۳ تا ۵۵ ،
 ۵۷ تا ۶۱ ، ۶۳ ، ۶۷ ، ۷۲ ،
 ۷۳ ، ۷۷ ، ۸۹ ، ۱۱۴ ، ۱۳۸ ،
 ۱۵۰ ، ۱۵۳ ، ۱۵۴ ، ۱۸۵ ،

۴۶۰ - (ج ۳) ۵۱ ، ۱۱۷ ،
 - ۲۰۴
 اودے پور : (ج ۱) ۵۹ تا ۶۲ -
 اودے ساگر : (ج ۱) ۶۱ -
 اودیسہ : (ج ۱) ۱۴۵ ، ۱۴۷ ، ۱۵۶ ،
 ۲۲۶ ، ۳۲۹ ، ۳۶۱ ، ۳۷۹ ،
 ۴۱۰ ، ۴۲۴ ، ۴۴۶ - (ج ۲)
 ۲۷۹ ، ۳۰۰ ، ۳۰۷ ، ۳۸۱ ،
 ۴۶۰ - (ج ۳) ۵۱ ، ۹۳ ، ۱۱۳ ،
 ۱۴۷ ، ۱۵۵ ، ۱۶۰ -
 اودیسہ ، دکن : (ج ۲) ۴۶۰ -
 اورا پتہ : (ج ۲) ۳۶۹ -
 اورتہ ، باغ : (ج ۱) ۳۸ - (ج ۲)
 - ۴۱۸
 اورشلیم : [رک : بیت المقدس] -
 اورنگج : (ج ۱) ۲۵۲ - (ج ۲) ۳۶۲ ،
 - ۳۶۹
 اورنگ آباد : (ج ۱) ۳۲۵ ، ۳۲۷ ،
 ۳۵۹ - (ج ۳) ۱۷۴ ، ۱۹۲ ،
 ۱۹۸ ، ۲۰۰ ، ۲۰۱ ، ۲۱۳ ، ۲۲۱ -
 اوسہ : (ج ۲) ۱۲۸ ، ۱۳۲ ، ۱۴۴ ،
 ۱۴۵ ، ۱۴۸ ، ۱۶۲ ، ۱۷۲ ،
 ۱۷۷ - (ج ۳) ۱۸۲ ، ۱۸۷ -
 اوقیانوس : (ج ۲) ۱۰۵ -
 اوگتہ : (ج ۱) ۶۸ -
 اولر : (ج ۱) ۲۶۸ - (ج ۲) ۳۴۱ -
 اولنک : (ج ۲) ۴۴۳ -
 اولہ : (ج ۲) ۲۶۰ -

باب عرب : (ج ۳) ۶ -

بارہ مولا : (ج ۲) ۲۲ ، ۲۶ ، ۲۶۵ ،

۳۵۵ - (ج ۳) ۹۵ -

باری : (ج ۱) ۲۳۹ - (ج ۲) ۲۳۱ -

باری : (ج ۱) ۴۲ ، ۲۵۶ ، ۲۶۷ ،

۲۶۸ - (ج ۲) ۹۱ ، ۱۰۱ ، ۱۸۴ ،

۲۰۶ ، ۲۲۲ ، ۳۳۸ -

باری ، قلاب : (ج ۲) ۲۰۷ ، ۲۲۲ -

باریک آب : (ج ۱) ۲۵۰ -

باسم : (ج ۱) ۸۹ ، ۱۲۶ ، ۳۰۸ ،

۳۸۶ -

باغ حافظ : (ج ۱) ۵۲۰ -

باغستان : (ج ۲) ۴۴۵ -

باغ صفا : (ج ۲) ۳۹۳ - (ج ۳) ۴ -

۳۰ -

باغ مراد : (ج ۲) ۴۰۲ -

باغ مظفر خاں : (ج ۳) ۷۹ -

باغ مظفر خاں : (ج ۱) ۱۰۵ -

باغ مہدی قاسم : (ج ۱) ۱۷۵ -

باغ میرزا کامران : (ج ۱) ۳۴ -

باغ نظر : (ج ۳) ۶۴ -

بالاپور : (ج ۱) ۱۱۱ ، ۲۹۶ ، ۳۸۶ -

بالا گھاٹ : (ج ۱) ۴۹ ، ۵۱ ، ۸۲ ،

۸۷ ، ۸۹ ، ۱۱۱ ، ۱۱۸ ، ۱۲۱ ،

۱۲۳ ، ۱۲۶ ، ۱۳۰ ، ۱۴۷ ،

۱۷۸ ، ۲۸۸ ، ۲۸۷ ، ۱۷۹ ،

۳۰۷ ، ۳۱۸ ، ۳۳۱ ، ۳۴۶ ،

۳۵۱ ، ۳۷۷ ، ۳۸۲ ، ۳۸۳ -

۲۵۶ ، ۲۹۸ ، ۳۰۲ ، ۳۱۶ ،

۳۳۳ ، ۳۳۸ ، ۳۴۵ ، ۳۶۱ ،

۳۶۸ -

ایندا پور : (ج ۲) ۱۴۲ -

ایرج ، حصار : (ج ۱) ۲۷۲ - (ج ۳)

۱۶ -

ایرج ، موضع : (ج ۲) ۸۷ ، ۳۰۸ ،

۳۱۴ - (ج ۳) ۱۸۱ -

ایروان : (ج ۲) ۲۴۱ ، ۲۴۶ ، ۳۰۵ -

ایشیائیک سوسائٹی بنگال : (مقدمہ) ر -

(دیباچہ) ۱ - (ج ۱) ۵ ، ۱۳ ،

۱۴ ، ۱۶ ، ۴۹ ، ۷۱ ، ۷۹ ،

۹۲ ، ۹۶ ، ۱۲۱ ، ۱۴۰ ، ۱۴۹ -

ایل افغان : (ج ۳) ۳۶۸ -

ایلچ پور : (ج ۱) ۳۹۶ - (ج ۲)

۱۶۵ ، ۳۴۲ - (ج ۳) ۱۴۹ -

ایلورا : (مقدمہ) ص -

ایمل : (ج ۱) ۳۳۱ ، ۳۳۷ ، ۳۳۸ -

ایمن (وادی) : (ج ۳) ۱۴۲ -

ایواج ، گزار آب : (ج ۲) ۴۵۶ -

ب

بابا پیارہ : (ج ۱) ۱۸۰ -

بابا شاہو : (ج ۲) ۴۱۳ -

بابا ولی ، دروازہ : (ج ۳) ۵۷ تا ۵۹ ،

۶۴ ، ۱۲۴ ، ۱۲۷ -

باب الابواب : (ج ۱) ۲۴ -

بحرین: (ج ۱) ۲۸۳ -

بخارا: (ج ۱) ۵۲، ۲۵۳ تا ۲۵۵ -

(ج ۲) ۲۳، ۲۵۴، ۲۶۹،

۲۷۴، ۲۸۸، ۳۶۲ تا ۳۶۶،

۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۳، ۳۹۹،

۴۰۳، ۴۰۴، ۴۱۷، ۴۲۴ -

(ج ۳) ۵۰، ۷۵، ۳۲۱، ۳۲۹ -

بدخشان: (ج ۱) ۱۵، ۱۷، ۲۵۶،

۵۰۳ - (ج ۲) ۲۰۷، ۲۴۹،

۳۲۷، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۷،

۳۶۳، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۴ تا

۳۷۷، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۹،

۳۹۲ تا ۳۹۴، ۳۹۴، ۴۰۴ تا

۴۰۶، ۴۰۸، ۴۱۰، ۴۱۲،

۴۱۳، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۳،

۴۲۴، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۵۷،

۴۶۰ - (ج ۳) ۱، ۲، ۴، ۷ تا

۹، ۱۶، ۲۵، ۷۵، ۷۷، ۸۲،

۹۳، ۲۲۶، ۲۸۴، ۲۸۶ -

بدخشانات: (ج ۱) ۲۲ - (ج ۲) ۲۱

۲۱۹، ۳۵۳ -

برار: (ج ۱) ۴۹، ۸۹، ۵۹، ۱۱۱،

۱۲۱، ۱۷۸، ۲۳۹، ۲۷۱،

۲۸۹، ۲۹۵، ۳۴۸، ۴۲۱،

۴۸۶، ۴۹۱ - (ج ۲) ۵۸،

۱۶۱، ۱۶۵، ۱۸۲، ۲۷۷،

۳۴۲، ۴۶۰ - (ج ۳) ۱۶۴،

۲۱۱، ۲۱۴، ۲۲۱ -

۳۸۴، ۳۸۶، ۴۰۳، ۴۰۴،

۴۰۶ - (ج ۲) ۴۷، ۵۵، ۵۶،

۵۸، ۶۲، ۸۵، ۸۸، ۱۲۷،

۱۶۵، ۲۰۵، ۲۷۷ - (ج ۳)

۱۱۶، ۱۳۲ -

بالا گهائی: (ج ۲) ۶۸ -

بالی: (ج ۱) ۴۱۵ -

باسیان: (ج ۱) ۲۴۶، ۲۷۷ - (ج ۲)

۳۴۸، ۳۷۵، ۳۹۷ -

بانجی: (ج ۲) ۲۷۰ -

باندھو: (ج ۳) ۱۷۵، ۱۷۶ -

باندھون: (ج ۲) ۶۸، ۷۰ -

بانگل: (ج ۲) ۲۰ -

بان گنگا: (ج ۱) ۱۲۵ - (ج ۲)

۱۵۲ -

باوری: (ج ۳) ۹۵ -

باولی سرائے: (ج ۳) ۸۸ -

بایسون: (ج ۲) ۳۷۳ -

بتالہ: (ج ۳) ۹۳ -

بت خان: (ج ۳) ۱۱۴ -

بتوہ: (ج ۳) ۲۷۴ -

بتھوجی: (ج ۲) ۱۲۹ -

بجولہ، تالاب: (ج ۱) ۶۰ -

بجھور: (ج ۲) ۸۷ -

بجھولی: (ج ۲) ۶۷ -

بحر آرا، باغ: (ج ۲) ۲۷، ۳۰ -

بندر این: (ج ۳) ۲۶۷ -

بندر عباس: (ج ۳) ۱۱۴ -

بندر لاهری: [رک: لاهری بندر] -

بندیلہ، غلاقہ: (ج ۱) ۲۳۳ - (ج ۲)

۱۰۱، ۲۰۵، ۲۵۰ -

بنگالہ (بنگل): (بقلمہ) ف - (ج ۱)

۲۷، ۲۹، ۳۰، ۹۸، ۱۴۶،

۱۴۷، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۴،

۱۵۷، ۲۱۲، ۲۲۶، ۲۶۰،

۳۸۶، ۱۰۲ تا ۱۰۴، ۴۲۲،

۴۲۳، ۵۰۸ - (ج ۲) ۷۹،

۱۲۱، ۲۰۵، ۲۳۸ تا ۲۴۰،

۲۴۹، ۲۵۱، ۲۵۸، ۲۷۰،

۳۰۰، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۸،

۳۴۶، ۳۱۸، ۴۲۰، ۴۲۱،

۴۶۰، ۴۶۳ - (ج ۳) ۱، ۱۴،

۶۱، ۵۱، ۸۲، ۸۸، ۱۰۹،

۱۱۱، ۱۱۵، ۱۴۱، ۱۶۰،

۱۶۲، ۲۴۵، ۳۲۲ -

بنگ، مملکت: (ج ۳) ۲۱۰ -

بنگش: (ج ۱) ۲۲۶، ۳۱۳، ۳۱۵،

۳۹۵، ۳۸۰ - (ج ۲) ۲۱،

۲۲۳، ۲۵۳، ۲۵۶، ۲۸۰،

۳۸۶، ۴۱۹ - (ج ۳) ۵۶،

۱۹۸ -

بلاد جزیرہ: (ج ۱) ۲۴ -

بلاد: (ج ۱) ۹۹ -

بلخ: (دیباچہ) ۴ - (ج ۱) ۲۴، ۵۳،

۲۴۳، ۲۵۱، ۲۵۳، ۲۵۶،

۴۴۴، ۴۴۵، ۴۵۶ - (ج ۲)

۶۱، ۱۲۰، ۱۶۷، ۲۲۳،

۲۴۲، ۲۴۴، ۲۵۶، ۲۶۷،

۳۴۷، ۳۵۳، ۳۶۲ تا ۳۶۶،

۳۶۸ تا ۳۷۴، ۳۸۲ تا ۳۸۴،

۳۸۷ تا ۳۸۹، ۳۹۲، ۳۹۷،

۳۹۹ تا ۴۰۲، ۴۰۴، ۴۰۶،

۴۰۸ تا ۴۱۳، ۴۱۶ تا ۴۲۸،

۴۳۲ تا ۴۳۶، ۴۴۱ تا ۴۴۵،

۴۵۱، ۴۵۶، ۴۵۷ تا ۴۶۰،

۴۶۳، ۴۶۴ - (ج ۳) ۱ تا ۵،

۷ تا ۱۰، ۱۶ تا ۱۸، ۵۰،

۷۳ تا ۷۶، ۷۹، ۸۲، ۸۵،

۹۳، ۹۴، ۹۵، ۳۲۹ -

بلرام: (ج ۳) ۱۰۱ -

بلی: (ج ۲) ۲۹۶ -

بلوچ پور: (ج ۱) ۱۴۱ - (ج ۳)

۲۱۷ -

بلوچستان: (دیباچہ) ۴ - (ج ۱) ۴۱ -

بلی: (ج ۲) ۲۴۵ -

بنارس: (ج ۱) ۴۲۶، ۴۳۴ - (ج ۲)

۳۲۴ - (ج ۳) ۱۳، ۵۰، ۵۱۰ -

بنا کچہری دزواڑہ: (ج ۱) ۴۷۳ -

بھاندیو : (ج ۲) ۱۱۶ -
 بھت ، دریا [دریا ئے جہلم] : (دیباچہ)
 ۳ - (ج ۱) ۱۶۵ ، ۱۷۲ - (ج ۲)
 ۲۸ ، ۳۰ ، ۳۱ ، ۳۳ ، ۳۴ ،
 ۳۶ ، ۵۷ ، ۲۵۷ ، ۲۶۵ ،
 ۲۷۳ ، ۲۷۵ ، ۲۷۶ ، ۳۹۱ -
 ۴۲۱ - (ج ۳) ۵ ، ۱۸ ، ۷۹ ،
 ۹۶ ، ۱۰۸ ، ۱۱۵ -
 بھراچ : (ج ۱) ۴۲۷ - (ج ۳) ۸۲ ،
 ۱۱۷ ، ۲۰۵ -
 بھرجی : (ج ۱) ۹۰ ، ۳۹۶ - (ج ۲)
 ۲۴۳ ، ۲۴۴ -
 بھکر : (ج ۲) ۱۳ ، ۲۶ ، ۲۲۸ ،
 ۲۴۹ ، ۲۶۷ ، ۲۷۹ - (ج ۳)
 ۱ ، ۸ ، ۱۲۲ -
 بھکر ، آب : (ج ۳) ۲۵۶ -
 بھاک کوہ [بھیمناک] : (ج ۲) ۲۹ -
 بھنبر : (ج ۱) ۱۷۱ ، ۱۷۷ - (ج ۲)
 ۱۰ تا ۱۳ ، ۱۵ ، ۳۸ ، ۵۳ ،
 ۲۷۴ ، ۲۷۶ ، ۳۷۹ - (ج ۳)
 ۹۵ ، ۹۸ -
 بھنبر محل : (ج ۱) ۱۷۱ -
 بھوج پور : (ج ۲) ۱۹۷ تا ۱۹۹ ،
 ۳۳۸ -
 بھوج ، عمارت : (ج ۳) ۲۸۹ -
 بھوراسہ : (ج ۱) ۲۹۵ -

بنوں : (ج ۱) ۳۱۵ - (ج ۳) ۱۵۵ -
 بنو نغر : (ج ۱) ۳۱۵ -
 بورہ : (ج ۲) ۳۱۴ -
 بوستان سراے : (ج ۲) ۳۵۰ -
 بوندی : (ج ۱) ۳۸۰ -
 بونی قرا : (ج ۲) ۴۴۲ -
 بوہ ، موضع : (ج ۳) ۱۱۶ -
 بھادر پور : (ج ۳) ۱۵۰ ، ۱۵۶ ،
 ۱۶۴ ، ۲۰۲ -
 بھار ، صوبہ : (ج ۱) ۱۸ ، ۱۵۲ ،
 ۲۲۶ ، ۲۵۷ ، ۲۶۰ ، ۴۰۵ ،
 ۴۵۵ ، ۴۱۵ - (ج ۲) ۱۹۷ ،
 ۲۵۱ ، ۲۸۷ ، ۳۲۰ ، ۳۲۹ ،
 ۳۳۸ ، ۴۱۸ ، ۴۲۱ ، ۴۶۰ ،
 (ج ۳) ۵ ، ۹۴ ، ۱۲۲ ، ۱۳۷ ،
 ۱۶۰ ، ۱۷۴ ، ۱۸۵ ، ۱۸۷ ،
 ۱۸۸ ، ۲۰۴ ، ۲۰۹ ، ۲۸۹ -
 بھارہ : (ج ۲) ۲۸۳ - (ج ۳) ۲۵۶ -
 بھاکل پور : (ج ۱) ۱۵۰ -
 بھاگپت : (ج ۱) ۴۳۰ -
 بھاگی گھاٹی : (ج ۲) ۴۳۰ -
 بھالکی : (ج ۱) ۳۶۷ ، ۳۸۷ - (ج ۲)
 ۱۴۳ - (ج ۳) ۱۹۴ -
 بھاندور : (ج ۱) ۳۳۴ ، ۳۳۶ -
 بھانڈیر : (ج ۲) ۸۷ ، ۹۱ ، ۳۰۸ ،
 (ج ۳) ۱۶۱ ، ۱۸۱ -

۱۷۸ ، ۱۹۷ ، ۲۰۱ ،

۲۱۲ ، ۲۱۳ ، ۲۲۰ -

بیجا گڑھ : (ج ۱) ۳۳۲ -

بیدر [ظفر آباد] : (مقدمہ) ص ، ق

(ج ۱) ۳۶۷ ، ۳۸۷ - (ج ۲) ۱۴۲

تا ۱۴۴ - (ج ۳) ۱۸۸ ، ۱۹۰ ،

۱۹۲ ، ۱۹۷ ، ۲۰۱ -

بیر ، [ایٹ] : (ج ۱) ۸۹ ، ۱۳۱ ،

۳۲۰ ، ۳۲۶ تا ۳۳۰ -

بیرات : (ج ۲) ۱۱۵ -

بیر ساگر : (ج ۲) ۱۰۳ -

بیرم کٹہ : (ج ۲) ۱۱ ، ۱۴ ، ۱۵ ،

۳۸ -

بیر ناگ : (ج ۱) ۹۲ -

بیسوارہ : (ج ۳) ۹۹ -

بیضا پور : (ج ۱) ۳۲۵ ، ۵۰۰ ،

۵۰۱ -

بیکانیر : (ج ۲) ۳۳۱ -

بیکم آباد : (ج ۲) ۳۶ ، ۲۷۶ -

بیل چراغ : (ج ۲) ۴۴۱ - (ج ۳) ۳ ،

۸ ، ۷ -

ہاتر : (ج ۱) ۳۳۱ ، ۳۷۸ -

ہاترہ : (ج ۱) ۶۸ ، ۳۵۲ -

ہاتورہ : [رک : ہاترہ] -

ہاتھری : (ج ۱) ۸۹ ، ۳۳۰ -

ہاستان : (ج ۲) ۴۸ -

ہوتسلہ : (ج ۱) ۳۲۵ -

ہیر : (ج ۲) ۱۵۲ -

ہیر پور : (ج ۳) ۹۸ -

ہیرہ : (ج ۲) ۵۶ ، ۲۵۷ ، ۲۶۴ ،

۲۷۳ ، ۳۱۴ ، ۳۷۶ - (ج ۳)

۵۶ ، ۹۵ ، ۱۳۷ -

ہیل ، پرگنہ : (ج ۲) ۲۸۳ -

ہیمرا ، دریا : (ج ۱) ۳۸۹ - (ج ۲)

۱۴۳ ، ۱۵۰ ، ۱۵۳ -

ہیوق کال : (ج ۱) ۹۹ -

ہیہ ، دریا : (ج ۲) ۳ ، (ج ۳) ۵۳ ،

۸۱ ، ۹۲ ، ۱۱۶ -

ہیت الشرف : (ج ۱) ۱۰۷ - (ج ۳)

۱۱۷ -

ہیت المعمور : (ج ۳) ۴۲ ، ۴۳ ،

۲۷۹ -

ہیت المقدس : (ج ۱) ۴۱۲ -

ہیتوا ، دریا : (ج ۲) ۹۴ ، ۱۰۳ -

ہیجا پور : (ج ۱) ۶۸ ، ۸۴ ، ۸۶ ،

۱۳۳ ، ۱۴۶ ، ۲۲۷ ، ۳۸۹ ،

۳۹۰ تا ۳۹۲ ، ۴۰۲ ، ۴۷۶ ،

۴۸۹ ، ۴۹۴ ، ۵۰۷ ، ۵۱۰ - (ج ۲)

۳۹ ، ۴۱ ، ۱۲۳ ، ۱۲۸ ، ۱۳۳ ،

۱۳۵ ، ۱۳۶ ، ۱۴۲ ، ۱۴۴ ،

۱۶۳ ، ۱۶۴ ، ۱۸۲ ، ۳۲۱ ،

۳۲۷ ، ۳۸۸ - (ج ۳) ۷ ،

۷۹ ، ۸۱ ، ۹۰ ، ۹۶ ، ۱۶۰ ،

۱۶۴ - (ج ۳) ۱۹۵ ، ۱۹۸ ، ۲۰۱ -
 بسرور : (ج ۱) ۱۷۴ -
 پشاور : (ج ۱) ۲۴۴ ، ۲۴۵ ، ۲۴۹ ، ۲۵۰ ، ۳۱۴ ، ۳۱۵ - (ج ۲)
 ۳۱۴ ، ۳۸۲ ، ۳۸۳ ، ۳۸۶ ، ۳۸۷ ، ۳۸۸ ، ۳۹۱ ، ۳۹۳ ، ۴۱۶ ، ۴۲۱ ، ۴۲۳ ، ۴۲۶ ، ۴۲۷ ، ۴۲۸ -
 ۴۶۳ - (ج ۳) ۵ ، ۶۴ ، ۷۲ ، ۷۹ ، ۱۸۱ -
 پشاور باغ : (ج ۳) ۱۱۵ -
 پشانی ، موضع : (ج ۲) ۴۵۰ ، ۴۵۱ -
 پکھلی وال : (ج ۱) ۳۱۵ - (ج ۲)
 ۴۵۲ - (ج ۳) ۱۷۶ ، ۳۶۳ -
 پگلی : (ج ۱) ۱۰۷ - (ج ۲) ۱۰ -
 ۲۶ ، ۲۱۸ - (ج ۳) ۱۷۶ -
 پلاس پوش ، موضع : (ج ۲) ۴۰۰ -
 پلامون : (ج ۲) ۲۸۷ ، ۳۲۹ ، ۳۳۱ ، ۳۳۲ - (ج ۳) ۳۶۳ -
 پلپلی : (ج ۱) ۱۳۰ - (ج ۲) ۱۴۴ -
 پل خطیب : (ج ۲) ۴۲۲ - (ج ۳) ۹ -
 پل شاه دولا - (ج ۱) ۱۷۴ -
 پل عاشقان : (ج ۳) ۶۲ -
 پلول ، پرگنه : (ج ۲) ۶۷ -
 پمغان : (ج ۱) ۲۷۷ -
 پنجاب : (مقدمه) ش - (دیباجه) ۳ ، ۴ ، ۵ ، ۶ - (ج ۱) ۱۳ ، ۱۸ ، ۳۳ ، ۹۷ ، ۱۰۱ ، ۱۳۷ ، ۲۲۶ ، ۲۳۲ ، ۲۵۴ -

پاک کوه : (ج ۱) ۱۰۷ -
 پالم ، صید گاه : (ج ۱) ۵۱۹ - (ج ۲)
 ۴۴ ، ۷۵ ، ۲۳۵ ، ۳۵۱ -
 پالی : (ج ۲) ۳۹۳ -
 پانپیر [پانی سر] : (ج ۲) ۲۷۵ -
 پانوة : (ج ۲) ۲۴۳ -
 پانی پت : (ج ۱) ۱۸ ، ۳۲۶ - (ج ۳) ۸۳ -
 پانیر (مانیر) : (ج ۲) ۳۴ -
 پائین گھاٹ : (ج ۲) ۵۸ ، ۸۵ -
 پایل راه : (ج ۳) ۱۱۶ -
 پتن : (ج ۱) ۱۲۸ - (ج ۲) ۳۴۲ ، ۱۸۷ - (ج ۳)
 پتن ، دروازه : (ج ۱) ۴۷۳ ، ۴۸۰ -
 پتوح [پوچ] : (ج ۲) ۱۱ -
 پتھان [پتھان] : (ج ۲) ۲۸۴ ، ۲۹۰ ، ۲۹۳ ، ۲۹۵ -
 پٹنه : (دیباجه) ۱۰ - (ج ۱) ۵۱ ، ۱۵۱ ، ۱۸۲ - (ج ۲) ۲۸۷ ، ۳۳۱ ، ۳۳۲ - (ج ۲) ۱۶۳ ، ۱۷۵ ، ۱۷۷ -
 پچهور : (ج ۲) ۹۱ -
 پرتگال : (ج ۱) ۴۱۳ ، ۴۱۶ -
 پرتاس : (ج ۱) ۲۴ -
 پرندہ کتل : (ج ۲) ۳۷۸ -
 پرینده : (ج ۱) ۳۵۲ ، ۳۷۷ - (ج ۲) ۳۹ ، ۴۱ ، ۴۴ ، ۶۴ ، ۷۷ -

پونہ: (ج ۱) ۳۲۶ ، ۳۸۹ - (ج ۲) ۱۷۸ -

پہارہ [پہارہ]: (ج ۱) ۸۱ ، ۹۶ - ۱۶۰ -

پہرجی: (ج ۲) ۲۱۱ -

پہوان کتل: (ج ۲) ۲۹۰ -

پہرا پور: (ج ۲) ۲۷۶ -

پہیول: (ج ۲) ۲۳۳ -

پیتھو میر جمنا: (ج ۳) ۱۷۰ -

پیران ویسہ: (ج ۱) ۳۶۹ -

پیرانی: (ج ۱) ۳۶۹ -

پیر پنجال: (ج ۲) ۱۰ ، ۱۱ ، ۱۴ -

۱۵ ، ۱۷ ، ۲۶۵ ، ۲۷۹ - (ج ۳) ۹۸ -

پیگو: (ج ۱) ۲۸۵ ، ۲۸۴ -

پیٹھتہ: (ج ۱) ۳۴۰ -

ت

تاج پور پرنیہ: (ج ۱) ۱۴۹ ، ۱۵۰ -

تاج پور ، دریا: (ج ۱) ۱۵۰ -

تاجکان (قریب): (ج ۲) ۳۹۸ -

تاج محل ، روضہ: (ج ۱) ۲۷۶ -

تارا گڑھ: (ج ۲) ۲۸۵ ، ۲۹۵ تا

۲۹۷ ، ۳۸۷ -

تاشکند: (ج ۲) ۳۶۲ ، ۳۶۳ ،

۳۶۵ ، ۳۶۷ -

تال گاؤں: (ج ۱) ۳۳۲ -

۳۳۱ ، ۳۸۵ ، ۳۹۶ ، ۳۹۹ ،

۴۰۴ ، ۵۱۷ ، ۵۱۷ - (ج ۲) ۵ ،

۲۶ ، ۵۳ ، ۵۴ ، ۵۷ ، ۶۱ ،

۱۱۴ ، ۱۲۰ ، ۲۲۶ ، ۲۲۹ ،

۲۵۸ ، ۲۶۲ ، ۲۷۳ ، ۲۸۴ ،

۳۱۳ ، ۳۲۹ ، ۳۵۰ ، ۳۵۳ ،

۳۵۴ ، ۳۸۰ ، ۳۸۷ ، ۳۹۰ ،

۴۲۳ - (ج ۳) ۵۳ ، ۵۷ ، ۸۸ ،

۹۳ ، ۹۵ ، ۹۶ ، ۱۴۱ ، ۱۵۴ ،

۲۲۲ ، ۲۴۲ ، ۲۷۹ ، ۲۸۹ ،

۲۹۵ ، ۳۰۱ ، ۳۰۳ ، ۳۰۴ -

پنجاب پبلک لائبریری لاہور: (مقدمہ)

ر ، ش - (دیباچہ) ۷ ، ۱۳ ، ۱۴ ،

۱۶ -

پنجاب دریا: (ج ۲) ۲۵ -

پنجاب یونیورسٹی لائبریری - (مقدمہ) ف -

پنجشیر: (ج ۲) ۳۷۵ ، ۳۷۸ ،

۳۷۹ ، ۴۱۳ - (ج ۳) ۱۷۶ -

پنج برارہ: (ج ۲) ۲۷۵ -

پنجراہ: (ج ۲) ۳۴ -

پنجمداک ، کتل: (ج ۳) ۱۲۳ -

پنواری: (ج ۲) ۳۰۸ - (ج ۳) ۱۶۰ -

پنوج: (ج ۲) ۲۶۳ ، ۲۶۵ ، ۳۵۳ ،

۳۵۴ - (ج ۳) ۹۶ -

پنوج لدھی: (ج ۳) ۱۹۵ -

پورنا: (ج ۱) ۳۲۰ -

پوشانا: (ج ۲) ۱۱ ، ۱۵ -

تبست : (دیباچه) ۴ - (ج ۱) ۴۹ ،
 ۵۱۹ - (ج ۲) ۲۱ ، ۲۱۱ تا
 ۲۱۴ ، ۲۱۸ تا ۲۴۱ -
 (ج ۳) ۹۷ ، ۱۷۶ -
 تبریز : (ج ۱) ۲۳ ، ۵۳ - (ج ۲)
 ۷۸ -
 تپی ، آب : (ج ۱) ۱۱۹ ، ۱۴۵ ،
 ۳۰۷ ، ۳۳۹ ، ۳۷۳ - (ج ۲)
 ۱۶۶ ، ۱۶۸ -
 تپه کرلی : (ج ۲) ۹۹ -
 تنه : (ج ۱) ۱۲ ، ۹۷ ، ۱۵۹ ،
 ۱۶۰ ، ۱۶۵ ، ۱۸۱ ، ۲۲۶ ،
 ۲۳۹ ، ۲۴۱ ، ۳۰۱ - (ج ۲)
 ۱۳ ، ۱۲۲ ، ۱۶۷ ، ۲۰۸ ،
 ۲۴۵ ، ۲۶۷ ، ۲۷۰ ، ۲۸۱ ،
 ۲۸۶ ، ۳۰۶ - (ج ۳) ۲۲ ، ۸۰ ،
 ۹۱ تا ۹۳ ، ۹۷ ، ۱۰۱ ، ۱۱۷ ،
 ۱۲۲ ، ۲۴۴ ، ۲۴۵ ، ۲۵۶ ،
 ۲۷۹ ، ۲۸۲ ، ۳۰۴ -
 تخت هایون : (ج ۲) ۷۱ -
 ترکستان : (ج ۱) ۲۲ ، ۲۴ ،
 ۲۵۶ - (ج ۳) ۸۲ ، ۳۶۳ ،
 ۴۰۵ ، ۴۳۶ -
 ترکلانی : (ج ۱) ۳۱۵ -
 ترمذ : (ج ۲) ۳۷۰ ، ۳۷۱ ، ۴۰۹ ،
 ۴۱۶ ، ۴۲۵ ، ۴۲۶ - (ج ۳)
 ۱۰ ، ۷۴ -

ترنیک : (ج ۱) ۴۲۱ - (ج ۲)
 ۱۳۰ ، ۱۸۲ ، ۱۹۸ -
 ترنگواری : (ج ۲) ۱۸۲ -
 تربت : (ج ۱) ۲۸۶ - (ج ۳) ۹۸ -
 تلم : (ج ۱) ۳۵۸ ، ۳۵۹ -
 تلنگ : (ج ۱) ۳۰۸ - (ج ۳) ۱۹۰ -
 تلنگانه : (ج ۱) ۱۴۵ ، ۳۱۷ ، ۳۲۹ ،
 ۳۶۱ ، ۳۸۳ ، ۵۰۸ - (ج ۲)
 ۱۶۵ ، ۱۷۴ ، ۱۷۵ ، ۲۲۱ ،
 ۲۶۰ - (ج ۳) ۵۲ ، ۱۶۴ ،
 ۱۹۰ -
 تلنگی ، قلعه : (ج ۱) ۳۲۷ -
 تمرنی : (ج ۱) ۱۳۰ -
 تنو : (ج ۱) ۳۳۱ -
 توتم دره : (ج ۲) ۳۹۶ -
 توران : (ج ۱) ۲۳۶ ، ۲۴۰ ،
 ۲۴۳ ، ۲۵۳ ، ۲۵۴ ، ۲۵۶ ،
 ۲۶۱ ، ۲۶۲ ، ۲۶۴ ، ۲۸۳ ،
 ۳۱۷ - (ج ۲) ۵ ، ۷۱ ، ۸۳ ،
 ۱۶۷ ، ۲۵۵ ، ۳۲۷ ، ۳۵۹ ،
 ۳۶۲ ، ۳۶۴ ، ۳۶۶ ، ۳۷۱ ،
 ۳۷۴ ، ۴۰۷ ، ۴۰۸ ، ۴۱۰ ،
 ۴۲۷ ، ۴۵۹ -
 توری : (ج ۱) ۳۱۵ -
 توشه مرگ : (ج ۲) ۳۲ ، ۳۸ -
 قون : (ج ۱) ۲۵۲ ، ۲۵۳ -
 نهار : (ج ۳) ۱۸۶ -
 نهاری : (ج ۲) ۲۹۳ ، ۲۹۵ -

جلال آباد : (ج ۲) ۲۱ - (ج ۳) ۴۳ -

جلالہ : (ج ۳) ۳۸۱ -

جلالیہ گزر : (ج ۳) ۳۸۱ -

جلیسر : (ج ۳) ۱۲۰ ، ۱۶۶ -

جال لگر : (ج ۲) ۳۷ -

جمروبی : (ج ۳) ۵۱ ، ۷۶ -

جموں : (ج ۱) ۱۷۳ ، ۳۸۲ ،

۳۸۵ - (ج ۲) ۳۰ ، ۱۹۱ ،

۲۸۳ ، ۲۹۶ -

جنت الہان : (ج ۲) ۳۷۱ -

جندالہ : (ج ۲) ۲۵۷ -

جنگل تھانہ ، موضع : (ج ۱) ۱۲۳ -

جنیر : (ج ۱) ۱۶۱ ، ۱۶۵ ، ۱۷۶ ،

۱۷۷ ، ۲۲۶ ، ۲۲۷ ، ۲۳۲ ،

۲۳۳ ، ۲۸۷ ، ۲۸۸ ، ۳۲۱ ،

۵۰۱ - (ج ۲) ۷۹ ، ۱۳۰ ،

۱۳۱ ، ۱۳۲ ، ۱۵۳ ، ۱۵۴ ،

۱۵۷ ، ۱۶۲ ، ۱۶۶ ، ۱۷۷ ،

۱۸۲ ، ۳۳۸ - (ج ۳) ۱۹۵ -

جوار : (ج ۳) ۱۶۵ -

جوان شہر : (ج ۳) ۷۸ -

جودھ پور : (ج ۱) ۱۵۹ ، ۲۲۷ -

(ج ۳) ۱۵۵ -

جودھن : (ج ۲) ۱۸۲ -

جوزجان : (ج ۲) ۳۷۲ -

جوگی تالاب : (ج ۲) ۳۷۵ -

جوگی ہٹی : (ج ۲) ۱۱ ، ۱۲ -

کوالیسر : (ج ۳) ۱۵۳ ، ۳۲۷ -

کھل کتل : (ج ۲) ۲۹۳ ، ۲۹۴ -

کھنہ : (ج ۲) ۱۱ ، ۱۳ ، ۲۶۴ ،

۳۵۴ ، ۳۶۰ -

کیراہ : (ج ۱) ۳۰۲ ، ۳۱۳ ، ۳۱۵ -

کیمور آباد : (ج ۲) ۴۴۵ -

کینوتھر : (ج ۲) ۶۹ -

کیرہی ، گرہوال : (ج ۲) ۱۱۴ -

ج

جاتیا ، موضع : (ج ۱) ۹۰ ، ۱۳۷ -

جالنا پور : (ج ۱) ۸۷ ، ۸۹ ،

۱۳۰ ، ۲۹۶ ، ۳۱۲ -

جالندھر : (ج ۳) ۵ -

جالور : (ج ۲) ۲۸۳ ، ۳۰۸ -

جام ، ولایت : (ج ۱) ۸۱ ، ۹۷ -

(ج ۲) ۲۸۲ ، ۲۸۳ - (ج ۳)

۷۸ ، ۲۵۶ -

جامع دمشق : (ج ۲) ۳ -

جام کھیر : (ج ۱) ۳۲۷ -

جالوہ : (ج ۲) ۵۵ -

جدہ ، بندر : (ج ۳) ۱۶۱ -

جزائر انڈیمان : [رک : انڈیمان] -

جزائر خالادات : (ج ۲) ۲۱ ، ۴۲۶ -

جسر سفائن : (ج ۳) ۹۸ ، ۱۱۶ -

جرمنی : (مقدمہ) ق -

جھیرہ : (ج ۲) ۱۰۱ ، ۱۰۴ ، ۱۰۵ -

جہلم شہر : (دیباچہ) ۳ -

جہلم دریا : [رک : بہت دریا] -

جیحون ، آب : (ج ۱) ۲۵۵ - (ج ۲)

۳۷۱ ، ۳۱۲ ، ۳۲۴ ، ۳۳۴ -

۳۲۶ ، ۳۵۴ ، ۳۵۶ ، ۳۵۹ -

(ج ۳) ۳۱ ، ۴۴ ، ۲۲۳ -

جیسلمیر : (ج ۱) ۱۵۹ - (ج ۳)

- ۹۰

جیکس متی جنکس متی : (ج ۱)

- ۱۱

جیل ، موضع : (ج ۱) ۵۳ -

ج

چادر ، آبشار : (ج ۲) ۲۹ -

چارباغ : (ج ۱) ۲۵۰ -

چارجوی : (ج ۱) ۲۵۵ - (ج ۲)

۳۷۱ ، ۳۷۰ -

چار زدہ : (مقدمہ) ش - (ج ۱) ۱۶۴ -

چار مدہ : (مقدمہ) ش - (ج ۱) ۱۶۴ -

چارول : (ج ۱) ۶۸ -

چاریکار : (ج ۲) ۳۹۳ ، ۳۹۶ -

(ج ۳) ۲ ، ۱۲ ، ۷۷ -

چاکنہ : (ج ۱) ۳۲۶ ، ۳۸۹ -

چال کلیانہ : (ج ۳) ۸۶ -

چاندور : (ج ۲) ۱۳۱ ، ۱۳۸ -

جولہ قلعہ : (ج ۲) ۱۴۰ -

جون ، دریا : (ج ۱) ۱۶ ، ۱۹ ،

۵۰۹ - (ج ۲) ۶۵ ، ۶۷ ، ۱۱۴ ،

۱۹۳ ، ۲۰۳ ، ۲۱۰ ، ۲۴۵ ،

۳۱۴ ، ۳۱۵ ، ۳۱۸ ، ۳۲۰ ،

۳۲۴ ، ۳۲۵ ، ۳۸۰ ، ۴۵۰ ،

۴۵۱ ، ۴۶۰ ، ۵۱۸ - (ج ۳)

۱۹ ، ۲۰ ، ۳۱ ، ۳۳ ، ۸۶ ،

۱۴۲ ، ۱۵۶ ، ۱۸۰ ، ۱۸۲ ،

۱۸۳ ، ۲۰۲ ، ۲۶۸ ، ۲۸۹ -

جوناکڑہ : (ج ۱) ۳۸۶ - (ج ۳)

۱۰۲ ، ۱۷۶ -

جونپور : (ج ۱) ۱۸ ، ۱۵۱ تا

۱۵۳ ، ۳۹۶ - (ج ۲) ۸۱ ،

۳۰۰ ، ۳۲۰ ، ۴۱۸ - (ج ۳)

۵۵ ، ۹۹ ، ۱۵۴ ، ۱۸۷ ،

۲۹۱ ، ۳۰۰ -

جونڈ : (ج ۲) ۱۸۲ -

جوہرہ [جونپورہ] : (ج ۱) ۳۳۱ -

جہاں آرا ، باغ : (ج ۲) ۳۲ ، ۴۱۹ -

جہانپورہ : (ج ۱) ۱۷۴ -

جہانسی : (ج ۱) ۳۳۴ - (ج ۲)

۱۰۱ ، ۱۰۲ ، ۱۰۵ ، ۲۶۹ -

جہانگیر آباد : (ج ۲) ۳۹۰ ، ۳۹۱ ،

۳۱۴ - (ج ۳) ۶ ، ۵۷ ، ۹۸ ،

۱۱۵ ، ۱۱۶ -

جہانگیر نگر [ڈھاکیہ] : (ج ۱)

۱۴۷ - (ج ۲) ۲۳۸ -

چنبدہ قلعہ: (ج ۲) ۲۹۵ - (ج ۳) ۱۵۵
چندیری: (ج ۱) ۲۶۶ ، ۲۷۶ ، ۲۹۵ - (ج ۲) ۸۷
چنگ تراتی: (ج ۱) ۱۱ ، ۱۶۹ - (ج ۲) ۱۳ ، ۱۱
چوہتانی: (ج ۳) ۱۲۲ -
چوراسی: (ج ۳) ۱۴۳ -
چورا گڑھ: (ج ۲) ۸۳ ، ۸۵ ، ۸۸ ، ۹۴ ، ۹۵ ، ۹۸ ، ۱۰۷ ، ۳۵۸ - (ج ۳) ۸۶ ، ۸۵
چوریل: (ج ۲) ۲۴۳ -
چوکھنڈی: (مقدمہ) ت -
چول: (ج ۲) ۴۳۷ -
چوہکھہ: (ج ۲) ۱۰ -
چہار باغ: (ج ۲) ۴۱۹ ، ۴۲۰ -
چہار تیکری: (ج ۱) ۴۹۹ -
چہترہ: [رک: اسلام آباد] -
چہت قلعہ: (ج ۲) ۲۹۲ -
چہل زینہ، برج: (ج ۳) ۱۲۴ ، ۱۲۵ -
چہل زینہ، کوہ: (ج ۳) ۵۷ ، ۶۴ ، ۱۲۵ ، ۶۵ -
چہنی: (ج ۳) ۲۴۵ -
چیت پور: (ج ۱) ۳۶۷ - (ج ۲) ۱۷۵ ، ۲۷۲ -
چیت کوہ: (ج ۱) ۳۷۰ -

چاندہ: (ج ۱) ۶۰ ، ۹۰ - (ج ۲) ۱۰۸ ، ۱۱۱ ، ۱۱۳ ، ۱۲۵ ، ۱۲۶ ، ۱۳۵ ، ۱۷۵ ، ۲۷۰ - (ج ۳) ۱۴۹ ، ۳۷۹ -
چاندی تھانہ: (ج ۳) ۱۵۷ -
چانسو پرگنہ: (ج ۲) ۱۹۰ -
چاؤچی: (ج ۱) ۳۱۵ -
چاور: (ج ۱) ۶۸ -
چاولد: (ج ۱) ۶۸ ، ۱۷۹ -
چپن: (ج ۱) ۸۱ -
چتور: (ج ۱) ۸۳ - (ج ۳) ۱۴۷ ، ۱۴۸ -
چچولی: (ج ۳) ۱۹۵ -
چچہ: (ج ۳) ۱۱۰ ، ۱۲۲ -
چرخ اخضر: (ج ۳) ۱۲۹ -
چکی، دریا: (ج ۲) ۲۹۰ -
چار کوئلہ: (ج ۲) ۱۲۹ - (ج ۲) ۱۹۱ ، ۱۹۵ -
چمش کزک: (ج ۲) ۲۳۱ -
چناب، دریا: (ج ۱) ۳۴ - (ج ۲) ۱۰ ، ۲۷ ، ۲۵۳ ، ۲۶۴ ، ۲۹۱ ، ۳۲۱ - (ج ۳) ۵۷ ، ۷۹ ، ۹۵ ، ۹۸ ، ۱۰۸ ، ۱۱۵ -
چنار، حصار: (ج ۲) ۳۵۷ -
چنارنو: (ج ۲) ۲۵۵ - (ج ۳) ۱۱۰ -
چناری حوض: (ج ۲) ۳۱ ، ۳۴ -
چنیل: (ج ۱) ۱۱۲ ، ۱۱۳ ، ۲۹۳ - (ج ۲) ۲۲۰ -

حلب : (ج ۱) ۲۴ - (ج ۳) ۱۶۰ ،
- ۲۰۰

حیات بخش ، باغ (ج ۳) ۲۵ ، ۲۸ ،
- ۳۲

حیدر آباد دکن : (مقدمه) ف ، ق -

(ج ۱) ۸۴ ، ۸۸ ، ۸۳۲ - (ج ۲)

۲۶۵ ، ۳۵۴ ، ۳۵۵ - (ج ۳)

۱ ، ۹۵ ، ۱۱۸ ، ۱۵۵ ، ۱۶۹ ،

- ۱۴۰

خ

خان آباد : (ج ۲) ۳۱۳ ، ۳۳۲ تا
- ۳۳۵

خان بیاعان غلات : (ج ۳) ۲۸۱ -

خانپور : (ج ۲) ۹۱ ، ۳۴۶ - (ج ۳)

۱۴۸ ، ۳۶۵ ، ۳۴۰ ، ۳۴۳ ،

- ۳۴۸

خاندیس : (ج ۱) ۸۹ ، ۸۹ ، ۹۵ ،

۱۱۱ ، ۱۲۱ ، ۱۴۸ ، ۲۳۹ ،

۲۸۹ ، ۳۰۵ ، ۳۴۸ ، ۳۴۹ ،

۳۲۱ ، ۳۲۵ - (ج ۲) ۵۸ ،

۱۶۳ ، ۲۱۰ ، ۲۴۴ ، ۳۶۰ -

(ج ۳) ۹۴ ، ۱۶۰ -

خاوری ، دروازه : (ج ۳) ۱۳۵ -

ختا : (ج ۱) ۲۵ ، ۵۰۳ - (ج ۲)

۵ ، ۲۰۴ ، ۲۱۱ -

چین : (ج ۱) ۱۱۴ ، ۲۸۵ ، ۳۳۷ -

(ج ۲) ۵ ، ۲۰ ، ۷۸ ، ۲۰۷ ،

(ج ۳) ۲۱ ، ۲۷ ، ۲۹ -

چینیان والی مسجد : (مقدمه) ظ ، غ -

چیول : (ج ۳) ۱۶۵ -

ح

حافظ آباد : (ج ۲) ۳۷۹ - (ج ۳) ۶ -

حافظ رخنه ، باغ : (ج ۲) ۶۵ -

حبشی ، قلعه : (ج ۳) ۶۶ -

حجاز : (ج ۲) ۲۸۸ ، ۳۰۰ - (ج ۳)

۷۴ ، ۲۸۲ -

حرمین مکرمین : (ج ۲) ۲ ، ۱۲۲ ،

۲۶۶ ، ۲۸۸ ، ۳۰۹ ، ۳۵۰ ،

۳۹۸ - (ج ۳) ۶ ، ۱۶ ، ۸۷ ،

۱۰۰ ، ۱۳۰ ، ۳۰۲ ، ۳۰۴ -

حسالی : (ج ۳) ۱۱۰ -

حسن ابدال : (ج ۲) ۲۵۳ ، ۲۸۱ ،

۳۰۷ ، ۳۹۱ ، ۳۹۲ ، ۴۲۱ -

(ج ۳) ۷۹ ، ۱۰۸ -

حصار : (ج ۱) ۳۶ ، ۴۸ - (ج ۲)

۳۷۰ ، ۳۷۲ ، ۳۷۳ ، ۳۹۷ ،

۴۰۱ - (ج ۳) ۵ ، ۷۴ -

حصار بیللی : (ج ۱) ۴۸۲ -

حصار شادمان : (ج ۱) ۵۳ ، ۷۵ ،

- ۱۲۶

- ختن : (ج ۲) ۵ -
 خجند : (ج ۲) ۳۶۵ تا ۳۷۰ -
 خراسان : (ج ۱) ۱۴ ، ۲۲ ، ۲۴ ،
 ۵۲ ، ۳۵۳ ، ۳۶۱ ،
 ۲۱ (ج ۲) - ۳۶۹ ،
 ۳۰۴ ، ۲۵۵ ، ۲۳۸ ، ۲۲۹ ،
 ۳۰۵ ، ۴۲۴ ، ۴۳۹ - (ج ۳) ۵۲ -
 خرقان : (ج ۱) ۵۳ -
 خرمانه دره : (ج ۱) ۱۴۴ -
 خزر : (ج ۱) ۲۴ -
 خزانه الکتاب : (ج ۲) ۶۱ -
 خضری آباد : (ج ۳) ۲۱ ، ۵۳ ، ۱۳۵ ،
 ۱۵۶ ، ۲۵۹ -
 خضری دروازه : (ج ۳) ۵۸ ، ۱۲۴ ،
 ۱۲۷ -
 خلم : (ج ۲) ۳۹۹ ، ۴۱۳ - (ج ۳)
 ۷۴ -
 خلیل گاؤں : (ج ۱) ۳۱۵ -
 خلیل آباد : (ج ۲) ۲۸۳ -
 خنجان : (ج ۲) ۳۷۱ ، ۳۷۴ ،
 ۴۱۳ ، ۴۱۸ -
 خشکی قلعه : (ج ۲) ۲۶۰ ، ۲۶۱ -
 خواجہ خضر (چشمہ) : (ج ۲) ۴۲۳ -
 خواجہ خضر (دروازہ) : (ج ۳) ۵۸ ،
 ۶۴ تا ۶۶ ، ۱۲۳ -
 خواجہ خضر (گذر) : (ج ۳) ۲۶۱ -
 خواجہ خضر (منزل) : (ج ۳) ۱۵۰ -
 خوارزم : (ج ۱) ۲۴ ، ۲۵۲ -
 (ج ۲) ۳۶۲ -
 خواص پور : (ج ۲) ۲۸ ، ۳۵ ،
 ۲۷۶ -
 خواب : (ج ۲) ۲۳۱ -
 خور (دہانہ) : (ج ۱) ۴۱۴ ، ۴۱۵ -
 خوزستان : (ج ۱) ۲۴ -
 خموت : (ج ۲) ۳۷۷ -
 خوشاب : (ج ۲) ۶۵ ، ۲۷۳ ، ۳۱۴ -
 خیابان : (ج ۲) ۴۱۷ -
 د
 دارالسلام : (ج ۱) ۴۱۸ - (ج ۳)
 ۳۶ -
 دارالمز : (ج ۱) ۲۴ -
 دارمن گاؤں : (ج ۱) ۳۲۷ -
 داؤد زئی : (ج ۱) ۳۱۵ -
 داور (زمین) : (ج ۲) ۲۳۳ تا ۲۳۵ ،
 ۲۴۶ ، ۳۳۸ -
 دتیبہ : (ج ۱) ۲۹۵ - (ج ۲) ۱۰۲ ،
 ۱۰۳ ، ۱۰۵ -
 دجلہ : (ج ۱) ۵۰۸ - (ج ۲) ۳۶ ،
 ۳۱۱ ، ۴۵۴ - (ج ۳) ۲۹ ، ۳۱ ،
 ۳۶ ، ۴۰ ، ۲۲۳ -
 درویش سرخ پهلوان (دروازہ) : (ج ۲)
 ۱۸۳ ، ۴۴۴ - (ج ۳) ۵۷ -
 درویش مجنوں (دروازہ) : (ج ۳) ۵۸ -

دھاکہ، (ڈھاکہ) : (ج ۱) ۱۴۷ ،
 - ۱۵۱
 دھامونی : (ج ۲) ۸۶ ، ۹۳ تا ۹۵ ،
 ۹۸ ، ۹۹ ، ۱۰۵ تا ۱۰۷ ، ۱۰۸ -
 دہ خواجہ اولیا : (ج ۲) ۳۹۸ -
 دہ خواجہ لقمان : (ج ۲) ۳۹۸ -
 دہ میرزایان : (ج ۲) ۳۹۸ -
 دھرن گاؤں : (ج ۱) ۳۳۱ -
 دہرہ باغ : (ج ۱) ۱۸۴ ، ۱۰۵ ،
 ۱۸۵ ، ۲۶۷ ، ۲۷۷ ، ۳۰۵ -
 دہلی : (مقدمہ) س ، ع ، ف ، (ا) -
 (دیباچہ) ۱۵ ، (ج ۱) ۱۳ ، ۱۵ ،
 ۱۷ ، ۱۸ ، ۵۴ ، ۵۵ ، ۱۰۱ ،
 ۱۳۰ ، ۲۲۶ ، ۲۳۸ ، ۲۷۵ ،
 ۳۰۴ ، ۳۱۹ ، ۳۵۴ ، ۳۵۷ ،
 ۵۱۷ تا ۵۱۹ - (ج ۲) ۶۵ ، ۶۶ ،
 ۷۰ ، ۷۵ ، ۸۱ ، ۲۱۱ ، ۲۴۵ ،
 ۲۵۷ ، ۲۶۴ ، ۲۸۶ ، ۳۰۹ ،
 ۳۱۴ ، ۳۳۱ ، ۳۵۱ - (ج ۳)
 ۲۰ ، ۲۱ ، ۲۸۷ ، ۲۹۵ ، ۲۹۶ -
 دھراس : (ج ۳) ۱۵۶ -
 دھنتور : (ج ۲) ۲۶ ، ۱۰ -
 دہ نو : (ج ۲) ۳۷۰ -
 دھود : (ج ۱) ۹۵ ، ۹۶ ، ۱۰۲ -
 دھورپ : (ج ۲) ۱۳۸ ، ۱۴۰ ،
 - ۱۴۱
 دھول پور : (ج ۱) ۲۹۳ - (ج ۳)
 ۲۲ ، ۲۲۱ -

دولت آباد : (ج ۱) ۵۵ ، ۱۲۳ ،
 ۱۲۴ ، ۲۹۴ ، ۳۱۲ ، ۳۲۶ ،
 ۳۲۷ ، ۳۳۱ ، ۳۳۴ ، ۳۸۱ ،
 ۴۰۷ ، ۴۱۱ ، ۴۶۸ ، ۴۷۰ ،
 ۴۷۱ ، ۴۷۳ تا ۴۷۵ ، ۴۷۸ ،
 ۴۹۱ ، ۴۹۲ ، ۴۹۴ ، ۵۰۱ ،
 ۵۰۳ تا ۵۰۵ ، ۵۰۷ ، ۵۱۰ ،
 ۵۱۴ ، ۵۱۵ - (ج ۲) ۲۹ ، ۴۰ ،
 ۵۸ ، ۶۲ ، ۶۳ ، ۹۰ ، ۱۰۰ ،
 ۱۰۱ ، ۱۰۶ ، ۱۱۴ ، ۱۳۰ ،
 ۱۳۴ ، ۱۴۱ ، ۱۵۰ ، ۱۵۹ ،
 ۱۶۵ ، ۱۶۶ ، ۱۶۸ ، ۱۹۶ ،
 ۱۹۷ ، ۲۰۵ ، ۲۱۰ ، ۲۵۱ ،
 ۲۶۴ ، ۲۶۷ ، ۳۳۷ ، ۳۴۲ ،
 ۳۵۴ - (ج ۳) ۷ ، ۶۲ ،
 ۷۹ ، ۱۶۸ ، ۲۱۳ -
 دون : (ج ۳) ۱۵۶ ، ۱۵۷ ، ۱۶۴ -
 دونگر پور : (ج ۳) ۱۶۱ -
 دھارور : (ج ۱) ۳۲۷ ، ۳۳۹ ،
 ۳۴۴ ، ۳۴۶ ، ۳۴۷ ، ۳۵۳ ،
 ۳۷۷ - (ج ۲) ۴۸۹ ، ۴۸۹ ،
 ۳۵۴ -
 دھاور (راہ) : (ج ۳) ۱۲۲ ، ۱۲۷ ،
 - ۲۵۷
 دھارا لیون : (ج ۲) ۱۴۶ -
 دہ آسیا (آب) : (ج ۲) ۳۸ -
 دہ افغانان : (ج ۱) ۱۴۸ -

- رام دره : (ج ۲) ۶۳ -
 رام کوٹ : (ج ۳) ۱۶۷ -
 راوٹی : (مقدمہ) ت -
 راوی ، پل : (ج ۳) ۱۱۶ -
 راوی ، دریا : (ج ۱) ۱۱ ، ۳۴ ،
 ۱۷۴ - (ج ۲) ۹ ، ۹۴ ، ۹۵ ،
 ۹۹ -
 رباط زیرکان : (ج ۲) ۴۱۳ -
 ربیعہ : (ج ۱) ۲۴ -
 رتن پور : (ج ۲) ۶۸ ، ۶۹ ، ۸۰ -
 رتن پنچال : (ج ۲) ۱۴ -
 رسول آباد : (ج ۳) ۲۷۴ ، ۲۷۵ -
 رعیمہ : (ج ۱) ۱۷۴ -
 رنتھنبور : (ج ۱) ۳۵۹ - (ج ۳)
 ۱۰۱ -
 روس : (ج ۱) ۲۴ -
 روستاق : (ج ۲) ۴۱۳ -
 رولہ : (ج ۲) ۴۴۰ -
 روم : (ج ۱) ۲۴ ، ۲۸۳ - (ج ۲)
 ۱۶۷ ، ۲۶۶ ، ۲۶۷ ، ۲۶۹ تا
 ۲۷۱ ، ۲۷۷ ، ۲۸۷ ، ۳۰۲ ،
 ۳۱۰ - (ج ۳) ۲۷ ، ۶۸ ، ۹۰ ،
 ۱۰۰ ، ۱۳۶ ، ۱۴۴ ، ۱۵۸ ،
 ۱۶۱ ، ۲۸۹ -
 روبہ کبریٰ : (ج ۳) ۳۹ ، ۹۱ -
 روہنگر ، روہنگھیرہ : (ج ۱) ۱۲۱ ،
 ۱۳۰ ، ۴۹۱ -

- دھوم گھات : (ج ۲) ۱۰۱ -
 دیار بکر : (ج ۱) ۲۴ -
 دیار ربیعہ : (ج ۱) ۲۴ -
 دیپال پور : (ج ۱) ۱۱۵ - (ج ۳) ۵ -
 دیرہ : (ج ۳) ۱۲۴ -
 دیک ، راوی : [رک : ڈیک نالا] -
 دیگلور : (ج ۱) ۵۰۸ -
 دیوبند ، قلعہ : (ج ۲) ۱۳۰ -
 دیوک : (ج ۱) ۶۱ -
 دیو کاندی : (ج ۱) ۱۷۴ -
 دیوگڑھ : (ج ۲) ۹۸ ، ۱۸۲ تا
 ۱۸۴ ، ۲۳۰ - (ج ۳) ۱۶۴ -
 دیول کام : (ج ۱) ۱۳۰ ، ۱۳۱ -

ڈ

- ڈیک نالا : (ج ۱) ۱۷۴ - (ج ۳)
 ۱۱۶ -

و

- واپر : (ج ۲) ۲۹۱ ، ۲۹۲ -
 راج پور : (ج ۲) ۲۵۹ -
 راج دیوہرا : (ج ۲) ۱۴۰ -
 راج محل : (ج ۱) ۱۴۷ ، ۴۱۲ - (ج ۲)
 ۲۳۸ - (ج ۳) ۱۶ ، ۱۸ -
 راجور : (ج ۱) ۱۱ - (ج ۲) ۱۱ ،
 ۱۳ ، ۲۶۰ ، ۳۲۴ -
 راجوری : (ج ۱) ۳۲۰ -
 رام پور : (ج ۲) ۳۳۵ -

- ساوہ : (ج ۳) ۷۸ -
 سبزوار : (ج ۱) ۵۳ -
 ستلج ، آب : (ج ۲) ۳ - (ج ۳) ۵۳ ،
 ۸۱ ، ۹۲ ، ۱۱۶ ، ۲۴۴ -
 ستونہ : (ج ۱) ۳۵۹ -
 ستوہ : (ج ۲) ۳۷۱ - (ج ۳) ۱۵۸ -
 سہستان : (ج ۱) ۵۲ -
 سدھیر : (ج ۱) ۳۷۰ -
 سرآب : (ج ۲) ۳۷۱ ، ۳۷۷ ، ۳۹۴ -
 سرانے بدیع مسجد : (ج ۳) ۳۸ -
 سرانے دھون : (ج ۲) ۱۴۵ -
 سرانے سوختہ : (ج ۲) ۱۷ -
 سرانے نوائین : (ج ۳) ۳۷ -
 سرپل : (ج ۲) ۴۴۴ -
 سرخاب ، رود : (ج ۲) ۳۹۷ - (ج ۳)

- ۱۱

- سرخ گنبد : (ج ۲) ۳۹۶ -
 سرگاؤں : (ج ۱) ۴۳۲ -
 سرگدیو : (ج ۲) ۲۳۸ -
 سرمور : (ج ۲) ۱۱۴ ، ۱۱۵ - (ج ۳)
 ۱۵۶ ، ۱۶۲ ، ۱۸۲ -
 سروخ : (ج ۱) ۲۲۶ ، ۲۶۶ ، ۳۳۲ -
 (ج ۲) ۱۰۱ ، ۱۰۶ -
 سریند : (ج ۱) ۵۲۰ - (ج ۲) ۳ ،
 ۶۵ ، ۷۰ ، ۲۴۶ - (ج ۳) ۵۳ ،
 ۹۲ -

سری پت : (ج ۳) ۱۶۵ -

سری پور : (ج ۱) ۴۱۴ -

- رہتاس : (ج ۱) ۱۵۱ تا ۱۵۳ ، ۱۵۶ ،
 ۱۵۸ ، ۱۶۵ - (ج ۲) ۳۵۷ ،
 ۳۷۶ - (ج ۳) ۶ -
 ریاض ، آب : (ج ۳) ۹۷ -

و

- زاغان ، باغ : (ج ۱) ۳۲۹ -
 زعفران ، قلعہ : (ج ۳) ۷۵ -
 زمین داور : (ج ۲) ۳۰۸ ، ۳۴۸ -
 (ج ۳) ۵۳ ، ۵۷ ، ۶۲ ، ۶۳ ،
 ۱۲۳ -
 زنگ : (ج ۱) ۲۴ -
 زین آباد : (ج ۱) ۳۱۳ ، ۳۷۳ -
 زین کدل : (ج ۲) ۲۶ -

س

- سات گاؤں : (ج ۱) ۴۱۲ ، ۴۱۳ ،
 ۴۱۵ ، ۴۲۶ -
 ساقلیر : (ج ۳) ۹۰ -
 سالہیر : (ج ۲) ۲۴۳ -
 سانہور : (ج ۳) ۱۰۲ -
 سانہور متی (رودبار) : (ج ۱) ۹۶ -
 سانٹور : (ج ۳) ۱۶۴ ، ۱۶۵ -
 سان چاریک : (ج ۲) ۴۱۳ - (ج ۳)
 ۱۰ -

سانوان : (ج ۲) ۸۷ ، ۸۸ ، ۹۱ -

سانوہ : (ج ۲) ۲۴۳ -

سری گھات : (ج ۲) ۲۳۹ -
 سری نگر، کوه : (ج ۳) ۱۵۶ -
 سری نگر : (ج ۲) ۲۱ ، ۱۱۳ تا
 ۱۱۶ - (ج ۳) ۱۴۸ ، ۱۵۶ ،
 ۱۵۷ ، ۱۶۴ ، ۱۷۵ ، ۱۷۶ -
 ۱۸۵ ، ۲۰۴ ، ۲۳۲ ، ۲۶۳ -
 سریہ : (ج ۱) ۲۸۱ -
 سکندره : (ج ۱) ۱۴ -
 سعید آباد : (ج ۳) ۱۷۰ -
 سفاین ، پل : (ج ۳) ۵ -
 سفیدون : (ج ۳) ۲۱ ، ۵۱ ، ۵۲ -
 سقلاب : (ج ۱) ۲۴ -
 سکر : (ج ۳) ۲۵۹ -
 سلطان پور : (ج ۱) ۹۸ ، ۱۳۳ ،
 ۳۸۹ - (ج ۲) ۶۷ ، ۲۴۴ - (ج ۳)
 ۵ ، ۱۳۶ ، ۱۶۰ ، ۳۰۰ -
 سلوانی : (ج ۱) ۲۹۵ -
 سلہٹ : (ج ۲) ۴۵۹ -
 سلیم گڑھ : (ج ۱) ۲۵۱۸ -
 سمرقند : (دیباچہ) ۳ - (ج ۱) ۲۱ ،
 ۲۲ ، ۲۵ ، ۲۵۴ ، ۲۵۵ - (ج ۲)
 ۲۳ ، ۲۸۸ ، ۳۶۲ ، ۳۶۳ ،
 ۳۶۵ ، ۳۶۸ تا ۳۷۱ ، ۳۹۹ -
 سمنانی : (ج ۳) ۷۸ ، ۱۰۰ -
 سمندر ساگر : (ج ۲) ۱۰۴ -
 سمونگر : (ج ۲) ۳۲۹ ، ۳۳۱ -
 (ج ۳) ۱۳۵ -

سنار گاؤں : (ج ۱) ۴۲۶ -

سنبھل : (ج ۱) ۱۹ ، ۴۱ ، ۲۹۴ ،

۴۰۴ - (ج ۲) ۶۵ ، ۷۰ ، ۲۸۷ ،

۳۳۱ - (ج ۳) ۸۴ -

سندھ : (ج ۱) ۱۵۹ - (ج ۲) ۴۸ -

سندھ ساگر (سند کھپر) : (ج ۱) ۳۱۲ -

(ج ۳) ۱۱۰ -

سنگ حصار : (ج ۳) ۶۷ تا ۶۹ -

سنگ مفید : (ج ۲) ۳۲ -

سنگمیر : (ج ۱) ۱۳۴ ، ۱۵۷ ،

۴۲۱ - (ج ۲) ۱۳۰ ، ۱۴۱ ،

۱۴۲ -

سنگو : (ج ۱) ۱۰۰ -

سوا پارہ : (ج ۳) ۱۶۷ -

سوات : (ج ۳) ۱۷۲ -

سورت ، بندر : (ج ۱) ۴۲۶ ، ۴۵۶ -

(ج ۲) ۲۱۰ ، ۲۸۷ ، ۳۰۱ ،

۳۲۹ ، ۳۶۶ ، ۴۲۲ - (ج ۳)

۱۴ ، ۵۱ ، ۵۲ ، ۸۹ ، ۹۰ ،

۱۰۹ ، ۱۱۴ ، ۱۳۶ ، ۱۳۸ ،

۱۴۸ ، ۱۵۸ ، ۱۷۶ ، ۲۰۰ ،

۲۸۲ ، ۲۹۶ ، ۲۹۹ -

سورتھ : (ج ۱) ۹۶ - (ج ۲) ۲۵۷ ،

۳۰۱ -

سوختہ چنار : (ج ۲) ۳۹۶ -

سوکر : (ج ۲) ۳۲۸ -

سوندیپ : (ج ۱) ۴۱۲ -

ش

- شاجہ مرگ : (ج ۲) ۱۳ ، ۱۸ -
 شادیان (درہ) : (ج ۲) ۴۳۲ -
 شالا مار باغ : (مقدمہ) ض - (ج ۱)
 ۱۰۹ - (ج ۲) ۲۸ ، ۲۷۱ -
 شام : (ج ۱) ۲۴ - (ج ۲) ۲۶۶ -
 (ج ۳) ۱۹ ، ۴۰ -
 شاہ آباد : (ج ۲) ۳۰ ، ۳۳ ، ۶۵ ،
 ۲۷۹ ، ۳۷۹ - (ج ۳) ۸۹ ، ۹۸ -
 شاہ آباد ویرناگ : (ج ۲) ۳۵۹ -
 شاہ برج : (ج ۲) ۷ ، ۶۱ ، ۱۸۵ ،
 ۲۵۰ - (ج ۳) ۱۵۰ ، ۲۶۸ -
 شاہ پور : (ج ۱) ۳۹۰ - (ج ۲) ۹۸ ،
 ۹۹ ، ۱۰۸ ، ۱۴۴ ، ۲۸۳ -
 شاہ جہان آباد : (دیباجہ) ۶ - (ج ۲)
 ۳۲۳ ، ۳۵۱ ، ۳۸۰ ، ۳۹۱ ،
 ۴۶۰ ، ۴۶۱ - (ج ۳) ۱۴ ، ۱۸ ،
 ۲۱ ، ۲۲ ، ۳۲ ، ۴۰ ، ۴۴ ،
 ۴۶ ، ۵۱ ، ۵۳ ، ۵۵ ، ۸۰ ، تا
 ۸۲ ، ۸۵ ، ۸۸ ، ۹۰ ، ۹۲ ،
 ۹۷ ، ۹۸ ، ۱۰۰ ، ۱۰۷ ، ۱۰۷ ،
 ۱۳۵ ، ۱۵۰ ، ۱۶۶ ، ۱۷۵ ،
 ۱۷۷ ، ۱۸۴ ، ۲۰۱ ، ۲۱۱ ،
 ۲۴۴ ، ۲۴۵ ، ۲۵۱ ، ۲۵۵ ،
 ۲۵۹ ، ۲۶۸ ، ۳۳۳ -
 شاہ جہان پور : (ج ۳) ۱۹۲ -
 شاہ دولا ، گجرات : (دیباجہ) ۱۳ -

- سہارنپور : (ج ۲) ۶۴ ، ۳۵۱ -
 (ج ۳) ۱۴۳ ، ۱۸۲ -
 سہج پور : (ج ۳) ۱۵۷ -
 سہرند : (ج ۱) ۱۰۶ ، ۲۴۵ ، ۳۸۶ ،
 ۳۹۶ - (ج ۲) ۲ ، ۳ ، ۲۰۶ ،
 ۲۷۴ ، ۲۸۲ ، ۲۸۷ ، ۳۱۴ ،
 ۳۵۲ ، ۳۸۰ ، ۳۸۱ - (ج ۳)
 ۱۳ ، ۵ -
 سہرنکوٹ : (ج ۲) ۳۵۴ -
 سیالکوٹ : (ج ۱) ۱۷۳ - (ج ۲)
 ۲۸۵ - (ج ۳) ۱۵۴ ، ۱۶۷ ،
 ۲۹۴ -
 سیام : (ج ۲) ۱۱۱ - (ج ۳) ۳۶۵ -
 سید والا : (ج ۱) ۱۷۴ -
 سیستان : (ج ۱) ۵۲ - (ج ۲) ۲۶ ،
 ۳۰۶ - (ج ۳) ۵۲ ، ۵۷ ، ۶۶ ،
 ۶۸ ، ۷۸ -
 سیکری ، کوہ : (ج ۱) ۱۸ -
 سینٹ اینڈریوز ریلوے چرچ : (مقدمہ) غ -
 سینٹ شیفرنز کالج دہلی : (مقدمہ) ف -
 سینور : (ج ۱) ۱۸۰ -
 سیوستان : (ج ۲) ۲۲۸ ، ۲۴۹ ،
 ۲۶۷ - (ج ۳) ۲۸۴ ، ۲۷۹ ،
 ۷۹ ، ۸۰ ، ۹۸ ، ۲۷۹ -
 سیوان : (ج ۱) ۲۳۶ -
 سیوی : (ج ۱) ۳۹۸ - (ج ۳) ۱۲۷ -
 سیہور (سرائے) : (ج ۲) ۱۱۳ -
 سیندھ : (ج ۱) ۳۳۴ ، ۳۳۶ -

- شولاپور : (ج ۱) ۳۴۷ ، ۳۵۲ ،
 ۳۸۲ ، ۳۹۴ - (ج ۲) ۳۹ ،
 ۱۴۲ -
 شهاب الدین پور : (ج ۲) ۳۱ -
 شهر آرا : (ج ۲) ۴۱۹ -
 شهر رود : (ج ۱) ۲۸۲ -
 شیخ آباد : (ج ۲) ۴۵۲ -
 شیراز : (ج ۱) ۲۸۳ - (ج ۲) ۲۵۵ -
 (ج ۳) ۱۵۸ ، ۲۹۶ -
 شیر حاجی (مقام) : (ج ۱) ۴۸۷ ،
 ۴۹۷ ، ۴۹۹ - (ج ۲) ۴۵ ،
 ۲۹۷ - (ج ۳) ۵۸ تا ۶۰ ، ۶۶ ،
 ۱۲۶ تا ۱۲۹ -
 شیر گڑھ : (ج ۲) ۱۱۴ -
 شیو گاؤں : (ج ۱) ۳۲۲ ، ۳۲۵ ،
 ۳۲۶ -

ص

- صاحب آباد : (ج ۲) ۳۵ ، ۳۶ ،
 ۲۷۵ ، ۳۶۰ - (ج ۳) ۳۷ ، ۹۸ -
 صد پاره (گریوه) : (ج ۲) ۲۱۲ -
 صفا پور (تال) : (ج ۱) ۳۲۹ - (ج ۲)
 ۳۰ ، ۳۵۵ - (ج ۳) ۹۷ ، ۱۸۳ ،
 ۳۳۴ -
 صفا شهر : (ج ۲) ۳۷۰ - (ج ۳) ۶۴ -
 صفاپان : (ج ۱) ۵۳ ، ۲۸۱ - (ج ۲)
 ۲۳ ، ۲۳۳ ، ۲۶۷ ، ۳۰۵ ،

- شاهزاده پور : (ج ۳) ۱۶۱ -
 شاه کوچک سرای : (ج ۲) ۴۲۵ -
 شاه محل : (ج ۳) ۲۵ ، ۹۱ ، ۱۱۷ ،
 ۱۳۹ ، ۱۶۳ ، ۲۵۲ -
 شاه میر ، قلعه : (ج ۳) ۶۹ -
 شاه نهر : (ج ۲) ۲۹ ، ۲۵۹ ، ۳۱۸ ،
 ۳۶۰ -
 شیر (کتل) : (ج ۲) ۳۹۶ -
 شیرغان : (ج ۲) ۳۷۱ ، ۴۰۲ ،
 ۴۰۳ ، ۴۱۱ ، ۴۱۳ ، ۴۳۴ تا
 ۴۳۷ - (ج ۳) ۸ ، ۹ -
 شبرم : (ج ۲) ۴۳۴ -
 شجاعت پور : (ج ۲) ۱۸۹ -
 شرق پور : (ج ۱) ۱۷۴ -
 شروان : (ج ۱) ۲۴ -
 شط بغداد : (ج ۲) ۲۶۸ -
 شط سیحون : (ج ۱) ۲۴ -
 شک ناگ (آبشار) : (ج ۲) ۳۸ -
 شکار ، قلعه : (ج ۲) ۲۱۳ ، ۲۱۴ -
 شکر پور : (ج ۲) ۳۰۹ -
 شمس آباد : (ج ۲) ۲۷۳ - (ج ۳)
 ۱۶۶ ، ۱۷۷ -
 شور (دریا) : (ج ۱) ۴۱۲ - (ج ۲)
 ۲۴ ، ۲۶ ، ۱۲۹ ، ۱۶۴ - (ج ۳)
 ۱۶۵ -
 شورابه : (ج ۲) ۳۹۸ -
 شوستر : (ج ۱) ۲۸۲ -

ع

- عادل آباد : (ج ۱) ۱۱۸ ، ۱۱۹ -
 عالم گنج : (ج ۳) ۲۸۱ -
 عباسیه : (ج ۳) ۷۸ -
 عثمان آباد : (ج ۱) ۳۵۲ -
 عثمانیه یونیورسٹی ، حیدر آباد : (مقدمہ)
 ص -
 عجم : (ج ۱) ۴۲۱ ، ۴۲۲ - (ج ۲)
 ۴۹ ، ۷۱ -
 عراق : (ج ۱) ۲۲ ، ۲۳ ، ۵۳ ،
 ۲۵۵ ، ۲۷۹ ، ۳۹۷ ، ۴۰۰ ،
 ۴۴۳ - (ج ۲) ۲۳ ، ۸۳ ، ۲۳۰ ،
 ۲۳۷ ، ۲۳۸ ، ۲۸۸ ، ۳۱۰ ،
 ۴۳۹ -
 عراقی ، درہ : (ج ۲) ۳۹۶ -
 عراقین : (ج ۱) ۲۴ -
 عرب : (ج ۱) ۲۳ ، ۴۰۰ - (ج ۲)
 ۲۶۶ - (ج ۳) ۱۶ ، ۸۷ ، ۱۰۰ ،
 ۱۴۶ -
 عربستان : (ج ۲) ۲۷۰ -
 علی آباد : (ج ۲) ۴۴۵ ، ۴۵۰ ،
 ۴۵۱ -
 علی دکہ ، گواٹی : (ج ۲) ۱۲ -
 عنبر کوٹ : (ج ۱) ۴۶۹ ، ۴۷۴ ،
 ۴۸۲ ، ۴۸۵ ، ۴۸۶ -
 عیش آباد ، باغ : (ج ۲) ۲۷ ، ۳۰ -

- ۴۱۵ ، ۴۳۷ تا ۴۳۹ - (ج ۳)
 ۵۲ ، ۶۲ ، ۱۵۰ ، ۱۶۱ -
 صوبجات متحدہ : (دیباچہ) ۳ ، ۵ ،
 ۶ ، ۱۲۱ -

ض

- ضحاک : (ج ۱) ۲۴۶ - (ج ۲) ۳۴۹ ،
 ۳۷۴ ، ۳۷۵ ، ۳۹۶ ، ۳۹۷ -
 ۴۶۲ -

ط

- طاق بستان : (ج ۲) ۲۶۷ -
 طالقان : (ج ۲) ۳۶۹ ، ۴۲۸ ،
 ۴۳۱ -
 طبرستان : (ج ۱) ۲۴ -
 طبس : (ج ۲) ۴۱۵ -
 طور ، کوہ : (ج ۳) ۱۴۲ -
 طوغچی دروازہ : (ج ۲) ۴۳۷ -
 طول ، کتل : (ج ۲) ۳۹۳ ، ۳۹۸ -
 طون : (ج ۲) ۴۱۵ -
 طهران : (ج ۲) ۲۳ - (ج ۳) ۳۲۵ -

ظ

- ظفر نگر : (ج ۱) ۱۳۰ ، ۴۷۲ ،
 ۴۷۷ ، ۴۹۱ ، ۵۰۶ ، ۵۰۷ -
 (ج ۲) ۶۲ ، ۴۰ -
 ظفروال : (ج ۱) ۱۷۴ -

غ

- ۳۲۸ ، ۳۵۰ ، ۳۶۰ ، ۴۱۹ -
 (ج ۳) ۱۴۹ ، ۳۱۴ ، ۳۲۳ -
 فراز کوه ، قلعه : (ج ۳) ۶۲ -
 فوات : (ج ۱) ۲۴ ، ۵۱۸ - (ج ۲)
 ۳۶ ، ۲۳۰ ، ۲۳۱ ، ۲۴۵ ،
 ۳۱۱ - (ج ۳) ۳۱ -
 قرام : (ج ۲) ۲۲۷ ، ۲۳۷ ، ۳۰۶ ،
 ۴۱۵ - (ج ۳) ۵۲ ، ۵۷ ، ۵۸ ،
 ۶۶ -
 قرح افزا ، باغ : (ج ۷) ۴ ، ۷۲ ،
 ۷۹ ، ۱۱۵ -
 قرح بخش ، باغ : (ج ۲) ۲۸ ، ۲۹ ،
 ۲۶۵ ، ۳۱۰ ، ۳۱۲ ، ۳۱۳ ،
 ۳۵۳ - (ج ۳) ۶ ، ۸۸ ، ۱۱۶ -
 فرخ آباد : (ج ۲) ۴۳۹ -
 قرخار : (ج ۲) ۴۳۱ -
 قرخانه : (ج ۱) ۱۶ ، ۲۱ -
 قرنگ : (ج ۱) ۴۳۷ - (ج ۲) ۵ -
 (ج ۳) ۲۱ ، ۶۸ -
 قرنگان ، بندر : (ج ۱) ۴۱۹ -
 فولاد ، قلعه : (ج ۲) ۲۳۷ -
 فیروز آباد : (ج ۲) ۱۴۴ -
 فیروز پور : (ج ۲) ۲۰ -
 فیروزه ، باغ : (ج ۱) ۲۴ ، ۱۳۳ -
 فیروزه ، حصار : (ج ۱) ۳۶ ، ۵۳ ،
 ۴۸ -
 فیض آباد : (ج ۲) ۴۵۲ - (ج ۳)
 ۹ ، ۱۰ ، ۴۸ ، ۱۸۲ ، ۱۸۳ -

- غازی بیلہ : (ج ۲) ۵۵ -
 غرجستان : (ج ۲) ۴۴۱ -
 غزنی (غزنین) : (دیباچہ) ۳ - (ج ۱)
 ۲۳ ، ۳۵ ، ۵۴ ، ۵۰۳ - (ج ۲)
 ۲۲۸ ، ۴۶۳ - (ج ۳) ۵۶ ، ۵۷ ،
 ۶۴ ، ۷۷ ، ۱۰۰ ، ۱۰۷ ، ۱۱۰ ،
 ۱۱۱ ، ۱۳۱ -
 غور بند : (ج ۲) ۳۴۸ ، ۳۷۴ ،
 ۳۷۵ ، ۳۹۶ ، ۴۲۸ - (ج ۳) ۱۲ -
 غوری : (ج ۱) ۲۵۱ - (ج ۲) ۳۷۱ ،
 ۳۸۴ ، ۳۸۷ ، ۳۹۳ ، ۳۹۶ ،
 ۳۹۸ ، ۴۰۸ ، ۴۱۳ ، ۴۱۶ ،
 ۴۳۱ - (ج ۳) ۲ ، ۱۱ ، ۹۴ -
 غوطی : (ج ۲) ۴۰۳ -
 غیاث پور : (ج ۳) ۲۸۱ -

ف

- فاراب : (ج ۱) ۲۴ ، ۲۵ -
 فارس : (ج ۱) ۲۴ ، ۲۸۳ - (ج ۲)
 ۲۷ ، ۲۰۷ -
 فارس ، خلیج : (ج ۲) ۲۶۷ -
 فتح آباد : (ج ۲) ۳۵۴ ، ۴۱۳ ،
 ۴۳۵ ، ۴۴۵ ، ۴۵۲ - (ج ۳)
 ۱۳۲ -
 فتح پور : (ج ۱) ۱۰ ، ۱۰۳ ، ۱۰۵ ،
 ۲۶۷ - (ج ۲) ۹۰ ، ۱۸۵ -

قلات : (ج ۲) ۲۲۸ ، ۲۲۹ ،
 ۳۲۹ - (ج ۳) ۱۱۰ ، ۱۱۱ -
 قلعه کلی : (ج ۳) ۷۷ -
 قلعه پایون : (ج ۳) ۸۶ -
 قمرغه ، احاطه : (ج ۳) ۱۱۰ -

قندوز : (ج ۲) ۳۶۳ ، ۳۸۷ ، ۳۹۸ ،
 ۳۹۵ ، ۳۹۹ ، ۴۱۲ ،
 ۴۳۱ -

قندوز : (ج ۱) ۲۴۶ -

قندهار : (ج ۱) ۱۳ ، ۱۷ ، ۲۲ ،
 ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۶ ، ۱۳۷ تا

۱۳۶ ، ۲۵۳ ، ۲۵۴ ، ۲۶۱ ،
 ۳۷۸ ، ۳۸۷ ، ۳۹۷ ، ۳۹۸ -
 (ج ۲) ۲۲۸ تا ۲۳۱ ، ۲۳۳ تا

۲۳۵ ، ۲۳۷ ، ۲۴۱ ، ۲۴۲ ،
 ۲۴۶ تا ۲۴۹ ، ۲۷۲ ، ۲۵۶ ،
 ۲۶۰ ، ۲۶۴ ، ۲۸۱ ، ۲۸۴ ،
 ۳۰۲ تا ۳۰۴ ، ۳۰۹ ، ۳۱۳ ،

۳۲۹ ، ۳۷۷ ، ۳۵۲ ، ۳۹۲ ،
 ۴۰۹ ، ۴۱۶ ، ۴۶۰ تا ۴۶۲ ،

۴۶۸ - (ج ۳) ۵۱ تا ۵۳ ، ۵۵ تا
 ۵۹ ، ۶۱ ، ۶۳ ، ۶۴ ، ۶۶ تا
 ۶۸ ، ۷۲ ، ۷۳ ، ۷۶ ، ۷۷ ،

۷۹ ، ۹۸ ، ۱۰۴ تا ۱۰۸ ، ۱۱۰ تا
 ۱۱۲ ، ۱۱۴ ، ۱۱۵ ، ۱۱۷ ،
 ۱۱۹ ، ۱۲۲ ، ۱۳۱ ، ۱۳۳ ،
 ۱۳۵ ، ۱۷۶ ، ۲۵۶ -

فیض بخش ، باغ : (ج ۲) ۲۸ ، ۲۹ ،
 ۲۶۵ ، ۲۸۸ ، ۲۷۱ ، ۳۱۰ ،
 ۳۱۲ ، ۳۱۳ ، ۳۵۳ - (ج ۳) ۶ ،
 ۵۴ ، ۸۱ ، ۸۸ ، ۹۲ ، ۱۱۶ -

ق

قاف : (ج ۲) ۱۱۶ -

قاین : (ج ۱) ۲۵۲ ، ۲۵۳ -

قباچاق : (ج ۱) ۴۲۶ - (ج ۲) ۹ -

قبول پور : (ج ۱) ۱۴۱ ،

قنلوک ، حوض : (ج ۱) ۴۷۳ ، (ج ۲)
 ۱۳۰ -

قرا باغ : (ج ۲) ۳۹۳ - (ج ۳)
 ۱۱۰ ، ۱۱۱ -

قرا تبت : (ج ۲) ۲۱۱ -

قرا یوسف ترکمان : (ج ۱) ۲۳ -

قروچی : (ج ۲) ۴۳۵ -

قرشک : (ج ۲) ۴۱۳ -

قرشی : (ج ۲) ۳۶۳ ، ۳۶۹ ، ۳۷۰ ،
 ۴۳۶ -

قرغز : (ج ۲) ۳۶۲ ، ۳۶۳ -

قزلباش (مقام) : (ج ۳) ۶۳ ، ۶۸ ،
 ۱۲۳ -

قزوين : (ج ۱) ۲۸۳ - (ج ۲) ۳۰۶ -

قسططنیه : (ج ۳) ۱۹ ، ۳۹ -

قصور : (ج ۳) ۹۸ ، ۲۴۵ -

قطمير : (ج ۲) ۱۸ -

۳۰۴ ، ۳۰۸ ، ۳۱۳ تا ۳۱۵ ،
 ۳۲۳ ، ۳۲۶ ، ۳۲۹ ، ۳۳۷ تا
 ۳۴۹ ، ۳۵۲ تا ۳۵۷ ،
 ۳۷۴ تا ۳۷۹ ، ۳۸۳ ، ۳۸۴ ،
 ۳۸۶ ، ۳۸۸ ، ۳۸۷ ، ۳۹۲ تا
 ۳۹۵ ، ۳۹۷ ، ۳۹۹ ، ۴۰۱ ،
 ۴۰۲ ، ۴۰۴ ، ۴۰۷ تا ۴۰۹ ،
 ۴۱۱ ، ۴۱۷ ، ۴۲۸ ، ۴۳۵ ،
 ۴۴۲ ، ۴۵۷ ، ۴۶۰ تا ۴۶۳ -
 (ج ۳) ۲ ، ۴ ، ۱۰ ، ۱۲ ، ۱۳ ،
 ۱۴ ، ۱۷ ، ۲۲ ، ۵۰ تا ۵۴ ،
 ۵۷ تا ۵۹ ، ۶۴ ، ۷۲ ، ۷۳ ، ۷۶ ،
 ۷۷ ، ۷۹ تا ۸۲ ، ۸۷ ، ۸۹ ، ۹۳ ،
 ۹۵ ، ۱۰۲ تا ۱۰۵ ، ۱۰۸ تا
 ۱۱۰ ، ۱۱۲ تا ۱۱۴ ، ۱۲۰ ،
 ۱۲۲ ، ۱۲۴ ، ۱۳۱ ، ۱۳۷ ،
 ۱۴۴ ، ۱۵۶ ، ۱۷۵ ، ۱۸۱ ،
 ۲۰۵ ، ۲۸۴ ، ۲۸۹ ، ۳۲۱ -
 ۳۴۸

کانهیواژه: (ج ۲) ۲۸۳ -

کاشال: (ج ۲) ۳۸۳ - (ج ۲) ۳۰۹ -

کاشان: (ج ۲) ۳۰۵ ، ۳۰۶ ، ۳۳۷ -
 (ج ۳) ۳۰۹ -

کاشغر: (ج ۲) ۲۱ ، ۲۱۶ ، ۲۱۷ ،

۲۱۹ ، ۳۲۷ - (ج ۳) ۵۷ ،

۱۶۶ -

کاشمیر: (ج ۲) ۲۱ -

قندهار (دکن): (ج ۱) ۳۴۷ ، ۳۴۸

۳۶۲ ، ۳۷۰ ، ۳۸۹ - (ج ۲)

۱۲۸ ، ۱۶۵ ، ۲۳۷ ، ۳۵۴ ،

۳۸۷ - (ج ۳) ۱۱۸ ، ۱۲۳ ،

۱۷۴ ، ۲۸۹ -

قنقده، بندر: (ج ۳) ۱۶۱ -

قنوج: (ج ۱) ۲۲۶ ، ۲۵۷ ، ۳۳۲ -

(ج ۳) ۱۷ ، ۸۴ ، ۲۹۱ -

قورماچ: (ج ۲) ۴۴۰ -

قوشخانه باغ: (ج ۲) ۴۳۷ ، ۴۳۹ -

قوشون: (ج ۱) ۴۹۶ -

قهرستان: (ج ۱) ۲۵۳ -

ک

کابل: (مقدمه) ش - (ج ۱) ۱۳ تا ۱۷ ،

۱۹ ، ۲۲ ، ۳۳ ، ۳۵ ، ۳۷ ،

۳۸ ، ۱۳۷ ، ۱۶۴ ، ۱۶۵ ،

۲۲۶ ، ۲۳۵ ، ۲۳۶ ، ۲۴۳ تا

۲۵۲ ، ۲۶۳ ، ۲۷۴ ، ۲۷۶ ،

۲۷۷ ، ۳۰۱ تا ۳۰۳ ، ۳۱۴ ،

۳۸۰ ، ۳۹۵ ، ۴۱۹ ، ۴۲۹ ،

۴۴۶ ، ۴۵۷ ، ۴۶۰ - (ج ۲) ۵ ،

۶۲ ، ۶۵ ، ۷۷ ، ۲۲۷ تا ۲۲۹ ،

۲۳۳ تا ۲۳۵ ، ۲۴۶ ، ۲۴۸ ،

۲۴۹ ، ۲۵۱ ، ۲۵۴ ، ۲۵۶ ،

۲۶۰ ، ۲۶۴ ، ۲۷۴ ، ۲۷۶ ،

۲۷۷ ، ۲۸۰ تا ۲۸۲ ، ۲۸۵ ،

۲۸۸ ، ۲۹۰ ، ۲۹۹ ، ۳۰۰ ،

- کاشیر: (ج ۲) ۲۲ -
 کاغذی وارہ: (ج ۱) ۴۷۳ ، ۴۷۴ -
 کالابور: (ج ۲) ۱۹۸ -
 کالا کوٹ: (ج ۱) ۴۶۹ ، ۴۷۴ ،
 ۴۸۸ ، ۴۹۰ ، ۵۰۱ -
 کالہی: (ج ۱) ۲۳۵ ، ۲۶۷ ، ۲۷۱ ،
 ۳۳۳ ، ۳۳۲ ، (ج ۳) ۱۷ ،
 ۱۶ -
 کانسی، حصار: (ج ۲) ۱۱۵ -
 کالجبر: (ج ۱) ۳۳۳ ، ۳۳۴ ، ۳۳۶ ،
 (ج ۲) ۴۹ -
 کاندھ، قلعہ: (ج ۱) ۴۲۰ ، ۴۲۱ ،
 ۵۰۰ ، ۵۰۱ -
 کالی بھیت: (ج ۱) ۴۰۳ -
 کالی سند، آب: (ج ۱) ۴۳۰ -
 کامران باغ: (ج ۳) ۱۲۳ -
 کامرود: (ج ۱) ۵۰۳ -
 کانتہ: (ج ۱) ۹۶ -
 کانجنہ: (ج ۲) ۱۳۹ -
 کانکریہ، تالاب: (ج ۱) ۱۸۱ -
 کانگڑہ: (ج ۱) ۸۱ ، ۹۷ ، ۹۹ ،
 ۱۰۲ - (ج ۲) ۱۹۲ ، ۲۴۷ ،
 ۲۷۴ - (ج ۳) ۱۸۷ -
 کانگڑہ، کوہ: (ج ۲) ۴ ، ۱۷۵ ،
 ۲۸۴ ، ۳۵۳ ، ۳۸۷ -
 کانو واہن: (ج ۲) ۲۸۸ ، ۲۹۸ ،
 ۳۱۳ ، ۳۱۴ - (ج ۳) ۱۳ ، ۷ -
 کاویل: (ج ۱) ۲۳۶ - (ج ۲) ۱۶۵ -

- کاہون: (ج ۲) ۵۵ -
 کتب خانہ، آصفیہ: (ج ۱) ۴۳۲ -
 کتک: (ج ۱) ۱۴۶ ، ۱۴۷ -
 کتل تلاو، درہ: (ج ۲) ۱۱۵ ،
 ۱۱۶ ، ۱۵۱ ، ۱۷۸ ، ۲۶۵ -
 کچناک: (ج ۲) ۲۱۷ ، ۲۱۸ -
 کچھی: (ج ۱) ۹۶ - (ج ۳) ۱۱۰ -
 کدہ کراہہ: (ج ۱) ۳۲۸ - (ج ۲)
 ۱۳۷ ، ۱۶۶ ، ۲۵۷ -
 کربلائے معلی: (ج ۱) ۲۸۰ -
 کرجھاک: (ج ۲) ۲۷۳ -
 کردستان: (ج ۱) ۲۸۲ -
 کرک: (ج ۳) ۷۸ -
 کرمان: (ج ۱) ۲۴ - (ج ۲) ۲۲۶ -
 کرائٹک: (ج ۱) ۴۸۷ - (ج ۲) ۴۸ -
 (ج ۳) ۱۶۲ ، ۱۹۰ ، ۱۹۷ -
 کرنال: (ج ۳) ۱۳ -
 کرنہ باغ: (ج ۲) ۳۰ -
 کرولہ: (ج ۲) ۹۸ -
 کریوچہ: (ج ۲) ۲۱۷ ، ۲۱۸ -
 کریوہ پھولسہری: (ج ۱) ۴۷۱ -
 کشوار: (ج ۲) ۳۸ ، ۳۶۱ ، ۳۷۹ -
 (ج ۳) ۵۳ -
 کشمیر: (دیباچہ) ۵ - (ج ۱) ۱۰ ، ۱۱ ،
 ۱۰۶ تا ۱۱۰ ، ۱۶۸ ، ۱۷۳ ،
 ۲۲۶ ، ۲۲۸ ، ۲۶۸ ، ۳۲۹ ،
 ۴۱۰ ، ۴۲۹ ، ۴۵۲ ، ۴۵۵ ،
 ۵۱۷ - (ج ۲) ۷ ، ۹ ، ۱۱ تا

کلکتہ یونیورسٹی : (مقدمہ) ف -

کلکتہ : (مقدمہ) ق -

کلم : (ج ۱) ۸۹ -

کلنہ : (ج ۲) ۴۴۴ -

کلویہ : (ج ۱) ۳۷۰ -

کلیان : (ج ۲) ۱۴۳ -

کلیان چھالا : (ج ۳) ۱۲۱ ، ۱۲۲ -

کلیانی : (ج ۳) ۱۹۰ تا ۱۹۳ -

کلیف گزر : (ج ۲) ۴۳۲ ، ۴۳۴ -

۴۳۵ ، ۴۳۶ -

کلاؤں : (ج ۲) ۳۲۱ - (ج ۳)

۱۵۷ ، ۱۶۷ -

کمتھانہ : (ج ۲) ۱۴۳ -

کمرکوه : (ج ۳) ۱۲۴ -

کمرج : (ج ۲) ۲۱۲ ، ۲۱۹ -

کمرلا پور : (ج ۱) ۳۸۸ - (ج ۲)

۱۴۵ -

کمرولی : (ج ۲) ۹۲ -

کنب : (دیباجہ) ۴ ، ۴ -

کنبہ : (دیباجہ) ۳ -

کنناپور : (ج ۲) ۴۴ -

کنبایت : (ج ۳) ۱۴ -

کنبو والا ، مقبرہ : (مقدمہ) ت -

کنگر : (ج ۳) ۷۸ -

کنور قلعہ : (ج ۱) ۴۳۱ - (ج ۲)

۹۹ ، ۳۳۵ -

کنہر درک : (ج ۲) ۱۳۳ -

۱۳ ، ۱۸ ، ۲۱ ، ۲۵ تا ۲۷ ،

۳۱ ، ۳۳ ، ۳۷ ، ۳۸ ، ۷۴ ،

۷۵ ، ۷۷ ، ۱۰۶ ، ۱۱۴ ،

۲۱۱ تا ۲۱۳ ، ۲۱۸ تا ۲۲۰ ،

۲۴۱ ، ۲۴۵ ، ۲۴۸ ، ۲۴۹ ،

۲۵۳ ، ۲۵۸ ، ۲۶۳ ، ۲۶۵ ،

۲۶۷ ، ۲۷۰ ، ۲۷۱ ، ۲۷۳ تا

۲۷۵ ، ۲۸۰ ، ۲۸۱ ، ۲۹۹ ،

۳۰۹ ، ۳۱۳ ، ۳۳۱ ، ۳۵۰ ،

۳۵۳ تا ۳۵۶ ، ۳۵۹ تا ۳۶۱ ،

۳۷۹ ، ۳۸۳ ، ۳۸۸ ، ۳۹۰ ،

۴۱۸ ، ۴۲۱ ، ۴۶۰ ، ۴۶۱ -

(ج ۳) ۲ ، ۶ ، ۱۷ ، ۲۷ ، ۴۵ ،

۵۰ ، ۷۷ ، ۸۴ ، ۸۹ ، ۹۱ ،

۹۳ ، ۹۴ ، ۹۶ ، ۹۷ ، ۹۹ ،

۱۴۵ ، ۱۴۸ ، ۱۵۳ ، ۱۶۴ ،

۱۶۶ ، ۱۷۶ ، ۱۸۲ ، ۱۸۳ ،

۱۸۷ ، ۱۸۷ ، ۲۸۰ ، ۲۸۴ ،

۲۸۵ ، ۳۱۰ ، ۳۱۳ ، ۳۳۰ ،

۳۳۴ -

کشن گڑھ : (ج ۲) ۳۳۶ -

کشن گنگا : [کستنا یا کوشنا] : (ج ۱)

۱۰۷ ، ۳۹۴ ، ۳۹۴ -

کعبہ : (ج ۳) ۴۲ تا ۴۴ ، ۱۴۶ ،

۲۹۶ ، ۳۳۲ -

کلانور : (ج ۱) ۱۳ ، ۳۸۸ -

ککنہ موضع : (ج ۲) ۲۰ -

ککئی : (ج ۱) ۳۱۵ -

کوتل: (ج ۱) ۲۳۵ -
 کوتله: (ج ۱) ۹۹ -
 کوتله: (ج ۱) ۱۲۱ -
 کوثر اثر، نهر: (ج ۳) ۱۸ -
 کوثر ناگ: (ج ۲) ۳۸ -
 کوچ: (ج ۲) ۲۱۱ - (ج ۳) ۱۵۳ -
 کوچ باجو: (ج ۱) ۵۰۳ - (ج ۲)
 ۲۳۸ ، ۲۳۹ -
 کوچ بهار: (ج ۲) ۲۳۸ -
 کوچ، ملامت: (ج ۲) ۴۰ ، ۴۱ -
 (ج ۳) ۶۲ ، ۶۶ ، ۱۲۷ -
 کوشک نخود: (ج ۲) ۲۳۴ ، ۲۳۵ -
 (ج ۳) ۶۷ ، ۶۸ ، ۷۸ -
 کورمکی: (ج ۲) ۳۷۶ -
 کوکن: (ج ۱) ۴۲۱ - (ج ۲)
 ۱۲۹ ، ۱۶۴ ، ۱۷۸ - (ج ۳)
 ۱۶۴ ، ۱۶۵ ، ۱۹۸ -
 کوکنده: (ج ۱) ۶۸ ، ۱۸۳ -
 کوکیا: (ج ۲) ۱۸۲ تا ۱۸۴ ،
 ۱۸۹ -
 کول: (ج ۱) ۳۰۵ - (ج ۲) ۲۷ ،
 ۳۰ ، ۱۴۰ - (ج ۳) ۱۸۰ -
 کولاب: (ج ۲) ۱۵۲ ، ۴۱۳ -
 (ج ۳) ۱۲۳ -
 کولاس: (ج ۲) ۱۶۷ -
 کولی واره: (ج ۲) ۲۸۳ -
 کومل: (ج ۱) ۶۱ -

کومه باغ: (ج ۲) ۳۰۵ -
 کونبیل میر: (ج ۱) ۶۷ -
 کووی مرگ: (ج ۲) ۳۱ ، ۳۶۰ -
 کوهاٹ: (ج ۱) ۳۱۴ ، ۳۱۵ - (ج ۲)
 ۲۵۷ - (ج ۳) ۶۴ -
 کوه دابن: (ج ۲) ۶ ، ۴۱۸ -
 کوه قاف: (ج ۱) ۴۷۴ -
 کوپستان: (ج ۱) ۵۹ ، ۷۵ - (ج ۲)
 ۳۰۱ ، ۳۱۴ -
 کوپستان همکال: (ج ۲) ۲۱۹ -
 کھانہ کھیری: (ج ۱) ۴۳۰ -
 کھتولہ: (ج ۲) ۹۵ -
 کھجوه، قلاب: (ج ۳) ۲۴۵ -
 کھڑک پور: (ج ۱) ۱۳۰ -
 کھڑکی: (ج ۱) ۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۴۷۱ ،
 ۴۸۰ ، ۴۹۰ ، ۴۹۲ ، ۴۹۳ ،
 ۴۹۷ - (ج ۲) ۶۲ -
 کھکشان، نهر: (ج ۳) ۸۷ -
 کھمرد: (ج ۲) ۳۴۷ ، ۳۶۳ ، ۳۷۱ ،
 ۳۷۴ تا ۳۷۶ ، ۳۸۷ ، ۳۹۳ ،
 ۳۹۶ ، ۳۹۷ - (ج ۳) ۱۱ -
 کھنیايت: (ج ۱) ۹۴ -
 کھنہ: (ج ۲) ۵۵ -
 کھیرا پاره: (ج ۱) ۳۶۱ -
 کھی: (ج ۲) ۴۱ ، ۴۴ ، ۴۵ -
 کھیاہ: (ج ۱) ۳۹۸ -
 کیرانہ: (ج ۲) ۶۶ - (ج ۳) ۳۰۴ ،
 ۳۰۵ -

- گریوچہ: (ج ۲) ۲۱۳ -
 گریوہ پیر پنجال: (ج ۲) ۳۸ -
 گریوہ پوری: (ج ۱) ۱۱۱ -
 گریوہ مازک: (ج ۲) ۶۳ -
 گڑھوال: (ج ۲) ۱۱۴ -
 گکھڑ: (ج ۲) ۲۸۵ -
 گلبرگہ: (ج ۱) ۳۸۹ - (ج ۳) ۱۹۰ ،
 ۱۹۶ -
 گلکنده: (ج ۱) ۵۱۵ ، ۸۸ - (ج ۲)
 ۱۱۰ ، ۱۱۱ ، ۱۲۳ ، ۱۲۸ ،
 ۱۵۵ ، ۱۵۸ ، ۲۸۱ ، ۳۲۹ ،
 ۳۳۷ - (ج ۳) ۱۶۸ ، ۱۶۹ ،
 ۱۷۰ ، ۱۷۳ ، ۱۷۴ -
 گلکنہ: (ج ۱) ۲۴۹ -
 گلکت: (دیباجہ) ۴ -
 گلنا ، محلہ: (ج ۳) ۱۵۰ -
 گنبد ، کتل: (ج ۲) ۳۹۷ -
 گنبد کمبوان: (مقدمہ) ظ ، غ -
 گنج علی خاں ، باغ: (ج ۳) ۵۷ ،
 ۶۱ ، ۶۴ -
 گنچہ: (ج ۳) ۷۸ -
 گندمک: (ج ۱) ۲۵۰ -
 گنگ: (ج ۱) ۱۴۷ ، ۱۴۹ ، ۱۵۴ ،
 ۴۱۲ - (ج ۲) ۱۱۵ ، ۲۲۳ -
 (ج ۳) ۱۵۶ ، ۱۵۷ ، ۱۷۹ ،
 ۲۵۰ -
 گوالیار: (ج ۱) ۶۴ ، ۲۶۶ ، ۲۶۸ ،
 ۲۶۹ ، ۲۷۰ ، ۲۷۱ ، ۲۷۴ -

- کیلا گڑھ: (ج ۳) ۱۵۶ ، ۱۵۷ -
 کیلاچہر: (ج ۲) ۱۸۲ -
 کیلوہ ، کوہ: (ج ۱) ۲۸۳ -
 کیورہ: (ج ۱) ۶۸ -

گ

- گجرات: (ج ۱) ۵۸ ، ۶۲ ، ۹۳ ،
 ۹۵ ، ۹۹ ، ۱۱۱ ، ۱۶۰ ، ۱۷۸ ،
 تا ۱۸۱ ، ۳۰۹ ، ۳۳۸ ، ۳۵۰ ،
 ۳۵۹ ، ۳۸۵ ، ۴۰۰ ، ۴۱۹ ،
 ۴۲۶ ، ۴۴۶ ، ۵۱۳ ، ۵۱۴ -
 (ج ۲) ۱ ، ۵۳ ، ۷۰ ، ۸۱ ،
 ۱۶۴ ، ۳۰۱ ، ۳۲۱ ، ۳۵۲ ،
 ۳۹۲ - (ج ۳) ۱۴ ، ۱۶ ، ۸۶ ،
 ۹۳ ، ۱۲۱ ، ۱۴۰ ، ۱۴۵ ، ۲۷۴ ،
 ۲۸۷ -
 گج ناک: (ج ۲) ۲۱۳ -
 گدہ بھجن: (ج ۳) ۱۱۸ -
 گدہ کنکھ: (ج ۲) ۱۰۸ -
 گدہ ، مکتیسر: (ج ۳) ۱۷۹ -
 گدھی: (ج ۱) ۱۵۶ -
 گرجستان: (ج ۱) ۲۴ -
 گردو ، پرگنہ: (ج ۲) ۲۱۳ -
 گرشک: (ج ۲) ۲۳۴ ، ۲۳۷ ، ۲۸۰ -
 (ج ۳) ۶۷ -
 گروگان: (ج ۲) ۴۱۳ ، ۴۴۴ -
 گرہ دیو: (ج ۲) ۹۸ -

لانجی : (ج ۲) ۱۰۸ ، ۹۹ -
 لاهری ، بندر : (ج ۲) ۱۲۲ ، ۲۶ -
 (ج ۳) ۲۶۶ ، ۲۸۲ ، ۴۵۹ -
 ۲۲۶ ، ۳۰۴ -
 لاهور ، دریا : (ج ۲) ۳۵۳ -
 لاهور : (مقدمه) ت ، ث ، خ ، ض ،
 غ - (دیباچه) ۲ ، ۶ ، ۷ ، ۸ -
 (ج ۱) ۶ ، ۱۰ ، ۱۱ ، ۱۳ ، ۱۸ -
 ۳۳ ، ۳۴ ، ۳۷ ، ۳۸ ، ۵۴ ،
 ۱۰۶ ، ۱۰۹ ، ۱۱۱ ، ۱۱۲ ،
 ۱۳۰ ، ۱۶۵ ، ۱۶۸ تا ۱۷۶ ،
 ۱۸۰ تا ۱۸۲ ، ۱۹۳ ، ۲۰۷ ،
 ۲۲۷ ، ۲۲۹ ، ۲۳۷ ، ۲۴۲ ،
 ۲۵۸ ، ۳۰۹ ، ۳۸۹ ، ۳۸۴ ،
 ۴۲۶ ، ۴۲۹ ، ۴۵۷ ، ۵۱۶ ،
 ۵۱۷ ، ۵۲۰ - (ج ۲) ۴ تا ۷ ،
 ۹ تا ۱۱ ، ۲۶ ، ۳۳ ، ۴۷ ، ۵۷ ،
 ۶۴ ، ۷۴ ، ۷۵ ، ۱۶۷ ، ۲۴۵ ،
 ۲۴۷ ، ۲۵۲ ، ۲۵۳ ، ۲۵۶ ،
 ۲۵۷ ، ۲۵۹ ، ۲۶۳ ، ۲۶۴ ،
 ۲۶۷ ، ۲۷۰ ، ۲۷۴ ، ۲۷۶ ،
 ۲۸۸ ، ۲۸۹ ، ۲۹۸ ، ۳۰۸ ،
 ۳۱۳ ، ۳۲۲ ، ۳۲۳ ، ۳۵۰ ،
 ۳۵۳ ، ۳۵۴ ، ۳۵۷ ، ۳۵۸ ،
 ۳۶۹ ، ۳۸۶ ، ۳۸۹ ، ۳۹۱ ،
 ۳۹۳ ، ۴۱۶ ، ۴۱۹ ، ۴۲۱ ،
 ۴۲۳ ، ۴۲۷ ، ۴۲۸ ، ۴۶۰ ،
 ۴۶۱ ، ۴۶۳ - (ج ۳) ۵ ، ۶

۲۹۵ ، ۴۰۴ ، ۴۰۵ ، ۵۱۴ -
 (ج ۲) ۴۸ ، ۴۹ ، ۵۲ ، ۱۰۱ ،
 ۱۲۷ ، ۱۹۷ ، ۲۶۹ ، ۲۸۴ ،
 ۳۰۹ ، ۳۲۴ ، ۳۴۹ ، ۳۸۱ -
 (ج ۳) ۱۴۶ ، ۱۶۱ ، ۲۶۰ ، ۲۶۳ -
 گویند گویند : (ج ۲) ۱۰۸ -
 گویند وال : (ج ۱) ۳۴ -
 گوجرانوالہ : (ج ۱) ۱۷۴ -
 گوداوری : (ج ۱) ۳۲۰ -
 گورکھپور : (ج ۲) ۹ ، ۱۹۸ - (ج ۳)
 ۵۱ ، ۱۱۷ -
 گورنمنٹ کالج راجشاهی : (مقدمه) ف -
 گورنمنٹ کالج لاهور : (مقدمه) ف -
 گولکنده : (ج ۲) ۱ - (ج ۳) ۷ ،
 ۱۰۳ - [رک : گلکنده]
 گوندوانہ : (ج ۱) ۹۰ ، ۱۳۲ ، ۱۳۷ ،
 ۳۹۵ - (ج ۲) ۱۰۹ ، ۱۱۲ ،
 ۱۶۱ ، ۱۸۸ -
 گہات سوامی : (ج ۱) ۵۱۷ - (ج ۲)
 ۶۷ ، ۷۷ - (ج ۳) ۲۰۲ -
 گھورندی : (ج ۲) ۱۷۸ -
 گیاسن : (ج ۱) ۶۱ -
 گیرلہ : (ج ۱) ۸۹ -
 گیلان : (ج ۱) ۲۷۱ - (ج ۳) ۳۲۴ -

ل

لاہ : (ج ۱) ۲۸۳ - (ج ۲) ۳۱ ،
 ۲۱۹ -

- لکھیرہ، کوہ: (ج ۲) ۳۳۵ -
 لنڈر: (ج ۱) ۲۴۷ -
 لنڈن: (مقدمہ) ص، ق -
 لوریہ: (ج ۲) ۶۵ -
 لولی پور: (ج ۳) ۹۶ -

م

- ماچھی، موضع: (ج ۳) ۲۴۵ -
 ماچھیواڑہ: (ج ۳) ۱۸۶ -
 مادہ کین: (ج ۲) ۳۲ -
 مارو چاق: (ج ۳) ۷۸ -
 مازندران: (ج ۱) ۲۸۰، ۲۷۸ -
 ماسوری، دروازہ: (ج ۳) ۵۷، ۵۹،
 ۱۲۴ -
 ماسوری، برج: (ج ۳) ۵۸ -
 ماشوری، دروازہ: (ج ۳) ۶۴ -
 مالاپور: (ج ۱) ۸۹ -
 مالپور: (ج ۲) ۳۲۶ - (ج ۳) ۱۴۹ -
 مالڈہ: (ج ۱) ۴۲۶ -
 مالوہ: (ج ۱) ۱۸، ۵۸، ۶۳، ۶۵،
 ۹۵، ۱۰۳، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۷۹،
 ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۳۹، ۲۵۶،
 ۲۶۶، ۲۸۸، ۲۸۹، ۳۳۱،
 ۳۵۴، ۴۰۷، ۴۴۰، ۵۰۸،
 ۵۱۲ - (ج ۲) ۵۶، ۵۸، ۶۲،
 ۸۵، ۸۶، ۱۶۳، ۱۷۱، ۱۸۹،
 ۲۰۵، ۲۲۲، ۳۰۴، ۳۳۵ -

- ۱۳، ۱۹، ۲۰، ۳۶، ۳۷،
 ۵۱ تا ۵۵، ۵۷، ۷۶، ۷۹،
 ۸۱، ۸۲، ۸۸، ۸۹، ۹۲،
 ۹۴، ۹۵، ۹۷، ۹۹، ۱۰۴،
 ۱۰۵، ۱۰۸، ۱۱۳، ۱۱۴،
 ۱۱۶، ۱۱۸، ۱۲۲، ۱۳۲،
 ۱۳۳، ۱۵۴، ۱۷۵، ۱۸۱،
 ۱۸۲، ۱۸۴، ۱۸۶، ۲۰۱،
 ۲۲۹، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۴،
 ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۵،
 ۲۹۰، ۲۹۲، ۲۹۴، ۲۹۹،
 ۳۰۱، ۳۱۶، ۳۲۷، ۳۳۶،
 ۳۳۷ -
 لحسا: (ج ۲) ۲۷۰، ۲۷۷، ۲۸۷،
 ۳۴۳ - (ج ۳) ۱۵۸ -
 لدھی محل قلی خان: (ج ۲) ۱۱، ۱۷ -
 اعلی محل: (ج ۲) ۱۸۴، ۲۰۷،
 ۲۲۲ -
 لکڑان: (ج ۱) ۲۴ -
 لکھن پور: (ج ۲) ۱۱۵ -
 لکھنؤ: (ج ۲) ۱۲۲، ۳۳۱ - (ج ۳)
 ۱۴۳ -
 لکھ بھون: (ج ۲) ۲۷۶ -
 لکھ کوہ: (ج ۳) ۶۱، ۱۲۷ -
 لکھی بھون: (ج ۲) ۳۵ -
 لکھی، جنگل: (ج ۱) ۴۵۷ - (ج ۲)
 ۵، ۲۴۷، ۲۸۴ -

۳۰۹ ، ۳۲۱ ، ۳۵۱ ، ۳۵۸ ،

۳۷۹ - (ج ۳) ۱۱۷ ، ۱۵۵ ،

۱۶۶ ، ۲۰۱ ، ۲۴۲ -

مجلس ترقی ادب لاہور : (مقدمہ) ر -

مچھلی بندر : (ج ۱) ۱۴۶ -

مچھی بھون : (ج ۲) ۳۳ ، ۳۴ ،

۲۷۵ ، ۲۹۰ - (ج ۳) ۸۹ ، ۹۸ -

مچھلی گاؤں : (ج ۱) ۳۲۰ ، ۳۲۵ -

محال ونکو : (ج ۳) ۱۹۸ -

محمد زئی : (ج ۱) ۳۱۵ -

محمود آباد : (ج ۱) ۱۸۱ -

محمود پرنٹنگ پریس لاہور : (مقدمہ) ر -

مخا : (ج ۲) ۲۶۷ - (ج ۳) ۱۴۸ -

مخصوص آباد : (ج ۱) ۴۱۴ ، ۴۱۵ -

مخلص پور : (ج ۳) ۱۴۴ ، ۱۷۹ ،

۱۸۲ -

مدارا : (ج ۳) ۲۱۳ -

مدائن : (ج ۳) ۱۴۸ -

مدرسہ عبدالحق : (ج ۱) ۲۴۹ -

مدینہ منورہ : (ج ۲) ۳۴۳ ، ۳۵۰ -

(ج ۳) ۱۶ ، ۳۹ ، ۸۷ ، ۱۴۶ ،

۱۴۸ ، ۲۸۷ -

مدینہ منکینہ ، مسجد : (ج ۳) ۱۴۶ -

مرچ : (ج ۱) ۳۹۴ - (ج ۲) ۱۵۳ -

مرور : (ج ۲) ۴۳۷ ، ۴۴۰ -

مریشہ : (ج ۳) ۱۹۰ -

مسجد جامع ، بادشاہی : (ج ۳)

۱۷۵ -

۳۳۸ ، ۳۵۷ ، ۴۱۸ ، ۴۶۰ -

(ج ۳) ۷ ، ۱۴ ، ۵۱ ، ۷۸ ،

۹۰ ، ۹۵ ، ۱۳۸ ، ۱۵۲ ، ۱۵۶ ،

۱۶۸ ، ۱۷۲ ، ۱۷۸ ، ۱۹۰ ،

۲۱۴ -

مانجرا ، آب : (ج ۲) ۱۴۳ ، ۱۴۴ -

مانجنہ : (ج ۲) ۱۳۹ -

ماندل ، قصبہ : (ج ۱) ۵۹ ، ۶۱ -

ماندل ، تالاب : (ج ۱) ۱۸۳ -

ماندوہ : (مقدمہ) ق - (ج ۱) ۱۳۶ ،

۱۳۷ ، ۱۴۲ ، ۱۴۸ ، ۲۸۹ ،

۳۳۲ ، ۳۴۷ - (ج ۲) ۵۲ ،

۸۶ ، ۱۵۹ ، ۱۶۳ ، ۱۶۸ -

(ج ۳) ۵۴ ، ۹۰ ، ۱۰۲ -

ماوراء النہر : (ج ۱) ۱۷ ، ۲۲ ،

۲۴ ، ۲۵ ، ۲۳۷ ، ۲۵۲ ،

۲۵۵ ، ۲۵۶ ، ۴۵۶ - (ج ۲)

۲ ، ۸۲ ، ۸۳ ، ۱۶۱ ، ۱۸۶ ،

۲۵۲ ، ۲۵۵ ، ۲۶۹ ، ۲۷۱ ،

۲۷۴ ، ۳۱۰ ، ۳۶۲ ، ۳۶۶ ،

۳۶۷ ، ۳۸۴ ، ۳۹۸ ، ۳۹۹ ،

۴۰۵ ، ۴۳۷ ، ۴۳۹ ، ۴۵۷ -

(ج ۳) ۳ ، ۵۰ ، ۵۹ ، ۱۱۶ ،

۲۸۴ ، ۳۰۱ -

ماہرو ، قریہ : (ج ۲) ۳۷۵ -

ماہورو : (ج ۱) ۸۹ ، ۱۳۱ ، ۱۴۵ -

متھرا : (ج ۱) ۳۳ ، ۵۱۷ - (ج ۲)

۹۱ ، ۲۲۱ ، ۲۴۵ ، ۲۶۰ ،

، ۲۲۸ ، ۲۴۹ ، ۲۵۳ ، ۲۵۶ ،
 ، ۲۶۷ ، ۲۸۲ ، ۲۸۴ ، ۲۸۶ ،
 ، ۳۰۰ ، ۳۰۸ ، ۳۳۸ ، ۳۴۲ ،
 ، ۳۴۶ ، ۳۷۹ ، ۴۱۶ ، ۴۶۰ -
 (ج ۳) ، ۱۸ ، ۵۱ ، ۵۲ ، ۵۶ ،
 ، ۶۴ ، ۸۰ ، ۹۱ ، ۱۰۴ ، ۱۱۳ ،
 ، ۱۱۸ ، ۱۲۲ ، ۱۳۱ ، ۱۳۳ ،
 ، ۱۴۱ ، ۱۴۶ ، ۱۶۳ ، ۱۷۵ ،
 - ۲۰۱ ، ۲۴۵ -

ملتان ، دریا : (ج ۳) ۱۲۲ -

ملکا پور : (ج ۱) ۱۲۰ - (ج ۲)
 - ۴۰ -

ممتاز آباد : (ج ۲) ۳۱۹ -

مند سور : (ج ۱) ۸۳ ، ۲۲۶ -

(ج ۲) ، ۲۸۳ ، ۳۲۱ ، ۳۳۵ ،

۳۵۲ - (ج ۳) ۱۴ ، ۲۰۵ -

مندو : (ج ۱) ۸۲ ، ۸۴ ، ۹۰ ،

، ۱۱۴ ، ۱۱۵ ، ۱۱۶ ، ۱۲۲ ،

۱۳۶ ، ۱۳۷ ، ۱۷۹ - (ج ۳)

- ۲۰۴

مندوی ، قلعہ : (ج ۳) ۶۲ -

منصور گڑھ : (ج ۱) ۳۶۱ -

منہار : (ج ۱) ۶۱ -

موچی دروازہ ، لاہور : (مقدمہ) ت ،

ظ ، ض ، غ - (دیباچہ) ۷ ، ۸ -

موؤ ، قلعہ : (ج ۱) ۹۸ - (ج ۲)

، ۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۲۹۳ تا ۲۹۵ -

- ۲۹۷

مسجد جامع ، شاہجہان : (ج ۳) ۴۱ ،
 ۱۴۴ ، ۱۴۳ -

مسلم یونیورسٹی علی گڑھ : (مقدمہ)
 ص -

مشہد مقدس : (ج ۱) ۵۴ ، ۲۸۰ ،

، ۲۲۰ ، ۲۲۳ - (ج ۲) ۲۲۶ ،

، ۳۳۷ ، ۴۴۰ - (ج ۳) ۵۲ ،

- ۳۰۵ ، ۵۶

مصر : (ج ۱) ۳۸ - (ج ۳) ۱۹ ،

۳۱ ، ۳۶ ، ۳۹ تا ۴۱ ، ۱۴۸ -

مغولستان : (ج ۱) ۱۶ -

مقبرہ خان دوران : (ج ۱) ۲۴۹ -

مقبرہ سید مہدی خراجہ : (ج ۱)

- ۲۴۸

مقبرہ قاضی قوام : (ج ۱) ۳۶۴ -

مقر ، قلعہ : (ج ۱) ۳۹۹ - (ج ۲)

- ۲۳۳ - (ج ۳) ۱۱۰ -

مکرائہ ، کان : (ج ۳) ۳۲ -

مکہ ، صوبہ : (ج ۳) ۲۵۰ -

مکہ معظمہ : (ج ۱) ۲۱۲ ، ۲۵۳ ،

۲۵۴ ، ۲۵۷ ، ۳۸۴ - (ج ۲)

، ۳۲۴ ، ۳۴۳ - (ج ۳) ۱۴ ، ۸۶ ،

۸۷ ، ۱۰۰ ، ۱۳۸ ، ۱۶۱ ، ۱۷۷ -

- ۲۹۶

ملتان : (ج ۱) ۱۸ ، ۴۱ ، ۱۳۷ ،

، ۲۲۶ ، ۲۳۲ ، ۳۰۱ ، ۳۶۰ ،

۳۹۹ ، ۴۰۵ ، ۴۰۶ - (ج ۲)

، ۲۲۷ ، ۲۲۵ ، ۲۶ ، ۹ ، ۶ ،

میان دوآب : (ج ۱) ۲۲۶ -

میرتھ : (ج ۳) ۲۹۰ -

میمند : (ج ۲) ۴۱۳ ، ۴۱۵ ، ۴۴۰ -

مینار دائره : (ج ۲) ۳۷۵ -

میوات : (ج ۱) ۲۲۶ - (ج ۳) ۵ ،

۸۶ -

میونخ : (مقدمه) ق -

میوه باغ : (ج ۲) ۳۱۲ -

ن

ناراین : (ج ۲) ۳۹۸ ، ۴۱۳ -

ناری براری : (ج ۲) ۱۱ ، ۱۷ -

ناسک : (ج ۱) ۱۲۴ ، ۱۵۸ تا

۱۶۰ ، ۳۰۹ ، ۳۱۷ ، ۴۲۱ -

(ج ۲) ۱۳۰ ، ۱۴۱ -

ناگپور : (ج ۲) ۱۸۲ - (ج ۳)

۱۶۴ -

ناگور : (ج ۱) ۱۵۹ - (ج ۲) ۳۴۱ ،

۳۴۲ -

نانندیر : (ج ۱) ۳۴۷ - (ج ۲)

۱۲۸ ، ۱۶۵ -

نباقی ، قلعه : (ج ۱) ۵۰۰ -

نجف اشرف : (ج ۱) ۲۸۰ -

نخاس ، میدان : (ج ۲) ۷ -

نرائن پور : (ج ۲) ۱۴۳ ، ۱۴۵ -

نریده ، دریا : (ج ۱) ۸۴ ، ۹۸ ،

۱۱۵ ، ۱۱۷ ، ۱۴۴ ، ۱۸۰ -

موراء : (ج ۲) ۲۴۳ -

مورنجن ، قلعه : (ج ۲) ۱۷۹ -

مورنگ : (ج ۲) ۲۹۸ -

موسلی ، قلعه : (ج ۳) ۶۷ -

موصل : (ج ۱) ۲۴ - (ج ۲) ۲۶۶ ،

۲۶۷ -

مولهیر : (ج ۲) ۲۴۳ ، ۲۴۴ -

موسن آباد : (ج ۲) ۴۱۳ -

مونگی پتن : (ج ۱) ۸۹ ، ۱۲۵ ،

۱۳۱ -

مونگیر : (ج ۱) ۲۲۶ - (ج ۳)

۲۱۰ ، ۲۴۱ -

موپانه ، بندر : (ج ۱) ۴۱۴ ، ۴۱۵ ،

۴۱۸ -

موپولی ، قلعه : (ج ۲) ۱۷۸ ،

۱۸۰ ، ۱۸۱ -

موی : (ج ۱) ۶۱ -

مهبان : (ج ۱) ۵۱۷ - (ج ۲) ۹۱ ،

۳۰۹ ، ۳۵۸ - (ج ۳) ۱۶۶ -

مها کوٹ : (ج ۱) ۴۶۹ ، ۴۷۴ ،

۴۸۵ تا ۴۸۸ ، ۴۹۴ ، ۴۹۷ -

(ج ۲) ۱۳۰ -

مهبان : (ج ۱) ۲۳۸ -

مہتاب باغ : (ج ۲) ۴۱۹ -

مہدی پور : (ج ۱) ۳۶۱ -

مہگر : (ج ۱) ۸۹ ، ۱۱۱ -

مہمند : (ج ۱) ۳۱۵ -

۳۲۵ ، ۳۲۶ - (ج ۳) ۱۴۹ ،
- ۲۲۹

نوشهره: (ج ۲) ۱۱ ، ۱۳ ، ۲۵۲ ،
- ۲۵۳ ، ۲۸۰

نوگاؤں: (ج ۲) ۱۷۸ -

نولکشور پریس: (مقدمہ) ذ -

نہر بہشت: (ج ۳) ۳۲ ، ۳۴ ،
- ۳۶ ، ۳۸ ، ۳۹

نہر فتح: (ج ۱) ۲۴۸ -

نیپال: (دیباچہ) ۴ -

نیشاپور: (ج ۱) ۲۴ ، ۵۲ - (ج ۲)
- ۲۳۱ ، ۳۰۲ - (ج ۳) ۵۷ ، ۷۸

نیل: (ج ۱) ۲۴ ، ۵۱۸ - (ج ۲)
- ۲۷۵ - (ج ۳) ۳۱ ، ۲۲۷ ،
- ۲۴۹

نیلاب ، دریا: (ج ۲) ۲۱۳ ، ۲۱۴ ،
۲۵۲ ، ۲۵۷ ، ۳۰۳ ، ۳۹۱ ،
۴۲۱ ، ۴۲۸ - (ج ۳) ۵ ، ۶۴ ،
- ۷۲ ، ۱۲۲

نیلگران: (ج ۲) ۴۳۴ -

نیلنگہ ، قلعہ: (ج ۳) ۱۹۵ -

نیملہ ، باغ: (ج ۱) ۲۵۰ - (ج ۲)
- ۴۲۰ - (ج ۳) ۴ ، ۷۳

نیمی ، موضع: (ج ۱) ۳۳۴ -

و

وچھن کھاوڑہ ، ہرگتہ: (ج ۲) ۲۰ -

(ج ۲) ۱۰۱ ، ۱۱۳ ، ۱۲۳ ،
- ۱۶۸

نرور: (ج ۱) ۲۳۶ - (ج ۲) ۲۶۱ -

نسیم باغ: (ج ۲) ۳۱ -

نشاط باغ: (ج ۲) ۲۹ -

نظام آباد: (ج ۱) ۳۲۶ -

نظام پور: (ج ۱) ۱۷۳ ، ۴۷۳ ،
- ۴۷۶

نغر: (ج ۲) ۲۱ -

نقیر: (ج ۲) ۱۸ -

نگینہ ، ہرگتہ: (ج ۲) ۱۱۸ -

نندپور: (ج ۲) ۱۶۶ ، ۲۷۳ -

نوارہ: (ج ۱) ۱۴۷ ، ۱۵۰ -

نوراد قلعہ: (ج ۳) ۶۷ -

نور افزا ، باغ: (ج ۲) ۳۰ - (ج ۳)
- ۹۶

نور افشاں ، باغ: (ج ۲) ۳۰ -

نور باری: (ج ۲) ۳۵۰ -

نور پور: (ج ۱) ۹۸ ، ۹۹ - (ج ۲)
۲۵۹ ، ۲۹۰ تا ۲۹۳ ، ۲۹۵ تا

۲۹۷ - (ج ۳) ۱۷۹ -

نورسپور: (ج ۱) ۳۹۰ -

نورگڑھ: (ج ۲) ۶۶ - (ج ۳) ۱۴ ،
- ۲۵۱ ، ۲۰

نور محل: (ج ۲) ۳۰ ، ۲۲۵ -

نور منزل (دبیرہ باغ): (ج ۱) ۱۸۵ -

(ج ۲) ۹۰ ، ۱۸۵ ، ۱۹۶ ،

بریس : (ج ۲) ۱۸۲ -

بزاره : (ج ۳) ۱۰۰ -

بفتنگانه ، دروازه : (ج ۳) ۱۴۷ -

بهدان : (ج ۱) ۵۳ - (ج ۲) ۲۶۹ -

(ج ۳) ۳۰۹ ، ۳۲۱ -

بندوستان : (مقدمه) ص ، ق ، غ -

(دیباچه) : ۳ ، ۱۳ - (ج ۱) ۱۵ ،

۱۸ ، ۲۳ ، ۲۴ ، ۳۸ ، ۵۴ ،

۵۶ ، ۷۰ ، ۹۴ ، ۱۰۱ ، ۱۷۴ ،

۲۰۹ ، ۲۱۸ ، ۲۲۰ ، ۲۴۰ ،

۲۶۲ ، ۲۸۳ ، ۲۹۸ ، ۳۵۰ ،

۳۵۹ ، ۳۸۰ ، ۴۵۸ ، ۵۱۶ -

(ج ۲) ۵ ، ۱۵ ، ۲۱ ، ۲۲ ،

۲۳ ، ۳۸ ، ۷۴ ، ۹۲ ، ۱۰۴ ،

۱۹۲ ، ۲۰۶ ، ۲۲۲ ، ۲۲۵ ،

۲۲۶ ، ۲۳۸ ، ۲۴۸ ، ۲۵۵ ،

۲۵۸ ، ۲۶۶ ، ۲۷۹ ، ۳۱۰ ،

۳۱۳ ، ۳۸۱ ، ۳۹۴ ، ۳۹۵ ،

۴۰۵ ، ۴۱۰ ، ۴۵۸ ، ۴۵۹ ،

۴۶۱ - (ج ۳) ۲ ، ۴ ، ۷ ، ۱۴ ،

۱۴ ، ۱۶ ، ۲۶ ، ۲۸ ، ۷۲ ،

۷۵ تا ۷۷ ، ۸۹ ، ۹۸ ، ۱۳۸ ،

۱۴۵ ، ۱۵۸ ، ۱۶۶ ، ۱۸۴ ،

۱۹۰ ، ۲۳۹ ، ۲۶۵ ، ۲۸۵ ،

۲۸۷ ، ۲۹۵ ، ۲۹۷ تا ۲۹۹ ،

۳۰۱ تا ۳۰۳ ، ۳۰۹ ، ۳۲۳ ،

۳۳۳ ، ۳۴۲ ، ۳۴۳ تا ۳۴۵ -

ورا همیرا : (دیباچه) ۴ -

وزیر آباد : (ج ۳) ۹۶ -

وکتوریه پوئل : (مقدمه) غ -

ونتی پور ، قصبه : (ج ۲) ۳۴ ،

۲۷۵ -

ویرناگ : (ج ۲) ۲۰ ، ۳۶ ، ۲۷۲ ،

۳۵۹ -

ویس قرن ، دروازه : (ج ۳) ۵۸ ،

۶۰ ، ۶۱ ، ۶۴ ، ۶۵ ، ۱۲۴ ،

۱۲۷ -

•

باتگده : (ج ۲) ۲۴۳ -

بادری : (ج ۱) ۶۸ -

بارونیه : (ج ۱) ۵۲ -

باره ، کوه : (ج ۲) ۲۹۰ -

باسون ، حصار : (ج ۲) ۴۰ ، ۳۵۱ -

بجلی بندر : (ج ۳) ۱۱۳ -

برات : (ج ۱) ۵۳ ، ۲۵۳ - (ج ۲)

۳۰۶ ، ۴۳۹ ، ۴۴۰ - (ج ۳)

۷۷ ، ۶۷ ، ۷۷ -

بردوار : (ج ۱) ۹۸ - (ج ۲) ۳۲۱ ،

بر سرا : (ج ۲) ۱۸۲ -

برگالو : (ج ۱) ۳۵۷ -

برگده : (ج ۲) ۲۴۳ -

برمز : (ج ۱) ۲۸۳ - (ج ۲) ۵۰ -

برن مناره : (ج ۲) ۴۱۴ -

۲۶۱ ، ۳۳۸ - (ج ۳) ۶۲ ، ۶۷ ، ۶۸

ی

- یاسا : (ج ۲) ۳۳۲ -
 یثرب : (ج ۳) ۲۸۲ -
 یخ چال : (ج ۳) ۱۵۸ -
 یروع : (ج ۱) ۲۴ -
 یزد : (ج ۲) ۴۴۴ -
 یمن : (ج ۱) ۲۱۲ -
 یورپ : (مقدمه) ف - (دیباجه) ۱۱ -
 یورت : (ج ۲) ۴۱۴ -
 یوسف زئی : (ج ۱) ۳۱۵ -
 یونان : (ج ۱) ۴۶ - (ج ۲) ۱۹۲ -
 (ج ۳) ۲۹۵ -
 ییلاق سنگ سفید : (ج ۲) ۲۷۱ -

- ہندو کالج ، دہلی : (مقدمه) ع -
 ہندو کش ، کوہ : (دیباجہ) ۴ - (ج ۱)
 ۵۰۳ - (ج ۲) ۳۷۶ ، ۳۹۵ -
 (ج ۳) ۱۲ -
 ہندو کوہ (کتل) : (ج ۳) ۹ ، ۱۱ تا
 ۱۳ -
 ہوشنگ آباد : (ج ۳) ۱۳۲ -
 ہوگلی ، ہندر (مقدمه) ص : (ج ۱)
 ۴۱۱ تا ۴۱۶ ، ۴۲۲ ، ۵۰۸ -
 ہیری : (ج ۱) ۶۱ -
 ہیرا پور : (ج ۲) ۱۱ ، ۱۸ ، ۳۷ ،
 ۳۸ ، ۳۷۹ -
 ہیر مند ، صوبہ : (ج ۳) ۶۷ -
 ہیرمند آب ، قلعہ : (ج ۲) ۲۳۵ ،

کتاب

الف

اشلوک : (دیباچہ) ۴ -

اقبال نامہ جہانگیری : (دیباچہ) ۱۰ -

(ج ۱) ۴۹ ، ۷۱ ، ۷۹ ، ۹۰ -

۹۲ ، ۹۶ ، ۱۶۰ ، ۱۶۹ ، ۲۱۳ -

اکبرنامہ : (دیباچہ) ۱۰ ، ۱۲ -

(ج ۱) ۲۱۲ - (ج ۲) ۷۴ -

اورینٹل کالج سیگزین : (مقدمہ) خ -

آئین اکبری : (دیباچہ) ۱۴ -

ایتھے ہارمن ، فہرست : (مقدمہ) ر -

(دیباچہ) ۱۱ -

ایختا کی افاشی مع تصاویر : (مقدمہ)

ق -

ب

بادشاہ نامہ : (دیباچہ) ۲ ، ۵ ، ۹ -

۱۰ ، ۱۱ ، ۱۲ ، ۱۳ ، ۱۸ -

(ج ۱) ۱۰ ، ۱۱ ، ۱۲ ، ۱۳۲ -

۱۹۱ ، ۲۰۶ ، ۲۱۳ ، ۲۳۶ -

۲۹۵ ، ۳۱۵ ، ۳۱۷ ، ۳۲۲ -

۳۲۶ ، ۳۳۲ ، ۳۳۳ ، ۳۶۶ -

۳۷۳ ، ۳۸۶ ، ۳۸۸ ، ۳۹۷ -

۴۱۹ ، ۴۲۱ ، ۴۲۸ ، ۴۶۶ -

(ج ۲) ۱۲ ، ۲۰ ، ۱۳۹ ، ۱۴۰ -

۱۷۶ تا ۱۷۸ ، ۱۸۴ ، ۱۹۳ -

۲۱۲ ، ۲۱۳ ، ۲۹۰ ، ۴۱۵ -

۴۲۰ - (ج ۳) ۲۸۲ ، ۳۴۱ -

برہت سمہتا : (دیباچہ) ۴ -

برہان قاطع : (مقدمہ) ض - (ج ۱) ۳۶۹ -

بہار دانش : (مقدمہ) ت ، ذ ، ظ -

(دیباچہ) ۲ -

بہار سخن : (مقدمہ) ض - (دیباچہ) ۶ -

پ

پاکستان ٹائمز : (مقدمہ) ا ب -

ت

تاریخ بکرمہجیت : (ج ۱) ۲۱۲ -

تاریخ دلکشا : (مقدمہ) غ - (دیباچہ)

۱۱ - (ج ۱) ۱۰۷ -

تاریخ سالباہن : (ج ۱) ۲۱۲ -

تاریخ سکندری : (ج ۱) ۲۱۱ -

- سفینہ رحانی - (مقدمہ) س -
 سورۃ فتح : (ج ۱) ۱۹۵ - (ج ۳)
 - ۲۳۹

ش

- شاہجہان نامہ (عمل صالح) : (مقدمہ)
 س ، ف ، ق ، و ، ت ، ث ، خ ،
 (ا) ، (ب) - (دیباچہ) ۱ ، ۲ ، ۳ ،
 - ۱۳ ، ۱۳ ، ۱۱ ، ۷ ، ۶ ، ۵
 (ج ۱) ۵ ، ۲ -
 شاہ نامہ : (ج ۱) ۳۲۲ -

- شرح حکمت العین : (ج ۳) ۲۹۵ -
 شرح شمسید : (ج ۳) ۲۹۵ -
 شرح عقاید تفتازانی : (ج ۳) ۲۹۵ -
 شرح عقاید ملا جلال دوانی : (ج ۳)
 - ۲۹۵

- شرح مطالعہ : (ج ۳) ۲۹۵ -
 شرح مطبوع : (ج ۳) ۲۹۵ -
 شرح ملا : (ج ۳) ۲۹۵ -
 شرح مواقف : (ج ۳) ۲۹۵ -
 شرح ہدایت حکمت : (ج ۳) ۲۹۵ -

ص

- صحاح ستہ : (ج ۲) ۱۲۳ -

ظ

- ظفرنامہ : (ج ۱) ۲۳ - (ج ۲) ۲۱ -
 (ج ۳) ۳۹ -

- تاریخ شک کال : (ج ۱) ۲۱۲ -
 تاریخ لاہور : (مقدمہ) ض ، (ا) -
 (دیباچہ) ۶ ، ۷ -
 تاریخ لچھمن سین : (ج ۱) ۲۱۲ -
 تاریخ ہند : (مقدمہ) ف ، ص ، ذ -
 (دیباچہ) ۲ -
 تحقیقات چشتی : (مقدمہ) ض ، غ -
 (دیباچہ) ۶ ، ۷ -
 تذکرہ اہل دہلی : (مقدمہ) م -
 تذکرے علمائے ہند : (مقدمہ) س -
 تفسیر بیضاوی : (ج ۳) ۲۹۵ -

ح

- حدائق حنفیہ : (مقدمہ) س -

د

- دھرم شاستر : (دیباچہ) ۴ -

ر

- ریاض الانشا : (مقدمہ) ق -

ز

- زیچ شاہجہانی : (ج ۱) ۳۰ -

س

- مشوری : (مقدمہ) ر ، ذ ، ض ، (ا) -
 سرشتہ آثار قدیمہ کا قیام اور ترقی :
 (مقدمہ) ق -

مخزن التواريخ : (ج ۱) ۱۷۴ -

مراح الارواح ، شرح : (ج ۳) ۲۹۵ -
مردم شہری ہند ۱۹۰۱ع : (دیباچہ)

- ۵

مضامین فرحت : (مقدمہ) ع -

مقدمات اربعہ تلویح : (ج ۳) ۲۹۵ -

منتخب اللباب : (ج ۱) ۱۹۱ -

مؤید الفضلا : (مقدمہ) ض -

ن

نل دمن : (ج ۳) ۱۹۰ -

و

واقعات بابری : (ج ۱) ۲۱ -

ہ

ہندوستان کے آثار قدیمہ پر اجمالی نظر :

(مقدمہ) ق -

ی

یادگار فرحت : (مقدمہ) س ، ع ، ق -

ع

عمل صالح : [رک : شاہجہاں نامہ] -

غ

غیاث اللغات : (مقدمہ) ض -

ف

فرہنگ اندراج : (مقدمہ) ض -

فصوص الحکم ، شرح : (ج ۳) ۲۷۸ -

ق

قرآن کریم : (ج ۱) ۵۲ ، ۴۵۹ -

(ج ۲) ۱۵۸ ، ۴۵۵ - (ج ۳)

۲۶۶ ، ۲۶۷ ، ۲۸۷ ، ۲۹۲ -

- ۳۹۳

ک

کیرٹ : (مقدمہ) ف -

م

مثنوی رومی : (مقدمہ) ق (ج ۳)

- ۳۴۰

غلط نامہ

شاہجہان نامہ سوم

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
ز	۴	دارالخلافتہ	دارالخلافتہ
ک	۱۳	۴۷۵	۳۷۵
۲۷	۸	تا	با
۱۱	۱۰	کلم	کلم
۲۸	۶	خورم	خرم
۴۱	۷	تشبید	تشبید
۴۲	۱۲	پیشطاق	پیش طاق
۴۳	۱۶	پہروزی	پہروزی
۱۱	۱۷	آوازہ	آوازہ
۴۶	۲۶	گورکہ	گورکہ
۵۶	۱۷	میراز	میرزا
۶۳	{ فٹ نوٹ فٹ نوٹ	د - ق	و - ق
۶۴		بتانی	بتانی
۱۱	۱	آتشبازی	آتش باری
۶۵	۷	نقرا	نقرا
۱۰۰	۲۵	دوازادہ	دوازده
۱۳۶	۹	زبان	زین
۱۴۲	۱۴	شگفتی	شگفتگی
۱۱	۲۵		

صفت	مطر	غلط	صحیح
۱۴۶	۱۶	تمام	تمام
۱۴۹	۱۵	ثلث	ثلث
۱۵۲	۵	نثار و نقود جواهر	نثار و نقود و جواهر
۱۵۶	۲	مخدمت	بخت
۱۶۵	۱۹	رقت	رقت
۱۷۸	۱۰	مرخص	مرخص
۱۸۲	۱۳	مبارد	مبارد
۲۱۳	۷	قومرده	قومرده
۲۱۶	۱۷	جمله	جمله
۲۱۹	۱۰	شبه	شبه
۲۲۷	۱۷	ذاتی	ذاتی
۲۵۳	۱۶	دلی	دل
۲۵۷	۷		
۲۶۳	۷	خاصیت	خاصیت
۲۷۱	۱۱	را	راه
۲۷۹	۱۰	شناسای	شناسایی
۲۸۲	۲۱	سوی	سوی
۲۲	۲۲	بیوی	بیوی
۲۳	۲۳	روی	روی
۲۹۶	حاشیه آخری سطر (. . . .)		(و - ق)
۳۰۵	۱۴	بی اهو	بی اهو
۳۰۸	۵	قرش	قرش
۳۰۹	۲۲	دولایز	دولایز
۳۱۷	۲۳	پر	پر
۳۱۹	۸	آئینه	آینه
۳۳۲	۱۱	بدرگه	بدرگه

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۳۳۲	۱۱	تقصه*	قصه ای
۳۴۰	۱۴	گلهای	گلهای
۳۵۰	۱	جاد و رای	جادون رای
۳۵۱	فٹ نوٹ ۱	(.)	(و - ق)
۳۵۲	فٹ نوٹ ۱	ولے	ولی
۳۵۲	فٹ نوٹ ۱	(.)	(و - ق)
۳۵۳	۱۷	بزری	بزاری
۳۵۸	۲۳	ہشت	دو ہزاری ہشت
۳۵۹	۱۳	دلیر خان ^۳	دلیر ^۳ خان
۳۶۰	۱	چہار صد ^۱	چہار ^۱ صد
۱۰	۱۰	نثار خان ^۲	نثار ^۲ خان
۳۷۴	۱	پرہی	پرتهی
۱۱	۲	بو	بلو
۱۱	۲۶	نادر علی	ناد علی
۳۷۷	۱۲	راجی بیگ ^۲	راجی ^۲ بیگ
۳۸۵	۱۷	سیف الدین ^۳	میف ^۳ الدین

